

**YATAY VE DİKEY MİMARİDE GÜNDELİK HAYAT FARKLILIKLARI
ÜZERİNE KARŞILAŞTIRMALI BİR ANALİZ: İZMİR ÖRNEĞİ**

Hacer YALÇIN

Doktora Tezi

Danışman: Dr. Öğr. Üyesi Osman METİN

Aralık, 2024

Afyonkarahisar

T.C.
AFYON KOCATEPE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SOSYOLOJİ ANABİLİM DALI
DOKTORA TEZİ

YATAY VE DİKEY MİMARİDE GÜNDELİK HAYAT
FARKLILIKLARI ÜZERİNE KARŞILAŞTIRMALI BİR ANALİZ:
İZMİR ÖRNEĞİ

Hazırlayan
Hacer YALÇIN

(“Bireysel ve Toplumsal Psikoloji” tematik alanında 100/2000 YÖK Doktora
Bursiyeri)

Danışman
Dr. Öğr. Üyesi Osman METİN

AFYONKARAHİSAR 2024

ETİK VE BİLİMSEL İLKELER SORUMLULUK BEYANI

Doktora tezi olarak sunduğum “**Yatay ve Dikey Mimaride Gündelik Hayat Farklılıkları Üzerine Karşılaştırmalı Bir Analiz: İzmir Örneği**” adlı çalışmanın tüm hazırlanma süreçlerinde, bilimsel etik kurallara ve atıf gösterme ilkelerine riayet ettiğimi belirterek aksi bir durumun tespiti hâlinde sorumluluğun tamamen bana ait olduğunu kabul, beyan ve taahhüt ederim.

31/12/2024

İmza

Hacer Yalçın

T.C.
AFYON KOCATEPE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

ENSTİTÜ ONAYI

Öğrencinin	Adı- Soyadı	HACER YALÇIN
	Numarası	10501754
	Anabilim Dalı	SOSYOLOJİ
	Programı	SOSYOLOJİ
	Program Düzeyi	☐ Yüksek Lisans ☒ Doktora ☐ Sanatta Yeterlik
Tezin Başlığı		YATAY VE DİKEY MİMARİDE GÜNDELİK HAYAT FARKLILIKLARI ÜZERİNE KARŞILAŞTIRMALI BİR ANALİZ: İZMİR ÖRNEĞİ
Tez Savunma Sınav Tarihi		31/12/2024
Tez Savunma Sınav Saati		16:00

Yukarıda bilgileri verilen öğrenciye ait tez, Afyon Kocatepe Üniversitesi Lisansüstü Eğitim-Öğretim ve Sınav Yönetmeliği'nin ilgili maddeleri uyarınca jüri üyeleri tarafından değerlendirilerek ☒oy birliği – ☐oy çokluğu ile kabul edilmiştir.

Prof. Dr. Hacı İbrahim DELİCE
MÜDÜR

Bu tez, Enstitü Müdürlüğünce kontrol edilerek, elektronik imza kullanılarak onaylanmıştır.

ÖZET

YATAY VE DİKEY MİMARİDE GÜNDELİK HAYAT FARKLILIKLARI ÜZERİNE KARŞILAŞTIRMALI BİR ANALİZ: İZMİR ÖRNEĞİ

Hacer YALÇIN

AFYON KOCATEPE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SOSYOLOJİ ANABİLİM DALI

Kasım, 2024

Danışman: Dr. Öğr. Üyesi Osman METİN

Bu araştırma, “Yatay ve dikey mimaride yaşayan kişilerin gündelik hayatlarında bir farklılık var mı?” sorusu üzerinden şekillenmiştir. Bu soru doğrultusunda yatay (az katlı) ve dikey (çok katlı) mimaride yaşayan kişilerin gündelik hayat deneyimlerini karşılaştırmak ve bu iki konut biçimi arasındaki farklılıkları incelemek amaçlanmaktadır. İzmir ilinde ekonomik düzeyleri birbirinden farklı olan ikisi yatay mimari (Evka 3 ve Limontepe Mahallesi) ikisi de dikey mimari (Evka 4 ve Mavişehir Mahallesi) olmak üzere dört mahallede saha araştırması yapılmıştır. Araştırmada karma yöntem kullanılmıştır. Nicel bulgular, açık ve kapalı uçlu sorular içeren bir anket formu kullanılarak 381 kişiyle yüz yüze görüşmeler yapılarak toplanmıştır. Nitel aşamada ise fenomenoloji deseni tercih edilmiş ve 16 kişiyle (8 kadın ve 8 erkek) derinlemesine görüşmeler yapılmıştır. Ayrıca, bu mahallelerde yaşayanların yaşamları gözlem tekniği kullanılarak gözlemlenmiştir. Araştırma, iki konut türü arasındaki önemli gündelik hayat farklılıklarını ortaya koyarak mimari biçimin kişilerin yaşamını nasıl etkilediğini analiz etmektedir. Araştırma bulguları, bireylerin yaşam alanlarının (yatay veya dikey mimari) gündelik hayatlarını etkilediğini; bu etkinin demografik özellikler, aile biçimi, siyasi, dini ve ideolojik görüşler, fiziksel ve algılanan psikolojik sağlık, suç algısı ile deprem sonrası yatay ve dikey mimari tercihleri gibi faktörlere göre nasıl farklılık gösterdiğini ortaya koymaktadır. Konut tercihlerinin bireylerin yaşam tarzlarını ve toplumsal etkileşim biçimlerini etkilediğini vurgulamaktadır. Yatay ve dikey mimari tercihlerinin, insanların sosyal ilişkilerini, güvenlik algılarını ve günlük rutinlerini nasıl dönüştürdüğü, araştırmanın temel bulgularını oluşturmaktadır. Sonuç olarak, konut seçiminin bireylerin gündelik hayatını etkileyip dönüştürdüğü sonucuna ulaşılmıştır. Bu sonuçlar konut tercihinin kişilerin gündelik hayatları üzerindeki etkilerinin daha iyi anlaşılmasına katkı sağlamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Kent sosyolojisi, mekân sosyolojisi, yatay mimari, dikey mimari, İzmir’de saha araştırması

ABSTRACT

A COMPARATIVE ANALYSIS ON THE DIFFERENCES OF DAILY LIFE IN HORIZONTAL AND VERTICAL ARCHITECTURE: İZMİR EXAMPLE

Hacer YALÇIN

AFYON KOCATEPE UNIVERSITY

INSTITUTE OF SOCIAL SCIENCES

DEPARTMENT OF SOCIOLOGY

November, 2024

Advisor: Assist. Prof. Dr. Osman METİN

This research is shaped by the question “Is there a difference in the daily lives of people living in horizontal and vertical architecture?”. In line with this question, it is aimed to compare the daily life experiences of people living in horizontal (low-rise) and vertical (high-rise) architecture and to examine the differences between these two forms of housing. Field research was conducted in four neighborhoods in İzmir, two of which are horizontal architecture (Evka 3 and Limontepe Neighborhood) and two of which are vertical architecture (Evka 4 and Mavişehir Neighborhood), with different economic levels. A mixed method was used in the research. Quantitative findings were collected through face-to-face interviews with 381 people using a questionnaire form with open and closed-ended questions. In the qualitative phase, the phenomenology design was preferred and in-depth interviews were conducted with 16 people (8 women and 8 men). In addition, the lives of residents in these neighborhoods were observed using observation techniques. The research analyzes how architectural form affects people's lives by revealing important differences in daily life between the two housing types. The research findings reveal that individuals' living spaces (horizontal or vertical architecture) affect their daily lives and how this effect varies according to factors such as demographic characteristics, family type, political, religious, and ideological views, physical and perceived psychological health, perception of crime and post-earthquake horizontal and vertical architecture preferences. It emphasizes that housing preferences affect individuals' lifestyles and social interaction patterns. The main findings of the study are how horizontal and vertical architectural preferences transform people's social relations, perceptions of security, and daily routines. As a result, it is concluded that housing choice affects and transforms the daily lives of individuals. These results contribute to a better understanding of the effects of housing choices on people's daily lives.

Keywords: Urban sociology, sociology of space, horizontal architecture, vertical architecture, field research in İzmir

ÖN SÖZ

Her araştırma, zihinde beliren bir soruyla başlar. Benim sorum ise, kentlerin göğe yükselen kuleleriyle toprağa yayılan sokakları arasında, gündelik hayatın nasıl şekillendiği. Yatay ve dikey mimaride gündelik hayat gerçekten farklı mıydı? Bu soru, sadece bir merak kıvılcımından çok daha fazlasıydı; bir keşif, bir arayış ve kentleri, insanları ve mekânı anlamak için çıktığım bir yolculuktu. Başlangıçta sadece bir düşünce olan bu soru, zamanla beni derinlere, bilmediğim sokaklara, kalabalıkların arasında kaybolan insan hikâyelerine sürükledi. Her bir adım, sadece akademik bir çalışmanın değil, bir kentin ruhunu kavramanın, orada yaşayanların hayatlarını anlammanın ve gündelik hayatlarına ayna tutarak kentle yüzleşmenin çabası haline geldi. Ancak hiçbir yolculuk tek başına, rehbersiz tamamlanamazdı.

Tez sürecim boyunca bana rehberlik eden, güvenini dile getirip yolumu fikirleriyle aydınlatan, değerli katkılarıyla sürecime yön veren, kelimelerle katkısını anlatamayacağım kıymetli danışmanım Dr. Öğr. Üyesi Osman METİN hocama içtenlikle teşekkür ederim. Bu tez, yalnızca benim ve hocamın çabasıyla değil, kolektif bir düşünme sürecinin, paylaşılan bir bilginin ve sürekli bir sorgulamanın meyvesi olarak hayat buldu.

Doktora sürecimin her aşamasında destek olan, kent sosyolojisi alanında gelişimime katkı sağlayan, tez izleme jürimdeki değerli hocam Prof. Dr. Mehmet KARAKAŞ'A teşekkür ederim. Doktora sürecim boyunca bana yolumu bulmayı sağlayan, başaracağıma olan inancını her daim hissettiren, kıymetli değerlendirmeleriyle tezime katkı sunan Dr. Öğr. Üyesi Meryem ŞAHİN hocama minnettarım. Tez savunma jürimde yer alan, sorduğu sorular ve öneriyle yol gösteren Prof. Dr. Mustafa Kemal ŞAN hocama çok teşekkür ederim. Tez savunmasında değerli bir dokunuş ile tezimi daha anlamlı bir çerçeveye oturtan Prof. Dr. Murat ŞENTÜRK hocama şükranlarımı sunuyorum.

Akademik yolculuğumda bana rehberlik eden, bilgi ve birikimlerini benimle paylaşan, her aşamada destek olan tüm hocalarıma gönülden teşekkür ederim. Saha araştırmam boyunca desteklerini esirgemeyen, bana kapılarını açan, hayat hikâyelerini ve sofralarını paylaşan katılımcılarıma sonsuz teşekkürlerimi sunuyorum. Onların içten katkıları ve paylaşımları sayesinde tez konumu daha çok sevdim ve onların sesini duyurmanın heyecanını sürekli yaşadım. Bu süreçte yalnızca akademik değil, aynı zamanda duygusal anlamda yanımda olan hem hayatımı hem de tez sürecimi renklendiren dostlarıma, arkadaşlarıma da çok teşekkür ederim.

En kıymetli teşekkür ise, elbette ki varlıklarıyla bana güç veren, süreç boyunca desteğini ve sevgilerini bana hissettiren canım kardeşlerime, sevgili yeğenlerime ve değerli babama. Onların sevgisi, desteği, sabrı ve duası olmasaydı, bu süreci bu denli güçlü tamamlamak mümkün olmazdı.

Ve en özel teşekkürü, bu tezin gerçek kahramanına, saha araştırmamda bana omuz veren, yol arkadaşım, desteğim, ilham kaynağım ve en değerli varlığım sevgili anneme ithaf ediyorum. Bu yolculuğun her anında yanımda oldun; iyi ki varsın...Teşekkür ederim.

Hacer YALÇIN
2024, Afyonkarahisar

İÇİNDEKİLER

ETİK VE BİLİMSEL İLKELER SORUMLULUK BEYANI.....	ii
ENSTİTÜ ONAYI	iii
ÖZET	iv
ABSTRACT	v
ÖN SÖZ	vi
İÇİNDEKİLER.....	vii
TABLOLAR LİSTESİ	xi
ŞEKİLLER LİSTESİ	xiii
RESİMLER LİSTESİ	xiv
KISALTMALAR DİZİNİ.....	xv
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

ARAŞTIRMANIN KAVRAMSAL VE KURAMSAL ÇERÇEVESİ

1.KENTİN TARİHSEL SERÜVENİ VE KENT KURAMLARI.....	7
1.1.KLASİK SOSYOLOJİDE KENT	8
1.2.CHİCAGO OKULU VE KENT	10
1.3.ÇAĞDAŞ KENT SOSYOLOJİSİ	13
2.TÜRKİYE’DE TARİHSEL OLARAK KENTİN GELİŞİMİ	15
2.1. TÜRK SOSYOLOJİSİNDE KENT TANIMLARI	15
2.1.1.Türk Sosyolojisinde Kent Çalışmaları	17
3.TÜRKİYE’DE KENTLEŞME VE SÜREÇLERİ.....	19
4. MEKÂN VE MEKÂN SOSYOLOJİSİ	23
4.1. MEKÂN SOSYOLOJİSİ	23
4.2. MEKÂN	24
5.MEKÂNIN YENİDEN ÜRETİMİ: YATAY VE DİKEY MİMARİ	26
5.1. MEKÂNIN ÜRETİMİ	26
5.2. YATAY VE DİKEY MİMARİ.....	35
5.2.1.Türkiye’de Yatay ve Dikey Mimari	37
5.3.YATAY VE DİKEY MİMARİNİN KİŞİLER ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ	46

İKİNCİ BÖLÜM

ARAŞTIRMANIN METODOLOJİSİ

1.ARAŞTIRMANIN PROBLEMİ VE AMACI.....	53
2.ARAŞTIRMANIN TEMEL SORULARI VE HİPOTEZLERİ	55
3. ARAŞTIRMANIN ÖZGÜN DEĞERİ.....	60
4.ARAŞTIRMANIN SINIRLILIKLARI.....	64
5.ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ VE TEKNİKLERİ.....	65
5.1.ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ	65
5.2.ARAŞTIRMANIN EVRENİ VE ÖRNEKLEMİ.....	71
5.3.ARAŞTIRMANIN VERİ TOPLAMA TEKNİKLERİ VE SÜRECİ	74
5.3.1.Gözlem	75
5.3.2.Görüşme Tekniği (Mülakat)	76
5.3.3.Anket Tekniği.....	80

5.4.ARAŞTIRMANIN VERİ ANALİZ TEKNİKLERİ	83
5.5.ARAŞTIRMANIN ALAN TANITIMI.....	87
5.5.1.Mavişehir Mahallesi (Dikey Mimari)	87
5.5.2. Evka 3 Mahallesi (Yatay Mimari).....	89
5.5.3.Evka 4 Mahallesi (Dikey Mimari).....	91
5.5.4.Limontepe Mahallesi (Yatay Mimari)	93
5.6.ARAŞTIRMACININ ROLÜ	94
5.7. ARAŞTIRMANIN SAHA DENEYİMİ.....	98
5.7.1. Evka 4 Mahallesi (Dikey mimari / Dikeyin Yatayı).....	98
5.7.2. Mavişehir Mahallesi (Dikey Mimari / Dikeyin Dikeyi).....	105
5.7.3. Evka 3 Mahallesi (Yatay Mimari / Yatayın Dikeyi).....	111
5.7.4. Limontepe Mahallesi (Yatay Mimari / Yatayın Yatayı)	116
5.8. ARAŞTIRMANIN GÜVENİRLİĞİ VE GEÇERLİĞİ.....	122
5.8.1.Geçerlik.....	122
5.8.2.Güvenilirlik	127
5.9.ARAŞTIRMANIN ETİK BOYUTU	130

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ARAŞTIRMANIN BULGULARI VE TARTIŞMA

1.DEMOGRAFİK VE SOSYOEKONOMİK ÖZELLİKLERE İLİŞKİN BULGULAR	133
2. AİLE ÖZELLİKLERİNE İLİŞKİN BULGULAR	136
3.KATILIMCILARIN HAYATININ ÖNEMLİ BİR KISMINI GEÇİRDİĞİ YERLEŞİM BİRİMİ VE İZMİR'E İLİŞKİN BULGULAR.....	138
4. YATAY VE DİKEY MİMARİYE İLİŞKİN BULGULAR	139
4.1. KONUTA DAİR BULGULAR	141
5.DİNİ, SİYASİ VE İDEOLOJİK GÖRÜŞLERE İLİŞKİN BULGULAR	143
6. SOSYAL İLİŞKİ DURUMUNA YÖNELİK BULGULAR.....	145
7.YAŞAM MEMNUNİYETLERİ, ALGILANAN PSİKOLOJİK SAĞLIKLARI, SAĞLIK DURUMLARI, YAŞADIĞI KONUTA YÖNELİK BULGULAR	146
8.SUÇ ALGISI VE SUÇ İŞLEME DURUMUNA YÖNELİK BULGULAR	148
9.DEPREM ALGISINA YÖNELİK BULGULAR	151
10.YATAY VE DİKEY MİMARİYE YÖNELİK DÜŞÜNCELER.....	152
10.1. YATAY VE DİKEY MİMARİYE YÖNELİK KATILIMCILARIN ALTERNATİF TANIMLARI.....	152
11. YATAY VE DİKEY MİMARİDE GÜNDELİK HAYATIN KARŞILAŞTIRILMASINA YÖNELİK BULGULAR VE TARTIŞMA	159
11.1. DEMOGRAFİK VE SOSYOEKONOMİK ÖZELLİKLERİN YATAY VE DİKEY MİMARİ YAŞAMA GÖRE KARŞILAŞTIRILMASI.....	159
11.2. YAŞ GRUPLARININ YATAY VE DİKEY MİMARİ YAŞAMA GÖRE KARŞILAŞTIRILMASI	164
11.3. KATILIMCILARIN DOĞDUKLARI BÖLGELER İLE YATAY VE DİKEY MİMARİ ARASINDAKİ İLİŞKİ ANALİZİ	171
11.4. İZMİR DOĞUMLU OLANLARIN, DİĞER İLLERDE VE YURT DIŞINDA DOĞMUŞ OLANLARA GÖRE YATAY VE DİKEY MİMARİ KARŞILAŞTIRMASI	173
11.5. YAŞ VE GELİR DÜZEYLERİNİN YATAY VE DİKEY MİMARİYE GÖRE KARŞILAŞTIRILMASI	173

11.6.MEKÂN ÖZELLİKLERİ VE TERCİH NEDENLERİNİN YATAY VE DİKEY MİMARİYE YÖNELİK KARŞILAŞTIRILMASI	181
11.6.1. Yatay mı? Dikey mi?	189
11.6.1.1.Güvenli Yaşam	189
11.6.1.2. Kendi Kendinelik	194
11.6.1.3. İzole Yaşam	197
11.6.1.4. İhtişamlı Ayrıcalık	201
11.6.1.5.Uygun Fiyat	208
11.7. YAŞAMA ALANI TERCİHLERİNİN YATAY VE DİKEY MİMARİDE YAŞAMA GÖRE KARŞILAŞTIRILMASI	211
11.8. AİLE ÖZELLİKLERİNİN YATAY VE DİKEY MİMARİ YAŞAMA GÖRE KARŞILAŞTIRILMASI	212
11.8.1.Geçmişin İzleri	220
11.8.1.1.Çocukluğa Özlem	221
11.8.1.2.Balkon Çocuğu	226
11.9. DİNİ VE SİYASİ GÖRÜŞLERİN, YATAY VE DİKEY MİMARİ YAŞAMA GÖRE KARŞILAŞTIRILMASI	232
11.9.1.Dünya Görüşleri	233
11.9.1.1.Açık Sözlüler	234
11.9.1.2.Renk Vermeyenler	238
11.10. SOSYAL İLİŞKİ DURUMLARININ YATAY VE DİKEY MİMARİ YAŞAMA GÖRE KARŞILAŞTIRILMASI	239
11.10.1.Sosyal İlişkiler	241
11.10.1.1.Çat Kapı	242
11.10.1.2.Yüz Göz Olmayanlar	248
11.10.1.3. Merhaba Merhaba	251
11.11. YAŞAM MEMNUNİYETLERİNİN, ALGILANAN PSİKOLOJİK SAĞLIĞIN YATAY VE DİKEY MİMARİDE YAŞAMA GÖRE KARŞILAŞTIRILMASI	259
11.11.1. Algılanan Psikolojik Sağlık	263
11.11.1.1.Ruhu Genişleyenler	264
11.11.1.2.İçeride Daralanlar	268
11.12. SAĞLIK DURUMLARININ YATAY VE DİKEY MİMARİDE YAŞAMA GÖRE KARŞILAŞTIRILMASI	275
11.12.1.Sağlık Durumu	277
11.12.1.1.Zinde Kalanlar	277
11.12.1.2.Sağlıksız Yaşayanlar	279
11.13. SUÇA YÖNELİK GÖRÜŞLERİN, YATAY VE DİKEY MİMARİDE YAŞAMA GÖRE KARŞILAŞTIRILMASI	283
11.13.1.Suç Bakış	287
11.13.1.1.Kanıksamışlar	288
11.13.1.2.Mesafeliler	294
11.14. DEPREM ALGISINA, YATAY VE DİKEY MİMARİYE YÖNELİK YAŞAMA HAYALİNE, YATAY VE DİKEY MİMARİNİN ETKİSİNE (BİREYSEL VE TOPLUMSAL ETKİLERİ) YÖNELİK İFADELERİNİN YATAY VE DİKEY MİMARİDE YAŞAMA GÖRE KARŞILAŞTIRILMASI	297
11.14.1.Deprem Kaygısı	299
11.14.1.1.Diken Üstündekiler	299
11.14.1.1.Kaygısızlar	304
11.14.2.Hayalindeki Ev	309
11.14.2.1.Pembe Panjurlu	310

11.14.2.2.Katlı Yaşam.....	312
11.14.3. Katılımcıların Dikey Mimariye Yönelik Düşünceleri	315
11.14.4. Katılımcıların Yatay Mimariye Yönelik Düşünceleri	325
11.14.5. Katılımcıların Kent Yaşamına İlişkin Mimari Düşünceleri	338
SONUÇ VE ÖNERİLER	356
KAYNAKÇA.....	383
EKLER (DİZİNİ)	406

TABLÖLER LİSTESİ

Tablo 1. Marksist Teorideki Üretim Tarzları ve Lefebvre'nin Mekân Dönemselleştirmesi	27
Tablo 2: Karma Yöntemin Güçlü ve Zayıf Yönleri.....	67
Tablo 3. Görüşmecilerin Sosyo-Demografik Özellikleri.....	73
Tablo 4. Demografik ve Sosyoekonomik Özellikler	133
Tablo 5. Aile Özelliklerine İlişkin Bulgular	136
Tablo 6. Hayatının Önemli Bir Kısımını Geçirdiği Yerleşim Birimi ve İzmir'i Tercih Nedenleri	138
Tablo 7. Yatay ve Dikey Mimariye İlişkin Bulgular	139
Tablo 8. Yaşadıkları Mahalleyi Tercih Etme Nedenleri	140
Tablo 9. Yaşadıkları Konutun Türü	141
Tablo 10. Yaşadıkları Konutu Tercih Etme Nedenleri	142
Tablo 11. Dini Görüşlerine Yönelik Bulgular	143
Tablo 12. Siyasi ve İdeolojik Görüşlere Yönelik Bulgular	144
Tablo 13. Sosyal İlişki Durumu	145
Tablo 14. Araştırmada Yaşam Memnuniyet Durumu, Algılanan Psikolojik Sağlık, Sağlık Durumu ve Yaşadığı Konuta Yönelik Bulgular ve Analizleri	146
Tablo 15: Sağlık Durumu	148
Tablo 16. Suç ile İlgili Bulgular	148
Tablo 17. Depreme Yönelik Bulgular.....	151
Tablo 18. Hayalinde Yaşamak İstedikleri Yerleşim Yeri.....	152
Tablo 19. Yatay ve Dikey Mimarinin Bireysel ve Toplumsal Etkisine Yönelik Düşünceleri.....	159
Tablo 20. Demografik Özelliklerinin Yatay ve Dikey Mimari Yaşama Göre Karşılaştırılması.....	159
Tablo 21. Yaş Gruplarının Yatay ve Dikey Mimari Yaşama Göre Karşılaştırılması....	164
Tablo 22. Katılımcıların Doğdukları Bölgeler ile Yatay ve Dikey Mimari Arasındaki İlişki Analizi	171
Tablo 23. İzmir Doğumlu Olanların, Diğer İllerde ve Yurt Dışında Doğmuş Olanlara Göre Yatay ve Dikey Mimari Karşılaştırması.....	173
Tablo 24. Yaş ve Gelir Düzeylerinin Yaşadıkları Yatay ve Dikey Mimariye Göre Karşılaştırılması.....	173
Tablo 25. Mekân Özellikleri ve Tercih Nedenleri	181
Tablo 26. Yaşadıkları Mekâna İlişkin Bulguların Yatay ve Dikey Mimari Yaşama Göre Karşılaştırılması.....	211
Tablo 27. Aile Özelliklerinin Yatay ve Dikey Mimari Yaşama Göre Karşılaştırılması	212
Tablo 28. Dini ve Siyasi Görüşlerinin, Yatay ve Dikey Mimari Yaşama Göre Karşılaştırılması.....	232
Tablo 29. Sosyal İlişki Durumlarının Yatay ve Dikey Mimari Yaşama Göre Karşılaştırılması.....	239
Tablo 30. Yaşam Memnuniyetlerinin, Algılanan Psikolojik Sağlığın Yatay Ve Dikey Mimaride Yaşama Göre Karşılaştırılması	259
Tablo 31. Sağlık Durumlarının Yatay ve Dikey Mimari Yaşama Göre Karşılaştırılması	275
Tablo 32. Suça Yönelik Görüşlerin, Yatay ve Dikey Mimari Yaşama Göre Karşılaştırılması.....	283

Tablo 33. Deprem Algısına, Yatay ve Dikey Mimariye Yönelik Yaşama Hayaline, Yatay ve Dikey Mimarinin Etkisine Yönelik İfadelerinin Karşılaştırılması.....	297
Tablo 34. Bir İşte Çalışma Durumu.....	431
Tablo 35. Aylık Toplam Geliri	431
Tablo 36. Çocuk Bakımında Aldığı Destek Durum	431
Tablo 37. İzmir’de Yaşama Süreleri.....	431
Tablo 38. Mahallerinde Yaşama Süreleri	431
Tablo 39. Yaşadıkları Konutun Kat Sayısı	432
Tablo 40. Şu An Yaşadıkları Dairenin Kat Bilgisi	432
Tablo 41. Daha Önce Yaşadıkları Konut.....	432
Tablo 42. Daha Önce Yaşadıkları Konutun Kat Sayısı	432
Tablo 43. Daha Önce Yaşadıkları Dairenin Kat Bilgisi	432
Tablo 44. Yaşadıkları Konutun Mülkiyet Durumu.....	432
Tablo 45. Şu anYaşadıkları Konutta Yaşama Süreleri	433
Tablo 46. Yaşadığı Konutu Paylaştığı Kişi/ Kişiler	433
Tablo 47. Dernek / Sendikaya Üyelik Durumu	433
Tablo 48. Suç İşleme Durumu	433
Tablo 49. Suç İşleme Nedeni	434
Tablo 50. Yakınlarının Suç İşleme Durumu	434
Tablo 51. Tanık Olduğu Suça Yönelik Tutumu.....	434
Tablo 52. Suça Karşı Aldığı Güvenlik Önlemi.....	434

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1. Araştırma Aşamalarının Şematik Gösterimi	52
Şekil 2. Açıklayıcı Sıralı Desen (İki Aşamalı Desen)	68
Şekil 3. Fenomenolojik Desende Kullanılan Tema, Kategoriler ve Kodlar	86
Şekil 4. Yatay Mı? Dikey Mi? Kategorisi ve Kodları	189
Şekil 5. Geçmişin İzleri Kategorisi ve Kodları	220
Şekil 6. Dünya Görüşleri Kategorisi ve Kodları	234
Şekil 7. Sosyal İlişkiler Kategorisi ve Kodları	242
Şekil 8. Algılanan Psikolojik Sağlık Kategorisi ve Kodları	264
Şekil 9. Sağlık Durumu Kategorisi ve Kodları	277
Şekil 10. Suça Bakış Kategorisi ve Kodları	287
Şekil 11. Deprem Kaygısı Kategorisi ve Kodları	299
Şekil 12. Hayalimdeki Ev Kategorisi ve Kodları	310

RESİMLER LİSTESİ

Resim 1. Pinnacle@Duxton, Singapur. Hem 26. Hem De 50. Katlarda Gökyüzü	47
Resim 2. Singapur'un Gökyüzü Bahçeleri Örneği.....	48
Resim 3. Mavişehir Mahallesi Muhtarlığı	87
Resim 4. Mavişehir Mahallesi'nden Bir Görüntü	88
Resim 5. Mavişehir Mahallesi'ndeki Dikey Mimari.....	88
Resim 6. Evka 3 Mahallesi Muhtarlığı	89
Resim 7. Evka 3 Mahallesi'ndeki Yatay Mimari Örneği.....	90
Resim 8. Evka 3 Mahallesi'ne Girişte Bulunan Metro İstasyonu	90
Resim 9. Evka 4 Mahallesi Muhtarlığı	91
Resim 10. Evka 4 Mahallesi'nde Dikey Mimari Örnekleri ve Otobüs Durağı.....	92
Resim 11. Evka 4 Mahallesi'nden Sokak Görüntüsü ve Ulaşım	92
Resim 12. Limontepe Mahallesi Muhtarlığı	93
Resim 13. Limontepe Mahallesi'ne Gitmek İçin Kullanılan	93
Resim 14. Evka 4 Mahallesi'ndeki Pasajdan (Sağdaki Fotoğraf), Caminin Yanındaki Çay Bahçesinden (Ortadaki Fotoğraf) ve Sokaktan (Soldaki Fotoğraf) Bir Görüntü	99
Resim 15. Evka 4 Mahallesi'nde Kamelyadan Görüntüler.....	101
Resim 16. Mavişehir Mahallesi'nden (Dikey Mimari) Görüntüler	105
Resim 17. Evka 3'de Sokak Görüntüleri.....	113
Resim 18. Limontepe Mahallesinin Sosyo Mekânsal Alanı: Meydanı (Sağdaki) Ve Kiraathanesi (Soldaki)	119
Resim 19. Limontepe Mahallesi'ndeki Cem Evi (Aşure Gününden Görüntüler).....	120
Resim 20. Evka 3 ve Limontepe Mahallerinde (Yatay Mimaride) Samimi Görüntüler.....	122
Resim 21. Evka 3 Mahallesi'nde bulunan.....	170
Resim 22. Evka 4 Mahallesi Siteril Hayatlarda Çocuk Olmak	187
Resim 23. Evka 3 Mahallesi'nde Sitede Olan Çocuk Parkı.....	187
Resim 24. Evka 3 Mahallesi'nde Bir Evin Giriş Kapısı	206
Resim 25. Habitat II Konferansında İsveç Hükümetinin Sunduğu Raporun Kapağı	349
Resim 26. Mavişehir Mahallesi Dikey Mimari Örnekleri	436
Resim 27. Evka 4 Mahallesi Dikey Mimari Örnekleri	437
Resim 28. Evka 3 Mahallesi Yatay Mimari Örnekleri.....	438
Resim 29. Limontepe Mahallesi Yatay Mimari Örnekleri.....	439

KISALTMALAR DİZİNİ

s. : sayfa
vb. : ve benzeri
vd. : ve diğerleri
vs. : ve saire
akt.: Aktaran
Bkz.: Bakınız
S. : Sayı
C. : Cilt
Çev: : çeviren
Der. : derleyen
%: Yüzde
AFAD: Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı
AK Parti :Adalet ve Kalkınma Partisi
BBP: Büyük Birlik Partisi
CHP: Cumhuriyet Halk Partisi
DBP: Demokratik Bölgeler Partisi
DEVA: Demokrasi ve Atılım Partisi
DEVA: Demokrasi ve Atılım Partisi
DP: Demokrat Parti
HDP: Halkların Demokratik Partisi
İYİ Parti: İyi Parti
Memleket: Memleket Partisi
MHP: Milliyetçi Hareket Partisi
OED: Oxford English Dictionary
SAADET: Saadet Partisi
TAYA: Türkiye Aile Yapısı Araştırması
TDK: Türk Dil Kurumu
TDK: Türk Dil Kurumu
TİP: Türkiye İşçi Partisi
TÜİK: Türkiye İstatistik Kurumu
YP: Yenilik Partisi
ZP: Zafer Partisi

GİRİŞ

Kentler, birbirinden farklı özelliklere sahip olan, bireylerin ve toplumların bir arada yaşadıkları, etkileşimde bulunduğu, çevrelerini kendi ihtiyaç ve isteklerine göre şekillendirdiği, farklı özelliklere sahip karmaşık mekânsal varlıklardır. Sosyal etkileşim merkezleri olarak hizmet veren kentler, yalnızca fiziksel yapılar değil, aynı zamanda sosyal, kültürel ve ekonomik dönüşümlere neden olan ve bu dönüşümler tarafından şekillendirilen alanlardır. Bu dönüşümler de kentsel yaşamın dinamiklerini etkilemektedir. Birey ve toplumsal yapı üzerindeki derin etkisi göz önüne alındığında kentin, arkeoloji, psikoloji, mimarlık, kamu yönetimi ve gerontoloji gibi çeşitli disiplinlerin önemli bir ilgi alanı olduğu görülür. Bu disiplinler arasında sosyoloji, özellikle de kent sosyolojisi, kentin toplumsal ilişkilerini şekillendirmedeki ve kentsel sorunları ele almadaki rolünü araştırmaktadır. Bu bağlamda kent konusunda yapılan araştırmalar incelendiğinde; kentlerin özellikle küreselleşmenin ardından hem yapısal hem de kültürel olarak dönüşümler geçirdiği görülmüştür. Tarihsel olarak sanayileşmeyle bağlantılı olan kentleşme, kentlerin mekânsal organizasyonunun yeniden şekillenmesinde ve zaman içinde sosyal ilişkilerin değişmesinde itici bir güçtür. Kentleşme ülkelerin toplumsal yapısını her alanda (ekonomik, sosyal, siyasal vb.) değiştirerek, kent sayısı ve kentlerde yaşayan nüfus sayısının artmasına etki eden dinamik bir süreç ve olgu olarak karşımıza çıkar.

Kentleşme hem dünyada hem de ülkemizde hızlı dönüşümlere yol açmış, sadece fiziksel mekânları değil, sosyal yapıları ve etkileşimleri de yeniden şekillendirmiştir. Kentler büyüyüp geliştikçe, mekân anlayışı da coğrafyadaki geleneksel köklerinin ötesine geçmektedir. Kentler, sosyolojinin önemli bir rol oynadığı disiplinler arası bir alan olarak gelişmektedir. Kentle ilişkili olarak mekân, insan faaliyetlerinin yalnızca fiziksel bir arka planı değil, sosyal kimliklerin inşasını, toplulukların örgütlenmesini ve kaynakların dağılımını önemli ölçüde etkileyen temel bir sosyal belirleyicidir. Dolayısıyla mekân, özellikle hızla kentleşen çevrelerde insan davranışlarının ve sosyal yapıların karmaşıklığını anlamada siyaset, hukuk ve ekonomi kadar önemlidir. Mekânsal düzenlemelerin sosyal davranışları etkileme ve onlardan etkilenme biçimlerini inceleyen mekân sosyolojisi, kent sosyolojisiyle bağlantılıdır. Mimarlık, şehir planlama ve beşeri coğrafya gibi çeşitli alanlardan yararlanarak, yapılı çevrenin sosyal ilişkileri, bireysel deneyimleri ve kolektif davranışları nasıl şekillendirdiğini

anlamaya çalışır. Bu bağlamda kentsel dönüşümlerin temel bir yönü olan, kentlerin ve insanların değişen ihtiyaçlarına yanıt veren mekânlar önemli bir araştırma konusudur.

Günümüzde üretilmiş olan mekânlar incelendiğinde; yatay ve dikey mimari olmak üzere iki farklı mimari biçiminin ortaya çıktığı görülmektedir. Yatay mimari kent inşasında enine gelişen yapılardan oluşan, parselde yalnızca bir veya iki ailenin yaşamasına imkân veren, bir-iki katlı bahçeli evlerden oluşan bir mimari biçimdir. Günümüzde kültürel geleneklerle bağlantısı ve geçmiş yaşam biçimlerini somutlaştırması, eski toplumsal yapılar ve bireysel yaşam tarzlarıyla uyumlu fiziksel bir alan sunması nedeniyle değer görmeye devam eden yapılardır. Öte yandan dikey mimari ise tek bir yapı içinde birden fazla haneyi barındıracak şekilde tasarlanmış çok katlı binalara atıfta bulunmaktadır. Dikey mimari kentlere göç ile birlikte nüfus yoğunluğunun artması sonucu ortaya çıkan, insanların çeşitli ihtiyaçlarını karşılamak için inşa edilmeye başlanmış çok katlı mekânlardır. Kentte, dikey mimari biçimindeki yapıların inşası günümüzde hâlâ artan bir şekilde devam etmektedir. İnsanlar üzerinde her alanda etkisinin olduğu düşünülen bu iki mimari biçiminin bir arada olması kentin silüetini de değiştirmektedir. Bu iki mimari biçimi yalnızca şehirlerin fiziksel manzarasını yeniden şekillendirmekle kalmamış, aynı zamanda insanların kentsel alanlarda etkileşim kurma, yaşama ve kendilerini organize etme biçimlerini de önemli ölçüde etkilemiştir. Özellikle dikey mimarinin yükselişi, kent silüetini değiştirerek yeni sosyal etkileşim, hareketlilik ve kaynaklara erişim kalıpları yaratmıştır. Kentler büyümeye devam ettikçe yatay ve dikey mimari biçimlerinin bir arada bulunması ve mimari değişimi, hem kentsel çevrelerin mekânsal örgütlenmesinin hem de içinde yer alan toplulukların sosyal yapısını şekillenmesinde önemli bir rol oynadığı görülmektedir.

Bu bağlamda araştırmada özellikle de yatay (az katlı) ve dikey (yüksek katlı) mimari biçimler arasındaki zıtlığın kentsel ortamlarda kişilerin yaşadıkları deneyimler üzerindeki farklı etkisini inceleme ve sosyolojik açıdan bu iki mimari biçiminde yaşayan kişilerin yaşamlarındaki farklılıklara odaklanma hedeflenmiştir. Bu konunun seçiminde araştırmacının yaptığı literatür taraması sonucunda üzerinde çalışılması gereken önemli bir konu olmasının, konuya yönelik merakının, Türkiye, Almanya, Polonya ve Bosna Hersek'teki bu konuya yönelik yaptığı gözlemlerin, yatay ve dikey mimari biçiminde yaşama deneyiminin etkisi vardır.

Araştırmacı; yatay mimaride yaşayan kişilerin mutlu olduğunu, komşuluk ve diğer sosyal ilişkilerin daha iyi olduğunu, boşanan kişilerin sayısının düşük olduğunu gözlemlemiştir. Ayrıca, daha az antidepresan kullanımı ve intihar vakası olduğunu fark etmiştir. Bu mekânlarda geleneksel aile yapısının devam ettiğini, çocukların genellikle annesi tarafından evde bakıldığını, yaşlı bireylerin kendilerini huzurlu hissettiğini, sosyal yaşam aktivitelerine (düğün, taziye, mevlid vb.) katılıma özen gösterildiğini, toplumsal kurallara uyulduğunu gözlemlenmiştir. Buna karşılık, dikey mimaride yaşayan kişilerin ise komşuluk ilişkilerinin iyi olmamasından yakındığına şahit olmuştur. Fakat dikey mimaride mekânın nüfus yoğunluğundan dolayı denetim mekanizması (komşu, aile vb.) az olduğu için kişilerin baskı altında olmadığını fark etmiştir. Dikey mimaride yaşayan kişilerin genellikle çekirdek aile yapısında olduğunu, boşanan kişilerin yatay mimariye kıyasla fazla olduğunu, çocuk yetiştirme ve yaşlı bakımında bir kuruma ihtiyaç duyulduğunu fark etmiştir. Bu mekânda yaşayan kişilerin psikolojik olarak kendilerini yalnız, güvensiz, mutsuz, kaygılı olarak belirtmelerine rağmen kendilerini daha özgür hissettiklerini gözlemlemiştir.

Dikey mimarinin klostrofobisi olanları ve genel insan psikolojisini olumsuz etkilediğini fark etmiştir. Araştırmacı izlediği Andrew Marr, robotik geleceğin mekânsal bir örneği olarak tanımladığı Tokyo’da yaptığı gözlemlerden elde ettiği çarpıcı bulgulardan biri olan “Megakentler” adlı belgeselde dikey mimarinin hakim olduğu belirtilmiştir. Tokyoda yaşayan pek çok kişinin, katı yükseklik ve tekinsizlik ile toplum arasında kendini sıkışmış hissettiğini bu nedenle de toplumsal hayata katılmaktan korkan ve nadiren evlerinden çıkan hikikomori hastalığına yakalandığını hem belgeselde izlemiş, hem de çevresindeki insanlarda gözlemlemiştir. Araştırmacı, dikey mimaride yaşayan kişilerin kapı komşularını dahi bilmediğini, anne ve babaların çocuklarını korumak için asansöre bindirdiklerinde birbirlerine haber verdiklerini, güvenlik kameralarından gelen gideni kontrol ettiklerini gözlemlemiştir. Ayrıca dikey mimaride yaşayan yaşlı bireylerin özellikle zemin katları tercih ettiğini fark etmiştir.

Araştırmacı yatay mimarinin dikey mimariye göre depremde daha az riskli bir mimari yapı olduğu çıkarımında bulunmuştur. Yatay mimariye sahip yapılarda hasar riskinin daha az olduğu bu nedenle de can kaybının az olduğunu gözlemlemiştir. Deprem sonrasında dikey mimariye sahip yapılarda enkazlardaki kurtarma çalışmalarının daha zor olduğunu sosyal medya aracılığıyla görmüştür. Yatay mimarinin yoğun olduğu bazı yerleşmelerde depremlerin etkisinin olmadığını araştırmıştır. Buna

örnek olarak yatay mimarinin yoğun olduğu 1999 Gölcük depreminde Tavşancıl ilçesinin depremden hasar görmemesi verilebilir. Bunun yanı sıra pandemi döneminde de yatay mimaride yaşayan kişilerin psikolojik olarak daha iyi ve yaşam standartlarının daha yüksek olduğunu gözlemlemiştir.

Yurtdışı deneyiminde ise yatay mimariye sahip olan Almanya'nın Weimar şehrinde ve Saraybosna'da kendisini bir yabancı gibi hissetmediğini; bu mekânlar da yaşayan kişilerin birbirleriyle iletişiminin iyi ve yardımsever olduklarını gözlemlemiştir. Dikey mimarinin yaygın olduğu Frankfurt'ta ise hem kendisini fazlasıyla yabancı hissettiğini hem de orada yaşayan kişilerin birbirlerine karşı birer yabancı gibi davrandığını fark etmiştir. Yapılan gözlemler ve incelenen literatür sonucunda bu iki mimari biçiminin insanlar üzerinde etkisinin her alanda olduğu, bunun da gündelik hayat farklılığına yansıdığı düşünülmektedir.

Bu açıdan günümüzde yatay ve dikey mimarinin insanlara ve yaşamlarına etkisi olduğu ileri sürülebilir. Araştırmada demografik özellikler, aile dinamikleri, dini ve politik görüşler, sosyal etkileşimler, psikolojik durum, suç davranışı, sağlık durumu ve mimari tercihler (özellikle deprem sonrası bağlamda) dahil olmak üzere çeşitli faktörlerin yatay ve dikey mimaride gündelik hayatlarında nasıl farklılık gösterdiğini ortaya çıkarmak amaçlanmıştır. Çalışmada bu mimari biçimlerin kişileri nasıl etkilediğini anlamaya ve bu şekilde inşa edilmiş çevreleri ile yaşam deneyimleri arasındaki etkileşimin bir sonucu olarak yaşadıkları değişiklikleri ele almaya odaklanılmıştır. Ayrıca araştırmada yatay ve dikey mimaride yaşayan kişilerin profillerini ortaya çıkarma ve bu farklı kentsel ortamlardaki deneyimlerini şekillendiren ayırt edici özelliklere ışık tutma amaçlanmıştır. Araştırmanın bu bağlamda temel problemi; yatay ve dikey mimaride yaşayan kişilerin gündelik hayatlarında (demografik özellikler, aile biçimi, siyasi, dini ve ideolojik görüşler, fiziksel ve algılanan psikolojik sağlık, suç algısı ile deprem sonrası yatay ve dikey mimari tercihleri) farklılık olup olmadığını ortaya çıkarmaktır. Bu çerçevede, bu tez çalışmasında aşağıdaki temel sorulara yanıt aranmıştır.

(1) Demografik ve sosyoekonomik özellikler (cinsiyet, yaş, doğum yeri, eğitim düzey, medeni durum, meşguliyet durumu, ekonomik durumu) yatay ve dikey mimaride yaşamaya etkisi nasıldır?

(2) Yatay ve dikey mimaride yaşayan kişiler üzerinde yaşadıkları mekânın etkisi nasıldır?

(3) Yatay ve dikey mimaride yaşayan kişilerin gündelik hayatlarında farklılıklar nelerdir?

Bu temel sorular doğrultusunda araştırma giriş, kavramsal ve kuramsal çerçeve, metodoloji (yöntem), araştırma bulguları ve yorumlanması ve sonuç kısmından oluşmuştur. Araştırmanın birinci bölümünde; araştırmanın kavramsal ve kuramsal çerçevesine yer verilmiştir. Bu başlık altında kentin tarihsel serüvenine ve kent kuramlarına, Türkiye’de tarihsel olarak kentin gelişimine, Türkiye’de kentleşme ve süreçlerine, Türk sosyolojisinde kent çalışmalarına, mekân ve mekân sosyolojisine, mekânın yeniden üretimi: yatay ve dikey mimariye, yatay ve dikey mimarinin kişiler üzerindeki etkilerine değinilmiştir.

İkinci bölümde ise araştırmanın yöntemi karma olarak belirlendiği için hem nicel hem de nitel araştırma teknikleri bir arada kullanılmıştır. Bu kapsamda araştırmanın metodolojisini oluşturan bu kısmında; araştırmanın problemi ve amacına, temel sorularına ve hipotezlerine, özgün değerine, sınırlılıklarına, yöntemine, evrenine, örneklemine, veri toplama tekniklerine ve sürecine yer verilmiştir. Daha sonra araştırmanın gerçekleştiği ikisi yatay mimari ve ikisi dikey mimarinin yoğun olduğu dört mahalle (Mavişehir, Evka-3, Evka-4, Limontepe Mahallesi) hakkındaki alan tanıtımı yapılmış, ardından araştırmacının rolü, araştırmanın saha deneyimi, araştırmanın güvenilirliği ve geçerliği, araştırmanın etik boyutu açıklanmıştır.

Üçüncü bölümde ise araştırma bulguları ve yorumlanmasında önce ankete katılan tüm katılımcıların her soruya verdikleri cevaplar genel bir şekilde analiz edilmiştir. Ardından araştırmanın amacı doğrultusunda yatay ve dikey mimaride gündelik hayat farklılıkları karşılaştırılmasının nicel analizi yapılmıştır. Daha sonra ise katılımcıların bakış açısını öne çıkartan, keşfetmesini ve yorumlamasına imkân sunan nitel bulgulardan de alıntılar yapılarak, karma yöntemin doğasına uygun bir şekilde hem nicel hem de nitel yöntem birbirini destekler şekilde sunulmuştur. Elde edilen sonuçlar bilimsel çalışmalarla kıyaslanarak tartışılmıştır. Sonuç kısmında ise araştırmanın hipotezleri ve temel problemine yönelik elde edilen bulgular değerlendirilmiş ve konuya yönelik çözüm önerileri sunulmuştur. Araştırmanın sonunda ekler kısmında ise; anket ve görüşme sorularına, görüşmecilerin hayat hikayelerine, etik kurulu kararına,

araştırmada elde edilen bulguların tablolarına ve sahada araştırmacı tarafından çekilmiş olan araştırma alan fotoğraflarına yer verilmiştir.

Böylelikle bu araştırma sayesinde İzmir ili özelinde yatay ve dikey mimaride yaşayan kişilerin yaşamlarına kulak verilmiş, mekânsal deneyimleri dolaylı gözlem ve derinlemesine görüşme teknikleriyle detaylı bir şekilde sunulmuştur. Kentin ve insanların nabzını tutan anlatılmamış veya anlatılmış hikayelerin arkasındaki görünmeyen gizli kısımlar onların kişisel anlatıları aracılığıyla açığa çıkarılmıştır. Saha araştırmasında yatay ve dikey mimaride gündelik hayat farklılığı karşılařtırılmalđ bir şekilde incelenmeye çalışılmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

ARAŞTIRMANIN KAVRAMSAL VE KURAMSAL ÇERÇEVESİ

Bireylerin toplumsal yaşamının her alanında (eğitim, din, siyaset, kültür, sağlık, sosyal ilişkiler, psikoloji vb.) etkin olan kent ve kent mekânları farklı disiplinlerin ilgi alanı olmuştur. Bir sosyal bilim olarak toplumu ve toplumsal problemleri inceleyen sosyoloji de kent konusunu, sosyolojik bakış açısına uygun olarak ele almış ve incelemiştir. Araştırmanın bu bölümünde, araştırmanın konusu olan yatay ve dikey mimaride gündelik hayat farklılıklarına yönelik bir kavramsal ve kuramsal çerçeve çizilmiştir. Bu çerçevede öncelikle araştırmanın temel kavramları, klasik ve güncel kuramsal yaklaşımlara yer verilmiştir. Daha sonra ise Türkiye’de tarihsel olarak kentin gelişimi, Türk sosyolojisinde kent çalışmaları, mekân ve mekân sosyolojisi, mekânın yeniden üretimi: yatay ve dikey mimari, yatay ve dikey mimarinin kişiler üzerindeki etkileri açıklanmıştır.

1.KENTİN TARİHSEL SERÜVENİ VE KENT KURAMLARI

Günümüzde toplum yapılarının kent sosyolojisi açısından analiz edilebilmesi için kent kavramının iyi ele alınması gerekir. Literatür incelendiğinde farklı disiplinlerin kent kavramı üzerinde yoğunlaştığı ve farklı tanımlamaların yapıldığı görülmüştür (Wirth, 2002: 80). Bu tanımlamalara geçmeden önce, ilk önce kentin nasıl ortaya çıktığına bakılmıştır.

Geçmişten günümüze insanoğlu temel ihtiyaçlarını gidermek için fiziki dünya ile ilişki kurmuş ve yaşamını sürdürdüğü bu fiziki dünyaya zamanla çeşitli yapılar kazandırmıştır. İnsanların ilk yaşam tarzına bakıldığında; üretim yapmadıkları, doğadaki besinlerle yaşamlarını sürdürdükleri ve mağaralarda yaşadıkları görülmüştür. İlerleyen zamanlarda yaşam mücadelesi veren insanların gün geçtikçe doğayı denetim çabası içine almaya başladıkları anlaşılmıştır. Doğaya karşı yapılan bu mücadeleye bakıldığında insanların ilk olarak alet yapmaya ve hayvancılıkla uğraşmaya başlamıştır.

Bu gelişmelerin sonucu olarak insanlık tarihinin ilk büyük devrimi gerçekleşmiştir. İnsanlık Paleolitik devreden neolitik devreye, yani toplayıcılık ekonomisinden üretim ekonomisine geçerek yerleşik bir yaşam kurmaya başlamıştır. İlk köy yerleşmeleri bu dönemde ortaya çıkmış ve ilerleyen zamanlarda bataklıkların kurutulması ve sulamaya dayalı tarıma geçişle birlikte ilk kentler kurulmuştur (Güvenç,

1979: 181-185). Güvenç, kentin, köyün bir türevi olduğunu belirtir. Görüldüğü gibi kent kavramı, toplum-doğa ilişkisinin bir ürünü olup ve insanların değişen yaşam biçimlerinin bir sonucu olarak ortaya çıkmıştır.

Tümertekin ve Özgüç'ün (1997) ifade ettiği gibi coğrafyacılar göre kent, yoğunlaşmış ve tarımsal olmayan insan yerleşmesidir. Bu tanımda kentin nüfusa ve ekonomiye göre şekil aldığı belirtilmektedir. Sosyolojideki kent tanımlarının ise daha kapsamlı olarak ele alındığı görülmüştür. Sosyologların kent kavramına yönelik doğrudan ve dolaylı açıklamalarının daha iyi analiz edilmesi adına kronolojik bir sıralamaya başvurulmuştur; ilk olarak klasik sosyologların, ardından Chicago Ekolü'nde yer alan sosyal bilimcilerin ve son olarak da çağdaş sosyologların kent hakkındaki ifadelerine yer verilmiştir (Güllüpnar, 2012).

1.1.KLASİK SOSYOLOJİDE KENT

Klasik sosyologlardan Durkheim'in kent hakkında doğrudan bir tanım yapmadığı fakat mekanik toplumdan organik topluma geçiş açıklamasının kırdan kente geçişi anlattığı söylenebilir. Durkheim'a göre mekanik dayanışmada insanlar aynı işleri yaparken, organik dayanışmada ise insanlar yaşayabilmek için başka insanların da yardımına ihtiyaç duymaya başlar, yani iş bölümü gerçekleşir. Durkheim'ın bu ifadelerinden nüfus yoğunluğu ve yapılacak işlerin çoğalmasıyla birlikte kırdan kent yaşamına doğru bir geçişin olduğu görülür. Tönnies'de Almanya'da zengin bir çiftçi ailesinin çocuğu olarak doğmuş ve Alman kırsal hayatını bizzat yaşayarak deneyimlemiştir. Avrupa'nın bütün ülkelerini, kentlerini gezmiş, kırsal ve kentsel yaşam biçimi arasındaki zıtlığı konu edinen doktora çalışmasında "cemaat" ve "cemiyet" kavramlaştırmasını yapmış ve Durkheim'in tanımlamasına benzer şekilde bu tanım köy-kent ayrımına temel oluşturmuştur (Ritzer, 2014: 88-89).Tönnies kenti; köken ve ilişkileri bakımından ayrı cinsten bireylerin oluşturduğu, iş bölümüyle birlikte uzmanlaşmanın git gide arttığı, kişiliklerin çok gelişmiş olduğu, davranışların kişisel çıkarlara göre şekillendiği, iş ve ticaretin egemen olduğu, toplumsal ilişkilerin süresiz ve yüzeysel olduğu bir yer olarak açıklamıştır (Keleş, vd.,973: 23-25).

Klasik kuramcılardan biri olan Marx ise, diğer olgular gibi kent olgusunu da kapitalist üretim biçimi ile ilişkisi bağlamında ele almış ve incelemiştir (Marx ve Engels, 1999: 82-341). Marx ve Engels'e göre kent, emeğin oluşumunu sağladığı için özel bir mekândır. Onlara göre proletarya hem yaşam alanında hem de fabrikada bir

arada yaşadığı için ezilmişlik ve dışlanmışlık sürecini de bir arada yaşamaktadır. Bu nedenle dışlanmışlığın ve ezilmişliğin hissedildiği mekân olarak kent, sınıf bilincinin gerçekleşeceği en uygun yerdir (Şengül, 2001: 54-55).

Weber ise kenti, bir veya birkaç evden ibaret olmayan, sıkışık bir şekilde yana yana olan hatta duvar duvara olan, büyük bir yerleşim yeri olarak açıklamıştır (Weber, 1985: 727). Kenti, sakinlerinin yaşamlarını artık tarımla değil, ticaret ve alışverişle kazandıkları bir pazaryeri olarak tanımlamıştır. Bu kentleri de tüccar ve ticaret kentleri olarak anlatmış ve söz konusu kentlerin aristokratların elinde toplandığını ifade etmiştir (Weber, 2012: 88-92). Weber'in "kent" adlı çalışmasının ilk basımı 1921 yılında gerçekleşmiştir. Weber bu çalışmada kentin doğasını, batı kentinin özelliklerini ve tarihsel süreçlerini ele almıştır. Bal'a (2006: 15) göre bu çalışma kent sosyolojisinin ortaya çıkmasında önemli bir adım olmuştur. Weber kentleri açıklarken, fiziki durumunu incelemek yerine kent topluluğunu incelemiştir. Weber'e göre kenti kent yapan özellikler vardır. Bunlar; tahkimat, pazaryeri, kendisine ait olan ve bağımsız bir mahkeme, tutarlı bir birlik şehri ve kısmen özerk bir yönetimin olması gerektiğini belirtmiştir (Korkut, 2011: 10). Kent sosyolojisinde yapılan araştırmalarda Saunders'ın (2013: 15) belirttiği gibi kenti açıklamak için Marksist ve Weberci kent sosyolojisi yaklaşımından yararlanılmaktadır. Aynı şekilde Uğurlu'nun da (2010) belirttiği gibi Marx ve Weber kent, mekân, kentleşme konularında sınırlı sayıda çalışmaları olmasına rağmen kent çözümlemeleriyle gelecekteki kent kuramlarının temelini oluşturmuştur.

Bir diğer klasik sosyologlardan Simmel'e göre kent, modern insanın hayatında önemli bir yere sahiptir. Ona göre kentte sosyal ilişkiler çok geniş ve karmaşık bir yapıya sahiptir. Bu nedenle bireyler sürekli akıp geçen, değişen, birbiriyle çatışma içinde olan kişilerle karşılaşmaktadır. Bu durum da bireyleri kendilerini koruma adına yeni kişilik yapıları geliştirmeye zorlamaktadır. Simmel'e göre köydeki bireyler duygularıyla ve kalpleriyle hareket ederken kentteki bireyler ise duygularıyla değil akıllarıyla hareket etmektedir. Kent ona göre para ekonomisinin hâkim olduğu bir yerdir (Simmel, 1996: 82-83). Simmel kısaca kenti, bireysel kültür yani bireyin kendi iç dünyasına odaklanmasının yerine nesnel kültürün yani toplum tarafından üretilen ve bireylerin dışında var olan ürünlerin geliştiği ve insanların ihtiyaçlarını karşılamada takas usulünün yerine paranın kullanılmaya başlandığı bir yer olarak tanımlamıştır (Alptekin, 2014: 23).

Yukarıda sözü edilen klasik sosyologların ifadelerini özetlemek gerekirse; Durkheim kenti, mekanik dayanışmadan organik dayanışmaya geçildiği bir yaşam alanı olarak tanımlar. Kırsal alandan kentsel alana geçişi bu kavramlarla anlatmıştır. Kır ve kent arasındaki benzerlikleri, farklılıkları, nüfus sayılarını, insanların mesleklerini ve dayanışma biçimlerini inceler. Tönnies, kenti cemaat hayatından cemiyet hayatına geçişin sağlandığı yer olarak açıklar. Marx ise kapitalizmin gerçekleştiği alan olarak tanımlar Weber, kenti toplumsal eylem ve toplumsal örgütlenmeyi rasyonalitenin belirlediği bir mekân olarak belirtir (Özden, 2014: 23). Simmel de Weber gibi kentin karakteristik özelliklerini açıklamıştır. Klasik sosyologlar kenti açıklarken, kendi geliştirdikleri kuramlar çerçevesinden bakmış ve farklı yorumlar yaparak kent sosyolojisinin gelişmesine katkıda bulunmuşlardır.

1.2.CHİCAGO OKULU VE KENT

Literatür incelendiğinde klasik sosyologların görüşlerinin kent sosyolojisinin ortaya çıkışına temel oluşturduğu ifade edilebilir. Klasik sosyologların çalışmalarından etkilenen ve kent sosyolojisinin gelişmesini sağlayan Chicago Okulu temsilcileri de kent hakkında oldukça önemli açıklamalar ve çalışmalar yapmışlardır. Bu çalışmalarını yapmalarında özellikle Chicago şehrini laboratuvar olarak kullanmalarının etkisi vardır. Chicago şehri yoğun göçlerle birlikte nüfusu hızla büyüyen bir Amerikan şehridir. Chicago Üniversitesi'nde 1892 yılında Sosyoloji Bölümü açılmış ve bu üniversitedeki sosyologlar birey ve şehir arasındaki ilişkiyi anlamak için araştırma yapmışlardır. Marshall'ın (2020: 97) da belirttiği gibi kent sosyolojisi köklerini, şehrin merkezinden dışa doğru şehir alanlarının haritasını çıkartılmasından, şehrin nüfusunun artmasıyla birlikte değişmesi ve gelişmesi temelinde yapılan açıklamalar yapılması geleneğinden almıştır.

Chicago Okulu temsilcilerinden Park, Burgess, Wirth kent sosyolojisine önemli katkılar sağlamıştır. Okul'da kent alanında iki yaklaşım öne çıkmıştır: Birinci yaklaşım; Park'ın kullandığı "ekolojik yaklaşım" ikincisi de, Wirth 'in kentliliği tanımlamak için kullandığı ve kenti "bir yaşam biçimi" olarak ele aldığı yaklaşımdır (Giddens, 1997: 475).

Park, insan ekolojisi kavramını ilk kullanan sosyologdur. Park, Burgess ve McKenzie ile birlikte bitki ve hayvan ekolojisindeki gelişmeleri sosyolojiye taşımıştır. Nitekim ve bu sayede de yeni bir sosyal bilimin ortaya çıkmasını sağlamıştır. Park insan

ekolojisini, bireylerin birbiriyle ve çevreleriyle olan fiziki ilişkilerini inceleyen bir bilim olarak tanımlamıştır. Ona göre, insan ekolojisi belli bir coğrafyada yaşayan ve kültürel birlikteliği olan insanların oluşturduğu yerleşim gruplarıdır. Park'a göre her yerleşim grubu diğer gruplardaki elemanlarla karşılıklı bağıllık ve ilişki ağı içerisinde bulunmaktadır. Bu durum ortak yaşamı zorunluluk haline getirmektedir. Bu durumda uzmanlaşmayı, iş bölümünün olmasına zemin hazırlamaktadır. Oluşan bu denge hali ise ona göre ekolojik bir düzeni meydana getirmiştir (Yörük, 1968: 47-49).

Ekolojik yaklaşıma göre fiziksel çevredeki bitki ve hayvan hayatı, çevreye uyum sağlamak için düzgün bir şekilde dağılmıştır. Park bu çıkış noktasını kente uygulamış ve kenti, ayıklayan ve sınıflandıran büyük bir mekanizmaya benzetmiştir. Ona göre bu mekanizma belirli bir çevrede ve bölgede yaşayacak kişileri en uygun şekilde seçmiştir. Kent, belirli doğal bölgelere ayrılmıştır. Park'ın söylediği bu ayrılmaya göre, şehir merkezinde iş, eğlence, ticari kuruluşlar bulunurken; çevrede ise daha ucuz daireler ve kiralık odalar sağlıklı yerleşim yerleri bulunur. Park'a göre bu yerleşim yerlerinin ötesinde işçi sınıfı ve orta sınıfın yaşadığı kenar mahalleler yer almıştır (Giddens, 1993: 98-99).

Kent sosyolojisine özellikle "kentlilik" kavramıyla katkıda bulunmuş olan bir başka Chicago okulu sosyoloğu olan Wirth (2002: 87) kenti; tarihsel olarak halkları, ırkları, kültürleri kendi içerisinde harmanlayarak yeni biyolojik ve kültürel kaynaşmalara imkân veren bir gelişme alanı olarak tanımlamıştır. Ona göre kent, bireysel farklılıklara karşı hoşgörü ortamı sağlamakla kalmayıp, ayrıca bu farklılıkların gelişmesine de katkı sundu. Kent, yeryüzünün en uzak yerlerinde aynı türde olup farklı düşünce yapısına sahip kişileri, birbirine yardımcı olabilecek şekilde bir araya getirmeyi sağlamıştır.

Wirth "Bir Yaşam Biçimi Olarak Kentleşme" adlı eserinde; kent ve kır yaşamının insanlar üzerinde bıraktığı etkiye, kentli yaşam tarzına, kentsel kimlik kavramına, kentte yaşamakla kentleşme arasındaki ayrıma, kentin nüfus yoğunluğunun bireyler üzerindeki etkisine, sosyoloji ile kentleşme kuramı arasındaki ilişkiye ve kentleşmeyle ilgili ifadelerle yer vermiştir (Duru ve Alkan, 2002: 14). Kenti süreç bağlamında ele alan Wirth (2002), kentlerin aniden ortaya çıkan mekânlar olmadığını altını çizmiştir. Zaman içerisinde değişerek gelişen mekânlar olduğunu savunmuştur. Ona göre kentler sadece insanların çalıştığı yerler değil, ayrıca dünyanın her yerinden

insanları çekmeyi başaran ve insanların faaliyetlerini gerçekleştirmesini sağlayan; siyasi, ekonomik ve kültürel yaşamı denetleyen yerlerdir.

Wirth'e göre kentin 3 temel özelliği vardır. Bunlar; insanlar arası ayrımı, kayıtsızlığı ve toplumsal mesafeyi ortaya çıkaran büyüklük; insanların belirli rollerle iletişim kurmasını sağlayan ve kentsel ayrımın oluşmasına neden olan yoğunluk; kimsenin kimseye bağlı olmadığı ve farklı toplumsal çevrelere katıldıklarını ifade eden heterojenliktir (Urry, 1999: 21). Ona göre nüfusun artması ile birçok insan kentte bir arada yaşamaktadır. Kentlerdeki ilişkiler bu nedenle parçalı ve geçicidir. Kırdaki gibi samimi bir ilişki ortamı yoktur. Kentteki insan, hayatını sürdürmek için sürekli hareket halinde olmak zorundadır. Kentler fiziksel olarak insanların neredeyse nefes alamayacağı kadar yoğun nüfusa sahiptir. Kentte farklı kişilerin ve farklı etnik grupların olması heterojenliği artırmış, bu kişilerin bir arada yaşaması iş bölümünün artmasını ve toplumsal hareketliliğin olmasını sağlamıştır.

Wirth'e (1938: 101) göre kent, birbirinden farklı insanların bir araya getirerek farklı yaşam dünyalarını sergileyen, ani geçişlerin olmasını sağlayan bir mozaik andırmaktadır. Ona göre kent, birbirine aykırı olan kişilerin bir arada olduğu, rasyonelliğin ön plana çıkmasına imkân sağlayan yerlerdir. Nitekim hayatın sekülerleşmesini kolaylaştıracak olan kent, farklılığa karşı hoşgörülü olmayı arttıracak üretme eğiliminde olan bir mekândır. Birbiriyle iletişimi az olan kentler, Wirth'e göre kentler, bireylerin korunmasını sağlayan ve başka imkânlar yaratılmadıkça bireyleri yalnızlığa iten yerlerdir.

Bir başka Chicago Okulu temsilcisi olan Burgess (1925) ise Chicago şehri üzerinde yaptığı araştırmalar sonucunda şehrin 5 dalgadan oluştuğunu, bu dalgaların dairesel bir yapıya sahip olduğunu belirtmiştir. Burgess her bölgenin ekonomik, sosyal, demografik özellikleri ve dağılım yoğunlukları birbirinden farklı olduğu için bu modele "yoğunlaşma bölgeleri modeli" demiştir. Burgess'in 'in yoğunlaşma bölgeleri modelindeki en içteki bölge merkezi iş bölgesidir. Bu bölgede şehre yeni gelen göçmenler, zenciler ilk olarak yerleşir. Bu bölgeye yerleşmelerinin sebebini ise Burgess, ulaşımın pahalı olmasıyla açıklamıştır. Geçiş bölgesi olarak tanımlanan ikinci dalgada ise durumu biraz daha iyi olan kişiler oturur. Bu bölgede suç oranı fazladır. Yoğunlaşma bölgeleri modelinde merkezden uzak olan bölgelerde, insanların durumları daha iyi olup arabayla işe gidip gelirler. Burgess'e göre, bu bölgelerde yaşayan kişilerin sosyal ilişkileri gün geçtikçe zayıflar ve sosyal bağlar gelişmez (Dolu, 2015: 225-226).

Burgess'in modeli günümüz kentlerinin yoğunluğunu açıklamada yetersiz kalsa da kentsel suçluluğu araştıran çalışmalara öncülük etmiştir.

Chicago Ekolü'nün teorik temelini Darwin, Comte ve Spencer'ın görüşleri oluşturur. Düşünce yapısı ise Weber, Tönnies gibi Alman sosyologlar ile zenginleşir. Chicago Okulu; yöntem olarak kapitalizm ve kentlilerin gelişim çizgisi arasında nedensellik ilişkisi kuran Marx'ın görüşlerinden ziyade Weber'in görüşleri ve çalışmaları temel alınır (Serter, 2013: 75). Yukarıda ifade edildiği gibi Chicago Okulu temsilcileri kent ile ilgili önemli fikirler aktarmış ve kentsel gelişmeyi göstermek için çalışmalar yapmıştır. Kenti bir araştırma nesnesi olarak ele almış ve kent sosyolojisine yön vermişlerdir. Chicago Okulu'ndan sonra kenti ve kentsel gelişmeye eleştirel yaklaşan yeni fikirler gelişmiştir. Bu fikirleri bir araya toplayan kuramsal yaklaşımlara Çağdaş kent sosyolojisi olarak aşağıda yer verilmiştir.

1.3.ÇAĞDAŞ KENT SOSYOLOJİSİ

Harvey, Castells, Lefebvre'nin öncülüğünde 1970'lerin başında kent ile ilgili yeni sorulara cevap aranmaya başlanmış ve eleştirel bir kent teorisi ortaya çıkmıştır. Bu teori kentsel gelişmeyi ve kentsel gelişmenin evrelerini eleştirel bir bakış açısıyla kavramsallaştırmıştır. Çağdaş kent kuramcıları olarak bilinen bu sosyologlar kentsel mekânı, biyolojik analogi yoluyla tanımlayan Chicago okulunu eleştirmiştir (Türkün ve Kurtuluş, 2005: 19).

Çağdaş kent sosyologlarından biri olan Castells'e göre kent, kolektif tüketimin ve iş gücünün yeniden üretiminin sağlandığı mekânsal birimdir. Ona göre kentler, işgücünün yeniden üretimi için gerekli olan konut, eğitim, sağlık gibi kolektif ihtiyaçların karşılandığı mekânlardır (Castells, 1977: 237). Castells toplumun mekânsal biçimini, gelişimini, mekanizmalarını ele almış ve incelemiştir. Kentleri anlamanın yolu ona göre mekânsal biçimlerin nasıl oluştuğunu ve dönüştüğünü anlamaktan gelir. Castells, mekânsal biçimlemelerin farklı sosyal gruplar arasındaki çatışma ve müdahaleyi yansıttığını düşünür. Örneğin ona göre gökdelenler, kâr elde etme amacıyla yapılabileceği gibi paranın gücünü sembolize etmek için de yapılabilir (Güçlü, 2002: 11-12). Castells kent konusunda emek gücünün yeniden üretimine odaklanırken, Harvey ise kapitalist birikim süreçlerinde kentsel yapıya odaklanır(Şengül, 2001: 17). Harvey kenti, karmaşık bir şey olarak görür ve her disiplinin kenti, kuram ve önermelerini deneyeceği bir laboratuvar olarak ele aldığını

belirtir (Harvey, 2006: 27). Lefebvre ise kenti mekân vurgusuyla ele alır. Lefebvre'ye göre mekân, üretim ilişkileri ve toplumsal ilişkileri içeren bir üründür. Ona göre bu ilişkiler kendi mekânını örgütler ve üretir (Lefebvre, 2014: 28). Lefebvre'nin kent konusunda mekânı vurgulaması Harvey ve diğer sosyologları etkilemiştir.

Kent olgusuna Marxçı yaklaşımla bakan Lefebvre, Harvey ve Castells, kentin ekonomik süreçlerle olan ilişkisine yoğunlaşırken; Weberci yaklaşımla kenti inceleyen Pahl, Saunders, Rex ise kentsel süreçlere odaklanır. Ray Pahl (1975) kent sosyolojisini incelerken; kıt kentsel kaynak ve olanakların eşitsizliğini (örneğin iyi konutlar ve okullar) yaratan kent yöneticilerinin (bürokratların, emlakçıların, yerel yönetim memurları, vb.) etkisine yoğunlaşmış, kentteki siyasal süreçlere dikkat çekmiştir. Tüketim sosyolojisi tabirini ilk kullanan Saunders (2013) ise kenti, işçi sınıfı ve burjuvazi arasındaki katı ilişkiyi görünür kılan bir yer olarak tanımlar. Bu düşünceden yola çıkarak kentte tüketimi inceler. Rex ve Moor da (1974) kentte sosyal yaşamın birbiriyle bağlantılı olduğunu göçmenlerle ilgili yaptıkları çalışmayla ele almışlardır. Bu çalışmada Sparkbrook'ta yaşayan geniş bir kitleyle saha araştırması yapmışlardır. İngiltere'de 1960 yıllarındaki gergin siyahi ırk çatışmasını değerlendirmişlerdir.

Queen ve Carpenter kenti, bir zaman ve mekân içinde ortaya çıkmış, kendine özgü faaliyetleri olan, insanların burada yaşadıkları yapı olarak tanımlamıştır (Keleş, vd. 1973: 23-25). Mumford ise kenti, toplumsal mirasın yoğunlaştığı ve toplumsal ilişkilerin devamlı olduğu, insanlar arasında etkileşim imkânının çok olduğu, insanın tüm karmaşık etkinliklerini yüksek bir düzeye ulaştırdığı yer olarak belirtmiştir (Mumford, 2007: 562).

Calvino'ya göre kent, “*Dev bir kolektif anı, başvurulacak bir ansiklopedidir.*” Ona göre kentler, birçok şeyin (anıların, arzuların, bir dilin işaretlerinin) bir araya gelmesi sonucu oluşur. Kentler sadece ticari takas yerleri değil, ayrıca kelime, anı ve arzunun değiş-tokuş yapıldığı yaşanmışlıkların gerçekleştiği yerlerdir (Calvino, 2022: 13-39). Kent olgusuna geniş açıdan bakan çağdaş kent sosyologlarının belirttiği gibi kent, sadece somut olan şeylerin değil soyut olan her şeyin gerçekleştiği alanlardır. Kentin akışkan doğası, sürekli kendini değiştirmesi ve geliştirmesi kent sosyologlarının dikkatini çekmiş her biri farklı pencereden bakarak farklı dünyaların resmini çizmiştir. Kent kuramcılarının önemli fikirlerine “mekân ve mekân sosyolojisi” başlıklı kısımda da yer verildiği için burada kısaca bahsedilmiştir.

Özetle sanayi devrimiyle birlikte karşılaşılan toplumsal sorunların yoğun olarak görüldüğü kentler, zamanla sosyologların laboratuvarı olmuştur. Sosyolojinin bir alt disiplini olarak karşımıza çıkan kent sosyolojisinin temelleri klasik sosyologlarla inşa edilmiştir. Kent, klasik sosyologların (Marx, Weber, Durkheim, Tönnies, Simmel) yanı sıra Chicago ekolünün gelişmesi sayesinde zamanla diğer sosyologların da çalıştığı önemli bir konu haline gelmiştir. Chicago ekolünün yaptığı kent araştırmaları, kent sosyolojisinin gelişmesine imkân sağlamıştır. Daha sonra ise Chicago okulunu eleştiren çağdaş kent sosyologları kenti bir araştırma nesnesi olarak ele alıp, incelemiştir. Bir sonraki başlıkta ise Türkiye’de tarihsel olarak kentin gelişimine yer verilmiştir.

2.TÜRKİYE’DE TARİHSEL OLARAK KENTİN GELİŞİMİ

Bu başlıkta Türkiye’de tarihsel olarak kentin gelişimi anlatılırken öncelikle Türk Sosyologlarının yaptığı kent tanımlarına ardından yapılan kent çalışmalarına yer verilmiştir.

2.1. TÜRK SOSYOLOJİSİNDE KENT TANIMLARI

Sencer (1979: 4-10) kenti, insan topluluklarının yerleşme ve topluluk yeri olarak gördüğü, ekonomik olarak biçimlenerek ortaya çıkan çağdaş bir olgu olarak ele almıştır. Ona göre kent, on binin üstünde nüfusu olan (demografik ölçüt) ve tarım dışı faaliyetler olan ticaret, sanayi ve hizmet alanlarının yoğun olduğu fiziksel (işlevsel ya da ekonomik ölçüt), toplumsal nitelikleri olan (toplumsal ölçüt) ve yönetsel bir bütünlüğe sahip (resmi veriler ve sayım sonuçlarının kullanılmasında kullanılan yönetsel ölçüt) yerleşim yeridir. Kıray (1972: 1) ise kenti hem tarımsal hem de tarım dışı üretimin yapıldığı ve kontrol fonksiyonlarının toplandığı, belirli teknolojik seviyelere göre büyüklüğe sahip ve heterojen bir yapısı olan, bütünleşme düzeyine ulaşmış yerleşme biçimleri olarak tanımlar.

Keleş’e (1998: 80) göre kent, sürekli olarak gelişen ve kentteki insanların yerleşme, gidiş-geliş, dinlenme, barınma, eğlenme gibi farklı ihtiyaçlarını karşılayan, tarım sektörü ile uğraşan kişilerin az olduğu, köylere göre nüfusu daha yoğun olan ve küçük komşuluk ilişkilerinin yaygın olduğu yerleşme birimidir. Tekeli (2011: 18-20) kenti, tarım dışı üretimi olan, önemli bir büyüklüğe ve yoğunluğa sahip, bütünleşme düzeyine ulaşmış ya da ulaşmakta olan, üretimin denetlendiği, dağıtımın sistemli bir şekilde yapıldığı, teknolojinin yaygınlaştığı yerleşme türü olarak tanımlamıştır. Suher (1996: 42) ise kenti tarım dışı üretimin yapıldığı, teknoloji ile örgütlenmenin sağlandığı,

iş bölümü ve uzmanlaşmanın gerçekleştiği, kentsel işlevler için gerekli nüfus yoğunluğuna sahip, toplumsal bütünleşme ve türdeşlik düzeyine ulaşmış, zaman içerisinde kendine özgü olarak kimlik kazanmış, toplama ve dağıtma merkezi olan, insan ürünü olan bir yerleşme merkezi olarak tanımlanmıştır.

Bal (2006: 30) ise kentin genel özelliklerini açıklarken sosyolojik olarak ifade ettiği anlama vurgu yapmıştır. Ona göre kent, sınırları belirlenmiş bir alanda sanayi, ticaret, hizmet, tarım da dahil tüm sektörlerin bir arada olduğu, nüfusun tabakalaştığı ve yoğunlaştığı, dikey ve yatay hareketliliğin yaygınlaştığı, meslek rollerinin artarak farklılaştığı, farklı sosyal grupları bir arada bulunduran, sivil toplum örgütlerinin gün geçtikçe yaygınlaştığı, yerel ve merkezi yönetim kurumlarının olduğu, bölgesel ve uluslararası ilişkilere sahip heterojen bir toplumu tanımlar.

Erkan da (2010: 17-18) kentin genel özelliklerini şu şekilde sıralar; belli bir nüfus yoğunluğuna sahip olması, alt yapısının gelişmesi, tarım dışı üretim faaliyetlerinin yaygınlaşması, geleneksel aile yapısının azalıp çekirdek aile yapısının artması olarak belirtmiştir. Bunun yanı sıra ailenin yerine kişinin kendi statüsünün artması, ailenin yazılı olmayan kurallarının yerine yazılı kuralların varlığı, kıra göre eğitim seviyesinin yüksek olması, nüfusun heterojenleşmesi, iş bölümü ve uzmanlaşmanın artması ve yerel değerlerin yerine toplumsal değerlerin benimsenmiş olması olarak ifade etmiştir.

Ayata ve Ayata'ya (1996: 113) göre ise kent, estetik olarak güzel ve temiz olan, güvenli ve birbirinden farklı çeşitliliği içeren modern yerler olarak algılanmaktadır. Kentte sunulan eğitim, sağlık, ulaşım vb. imkânlar diğer yerleşim yerleri olan kırsal alanlara göre daha iyidir. Kent, saygılı davranışlar sergileyerek kent kültürünü yaşatan, uygar ve ölçülü mekânlardır.

Yapılan kent tanımlamaları incelendiğinde; kenti tanımlarken farklı değişkenlerin (nüfus, ekonomi, aile, sağlık, iş imkânı, toplumsal ilişkiler vb.) temel alındığı görülmüştür. Kentin sosyal dokusunu araştıran kent sosyologları hem kentin yapısını hem de kentte yaşanan sorunları incelemek için çalışmalar yapmıştır. Bu bağlamda bir sonraki başlıkta Türk Sosyolojisinde yapılan kent çalışmalarına değinilmiştir.

2.1.1.Türk Sosyolojisinde Kent Çalışmaları

Türkiye’de kent alanında yapılan ilk çalışmalardan birisi Ziya Gökalp’in 1923 yazmış olduğu “İçtimaiyat: Şehir Medeniyeti-Köy Medeniyeti” ve “İçtimaiyat: Köy ve Şehir” makaleleridir. Bu makaleler kenti, kültür ve uygarlık bağlamında ele almıştır. Türkiye’de kent sosyolojisi alanında yazılan ilk eserler ise Hilmi Ziya Ülken tarafından yazılmıştır. 1930 yılında kent araştırmaları tarihsel olarak incelenmiştir. Mehmet Ali Şevki’nin 1937 yılında İstanbul’da bir köy araştırması yapmasıyla kent alanında uygulamalı çalışmalar başlamıştır (Akyurt ve Yaman, 2012: 181). 1950 yılından itibaren sanayinin artmasından dolayı ortaya çıkan göç nedeniyle kent alanındaki temel konular göç, çarpık kentleşme ve gecekondulaşma; 1960-1980 yıllarında ise kentlerdeki sınıfsal ayrışmalar, hızla artan bölgesel eşitsizlikler, sanayileşmenin kent üzerindeki olumsuz etkileri, işsizlik, gecekondu aile ve gençlik, yoksulluk, hemşehrilik gibi konular çalışılmıştır. Bu yıllarda yapılan çalışmalar aşağıda incelenmiştir.

Fahri Fındıkoğlu (1961) “Karabük’te Sanayileşmenin İktisadi ve İçtimai Tesirleri” adlı saha araştırması yapmıştır. Fındıkoğlu bu eserinde Karabük’te sanayileşme alanındaki gelişmelere bağlı olarak ortaya çıkan sorunlara yer vermiş ve çözüm önerileri sunmuştur. Mübeccel Kıray’da yine aynı yıllarda (1964) “Ereğli: Ağır Sanayiden Önce Bir Sahil Kasabası” adlı kapsamlı bir araştırmayla, Ereğli’de kurulacak olan demir çelik sanayi tesisleri öncesi sosyal hayatı araştırmıştır. Kıray (1972) “Örgütlemeyen Kent” adlı eserinde de “İzmir projesi” olarak adlandırılan kapsamlı bir alan araştırması yapmıştır. Bu araştırmanın amacı ise İzmir ilinin sosyal ve fiziki çevresiyle sosyal ilişkilerini incelemek ve değişen, dönüşen kurumlardaki örgütlemeyi ele almaktır. Turhan Yörükkan ’da (1969) “Şehirlerin Geliştirilmesi ve Yenilenmesi Sırasında İşbirliği” kitabında mimar, şehir planlamacı, mühendis vb. bilimlerin şehirlerle ilgili birlikte hareket etmesi gerektiğini ve bu birlikteliğin şehre katkılarının neler olacağını tartışmıştır.

İbrahim Yasa (1970) “Gecekondu Ailesi: Geçiş Halinde Bir Aile Tipolojisi” eserinde köy ve kent arasında geçiş tipi olarak ele aldığı “gecekonduyu” incelemiştir. Gecekondu üzerine Ankara’da çalışma yapan Birsan Gökçe’de “Gecekondu Gençliği” adlı çalışmada Türkiye’de şehirleşme hareketlerinin genç kesime yönelik etkisini incelemiş ve çözüm önerileri sunmuştur. Ruşen Keleş ise (1971) “Eski Ankara” olarak tanımladığı yerlerin şehir tipolojisi içindeki yerini anlatmayı amaçlayan, “Eski Ankara’da Bir Şehir Tipolojisi” adlı monografik bir çalışma yapmıştır. Orhan

Türkdoğan (1974), Yoksulluk kültürü” kavramlaştırmasıyla yapılan ilk çalışmalardan biri olan “Yoksulluk Kültürü: Gecekonduların Toplumsal Yapısı” adlı çalışması ile Erzurum’daki gecekonduarda yaşayan kişileri ele almıştır. İlhan Tekeli ve diğerleri (1976) “Gecekondu, Dolmuşlu, İşportalı Şehir” isimli çalışmada Türkiye’de şehirleşmeyle ilgili sorunları değerlendirmiştir. 1980-2000 yılları arasında ise kentsel mekânların rant yaratma ve yeni gecekondulaşma süreçleri, patronaj ilişkiler, kent-cemaat-siyaset arasındaki yeni ilişki biçimleri dikkat çekmeye başlamıştır. Kent sosyolojisinde 2000’li yıllardan sonra ise kentsel dönüşümün ortaya çıkardığı sorunlar, zorunlu soylulaştırmanın sonuçları, kent-suç arasındaki ilişki, kentsel yoksulluk, küreselleşme ve neoliberal politikaların kentteki yansımaları ele alınmıştır (Bal, 2018: 18-19). Bu yıllarda yapılan çalışmalara bakıldığında; Tansı Şenyapılı (1981) “Gecekondu: ‘Çevre’ İşçilerin Mekânı” adlı eserinde kentte ekonomik ve sosyal ilişkileri değerlendirmiştir. Sharon Baştuğ’un “Şehirleşme Olgusunda Hısmılık ve Hemşehrilik Bağlarının Yeri”, Sencer Ayata’nın (1980) “Toplumsal Çevre Olarak Gecekondu ve Apartman”, Tahire Erman’ın (1998) “Kentteki Kırsal Kökenli Göçmenlerin Yaşamlarında Gecekondu ve Apartman” adlı çalışmalarda da gecekondu sosyal ilişki ağları ele alınmıştır. Sencer Ayata ve Ayşe Güneş Ayata (1996) “Konut, Komşuluk ve Kent Kültürü” adlı çalışmalarında ise kentin konut alanları ve bu alanlardaki yaşam biçimleri, sosyal ilişkiler ve kültürel pratikleri incelemiştir. Sema Erder (1996) “İstanbul’a bir Kent Kondu: Ümraniye” isimli kitabında eskiden köy olan yerleşim yeri Ümraniye’nin değişim ve dönüşümünü, yaşanan sosyal ilişkileri kapsamlı bir alan araştırması yaparak araştırmıştır. Erman ise (1998) “Becoming "Urban" or Remaining "Rural": The Views of Turkish Rural-to-Urban Migrants on the "Integration" Question” adlı eserinde de kırdan kente göç eden nüfusun kente uyumunu incelemiştir. Oğuz Işık ve M. Melih Pıncıoğlu (2001) “Nöbetleşe Yoksulluk: Gecekondulaşma ve Kent Yoksulları: Sultanbeyli Örneği” adlı eserinde gecekondu kent yoksullarını ve mücadele biçimlerini araştırmıştır. Hüseyin Bal (2003) “Kentsel Yapı ve Kentleşme Süreci” adlı çalışmasında Isparta ve Van ilinde kentleşme ve göç olgusunu incelemiştir.

Kent ile ilgili yazılan tezler, kitaplar vb. bilimsel çalışmalar incelendiğinde sosyoloji, mimarlık, şehir ve bölge planlama, coğrafya, kamu yönetimi, halkla ilişkiler, gerontoloji, psikoloji vb. farklı disiplinlerin ortak konusu olduğu görülmektedir. Türkiye’de sosyoloji anabilim dalının alt disiplini olan kent sosyolojisi ile ilgili yapılan

Çalışmaların az sayıda olduğu, henüz yeterli niteliğe ulaşmadığı düşünölmektedir. Bu açıdan kent konusu ile ilgili çalışma yapan sosyal bilimcilerin öncelikle kentleşme ve süreçlerini incelemesi gerekir. Bu kapsamda diğer başlıkta kentleşme ve süreçlerine yer verilmiştir.

3.TÜRKİYE’DE KENTLEŞME VE SÜREÇLERİ

Kentleşme ile ilgili kent sosyolojisi literatürü incelendiğinde hem dar anlamda hem de geniş anlamda olmak üzere iki tanımın yapıldığı görölmüştür. Dar anlamıyla kentleşme, kent sayısının ve kentlerde nüfus sayısının artması olarak tanımlanmıştır (Sezal, 1992: 23; Keleş, 2012: 31). Bu tanım doğum ve ölüm sayısına göre kentlerin nüfusunun artışının ele alındığı, göçün etkisinin etkili olup olmadığını inceleyen demografik bir tanımlamadır. Diğer geniş tanım ise Keleş'in belirttiği tanımdır. Ona göre kentleşme, toplumsal değişmeyi ciddi şekilde etkileyen bir olgudur. Türkiye gibi ölkelerde kentleşmenin görel olarak yükselmesinden sonra ekonomik, sosyal ve siyasi yapının hızlı bir şekilde değişmesini zorlayan bir etken olarak görmektedir. Keleş, (1972: 6) kentleşmeyi kısaca sanayileşme ve ekonomik gelişmeye bağlı olarak, kent sayısının artması ve kentlerin büyümesini sağlayan, toplum yapısında örgütlenme, iş bölümü ve uzmanlaşmanın artan şekilde ortaya çıkmasına sebep olan, insanların birbirleriyle ilişkilerinde kentlere özgü değişikliklerin görölmesini sağlayan bir nüfus biriktirme süreci olarak tanımlar. Keleş’e (2012: 67) göre kentleşme; itici güç (nüfusu kırsal alan ve tarım dışına iten nedenler), iletici güç (köyünden kopan nüfusun ulaşım araçlarıyla olanaklarının artması) ve çekici güç (kente doğru göç etmesini sağlayan ekonomik, toplumsal etmenler) ile oluşan, dönüşen nüfus hareketidir. Keleş’in de ifade ettiği gibi itici, iletici ve çekici güçler kırsal alanda yaşıyan kişilerin kente doğru isteyerek ya da zorunlu olarak göç etmesine sebep olmuştur. Kentleşmenin sonucu olarak hem kırsal hem de kentsel alanlarda değişimler yaşanmaya başlamıştır. Ulaşım olanaklarının artmasıyla insanların farklı yerlere gitmesi kolaylaşmıştır. Kentleşmeyle artan nüfusun ihtiyaçlarını karşılamak için yeni sektörler oluşmaya başlamıştır.

Kentleşme kırsal toplumun kentsel topluma dönüşme süreci, kentsel mekânın ve toplumsal pratiğin evrimleşmesidir (Tolan, 1991: 161). Bal'ın da (2006: 63) ifade ettiği gibi kentleşme, sanayileşme ve modernleşmenin yarattığı toplumsal yapıdaki niteliksel bir değişme sürecidir. Bu değişme sürecinde üretimde tarımdan ziyade ağırlıklı olarak hizmet ve sanayi sektörü gelişir. Bu gelişme sürecinde tarım toplumları yerine endüstri toplumu etkin olur, gelecekte ise "*bilgi toplumu*" ortaya çıkar. Kentleşme sadece

nüfusun kentlerde yoğunlaşması değil ayrıca örgütlenmiş, farklılaşmış ve uzmanlaşmış kent toplumunun yeniden inşa edilmesi ve kentsel çevrenin yaşayan toplumun nesillerini sürdürebileceği şekilde gelişmesidir. Tankurt'a (2002: 4) göre ise kentleşme, sanayileşme ve modernleşme süreçleri sonucunda ortaya çıkmıştır. Kentleşme ile yerleşim yerlerinde ve toplumsal yaşamda dönüşümler yaşanmaya başlanmıştır. Bu dönüşüm mekânlara da yansımıştır. Kentleşme, Endüstri Devrimi sonrasında meydana gelen değişim ve dönüşümün bir ürünü olarak ortaya çıkan, nüfusun kırdan kente hızla hareket etmesine yol açmıştır (Soyer, 1996: 113). Dolayısıyla kentleşmenin, tarihsel olarak sanayileşme ile ortaya çıkmış olduğu, zaman içinde mekânların farklılaşmasına ve insanlar arasındaki ilişkilerin değişmesine etki ettiği, ülkelerin toplumsal yapısını her alanda (ekonomik, sosyal, siyasal vb.) değiştirdiği, kent sayısının ve kentlerde yaşayan nüfus sayısının artmasına etki eden dinamik bir süreç ve olgu olarak tanımlandığı görülmüştür.

Kentleşme dünyada olduğu gibi ülkemizde de hızlı değişimlere sebep olmuştur. Kentleşmeyle birlikte köylerden kentlere doğru hızlı bir şekilde göçler yaşanmaya başlanmış ve bunun sonucunda da toplumun yapısı değişmiştir. Türkiye'deki kırsal ve kentsel nüfus dağılımına bakıldığında; 1927-2000 yılları arasında toplam nüfus oranının 5 kat, kentsel nüfusun 14 kat ve kırsal nüfusun 2 kattan fazla arttığı görülmüştür. Özellikle 1960 yılında kent nüfusu artmaya başlamış, 1970'ten sonra da bu artışın hızlı şekilde devam ettiği görülmüştür. Kır nüfusu da zamanla azalmaya başlamıştır (Bal, 2018: 118-119). TÜİK'in 2021 yılı verilerini incelediğimizde ülkemizdeki nüfusun kentsel ve kırsal alanda yaşayan nüfus dağılımının çarpıcı biçimde farklı olduğu görülmüştür. Bu veriye göre ülkemizde yaklaşık 6 milyon kişinin kırsal alanda yaşadığı, 78 milyon kişinin ise kentsel alanda yaşadığı görülmüştür (TÜİK, 2022).

TÜİK'in 2022 yılı kent-kır nüfus istatistikleri incelendiğinde; kent-kır yapısını mahalle ve köy düzeyinde daha doğru yansıttığı düşünülen bir sınıflandırma yapılmıştır. Bu sınıflandırmaya göre yoğun kent, orta yoğun kent ve kır ayrımı yapılmıştır. Tanımlarına bakıldığında; yoğun kent en az %50'sinin kent merkezinde yaşadığı yer, kır ise %50'sinden fazlasının kırsalda yaşadığı yer, orta yoğun kent ise yoğun kent ve kır koşullarını kapsamayan yer olarak tanımlanır. Bu sınıflandırma Avrupa İstatistik Ofisi tarafından geliştirilen "Kentleşme Derecesi" esas alınarak yapılmıştır. Ülkemizde yoğun kentte yaşayan kişilerin toplam nüfusunun 57 milyon 934 bin 583 kişi olduğu, toplam yüz ölçümümüzün %1,6'sında yaşadığı tespit edilmiştir. Kır olarak sınıflandırılan yerin yüz

ölçümünün %93,5'i oluşturduğu toplam nüfusun ise %17,3'ünün ikamet ettiği görülmüştür. Orta yoğun kentin ise yüz ölçümünün %4,9 olduğu, toplam nüfusun %14,8'inin burada ikamet ettiği ortaya çıkmıştır. Cinsiyete göre bu sınıflandırmalar incelendiğinde; yoğun kentte yaşayan kişilerin %49,7'sinin erkek olduğu, yine orta yoğun kentte de erkek nüfus oranının %50,3 oranını oluşturduğu, kırdaki erkek nüfus oranının (%51,4) kadın oranından (%48,6) fazla olduğu görülmüştür. Yaşlı nüfus oranına bakıldığında %55,3'ünün yoğun kentte, %14,6'sının orta yoğun kentte, %30,1'inin ise kırdaki yaşadığı ortaya çıkmıştır. 15-64 yaş çalışma grubundaki kişilerin dağılımına bakıldığında; %69,2'sinin yoğun kentte, %14,7'sinin orta yoğun kentte ve %16,1'inin ise kırdaki yaşadığı tespit edilmiştir. Çocuk nüfusunun ise %69,7'sinin yoğun kentte, %15,3'ünün orta yoğun kentte, %15'inin ise kırdaki yaşadığı görülmüştür. Yoğun kent nüfusuna sahip birinci sırada İstanbul, ikinci sırada Ankara ve üçüncü sırada İzmir vardır. İstanbul nüfusunun %96,4'ünün yoğun kentte, %2,7'sinin orta yoğun kentte ve %0,9'unun kırdaki yaşadığı sonucu ortaya çıkmıştır. Ankara nüfusunun %88,3'ünün yoğun kentte, %7,6'sının orta yoğun kentte ve %4,1'inin kırdaki yaşadığı görülmüştür. İzmir nüfusunun ise %78,6'sının yoğun kentte, %12,2'sinin orta yoğun kentte ve %9,1'inin kırdaki yaşadığı tespit edilmiştir. Orta yoğun kentlerin sıralaması incelendiğinde %58,1 ile Artvin, %57,9 ile Bayburt, üçüncü sırada ise %57,3 ile Sinop geldiği görülmüştür. Kır olarak sınıflandırılan yerleşim yerleri incelemesinde birinci sırada %68,4 ile Ardahan, ikinci sırada %60,3 ile Tunceli ve üçüncü sırada %54,2 ile Bartın gelmiştir. Kır olarak sınıflandırılan yerlerde en az ikamet eden nüfus oranı incelendiğinde ise %0,9 oranıyla İstanbul, %4,1 ile Ankara ve %4,7 ile de Kocaeli olduğu sonucuna ulaşılmıştır (TÜİK, 2023).

Türkiye İstatistik Kurumu'nun 2023 yılında belirttiği nüfus sonuçlarına göre ülkede nüfus artış hızının 2022 yılında binde 7,1'iken 2023 yılında 1,1'e düştüğü tespit edilmiştir. Türkiye'de il ve ilçede yaşayanların oranının 2022 yılında %93,4 iken 2023 yılında %93'e düştüğünü açıklamıştır. Diğer yandan ise köy ve beldelerin nüfusunun arttığı (%6,6'dan %7'ye yükselmiştir) görülmüştür. Benzer şekilde İstanbul nüfusunun da 2022 yılına kıyasla 252 bin 27 kişi azalıp, nüfusun 5 milyon 655 bin 924 kişi olduğu sonucuna ulaşılmıştır (TÜİK, 2024). Bu bulgular incelendiğinde; kır nüfusunun artarken kent nüfusunun zamanla azaldığı görülmüştür. Kent nüfusunun azalmasında yaşanan Kahramanmaraş depremlerinin etkisi olduğu iddia edilebilir.

Günümüzdeki bulgular tahminen bu verilerden biraz fazladır. Bu da bize

gösteriyor ki kentleşme ve bunun sonucunda oluşan etkenlerdeki değişim hızla devam etmektedir. Kentleşmeyle, özellikle nüfus artışıyla birlikte kentlerde dönüşümler olmaya başlamıştır. Sanayileşmenin artmasıyla birlikte kentte nüfus sayıları artmış, ayrıca kentte zamanla hem mekân biçimleri değişmeye başlamış hem de değişen mekân yapıları insanları da etkilemiştir. Bu etkileşimi ifade eden yeni bir kavram olan kentlileşme ortaya çıkmıştır. Genç'in (1997: 312-313) ifade ettiği gibi kentlileşme; kente özgü davranış kalıbı ve sosyal ilişkileri içine alan, geleneksel alışkanlıklar ve değerlerin içinin boşaltıldığı, bunun yerine yeni yerleşim biçimlerinin yerleşmeye başladığı, kimlikli bir dönüşümü ifade eden bir kavramdır.

Kartal'ın (1992) yapmış olduğu “*Ekonomik ve Sosyal Yönleriyle Türkiye’de Kentleşme*” çalışmasında kentlileşmeyi hem ekonomik hem de sosyal boyutlarıyla açıklamıştır. Kartal, kente gelen kişinin geçimini tamamen kentte ve kentsel işlerde çalışmaya başlamasını ekonomik boyutla açıklarken, sosyal boyutta ise kentlileşmeyi, kır kökenli insanın kente özgü tavır ve davranış kalıplarını benimseyip gerçekleştirmesi olarak değerlendirmiştir. Kartala göre kentlileşme ekonomik ve sosyal mekânda gerçekleşir. Bu iki mekânda hem kırsal hem de kentsel ögeler farklı oranlarda bulunur fakat zamanla kent ögeleri ağır basmaya başlar.

Kentlileşmeyle birlikte bireyde, ailede ve diğer sosyal gruplarda gelişmeler olmaya başlar. Bu olgu kentli insana özgü olan ekonomik, sosyal, siyasal, psikolojik, inançsal ve estetik davranışlarda kendini gösterir. Kentte yaşayan insan ekonomik davranışlarda; geçimini tarım dışı sektörlerde çalışarak sağlar. İş gücünün niteliklerini artırır ve serbest piyasa koşulları içinde örgütlü olmaya çalışır. Gösterişçi tüketimden ziyade tasarruf etmeye ve yatırıma yönelir. Sosyal davranışlarda ise aile kurumuna yönelik algısı değişmeye başlar ve tutumuna yansır. Kadın erkek eşitliğine dikkat etmeye başlar. Toplumda statü elde etmek için çalışması gerektiğinin farkına varır ve buna göre hareket eder. Siyasal davranışlarda ise kişiler siyasal toplumsallaşmanın önemini anlar ve herhangi bir kimlikten ziyade yurttaşlık kimliğini benimser. Hak ve sorumluluklarının farkına varan birey buna göre davranmaya başlar. Psikolojik davranışlarda ise kişiler duygularıyla değil aklıyla hareket etmeye başlar. Hukukun üstünlüğünün bilincinde olup, buna göre hareket eder. Toplumsal normlara uyar. Sorunlarını halletmek için bir kurumu aracı yapar ve her türlü şiddet kullanımından uzak durur. İnançsal davranışlarda ise kendi inancının gereğini yapmaya çalışır ve batıl inançlardan uzak durur. İncancı akıl ile temellendirir ve herkese sevgi ile yaklaşır.

Estetik davranışlarda ise yaşadığı mekânın daha güzel, estetik görünmesi için çaba harcar. Konuştuğu dili özenle kullanmaya çalışır ve argo, yabancı kelimeleri kullanmamaya özen gösterir (Bal, 2018: 125- 127).

Bal'ın da belirttiği bu davranışları zamanla içselleştiren kişiler, kentli kimliğine bürünür. Kentlileşme yaşanan yere, sosyal ortama, yaşam biçimine, çalışma ortamına hatta bulunduğu yerin iklim özelliklerine göre değişebilmektedir. Ayrıca kentlileşme kentte yaşayan kişinin kalış süresine göre de farklılık gösterdiği iddia edilebilir. Örneğin; uzun süre İstanbul'da yaşamış, akraba ile bağları zayıflamış, kırdan bağını koparmış ve sosyalleşmiş bir kişi kentlileşmiş bir kişi olmuşken, kısa süre İstanbul'da kalmış ve asosyal bir yaşam sürmüş kişi kentlileşmemiş bir kişi olabilir. Bu durumun tersine kentte uzun süre yaşamış, akrabalarıyla bağını koparmış biri de kentlileşmemiş olabilir. Kentlileşmemede akrabaya yakın olma, hemşehrilik ilişkileri ve bir gruba dahil olmada etkili olduğu belirtilebilir. Kentlileşmede bireye özgü bir durum olarak da karşımıza çıkabilir. Birey istemediği için de koşullar uygun olsa da kentlileşmemeyi seçebilir.

Kentlileşme genel olarak zamanla tam mana kazanan, bulunduğu kentte ve kentte yaşayan insanlara yansıyan bir olgudur. Kentleşmenin ne olduğu üzerine literatür incelendiğinde kent tanımı gibi farklı tanımlamalar yapıldığı, bir sürecin ürünü olduğu görülmüştür. Bu nedenle, kentleşmenin tanımına ve süreçlerine de kısaca değinilmiştir. Bir diğer başlıkta ise mekânın tanımı ve mekânın sosyolojisi açıklanmıştır.

4. MEKÂN VE MEKÂN SOSYOLOJİSİ

Mekân, önceleri coğrafya biliminin incelediği bir konu iken, zamanla farklı bilimlerin de incelediği disiplinler arası bir konu olmuştur. Günümüz toplumlarını anlamak açısından sosyolojinin referans aldığı ve önem verdiği bir konu haline gelmiştir. Toplumun mekânsallık boyutunu inceleyen mekân sosyolojisi, sosyolojinin bir alt disiplini olan kent sosyolojisiyle birçok yönden kesişen, toplum ve mekân arasındaki ilişkiyi ele alan, sosyoloji ve diğer birçok disiplinin (mimarlık, şehir ve bölge planlamacılığı) iş birliğiyle ortaya çıkan ve gelişen bir alt disiplindir (Çetin, 2012: 71).

4.1. MEKÂN SOSYOLOJİSİ

Mekân, bireyi ve toplumu anlamak için siyaset, hukuk, aile ve ekonomi kadar önemli bir ögedir. Bu nedenle mekânı, insan ve toplumu ele alan sosyolojinin bir alt disiplini olan mekân sosyolojisinin bir nesnesi olarak incelemek gerekir. İnsana ve

topluma dair tüm çalışmalarda mekân faktörü ele alınmalıdır (Aytaç, 2006: 879). Mekân sosyolojisine katkı sunan sosyologlar incelendiğinde George Simmel 'in bu konuda önemli bir katkısı olduğu görülür. Simmel, bu konuyla ilgili olan “Mekân Sosyolojisi” ile “Sosyal Formların Mekânsal Tasarımları ” adlı iki makalesinde mekânın sosyallikle ilişkisine ve insanlar arası etkileşimde etkisinin olduğunu belirtir (Çetin, 2012: 85). Mekân sosyolojisine katkı sunanlar arasında, Henri Lefebvre, David Harvey, John Urry, Manuel Castells, Michel Foucault, Richard Sennet, Edward Soja, Deleuze gibi genellikle Marksist anlayışı benimsemiş isimler vardır. Mekân sosyolojisi ağırlıklı olarak 1960 sonrası dönemde incelenmeye, 1970'lerde kendini tam anlamıyla göstermeye başlamıştır. Türkiye'de ise 1990'lardan itibaren önemli çalışmalar yapılmaya başlanmıştır (Karakaş, 2019: 22). Bir sonraki başlıkta mekânın tanımı, felsefecilerin ve sosyologların bakış açıları değerlendirilmiştir.

4.2. MEKÂN

Geçmişten günümüze kadar mekânın ne olduğu ve mekânın neresi olduğuna dair farklı disiplinler araştırma yapmıştır. Sosyologlar, mimarlar, filozoflar, tarihçiler, antropologlar gibi farklı bilimciler mekân kavramını açıklamaya çalışmış, farklı bakış açıları geliştirmiş ve bu farklı bakış açılarıyla birbirlerinden etkilenmişlerdir (Göregenli, 2010: 18). Oxford Dil Sözlüğü'ne (2024) göre mekân kavramı İngilizcede “space, place, area” kelimelerine karşılık gelir. Fiziksel genişlik ve alan, sınırları belirsiz bir şekilde belirlenmiş sakinlerine, coğrafyasına veya göreceli konumuna göre bir birim olarak kabul edilen bölge, bir mahal; bir konum, bir nokta anlamını verir. Mekân kavramı “kevn” kökünden türeyen Arapça bir kelime olup dilimize Arapçadan geçmiştir (Develioğlu, 1992: 721). Kelime anlamına bakıldığında genellikle “oturulan yer” anlamında kullanıldığı ve “ortam, bulunulan çevre, yaşanan dünya ve kâinat” gibi anlamlara geldiği de görülmektedir (Göka, 2001: 8). Türk Dil Kurumu'na (2024) göre mekân sözcüğü ev, yurt, yer, bulunulan yer anlamına gelmektedir.

Felsefecilerin mekânı ve yeri nasıl tanımladıklarını incelediğimizde; Parmenides'e göre mekân yok olan ve mutlak anlamda var olmayan bir şey iken, Antik Yunan'da atomculuk felsefesini savunan düşünürlere göre ise mekân var olan bir şeydir. Onlar mekânı içinde atomların hareket ettiği boşluk olarak tanımlamıştır. Descartes ise mekânı maddeyle özdeşleştirmiştir. Ona göre boş mekân yoktur (Cevizci, 1997: 468-469). Mekân sözcüğü çoğu zaman yer sözcüğüyle eş anlamda kullanılmıştır. Urry (2004) “The Sociology of Space and Place” adlı çalışmasında her iki sözcüğü birlikte

kullanmıştır. Aynı şekilde Foucault (2005) da bu iki sözcüğün birbirinin yerine geçtiğini belirtmiştir. Lefebvre ise yer sözcüğünü yazılarında çok az kullanmıştır. Bu terim yerine “gündelik yaşam”, “yaşanılan mekân” kavramlarını kullanmıştır. Kültürel coğrafyacılar “yer” kavramını daha fazla somut, “mekân” kavramını ise soyut bir şekilde ayırma durumuna gitmiştir. Lefebvre ise bu durumun kavramların anlam bakımından zayıflamasına neden olacağını düşünerek ayırma gitmemiştir (Soja, 1996). De Certeau da mekânı ve yer kavramını farklı şekilde ele almış, bir yerin (place) kullanıldığı zaman mekâna dönüştüğünü belirtmiştir. Örneğin boş bir hane onun içinde yaşayan aile tarafından bir mekân haline dönüşür (Işık, 2009: 21). Mekân ve yer ayırımına dair bu izahlardan sonra farklı bakış açılarından mekân tanımları üzerinde durulmuştur.

Lefebvre’ye (2014: 23-24) göre modern kenti tanımlı bir üretim tarzı içindeki bir ürün olarak düşünmek gerekir. Bir ürün olan mekân ona göre iyi veya kötü örgütlenmiş üretim ilişkilerine ve üretici güçlere dahildir. Bu açıdan mekân kavramı tek başına ele alınamaz, durağan kalmaz. Ürün ve üretici olan mekân, ekonomik ve toplumsal ilişkilerle diyalektik bir ilişki içindedir. Aynı zamanda, üretim aygıtının gerçekleştirdiği yeniden üretimin içinde de vardır. Lefebvre’e göre mekân, politiktir. Mekân her zaman politik ve stratejik olmuştur. İdeolojiden ve politikadan uzaklaştırılmış bir nesne olmamıştır. Mekân ona göre homojen ve toplumsal bir üründür (Saunders, 2013: 178).

Stavrides’e (2016: 245) göre mekân, mimari olmanın yanı sıra toplumsal olarak inşa edilen bir dizi süreç sonucu ortaya çıkan bir yaşam alanıdır. Mekânı sadece insanlar tarafından kullanılabilen, alınıp satılan somut bir şey olarak düşünmek doğru değildir. Mekân bundan daha fazlasını kapsayan, toplumsal ilişkilerin en etkin biçimde şekillenmesini sağlayan ve yapıcı bir unsurunu oluşturan ve bizzatı bir ilişkiler kümesi olarak tanımlanan bir kavramdır. Giddens (2000:163) her toplumda mekâna yüklenen anlamın, rolün, işlevin birbirinden farklı olduğunu belirtir. Ona göre tarım toplumunda mekân, insana bağlı bir yerdir. İnsani üretimlerin, sosyal, kültürel ve inançsal davranışların organize edildiği bir alandır. Kapitalist toplumda ise mekân, insanın yarattığı insan üzerinde egemen olan ve metalaşan, değişim koşullarına göre değişen bir alandır.

Karakaş’a (2019: 19-20) göre ise mekân, çokluğun ve çeşitliliğin temsil edildiği bir ortamdır. Mekânlar politik örgütlenmeden kültürel mirasa, ekonomik süreçlerden dinsel örgütlere kadar uzanan toplumsallığın temsil edildiği yerdir. Mekânlar üzerinde yaşayan toplumlarla şekillenir, anlam kazanır ve bu sayede değişim ve dönüşümlerin

hem sahnesi hem de aktörü olur. Böylece insan, toplum ve mekân arasında karşılıklı bir etkileşim meydana gelir. İnsan mekâna ruh kazandırır, aynı şekilde mekân da insanı etkiler ve dönüştürür. Mekân, insan hayatının her alanında merkezi bir konuma sahip olur. Dolayısıyla mekân, insan ve toplumu anlamada önemli bir referans kaynağıdır.

Yukarıda farklı tanımlarla anlatılan mekân özetle; yaşanılan yer, insanın yarattığı, aynı zamanda toplumsal ilişkilerin niteliğini belirleyen, aktif bir şekilde tüm sosyolojik unsurlarla iç içe olan bir alandır. Bireye ve topluma anlam kazandıran mekân, her defasında yeniden biçimlenen hem somut hem de soyut olan bir kavramdır. Sosyologların da belirttiği gibi mekân ile toplum arasında diyalektik bir ilişki vardır. Mekân hem toplumu etkiler hem de toplumdan etkilenir. Mekânın değişimine paralel olarak toplum ve toplumsal ilişkiler de bu şekilde değişir. İnsana ve topluma etki eden mekânlar zamanla değişmeye başlar. Bu değişim ve dönüşüme araştırmanın merkez konusu olan yatay ve dikey mimarinin ele alındığı diğer başlıkta yer verilmiştir.

5.MEKÂNIN YENİDEN ÜRETİMİ: YATAY VE DİKEY MİMARİ

5.1. MEKÂNIN ÜRETİMİ

Sanayi devrimi olarak tanımlanan 15. yüzyılda buharlı makinenin icadı ile insanlık tarihinde önemli değişimler başlar ve bu değişimler, dünyanın neredeyse tamamını egemenliği altına alarak dönüştürür. Bu değişim en başta toplumu ve toplumun içinde yaşadığı mekânı etkisi altına alır. İlerleyen tarihlerde sanayinin iş gücü ihtiyacı ve pazar faktörünün ortaya çıkmasıyla yerleşim yerleri nicelik ve nitelik bakımından dönüşüme uğrar. Avrupa’da bu değişimler görünür hale gelir, devasa kentler oluşur ve bazı kırsal yerleşmeler ortadan kalkar (Yıldız ve Alaeddinoğlu, 2011: 850).

Lefebvre sanayi devriminin mekânlar üzerinde etkisinin olduğunu belirtmiştir. Ona göre sanayileşme ile toplumsal yapının hem demografik hem de sosyoekonomik olarak farklılaşmasıyla, üretim güçlerinin önemli bir etken olduğu yeni mekânsal sistemler ortaya çıkmaya başlamıştır. Lefebvre’ye göre, toplumsal ilişkileri ve yönetim sistemlerini etkileyen kapitalizm mekânsal ağların oluşmasında ve düzenlenmesinde belirleyici olmuştur. Mekânın yapısında ve işleyişinde yaşanan değişim ve dönüşümler, mekâna yüklenen anlamın da değişmesine neden olmuş, mekân algıları farklılaşmaya

başlamıştır (Lefebvre, 1998: 53). Mekân yapıları parçalanmış, yeniden yaratılma sürecine girmiştir. Bu yaratılma süreci özellikle kent mekânlarını kapsar.

Kentlerde çeşitli tabakalarda yaşayan insanlar kendi yaşam örüntülerini meydana getirmek için çeşitli mekânsal unsurları ortaya çıkarmıştır (Bookchin, 1999: 31). Mekânla ilgili yapılan çalışmalar incelendiğinde; Marx ve Engels'in çalışmaları önemli bir yere sahiptir. Engels *"İngiltere'de Emekçi Sınıfın Durumu"* adlı çalışması kent mekânı üzerine yapılmış en kapsamlı çalışmadır. Engels'in çalışması mekânın yeniden üretim süreçleri ve sınıf ilişkisi bağlamında dikkat çeken bir çalışma olmuştur. Ancak Engels'in bu konu hakkındaki fikirleri 1960'lı yıllara kadar pek önemsenmemiştir. Marksist kuramcı olan Lefebvre bu Marksist temelleri kendi sosyolojik ve mekânsal analizleriyle genişletmiştir. Lefebvre'nin mekâna yönelik açıklamaları incelendiğinde önemli açıklamalar yaptığı görülmüştür. Marksistler ve bu düşünceye sahip olan Lefebvre, mekânın kapitalist üretimin yapıldığı yer olarak görmüştür (Şengül, 2001: 10-15).

Lefebvre (2014: 75) mekânın ve mekânın üretim aşamasında tarihin kilit rol oynadığını vurgular. Üretim güçleri ve ilişkileri mekân üretiminde önemlidir. Her üretim tarzı kendine özgü bir mekân üretir. Lefebvre mekân üzerine bir dönemselleştirme önerir. Her üretim tarzı farklı olduğu için kendine özgü bir mekân ortaya çıkarır. Boer (2015) aşağıdaki tabloda Lefebvre'nin mekân üzerine yaptığı dönemselleştirmeyi değerlendirir.

Tablo 1. Marksist Teorideki Üretim Tarzları ve Lefebvre'nin Mekân Dönemselleştirmesi

Üretim Tarzı	Mekân
Avcılık ve toplama, tarım ve hayvancılık (kabile toplumu, ilkel komünizm)	<i>mutlak mekân</i>
Neolitik tarım (gens veya hiyerarşik akraba toplumları)	<i>mutlak mekân</i>
Asya tipi üretim tarzı ('oryantal despotizm' ve tanrısal krallar)	<i>kutsal mekân</i>
Antik veya klasik üretim tarzı (polis veya oligarşik kölelik toplumu)	<i>tarihsel mekân</i>
Feodalizm	<i>kutsal mekân</i>
Erken kapitalizm (klasik ve monopol biçimler)	<i>soyut mekân</i>
Geç kapitalizm	<i>çelişkili mekân</i>
Komünizm	<i>diferansiyel mekân</i>

Kaynak: Boer, 2015: 123.

Lefebvre'ye göre mekân, içinde olduğu üretim ilişkilerinin bir ürünüdür. Mekân bağlı olduğu tarihsel, politik ve diyalektik egemenlik ilişkilerinin devamını ve yeniden üretilmesini sağlar. Mekânın yeniden üretiminde üretim ilişkileri büyük rol oynar. Özellikle tarihsel süreç içerisinde bir üretim tarzından diğer üretim tarzına geçildiğinde yeni bir mekân ortaya çıkar (Lefebvre, 2014: 75). Dolayısıyla her değişimle birlikte mekân yeniden üretilir.

Yukarıdaki tabloda görüldüğü üzere Lefebvre tarihsel mekân, mutlak mekân, çelişkili mekân, soyut mekân ve diferansiyel mekân (farksal mekân) olmak üzere tarihsel olarak dönemselleştirme yapmıştır. Bu dönemselleştirmelere kısaca bakıldığında; mutlak mekân, dinsel ve politik endişeler doğrultusunda şekillenen mekânlardır. Mutlak mekânlar dağ tepesi ve mağara gibi yerlere inşa edilir. Hristiyan mezarları ve Yunan tapınakları bunlara örnek olarak verilebilir. Dini ve politik elitlerin çıkarlarına göre hizmet eden bu mekânları kontrol eden elitler, bulundukları topluma egemen olurlar. Tarihsel mekân ise farklı ulusların birbiriyle güç ve servet çekişmesi sonucunda ortaya çıkan mekânlardır. Tarihsel mekân yapısı; doğa ve dinin dışında, insan çıkarlarına göre üretilen dünyevi mekânlardır. Soyut mekân ise modern, endüstriyel, kapitalist toplum tarafından üretilen mekânlardır. Bu mekânlar hem doğaya ve hem de topluma egemen olur. Soyut mekân türünde kar elde edebilmek amacıyla kapitalist ve devlet el ele verir ve mekânı kontrol eder. Bu mekânda amaç, kar amacına uygun olarak mekânı en verimli şekilde kullanmak ve ekonominin büyümesini sağlamaktır (Ritzer ve Stepnisky, 2015: 98-99).

Soyut mekân, insanların mekân üzerinde hareket etme biçimini şekillendirir ve mekânı kullanmalarını denetim altında tutar. Böylece insanların kendi hayatlarını deneyimlemesini sağlar ve bu şekilde de yaşama biçimlerini belirler. Soyut mekân dünyada var olan doğal birliği bozar. Herkesi ve her şeyi denetim altında tutmayı ve türdeşleştirmeyi amaçlar (Ritzer ve Stepnisky, 2014: 319). Dolayısıyla kapitalist sistem soyut mekân aracılığıyla bir kontrol mekanizması oluşturur. Lefebvre'nin tanımladığı çelişkili ve diferansiyel mekân yani farksal mekân ise; farklılığı ve kontrolden bağımsızlığı öne çıkaracak olan, kapitalist sistemin bakışıyla değil onun içinde yaşayanların bakışıyla üretilen, doğal birliği yeniden sağlayacağı umulan mekânlardır. Farksal mekân ona göre devrimci ve dönüştürücü mekânlardır. Soyut mekâna zıt olan bu mekân türü benzersiz mekânsal ifadelerin gelişmesine imkân verir. Lefebvre insanların hayatta kalıp gelişmek için yeni mekânlar üreteceğini belirtir. Bu mekân

türünde mekâna hükmetmeyi bırakıp, insanların ortak ihtiyaçlarını karşılamak için çalışılacaktır. Lefebvre'nin amacı, soyut sistemlerden ziyade insanı yansıtan ve insan ürünü olan mekânlar yaratılmasıdır. Bu sistemde devlet ve özel şahıslar üretim araçlarına sahip olmayacaktır (Ritzer ve Stepnisky, 2015: 101-102).

Lefebvre'nin mekân kuramının diğer önemli noktası ise mekânsal üçleme olarak yaptığı tanımdır. Ona göre mekânı deneyimlemenin üç unsuru vardır. Bunlar mekân temsilleri (tasarlanan mekân), mekânsal pratik (algılanan mekân), ve temsili mekânlardır (yaşanan mekânlar). Bu üçlü unsur mekânın nasıl üretildiğini anlamamızı sağladığı için kuramının sac ayaklarını oluşturur (Ghulyan, 2017: 22). Lefebvre'nin mekân üçlemesinde yaşadığımız ve eylemlerimizi biçimlendiren mekân, algılanan mekân olarak tanımlanır. Mekân temsilleri ise kuramsal ve soyut kavramlarla mekânı düzenlemeyi biçimlendiren, tasarlanan mekândır. Yaşanan mekân ise bu üçlüyü bir araya getiren bir mekândır (Lefebvre, 1991: 39-41). Bu üçlemeyi Soja (2006) birincil mekân (algılanan mekân), ikincil mekân (düşünülen mekân) ve üçüncü mekân (yaşanılan mekân) olarak tanımlar. Soja' ya göre birincil mekân gerçek iken ikinci mekân hayali bir mekândır. Üçüncü mekân ise ona göre hem gerçek hem de hayali bir mekândır.

Özetlemek gerekirse Lefebvre, mekânın toplumsal bir ürün olduğunu belirtir. Ona göre mekân ait olduğu toplumun üretim ilişkileri tarafından üretilir. Ayrıca ait olduğu toplumun toplumsal ilişkilerinin yeniden üretilmesini sağlar. Mekân üretimi ve toplumsal ilişkiler arasında karşılıklı bir ilişki vardır. Bu ilişki tarihsel ve diyalektik bir ilişkidir.

Lefebvre tarihsel olarak yukarıda da belirtildiği üzere beş sınıflamadan bahseder. Mekânın üretimini anlamak içinde mekânın üçlüsünü açıklar. Lefebvre'nin mekânı dönemselleştirmesi ve mekânsal üçlüsü onun mekân teorisinin temelini oluşturur. Lefebvre'ye göre kentsel mekân toplumsal üretim ilişkilerinin ortaya çıktığı bir yerdir. İnsanların toplumsal varlıkları vardır, bu varlıklarını da mekâna yansıtırlar. Bu şekilde de yeni mekânlar üretilir (Lefebvre, 2014: 150). Lefebvre'ye göre toplumsal üretim ilişkilerinin yeniden üretimi fabrikada ya da toplumda değil, aslında mekânda gerçekleşir. Kapitalizm ona göre mekânı işgal eder ve üretir. Lefebvre açısından mekân, kapitalist tiyatro oyununun son bölümlerinin oynandığı mekânlardır (Smith, 2017: 140-141).

Lefebvre kentte ihtiyaçlarını gidermeye çalışan insanların kapitalizmin yarattığı çelişkili durumun farkına varacağını belirtir. Lefebvre'ye göre mekân insan davranışlarını etkiler ve dolayısıyla insan, mekân yapılarından etkilenir. Buna en iyi örnek kentsel mekân üzerine inşa edilen apartmanlardır. Apartmanlar her ne kadar insanların barınma ihtiyaı doğrultusunda ortaya çıkmış olsa da insanların değişmesine ve dönüşmesine neden olmaktadır. Bu yapılarda insan ilişkileri farklılaşmakta ve değişmektedir.

Lefebvre ilkel, feodal ve modern kapitalist bütün sistemlerin devamlılığını sağlamak için mekâna ihtiyaç duyulduğunu belirtir. Mekânlar bu sistemler tarafından üretilir (Lefebvre, 1991: 53-59). Yani bu sistemlerin getirdiği değişimin stratejik bir parçasıdır. Zira sistemler bu mekânları değiştirirken bilinçli olarak ve kendi amaçlarına hizmet edecek biçimde müdahale etmektedir. Lefebvre devletin mekân üzerinde etkin rol oynadığını söyler. Devlet, ona göre toplumsal kontrolü sağlamak için mekânı kullanır (Gottdiener ve Hutchison, 2011: 81). İktidar ona göre mekânın her yerine dağılmıştır. Gündelik yaşamın her yerinde iktidarı görmek mümkündür. Mekân, sadece üretim bir aracı değil aynı zamanda kontrol ve iktidarın da bir aracıdır (Soja, 1996: 32). Giddens da buna dikkat çekerek mekânı düzenleme ve kullanma ayrıcalığına sahip olanların gücü elinde bulunduranlar olduğunu belirtmiştir (Giddens, 2000: 163).

Mekânın gücü elinde bulunduranlar tarafından üretildiğini belirten, bir diğer düşünür ise Foucault'dur. İdeoloji ve iktidarın bir aracı olarak mekân, Foucault'nun çalışmalarında da üzerinde durduğu bir konudur. Foucault sıkıdzenin, disiplinin mekânı parçalara ayırdığını ifade etmiştir. Buna rnek olarak ise 18.yy'ın sonlarında bireylerin belirli bir alan içerisinde, üretim teknik gerekliliğini sağlamak için bir araya geldikleri fabrikaları örnek göstermiştir. Foucault bunu "büyük kapatılma" kavramı ile açıklamıştır. Sıkıdzen ona göre hücreleri, yerleri ve rütbeleri düzenlerken ayrıca mekânları da yaratır. Yarattıkları bu mekânlarda bireylerin boyun eğmesini sağlar. Bu şekilde de daha çok üretim sağlanır ve ekonomi güvence altına alınmış olur (Foucault, 2011: 103-115; Giddens, 1999: 204-206).

Foucault'ya göre mekân heterojendir. Mekânlar olağandışı bir görünüme sahiptir. Foucault bu mekânları topya ve heterotopia olarak tanımlar. topyalar ona göre gerçek yeri olmayan mevkilerdir (Foucault, 2005: 295). Heterotopia olarak belirttiği mekânlar ise "diğer yer" anlamına gelir. Bu mekânlara örnek olarak hapishaneyi, akıl hastanesini, huzur evini, genel evi, panayırı, müzeyi, kiliseyi,

Müslüman hamamını, bahçeyi, tatil köyünü verir. Bu tür mekânlar ona göre zamanın devamsızlığını anlatır. Buna en iyi örnek mezarlar olduğunu söyler. Foucault mekânın da kesintiye uğradığını belirtir. Buna da ayna örneğini verir. Ayna da bireyleri bulunduğu mekân dışında bir yerde gösterir (Çetin, 2012: 104-105).

Foucault mekânın iktidar analizinde önemli bir yerde olduğunu belirtir. Mekân ona göre iktidarın çıkarları doğrultusunda üretilir. Foucault bunu panoptikon örneğiyle somutlaştırır. Panoptikon, Bentham'ın da belirttiği gibi insanların gözetlenmediğini düşündüğü fakat herkesin gözetmen tarafından izlendiği bir hapisane sistemidir. Foucault bu sistemi yapay bir mekân olarak tanımlamıştır (Foucault, 2000: 296- 304). Mekân Foucault'a göre toplumsallaşmanın sağlandığı, panoptikon tarzı düzenlenerek iktidarın egemenliğini koruduğu, sınırlayıcı ve disipline edici etkisi fazla olan yerlerdir. Mekânlar ona göre iktidar egemenliğinde ortaya çıkar ve toplumdaki insanların değişmesine ve dönüşmesine etki eder.

Marksist çerçeveden bakan Castells ve Harvey, Lefebvre'nin mekân çalışmalarından etkilenmiştir. Bu iki düşünürün mekân ve mekân üretimi hakkındaki açıklamalarına baktığımızda; Castells mekânı toplumsal yapının bir ifadesi olarak görür (Merrifield, 2012: 244). Castells özellikle kentsel mekân üzerinde durmuştur. Ona göre kentler, emeğin yeniden üretilmesi için önemli olan, kolektif tüketimin gerçekleşmesini sağlayan mekânlardır (Castells, 1977). Kentsel mekân ona göre toplumsal eşitsizlik ve tabakalaşmanın görünür hale geldiği bir yerdir. Castells, kapitalist ilişkilerin mekânın yapısını etkilediğini belirtmiştir.

Harvey'e göre mekân yaşamın her alanıyla ve insanın her anıyla ilişkili bir yapıdır. Bu yapı sermaye ve üretimin gerçekleştiği kapitalizmin ürettiği, iktidarın egemenliğini sağladığı, modernizmin en önemli etkilerinin ortaya çıktığı bir yerdir (2015: 279). Harvey mekândaki değişim ve dönüşümleri kapitalist sermaye birikim sürecinin bir sonucu olarak görür. Kapitalist sistemde mekânlar ona göre sürekli yaratıcı yıkıma maruz kalır. Mekân her ne kadar kendine özgü toplumsal ve politik özellikleri olsa da kapitalizmin egemenliği altına girer (Helvacıoğlu, 1994: 80). Harvey (1996: 247) mekânın denetim altına alınması ve düzenlenmesini bir proje olarak görür. Mekânın fethinin de ancak mekânın üretimi aracılığıyla olacağını düşünür. Ona göre kapitalist ekonomi çokuluslu sermayenin ve paranın akışını güvenli hale getirmek için mekânları kontrol etmekte ve egemenliği altına almaktadır. Harvey kapitalist sistemlerin hem mekânı yarattığını hem de kaldırdığını belirtir.

Yaşanan ekonomik bunalımlara 1970'lerin yarısından başlayarak çözüm getirilmeye çalışılmıştır. Çözüm için yeni teknolojiler ortaya çıkmış, üretim yeni biçimlerde örgütlenmiş, üretim süreci ayrılmış, tüketici gruplar farklılaşmıştır. Yaşanan bu gelişmelere birçok sebep gösterilmiştir. Bu gelişmeler mekân kavramının ele alınmasında önemli değişiklikleri beraberinde getirmiştir. Harvey ekonomik, siyasi ve kültürel olarak yaşanan bu değişimleri “zaman-mekân sıkışması” kavramı ile açıklar. Ona göre mekânın önemi, tüm sosyal yaşamın gerçekleştiği bir alan olmasından kaynaklanmaktadır. Mekânın bölünmesi yoluyla mekânın kontrolü ve düzenlenmesi sağlanır. Mekânın iletişim ve idari sistemler aracılığıyla düzenlenmesi ona göre ekonomik verimliliği arttırmıştır. Harvey buna örnek olarak ABD’de uygulanan Jefferson’ın arazi politikalarını göstermiştir. Bu politikalar aracılığıyla mekân bölünmüş ve tahrike uğramış fakat mekân verimliliği artmıştır. Bu arazi politikası sayesinde araziler eşit parçalara ayrıldığı için tarımda verimlilik sağlanmış, tarım arazileri daha geniş kitlelere ulaşmış ve tarımın yaygınlaşması sağlanmıştır. 20. yüzyılın sonlarına doğru ortaya çıkan teknolojik ilerlemelerle, özellikle de iletişim ve bilişim teknolojileriyle, zaman ve mekân algılayışı farklılaşmıştır. Aşırı tüketimin olmaya başlamasıyla sadece ürünlerde değil insanların yaşam biçimlerinde, değerlerinde, sosyal ilişkilerinde, algılamalarında ve değerlendirmelerinde de değişim yaşanmaya başlamıştır. Harvey'e göre yaşanan böylesine yoğunlaşmalar, değişimler zamanın ve mekânın algılanmasını güç hale getirmiştir (Aslanoğlu, 2000: 110-114).

Harvey (2010) özetle mekânın enformatik toplumun yaratılmasıyla değişime uğradığını, mesafelerin giderek azaldığını, zaman algısının değiştiğini ve dünya pazarında bir ağ içerisinde dolaşıma girdiğini ifade etmiştir. Üretilen bu mekânlar sayesinde “küresel köy” olgusu oluşmuştur. Harvey mekândaki değişimleri kapitalist sermaye birikim süreci ile açıklar. Kapitalist sistemlerin mekânsal duvarı yıktığını, parçaladığını ve egemenlik altına aldığını belirtmiştir. Harvey’in (2020) ifadelerinden kapitalistlerin kendi gücünü arttırmak ve egemenliklerini korumak için değişim stratejileri uyguladığını görmekteyiz. Buna en iyi örnek işçi sınıfının gücünün yoğunlaşmasını önlemek için fabrikaları şehir merkezinden uzağa banliyölere taşıması gösterilebilir. Bu değişim stratejisi ile fabrikalar şehir merkezinden uzak yerlere taşınmıştır. Bu sayede kapitalizm gücünü arttırmaya ve dünyaya yayılmaya devam etmiştir. Harvey de Lefebvre gibi denetim ve kontrolden bağımsız yeni bir mekân fikrini ortaya atmıştır. Harvey, bu mekânları “umut mekânları” olarak tanımlar. Umut

mekânları ona göre bugünün mekânlarının baskısından kurtulmaya çalışan insanlara umut veren mekânlardır.

Mekân; öncelikle kendisini fiziksel olarak sunmakta, zamanla üzerinde yaşayan insanlar ve toplumların etkisiyle şekillenen, daha sonra ise ekonomik, siyasi, kültürel, teknolojik vb. birçok faktörün etkisiyle farklı bir boyut kazanan, değişen ve dönüşen hem etkileyen hem etkilenen bir unsurdur. Yukarıda ifade edildiği gibi genel olarak yapılan açıklamalardan mekânın üretiminde; üretim biçiminin, sermaye birikim süreçlerinin, kapitalist ilişkilerin ve özellikle toplumda egemen olan güçlerin etkisinin olduğu anlaşılmıştır. Mekân insan ve toplum ilişkisinde kendine has özelliklerini korumaya çalışsa da sürekli üretilen, tüketilen, parçalanmış bir yerdir. Mekânın üretimini en çok kentsel mekânlar ekseninde alan bu düşünürlerin ortak noktası ise mekânın değişim stratejilerine göre üretildiğini ifade etmeleridir. Mekân onlara göre toplumları, kültürleri, inançları, değerleri ve yaşam biçimlerini değiştirir ve kontrol eder. Mekân hem değişimlere ev sahipliği yapar hem de bu değişimlerden payına düşeni alır.

Lefebvre mekânın bir araç olarak kullanıldığına dikkat çekmiş, mekân konusunu yeniden gündeme taşımıştır. Mekân değişim stratejilerinde rol oynayan önemli bir faktördür. Lefebvre'nin de belirttiği gibi her üretim tarzı yeni bir değişime kapı aralamaktadır. Hatta mekân üretim tarzına göre ayarlanmaktadır. Kapitalizmde amaç daha fazla kar elde etmektir. Daha fazla kar elde etmek için toplumun her yerine dağılan, herkesin ulaştığı bir ürün elde etmek için yeni mekânlar üretilir. Bu amaçla kâr mantığına göre mekân yaratılır. Örneğin büyük alışveriş merkezleri daha fazla ürünün satılması ve tüketilmesi için üretilmiş mekânlardır. Mekânların yapısal özellikleri bu amaca göre oluşturulur. Bu mekânlarda genellikle saat ve pencere yoktur. Amaç bireyi dışardan soyutlamak, zaman kavramını ortadan kaldırarak daha fazla tüketmesini sağlamaktır. Daha fazla pazar alanı oluşturmak için üretilen mekânlar Lefebvre'nin belirttiği üretim ilişkilerinin değişen biçimini yansıtır. Üretilen malların elden çıkarılması için toplumun tüketici olmaya sevk edildiği ve tüketim mekânları üzerinden kontrol edildiği soyut mekânlardır.

Soyut mekâna günümüzde en iyi örnek sosyal medyadır. Sosyal medya da yeni bir mekândır. Bu mekân kapitalizmin egemenliğini sürdürdüğü, görünmez elle kitlelere ulaşan ve her geçen gün daha fazla yaygınlık kazanıp, ekonomiye can veren bir pazar olarak hizmet eder. Alışveriş merkezlerinin yerine online satış mağazaları ortaya

çıkılmaktadır. Bu mağazalar dünyanın her yerinden alışverişi mümkün kılmaktadır. Bir ürünü almak isteyen kişi mekân sınırına takılmadan dilediği ürünü satın alabilmektedir. Diğer yönüyle satış yapan firmalar da yeni bir iş yeri açmaktansa “home office” ile yani evden satış işlemlerini yaparak mekân sınırını ortadan kaldırmaktadır. Bu değişimler stratejik olarak uygulanmakta ve üretilen malların elden çıkarılması için bir strateji olarak yeni bir mekân yaratılmaktadır.

Mekânla ilgili olarak üzerinde durulan bir diğer konu ise mekânların bir kontrol mekanizması olarak işlev görmesi ve bu amaçla yeniden üretilmesidir. Mekân toplumsal kontrolü sağlamak için oluşturulur. Toplumdaki değişen kurum ve kuruluşlara, alınan stratejik kararlara göre mekân üretilir. Örneğin, Foucault’nun belirttiği gibi ceza sisteminde gidilen değişim stratejisiyle yeni bir mekân olan hapishaneler ortaya çıkmıştır. Daha sonra ise hapishanelerin insan üzerinde yarattığı olumsuz etkiler göz önüne alınarak yeni bir kontrol mekânı ve yeni bir ceza infaz sistemi olan “Denetimli Serbestlik” sistemi ortaya çıkmıştır (Yalçın, 2019). Foucault’ un da ifade ettiği gibi mekân iktidarın gücünün, kontrolünün ve denetiminin sürekliliğini sağlamak için değişmekte ve dönüşmektedir.

Kapitalist sistemde “katı olan her şey buharlaşıyor” (Berman, 2003) sözüyle anlatılmak istenen bir diğer mesele ise mekânın günümüzde fiziksel bir yapıdan farklı bir yapıya dönüşmüş olmasıdır. Ekonominin devamlılığı için mekân artık fiziki yapıdan bağımsız olarak her yerden ulaşılabilir hale gelmektedir. İçinde bulunduğumuz akışkan modern toplumda en başta mekânlar, sınırları kaldırılarak her yerde var olmaktadır (Bauman, 2017). Buna en iyi örnek gelişen teknolojik imkânlarla özellikle sosyal medya uygulamaları sayesinde bireylerin farklı ülkelerden olan haberler hakkında hızlı bir şekilde bilgi elde etmesi, yaşanan olaylara canlı yayınlarla bizzat şahit olması, uzakta verilen eğitimlerden online eğitim sayesinde ulaşabilmesi, evinden çıkmadan istediği ürünü satın alabilmesi, kendisiyle ilgili bilgi ve paylaşım yapmak istediğinde kitlelere gönderebilmesi verilebilir.

Mekân sadece bir yer olmaktan ziyade anlamı genişlemeye başlamış, parçalanmış, bölünmüştür. Mekân kapitalist sistemde bir değişim stratejisi haline gelmiştir. Tarihsel bağlamda meydana gelen mekânsal dönüşümler incelendiğinde farklı mekânsal yapılar ortaya çıkmıştır. Yukarıda ifade edildiği üzere mekân farklı faktörlere bağlı olarak üretilmekte, değişimin bir göstergesi olmakla birlikte değişim stratejisi olarak karşımıza çıkmıştır. Ekonomi, hukuk, sağlık, teknoloji, aile, kültür gibi etkenlere

bağlı olarak birçok alanda ortaya çıkan mekân değişim stratejilerine göre zamanla farklı şekilde üretilen bir nesne haline dönüşmüştür. Günümüzde mekânın üretimi incelendiğinde; yatay ve dikey mimari biçimlerinin olduğu ve zamanla farklı şekillerde yeniden üretilerek yaygınlaştığı görülmüştür.

5.2. YATAY VE DİKEY MİMARİ

Yatay ve dikey mimari söylemleri son yıllarda şehrin silüetine ve insanların yaşamlarına etkisi olduğu düşünüldüğü için gündelik siyasette gündeme gelen kavramlardandır. Bu kavramların kelime karşılığı incelendiğinde üzerinde mutabık olunan bir tanım olmadığı dikkat çekmektedir. Yapılan tanımlamalarda yatay mimari kavramı yerine “yatay yapılaşma, yatay büyüme, yatay şehirleşme” kavramlarının da kullanıldığı görülmüştür. Dikey mimari yerine ise “yüksek binalar, dikey yapılaşma, dikey şehirleşme” gibi kavramlar kullanılmıştır.

Bu kavramların tanımları incelendiğinde; yatay mimari, Düzenli’ye (2016: 13). göre yalnızca bir ailenin yaşamasına imkân veren, bir iki katlı, bahçeli bir evden oluşan, şehir inşasında enine gelişen yapılardır. Bir başka tanıma göre bir ailenin yere yakın bir yaşam sürebilmesini sağlamak için inşa edilen bir veya iki katlı konutlardır (Sakallı, 2020). Yatay mimari herkesin bildiği, iki ya da üç katlı olarak inşa edilen, özlem duyduğumuz bir kavram olarak açıklanmıştır (Ege Yapı Blog, 2018). Dikey mimari ise bir yapının yüksekliğinin eninden ve boyundan fazla bir şekilde inşa edilmesidir. Bir yapı içerisinde birden fazla mülkiyet varsa bu yapılar dikey mimaridir. Ayrıca Akın’a göre dikey yapılaşma, bir yerleşim bölgesine inşa edilen yapıların toplam alanı o bölgenin toplam büyüklüğünden fazla olması durumudur (Akın, 2017). Büyümekte ve büyük olan kentlerin artan nüfusunun ihtiyacını karşılamak için inşa edilen çok katlı yapılar dikey mimari olarak açıklanmıştır. Dikey mimari dar alanda daha fazla sayıda hanenin bulunmasına imkân verir (Ege Yapı Blog, 2018). Aynı şekilde Ateş’te (2017: 249) dikey mimariyi, küçük arazi alanında mümkün olduğu kadar dikey yönde, çok katlı konut inşa edilen mimari tarzı olarak tanımlamıştır. Yatay mimari mahalle kültürünün devamını sağladığı, birbirine bağlı sosyal yaşantılar sağlayarak toplumsal ayrışmayı azalttığı düşüncesiyle birlikte dikey mimari eleştirisine karşı tekrar gündeme gelmeye başlamıştır.

Ulusal ve uluslararası literatür incelendiğinde (Bkz. Bıçkılı ve Kırcan, 2022; Şahin, 2022; B. Yusuf ve Elghonaimoy, 2020; Kamalraj vd., 2019; Twardowski vd.,

2019; Ayvazoğlu, 2019; Jacobs, 2017; Cansever 2016, 2002 vb.) yatay ve dikey mimariye yönelik sosyal bilimcilerin yapmış olduğu bilimsel çalışmalar olduğu görülmüştür. Bu çalışmalar genellikle şehir planlamacıları, mimarlar ve inşaat mühendisleri tarafından yapılmıştır.

Yapılan çalışmalar incelendiğinde Bıçkıcı ve Kırkan'ın (2022: 292) belirttiği gibi yatay mimari, her ne kadar son yıllarda popüler bir kavram olarak karşımıza çıksa da geçmişe eskiye dayanmaktadır. 19. ve 20. yüzyılda artan nüfus ile şehirdeki düzensizliği ve şehirde yaşanan sağlıksız koşulları ortadan kaldırmak için şehir tasarımcıları yeni çözüm yolları aramaya başlamıştır. Bu arayış ideal bir şehir tasarlamak için “şehirleri yatay mı? dikey mi?” tasarımları gerektiği tartışmasını ortaya çıkarmıştır. Modern mimari akımında önde gelen isimlerden Corbusier dikey mimariyi savunurken, Howard ve Wright yatay mimariyi savunmuştur.

Yatay mimariyi savunan şehir plancısı olan Howard, (2019) “Yarının Bahçe Kentleri” adlı kitabında gökyüzüne yükselen evler yerine yeryüzüne yayılan evler inşa etmeyi hedeflediğini belirtmiştir. Bahçekent modeli ile doğayla uyumlu sakin bir yaşamı öne çıkarmıştır. Howard (1902: 53) Marx'ın düşüncesini temel alan modelindeki amacı kent ve kır arasındaki ayrımı ortadan kaldırmak ve her ikisinin de olumlu yanını bir araya getirmektir. Howard'ın bu modeliyle kentteki yoğunluğu ortadan kaldırmayı ve sanayileşmeyle birlikte artan kentleşmeyle ortaya çıkan kent sorunlarına çözüm üretmeyi hedeflemiştir. Wright yatay mimariyi savunmuş, insanların aynı kaba koymanın doğru olmadığını açıklamıştır (Wright, 1993: 43). Bu nedenle bireylerin beğeni ve ihtiyaçları doğrultusunda toprak ile uyumlu müstakil evlerin inşa edilmesi gerektiğini düşünmüştür. Ona göre bireylere özel olarak tasarlanmış bu alanlarda insanlar yarı zamanlı çalışacak şekilde oluşturulmalı ve bu alan dört dönümden az olmamalıdır (Fishman, 2016: 18).

Corbusier ise Wright ve Howard'dan farklı olarak insanların aynı organizmalara sahip olduğunu ve ihtiyaçlarının da aynı olduğunu düşündüğü için yatay mimari yerine dikey mimariyi savunmuştur (Bumin, 2013: 146). Teknolojinin önemli bir araç olarak kullanıldığı bu yapılara “ışınal kent” ismini vermiştir (Fishman, 2002: 10). Bu modelin düşüncesi doğanın kente taşınmasıdır (Tanilli, 1991: 121). Courbusier (1987) “ışın kent” modeliyle modernizm ve teknolojiyi entegre eden dikey mimari olan yaşamı, kentte inşa etmeyi amaçlamıştır. Bu modeldeki şehir planlaması çalışma ve oturma merkezi olan şehir, sanayi şehri ve yeşil alan şehri olmak üzere üç şekildedir (Corbusier

2003: 319). Şehirde çalışma hayatını, barınma koşullarını ve sanayi, yeşil alanları da bir araya getirerek kenti tasarlayan Corbusier bu modelde konutun insanların içinde yaşadığı bir makine olarak görmüştür. Bu bakış açısından hareketle seri üretimin konutlarda da olması gerektiğini ifade etmiştir (Courbusier, 2007).

Corbusier'in savunduğu dikey mimariye karşı çıkan bir başka şehir plancısı olan Bauer (1965: 48) "*insanlar gerçekten nasıl yaşamak istiyor?*" sorusuna cevap aramıştır. Ona göre insanların ihtiyaç ve duygularından kopuk bir şekilde inşa edilen dikey mimari toplumu, makineleştirilmeye çalışmaktadır (Bauer, 1928: 10). Bauer bu nedenle ideal olan evin küçük bir ev olduğunu, bu evin de insan ruhuna dokunacağını iddia ettiği için dikey mimariye karşı çıkmıştır (Bauer, 1934: 188).

5.2.1. Türkiye'de Yatay ve Dikey Mimari

Türkiye'de Bauer, Howard ve Wright gibi yatay mimari düşüncesinin savunucusu olan Turgut Cansever yapıları şehri yücelten birer "ziynet" olarak görmüş, yatay mimari kavramı yerine "*ufki kat mülkiyeti*", "*yatay kat mülkiyeti*" kavramlarını kullanmıştır (Cansever, 2014: 165). Cansever, bir-iki veya nadiren üç katlı, avlusu ve bahçesi olan doğal malzemelerden (ahşap, taş vb.) yapılan, ihtiyaç doğrultusunda kolaylıkla eklenti yapılabilen evler yapılması gerektiğini belirtmiştir. Yapıların dikeyde yükselmesi yerine yatayda genişlemesi gerektiğine dikkat çekmiştir. Ona göre ortak miras olan kentin tarihi silüetinin korunması için yatay yapılaşmanın olması gerekir (Cansever, 2010: 114-115). Can ve Doğan da (2019: 113), Cansever'in (2010) ifade ettiği gibi, tarihi yapıların arasına inşa edilen yüksek binaların tarihi dokuya gölge düşürdüğünü, bu nedenle yatay mimarinin avantajlı olduğuna dikkat çekmiştir. Cansever'in (2016:19; 2014: 165) bu önerisi ve düşünce tarzı "*ufki yoğun yerleşme*" olarak adlandırılmıştır. Cansever'in düşüncesi Wright'in önerisidir. Türkiye'de Cansever'in bu düşüncesi gündelik siyasette tartışma konusu haline gelmiştir.

Siyasetin kentleşme sorunu karşısında ürettiği söylem olarak belirtilen yatay ve dikey mimari kavramları, kentlerdeki genel hoşnutsuzluk halinin anlaşılması ile ilk olarak dönemin başbakanı olan Recep Tayyip Erdoğan tarafından 30 Mart 2013 tarihinde "*Yaşanabilir ve Estetik Şehirler*" temasıyla düzenlenen, 4. Yerel Yönetimler Sempozyumu'nda yaptığı konuşmada ve basına verdiği demeçlerle gündeme gelmiştir. Erdoğan, metropollerimizin estetik dünyası olmayan kişiler tarafından ölü şehirlere dönüştüğünü "*Eskiden yeşilin içine yeşille uyumlu yapılar inşa edilirken şimdi artık saksılarda çiçekler yetiştiriliyor*" sözleriyle eleştirmiş, günümüzde insanın şehri değil,

şehrin insanı şekillendirdiğine ve yatay mimarinin önemine dikkat çekmiştir. Konuşmasının devamında yüksek binaları yapmanın maharet olarak görmediğini, insanları topraktan uzaklaştıran yapılar olduğunu, eski yapıların ruhu olduğunu fakat yeni yapılan yapıların ruhu olmadığını, bu konuda hassas davranılması gerektiğini, belirtmiştir. Sözlerinin devamında ise yatay mimarinin önemini vurgulamak için “*Şair Edip Cansever'in bir şiiri var. “Bütün mimarlar yüksek, mühendisler de. Bir sen kaldın alçak mimar ey Sinan Usta ”* demiştir. Bu sözleriyle daha fazla Mimar Sinanlara ihtiyaç duyulduğunu, bu konuda hassasiyet gösterecek belediye başkanlarının ve mimarların olması gerektiğin, yatay mimarinin kültürel mirasımızı korumak için önemli olduğunu ve ruhumuza, özümüze dönmek için adımlar atılması gerektiğini ifade etmiştir (İçişleri Bakanlığı, 2013).

Aynı şekilde Ak Parti milletvekili olan Pelin Gündeş Bakır, 17 Aralık 2014'teki meclis konuşmasında doğaya saygılı mekânlar inşa ettiklerini, yöresel mimariyi korumak için adımlar atıldığını, arsa stokunun yeterli görüldüğü ve özellikle Anadolu'nun tarihi yerlerinde dikey mimari yerine yatay mimariye geçildiğini belirtmiştir (MMTD, 2014: 470). Çevre ve Şehircilik Bakanı İdris Güllüce, 2014 yılında İstanbul Ticaret Odası'nın toplantısında “*Şehircilik nasıl olmalı?*” tartışmasının tüm dünyada olduğu gibi Türkiye’de de olduğunu belirtmiştir. Gülerce, Erdoğan’ın da ifade ettiği gibi kentsel dönüşüm adı altında yapılan yüksek binalara yönelik tepki göstermiş yeni sloganlarının yatay mimari olacağını açıklamıştır (Yapı, 2014).

2015 yılında Çevre ve Şehircilik Bakanlığı görevini alan Fatma Güldemet Sarı da Türkiye’de dikey mimari yerine yatay mimariyi hedeflediklerini açıklamıştır. Kentlerde deprem gibi afetlere karşı yatay mimarinin yaygınlaşmasının daha iyi olacağını ve kültürel dokuyu korumak, insanın toprakla bağını sağlamak ve sosyal ilişkileri güçlendirmek için gerekli gördüklerini belirtmiştir. Ayrıca sağlıklı kentler inşa etmek için yöresel mimariye uygun projeler başlattıklarını ifade etmiştir (Sondakika, 2016). Yatay mimari yaklaşımını benimsediklerini ifade eden Sarı, dikey yapılaşmaya da tam anlamıyla karşı olmadığını dile getirmiştir. Yüksek binaların ihtiyaçtan kaynaklandığını fakat alt yapı, ulaşım gibi sıkıntılara neden olduğunu, bu nedenle de şehrin dışına kaydırılmasının daha iyi olacağını belirtmiştir (Karakoç, 2015).

Yatay ve dikey mimari tartışmalarını o yıllarda tekrar gündeme getiren olaylarından biri de Zeytinburnu’nda yükselen “Onaltıdokuz” isimli gökdelenlerdir. Bu gökdelenler tarihi yarımadaanın silüetini bozduğu için eleştirilmiştir. Erdoğan bu

gökdelenlerden haberi olmadığını, olunca da sahibine “*Tıraşlayın dedim, özellikle rica ettim.*” dediğini fakat bir neticesi olmadığını görünce kırıldığını açıklamıştır (Cumhuriyet, 2022). Erdoğan 2017 yılındaki Medeniyetler Şurası’nda Batı’da medeniyetin ölçüsünün sokakların çamursuz, yollarda aydınlatma olması iken İslam medeniyetinde durumun bu olmadığını, İslam medeniyetinin göstergesinin ise ihtiyaç sahibi kişilere yardım etmek, kapı kilitlemeden dışarı çıkmak ve sokak hayvanlarına bile şefkat gösterilmesi olduğunu belirtmiştir. Erdoğan konuşmasının devamında “*40 kat, 100 kat bu tür binaları yapmak sizi medeni yapmıyor ama biz de bu tuzağın içine düştük.*” sözleriyle Türkiye’deki dikey yapılaşmanın hatalı olduğunu, dikey mimari yerine yatay mimariyi savunduğunu tekrar gündeme getirmiştir (Enson Haber, 2017).

Uluslararası Şehir ve Sivil Toplum Kuruluşları Zirvesi’nde de İstanbul özelinde şehirlerde yapılan yapılaşma hatalarının olduğunu belirtmiştir. Şehirlerinin özünü koruyacak şekilde inşa etmek gerektiğini, kendisinin de dahil bu konuda hatalı olduklarını “*Ama biz bu şehrin kıymetini bilmedik, biz bu şehre ihanet ettik, hâlâ da ihanet ediyoruz, ben de bundan sorumluyum.*” sözlerini sarf ederek öz eleştiride bulunmuştur. Erdoğan konuşmasının devamında kültürel miras olarak atalarımızdan bize kalan değerlerin hakkını veremediğimiz alanların en başında şehirleşme ve mimari olduğunu, estetik güzellikten ve köklü medeniyet değerlerimizden uzak mimari anlayışın yaygınlaşmasından dolayı üzüntü duyduğunu, maddi kaygılardan duyulan endişenin eseri olarak yapılan bu yapıların topluma yansımalarının sadece maddi olmayacağına, insanın ruhuna da sirayet edeceğini “*Binalarımız yükseldikçe ufkumuz kararıyor. Şehirlerimiz giderek milyonlarca insanın hep birlikte yalnız olduğu yerlere dönüşüyor. Eşyanın hakimiyet kurduğu, bencilliğin arttığı, gösteriş, şatafat ve samimiyetsizliğin yaygınlaştığı bir dönemde yaşıyoruz.*” sözleriyle açıklamıştır. Ona göre dikey mimarinin yaygınlaşması şehrin atmosferini, insanlar arasındaki sevgiyi, merhameti, tahammülü ve hoşgörüyü azaltmaktadır. Erdoğan dikey mimarinin insanın kimyasını bozduğunu, bu binaların her ne kadar albenili olsa da onun gözünde hiçbir değerinin olmadığını dile getirmiştir (Haksöz Haber, 2017).

Dikey mimari eleştirisi iktidar partisi tarafından sonraki yıllarda sürekli dile gelen bir konu haline gelmiştir. 2018 yılında, 8 Kasım Dünya Şehircilik Günü toplantısında Erdoğan, ihtişamlı mimariyle manevi derinliğin bir arada bulunduğu şehirlere sahip çıkamadıklarını belirtmiştir. Yükselen binaların yolların genişlemesini

sağlarken, insanların gönüllerini çoraklaştırdığını, karattığını ve çölleştirdiğini belirterek, insanlar üzerindeki olumsuz etkilerine dikkat çekmiştir (Medya Ege, 2018).

Yine 2019 yılında Erdoğan, “*İnsanoğlu göğe yakın değil, toprağa yakın yaşamalıdır.*” sözleriyle dikey mimariye yönelik mücadelesini belirtmiş, dikey mimaride yaşamının mümkün olmadığını, bizim kültürümüzde komşuluk hukukumuzun olduğunu fakat dikey mimaride bunun yok edildiğini “*Komşu ölüyor, diğerinin ondan haberi yok.*” ifadeleriyle açıklamıştır (Erdoğan İnsanoğlu: 2019). Aynı yıl Çevre ve Şehircilik Bakanı olan Murat Kurum, “*dikey değil, yatay yapılaşmayı*” gündeme tekrar getirmiş, “*Artık bizim ecdadın, kültürümüzün öne çıktığı, yeşil alanların öne çıktığı yatay yapılaşmayı istiyoruz. Artık hiçbir şehrimizde 4-5 katı geçmeyecek imarlar yapılacaktır.*” sözleriyle artık yüksek katlı binalar yapılmasına izin vermeyeceklerinin altını çizmiştir (Evrensel, 2019).

Diğer yandan CHP İstanbul Milletvekili Gürsel Tekin, iktidar partisinin şehircilik ve mimarlık literatürüne “*dikey yapılaşma yerine yatay yapılaşmaya geçeceğiz*” söylemlerini kazandırdığını belirtmiştir. Gürsel, yüksek ve çirkin gökdelenleri engelleme propagandası yaptığını iddia ettiği iktidar partisini, TBMM Başkanlığı’na verdiği yazılı soru önergede sorduğu “*Dikey mimariye kimler izin verdi? İstanbul’a ihanet edilmesine neden sessiz kalıyorsunuz?*” sorularıyla eleştirmiştir (Politikayol, 2019).

Erdoğan, 31 Mart 2019 Yerel Seçimleri Aday Tanıtım Toplantısı'nda 11 maddelik seçim manifestosunda ilkelerden birinin de “*yatay şehirleşme*” olduğunu açıklamıştır. Bu ilkede tabiatla bütünleşen, aile, komşular ve mahalleyle ilişkileri canlı tutan yatay şehirleşmeyi yaygınlaştıracaklarını ifade etmiştir. Kentsel dönüşüm ve yeni kullanılan alanlarda bu projeye öncelik vereceklerini yinelemiştir (Ak Parti, 2019). 24 Ocak 2020 yılında Elazığ’da , ardından 30 Ekim 2020 tarihinde İzmir’de gerçekleşen depremlerden sonra yatay mimari (yatay şehirleşme) kavramları tekrar gündemde kalmaya devam etmiştir.

2021 yılında Erdoğan, Elâzığ’da deprem konutları anahtar teslim töreninde, ülkemizdeki yapı stokunun depreme dayanıksız olarak inşa edildiğini dile getirmiştir. Bu yüzden bundan sonra yatay mimari projelerini yaygınlaştıracaklarını yinelemiş, “*Dikey mimari hele hele deprem bölgesinde bizim için intihardır*” diyerek dikey mimariye karşı çıktığını tekrar yinelemiştir (Gazete Duvar, 2021). Erdoğan 2022 yılında

en büyük sosyal konut projesi olarak belirttiği projeyi açıklamıştır. TOKİ vasıtasıyla Türkiye’de yüzde 90’ı sosyal konut olacak şekilde 1 milyon 170 bin konut inşasının edildiğini ifade etmiştir. Ülkemizin her yerinde de yapılacak olan konut projelerinde yatay mimari temelli hareket edileceğini, zemin artı 3, 4 veya 5 katlı depreme dayanıklı evler olacağını ileri sürmüştür. Projelerinin hedefleri arasında mahalle kültürünü gözetmek, komşuluk ilişkilerini güçlendirmek ve yeşili hâkim kılmak olduğunu altını çizmiştir (TRT Haber, 2022).

Deprem felaketinden sonra Erdoğan, deprem bölgesindeki kişiler için sağlam konutlar inşa edip, yerleştirmek gerektiğini beyan etmiştir. *“Dikey mimariye hep karşı çıktım. Hep yatay mimariyi savundum. Artık vatandaşlarımız da bizim bu tezimizi kabullenir duruma geldi”* açıklamalarını yapan Erdoğan, imar affına da karşı çıktığını belirtmiştir (Tr724, 2023). Yine 2023 yılında Türkiye Ulusal Risk Kalkanı projesinin toplantısında yatay mimari konusundaki tavrının net olduğunu, bu konuda taviz vermeyeceklerini ve TOKİ’nin yapacağı konutların zemin artı 3 veya 4 katlı olacağını söylemiştir (Milliyet, 2023). İktidar partisinin yatay mimariye yönelik söylemleri Bıçkı ve Kırkan (2022: 301) belirttiği gibi üç ayağa dayanmaktadır. Birincisi afet güvenliğini sağlamak için 4-5 katlı konut inşa etmek, ikincisi site tarzında olmayacak şekilde konutlar inşa edip mahalle kültürünü gözetmek ve son olarak dikey mimarinin artmasıyla bozulan şehrin silüetini koruyan konutlar yapmaktır.

Yatay ve dikey şehircilik/mimari kavramları gündeme geldikten itibaren bu konuyla ilgilenen uzmanlar, akademisyenler tarafından da kullanılmaya başlanmıştır. Erdoğan, geçmişte şehirlerin yatay mimariyle düzenlendiğini fakat günümüzde dikey mimarinin yaygınlaştığını eleştirel bir yaklaşımla açıklamıştır. Bu açıklamayla *“Dikey mimari yani aşırı yüksek ve yoğun yapılaşan mevcut kentlerin sorunlu olduğu, olması gerekenin yatay mimari yani düşük katlı yapılaşma olduğu”* şeklinde bir önerme ortaya çıkmıştır. Bu önerme doğrultusunda Çevre ve Şehircilik Bakanlığı tarafından Planlı Alanlar İmar Yönetmeliğinde de parsel üzerindeki yapıların yüksekliklerine yönelik sınırlandırmalar getirmiştir (Şahin, 2022: 185-186). Yatay mimari söylemlerinin ardından farklı zaman diliminde kent mevzuatında da yasal düzenlemeler ve değişiklikler yapılmıştır. Yıllara göre bu düzenlemeler ise şu şekildedir:

3 Temmuz 2017 yılında yatay yapılaşma ile ilgili olan Planlı Alanlar Yönetmeliği incelendiğinde yatay ve dikey mimari kavramlarının yönetmelikte kullanılmadığı fakat bu iki kavrama karşılık gelen, ada veya parsel bazında, nüfus

yoğunluğu, yapı yoğunluğu, kat adedi, bina yüksekliği vb. kavramlar kullanıldığı görülmüştür. Bu kavramlarla ilgili olarak da yapıların ve yerleşim alanlarının yaşam kalitelerini artırıcı, bölgede ihtiyaç duyulan, sosyal ve teknik altyapı, kültürel tesis vb. kullanımları yaşam kalitesini belirlemekte olduğu yönünde açıklamalara yer verilmiştir (Planlı Alanlar İmar Yönetmeliği, 2017). Kentleşme ve yapılaşmayla ilgili İmar Kanunu ve mevzuatında yer almayan yatay ve dikey mimari kavramlarının aslında terimsel anlamda birbirine karşılık gelen kavramlarla da olsa yönetmelik ve mevzuatta geçtiği hatta Şahin'in (2022: 185-186) de ifade ettiği gibi bu kavramlarla ilgili Erdoğan'ın açıklamasıyla şekillendiği iddia edilebilir. TOKİ başkanı Ömer Bulut; yatay mimari konusunda hassas davrandıklarını, insanları tabiatla buluşturacak olan, sosyal ilişkileri (aile, komşuluk ilişkileri vb.) ve mahalle kültürünü yaşatan, yardımlaşmayı canlı tutan yatay yapılaşma anlayışının TOKİ'nin birinci önceliği olduğunu belirtmiştir (TOKİ Haber, 2019).

2019 yılında Planlı alanlar imar yönetmeliğinde değişiklik yapılmasına dair yönetmelik kapsamında belirtilen 4.maddeyle bina kat sayıları yol genişliğine göre belirlenmiştir. 50 metre yol genişliği olan yerlerde bodrum kat hariç olma kaydıyla kat adedi 25'ten 18'e düşmüştür (Planlı Alanlar, 2019). On Birinci Kalkınma Planında da (2019-2023) yatay mimariye 679, 679.1, 690 maddeleriyle yer verilmiştir. Bu maddelerde şehirleşmede yatay mimarinin esas alınacağına ve yapılacak kentsel dönüşüm faaliyetlerinin bu esasa göre olacağı vurgulanmıştır (Türkiye Cumhuriyeti, 2019).

20 Şubat 2020 yılında da yatay mimariyle ilgili olarak, Coğrafi Bilgi Sistemleri ile bazı kanunlarda değişiklik yapılması hakkında kanun kapsamında, İmar Kanunu 8.maddesine eklemeler yapılmıştır. Yapılan bu değişikliğe göre imar planlarında bina yükseklikleri serbest olarak belirlenemeyeceği, sanayi ve ibadethane alanları, tarımsal amaçlı silo yapılar hariç olmak üzere serbest olarak belirlenen yerlerde de çevredeki teşekküller ve silüet göz önüne alınarak sınırlandırmaya gidileceği belirtilmiştir. Yine 11. ve 12.maddelerde de yatay mimariye yönelik "*Parsel bazında; nüfusu, yapı yoğunluğunu, kat adedini, bina yüksekliğini arttıran imar planı değişiklikleri yapılamaz.*" şeklinde bir ekleme yapılmıştır. Yapılan bu düzenleme ile plan değişikliklerinde plandaki ana kararın devam edeceği, sürekliliği ve bütünlüğü bozulmayacak şekilde yerleşmenin özelliğine uygun olması, son olarak da parsel bazında bina yüksekliği, kat adedini arttıran imar değişikliğinin yapılamayacağı

eklenmiştir. Fakat bin metre karenin altında olmayan adalarda kat adedi, bina yüksekliğinde plan değişikliği yapılabileceği ilave edilmiştir (Coğrafi Bilgi, 2020).

Bıçkılı ve Kırcan'ın ifade ettiği gibi eklenen bu düzenleme büyük çaplı projelerde bina yüksekliğinde esnek bir tutum sergileneceğini göstermektedir. Bıçkılı ve Kırcan, yatay mimariye yönelik söylemlerin etkisiyle düzenlenen bu maddelerde yerleşmelerin özelliklerine göre değişiklik yapılacağı ve bina yüksekliğini artıracak imar düzenlemelerinin olmayacağı yönündeki maddelerin isabetli olduğunu belirtmiştir; ancak daha önce kayırmacı bir politika ile rant arttırıcı bir tutumun sergilendiğini, bu nedenle kamuoyundan tepki alındığından dolayı değişikliğe gidildiğini açıklamıştır. İktidarın yatay mimari söylemlerine ve bu söylemler doğrultusunda yapılan yasal düzenlemelerdeki değişikliklere rağmen, özellikle İstanbul'un farklı yerlerinde dev binaların yapımı devam etmiştir. Hatta TOKİ uygulamalarının bile yatay mimariyle pek uyuşmadığı iddia edilebilir. Örneğin; İstanbul'un Kartal ilçesindeki Orhantepe ve Gaziosmanpaşa ilçesindeki Yıldıztabya Mahallesinde yatay mimariye özgü kentsel dönüşüm projelerinde Turgut Cansever'in 1-2-3 kat standartına uygun olarak yapılmadığı görülmüştür. Benzer şekilde yatay mimariyi merkeze alan Çanakkale Merkez'de yapılan projede de yatay mimarinin yansımadığı, mahalle kültürünü devam ettirme amacıyla uyumlu olmadığı belirtilebilir (Bıçkılı ve Kırcan, 2022: 304-307). Yatay mimari söylemlerinin aksine dikey mimariye yönelik verilen izinler ve yapılan çok katlı binalar sık sık medyada gündeme gelmeye başlamıştır.

Örneğin; Bir Gün gazetesinde yer alan habere göre bakanlığın 26 katlı tartışma yaratan bir projeye izin verdiği belirtilmiştir (Bir Gün, 2023) Artı Gerçek gazetesinde yer alan haberde ise Erdoğan'ın, "yatay mimari" vurgusu yapmasına rağmen Çevre ve Şehircilik Bakanlığı'nın, İstanbul'da 19 katlı projeye izin verdiği belirtilmiştir (Artı Gerçek, 2024). Cumhuriyet gazetesindeki "*Yatay mimari sözü unutuldu: Deprem bölgesinde 18 kata onay verildi!*" haber başlığında yer alan bilgilere göre Kahramanmaraş depreminin ardından yatay mimari yönünde açıklamalar yapan iktidar partisinin, Gaziantep'te 18 katlı bir otel yapılmasına onay verdiği ifade edilmiştir (Öztürk, 2023). Yatay mimari söylemleri bazı köşe yazılarında, dergilerde de yer almıştır.

"*Yatay mimariyi sevmek için 5 sebep*" başlığında yatay mimarinin dikey mimariye kıyasla depremde hasar riskinin daha az olduğu, yeşil ve ferah bir yaşam alanı imkânı sağladığı, ruh ve beden sağlığına iyi geldiği, komşuluk ilişkilerinin artmasına

katkı sağladığı, şehrin silüetini bozmadığı açıklanmıştır (Yatay mimariyi, 2021). “*Yatay mimari nedir? avantajları nelerdir?*” başlıklı haber yazısında da yatay mimarinin, şehrin inşasında enine gelişen yapılar olduğu belirtilmiştir. Yatay mimaride az katlı binalar olduğu için ve insanların birbirini tanıma olanağı daha fazla olduğu için eski mahalle kültürünü ve komşuluk ilişkilerini geliştireceği iddia edilmiştir. Yatay mimaride insanların toprakla temas etmesinin insanların huzurunu artıracak ve sağlıklı bir yaşam süreceği belirtilmiştir. Dikey mimari biçimine sahip rezidanslarda insanlardan izole edilmiş hissinin, insanları yalnızlığa ittiği ama dikey mimarinin de yaşamda kolaylıklar sağladığı açıklanmıştır. Yatay mimarinin artmasının arazi problemlerinin artmasına neden olabileceği, dikey mimarinin bu açıdan daha masrafsız olacağı düşünülmüştür (Ekovitrin, 2021).

Gazete 365’te Mehmet Ali Özkan, “*Kentsel Dönüşümde Yatay Mimari*” başlığında artan nüfus ile yapıların yükseldiğini ve bu yüzden yeşil alan sorunun ortaya çıktığını ifade etmiştir. Yazısında binaların gölgesinde kalan ağaçlar yerine ağaçların gölgesinde kalan evler sayesinde yaşanabilir bir kent oluşacağını vurgulamıştır (Özkan, 2022). 2024 yılında Genç Motto dergisinde de “*Şehirlerin geleceği dikey mimaride mi, yatay mimaride mi?*” başlığıyla, bu soruya cevap aranmıştır. “*Dikey mimari kaçınılmazdır, Yatay mimari geleceğimizdir*” ifadeleriyle her iki mimari biçiminin avantaj ve dezavantajlarına yer verilmiştir. Dikey mimarinin kişi başına düşen metrekareyi düşürdüğü için temizlikten mobilyaya, ısıtmadan, soğutmaya pek çok açıdan tasarruf sağladığına, maddi gücü olmayan ve konut inşa etmek için yeterli arazisi olmayan kişiler için kurtarıcı bir şey olduğu vurgulanmıştır. Dikey mimari biçimine sahip rezidans ve gökdelenlerin yüksek kira geliri getirisi ve iş merkezleri için bir mekân olması yönüyle de ülkenin ekonomisine katkı sağladığı ifade edilmiştir. Dikey mimarinin depreme dayanıksız olduğu düşüncesine de Tokyo örnek verilerek eleştirilmiştir. Dikey mimarinin yoğun olduğu Tokyo’da depreme dirençli olarak yapılan binalarda depremin olumsuz etkisinin olmadığına dikkat çekilmiştir. Yine doğadan uzak olarak vurgulanan dikey mimarinin yatay bahçeler, tropikal havuzlar, botanik bahçeler, yapay şelalelerle donatıldığı bu eleştirinin anlamsızlığı ifade edilmiştir. Yatay mimarinin mahremiyet algısını sağladığı, apartman kargaşası ve kalabalıktan uzak sessiz, sakin bir yaşam alanı olması yönüyle de tercih edildiğini fakat güncel yaşam sorunlarından uzaklaştırdığı belirtilmiştir (Meriç, 2024).

Tekeli, dikey mimarinin ülkemizde artmasının nedenlerinin yüksek arazi fiyatları ve rantlar olduğunu belirtmiştir. Ayrıca yüksek binaların ülkemizde olmasının iki duygusal kaynağının olduğunu iddia etmiştir. Bunlardan birincisi, yüksek binaların olmasının bir mühendislik başarısı olarak görülmesidir. İkincisi ise mimari biçimde de Batı ülkelerine öykünmekten kaynaklandığını belirtmiştir. Tekeli hem yatay mimarinin hem de yüksek binaların koşullara göre olması gerektiğini açıklamıştır. Örneğin tarihsel merkezlerde yüksek katlı binalara izin verilmesinin toplumsal kayıplara neden olabileceğini belirtirken, halkın yararlanabileceği şekilde kent merkezlerinde iyi tasarlanan yüksek binaların, yaygınlaşmasını açık alanların artmasını sağlayacağını belirtmiştir. Buna karşın yüksek binaların yeni sorunları da ortaya çıkmasına neden olabileceğini iddia etmiştir. Tekeli'ye göre steril çevreler yaratan yüksek binalar, geceleri ölü kentsel mekânlar ortaya çıkarmaktadır. Yüksek katlı binalar, ona göre işletilmesi ve bakımı ihmal edilmemesi gereken yapılardır. İhmal halinde hem mülk sahiplerine hem de kullanıcılarına, yangın gibi büyük felaketlere neden olabileceğini belirtmiştir (Tekeli, 2011: 59-63).

Sonuç olarak artan nüfus artışı ile birlikte hem insan hem de kentin ihtiyaçlarını karşılamak için yeni mekân biçimleri ortaya çıkmaya başlamıştır. Dikey mimarinin yaygınlaşmasının nedenlerinden en önemlisi de özellikle 1950'den sonra sanayileşme ile birlikte köyden kente göç sürecinin hızlı bir şekilde başlamasıdır. Bu süreçten sonra kentler, hızlı bir şekilde büyümeye başlamış ve nüfus artışı kaçınılmaz olmuştur. Kent sosyolojisinin laboratuvarı olarak görülen Chicago bunun en güzel örneğidir. Kente gelen insanların büyük çoğunluğu ulaşımın kolay olacağı düşüncesiyle kentin merkezinde yaşamak istediği için merkezden uzaklaşmak istememektedir. Bu nedenle merkezde nüfus yoğunluğundan dolayı konut sıkıntısının da olmaması için dikey mimari biçimi artmaya başlamıştır.

Türkiye'de özellikle büyükşehirlerde artmaya başlayan dikey mimari şehirlerde birçok kentsel problemlerin artmasına sebep olarak görüldüğü için kent halkının söylemlerinde ve sosyal medyada tepki almaya başlamıştır. İktidar partisi büyük kentlerdeki bu hoşnutsuzluk haline hem söylemlerinde hem de politikalarında yer vermiştir. Siyasi söylemlerde sorun olarak yansıyan yatay ve dikey mimari kavramları zamanla yapılaşma mevzuatında, kentsel politika önermelerinde ve günümüzde yaygınlaşan TOKİ'nin projelerinde sıklıkla kullanılan kavramlar haline gelmiştir. Dar alanda fazla hanenin bir arada yaşamasına imkân sağlayan dikey mimaride yaşam ve

kentte bu yapılardan dolayı ortaya çıkan silüet sosyal bilimcilerin de üzerinde çalıştığı konulardan olmaya başlamıştır. Diğer başlıkta araştırmanın merkez konusu olan yatay ve dikey mimarinin kişiler üzerindeki etkisine yönelik yapılan açıklamalara ve araştırmalara kısaca yer verilmiştir.

5.3.YATAY VE DİKEY MİMARİNİN KİŞİLER ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ

“Şehri imar ederken nesli ihya etmeyi ihmal ederseniz,

İhmal ettiğiniz nesil imar ettiğiniz şehri tahrip eder.”

(Turgut Cansever)

Yüksek binalarda yaşamakla bağlantılı belirli özellikler vardır. Bazı araştırmacılar da daha önce bu tipolojiye odaklanmıştır. Conway ve Barbara Adams'ın 1977'de yaptığı araştırmaya göre yüksek katlı binalarda çoğunluğun memnuniyet düzeyleri büyük ölçüde emlakın fiziksel çekiciliği ile ilişkili olduğu gözlemlenmiştir. Bu durum, fiziksel özelliklerin, kullanıcı deneyimi üzerindeki önemli etkisini ortaya koymaktadır. Fakat yüksek katlı yerleşim yerlerinin diğerlerinden daha uygun olduğu görülmüştür. Hollanda ve Kuzey Amerika'da yapılan araştırmalarda yüksek binalarda yaşamın orta ve yüksek gelirli kişiler için uygun olduğu ortaya çıkmıştır. Çünkü bu kişiler yoksul bireylere göre daha fazla tatil imkânına sahiplerdir. Bu nedenle çocuklarını eğlence kulüplerine gönderebilmektedirler. Araştırmacılar, ailelerin yerden uzakta yaşayan kişilerin küçük çocukları için ciddi sorunlar yaşadığını fark etmiştir. Bu sorunun çocuklarının yaşıyla ilişkili olduğu, annelerin bu eksikliği ifade ettiğini belirtmişlerdir. Oyun fırsatlarının azlığı, çocukları her zaman izleme zorunluluğu, kapalı mekânda olmanın çocuklar üzerinde kötü etkileri olduğu görülmüştür. Yüksek bloklardaki yaşamla ilgili Ulusal Kadın Konseyi Raporu ve aynı zamanda gürültüye dikkat çeken genç annelerin izolasyonla ilgili sorunları ifade edilmiştir. Yerden uzakta yaşamının genel avantajları, parlaklığı, kolaylığı ve dairenin yönetilebilirliğini içerir. Sakinleri ayrıca havanın daha serin ve yukarı doğru daha temiz olduğunu belirtir. Gürültünün daha az ve ilginç manzaraları olduğunu söylerler. Yerden yüksekte yaşamak ayrıca mahremiyet doyumunu sağladığı için aşırı boyutlarda yalnızlığa neden olduğu iddia edilmektedir (Conway & Adams, 1977: 595-614).

Dikey mimarinin insanlar üzerindeki olumsuz etkilerine yönelik farklı stratejiler geliştirilmiştir. Yapılan literatür taramasında Resim 1'de görülen Singapur'da gökyüzü

bahçeleri olarak belirtilen dikey mimari biçiminin yatay mimaride olan özellikler kazandırılarak (oyun alanı, bahçe, koşu parkuru vs.) yaşama elverişli olarak olumlu hale getirildiği görülmüştür.

Resim 1.Pinnacle@Duxton, Singapur. Hem 26. Hem De 50. Katlarda Gökyüzü Bahçeleriyle Birbirine Bağlanan 50 Katlı Yedi Kule.

Kaynak: Pinnacle@Duxton, Singapur (2023)

Singapur'da 1970'lerden beri yukarıdan yapısal sütunlarla tanımlanan kulelerin altındaki etkileşimi sağlayan “boş güverte” olarak adlandırılan ortak bir kullanım alanı olmuştur. Üst kat sakinlerinin yer seviyesinden giderek daha fazla bağlantısı kesileceğinden yüksek binalar yükseldikçe, Singapurlu Toplu Konut Geliştirme Kurulu (HDB), gökyüzü bahçelerini tanıtmıştır. Gökyüzü bahçelerinin en önemli çağdaş örneklerinden biri Pinnacle@Duxton'dır. 2009 yılında tamamlanan bu gökyüzü bahçelerinin Singapur'daki yüksek katlı bir konut projesine ilk büyük ölçekli entegrasyonunu temsil etmiştir (Resim: 1). Yüksek katlı bu konut projesi 26. ve 50. katlarda kıvrımlı gökyüzü bahçeleri ile birbirine bağlanan 50 katlı yedi kuleden, zeminde ve üçüncü seviyede ek kamu tesislerinden oluşmaktadır. 26. kat sakinleri tarafından paylaşılan ortak gökyüzü bahçelerini barındırırken, en üst katta halka açık alanlar bulunmaktadır. 26. kattaki gökyüzü bahçeleri, yalnızca yeşil alanları değil genellikle yerde bulunan işlevleri içermektedir. Bunların arasında kuleleri birbirine bağlayan 800 m'lik bir koşu parkuru, yaşlılar için bir spor salonu, çocuklar için oyun alanı ve sakinler için bir topluluk merkezi yer almaktadır. Bunların hepsi de şehrin yaklaşık 80 m yukarısında gerçekleşmektedir (Hadi vd., 2017: 1-10). Sonuç olarak düzenlenmiş bu sosyal alanların sakinlerine özgürlük imkânı verdiği görülmüştür.

Resim 2. Singapur'un Gökyüzü Bahçeleri Örneği

Kaynak : Yeşilodak, (2023)

Pinnacle@Duxton inşa edileli (2009 yılında bina tamamlanmış) birkaç yıl oldu ve şu anda neredeyse 2000 aile yaşamakta, bu da onu nüfus olarak küçük bir kasaba veya köyle karşılaştırılabilir kılmaktadır. Bu bize, binanın yaratılmasında yer alan çeşitli paydaşların ve onu günlük olarak işgal edenlerin mimarlar, müşteri, bina yöneticisi ve sakinler duygusal coğrafyalarını keşfetmemiz için benzersiz bir vaka çalışması fırsatı sağlamaktadır. Bu, gökyüzü bahçelerinin çevresel, estetik, tarihi ve kentsel merceklerle eleştirildiği için önemlidir (Bansal vd., 2017, Pomeroy, 2014, Ong, 2003, Wood, 2003, akt; Hadi vd.,2017:1-10).

Fakat çok az çalışma yüksek binaların yaşayanlar üzerine duygusal etkisini incelemiştir. Yüksek binalarda yaşayanlarla ilgili deneysel çalışmaların ortak bir eleştirisi, genellikle, duygularını ve deneyimlerini yanlış temsil edebilecek konut biçimleri üzerinde çok az seçeneği veya kontrolü olan kişilere (yani ordudakiler veya öğrenciler) odaklanmalarıdır. Yüksek katlı binalar, son yıllarda yoksul kitleleri barındırmak ve gecekondü koşullarını durdurmak için bir çözüm olarak görülmüştür. 1970'lerin başında, bu konut biçimi aileler için sağlıklı bir ortam olarak kötülenmeye başlamıştır. Bu tür konutlarda yaşayan kişilerin nesiller boyu getto sakinleri yarattığı düşünülmektedir. Zamanla hükümet ve daha geniş topluluk içindeki ahlaki çoğunluk, düşük ve orta yoğunluklu yaşam lehine yüksek katlı toplu konutların terk edildiğini görmüştür. Birkaç yıl içinde, Melbourne'de bir konut seçeneği olarak yüksek katlı konutların kalıcı olarak terk edildiği fark edilmiştir (Costello, 2005: 49-62).

Tibbit (1988: 150, akt; Costello, 2005) yüksek katlı konutların hangi biçimde olursa olsun, sosyal problemlerin çözümü için önemli olduğunu, modernizmin kabulü

olduğunu savunmuştur. Daha sonra aynı on yıl içinde, gökdelenler, çocuklar ve aileler üzerinde olumsuz etkileri olduğu fark edilmiştir. Tibbit'e göre şehrin iç kesimlerinde lüks apartmanların artmasıyla yüksek katlı yaşama dönüş, hâlâ çocuk karşıtı bir duyguyla yankılanmasına rağmen şimdi zenginlerin oyun alanı olarak öne çıkmakta olduğunu ifade etmiştir.

McDonald ve Brownlee (1993) yazmış olduğu “*Yüksek katlı ebeveynlik: Melbourne'un yüksek katlı sitelerinde çocuk yetiştirmek*” (*High-rise parenting: raising children in Melbourne's high-rise estates*) adlı makalede yüksek katlı konutların çocuklu aileler için uygun olmadığını savunmuştur. Aynı şekilde Chavan ve diğerleri de (2007) gençlerin doğayla ve akran gruplarıyla doğrudan temaslarını kaybettikleri için daha fazla acı çektiğini belirtmiştir. Ayrıca yüksek binalar aile, mahalle gibi toplumsal öneme sahip birimlerin eskisi gibi doğal ve normal bir şekilde işlemlerini engellediği için toplumun aleyhine çalışır.

Cansever'e göre (2014) yüksek katlı binalar inşa edip aileleri oralarda yaşamaya mecbur bırakmak, insanın çevreyi anlamasını ve değerlendirme yapmasını engellemektedir. Zira insanların yüksek katlı binalarda yaşamaya mahkum edilmesi, onların hem tabiatla hem de insanlarla olan ilişkilerinin kopmasına neden olmaktadır. Cansever, yüksek katlı binalarda teknokratlar tarafından belirlenen toplumsal ilişkiler son derece sık, yüzeysel ve ilkel bir hal aldığını belirtmiştir.

Cansever'e göre insanların sadece yan yana gelmesine zemin hazırlayan yüksek binalar, çocukların tabiatla ilişkilerinin kopmasına ve yaşlıların da güzellikleri tatmalarına engel olan yerlerdir (Ayvazoğlu, 2019: 94). Tanzimat Döneminden beri kentteki yaşananları Cansever, “ekolojik tahribat” olarak açıklamıştır. Ona göre “*apartman yığınları*” bunun en iyi örneğidir. Apartman yığınları Cansever'e (2013: 148) göre mimari ve kültürel çirkinliklerin yanı sıra yoğun yerleşmeler olduğundan dolayı fiziki ve biyolojik kirlilik ortamları olarak karşımıza çıkmaktadır.

Cansever, İtalyan mimar Paolo Soleri'nin hızla artan nüfustan kaynaklanan bir ihtiyaç haline gelen “tutumlu kent” projesini ve yüz katlı yüksek binalar tasarlama fikrini eleştirmiştir. Bu durumun insanları üst üste istifleyerek, teknolojiye kurban edeceği düşüncesini savunmuştur. Ona göre ufki yoğun şehirler (yatay mimari) yapılırsa, dikey yapılardaki asansörlere harcanan enerjiden tasarruf edilecek ve asansörlerin kirli havasına maruz kalmayacak, insanlar yürüyerek iş yerlerine gideceği

için hava kirliliği azalacaktır. Bunun sonucunda ise sağlık harcamalarının azalmasına katkı sağlayacağını belirtmiştir(Ayvazoğlu, 2019: 94-95).

Dikey mimari Cansever'e göre hayatın güzelliklerini yaşamak isteyen insanların, sağlıklarını korumak için spor salonlarına ve hastaneye ihtiyaç duymasına zemin hazırlayan, hayatı pahalılaştıran mekânlardır. Paolo Soleri'nin ifade ettiği gibi bu yapıları “tutumlu” diye adlandırmak bu açıdan doğru değildir. Ona göre tutumlu şehir, insanların yaşamı için gerekli olan her şeyi imkânlar doğrultusunda barındıran; sürdürülebilir, adil ve katılımcı bir şehirdir. Bu amaç doğrultusunda Cansever'in hedefi sadece alçak binalar yapmak değil aynı zamanda Osmanlı mahallesindeki gibi insanların yaşadıkları mahallede tüm ihtiyaçlarını karşılayabilecek bir muhit haline dönüştürmektir (Bıçkı ve Kırkan, 2022: 295).

Mimarlar ve şehir plancıları, büyük araziler üzerine inşa edilmiş, ekolojik dengeyi bozmayan, her tarafı tüketim mallarıyla doldurulmuş büyük evler yerine mutluluğun aşırı tüketim yaparak değil, tutumlulukla olabileceğini öngören “tutumlu kent” anlayışını benimsemiştir. Bu fikrin savunucularından biri olan mimar Paolo Soleri gibi serveti “zenginlik” olarak değil de “esenlik” olarak tarif etmiş ve bu görüş doğrultusunda projeler üreten mimarlar olmuştur. Soleri, dünyada yaşanan hızlı nüfus artışına yönelik geliştirdiği tutumlu kent projesinde yüz kata varan dikey mimariye sahip mekânlar tasarlamıştır. Cansever “tutumlu kent” projesini eleştirmiştir. Ona göre tutumluluk hiçbir insanın yaşamasını engelleyecek boyutta olmamalıdır. Cansever tutumlu kentte “*çocuklar nerede oynayacak?*” sorusuna cevap aramış, ağacı ve güneşi göremeyeceklerini, annelerinin onları bir yere götüremeyeceğini ve yaşlı insanlar için kâbus olabileceğini ifade etmiştir. Bu nedenle insanlar çevreyi düzenleme ve güzelleştirme isteğinde olmalıdır. Cansever, San Francisco'da belediyeye verilen bir öneri dilekçesinin haklı bir istek olduğunu ifade etmiştir. Söz konusu dilekçe şu şekildedir: “*Otomobillerle onların gürültüsü ve kirli havasıyla iç içe yaşamak istemiyoruz. Evimizden işimize işimizden evimize, aralarında çiçek ve ağaçların yer aldığı güzel ev sıralarının arasından yürüyerek, onların güzelliklerini seyreterek gitmek istiyoruz.*” (Ayvazoğlu, 2016: 73-79). Cansever'e göre şehirler güzel olmalı ve bu dilekçede olduğu gibi kentte yaşayan kişilerin de görüşlerini yansıtmalıdır. Ona göre yapılan yüksek katlı binalarda insanların değiştirebileceği tek şey evlerindeki mobilyalardır. Bunun haricinde değiştirilebilecek bir yanı ne yazık ki yoktur (2014: 133). Bu nedenle Cansever'e göre şehirde yaşayan insanlara çevreyi güzelleştirme

imkânı sağlanmalı, teknokratların verdiği kararlardan ziyade insanların yaşadığı eve, mahalleye ve diğer mekânlara kendi istekleri doğrultusunda şekil verme hakkına sahip olma imkânı verilmelidir.

Özetle kent ve kentte üretilen mekânlar, kentte yaşayan insanların kültürü, eğitimi, sanat anlayışını, dini ve siyasi görüşü, yemek tarzı, düğün biçimi, aile kurumu, çocuk yetiştirme tarzı, kadının toplumdaki yeri, hayvan sevgisi vb. konularda bize fikir veren yerlerdir. Lefebvre'nin (2015:19) belirttiği gibi “*Mekânlar bizim aynalarımızdır.*” Ona göre mekân toplumsal analiz için önemli bir alt yapı taşıdır. Mumford'ın (2007: 118) ifadesiyle kent ibadethane, pazar, köy, kale, çalışma hayatı gibi bir çok ögeyi bir araya getirdiği için bölgeden bölgeye, zamandan zamana farklılık gösterir.

İnsanla birlikte anlam kazanan kentler, yaşayan bireylerin kimliğini kazandığı ve yansıttığı, içindeki potansiyelleri açığa çıkardığı yerlerdir. Zamanın en iyi tanığı olan kentleri görünür kılan da içinde yaşayanlardır. Rousseau'nun da (2006) vurguladığı gibi köyü ortaya çıkaran evler iken kenti ortaya çıkaran yurttaşlardır. İnsanlar kenti etkilerken aynı şekilde kent ve kentte yer alan mekânlarda insanın yaşamını etkilemekte ve zamanla insanda değişikliklere neden olabilmektedir. Bu açıdan insanı merkeze alan sosyal bilimcilerin kenti farklı bakış açılarıyla ele alması gerekir. Bu araştırmada da kent kuramları ışığında, kentte yaşayan insanların yaşamlarının nasıl olduğu yatay ve dikey mimari merceğinde incelenmiştir.

İKİNCİ BÖLÜM

ARAŞTIRMANIN METODOLOJİSİ

Bu araştırmanın modeli teorik ve saha araştırması şeklinde planlanmıştır. Araştırma modelinin seçimi, araştırmanın amacı ve problemi doğrultusunda uygun bulguların toplanmasını, konuya yönelik çözümler ortaya koymayı sağlar (Aslantürk, 1999: 39). Araştırmada ilk bölümü, teorik çerçeveyi oluşturmaktadır. Birinci bölümde araştırma konusuna yönelik öncelikle sosyoloji ve diğer disiplinlerde yapılmış ulusal ve uluslararası çalışmalar kapsamlı bir şekilde değerlendirilmiştir.

Şekil 1. Araştırma Aşamalarının Şematik Gösterimi

Araştırmanın ikinci bölümünü oluşturan bu kısımda ise kullanılacak olan yönteme ve tekniklerine kısaca yer verilmiştir. Araştırma konusu belirlendikten sonra konuyla ilgili yerli ve yabancı literatür taraması yapılmıştır. Ardından araştırmanın problemi, amacı, özgün değeri, yöntemi, evreni ve örneklemini, veri toplama teknikleri belirlenmiştir. Daha sonra araştırmada kullanılacak karma yönteme göre hem anket hem de görüşme soruları hazırlanmıştır. Ardından sahayı tanımak, hazırlanan anket ve görüşme sorularının katılımcılar tarafından yanıtlanabilir olup olmadığını tespit etmek için pilot çalışma yapılmıştır. Pilot çalışmanın ardından saha araştırması tamamlanmıştır. Elde edilen bulgular tespit edilmiş ve veri analiz teknikleri kullanılarak

değerlendirilmiştir. Araştırma bulguları değerlendirilirken kuramsal çerçeveye ilişki kurulmuş, diğer bilimsel çalışmaların sonuçlarıyla karşılaştırma yapılmıştır. Son olarak da sonuç kısmı yazılmış, konuya yönelik çözüm önerileri maddeler halinde sunulmuştur (Bkz. Şekil 1).

Araştırmanın metodolojisini oluşturan bu bölümde; araştırmanın problemi ve amacına, temel sorularına ve hipotezlerine, özgün değerine, sınırlılıklarına, yöntemine, evrenine, örneklemine, veri toplama teknikleri ve sürecine, alan tanıtımına, araştırmacının rolüne, saha deneyimine, güvenilirliğine ve geçerliğine, etik boyutuna kısaca yer verilmiştir.

1.ARAŞTIRMANIN PROBLEMİ VE AMACI

Kentler, birbirinden farklı özelliklere sahip olan, bireylerin ve toplumların bir arada yaşadıkları, birbiriyle etkileşim halinde oldukları, onların ihtiyaçlarına ve isteklerine göre inşa edilen, bir buluşma vazifesi gören mekânlardır. İnsanların kendi yaşamlarını düzenlemek için oluşturdukları en büyük rolü üstelenen mekânların birleşimi olan kentler, genel olarak mekânın fiziksel, sosyal, kültürel ve ekonomik olarak değişmesine neden olan ve bu değişimden kendisinin de etkilendiği yapılardır. Bireylerin toplumsal yaşamı üzerinde de etki ettiği için kent konusu farklı disiplinlerin önem verdiği bir konu haline gelmiştir. Bu sosyal bilimlerden toplumu ve toplumsal problemleri inceleyen sosyoloji bilimi de bu konuyu ele almakta, kent sosyolojisi alt bilim dalında incelemektedir.

Bu bağlamda kent konusunda yapılan araştırmalar incelendiğinde; Türkiye'de küreselleşme süreci ile birlikte kentlerde hem yapısal hem de kültürel olarak dönüşümler yaşandığı görülmüştür. Kentleşme ve kentleşme sürecine genel olarak bakıldığında; tarihsel olarak sanayileşme ile ortaya çıkmış olduğu, zaman içinde mekânların farklılaşmasına ve insanlar arasındaki ilişkilerin değişmesine etki ettiği, ülkelerin toplumsal yapısını her alanda (ekonomik, sosyal, siyasal vb.) değiştirdiği, kent sayısının ve kentlerde yaşayan nüfus sayısının artmasına etki eden dinamik bir süreç ve olgu olarak tanımlandığı görülmüştür. Kentleşme dünyada ve ülkemizde hızlı bir değişime sebep olmuştur.

Kentleşmeyle birlikte köylerden kentlere doğru hızlı bir şekilde göçler yaşanmaya başlanmış ve bunun sonucunda da toplumun yapısı değişmiştir. Türkiye'deki kırsal ve kentsel nüfus dağılımına bakıldığında; 1927-2000 yılları arasında

toplam nüfus oranının 5 kat, kentsel nüfusun 14 kat ve kırsal nüfusun 2 kattan fazla arttığı görülmüştür. Özellikle 1960 yılında kent nüfusu artmış, 1970'den sonra daha fazla artmaya başlamıştır. Kır nüfusu da zamanla azalmaya başlamıştır (Bal, 2018: 118-119). TÜİK'in¹ 2021 verilerini incelediğimizde ülkemizdeki nüfusun kentsel ve kırsal alanda yaşayan nüfus dağılımının çarpıcı bir şekilde farklı olduğu görülmüştür. Bu veriye göre ülkemizde yaklaşık 6 milyon kişinin kırsal alanda yaşadığı, 78 milyon kişinin ise kentsel alanda yaşadığı görülmüştür. Günümüzdeki bulgular ise tahminen bu verilerden biraz fazladır. Bu da bize gösteriyor ki kentleşme ve bunun sonucunda oluşan etkenler hızla devam etmektedir. Bu konu hakkında yapılan araştırmalarda kentlerin yaşayan kişilere, bu kişilerin ihtiyaçlarına, bu kişilerin statü ve güçlerine, kentin nüfus yoğunluğuna ve farklı birçok faktöre göre mekânların biçimlendiği görülmüştür.

Mekân konusuna bakıldığında eskiden coğrafya biliminin incelediği bir konu iken zamanla farklı bilimlerin de incelediği disiplinler arası bir konu olmuştur. Günümüz toplumlarını anlamak açısından sosyolojinin referans aldığı, önem verdiği bir konu haline gelmiştir. Toplumun mekânsallık boyutunu inceleyen mekân sosyolojisi, sosyolojinin bir alt disiplini olan kent sosyolojisiyle birçok yönden kesişen, toplum ve mekân arasındaki ilişkiyi ele alan, sosyoloji ve diğer birçok disiplinin (mimarlık, şehir ve bölge planlamacılığı, vb.) iş birliğiyle ortaya çıkan, gelişen bir alt disiplindir (Çetin, 2012: 71). Mekân insanı ve toplumu anlamada siyaset, hukuk, aile, ekonomi kadar önemlidir. Mekân, insan ve toplumu anlamak için ihtiyaç duyulan bir ögedir. Bu nedenle mekân, insan ve toplumu ele alan sosyolojinin bir alt disiplini olarak mekân sosyolojisinin bir nesnesi olarak ele alınmaktadır. İnsana ve topluma yönelik tüm çalışmalarda mekân faktörünü incelemek önemlidir (Aytaç, 2006: 879).

Bu amaç doğrultusunda çalışmada mekân biçimlerinden; tek katlı veya iki ya da üç katlı binaların olduğu yatay mimari ve büyük ya da büyümekte olan kentlerin yoğun olan ihtiyacını karşılamak için düzenlenmiş çok katlı olarak inşa edilen dikey mimari ele alınmaya çalışılacaktır. Yapılan araştırmaların kentin ve mekânın insanlar arasındaki ilişkilere ve toplumsal yaşama biçim verdiği üzerinde durulmuştur. Bu kapsamda araştırmanın konusu; yatay ve dikey mimaride gündelik hayat farklılıkları (demografik özellikleri, aile biçimi, siyasi ve dini görüşleri, sağlık ve psikolojik durumu, suç algısı, depremde sonra yatay ve dikey mimari tercihini) üzerine karşılaştırmalı bir analiz

¹ TÜİK kentsel ve kırsal alanda yaşayan nüfus oranı, erişim: 3 Mart 2022, <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=45500>

yapılmıştır. Yatay ve dikey mimaride yaşayan kişiler üzerine yapılacak bu çalışmada, yatay ve dikey mimarinin sosyolojisini ortaya çıkarmak hedeflenmektedir.

Araştırmanın amacı; yatay ve dikey mimarinin bireysel ve toplumsal etkilerini incelemek ve her iki mimari biçiminde gündelik hayat farklılıklarını sosyolojik bakış açısıyla ortaya çıkarmaktır. Araştırma özellikle demografik özellikler, aile yapısı, dini ve siyasi inançlar, sosyal ilişkiler, psikolojik durum, suç davranışı, sağlık durumu ve mimari tercihler gibi faktörlerin (özellikle bir deprem sonrasında) yatay ve dikey mimaride yaşayan kişiler arasında nasıl farklılaştığını ele almıştır. Bunun için araştırmada, yatay ve dikey mimarinin bireyi ve mekânda yaşayan sosyal grupları ne şekilde etkilediğini ve bu etkileşimle birlikte bireyde ve mekânda yaşayan sosyal grupta yaşanan değişimi tüm yönleriyle ortaya çıkarmak hedeflenmiştir. Çalışmanın bir diğer amacı ise yatay ve dikey mimaride yaşayan kişilerin profillerini ortaya çıkarmaktır.

Literatür taraması sonucunda bu konuya yönelik yapılan çalışmaların neredeyse yok denecek kadar az olduğu, olan çalışmaların ise farklı disiplinlerde yapılmış olduğu görülmüştür. Bu çalışmada sosyoloji biliminin merkeze aldığı toplumsal bir problem olarak iddia edebileceğimiz yatay ve dikey mimari biçiminin kişiler ve toplum üzerindeki etkisini ve yaşam farklılığını ortaya çıkarmak, yatay ve dikey mimaride yaşayan kişilerin yaşadığı sorunların anlaşılması ve çözüm önerileri sunulması hedeflenmiştir. Bu çalışma YÖK tarafından desteklenen 100/2000 öncelikli alanlardan biri olan bireysel ve toplumsal psikoloji bağlamında yapılacaktır. Yeni açılan bu alanda sınırlı sayıda çalışma bulunduğundan, yapılacak araştırmanın katkısının değerli nitelikte olacağı öngörülmektedir. Bu çalışmayla bireysel ve toplumsal psikoloji öncelikli alana yönelik hem teorik hem de saha bulgularıyla fayda sağlanması ve konuyu çalışacak olan diğer sosyal bilimcilere katkı sunması amaçlanmıştır. Bu amaçlar ve problem doğrultusunda aşağıdaki temel sorular ve hipotezler belirlenmiştir.

2.ARAŞTIRMANIN TEMEL SORULARI VE HİPOTEZLERİ

“Cevapları almak kolaydır.

Zor olan doğru soruları sormaktır.”

(Bob Dorf ve Steve Blank 2014)

Araştırmada karma yöntem kullanılmıştır. Nitel bulguları ortaya çıkarmak için temel sorular, nicel bulguları ortaya çıkarmak için ise temel hipotez ve alt hipotezlerden yararlanılmıştır. *Araştırmanın temel soruları:*

(1) Demografik ve sosyoekonomik özellikler (cinsiyet, yaş, doğum yeri, eğitim düzeyi, medeni durum, meşguliyet durumu, ekonomik durumu) yatay ve dikey mimaride yaşamaya etkisi nasıldır?

(2) Yatay ve dikey mimaride yaşayan kişiler üzerinde yaşadıkları mekânın etkisi nasıldır?

(3) Yatay ve dikey mimaride yaşayan kişilerin gündelik hayatlarında farklılıklar nelerdir?

Bu araştırma 3 temel hipotez üzerinden kurgulanmıştır. Araştırmada belirtilen sorular ve hipotezler, kent ve mekân sosyolojisine yönelik yapılan çalışmalar incelenerek hazırlanmıştır. Karakaş'ın (2019: 19-20) da belirttiği gibi mekânlar; politik örgütlenmeden kültürel mirasa, ekonomik süreçlerden dinsel örgütlere kadar uzanan toplumsallığın temsil edildiği yerlerdir. Mekânlar üzerinde yaşayan toplumlarla şekillenmiş, anlam kazanmış bu sayede değişim ve dönüşümlerin hem sahnesi hem de aktörü olmuştur. Böylece insan, toplum ve mekân arasında karşılıklı bir etkileşim meydana gelmiştir.

Bu nedenle araştırmanın 1. sorusunda demografik özelliklerin yatay ve dikey mimaride yaşama etkisi; 2. sorusunda da yatay ve dikey mimarinin tercih edilmesinde mekânın özelliklerinin ve mekânsal farklılıkları açısından bu iki mimari biçiminin sosyal ve psikolojik etkisinin nasıl olduğu incelenmiştir. Araştırmanın 3. sorusunda da yatay ve dikey mimaride yaşayan kişilerin gündelik hayatlarında farklılıkların neler olduğu yapılan çalışmalardan yola çıkarak hazırlanmıştır. Bu soruya yönelik literatür tarandığında mekânın birçok faktörle ilişkisinin olduğu görülmüştür. Bu çalışmalar incelendiğinde mekânın; aileyle (Öymen-Özak ve Gökmen, 2009), dinle (Erşahin ve Erşahin, 2020), siyasetle (Yaşa, 2017), ekonomiyle (Kaya ve Şeker, 2022), sosyal ilişkilerle (Geniş, 2020; Bektaş-Ata, 2021), suçla (Akbaba, 2022), sağlıkla (Özgen, 2017), psikolojik durumla (Günel-Esin, 2007), depremle (Özdemir- Sarı ve Sarıoğlu- Erdoğan 2022) ilişkisi olduğu görülmüştür. Fakat araştırmanın ana merkezinde yer alan yatay ve dikey mimari karşılaştırılmasına yönelik çalışmalar yok denecek kadar azdır. Bu nedenle araştırmanın soruları ve hipotezlerden elde edilecek bulgular önemlidir. Bulguların sınanabilirliğini ve imkânını artırmak içinde bu 3 hipotez, kendi içinde de alt hipotezlerden oluşmaktadır.

Bu araştırmada alt hipotezlerin olmasının nedeni; Türkiye’de yapılacak ilk saha

çalışmalarından biri olacağı, yatay ve dikey mimaride gündelik hayat farklılığını bütüncül bir bakış açısıyla ele alacağı ve çalışmanın amacı doğrultusunda her iki mimari biçiminde gündelik hayatı karşılaştırmalı bir analizini (yatay ve dikey mimaride demografik özellikleri, aile, siyaset, din, sağlık, suç ilişkisini ve psikolojik durumu, depremden sonra yatay ve dikey mimari tercihini) ortaya çıkaracağı için hipotez sayısının fazla olması araştırmanın amacına ulaşmasını kolaylaştırmıştır. Araştırmanın temel hipotezleri ve alt hipotezleri şu şekildedir;

Temel Hipotez 1. Demografik ve sosyoekonomik özellikler (cinsiyet, yaş, doğum yeri, eğitim düzey, medeni durum, meşguliyet durumu, ekonomik durumu) yatay ve dikey mimaride gündelik hayatta farklılık gösterir.

(Demografik ve sosyoekonomik özelliklere göre alt hipotezler)

- 1.1. Kişilerin cinsiyet durumu yatay ve dikey mimari tercihini etkiler.
- 1.2. Kişilerin yaş dağılımı (kuşak farkı) yatay ve dikey mimaride farklılık gösterir.
- 1.3. Kişilerin doğum yerleri yatay ve dikey mimaride farklılık gösterir.
- 1.4. Kişilerin eğitim düzeyi yatay ve dikey mimaride farklılık gösterir.
- 1.5. Kişilerin medeni durumu yatay ve dikey mimaride farklılık gösterir.
- 1.6. Kişilerin meşguliyet durumu yatay ve dikey mimaride farklılık gösterir.
- 1.7. Kişilerin ekonomik durumu (aylık geliri) yatay ve dikey mimaride farklılık gösterir.

Temel Hipotez 2. Kentsel mekânların yatay ve dikey mimari özellikleri kişileri etkiler.

(Mekânın özelliklerine göre alt hipotezler)

- 2.1. Yatay ve dikey mimarinin tercih edilmesinde mekânın özellikleri etkilidir.

Temel Hipotez 3. Yatay ve dikey mimaride yaşayan kişilerin gündelik hayatları farklılık gösterir.

(Aile üzerine alt hipotezler)

- 3.1. Kişilerin aile durumu (geniş aile ve çekirdek aile) yatay ve dikey mimaride farklılık gösterir.

- 3.1.2. Kişilerin çocuk sayısı yatay ve dikey mimaride farklılık gösterir.

3.1.3.Kişilerin bir işte çalışıp/ çalışmaması yatay ve dikey mimaride farklılık gösterir.

3.1.4.Kişilerin aile içi problemlerinin olması yatay ve dikey mimaride farklılık gösterir.

3.1.5. Kişilerin boşanma durumu yatay ve dikey mimaride farklılık gösterir.

3.1.6. Kişilerin çocuklarını yetiştirme durumu (Kreş vb. kurum ihtiyacı) yatay ve dikeymimaride farklılık gösterir.

(Dini görüş üzerine alt hipotezler)

3.2. Kişilerin dini görüşü yatay ve dikey mimaride farklılık gösterir.

3.2.1.Kişilerin dini ritüelleri gerçekleştirme durumu yatay ve dikey mimaride farklılık gösterir.

3.2.2. Kişilerin bir dini gruba bağlılığı yatay ve dikey mimaride farklılık gösterir.

(Siyasi görüş üzerine alt hipotezler)

3.3. Kişilerin siyasi görüşü yatay ve dikey mimaride farklılık gösterir.

3.3.1. Kişilerin partiye üye olma durumu yatay ve dikey mimaride farklılık gösterir.

(Sosyal ilişkiler üzerine alt hipotezler)

3.4.Kişilerin sosyal ilişki durumu yatay ve dikey mimaride farklılık gösterir.

3.4.1.Kişilerin ebeveyniyle ilişki durumu yatay ve dikey mimaride farklılık gösterir.

3.4.2.Kişilerin eşleriyle ilişki durumu yatay ve dikey mimaride farklılık gösterir.

3.4.3.Kişilerin çocuklarıyla ilişki durumu yatay ve dikey mimaride farklılık gösterir.

3.4.4.Kişilerin kardeşleriyle ilişki durumu yatay ve dikey mimaride farklılık gösterir.

3.4.5.Kişilerin arkadaşlarıyla ilişki durumu yatay ve dikey mimaride farklılık gösterir.

3.4.6.Kişilerin komşularıyla ilişki durumu yatay ve dikey mimaride farklılık

gösterir.

(Psikolojik durum üzerine alt hipotezler)

3.5. Kişilerin algılanan psikolojik durumu (mutlu, özgür, kaygılı, güvende, depresyonda, yalnız, aidiyet, hissetme durumu) yatay ve dikey mimaride farklılık gösterir.

3.5.1. Kişilerin yaşam memnuniyetleri yatay ve dikey mimaride farklılık gösterir.

3.5.2. Kişilerin psikolojik destek alma ihtiyacı (psikolog, psikolojik danışman, pedagog, psikiyatri uzmanı) yatay ve dikey mimaride farklılık gösterir.

3.5.3. Kişilerin intihar etme düşüncesi yatay ve dikey mimaride farklılık gösterir.

(Sağlık üzerine alt hipotezler)

3.6. Kişilerin fiziksel sağlık durumu yatay ve dikey mimaride farklılık gösterir.

3.6.1. Kişilerin doğal beslenme durumu yatay ve dikey mimaride farklılık gösterir.

3.6.2. Kişilerin spor yapma durumu yatay ve dikey mimaride farklılık gösterir.

3.6.3. Kişilerin beslenme alışkanlığı (öğün sayısı gibi.) yatay ve dikey mimaride farklılık gösterir.

3.6.4. Kişilerin spor salonlarına gitme durumu yatay ve dikey mimaride farklılık gösterir.

3.6.5. Kişilerin hastalık türleri (obezite, kanser, ruhsal vs.) yatay ve dikey mimaride farklılık gösterir.

(Suç üzerine alt hipotezler)

3.7 Kişilerin suç algısı yatay ve dikey mimaride farklılık gösterir.

3.7.1. Kişilerin suç işleme durumu yatay ve dikey mimaride farklılık gösterir.

3.7.2. Kişilerin ailesinden birinin suç işleme durumu yatay ve dikey mimaride farklılık gösterir.

3.7.3. Kişilerin işlediği suç türü yatay ve dikey mimaride farklılık gösterir.

3.7.4. Kişilerin suç işleyene yönelik tutumu (polisi aramak, şiddet uygulamak, damgalamak gibi.) yatay ve dikey mimaride farklılık gösterir.

3.7.5 Kişilerin suça karşı aldığı önlemler (güvenlik kamerası, alarm yerleştirme,

evdesilah bulundurma vs.) yatay ve dikey mimaride farklılık gösterir.

(Depremin etkisi üzerine alt hipotezler)

3.8. Yaşanan deprem olaylarından (Kahramanmaraş depremi, İzmir depremi, vb.) sonra kişiler yatay mimariyi tercih eder.

(Yatay, dikey mimari tercihi ve etkisi üzerine alt hipotezler)

3.9. Kişilerin gelecekte yatay ve dikey mimaride yaşama istekleri farklılık gösterir.

3.10. Mekânsal farklılıkları açısından yatay ve dikey mimari kişileri bireysel ve toplumsal olarak etkiler.

3. ARAŞTIRMANIN ÖZGÜN DEĞERİ

Bu konuyla ilgili Türkçe ve İngilizce sosyal bilimler literatürü incelendiğinde sınırlı sayıda çalışma olduğu yapılan çalışmaların ise yatay ve dikey mimari başlığında inşaat mühendisliği, şehir planlamacı alanında yapıldığı görülmüştür. Yatay ve dikey mimari ana merkezinde olan sosyoloji disiplinlerinde yapılan çalışma neredeyse hiç yoktur. Bu konuya benzer makale çalışmaları;

- Literatür taraması yapıldığında; yatay ve dikey mimariye yönelik inşaat mühendisliği ve mimari alanında “Yere Bağlılığın Belirleyicileri: Sri Lanka'daki Yatay ve Dikey Orta Gelirli Konut Ortamlarının Karşılaştırmalı Çalışması” adlı İngilizce bir makaleye ulaşılmıştır. Bu araştırmanın temel amacı, yatay ve dikey yerleşim ortamlarının (özellikle mahalle düzeyinde) yere bağlılığının belirleyicilerini incelemektir. Çalışma Sri Lanka’da yapılmıştır. Yere bağlanma belirleyicileri ve ölçeği literatür taranarak 16 değişken (sosyal ve fiziksel belirleyiciler) belirlenmiştir. Sri Lanka'da hızla büyüyen Colombo Metropolitan Bölgesi'ndeki her konut çevresinden 200 sakinin veri toplamak için yapılandırılmış anket araştırması yapılmış ve toplanan bulgular sosyal bilimlerde istatistik programına tabi tutulmuştur. Elde edilen sonuçlara göre, yatay konut mahallesinin yere bağlılık düzeyi dikey konut Mahallesi’ne göre daha yüksek iken, her iki mahallenin katılımcıları ortalamanın üzerinde bağlanma düzeyi belirtmişlerdir. Regresyon analizinde ise her iki mahallede de hem fiziksel belirleyicilerin hem de sosyal belirleyicilerin, yere bağlılıktaki değişiklikleri açıklamak için önemli belirleyiciler olduğu belirlenmiştir. Ayrıca dikey yerleşim alanında yaşayanlar fiziksel belirleyiciler nedeniyle mekâna daha fazla bağlanırken, yatay

yerleşim alanı sakinleri sosyal belirleyiciler nedeniyle (komşuluk ilişkileri, güvenli mahalle) mekâna daha fazla bağlanmaktadır. Yatay mimaride yere bağlılıktan dolayı mekândan ayrılmanın önemli bir problem olduğu ve siyasi tutumu bu durumun etkilediği görülmüştür. İki tür mahallenin karşılaştırılması, yere bağlılık ve buna bağlı olarak siyasi tutum hakkında bilgi vermektedir. Bu çalışmanın sonucu, farklı konut ortamlarını planlarken planlamacılar, mimarlar ve politikacılar için faydalı olacağı düşünülmüş ve hazırlanmıştır (Kamalraj, Amarawickrama, Kankanamge ve Meetiyagoda, 2019).

- Bir diğer İngilizce makale ise “Konut İkilemi ve Dikey Boyutlar” adlı çalışmadır. Bu makale Bahreyn’i ele alan bir çalışmadır. Çalışmada Bahreyn’in sınırlı arazi alanı ve aşırı nüfus nedeniyle arazi kıtlığı çeken küçük bir ada olduğu, yatay kentsel büyümenin sık kullanımı nedeniyle tüm yaşam seviyelerinde dramatik sorunlarla karşı karşıya kalacağı, bu nedenle dikey mimarinin yaygınlaşması gerektiği belirtilmektedir. Dikey mimarinin olumlu ve olumsuz yönleri de çalışmada ifade edilmiştir (B. Yusuf ve Elghonaimoy, 2020).

- İngilizce yayınlanan bir diğer çalışma ise “Manhattan’ın evleri ve gökdelenleri yatay mı yoksa dikey bir şehir mi?” adlı çalışmadır. Bu çalışmada mimarlık ve şehir planlama alanında yapılmıştır. Çalışmada New York’ta yer alan Manhattan şehrinde yer alan yatay ve dikey mimari biçimi karşılaştırılmıştır. Çalışmada dikey ve yatay mimariye örnek mekânlara ve bu mekânların özelliklerine yer verilmiştir. Çalışmada “Küçük bir alanda konforlu bir yaşam alanı yaratmak mümkün mü?” sorusuna cevap aranmıştır. Çalışmanın sonuç bölümünde yatay mimarinin doğaya ve insana daha yakın olduğu fakat dikey mimarinin yoğun şehirlerde fazla avantaj sağladığı belirtilmiştir (Twardowski, Zabicka ve Campos, 2019). Bu konuyla ilgili yazılan kitaplar incelendiğinde;

- Jane Jacobs “Büyük Amerikan Şehirlerinin Ölümü ve Yaşamı” kitabında yatay ve dikey mimarinin ikisinin de bir arada bulunması gerektiğini belirtmiştir. Sadece yatay veya dikey mimarinin olmasını bir şehrin ölümüne neden olduğunu, ikisinin de bir şehrin yaşaması için gerekli olduğunu ifade etmiştir (Jacobs, 2017).

- Turgut Cansever’in şehir hakkındaki düşünce ve projelerinden ilhamla yazılan kitap “Ufki Şehir” de yatay mimari yapısının avantajları tüm yönleriyle ele alınmış ve bu konuda yapılması gereken mimari projeler hakkında bilgiler verilmiştir.

Cansever'e göre yatay mimari sosyal ilişkilerin devamında ve çocuk yetiştirmede önemli bir rol oynamaktadır. Yatay mimarinin her yaş ve durum (örneğin hamileler ve yaşlılar) için faydasının olduğunu, insan hayatı için gerekli olan havayı almasını sağlayan sağlıklı bir yaşam alanı sunduğunun altını çizmiştir (Düzenli, 2016). Ona göre yatay mimari (Ayvazoğlu, 2016) dünyayı güzelleştirmenin yollarından biridir. Cansever diğer eserlerinde de yatay mimariyi savunmuş ve yatay mimari yapısının faydalarını açıklamıştır.

- Türkiye'de bu konuya yönelik sosyolojik araştırmalar incelendiğinde; gecekondü, apartmanlaşma ve kentsel dönüşüm bağlamında çalışmalar olduğu (Örnek çalışmalar için bkz. Ayata, 1996; Çetin, 2010; Orhan, 2019), bu çalışmaların da sınırlı sayıda olduğu anlaşılmıştır. Bu araştırmaya özgün değerini veren, Türkiye'de üretilen çalışmalardan farklı olarak yatay ve dikey mimari konusunun merkeze alınması, sosyolojik boyutlarıyla yatay ve dikey mimaride gündelik hayat farklılığını karşılaştırmalı bir analiz yapmaktır.

- Bu araştırmada yatay ve dikey mimari yaklaşımına benzer bir teorik çalışma sunan Bıçkıcı ve Kırkan'ın ortak hazırladıkları (2022) "Bilge Mimar Turgut Cansever'in Perspektifinden Türkiye'de Yatay Mimari Meselesi" adlı makaleden faydalanılmıştır. Bıçkıcı ve Kırkan'ın teorik çalışmasından farklı olarak, bu çalışmada teoriyi pratikle ilişkilendirme amacıyla yatay ve dikey mimariye yönelik saha çalışması yapılmıştır. Saha çalışmasından elde edilen bulgular analiz edilerek yatay ve dikey mimarinin pratikteki yansımaları ortaya konmuştur. Böylelikle yapılmış mevcut çalışmalardan da istifade edilerek yatay ve dikey mimariye dair yeni bir bakış açısı ve bilimsel katkı sunulması hedeflenmiştir.

- 6 Şubat tarihinde gerçekleşen Kahramanmaraş depremi, kent tasarımlarının jeolojik afet riskini en aza indirmek için yeniden gözden geçirilmesi gerektiğini tekrar gündeme getirmiştir. Bu nedenle yatay ve dikey mimariyi merkez konusu olarak ele alan bu çalışmanın bulgularının değerlendirilmesi, elde edilen sonuç ve çözüm önerileri sunması araştırmanın önemini arttıracaktır. Bu noktada yapılacak kent politikaları için faydalı olacağı beklenmektedir.

- Bu araştırmanın diğer özgün yanı ise yatay ve dikey mimarinin bireye ve mekân da yaşayan sosyal gruba etkisini ortaya çıkarıp, yatay ve dikey mimaride gündelik hayat farklılığını daha bütünsel bir bakış açısıyla sosyoloji literatürüne

kazandırmaktır.

- Yatay ve dikey mimari kavramları merkez konusu olarak ele alınan bu çalışma, sosyoloji alanında yapılacak olan ilk çalışmalardan biridir. Bu araştırmanın özgün yanı ise yatay ve dikey mimaride yaşanan problemlere çözüm önerileri sunacak olmasıdır. Bu çalışmadan elde edilen bulgular ve önerilen önerilerin bu konuyu araştırma merkezine alan sosyal bilimcilere (sosyoloji, psikoloji, siyaset bilimi ve kamu yönetimi, sosyal hizmetler, şehir ve bölge planlama vb.) yerel yöneticilere ve sivil toplum kuruluşlarına katkı sunacaktır.

- Bu araştırmanın özgün bir diğer yanı ise yatay ve dikey mimarideki gündelik hayat farklılığını ortaya çıkaracak tüm faktörleri (demografik özellikler, aile durumu, dini görüş, siyasi görüş, sosyal ilişkiler, psikolojik durum, suç işleme durumu, sağlık, depremle ilişkisi) ele alacak kapsamlı bir çalışma olmasıdır.

- Çalışmanın diğer özgün bir yanı ise YÖK'ün 100/2000 projesi kapsamında, bireysel ve toplumsal psikoloji öncelikli alanında yapılacak olan ilk doktora çalışmalarından biri olmasıdır. Çalışma hem sosyoloji hem de psikoloji biliminin literatürüne katkı sunacak, bireysel ve toplumsal psikoloji doktora programının tanınırlığını ve önemini artıracaktır.

- Çalışmanın diğer bir özgün yanı ise Türkiye düzeyinde özellikle de deprem riskiyle birlikte önemli bir konu haline gelen yatay ve dikey mimaride gündelik hayat farklılığı ortaya çıkarılmıştır. Yatay ve dikey mimaride karşılaşılan sorunlar, insanlara etkisi, yatay ve dikey mimari tercih etme nedenleri, suç, siyaset, din, sağlık, psikolojik vb. durumlara etkisi değerlendirilmiştir. Ortaya çıkan sorunlara çözüm önerileri sunulmuştur. Bu sayede kişilerin yaşam kalitesine, bireylerin ve toplumun ruh sağlığına, mutluluğuna ve gelişimine katkısı olacaktır. Bilindiği üzere günümüzde önemli bir problem olan çevre sorunları da kent hayatını etkilemektedir. Bilinçsiz çevre planlaması da kenti ve kent halkını etkilediği için bu sorunlara yönelikte çalışmada, çözüm önerilerine yer verilmiştir. Bu sayede sağlıklı kentleşmeye katkısı olacaktır. Yatay ve dikey mimaride yaşam farklılığı analizi sonuçları yaşanabilir kentlerin inşasına, ekonomik üretkenliğe, alt yapı maliyeti tasarrufuna, yaşam kalitesine, çevreye katkısı olacağı için önemlidir. Çalışmanın ekonomik etkisi mimari uygulamalar ve yaşayanların yaşam tarzları arasındaki uyumun irdelenmesi ve sosyo mekânsal ihtiyaç-beklentilerin tespit edilmesi yoluyla finansal kaynakların verimli kullanılabilmesi

sağlanacaktır. Yatay, dikey mimari ve suç eğilimleri arasındaki ilişkinin aranması bağlamında ulusal güvenlik etkisi olacaktır.

4.ARAŞTIRMANIN SINIRLILIKLARI

Bu çalışma, İzmir ili ve İzmir ilinde yer alan yatay ve dikey mimarinin yoğun olarak görüldüğü, dört mahalle olan Evka 3, Evka 4, Mavişehir, Limontepi ile sınırlandırılmıştır. Çalışmada yer alacak örneklem grubu yatay ve dikey mimarinin olduğu mahallede yaşayan kişilerle sınırlıdır. Araştırma 18 yaş ve üstü, 381 kişi ile yapılan anket görüşmesi ve 16 kişi ile yapılan derinlemesine görüşme ile sınırlıdır. Bu durumlardan dolayı araştırma sonuçlarına yönelik diğer illeri, mahalleleri ve kişileri kapsayacak şekilde bir genelleme yapılmamıştır. Saha araştırma süresi 7 Temmuz- 27 Kasım tarihleri arası olmak üzere yaklaşık 5 ay ile sınırlıdır. Bu tarihlerde özellikle Temmuz- Ağustos aylarında havanın aşırı sıcak olması araştırmacının ve katılımcıların performansının düşük olmasına ve dayanıklılığın azalmasına sebep olmuştur. Sıcak havalardan dolayı araştırmaya gönüllü katılımda isteksiz davranıldığı gözlemlenmiştir. Bunun yanı sıra hava sıcaklığı araştırma sırasında katılımcının ve araştırmacının dikkatinin dağılmasına sebep olmuştur. Yaşanan bu kısıtlamalardan dolayı bulguların kalitesini arttırmak amacıyla araştırma saatlerine yönelik planlama yapılmıştır. Bu planlama doğrultusunda sabahın erken saatleri ve akşam saatleri görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Böylelikle elde edilen bulguların niteliği artırılmıştır.

Araştırma sadece yatay ve dikey mimaride gündelik hayat farklılıklarını ortaya çıkaracak olan açık ve kapalı uçlu sorularla sınırlandırılmıştır. Araştırmada elde edilen bulgular, araştırmaya gönüllü katılan kişilerin yansıttıkları ve ifade etme becerileri ile sınırlı kalmıştır. Araştırmaya katılan kişilerle yapılan derinlemesine görüşmelerde ses kaydına izin alınmadığı için görüşmeler yalnızca not tutularak kayda alınmıştır. Bu durum, veri kaybına yol açmış olabilir. Ayrıca görüşmelerin gerçekleştirildiği ortamlarda (ev, bahçe, iş yeri, kafe, bahçe, cami önü, pazar yeri vb.) üçüncü kişilerinde kısmen yer alması katılımcıların mahremiyetini tehlikeye atmış, bu da mahremiyet kaybına neden olduğu için veri güvenliği açısından sınırlamalar oluşturmuştur. Bu faktörler, araştırmanın sınırlılıklarını beraberinde getirmiştir.

Veri toplama teknikleri olan gözlem, derinlemesine görüşme ve anket teknikleriyle sınırlıdır. Araştırmanın veri analizi sosyal bilimlerde kullanılan istatistik programıyla sınırlıdır. Yatay ve dikey mimariyi temel alan uluslararası sosyal bilimlerde

yapılan çalışmalar olmasına rağmen Türkiye sosyal bilim literatüründe bu kavramlara yönelik sınırlı sayıda çalışma olması da çalışmanın sınırlılığını beraberinde getirmiştir. Ayrıca yatay ve dikey mimari kavramlarının siyasi sylemlerde daha sık gündeme gelmesi durumu ve üzerinde mutabık kalınan kavramlar olmaması da araştırmanın sınırlılığıdır. Araştırmada karma yöntem kullanılmış, bütüncül bir bakış açısıyla geniş bir perspektiften bakılması sağlanmıştır. Ancak araştırmada hem nitel hem de nicel yöntemlerin bir arada kullanılması, yalnızca araştırmacının bireysel çabasıyla gerçekleştirilmesi ve araştırma ekibinin olmaması da çalışmanın sınırlı yanlarıdır.

5.ARAşTIRMANIN YÖNTEMİ VE TEKNİKLERİ

5.1.ARAşTIRMANIN YÖNTEMİ

Bilimsel araştırmalarda kullanılan “yöntem” kelimesinin tanımına bakıldığında; bir bilim dalının istediği bilgiye ulaşmak için kullandığı zihinsel işlemlerin tümü olarak açıklanır. Bilim hem düşünsel hem de araştırmaya dayalı bir faaliyet olduğu için yöntemler de; bilimsel düşünce ve bilimsel araştırma yöntemi olarak ikiye ayrılır. Bilimsel araştırma yöntemi; araştırma probleminin tanımlanması ve bu problemin çözümünde kullanılacak modelin belirlenmesinden hipotezlerin sınanması, bulguların yorumlanmasına kadar uzanan sürecin planlanmasını içerir (Saldamlı, 2013: 10-11; Türkdoğan, 2012: 215).

19.yüzyılın sonlarından beri toplumsal olanın bilimsel araştırmalar aracılığıyla incelenmesinde doğa bilimlerinde kullanılan yöntemlerin kullanılması görüşü yaygınlaşmış zamanla bu görüş farklı bir yöntemin olmayacağı fikrini doğurmuştur. Bu yönteme göre toplumsalı anlamak ve bilginin güvenirliği için sadece gözlemlenmiş ve deneye tabi tutulmuş olaylar değerlendirilmelidir (Ekiz, 2009: 25). Fakat zamanla insanın düşünen bir varlık olması, kendilerinin ve geçmişlerinin farkında olmaları, bir takım güdülere sahip olmaları diğer doğa bilimlerindeki nesneler (hayvanlar, bitkiler, atom parçaları vb.) için kullanılan yöntemlerden farklı bir yöntem kullanılması ihtiyaını doğurmuştur (Neuman, 2014: 117-119). Sosyal bilimler alanında bu tartışmalarla başlayan kutuplaşma yoğun olmasa da günümüzde de varlığını hissettirmektedir. Bir yanda en eski yöntem olarak kullanılan pozitivizm toplumsala dair bilginin doğa bilimlerinin yöntemleriyle ulaşılabileceğini savunurken diğer yandan anlamacı/ yorumlayıcı yöntem ise insan doğasına ve toplumsal yapıya dikkat çekerek bu tür bilginin ancak toplumsal olarak anlamlı eylemlerin ayrıntılı ve sistemli analiziyle mümkün olabileceğini belirtmiştir. Bu iki yönelimde ilksel biçimlerini görece kaybederek yerlerini “melez” akımlara bırakmıştır (Gökçe, 1999: 32).

Literatür incelendiğinde bu akımlardan biri olan, nitel ve nicel araştırma yöntemleri arasında köprü görevi üstlenen yeni bir paradigma olarak ortaya karma yöntem çıkmıştır (Onwuegbuzie ve Leech, 2004). Karma araştırma yöntemini benimseyenler “paradigmanın uyumluluk tezi”ne yani tek bir araştırmada nitel ve nicel yöntemi bir arada kullanmaya ve “pragmatizm” felsefesine bağlılık duyarlar (Christensen, Johnson ve Turner, 2015). Pragmatizm felsefesinin benimsenmesinin nedeni; araştırma odağının yöntemlerden ziyade ortaya koyduğu sonuçlara ve araştırmanın önemine odaklanması, araştırma konusundaki sorunlar için çoklu veri toplama tekniklerinin kullanılması gerektiğidir (Creswell ve Plano Clark, 2018: 47).

Karma yöntem günümüzde yaygın olarak kullanılmaya başlayan, özü anlaşılır olan, nitel ve nicel yaklaşımların harmanlanmasına ve birbirini desteklemesine dayanan bir araştırma yöntemidir (Toraman ve ark., 2021; Tashakkori ve ark., 2021; Plano Clark, 2019; Creswell ve Plano Clark, 2018; Plano Clark ve Ivankova, 2016; Fetters ve ark., 2013; Fraenkel, Gay, Mills ve Airasian, 2012; Wallen ve Hyun, 2012; Bazeley ve Kemp, 2012, Bergman, 2008; Johson ve Onwuegbuzie, 2004; Creswell, 2003; Tashokkori ve Teddlie, 1998). Nitel ve nicel yaklaşımları bir araya getirerek çeşitli avantajlar sunduğu için günümüzde araştırmacılar tarafından tercih edilmeye başlanmıştır (Metin ve Çiçek, 2024: 1769). Pragmatig felsefeye dayanan (Creswell ve Plano Clark, 2018; Christensen, Johnson ve Turner, 2015) ve araştırma yöntemlerinden herhangi birini (nitel veya nicel) kullanırken karşılaşılabilecek dezavantajları minimize etmek ve diğer yöntemin avantajlarından faydalanarak en doğru sonuca ulaşmayı amaçladığı için de bu araştırmada karma yöntem kullanılmıştır.

Karma yöntemin bu araştırmada seçilmesinin bir diğer nedeni ise Creswell’in (2017: 218) de belirttiği gibi sadece nitel veya nicel yaklaşımından bir tanesinin yerine, her iki yaklaşımın kullanılmasına imkân vermiş olmasıdır. Karma yöntem sayesinde çalışmada, nitel ve nicel araştırmalar birleştirilerek çalışmanın sınırlılıkları minimuma indirilmiş, araştırma sorularının daha iyi anlaşılması sağlanmış, nicel ve nitel bulgulardan ortaya çıkan farklı bakış açıları karşılaştırılmış, nicel ve nitel bulguların karşılıklı olarak birbirini desteklemesi sağlamıştır. Creswell ve Plano Clark’ın (2018) da ifade ettiği gibi bu yöntemin seçilmesinde araştırma soruları da belirleyici olmuştur. Nitekim anket araştırmasına başlamadan önce yapılan pilot çalışmasında elde edilen bulguların yüzeysel kaldığı anlaşılmış ve karma yöntem tekniklerinin kullanılması kararının yerinde olduğu görülmüştür. Toraman’ın (2021: 15) da belirttiği gibi karma

yönteme başvurulmuş çalışmalarda, karma yönteme hangi aşamada gerek duyulduğunun belirtilmesi önemlidir. Bu çalışmada ise araştırmanın başlangıcında, araştırmanın amacına ulaşması için en iyi yöntemin karma yöntem olduğu düşünülmüştür.

Karma yöntemli çalışmalarda karma yönteme başvurma beş temel gerekçesi bulunmaktadır. Bunlar, üçgenleme (triangulation), tamamlayıcılık (complementarity), gelişim (development), başlangıç (initiation), genişletme (expansion)'dır. Bu çalışmanın gerekçesi ise başlangıçta kullanılan nicel yöntemden elde edilen bulguların detaylandırılması ve açıklığa kavuşturulması hedeflendiği için nitel yöntemle tamamlanmasının sağlandığı tamamlayıcılıktır (Baki ve Gökçek, 2012: 4). Araştırmacı araştırmaya başlamadan önce ve araştırma sürecinde karma yöntemin güçlü ve zayıf yönlerini dikkate alarak araştırmayı tamamlamaya çalışmıştır. Karma yöntemin güçlü ve zayıf yönleri detaylı bir biçimde aşağıdaki tabloda özetlenmiştir.

Tablo 2:Karma Yöntemin Güçlü ve Zayıf Yönleri

GÜÇLÜ YÖNLERİ	ZAYIF YÖNLERİ
- Karma yöntem sayesinde araştırmacı aynı çalışmada bir yöntemin zayıf yönlerini kapatmak için başka bir yöntemin güçlü yanını kullanabilir. - Araştırmacı sadece nitel ve nicel yöntemle sınırlandırmadığı için daha geniş ve eksiksiz bir şekilde araştırma sorularını cevaplandırabilir. - İstatistiki bilgileri açıklamada kelime, resim ve olaylar aktarılabilir. Yine aynı şekilde kelime, resim ve olayları açıklamak için nicel bilgilerden faydalanılabilir. - Araştırma sonucunda elde edilen bulgular genellenebilir. - Karma yöntem sayesinde tek bir yöntemle yürütülen çalışmada gözden kaçabilecek farklı görüş ve anlayışlar açığa çıkar. - Anlaşılması güç ve kapsamlı olan araştırma sorularına cevap bulur. - Araştırma sonucuna ulaşmada, bulguların birbiriyle ilişkisi ve doğruluğunu değerlendirmede güçlü kanıtlar ortaya koyar. - Nitel ve nicel bilgilerin harmanlanması teori ve uygulamaya ilişkin daha kesin ve eksiksiz bilgiler üretir.	- Nicel ve nitel çalışmanın tek bir araştırmacı tarafından yürütülmesi, özellikle her iki yöntem bir arada kullanılacaksa zordur. Bu noktada araştırma ekibi gerekebilir. - Bu araştırmayı yürüten araştırmacı her iki yönteme de hakim olamayabilir, iki yöntemi birleştirme noktasında zorluk yaşayabilir. - Diğer araştırma yöntemlerine göre masraflı ve her iki yöntemi bir arada analiz etmek zaman alıcıdır. - Yöntem bilimciler bir araştırmada sadece nitel veya nicel yöntem kullanılması gerektiğini ileri sürerler.

Kaynak: Johnson ve Onwuegbuzie, 2004: 27.

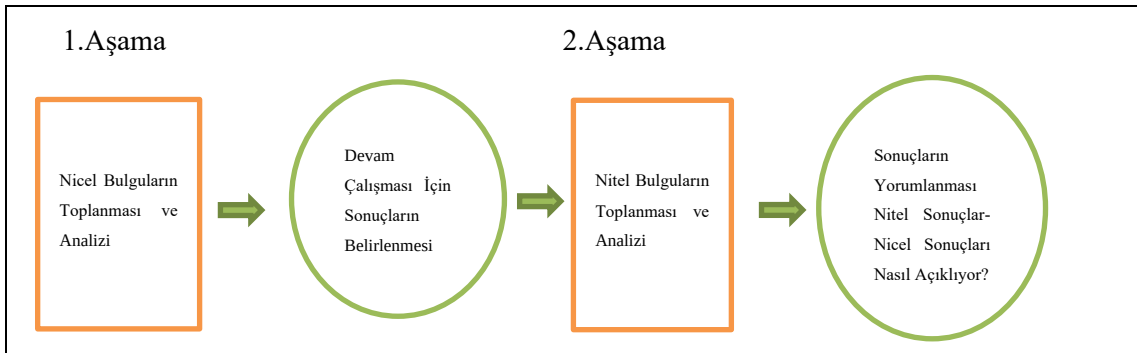
Karma yöntem araştırmalarının zayıf ve güçlü yönlerine Tablo 2’de belirtildiği gibi daha geniş perspektifle bakıldığında; araştırmacılara farklı felsefi bakış açısı kullanmalarına imkân verdiği belirtilebilir. Bu bağlamda karma yöntem araştırmaları

farklı çalışma alanlarından olan bilim insanlarını bir araya getirir ve multidisipliner arası araştırmalara öncülük ettiği söylenebilir (Katıtaş, 2019: 6253).Yukarıda karma yöntem ve karma yöntemin seçilmesinin nedenine kısaca yer verilmiştir. Bir araştırmada çalışılacak yöntemi belirlemek araştırmanın en önemli basamaklarından biridir. Araştırma yönteminin belirlenmesi araştırmanın sorusu, evreni-örneklemi, çalışma süreci, araştırma deseni, araştırmada kullanılan veri toplama tekniklerini, araştırmanın analizini, sonucunu ve değerlendirmeyi etkilemektedir. Karma yöntem seçilen bu araştırmada dikkat edilecek bir diğer husus ise kullanılacak desenin belirlenmesidir.

Creswell ve Creswell'in (2021:217-226) belirttiği üç temel karma yöntem deseni vardır. Bunlar; (1) yakınsak karma yöntem deseni, (2) açıklayıcı sıralı desen, (3) keşfedici sıralı desendir. Yakınsak karma yöntem deseni, karma yöntemde en bilinen desendir. Bu desende araştırmacı nitel ve nicel bulguları toplar, bunları ayrı ayrı analiz eder, daha sonra ise bulguların birbirini doğrulayıp doğrulamadığını ortaya çıkarmak için sonuçları karşılaştırır. Keşfedici sıralı desen ise araştırmacının öncelikle nitel bulguları belirleyip keşfettiği, sonrasında ise test edilecek özellikleri tanımladığı, tasarlanan özelliklerin daha sonra nicel olarak teste tabi tutulup sonuçların yorumlandığı bir desendir.

Araştırmada karma yöntem desenlerinden açıklayıcı desen kullanılmıştır. Açıklayıcı desen, nicel araştırmayla başlayan ve nitel araştırmayla devam eden bir desendir. Bu desenin amacı, nicel araştırma teknikleriyle elde edilen bulguları nitel araştırma teknikleriyle derinlemesine incelemektir (Creswell ve Plano-Clark, 2007).

Şekil 2: Açıklayıcı Sıralı Desen (İki Aşamalı Desen)

Şekil 2’de görüldüğü gibi açıklayıcı desende araştırmacı, nitel ve nicel bulguları ayrı ayrı analiz ettikten sonra, nicel sonuçların nitel bulgularla toplamaya bağlanması adı verilen bütünleştirmeyi yapar. Sonra ise önce nicel bulguları ardından nitel bulguları yorumlamayı gerçekleştirir. Nitel sonuçlar sayesinde nicel sonuçların daha iyi

anlaşılması ve açıklanması sağlanmış olur. Bu sayede karma yöntemin amacı olan nicel bulgular nitel bulgular sayesinde anlamlandırılmış ve araştırılmış olacaktır (Creswell ve Creswell, 2021: 218-224). Yatay ve dikey mimaride gündelik hayat farklılığının karşılaştırmalı bir analizinin yapıldığı bu çalışmada açıklayıcı desen sayesinde önce nicel verilerden elde edilen bulgulara yer verilmiş, ardından nitel verilerle (fenomenoloji deseni ile) alıntılar yapılarak açıklanmıştır.

Bu çalışmada nicel bulguların yanı sıra katılımcıların bakış açısını öne çıkartan, keşfetmesini ve yorumlamasına imkân sunan nitel araştırma yönteminden de yararlanılmasının nedeni bu yöntem sayesinde nicel bulgular, nitel verilerle daha detaylı açıklanmaya çalışılmıştır (Creswell, 2015: 44). Patton'un da (2018: 14) belirttiği gibi detaylı ve ayrıntılı olan konuya detaylı bir inceleme imkânı sunmuştur. Punch (2014: 60) nitel araştırmanın *“genellikle insanların yaşam deneyimini doğrudan yakalamak isteyen araştırmacılar için çekici”* olduğunu belirtmiştir. Kümbetoğlu'nun (2008: 34) ifade ettiği gibi nitel çalışmada araştırmanın temel kaygılarından olan sosyal gerçekliği ve bu gerçekliği oluşturanların profillerini ortaya çıkarmak için araştırmacı hem anlama hem de yorumlama yapar. Bu çalışmada da yatay ve dikey mimaride yaşayan kişilerin gündelik hayat deneyimleri ele alındığı için nitel araştırma yönteminden yararlanılmıştır. Nitel çalışmayla Kuş'un (2009: 83) ifade ettiği gibi yaşam durağan bir şekilde değil de süreçsel olarak ele alındığı; olaylar, ilişkiler, davranışlar, deneyimler bu yönüyle incelendiği için araştırmacı tarafından bu çalışmada kullanılması faydalı görülmüştür. Nicel çalışmada genelleme imkânı elde eden araştırmacı anlaşılmayan noktalarda Patton'un (2014: 46) da belirttiği gibi nitel araştırma sayesinde pek çok şeyi öğrenme imkânı elde etmiş olur.

Sosyal bilimlerde giderek yaygınlaşan nitel araştırma yönteminin Creswell'in (2017: 187) belirttiğine göre anlatı, etnografi, kuram oluşturma, durum çalışması ve fenomenoloji olmak üzere beş farklı deseni vardır. Literatür taraması yapıldığında bu desenlere yönelik farklı tanımların yapıldığı görülmüştür. Fakat çalışmada sadece fenomenoloji deseni kullanıldığı için tek bir tanımlamadan yola çıkılarak diğer desenler hakkında bilgi verilmiştir. Buna göre anlatı deseni, insanların dünyayı deneyimleme yollarının incelenmesidir (Connelly ve Clandinin, 1990: 2). Etnografi ise araştırmacının

katılımlı gözlem² yoluyla günlük yaşamın içine girdiği ve grup katılımcılarıyla görüşmeler gerçekleştirdiği, gruplara yönelik geniş çaplı gözlemleri içeren bir araştırma desendir (Punch, 2005: 151). Kuram oluşturma (grounded teori), Neuman'a (2017: 92) göre çoğunlukla ampirik gözlemleri karşılaştırarak soyut bir kuram oluşturmaya hedefleyen, tümevarımsal bir yol izlenerek yapılan bir desendir. Durum çalışması ise Punch'a (2005) göre sosyal olguları tekil olan bir olayın ayrıntılı bir şekilde incelenmesini sağlayan, tek bir olayı çeşitli boyutlarla ilişkilendiren, araştırılan bulgulara kapsamlı bir şekilde bakmayı hedefleyen nitel araştırma desendir. Araştırmada kullanılan fenomenoloji ise birkaç kişinin bir fenomen ilgili yaşanmış deneyimlerinin ortak anlamını ortaya çıkaran, belli bir fenomeni derinlemesine yaşayan kişilerin ifadeleri sonucunda ortak bilgiye ulaşmayı sağlayan, fenomenin özüne ulaşmayı hedefleyen bir nitel araştırma desendir (Creswell, 2018: 77). Bu araştırmada yatay ve dikey mimaride yaşayan kişilerin gündelik hayat deneyimleri ele alındığı için fenomenoloji deseni kullanılmıştır.

Sanders (1982: 354) fenomenolojiyi insan deneyimlerindeki kapalı olan deneyimleri açıklığa kavuşturmayı hedefleyen bir desen olarak açıklar. Bu desen ele alınan faktörü tek başına ve soyut bir şekilde keşfetme eğilimine karşı bir tepki olarak gelişmiştir (Jasper, 1994: 310). Bu desenin amacı Husserl'in (2012: 14) ifade ettiği gibi ele alınan olgunun özüne ulaşmaktır (2012: 14). Fenomenologlar genellikle insanların benzer deneyimleri ortak bir şekilde yorumladıklarını fark ettikleri için bu ortaklıkları açıklamayı ve anlamayı amaç edinmişlerdir (Fraenkel vd., 2012: 432). Fenomenoloji desende araştırmacı Creswell'in (2015: 81-82) belirttiğine göre iki temel soruya cevap arar. Birincisi "*Fenomenle ilgili hangi deneyimleri yaşadınız?*" ikincisi ise "*Hangi ortam ve durumlar fenomenle ilgili yaşadığınız deneyimleri etkilemiştir?*" sorularıdır. Fenomenolojik bir araştırmada bu sorular haricinde de sorular sorulabilir ancak bu iki temel soru araştırmanın yapısal betimlemesini ortaya çıkarır.

Nitel araştırma önerisi nicel araştırmayla benzer yanları bulunmakla birlikte bağlama ve geçerliliğe özel önem verilmektedir. Bağlam kapsamında ele alınan konunun kuramla ilişkisinin belirlenmesi (küresel bağlam), araştırmacının bireysel deneyim ve bilgileriyle ilişkilendirilmesi (yerel bağlam), geçerlilik kapsamında da

² Sahada bulunan araştırmacının gözlemci kimliğini gizlemesi ya da ele aldığı gruba dahil olarak araştırmaya doğru dan katılarak kendini onlar gibi kabul ettirmesidir (Sencer ve Sencer, 1978: 115).

araştırmanın inandırıcılığı için olası tehditleri en aza indirme imkânı sağlar (Bal, 2016: 83-84). Bu araştırmada araştırmacı tarafından sahada elde edilen bilgiler ve bulgular önce bilimsel bir bakış açısıyla açıklanmış ardından bu konuyla benzer olan yerel ve uluslararası çalışmaların teorik zeminiyle bağlantısı kurulmuş, araştırmada çıkan sonuçlar yapılan diğer çalışmalar örnek verilerek tartışılmıştır (küresel bağlam). Yerel bağlamda ise araştırmacı yüksek lisans tezinde (Yalçın, 2019) fenomenoloji deseni kullanmıştır. Ayrıca “Bir araştırma deseni olarak fenomenoloji” adlı bir makale çalışması yapmıştır (Yalçın, 2022). Araştırmacının sınırlı da olsa bu konuda bireysel deneyimi olmuştur. Böylece yapılan bu araştırmada hem nitel hem de nicel yöntemin bir arada olması sayesinde yatay ve dikey mimarideki gündelik hayat farklılığı detaylı bir şekilde incelenmiştir.

5.2.ARAŞTIRMANIN EVRENİ VE ÖRNEKLEMİ

Bu araştırmanın evrenini, İzmir ilindeki ekonomik düzeyi birbirinden farklı yatay ve dikey mimarinin yoğun olduğu dört mahallede yaşayan kişiler oluşturmuştur. Yatay mimari için Bornova ilçesine bağlı olan ekonomik gelir düzeyi yüksek olduğu düşünülen Evka 3 Mahallesi ve Karabağlar ilçesine bağlı ekonomik durumu orta ve düşük olan, kentsel dönüşümün olduğu Limontepe Mahallesi; dikey mimari için ise Karşıyaka ilçesine bağlı ekonomik durumu yüksek olduğu düşünülen Mavişehir Mahallesi ve ekonomik durumu orta ya da düşük olarak bilinen Bornova ilçesine bağlı olan Evka 4 Mahallesi seçilmiştir. Dört farklı mahallenin seçilmesinin nedeni; kentsel alan içindeki konumlarının yatay ve dikey mimariye uygun olması ve sosyal yapılarının farklı olmasıdır. Sadece dikeyde bir mahalle, yatayda bir mahallenin seçilmesi çalışmanın bilimsel niteliğini azaltacağı düşünüldüğü için konumu birbirinden farklı dört mahalle seçilmiştir. Çalışmada ekonomik düzeyi birbirinden farklı dört mahallenin seçilmesinin nedeni hem aynı mimari biçimine sahip (2 yatay ya da 2 dikey) hem de farklı mimari biçimine sahip (yatay ve dikey) mekânlarda yaşayan kişilerin gündelik hayatını kapsamlı bir şekilde ele almak ve böylece çalışmanın güvenilirliğini arttırmaktır. İzmir ilinin seçilmesinin nedeni ise araştırmacının yaşam deneyimlerinin ve gözlemlerinin (araştırmacının çocukluğunun geçtiği ve eğitiminin büyük bir çoğunluğunu burada alması) bu ilde daha fazla olmasıdır. En önemli neden ise büyükşehir olan İzmir’de yatay ve dikey mimarinin yoğun olduğu bir yer olmasıdır.

Bir araştırmanın evrenine ulaşmak güçtür. Bu sebeple elde edilen sonuçların genellenebilmesi için örneklem seçilmesi gerekmektedir. Örneklem, bu genellemeyi

mümkün kılar ve bu süreçte ikna edici bir rol oynar. Becker, örneklemin bu ikna işlevini vurgular. Bu araştırmada evrenden örneklem seçilirken her bireyin örnekleme dahil edilme şansının eşit olduğu, parçanın bütünü temsil etmesinde ideal olan tesadüfi örneklemden yararlanılmıştır (Becker, 2019: 121-125). Tesadüfi örnekleme türlerinden de biri olan tabakalı tesadüfi örneklem seçilmiştir. Tabakalı örnekleme, evrenin belirli özelliklere göre alt gruplara ayrılmasını sağlar (Neuman, 2017: 336-337). Araştırmada yararlanacağımız örneklemin tespiti amacıyla ele alınan mahallelerin nüfusu dikkate alınmıştır. Her bir mahalle (Evka 3, Evka 4, Limontepe ve Mavişehir Mahalleleri) bir tabaka olarak belirlenmiştir.

Evrenin temsil niteliğini arttırmak için her mahallenin evrendeki ağırlığı belirlenmiştir. Belirlenen sonuç örneklem sayısı ile çarpılarak her mahallenin örnekteki ağırlığı tespit edilmiştir. Çalışmada yer alacak olan dört mahallenin muhtarlarının belirttiği bilgiye göre 2023 yılı nüfus dağılımı, Limontepe Mahallesi 8.000, Mavişehir Mahallesi 16.000, Evka-3 mahallesi 26.000, Evka-4 mahallesi 18.000'dir. Çalışmanın evreni dört mahallenin toplam nüfusu olan 68.000'dir.³ Evreni oluşturan bu nüfus sayısından güven düzeyi %95, kabul edilebilir hata oranı %5 olmak üzere örneklem büyüklüğü 381 kişi olarak örneklem oranı formülüne göre hesaplanmıştır. Örneklem oranı, evren ve örneklem büyüklüğü arasındaki hesaptır (Bal, 2015: 232-238). Mahallelere göre örneklem dağılımı formüle göre hesaplandığında; Limontepe Mahallesi'nden 45 kişi, Mavişehir Mahallesi'nden 90 kişi, Evka-3 Mahallesi'nden 146 kişi, Evka 4 Mahallesi'nden ise 100 kişi belirlenmiştir. Bu bağlamda araştırmanın örnekleminde yatay ve dikey mimaride yaşayan dört mahallenin sakinlerinden araştırmaya gönüllü olarak katılacak olan katılımcılar yer almıştır. 18 yaş ve üzeri kişiler örneklem grubunu oluşturmuştur. 17 yaş ve altının seçilmemesinin nedeni ise yaşamlarında hâlâ ailelerine bağımlı olmaları, gündelik hayatta kendi inisiyatiflerini inşa edememeleri ve bu nedenle de toplumsal yaşamda gerekli niteliklere sahip olmamalarıdır. Karma yöntem kullanılarak yapılan bu çalışmada nicel yöntemde belirlenmiş açık ve kapalı uçlu soruların yer aldığı anket formu, örneklem grubunu oluşturan 381 kişiyle yüz yüze yapılmıştır.

³ TÜİK'ten alınan Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi sonuçları 31 Aralık 2022 tarihine ait olduğu ve TÜİK'in 2023 yılına ait nüfus bilgileri de yine Aralık ayında yayınlanacağı için her mahallenin muhtarlığındaki sistemden güncel olan nüfus bilgileri dikkate alınarak araştırma yapılmıştır.

Araştırmacı bu çalışmada fenomenoloji desenini uygularken ise “yatay ve dikey mimaride yaşama” fenomenine yönelik ortak ifadeleri belirlemeye çalışmıştır. Bu hedef doğrultusunda çalışma grubunu seçerken zengin bilgiye sahip olduğu düşünülen kişilerle görüşmek için amaçlı örneklem tekniğini kullanmıştır (Yıldırım ve Şimşek, 2006: 135). Araştırmacı 18 yaş ve üzeri olma şartıyla, her mahalleden eşit sayıda olacak şekilde; yatay mimari yaygın olan Limontepe Mahallesi sakini 4 kişi (2 erkek+2 kadın) ve Evka 3 Mahallesi sakini 4 kişi ve dikey mimari yaygın olan Evka-4 mahallesi sakini 4 kişi, Mavişehir Mahallesi sakini 4 kişi olmak üzere toplamda (8 erkek+ 8 kadın) 16 kişiyle derinlemesine görüşme yapmıştır. Başlangıçta her mahalleden 8 kişi olmak üzere toplamda 32 kişiye ulaşma hedeflenmiştir. Fakat anketin son açık uçlu sorusu olan “Yaşadığınız müstakil evin veya apartman dairesinin sizi bireysel ve toplumsal olarak etkilediğini düşünüyor musunuz? Açıklar mısınız?” verilen cevapların fazla olması (toplamda 381 kişi bu soruyu açıklayıcı cevaplar vermiştir) ve 16 kişinin verdiği cevapların tekrara düşmesi göz önüne alınarak çalışma grubu sınırlanmıştır. 16 kişiye düşürülmesinin bir başka nedeni de kişilerin kendi hayat hikayelerini anlatmak istememeleridir. 16 kişiyle yapılan görüşmelerde güven ortamı oluşturmak için kilit (kaynak) kişilerden (muhtar, arkadaş, komşu vb.) yardım alınmıştır. Araştırmaya katılan 16 görüşmecinin kimliklerini gizlemek için ise kod ad (Örneğin; Gülseren ismi) kullanılmıştır. Bu takma adlar (rumuz) katılımcıların ifadelerinin altına yerleştirilmiştir. Rumuz isimlerde K1, K2 vb. yerine İlknur, Başak, Ayşe, Semanur vb. isimlerin verilmesi araştırmanın analizi sırasında araştırmacının kişiyi ve sahayı hatırlamasında kolaylık sağladığı fark edilmiştir. Araştırmadaki katılımcıların kod adları ve sosyo-demografik özellikleri daha iyi anlaşılması için aşağıda tablolaştırılarak verilmiştir. Görüşmecilerin hayat hikayeleri ise ekler (Bkz. Ek:3) kısmında kendi ifadelerine sadık kalınarak sunulmuştur. Yapılan görüşmeler sonucunda veri doyumuna ulaşıldığı için görüşmeler araştırmacı tarafından sonlanmıştır.

Tablo 3.Görüşmecilerin Sosyo-Demografik Özellikleri

Kodlama (Takma adlar)	Yaşı	Doğum Yeri	Medeni Durumu	Eğitim Durumu	Meşguliyet Durumu	Şu an Yaşadığı Mahalle	Hayal ettiği evin mimari biçimi
İLKNUR	52	İzmir	Evli	Lise	Pazarlamacı	Mavişehir Mahallesi ⁴	Yatay mimari

⁴ Mavişehir Mahallesi ;dikey mimaride sosyoekonomik statüsü orta ve yüksek

FATİH	71	İzmir	Evli	Doktora	Emekli-Banka Müdürü	Mavişehir Mahallesi	Yatay mimari
SEMANUR	57	Sivas	Dul	Üniversite	Emekli-Muhasebeci	Mavişehir Mahallesi	Yatay mimari
NİZAM	69	Manisa	Evli	Önlisans	Emekli-Subay	Mavişehir Mahallesi	Yatay mimari
BAŞAK	44	Elazığ	Evli	Üniversite	Veteriner	Evka 4 Mahallesi ⁵	Dikey mimari
ADEM	65	Muş	Evli	Lise	Esnaf	Evka 4 Mahallesi	Yatay mimari
AYŞE	70	Elazığ	Dul	İlkokul	Ev Hanımı	Evka 4 Mahallesi	Yatay mimari
YAŞAR	56	Kars	Evli	İlkokul	Esnaf	Evka 4 Mahallesi	Yatay Mimari
GÜLSEREN	59	Gümüşhane	Evli	Okur-yazar	Emekli	Evka 3 Mahallesi ⁶	Yatay mimari
EREN	50	İstanbul	Dul	Üniversite	Emekli-Bankacı	Evka 3 Mahallesi	Yatay mimari
GÜLER	55	Erzurum	Evli	Ön lisans	Emekli- Ev Hanımı	Evka 3 Mahallesi	Yatay mimari
YUNUS	48	Aydın	Evli	Üniversite	Banka müfettişi	Evka 3 Mahallesi	Yatay mimari
AYBÜKE	31	İzmir	Bekâr	Üniversite	Öğretmen	Limontepe Mahallesi ⁷	Yatay mimari
ERDAL	40	Urfa	Dul	Lise	Serbest Meslek	Limontepe Mahallesi	Yatay mimari
ASYA	62	Tunceli	Evli	Okur-yazar	Ev Hanımı	Limontepe Mahallesi	Yatay mimari
MURAT	34	Mardin	Evli	İlkokul	Serbest Meslek	Limontepe Mahallesi	Yatay mimari

5.3.ARAŞTIRMANIN VERİ TOPLAMA TEKNİKLERİ VE SÜRECİ

Araştırmanın uygulama aşamasında öncelikle araştırma sahasına gidilip ziyaret edilmiştir. Araştırmacı sahada yer alırken uygulamanın yapıldığı yerlerde yapılan sosyal yaşam etkinliklerine (düğün, taziye, kutlama, asker uğurlama, ev ziyareti, altın günü, doğum günü, vb.) katılmıştır. Bu ziyaretler sayesinde alan hakkında ön bilgileri toparlamıştır. Pilot çalışma yapılarak sorulacak sorulardaki eksik ve eklenmesi gereken noktalar düzenlenip araştırmaya 7 Temmuz 2023 tarihinde başlanmıştır. Yaklaşık 5 ay süren (pilot çalışmada dahil) araştırma 27 Kasım 2023 tarihinde sonlanmıştır.

Araştırma sorularını aydınlatmak için farklı veri toplama teknikleri olan

⁵ Evka 4 Mahallesi; dikey mimaride sosyoekonomik statüsü düşük ve orta

⁶ Evka 3 Mahallesi; yatay mimaride sosyoekonomik statüsü orta ve yüksek

⁷ Limontepe Mahallesi; yatay mimaride sosyoekonomik statüsü düşük ve orta

gözlem, görüşme ve anket (mülakat) kullanılır. Bazı araştırmalarda bu tekniklerin hepsi bir arada kullanılabilir veya herhangi bir teknik örneğin sadece gözlem tekniği tercih edilebilir. Sadece bir teknik kullanılan araştırmalar, çoklu teknik kullanılan araştırmalara kıyasla yöntemsel hatalara (örneğin; anket sorularının taraflı veya doğru cevaplanmaması gibi.) karşı daha savunmasız olabileceği öngörülmektedir. Birden fazla veri toplama tekniğinin kullanılması “*Birbiriyle örtüşmeyen zayıf yönlerin yanında tamamlayıcı güçlü yönleriyle bir yöntem cephaneliği*” imkânı sunmaktadır (Brewer ve Hunter, 1989: 17). Bu nedenle karma yöntemin kullanıldığı bu araştırmada, veri toplama teknikleri olarak gözlem, derinlemesine görüşme ve anket tekniği bir arada kullanılmıştır. Bu tekniklerin kullanımı sahadan bilgilerin toplanması ve analizinin yapılabilmesi için oldukça önemlidir. Aşağıda bu tekniklerin kısaca tanımına ve araştırmada nasıl kullanıldığına kısaca yer verilmiştir.

5.3.1.Gözlem

Nitel araştırmada oldukça yaygın olarak kullanılan gözlem, Creswell’in (2013: 166) belirttiği gibi araştırma alanında bilimsel amaçlar doğrultusunda araştırmacının, beş duyu organı aracılığıyla gerçekleştirdiği olgusal bir süreçtir. Bu tekniğin kullanımı Bal’ın da (2013: 60) belirttiği üzere doğal ortamda ele alınan olguya doğrudan teması sağladığı, ayrıntılı bilgiye ulaşımı kolaylaştırdığı ve bazen tekrarlaması vb. bakımlarından avantajlıdır.

Bir araştırmacının nitelikli bir gözlem yapabilmesi için gerekli olan hazırlıkları Patton (2014: 260-261) şu şekilde sıralamaktadır; (1) araştırmacı dikkatini sadece araştırma konusuna vermeli, görülmesi gerekeni görmeli ve duyulması gerekeni duymalıdır, (2) gözlem sürecini betimsel bir şekilde yazmalı, (3) saha notlarını kaydedebilme yeteneğini geliştirmeli, (4) önemli ayrıntıları yakalamalı ve gereksiz ayrıntılardan uzak durmalı (5) gözlemlerin geçerliğini sağlayabilmek için titiz bir şekilde davranmalı ve (6) araştırmacının araştırdığı konu hakkında kendi bakış açısının güçlü ve zayıf yönlerini belirlemelidir.

Gözlem tekniğinde amaç araştırmada ele alınan olay, olgu ve durumlar arasındaki ilişkiyi anlamaktır. Bu açıdan araştırmalarda önemli bir role sahip olan bu teknik, araştırmacının ele aldığı konuya yönelik sorularına, soru sormadan cevaplar bulmasını kolaylaştırmaktadır. Gökçe’nin (2012: 83) de ifade ettiği insanlara “*Neden böyle yaptınız ya da yapıyorsunuz*”, “*Neden böyle düşünüyorsunuz?*” sorularını sormak yerine ne yaptıklarının ve nasıl davrandıklarının gözlemlenmesini sağlayan bu teknik,

çevrede olup biten her şeyin (ele alınan araştırma konusuyla ilgili) fotoğrafını çekmek ve resmini yapmak olarak tanımlanabilir.

Gözlem tekniği doğal ve yapay ortamlarda gerçekleştirilme biçimine bağlı olarak farklı şekilde gruplandırılmaktadır. Gözlemin doğrudan yapıldığı ve sosyal gruplarla bire bir temasın sağlandığı yer doğal ortam olarak tanımlanırken; yapay ortam, ele alınan olay, olgu ve değişkenleri anlamak için oluşturulan ortamları (laboratuvar gibi) ifade etmektedir (Bal, 2013: 60). Araştırmacı, bu noktada Yıldırım ve Şimşek 'in (2006: 170) ifade ettiği gibi yapıya yönelik iki temel boyuta araştırdığı konuya göre karar vermelidir. Birincisi gözlemin gerçekleşeceği ortamın yapısına (doğal ya da yapay) diğeri de gözlem sahasında ne tür bir gözlem yapacağını (yapılandırılmış- yarı yapılandırılmış yapılandırılmamış) belirlemelidir. Yapılandırılmamış ve yapılandırılmış gözlem olarak iki tür gözlem vardır. Yapılandırılmış gözlemde araştırmacı dışarıdan gözlemci (etik) konumunda, araştırmacı kimliği ile dışarıdan biri gibi gözler. Yapılandırılmamış gözlemde ise araştırmacı içeriden katılımcı (emik) konumunda araştıracağı gruba (suç grubu, kültür grubu, köylü grubu vb.) katılır, içerden gözlem yapar (Bal, 2013: 60).

Bu çalışmada araştırmacı, yatay ve dikey mimaride gündelik hayat farklılığını ayrıntılı bir şekilde ele almak için gözlem tekniğini hem konunun belirlenmesinde hem de saha araştırmasında kullanmıştır. Araştırmacı, gözlem yaparken belli bir çerçeveye göre gözlem yaptığı ancak esnek davrandığı yarı yapılandırılmış gözlem aracılığıyla ele aldığı Evka 3, Evka 4, Mavişehir ve Limontepe Mahalle'lerinde yaşayan kişilerin nasıl yaşadığını, gündelik hayat pratiklerini ve birbirlerine karşı nasıl davrandıklarını gözlemlemiştir. Araştırmacı yaptığı gözlemleri kendine ait kısaltma tekniklerini de kullanarak not tutma yöntemiyle araştırmanın saha sürecinde kayıt altına almıştır. Bu gözlemlerini araştırmacının rolü, araştırmanın saha deneyimi kısmında detaylı olarak açıklamıştır. Ayrıca araştırmanın bulgularının yorumlanmasında da gözlem tekniğinden yararlanmıştır. Araştırmacının, gözlem tekniğini araştırmanın bulguları ve yorumlanması aşamasında kullanması araştırmanın geçerliğini arttırmaya katkı sağlamıştır.

5.3.2.Görüşme Tekniği (Mülakat)

Görüşme, araştırmaya katılan katılımcıların, anlam dünyalarına ve tanımlamalarına, gerçekliğe ilişkin algılarına, toplumsal gerçekliği açığa çıkarmaya imkân sağlayan bir tekniktir (Punch, 2005: 165-166). Görüşme tekniğinin amacı

araştırılan konu hakkında sözlü bilgi toplamaktır (Gökçe, 2012: 87). Bal'ın da belirttiği gibi araştırılan konu hakkında ilgili kişilerden çeşitli sorular yardımıyla bilgi almak görüşme tekniğiyle gerçekleşir (Bal, 2012: 142). Görüşme tekniği görüşme becerisi, duyarlılık, karşımızdakini anlama, içe bakış ve disiplin gerektiren bir tekniktir. Görüşme sırasında araştırmacı konuşmayı yönlendirir ve ayrıntılara inmeyi amaçlayarak, doğrudan gözlemlenemeyen davranışları ortaya çıkarır (Kümbetoğlu, 2005: 72). Patton'un (2014: 341) belirttiği gibi insanların duyguları, düşünceleri ve niyetleri gözlemlenmez. İnsanların yaşantılarını nasıl organize ettiklerini ve yaşantılarında gerçekleşen olaylara nasıl anlamlar yüklediklerini bilmek için sorular sorulur. Görüşmenin amacı, diğer insanların bakış açılarına ulaşmaktır. Görüşmeler insanın zihninden neler geçirdiğini açığa çıkarmak ve insanların hikayelerini bir araya getirmek için yapılır.

Görüşme tekniği nicel araştırmalarda kullanılabileceği gibi ağırlıklı olarak nitel araştırmalarda kullanılır. Nitel görüşmeleri nicel görüşmelerden ayıran önemli fark ise görüşme sırasında anket tekniğinde kullanılan soruların daha detaylı olan sondaj sorularla cevaplandırılmasıdır (Güven, 2006: 169-171). Görüşme türü aynı anlamda ele alınmış olsa da farklı şekilde sınıflandırmalar yapılmıştır. Görüşme türleri yapılandırılmış görüşme, yarı-yapılandırılmış görüşme, yapılandırılmamış görüşme olmak üzere üç gruba ayrılarak ele alınmıştır (Merriam, 2018: 87; Bal, 2016: 162-164; Patton, 2014: 342-344; Demir, 2009 : 291-292; Yıldırım ve Şimşek, 2006 :121-123). Yapılandırılmış görüşme, görüşülen kişilerle bir form çerçevesinde, yapılandırılmış sorularla gerçekleştirilen ve önceden planlanarak yapılan bir görüşmedir (Bal, 2013: 74). Yapılandırılmamış görüşme ise bir ortam gözlemlenirken veya o ortamda bulunan bir veya daha fazla birey ile konuşmak gerektiğinde, istenilen bilgiye en uygun biçimde ulaşmaktır. Doğal akışında gerçekleşen bu görüşme önceden yapılandırılarak yapılmadığı için uzun ve zaman alıcı olmakla birlikte ayrıntılarda önemli bulgular sunabilir (Patton, 2014: 342; Bal, 2013: 75). Yarı yapılandırılmış görüşme ise görüşme sırasında sorulacak soruları veya değinilecek konuları içeren bir form kullanılır. Bu görüşme türü için hazırlanan görüşme formunda yer alan soruların katılımcılara aynı sırada ve aynı biçimde sorulma zorunluluğu yoktur. Araştırmacı istediği soruları sorabilir ve yeni sorular ekleyebilir. Yarı yapılandırılmış görüşmelerin en önemli özelliği yapılandırılmış ve yapılandırılmamış görüşme türlerinin eksiklerini ortadan kaldırmasıdır (Bal, 2016: 163). Bu nedenle yapılan bu araştırmada, araştırmacıya belirli

bir çerçeve sunduğu ve katılımcıların görüşlerini doğal akışında daha detaylı bir şekilde cevaplamalarına imkân verdiği için yarı yapılandırılmış görüşme tekniği kullanılmıştır.

Görüşme sürecine başlamadan önce öncelikle görüşme konusu ve problemi belirlenmiştir. Ardından araştırmaya gönüllü katılacak kişiler seçilmiş, kendileriyle hangi amaçla görüşme yapılacağı hakkında bilgi verilerek ön görüşme yapılmıştır. Görüşmelerde katılımcıların gizliliğine saygı gösterilmiş, elde edilen bulguların anonim kalacağına yönelik açıklama bizzat araştırmacı tarafından yapılmıştır. Ayrıca görüşme formunun üstüne aydınlatıcı onam formu eklenmiş ve katılımcılara görüşme öncesinde okumaları için verilmiştir. Böylece araştırmanın amacı, bilgilendirme onam yazısı ve görüşme sırasında sorulacak sorular yazılı olarak sunulurken katılımcıdan onay ifadesi alınmıştır. Bu şekilde araştırmaya katılan katılımcıların, görüşme teklifini reddetmesi veya kabul etse bile sorulara içtenlikle cevap vermemesinin önlemi alınmıştır (Johnson, 2002: 114). Böylece araştırmacının katılımcıların bilgilerini gizli tutacağı teminatının verilmesi sayesinde güven ortamı sağlanmıştır. Ayrıca araştırmacı, katılımcıların sonradan ulaşabilecekleri iletişim bilgisini de görüşme formuna ekleyerek güvenli bir iletişim kurmuştur. Böylece gizlilik ve etik kurallara dikkat edilmesi araştırmanın güvenilirliğini de arttırmıştır.

Görüşme formu 21 açık uçlu sorudan oluşmuştur. Derinlemesine görüşmede katılımcıların anket sorularında yüzeysel olarak cevap verdiği demografik özellikleri, aile biçimleri, çocuklukta yaşadığı konutun mimari yapısı, komşuluk ilişkileri, İzmir’de yaşama nedeni, psikolojik durumu, çocuk yetiştirme durumu, yaşadığı mimari biçimindeki sorunlar, yatay ve dikey mimari algısı, deprem tecrübesi yaşayıp yaşamadığı, depremden sonra hangi mimari biçimini tercih etmeyi düşündüğü, gelecekte nasıl bir evde yaşama isteği, kentte hangi mimari biçiminin olmasını isteği gibi bazı sorulara detaylı cevaplar aranmıştır. Ayrıca anket soruları dışında da çalışma için önemli görülen sorularda sorulmuştur. Bu sorulardan bazıları şunlardır: *“Çocukluk ve gençlik yıllarında komşuluk ilişkileriniz nasıldı?”, “Kendinizi müstakil bir bahçeli evde oturduğunuzu düşünün. 1. kattan gökyüzüne bakınca ne hissediyorsunuz?”, “Kendinizi 25 katlı bir apartman dairesinin en son katında oturduğunuzu düşünün. 25. kattan dışarıya baktığınızda ne hissediyorsunuz?”, “Yüksek katta yaşıyorsanız bu durumun sizi yalnızlaştırdığını düşünüyor musunuz? Eğer yaşamıyorsanız bu konu hakkındaki düşüncelerinizi belirtir misiniz?”, “Kentte sizce yatay ve dikey mimari biçimlerinden hangisi yaygınlaşmalı? Peki neden? Kısaca belirtiniz.”* Bu sorulardan

elde edilen bulgular değerlendirilmiş, bu konuyla ilgili diğer çalışmalar göz önünde bulundurularak tartışılmıştır.

Görüşme sorularını önceden gözden geçiren araştırmacı, görüşme sırasında samimi bir ortam oluşturmuştur. Ardından görüşme yapılacak kişilere oluşturulan görüşme formu çerçevesinde görüşmeler yapılmaya başlanmıştır. Amaçlı örneklem tekniğiyle seçilen 16 kişiyle yapılan yüz yüze görüşmeler; mekân olarak katılımcıların evinde, evlerinin bahçesinde, iş yerlerinde, kafede, cami önünde gerçekleşmiştir. Kadın görüşmecilerle araştırmacının da kadın olması nedeniyle evlerinde rahatlıkla görüşülmüştür. Görüşme sırasında katılımcılardan ses kaydı için hem yazılı hem de sözlü olarak izin istenmiş fakat kabul etmedikleri için araştırmacı, tüm görüşmeleri eksiksiz bir şekilde not tutmuştur. Güven ortamı oluşturularak yapılan görüşmeler resmi formattan uzak durularak yapılmış, sohbet ortamında yapılmasına özen gösterilmiştir. Araştırmaya katılan katılımcıların ifadeleri kimliklerini korumak için rumuz adlar (İlknur, Başak vb.) verilerek sunulmuştur.

Görüşmeler sırasında katılımcılar olan Yaşar, İlknur, Nizam, Güler, Eren, Yunus, Aybüke, Erdal, Ayşe ve Murat'la yalnız görüşülmüştür. Katılımcılardan biri olan Fatih'le eşinin yanında görüşme gerçekleşmiştir. Asya ve Başak'la ise çocuklarının yanında görüşme yapılmıştır. Gülseren ve Adem'le yanında komşuları varken görüşülmüştür. Torununa bakan Semanur'la da torununun yanında görüşme gerçekleşmiştir. Başkalarının da araştırmaya bu şekilde dahil olmasının başta araştırma için tehdit oluşturulacağı düşünülse de daha önce benzer durumla karşılaşan araştırmacı (Yalçın, 2019) suçlu bireylerle yaptığı görüşmede de uzman dinleyiciler (denetimli serbestlik uzmanı) yer aldığı için bu duruma olumlu yaklaşmıştır. Çünkü daha önceki araştırmalarında da araştırma sırasında yanlarındaki kişiden duygusal destek alan katılımcıların, kendini daha rahat hissettikleri, açık ve içtenlikle soruları cevapladıklarını fark etmiştir. Yapılan bu araştırmada da görüşmelerde katılımcıların yanında birinin bulunduğunu fark eden araştırmacı, görüşme sırasında dikkatli bir gözlem yaparak görüşme akışını daha dikkatli yönlendirmiştir. Araştırmacının yanlarında birinin varlığını kabul edip esnek davranması yanlarındaki kişiden duygusal destek alan katılımcıların, kendilerini rahat hissetmeleri sağlanmıştır. Gerçekleşen bu görüşmelerde kendilerini açık ve net bir şekilde ifade ettikleri gözlemlenmiştir. Görüşmede aktif olarak dahil olan bir dinleyiciyle daha sonra görüşme gerçekleştirmiştir. Görüşmeler araştırmaya katılan gönüllü katılımcılarla yaklaşık olarak

45 ve 120 dakika arasında gerçekleşmiştir. En uzun görüşme Ayşe ile 120 dakika, en kısa görüşme ise Fatih’le 45 dakikada gerçekleşmiştir.

Görüşme sırasında araştırmacı, katılımcılara soruları açık ve net bir şekilde sormuştur. Soruları sorarken yönlendirme yapmamaya, dikkatle onları dinlemeye, sözlerini kesmemeye özen göstermiştir. Araştırmacı gerekli gördüğü yerlerde katılımcıların anlattığını daha iyi anlamak için açıklayıcı sorular sormuş ve böylece derinlemesine cevaplar almıştır. Böylece katılımcıların daha rahat hissetmelerini sağlanmıştır. Araştırmacı ayrıca katılımcının mimiklerini ve duygusal izlenimlerine yönelik gözlemlerini de yazmıştır. Görüşme formuna görüşme numarasını ve görüşmenin mekânını, tarihini, başlama ve bitiş saatini de eklemiştir. Görüşmelerde bazı ifadelerin altı çizilmiş ve önemli noktaları büyük harflerle yazılarak vurgulanmıştır. Araştırmacı görüşmenin başında ve sonunda araştırmaya gönüllü katılan katılımcılara teşekkür ederek görüşmeyi sonlandırmıştır. Görüşmenin gerçekleştiği gün elde edilen bilgiler araştırmacı tarafından temize çekilmiş ve elektronik ortamda kayıt altına alınmıştır. Daha sonra ise Bal’ın (2013: 77-78) ifade ettiği gibi görüşmeler analiz edilmiş, araştırmanın bulguları ve yorumlanması başlığında verilerek değerlendirilmiş, sonuç yazılarak raporlaştırılmıştır.

5.3.3. Anket Tekniği

Anket tekniği, örneklemde yer alan katılımcıların ele alınan konu veya olguyla ilgili düşüncelerini, eğilimlerini, tercihlerini, beklentilerini ve algılarını incelemek için kullanılan veri toplama tekniklerinden biridir. Marsh’ın (1982) da belirttiği gibi sosyal araştırma yönteminde kullanılan veri toplama tekniği olan anketle insan davranışları, tutumları, inançları ve özellikleri hakkında bilgi toplanır.

Yatay ve dikey mimaride gündelik hayat farklılığını ele alan bu araştırmada hedeflenen amaçlarından biri elde edilen bulgular sayesinde bilgi toplamak ve sonuçlarının genellenmesidir. Bu nedenle evren hakkında genel bir kaniya varmak için tarama tekniği kullanılmıştır (Karasar, 2005: 79). Mevcut durum olan yatay ve dikey mimaride yaşamı tanımlamak için betimsel tarama tekniği kullanılırken; yatay ve dikey mimariyle ilgili bir çok değişken arasındaki ilişkiyi ele almak için de ilişkisel tarama tekniğinden faydalanılmıştır (Neuman, 2017: 400-401).

Anket uygulama sürecinde öncelikle araştırmanın amacı doğrultusunda hipotezler belirlenmiştir. Daha sonra hipotezleri test etmek için anket soruları

planlanmıştır. Anket formunun başında öncelikle aydınlatıcı onam formuna yani araştırmaya katılan katılımcılara araştırmanın konusu, amacı, toplanacak bulguların kullanımı ve gizlilik ile ilgili bilgilendirmeye yer verilmiştir. Böylece araştırmacı hem kendini, hem de araştırmaya gönüllü olarak katılan katılımcıyı hukuki olarak korumuş, araştırmanın etik kurallara uyarak yürütüleceğini belirtmiştir. Aydınlatıcı onam yazısında araştırmacı ayrıca ankete katılan katılımcılara, araştırmaya gönüllü katılımlarından dolayı teşekkür etmiştir. Anket formunda aydınlatıcı onam yazısından hemen sonra araştırmacının ele aldığı çoklu veri toplama sahaları olan dört mahalle karışmasın diye önlem olarak anketin tarihine, yapıldığı mahalleye ve mekâna yer verilmiştir. Daha sonra ise anket sorularını yazmaya başlamıştır.

Araştırmacı tarafından anket soruları hazırlanırken Gegez'in (2010) belirttiği bazı konulara dikkat edilmiştir. Öncelikle anket formunda yer alan sorular dikkat çekici olmuştur. Anlaşılması kolay, basit sorular sorarak katılımcıların her soruya rahatlıkla cevap vermeleri sağlanmıştır. Soru ve cevaplarda kısa ve açıklayıcı ifadelerle yer vererek akıcı bir anket formu hazırlanmıştır. Olumlu ifadelerle yer verilmiştir. Birbiriyle ilişkili konulara örneğin aile ile ilgili sorular aynı bölümde sıralı bir şekilde sorulmuştur. Anketin şekil ve düzenine özen gösterilmiştir. Ankette yer alan sorular numaralandırılmıştır. Araştırmacı ankette olan *“Hayalinizde yaşamak istediğiniz yerleşim yeri hangisi?”* sorusuna görsel şıklar ekleyerek tercihlerini kolaylaştırmış ve ilgi çekici hale getirmiştir. Böylece katılımcıların konuyu daha iyi anlamasını sağlamıştır. Araştırmacı, anket sorularını hazırlarken uzman görüşlerini (sosyolog, psikolog, mimar vb.) dikkate almıştır. Pilot çalışma yapan araştırmacı, edindiği deneyimler sonucunda tekrar anket formunu gözden geçirip, düzenlemeler yapmıştır. Ardından tekrar uzmanların onayı alındıktan sonra anket formu son halini almıştır (Bkz. Ek 1:Anket Formu). Böylece veri toplama sürecine geçilmiştir.

Anket tekniği uygulanırken anketin yüz yüze, posta, bilgisayar ve telefonla olmak üzere dört şekilde uygulanabileceği belirtilmiştir (Aiken, 1997; Anderson, 1990). Yapılan bu araştırmada anket tekniği araştırmacı tarafından 381 kişiyle yüz yüze yapılmıştır. Araştırmacı anket sorularını bizzat kendisi okumuş ve verilen cevapları eksiksiz, doğru bir şekilde işaretlemiştir. Araştırmacının anketleri bu şekilde yapmasının nedeni ise pilot çalışma sırasında kalabalık mekânlarda (kafe, kahvehane, spor salonu gibi) dağıtılan anketlere verilen cevapların eksik, yanlış ve doldurmak için doldurulmuş olduğunu fark etmesidir. Bu nedenle yüz yüze yapılan anketler sayesinde daha güvenilir

ve derinlemesine cevapların elde edilmesi sağlanmıştır. Ayrıca konu hakkında katılımcıların mimiklerinden ve tepkilerinden de bilgiler elde edilmiştir. En önemlisi de araştırmacı soruları sözlü olarak sorduğu için katılımcıların anketi tamamlama oranı daha çok artmıştır.

Araştırmada kapalı uçlu olan 37 anket sorusuna cevap aranmıştır. Böylece araştırmaya katılan kişiler kendilerine uygun seçeneği ifade etmişlerdir. Sadece araştırmanın son sorusu olan *“Yaşadığınız müstakil evin veya apartman dairesinin sizi bireysel ve toplumsal olarak etkilediğini düşünüyor musunuz? Açıklar mısınız?”* sorusu hem kapalı hem açık uçlu olarak yani yarı yapılandırılmış bir şekilde sorulmuştur. Bu sayede araştırmaya katılan kişiler, bu konu hakkındaki fikirlerini, sorunlarını ve önerilerini özgürce ifade etme imkânı elde etmişlerdir.

Araştırma yapılırken araştırmacı, ankette yer alan soruları çalışmaya gönüllü olarak katılmak isteyenlere belirtilen süreyi (tahmini olarak 20-30 dakikayı) geçmeyecek şekilde sırasıyla sormuştur. Fakat bazı katılımcılar anket sorularına detaylı bir şekilde cevap verdiği için görüşme süresinin 45 dakika ve 1 saat uzadığı da olmuştur. Duygusal açıdan yüklü olan yani yaşam hikayesine ve deneyimlerine değinen kişilerle görüşme süresinin uzadığı fark edilmiştir. Anketlerin tahmin edilen süreden fazla uzaması araştırmaya olumlu yönde katkı sağlamıştır. Özellikle konuya ilgisi olan katılımcıların anket süresinin uzamasından dolayı rahatsız olmadıkları ve isteyerek aktif katılım sağladıkları fark edilmiştir. Böylece araştırmadan elde edilen bilgiler zenginleşmiş ve derinlemesine bir analiz yapma imkânı elde edilmiştir.

Araştırmacı veri toplama teknikleri olan gözlem, anket ve derinlemesine görüşme ile ele aldığı dört mahalledeki yaşam koşullarını, gündelik hayat pratiklerini, yatay ve dikey mimaride gündelik hayat farklılıklarını (demografik özellikleri, aile biçimi, siyasi ve dini görüşleri, sağlık ve psikolojik durumu, suç algısı, depremden sonra yatay ve dikey mimari tercihlerini, sosyal ilişkilerinin durumunu, mahalle sakinlerinin mekânı kullanım biçimlerini, yatay ve dikey mimaride yaşanan sorunları ve bu mekânları seçme nedenlerini, deprem deneyimlerinin olup olmadığını, depremden sonraki yatay ve dikey mimari algısında değişme olup olmadıklarını, hayalinde yaşamak istediği yerleşim yeri tercihlerini (yatay ve dikey mimari mi?) ve son olarak da yatay ve dikey mimaride yaşamının bireysel ve toplumsal etkilerinin olup olmadığını anlamaya çalışmıştır. Bu tekniklerin kullanımı yeterli veri çeşitliliğine ve derinliğe ulaşmaya kadar devam etmiştir. Yeterli doyuma ulaşıldığında veri toplama

süreci sonlandırılmıştır. Daha sonra ise toplanan bulguların analiz aşamasına geçilmiştir.

5.4.ARAŞTIRMANIN VERİ ANALİZ TEKNİKLERİ

Bulguların analizi yapılırken, yatay mimarinin yoğun olduğu, ekonomik ve sosyal yapısı birbirinden farklı olan Evka 3 ve Limontepe Mahallesi'nde yaşayan kişilerin demografik özellikleri, aile biçimi, siyasi ve dini görüşleri, sağlık ve psikolojik durumu, suç algısı, depremin etkisi, gelecekte yaşamak istediği yer tercihi (yatay mimari mi?, dikey mimari mi?), yatay ve dikey mimarinin bireysel ve toplumsal etkisinin olup olmadığı? faktörlerini ele alan anket ve görüşme sorularına verilen cevaplar analiz edilmiştir. Elde edilen nicel ve nitel bulgular kendi arasında karşılaştırılmış ve değerlendirilmiştir. Ardından aynı şekilde dikey mimarinin yoğun olduğu, ekonomik ve sosyal yapısı farklı olduğu bilinen Evka-4 ve Mavişehir Mahallesi'nin nicel ve nitel bulguları kendi içinde karşılaştırılıp analiz edilmiştir. Daha sonra sosyal ve ekonomik yapısı (gelir düzeyi yüksek) birbirine benzer olan yatay mimariye sahip Evka-3 ile dikey mimariye sahip Mavişehir Mahallesi'nden elde edilen bulgular nitel ve nicel teknikler sayesinde karşılaştırılmıştır. Aynı şekilde ekonomik (gelir düzeyi düşük ve orta) ve sosyal yapısı birbirine benzer olan dikey mimariye sahip Evka-4 ile yatay mimariye sahip Limontepe Mahallesi'nde elde edilen bulgular, nitel ve nicel teknikler sayesinde karşılaştırmalı bir şekilde analiz edilmiştir.

Son olarak da yatayda yer alan iki mahalle (Evka-3 ve Limontepe) ile dikeyde yer alan iki mahalle de (Evka-4 ve Mavişehir) yaşayan kişilerin demografik özellikleri, aile biçimi, siyasi ve dini görüşleri, sağlık ve psikolojik durumu, suç algısı, depremin etkisi faktörleri de nitel ve nicel bulgular sonucunda karşılaştırılmıştır. Hipotezlere yönelik hazırlanan araştırma soruları sayesinde elde edilen nicel veriler sayesinde genelleştirebilecek sonuçlar elde edilmiştir. Nicel verilerden elde edilen bulguların nedeninin daha iyi anlaşılması ve ayrıntısını ortaya çıkarmak için hazırlanan araştırma sorularından oluşan görüşme formuna verilen cevaplar sayesinde de yatay ve dikey mimaride gündelik hayat farklılığı nitel bulguların yardımıyla daha detaylı bir şekilde neden-sonuç ilişkisiyle değerlendirilmiştir.

Elde edilen bulguların sonuçları karma yöntem sayesinde yatay ve dikey mimaride gündelik hayat farklılığını yansıtan faktörlerin (demografik özellikler, aile biçimi, siyasi ve dini görüşleri, sağlık ve psikolojik durumu, suç algısı, depremin etkisi,

gelecekte yaşamak istedikleri yer ve yatay/ dikey mimarinin bireysel ve toplumsal etkisi) neler olduğu tam anlamıyla tespit edilmiştir. Yatay ve dikey mimari kategorileri ele alınan bağımlı değişkenler (demografik özellikleri, aile biçimi, siyasi ve dini görüşleri, sağlık ve psikolojik durumu, suç algısı, depremin etkisi, gelecekte yaşamak istedikleri yer, yatay ve dikey mimarinin bireysel, toplumsal etkisi) arasındaki ilişkiler tek tek yorumlanmıştır. Anlamlı ilişkili olan hipotezler belirlenmiş, nitel verilerle de alıntılanarak detaylı bir şekilde analiz edilmiştir. Yatay ve dikey mimaride boşanma ve suç oranında, sağlık ve psikolojik durumda farklılık olup olmadığı nicel verilerle belirlenmiş, nitel bulgular sayesinde detaylı bir şekilde açıklanmıştır. Örneğin intihar etme veya suç işleme durumu dikey mimaride daha fazlaysa nedeni tespit edilmiş ve buna yönelik çözüm önerileri sunulmuştur.

Elde edilen nicel veriler sosyal bilimlerde kullanılan istatistik programıyla analiz edilmiştir. Bulguların istatistiki değerlendirilmesinde 3 temel araştırma sorusuna yönelik hazırlanan temel ve alt hipotezleri test etmek için elde edilen bulguların sunumu; sayı, yüzde değerler, ortalama, standart sapma, en küçük-en büyük değerler kullanılarak yapılmıştır. Toplanan bulgular sosyal bilimlerde kullanılan istatistik programında; tanımlayıcı istatistik, ki-kare testi, fisher's exact testle analiz edilmiştir. Bağımsız örneklem t-testleri ile analizi yapılmıştır. Araştırmada P değeri anlamlılık düzeyi, $p < 0,05$ olarak kabul edilmiştir.

Frekans analizinde ise bulguların tekrar etme sıklığı sistemli bir şekilde tablolaştırılmıştır. Çalışmada birden çok frekans analizi yapılacak soru bulunmaktadır. Örneğin, araştırma sorularından biri olan yatay ve dikey mimariyi tercih etme durumu frekans analizi sayesinde tespit edilmiştir. Elde edilen yüzdelik dilim sayesinde kişilerin hangi mimari biçimini daha çok tercih ettiği veya etmek istediği açıklanmıştır. Ki kare testinde ise iki değişken arasındaki ilişkinin anlamlı olup olmadığı analiz edilmiştir. Hipotezlerde ki kare testine uygun olan sonuçlar belirlenmiş ve test edilerek sunulmuştur. Örneğin yatay ve dikey mimaride cinsiyet, eğitim durumu, yaş, meslek durumu, vs. değişkenler ile arasındaki ilişki ki kare testiyle analiz edilmiştir. Karma yöntemde açıklayıcı sıralı desen kullanılan bu araştırmada, nicel yöntemde elde edilen bulguların daha derinlikli ele alınması ve amacına ulaşması için nitel yöntemden de yararlanılmıştır.

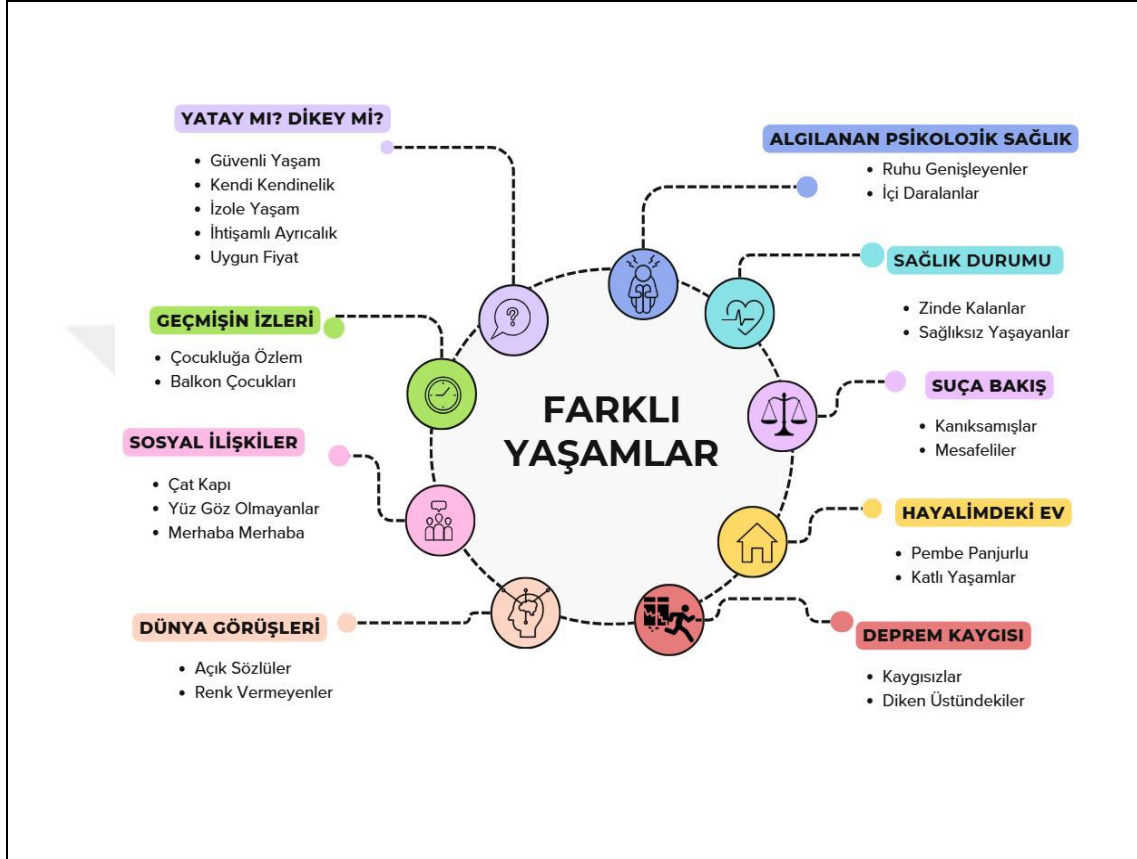
Araştırmada nitel yöntemde kullanılan fenomenoloji deseni tercih edilmiştir. Fenomenoloji deseninin analizi ve sunumu yapılırken öncelikle incelenen fenomenle

ilgili kişisel deneyimler betimlenmeye çalışılmıştır. Öncelikle Moustakas'ın (1994) ifade ettiği gibi araştırmacı, bir sonraki başlıklardan biri olan araştırmacının rolünde, kişisel deneyimlerini bir kenara bırakmak için kendi deneyimini paylaşmış, böylece doğrudan görüşmecilerin ifadelerine odaklanmaya çalışmıştır. Bu aşamadan sonra bulguların analizi yapılırken Kıray'ın (2021: 98-99) belirttiği gibi araştırmacı, öncelikle görüşmeye gönüllü katılan 16 kişinin, fenomeni nasıl deneyimlediğine yönelik ifadelerinde tekrarlanan önemli kelime ve cümleleri bir araya getirmiştir. Elde edilen ifadelerde benzer özellikleri paylaşan bulgular kategorilere ayrılmıştır. Şekil 3.te görüldüğü gibi bulguların analizinde; yatay mı? dikey mi? geçmişin izleri, sosyal ilişkiler, dünya görüşleri, algılanan psikolojik sağlık, sağlık durumu, suça bakış, hayalimdeki ev, deprem kaygısı kategorileri kullanılmıştır. Kodlama sürecinde ise her bir kategorinin altına tekrarlayan kavramı ve olayı anlatan kodlar yerleştirilmiştir. Nitel yöntemde veri analizinde kullanılan kod, elde edilen veriyi “temsil etmek” veya “tercüme etmek” anlamında kullanılır (Vogt vd., 2014: 13). Kod bir kitabın başlığı gibi eserin ana konusunu ve özünü yansıtır (Saldana, 2019: 4). Yapılan bu araştırmada da farklı kodlar kullanılarak yatay ve dikey mimaride gündelik hayat farklılığı incelenmiştir. Örneğin sosyal ilişkiler kategorisi altında katılımcıların ifadeleri “çat kapı, yüz göz olmayan ve merhaba merhaba” betimsel kodlarla sunulmuştur. Ele alınan bu kodlar sayesinde Charmaz'ın (2014: 113) belirttiği gibi analizin kemikleri oluşmuştur. Kodların bir araya gelmesiyle bu kemikler hareket edebilen bir iskelete dönüşmüş ve araştırmanın analizine canlılık katmıştır.

Yapılan bu araştırmada araştırmacı kodları eliyle yapmış, renkli kalemle yazarak metinde vurgulamıştır. Graue ve Walsh'ın (1998: 145) belirttiği gibi elle kodlama yapan araştırmacı, sahadan elde ettiği bulgulara sürekli dokunmuş, uğraşmıştır. Böylece aklına gelen soyut fikirleri tekrar kayda geçirerek somut hale dönüştürmüştür. Araştırmacı pilot çalışma yapmadan önce araştırma sorularının yanına belirli kodları yerleştirerek ele alacağı kategorileri daha derinlemesine inceleme fırsatı elde etmiştir. Geçici kodlama olarak tanımlanan bu durumda örneğin “mahalle baskısı”, “siteril yaşam” gibi araştırma sorularının yanına kodlar verilerek bir başlangıç listesi düzenlenmiştir. Yapılan pilot çalışma ve sahadan elde edilen bulgular toplandıkça, kodlandıkça ve analiz edildikçe geçici kodlar değiştirilmiş, silinmiş ve yeni kodlar oluşturulmuştur (Saldana, 2019: 168). Böylece Layder'in (1998: 31) ifade ettiği gibi geçici kodlar sayesinde araştırma ile ilgili akla gelen anahtar kelimeler, ifadeler,

kavramlar ortaya çıkmış, ele alınan yatay ve dikey mimaride yaşamak ile ilgili faktörler (sosyal ilişkiler, suç, deprem, aile vb.) birbiriyle ilişkilendirilmiştir. Geleneksel araçlarla yapılan kodlama araştırmacının zihninde tam anlamıyla oturduktan sonra elektronik dosyaya aktarılmıştır.

Şekil 3. Fenomenolojik Desende Kullanılan Tema, Kategoriler ve Kodlar

Elde edilen kodlar ve kategorilerin birleştirilmesi sonucunda daha genel, kapsayıcı olan farklı yaşamlar teması belirlenmiştir. Bu temanın belirlenmesinde derinlemesine görüşme sorularının yanı sıra anket sorularının sonuncusu olan “Yaşadığınız müstakil evin veya apartman dairesinin sizi bireysel ve toplumsal olarak etkilediğini düşünüyor musunuz? Açıklar mısınız?” verilen cevaplarında katkısı olmuştur. Araştırmanın bulguları ve yorumlanması bölümünde anket sorusunun son sorusuna verilen cevapların yanında parantez içinde katılımcının yaşı, cinsiyeti, doğum yeri, meşguliyet durum, yaşadığı mahalle, oturduğu ev, yatay mimariyse müstakil ev ifadesine apartmansa kat bilgisine aşağıdaki örnekteki gibi yer verilmiştir:

“Müstakil evde huzurluyum. Yüksek katlı apartmanlarda komşuluk ilişkisi yok. Burada ben tanımasam da beni tanıyorlar, saygı duyuyorlar, iletişim kuruyorlar. Kendimi yüksek katlı bir evde hapis etmem. Kedi yok, köpek yok,

toprak yok, komşu yok. O hayatta mutsuz olurum. Müstakil ev de bunların hepsi var. Pandemide bile çıkıp yürüyüş yapabildim, kedi köpek besleyebildim. Ama apartmanda olsam bunları yapamazdım. Apartmanda çat kapı kimseye gidemezdim”(75 yaşında, Erkek, Manisalı, Emekli, Evka 3 Mahallesi, Müstakil ev)

Bu kategoriler, kodlar ve oluşturulan tema analiz edilmiş, yorumlanmış ve tartışılmıştır. Elde edilen nitel ve nicel bulgular karma yöntem sayesinde harmanlanarak değerlendirilmiş ve araştırmanın amacına tam anlamıyla ulaşıldıktan sonra çalışma sonlanmıştır.

5.5.ARAŞTIRMANIN ALAN TANITIMI

Bu bölümde araştırma alanları olan İzmir İlinde bulunan dikey mimarinin olduğu Mavişehir ve Evka 4 Mahallesi ile yatay mimarinin olduğu Evka-3 ve Limontepe Mahallesi kısaca tanıtılmıştır.

5.5.1.Mavişehir Mahallesi (Dikey Mimari)

Mavişehir Mahallesi muhtarıyla 11 Temmuz 2023, saat 11.00’de yapılan görüşmeye göre Mavişehir, Karşıyaka ilçesine bağlı bir mahalledir. 1994-1995 yılında Emlak Bankası tarafından yapılmaya başlanan yerleşim yeridir. 1995 yılında oturma başlanmıştır. Mavişehir’in İzmir’de en son kurulan mahallerden biri olduğunu dile getirmiştir. 2023 yılı itibariyle mahallenin nüfusunun 16.000, seçmen sayısının ise 11.900, hane sayısının ise 6000 olduğunu belirtmiştir. 2023 yılında kadın nüfusunun yaklaşık olarak 7035, erkek nüfusunun 6067, çocuk nüfusunun ise 2699 olduğunu ifade etmiştir.

Resim 3. Mavişehir Mahallesi Muhtarlığı

Yaş aralıklarına göre mahallenin nüfusuna bakıldığında; 22-34 yaş arası 1349 kişi, 35-64 yaş arası 6090, 65 ve üzeri yaş aralığında ise 3003 kişi olduğunu söylemiştir.

En fazla yaşı nüfusun olduğu bir mahalle olduğuna dikkat çekmiştir. Yaklaşık 1000 kişinin yabancı uyruklu olduğunu (özellikle Ukraynalı, İranlı, Suriyeli) bu ailelerin ise zengin olduğunu belirtmiştir. Yaşlıların bakıcılarının da yabancı uyruklu olduğunu bu nedenle de sayının yüksek olduğunu fakat kayıtlı olmayan kişilerin de olduğunu ifade etmiştir. Suç oranının düşük olduğunu (%1 oranında), muhtarlığa intikal eden suçun ise genelde trafik cezası olduğunu açıklamıştır. Mahallede 4 özel okul, 1 tane aile hekimliği, Karşıyaka belediyesine ait Bilge Çınarlar Yaş Alma Merkezi (Resim, pilates, aşçılık, tango gibi farklı branştan kursların verildiği, kuaför ve psikolojik danışmanlık hizmetinin sunulduğu, pek çok sosyal ve kültürel aktivitenin gerçekleştiği bir yer), 1 tane Mavişehir'i Koruma ve Güzelleştirme Derneği, 1 camisi, 2 tane alışveriş merkezi, 2-3 tane Türk sanat müziği korusu olduğunu belirtmiştir.

Resim 4. Mavişehir Mahallesi'nden Bir Görüntü

Mahallenin eğitim düzeyinin yüksek olduğunu, duyarlı vatandaşların yaşadığını ve genel olarak ekonomik düzeylerinin iyi olduğunu söylemiştir. Yardım alan bir mahalleden ziyade yardım eden bir mahalle olduklarını “*Biz burada çok eşya topluyoruz. Fakir mahallelere yardım ediyoruz. Hapishanelere, okullara kitap gönderiyoruz. Yardıma ihtiyacı olan ailemiz yok. Diğer mahallelere yardım eden bir mahalleyiz. Ramazan ayında koli dağıtımı yapıyoruz.*” sözleriyle açıklamıştır.

Resim 5. Mavişehir Mahallesi'ndeki Dikey Mimari

Örnekleri ve Metro, Cadde Görüntüsü

Mahallenin kent merkezinden uzak olmasına rağmen ulaşım açısından rahat olduğunu metro, otobüs seferlerinin sık sık olduğunu ifade etmiştir.

5.5.2. Evka 3 Mahallesi (Yatay Mimari)

Evka 3’de İzmir’in Bornova ilçesinde yer alan bir mahalledir. Mahalle muhtarından 10 Temmuz 2023 tarihinde saat 14.00’te edinilen bilgilere göre müstakil evler sosyal konut projesi olarak yapılmaya başlanmıştır. Mahallenin aşağı kesiminde olan Adil Demir sitesinin eski Belediye Başkanı Burhan Özfatura döneminde (4-5 katlı apartman) kurulduğunu söylemiştir. Evka 3’ün genellikle Bornova’nın zeytinliği olarak bilindiğini ifade etmiştir. İlk profesörler sitesinin (müstakil ev) bu mahallede kurulduğunu belirtmiştir.

Resim 6.Evka 3 Mahallesi Muhtarlığı

2023 yılı itibariyle mahallenin 26.000 nüfusunun, 16.800 seçmen sayısının ve 8.000 hanenin olduğunu söylemiştir. İnsanların ekonomik durumunun yüksek olduğunu

mahallede sadece 25 kişinin ihtiyaç sahibi olduğunu belirtmiştir. Oksijeni fazla, doğası güzel, suç oranının az (%1 oranında) olduğunu açıklamıştır. Parkı çok olduğu için çocukların ve yaşayan herkesin rahat edebileceği bir mahalle olduğuna dikkat çekmiştir. Mahallede yaşayan kişilerin eğitim seviyesinin yüksek olduğunu belirtmiştir.

Resim 7.Evka 3 Mahallesi'ndeki Yatay Mimari Örneği

Ulaşım açısından rahat olduğunu, otobüs ve dolmuş seferlerinin sıklıkla yapıldığını söylemiştir. Ayrıca mahallede farklı yerlerde taksi durakları olduğunu açıklamıştır. Mahallenin hemen girişinde ise Evka 3 metro durağının olmasından dolayı ulaşımın hızlı olduğunu ifade etmiştir.

Resim 8. Evka 3 Mahallesi'ne Girişte Bulunan Metro İstasyonu

Ege Üniversitesi Ormanı ve Ege Üniversitesi lojmanları mahallenin hemen girişinde yer almaktadır. 2 ilkokul, 1 ortaokul, 2 lise, 15 tane ise özel okulun olduğunu belirtmiştir. Mahallede 1 tane sağlık ocağı, meslek edindirme amaçlı belediyeye ait 1

tane mutfak atölyesi, 1 tane postane, 1 tane noter, 1 tane devlet hastanesi (Bornova Türkan Özilhan) olduğunu açıklamıştır. Ayrıca 4. Sanayinin de Evka 3 muhtarlığına bağlı olduğunu belirtmiştir. Mahallede sadece 20 ailenin yabancı uyruklu olduğunu ifade etmiştir. Bu ailelerin de gelir düzeyinin yüksek olduğuna (örneğin Suriyelinin zengini) dikkat çekmiştir. Kiraların genellikle apartman dairelerinde 10.000'den başladığına, müstakil evlerde ise (villalarda dahil) 30.000-150.000 arasında değiştiğini belirtmiştir.

5.5.3.Evka 4 Mahallesi (Dikey Mimari)

Evka 4 Mahallesi İzmir'in Bornova ilçesine bağlı bir yerleşim yeridir. Mahalle muhtarından 7 Temmuz 2023 tarihinde, saat 10:15'te edinilen bilgiye göre 1994 yılında yapımına başlayan mahalle 1997'de toplu konut projesiyle ailelere teslim edilmiştir. Bu projenin Evka7'yi de kapsadığını ifade etmiştir. Projedeki amacın insanları düşük maliyetli ev sahibi yapmak olduğunu belirtmiştir. Projeyi İzmir Büyükşehir Belediyesine ait bir şirketin yaptığını söylemiştir. Bu mahallenin "Uydu Kent" olarak yapıldığını ifade etmiştir. 2023 yılı itibarıyla 5500 konut, 196 tane 40 daireden oluşan apartmanın olduğunu belirtmiştir. Mahallede 6040 hanenin yaşadığını, 16.000 kayıtlı olmak üzere 17.000-18.000 nüfuslarının olduğunu ifade etmiştir. Seçmen sayısının 12.000, erkek-kadın nüfusun yarı yarıya, yaşlı nüfusun az, çocuk nüfusunun ise 2000-2500 civarı olduğunu belirtmiştir.

Resim 9.Evka 4 Mahallesi Muhtarlığı

Nüfusun çoğunun memleketinin Ege Bölgesinden olduğunu, yaklaşık 50-60 hanenin ise Afrikalı, İranlı, Azerbaycanlı, Bulgaristanlı olmak üzere yabancı uyruklu olduğunu ifade etmiştir. Mahallede 4 okul (ortaokul-ilkokul), 1 tane sağlık ocağı, 1 tane spor kompleksi, 1 tane iş merkezi (pasaj), 1 tane pazaryeri, 1 tane düğün salonu

olduğunu söylemiştir. Kafeterya ve büfelerinin olmadığına dikkat çekmiştir. Mahallede kadın tekstil fabrikasının, belediye zabıta müdürlüğünün, itfaiye, belediyenin sağlık biriminin ve pasajda belediyeye ait kurs merkezi olduğunu belirtmiştir. Mahallede suç oranının düşük olduğunu açıklamıştır. Kiraların 2.000 TL’den bir anda 7.000-10.000 TL arasında olmaya başladığına bu nedenle de ikametlerini değiştiren yaklaşık %10’luk bir nüfusun olduğunu belirtmiştir.

Resim 10.Evka 4 Mahallesi’nde Dikey Mimari Örnekleri ve Otobüs Durağı

Bunun yanı sıra mahallenin Homeros vadisiyle çevrili ve yükseltisinin fazla olmasından dolayı havasının temiz olduğuna dikkat çekmiştir. Bu nedenle de doktor tavsiyesiyle mahalleyi tercih ederek taşınan kişilerinde olduğunu belirtmiştir. Bunun yanı sıra depreme dayanıklı bir mahalle olduğu için yaşanan son İzmir depreminden dolayı da mahalleye göç etmeye başlayan kişiler olduğunu (özellikle de Manavkuyu semtinden) söylemiştir.

Resim 11.Evka 4 Mahallesi’nden Sokak Görüntüsü ve Ulaşım

İşhanı'nın ikinci katında açılan kurs merkezine yakın mahallerden kişilerinde geldiğini fakat bunun haricinde mahallede kültürel faaliyetlerin olmadığını belirtmiştir. 200'e yakın aileye sosyal yardımlaşma derneklerinin ve belediyeenin yardım yaptığını açıklamıştır. Genel olarak mahalle sakinlerinin ekonomik düzeylerinin orta seviyede olduğunu tahmin etmektedir. Mahalleye ulaşımın çok rahat olduğunu belediye şehir hatlarına bağlı otobüs ve dolmuşların sürekli hareket ettiğini ayrıca taksi durağının da olduğunu belirtmiştir.

5.5.4.Limontepe Mahallesi (Yatay Mimari)

Limontepe Mahallesi Karabağlar ilçesine bağlı, bir mahalledir. Muhtardan 13 Temmuz 2023, saat 13.00'de edinilen bilgilere göre mahallenin nüfusu 8000, seçmen sayısı 4600'dr. Güneydoğu Anadolu'dan, Doğu Anadolu'dan, İç Anadolu'dan göç eden insanların yaşadığı mahallede toplam 6000 hanenin olduğunu belirtmiştir. Mahallede Suriyelilerinde çoğunlukta olduğunu yaklaşık 1000-1500 hane olduğunu ifade etmiştir.

Resim 12.Limontepe Mahallesi Muhtarlığı

Mahallede yaşayan nüfusun eğitim ve ekonomik düzeyinin düşük olduğunu söylemiştir. Kira fiyatlarının diğer mahallelere oranla düşük olduğunu yaklaşık olarak 1300-1500 TL arasında değiştiğini belirtmiştir.

Resim 13.Limontepe Mahallesi'ne Gitmek İçin Kullanılan Belediye Otobüsü ve Mahalleden Tepeden Bir Görüntü

Suç oranının %30- %40 civarında olduğu bilgisini vermiştir. Mahallede 1 tane ortaokul, 1tane ilkokul, Kaymakamlığa bağlı 1 aşevi, Belediyeye bağlı 1 aşevi, iç ve dış göçten etkilenen ve kentin imkânlarından yararlanamayan kişilere yönelik Karabağlar Belediyesi tarafından açılan 2 tane semt merkezi, 2 tane camisi, 1 tane Cem evi olduğu bilgisi vermiştir. Mahallede sağlık ocağı, doğalgaz alt yapısı ve pazar yeri olmadığını bu sorunların önemli bir problem olduğunu söylemiştir. Mahalleye ulaşımın kolay olduğunu, belediye otobüslerin ve dolmuşların sıklıkla sefer yaptığını belirtmiştir.

5.6.ARAŞTIRMACININ ROLÜ

“Tezim benim pencereden giren havanın eseri.”

(Hacer YALÇIN, 2024)

Araştırmacı olarak sosyal konumum; Gümüşhaneli, orta sınıf, eğitimli bir kadını. Lisans eğitimimi Adnan Menderes Üniversitesi Sosyoloji Bölümü’nde, Yüksek lisans eğitimimi ise Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyoloji Anabilim Dalı’nda tamamladım. Daha sonrasında Afyon Kocatepe Üniversitesinde “Bireysel ve Toplumsal Psikoloji” öncelikli alanında 100/2000 YÖK doktora programıyla birlikte, Sosyoloji Anabilim Dalı’nda doktora başladım. 2018 yılında İzmir Özel Saygın Koleji’nde felsefe grubu öğretmenliği yaptım. Hayat hikayemin ve edindiğim deneyimlerin “Yatay ve Dikey Mimaride Gündelik Hayat Farklılıkları Üzerine Karşılaştırmalı Bir Analiz: İzmir Örneği” adlı tez konumu seçmemde ve saha araştırmamda önemli bir etken olduğunu fark ettiğim için kısaca bunlara yer vermek istedim.

Gümüşhane Kelkit ilçesi Belenli köyünde, yedi odalı bir evde doğmuşum. Dede, nine, babamın amca çocukları, amcamlar, halamlar, yengemler, kuzenlerimin de olduğu bir hanede, babası gurbette olan (Arabistan’da) bir çocukluk geçirdim. Yedi odalı, geniş mutfaklı, büyük bir avluya ve kilere (burası eskiden ahır olarak kullanılırken günümüzde ise aile için kıymetli eşyaların da bulunduğu bir odadır) sahip geniş bir evde ailecek yaşadık. Bunun yanında üst katta bir misafir odası (erkeklerin özel günlerde toplandığı sosyo mekânsal bir alan) vardır. Hemen evin bitişiğinde de “tandurluk” diye adlandırılan içinde tandır olan bir oda bulunur. Genellikle kadınlara ait sosyomekânsal bir alan olan bu odada, köydeki kadınlar bir araya gelip ekmek pişirir, dedikodu yapar, akşamları bazen ailecek yemek yenilir ve misafir geldiğinde burada ağırlanır. Bu evin yanında da yine amcamların yaşadığı bir ev vardı. Yan yana bitişik olan bu evler köydeki diğer evler gibi yatay mimariye sahiptir. Her odanın bir aileye ait olduğu evde sosyal ilişkiler gayet iyiydi. Evi aynı sokağa bakan komşumuz anneannemlerdi. Misafirperverliğin hâkim olduğu evimizde komşuluk ilişkileri, yardımlaşma, iş bölümü, cinsiyete bağlı mekân ve rol ayrımları vs. hakimdi.

Saha araştırması yaptığım yatay mimarinin yoğun olduğu Limontepe Mahallesi’nde de benim çocukluğumdaki gibi bir arada yaşayan büyük ailelerin olduğunu gördüm. Ailemin hikayesine benzer olarak burada yaşayan kişilerin de komşularının yakın akrabalar (anne, baba, amca, dayı, gelin vb.) olduğunu gözlemledim. Köyümdeki gibi sosyal ilişkilerin iyi olduğunu, özel günlerde (bayram, düğün, asker uğurlaması, vb.) bir araya gelip eğlendiklerini, ağladıklarını, koşturduklarını vs. fark ettim. Limontepe Mahallesi’nde yaşayan ve aynı zamanda öğretmenlik yapan bir arkadaşımın davetiyle Cem Evinde düzenlenen Aşure gününe gittim. Bu Aşure gününe mahallenin ileri gelenlerinin (muhtar, belediye başkanı, dernek başkanları vb.) katılacağını arkadaşım bana daha önceden söylemişti. Aşure gününde arkadaşım ve annesi, beni mahalle halkına “bizim kız” olarak tanıttı. O gün tanıştığım kişilerden yirmisiyle anket çalışmamı yaptım. Limontepe’de yaşayan ve kilit (kaynak) kişi olarak mahallede güven ortamımı sağlayan arkadaşımın kolejde öğretmenlik yaparken tanışmıştım. Bourdieu’nun da belirttiği gibi sosyal sermayenin varlığı çalışmanın gidişatına olumlu anlamda yön verdi. Köyümde ve yaşadığım mahallede de böyle özel günlerde yardımlaşmanın, birlik ve beraberliğin görünür olduğu bir yaşam vardı. Bu yüzden Aşure gününe katılmam aidiyet duygusunun yoğun olarak yaşandığı toplumun bir arada bulunduğu bu günde, benim de bulunmamın mahalleli özelinde hoş

karşılanmam için ilk adımdı. Çalışmamın seyrini değiştiren bir gün olmuş oldu. Bu sayede ben çalışma yaparken mahalleli tarafından hiç dışlanmadım.

Ben beş yaşındayken babamın işi nedeniyle İzmir'e göç ettik. İzmir'in merkez mahallelerinden birine taşındık. Üç katlı, bahçeli, bahçesinde tulumbası olan şirin bir evde yaşamaya başladık. Komşularımızın büyük çoğunluğu Balkanlardan gelen göçmenlerdi. Aralarında bizim gibi farklı illerden (Erzurum, Erzincan, Kars, Sivas, Manisa vb.) göç eden kişilerde vardı. 1997 yılında genellikle üç veya dört katlı apartmanlar olan bu mahallede zamanla yedi katlı binalar yapılmaya başlandı. Bu süreçte yüksek katlı binalarda yaşayan aileler ve kendi ailelerimizin kıyaslamaları yüzünden arkadaşlarım ve ben kendimizi kötü hissetmeye başladık (İzmir'in merkezinde olan bir mahallede bile gecekonduya yaşıyormuş gibi bir his.). Özellikle maddi durumu iyi olmayan arkadaşlarımın apartmanda yaşayan bir çocuk gelince oyuna almadığını, onu dışladığını vb. durumları fark ettim. Orada yaşayan aileler ve çocukların ise bir kısmının bize özendiklerini de (komşuluk ilişkilerimize, yardımlaşmamıza, oynadığımız çocuk oyunlarına) gözlemledim. Örneğin; bizim bahçede masaları bir araya getirip ailecek veya komşularla toplandığımızda (yemek yediğimizde, gün yapıldığında, doğum günü veya nişan olduğunda vb.) yüksek katlı binalarda yaşayan kişilerden bazıları “aa ne güzel”, “keşke bizde de böyle komşuluk olsa”, “keşke bizim de böyle bahçemiz olsa”, “çocuklar için ne güzel bir alan, bizimkiler evde sıkılıyor” gibi söylemler duydum. Fakat yine bu durumlardan farklı olarak da kalabalık olduğumuz zamanlarda “bu ne böyle, köy mü burası”, “çocuklar sessiz olun”, “bıktım tulumba sesinden” vb. şikayetlere de şahit oldum.

Evka 3, Limontepe, Mavişehir ve Evka 4 mahallelerindeki binalar arasındaki mimari biçim farkı, yatay ve dikey mimari kavramlarıyla tanışmadan önce müteahhit olan babamla birlikte şantiyelere yaptığım ziyaretlerde bir takım farklılıklar dikkatimi çekmeye başlamıştı. Yirmi altı yıldır ailemin ikamet ettiği yatay mimari örneklerinin daha görünür olduğu Özkanlar Mahallesi'nde çevremdeki komşuluk ilişkileri samimi, sıcak ve güvenli idi. Yatay mimaride ikamet ederken edindiğim tecrübeler, özellikle yatay mimarinin görünür olduğu Limontepe Mahallesi'ndeki saha araştırması esnasında, görüşmelerimin sıcak ve samimi bir şekilde gerçekleşmesini sağladı. Köyde doğmuş olmam, geniş aile yapısında çocukluk geçirmem, göç deneyiminin olması, İzmir'de yaşamış olmam olumlu anlamda saha sürecinde insanlarla olan iletişimi kolaylaştırdı. Özellikle farklı illerden göç etmiş kişilerin yaşadığı zorlukları dinlerken ailemin

deneyimlerinden de örnek vermem görüşmelerimde samimi bir ortam sağladı. Farklı şehirlerde eğitim almamın etkisi de insanlarla olan iletişimimde kolaylık sağladı. Örneğin; Mavişehir Mahallesi'nde Ispartalı, Evka 4 Mahallesi'nde Aydınli, Evka 3 Mahallesi'nde Gümüşhaneli birilerine denk gelince anket ve görüşmelerim sohbet havasında gerçekleşmiş oldu.

2021 yılında Erasmus+ KA103 öğrenci staj hareketliliği kapsamında Polonya'da olan Lodz Üniversitesi'ne gittim. Polonya'da yurttta kaldım. Almanya' ya gzmeye gittiğimde apartmanda kaldım. On beş katlı, her katta sekiz daire olan bu apartmanda komşuluk ilişkileri pek yoktu fakat Almanya'yı gezdiğimde yatay mimarinin olduğu yerlerde komşuluk ilişkilerinin olduğunu gözlemledim. Pandemi döneminde gittiğim bu zaman diliminde hem Polonya'da hem Almanya'da yatay mimaride yaşayan insanların mutlu ve samimi olmaları dikkatimi çekti. Özellikle Goethe'nin yaşadığı Almanya'da bulunan Weimar şehrinin yatay mimariye sahip bir yerleşim yeri olduğunu, buradaki kişilerin de yatay mimariye sahip Özkanlar, Limontepe, Evka 3 Mahallesi'ndeki gibi sosyal etkinliklerin müstakil evin bahçesinde düzenlendiğini (doğum günü, paskalya bayramında kutlama vb.) gözlemledim. İki defa geldiğim bu yerleşim yerinde kendimi yabancı gibi değil, onlardan biriymişim gibi hissettim. Mekânın samimi ve sıcak ruhu bana ve yanımdakilere yansıdı. Dikey mimarinin yoğun olduğu Frankfurt'ta ise bu durumun tam tersi bir duygu hissettim. Aynı şekilde dikey mimarinin yoğun olduğu Evka 4 ve özellikle de Mavişehir Mahallesi'nde de etrafta sadece arabalar ve binalar vardı. Dikey mimarinin yaygın olduğu bu yerlerde kendimi binaların arasında güvensiz hissettim. Dikey mimaride yaşayan kişilerin sosyal ilişkilerinin kopuk olduğunu, herkesin birbirine yabancı gibi davrandığını fark ettim. İnsanların yüzünde bir endişe, mutsuzluk var gibiydi.

12 Şubat 2024 tarihinde gittiğim Bosna Hersek'te ise evler genellikle müstakildi. Müstakil evler birbirine bitişik veya yakın, bazı evlerin bahçelerinin olduğu, her evin yanında veya garajında kişilere ait arabaların olduğu gördüm. Mostar'a giderken tren yolcuğunda bacasından duman tüten müstakil evler, çamaşır serili balkonlar ve teraslar gözükmekteydi. Yatay mimarinin hakim olduğu Saraybosna'da insanların iletişiminin iyi, çocukların mutlu ve yaşlılarında huzurlu, rahatlıkla hareket ettiğini gözlemledim. Yatay mimarinin hakim olduğu Almanya'daki Weimar eyaletine ve saha araştırmasında yer alan Limontepe, Evka 3 Mahallesi'ne benzer şekilde insanların dikey mimaride yaşayanlara göre birbirleriyle daha samimi ilişkileri olduğu dikkatimi çekti. Bu

gözlemlerim sonucunda insanların yaşadıkları yatay ve dikey mimarinin insanların gündelik hayatlarını etkilediğini fark ettim. Bu bağlamda yatay ve dikey mimari yaşam biçiminin sosyal ve psikolojik etkilerini daha derinlemesine anlamak için bu konuyu seçtim.

5.7. ARAŞTIRMANIN SAHA DENEYİMİ

“Şehir onu yerle bir etmeden önce bu mahallenin hikayesini yazmak istedim.”
(Gerald D. Suttles, 1968)

Araştırmaya öncelikle sahayı tanımak, anket sorularını netleştirmek için 25 Haziran- 7 Temmuz 2023 tarihleri arasında pilot çalışma yaparak başladım. Öncelikle araştırmanın sahasını oluşturan Evka 4, Evka 3, Limontepe ve Mavişehir mahallelerinden bir kadın ve erkek olmak üzere araştırmaya gönüllü katılmak isteyen iki kişiyle toplamda 8 kişiyle pilot çalışma yaptım. Anket sorularını sorduğumda gelen cevaplar doğrultusunda bazı soruların hassas olduğunu fark ettim. Bazı soruların konunun amacının dışında olduğu için çıkarmam gerektiğini, bazı soruların ise katılımcılar tarafından anlaşılmadığını fark edince düzeltmem gerektiğini anladım. Yapılan pilot çalışma sayesinde anket formunda yer alması gereken soruları netleştirip, 7 Temmuz 2023 tarihinde saha araştırmasına ilk olarak Evka 4 Mahallesi’yle başladım.

5.7.1. Evka 4 Mahallesi (Dikey mimari / Dikeyin Yatayı)

Saha araştırmasına başlangıç noktası olarak Evka 4 Mahallesi’ni seçtim. Saha hakkında detaylı bilgi almak ve araştırma hakkında bilgi vermek için öncelikle mahallenin muhtarıyla 7 Temmuz 2023 tarihinde görüşme yaptım. Kendisi de mahalle sakini olduğunu belirtip ankete gönüllü olarak katıldı. Yaklaşık olarak otuz dakika süren bir anket görüşmesi yaptım. Mahalle sakinlerinin araştırmaya yönelik tutumlarının ılımlı olacağını belirtti. Fakat yazın hava sıcak olduğu için araştırmanın benim açımdan biraz zor olacağını açıkladı. Mahallede bulunan esnaflara onun selamını iletmemi, bu şekilde katılım göstereceklerini ifade etti.

Sıcak hava koşullarının olumsuz etkisiyle araştırmanın ilk günü yaklaşık olarak on kişiyle anket yaptım. Eskiden kendisinin de esnaf olduğunu belirten kaynak kişi olan muhtarın, mahalledeki kişilere güven ortamı sunması sayesinde yönlendirdiği esnaflarla görüşmeyi onun referansı sayesinde rahatlıkla yaptım. Mahalledeki bazı insanların ve muhtarın yönlendirmesiyle caminin hemen önünde olan, yanında market olan bir çay

bahçesine gittim. Mahallenin tam orta yerinde yer alan kahvehaneye gelen, giden kişilere araştırma hakkında bilgi verdim (Bkz. Resim. 14).

Saha çalışmasının 2023 yılı cumhurbaşkanlığı seçiminden sonra ve yerel seçimden önceye denk gelmesi ve araştırmada destekledikleri siyasi partinin ne olduğu sorusunu sorduğumdan dolayı siyasi partiden gelebileceğim endişesi taşıdıklarını, sorulara cevap vermek istemediklerini anladım. Siyasi partiye yönelik sorularda katılımcıların bir çoğu hangi siyasi partiyi desteklediğini açıklamalarına rağmen sonrasında “*Sohbet edelim ama yazma, yaa başıma bir iş gelirse, yaa beni içeri atarlarsa*” gibi söylemlerde bulunmuşlardır. Anket sırasında siyasi ve dini görüşe kadar olan sorularda güler yüzlü olan bazı katılımcıların, bu sorulardan sonra yüzlerinde şaşkın, kaygılı, olduklarını gözlemleyince anketin seçim anketi olmadığını, siyasi partiye yönelik olan soruya cevap vermeden diğer sorulara geçebileceklerini ifade ettim. Evka 4 Mahallesi’nde ilk pilot çalışmayı yaptığımda bu durumlarla karşılaşınca “*Belirtmek istemiyorum*” seçeneği eklemem gerektiğini anladığım için saha araştırma sürecinde bu seçeneğin ankette olması kısmen işimi kolaylaştırdı. Bu soruya yönelik endişelerin ankete katılan kişi sayısı zamanla artınca ve kalabalık içerisinde bir kişi bile katılınca güven duyup katıldıklarını fark ettim.

Resim 14. Evka 4 Mahallesi’ndeki Pasajdan (Sağdaki Fotoğraf), Caminin Yanındaki Çay Bahçesinden (Ortadaki Fotoğraf) ve Sokaktan (Soldaki Fotoğraf) Bir Görüntü

Cami önünde oturan iki erkek katılımcı da araştırmaya gönüllü olarak katıldı. Fakat iki kişinin aynı apartmanda oturan komşu olduğunu sohbet sırasında fark ettim, ikisinin de üzerinde durdukları konu dikey mimarinin geleneksel aile yapısını bozduğuna yönelik söylemlerdi. Enstest ilişkinin olmasında mekânın etkisinin olduğuna yönelik ifadelerdi. Katılımcılardan biri, “*Yaşadığınız müstakil evin veya apartman dairesinin sizi bireysel ve toplumsal olarak etkilediğini düşünüyor musunuz? Açıklar mısınız?*” anketin son sorusu olan bu soruya aşağıdaki cevabı vermiştir.

“Deprem hayatımızı olumsuz etkiledi. Apartman dairesinde toplumsal, psikolojik, ruhsal sorunlarımız arttı. Apartmanda aile içi ensest ilişkilerin arttığını hem gözlemledim hem duydum. Çünkü odalar birbirine çok yakın. Apartman boşluğundan babasını banyoya kızının çağırıldığını duydum. Kimi kime şikayet edeceksin. Şimdi kız çocuklarını annesi değil babası yıkıyor. Haberlerde her gün neler duyuyoruz. Bu konu görmezden geliniyor ama ben şahit oldum, seslerini duydum. Bir baba olarak üzüldüm. Hâlâ etkisi altındayım. Anneleri uyarmak istiyorum ama nasıl? Geleneksel Türk aile yapısı bozulmaya başladı. Akraba ve aile ilişkileri bozuldu. Müstakil evde en azından alan geniş, odalar ayrı bu yüzden mahremiyet hâlâ korunuyor” (Erkek, 64 yaşında, İzmirli, Emekli, Evka 4 Mahallesi, 6. katta yaşıyor)

Verilen bu cevabın suç isnadı olduğunu araştırma sırasında fark edip “Polise haber verdiniz mi?” cevabını verdim. Fakat bu soruyu duymaları onlarda tedirginlik yarattı. Belirttiklerine göre apartmanda haber veren bir kaç kişi olmuş. Fakat herhangi bir gelişme olmamış. Bu şaşırtıcı ifadenin iki kişinin de iddiası olmasına rağmen bilimsel bir karşılığı olmayacağı ve etik bir problem olabileceğini düşünerek bulguların analizi ve değerlendirmesinde yer vermemeye karar verdim. Saha deneyiminde yer vererek vicdani sorumluluğumu yerine getirmek ve ayrıca literatürde mekânın ensest ilişkilerde etkisi olup olmadığına yönelik bir araştırma yapılabileceğini vurgulamak için burada hassas olan bu konuya değindim.

Sahanın ilk günlerinde kadın görüşmecilere pek rastlamadım daha çok erkek görüşmecilere denk geldim. Kadın katılımcılara denk gelmediğimi söylediğimde erkek katılımcılardan bazıları, *Kadınlar ikindi saatlerinde kamelyalarda oturuyor, kamelya dedikodu saati beş gibi başlar, onlar anca dedikodu yapar. Onlar ne bilecekte ne konuşacak*” gibi söylemlerde bulundular. Kadınlara yönelik ataerkil bir söylem olan “Onlar anca dedikodu yapar, Onlar ne bilecekte ne konuşacak” ifadeleri bir kadın araştırmacı olarak beni rahatsız etti. Ataklı Yavuz’un (2016: 80) belirttiği gibi ataerkil ve geleneksel toplum yapısının baskın olduğu yerlerde kadın toplumda ikincil bir konumda gözüktür, kadının rolleri cinsiyet algısı ile belirlenir. İzmir’in kavurucu sıcaklığının yanı sıra sahada buna benzer ifadelere araştırma sürecinde denk geldiğim için motivasyonum zamanla düştü.

Bu söylemlerin olumlu yanı da bir kadın olarak çalıştığımızı, ürettiğimizi sergileme hevesimi kamçılardı, böylece bu söylemler doğrultusunda kadın katılımcılara

da ulaşmak istediğim için günü ikiye ayırmaya karar verdim. Katılımcıların belirttiği gibi ikindi saatine kadar (ikindi namazı vakti) erkek katılımcılarla anket görüşmesi yaptım. Beşten sonra ise apartmanları gezmeye başladım. Apartmanların bahçesinde bulunan kamelyalara oturan kadınlara ulaşmaya çalıştım. Erkeklerin belirttiği gibi kadınların saat beş civarı yavaş yavaş bir araya geldiğini gözlemledim. Saat tam altı gibi çoğunun bir araya geldiğini, bir arada iş yaptıklarını (sarma sarma, gözleme yapma vb.), sohbet ettiklerini, doğum günü, altın günü düzenlediklerini, apartman sorunlarını konuşmak için bir araya geldiklerini gözlemledim. Çocuklarını kurslara (Kur'an kursu, yüzme kursu vb.) götüren annelerin soluklandığı, komşuların kaynaştığı ve bir araya geldiği ortak bir mekân olan kamelyaların, kamusal bir mekân olarak işlev görmekte olduğunu saha araştırma sürecimde fark ettim. Dikey mimarideki sosyal ilişkilerin olmasına imkân veren kamelyaların, özellikle Evka 4 Mahallesi'nde daha çok kullanıldığını bu durumun sosyal ilişkilere etkisinin olduğunu fark ettim. Düğün, sünnet, kına, nişan törenlerinde de özellikle erkeklerin bir araya geldiği yer olarak karşımıza çıkan kamelyaların anketimi yapmak için işlevsel bir sosyo mekânsal bir alan olduğunu özellikle dikey mimarinin yoğun olduğu yer olan Evka 4 Mahallesi'nde gözlemledim.

Resim 15. Evka 4 Mahallesi'nde Kamelyadan Görüntüler

Kadınlarla yapılan anketlerde zaman zaman yanıtların aksadığı ve anketin tamamlanamadığı durumlarla karşılaştım. Bunun en önemli nedeni kadınların cinsiyet rolleri bağlamında ev işlerinin fazla olması özellikle akşam yemeği yapmaları gerektiği düşüncesi ve çocukların bakımıyla ilgilenmelerinden dolayı anketlerin yarım kaldığı durumlar oldu. Bu gibi durumlarda katılımcılardan bir kaçı *Sen başkasıyla görüş, ocağa yemeği koyup, geliyorum. Yarın gel, devam edelim.*, *“Oğlum bir beş dakika sus, bak ablanın ödevine yardımcı olayım, Beyim işten gelmiş, gidip sofrayı kurayım.”* diyerek

ankete ara verdi, anketler bu gibi nedenlerle yarım kaldı. Yine bir başka katılımcı ise eşine “*Ahmet çocukla birazda sen ilgilen, burada görüşme yapıyorum.* dedi. Fakat eş i balkondan bağırarak kızdı, kadın katılımcı ankete devam edemeyeceğini yarın saat 18:00’de burada olursam devam edeceğini ifade ederek, üzü lerek yanımdan ayrıldı. Ertesi gün randevu aldığım kadın katılımcıyla istediği saatte yine kamelyada buluştum. Dü nden dolayı özür dileyip, anketin yarım kalan sorulara içtenlikle cevap verdi. Kadınlarla yaptığım görüşmelerin sekteye uğramaması için zamanla gündelik hayatlarına dahil olmaya çalıştım. Örneğin; kamelyada sofr a kurmalarına yardım ettim, çocuk veya bebekleriyle anket sırasında ilgilendim. Esnaf olan kişilere yakın çevremden müşteri bulmaya çalıştım. Takı, toka, el iş iyle geçim sağlayan katılımcılara destek amaçlı alış-veriş yaptım. Görüşme sırasında gelen müşterilere anketin tam anlamıyla bölünmemesi için yardımcı oldum.

Çocuklara yazın Kur'an kursu eğitimi verildiği için çocuklarını camiye getiren anne ve babalarla sabah saatlerinde cami önünde anket yapmaya başladım. Yaklaşık 2-3 saat süren kurs boyunca babaların genellikle çocuklarını hemen bırakıp gittiğini gözlemlerken, annelerin cami önünde oturup muhabbet ettiğini, caminin bahçesinde çocukların karınlarına doyurduklarını, bir ihtiyaç halinde eve gidip geldiklerini gözlemledim. Mahallede bulunan marketlerde çalışan kişilerle de anket yapmak istedim. Fakat yoğun mesai leri nedeniyle görüşme yapamadım. Evka 4'te bulunan pasajda çalışan esnaflarla muhtarın yönlendirmesi ile anket yaptım. Gelen müşterilerle de esnafların güven ortamı oluşturm asıyla anket görüşmelerini gerçekleştirdim. Evka 4'te yer alan tekstil fabrikasında sorumlu kişilerle anket yaptım fakat çalışanlarla, görüşmeme izin verilmediği için onlarla görüşme yapamadım. Mahallede yer alan sağlık ocağına gittim fakat katılım olmadığı için tekrar bir daha gitmedim. Yazın okullar kapalı olduğu için mahalledeki okullarda kimse olmadığını, sadece okul yöneticilerinin olduğunu öğrendim. Evka 4 Mahallesi'nde ikamet eden öğretmenlerle de anket çalışmamı, okulun bahçesinde gerçekleştirdim. Mahalledeki tak si ve otobüs durağında bekleyenlerle kısa bir zaman diliminde anket yaptım fakat otobüs ve tak si şoförleri vakitlerinin olmadığını belirterek çalışmaya katılmadılar. *Zaten dinlenme saatimiz kısa onda da anket yapamam, kusura bakma* diyen kişiler de oldu.

Evka 4 Mahallesi'nde kahvehanede yer alan kişilerden biri önceden suç işlediğini bunun yaşadığı ev ve mekânla alakasının olmadığını belirterek, ankete katılan kişileri caydırmaya çalıştı. Fakat kendisiyle bu konu hakkında yüksek lisans tezinden

(“Denetimli Serbestlikten Yararlanan Kişilerin Toplumsal Uyum Süreci” adlı) örneklerle açıklama da bulununca ankete katılım göstermese de katılanları caydırmayı bıraktı. Evka 4 Mahallesi’ne giderken dolmuş şoförlerinden bazıları *Abla sen ne iş yapıyorsun? Elindeki bu kağıtlar ne? Reklamcı mısın?* ifadeleriyle karşılaştım. Araştırmacı olduğumu belirttikten sonra araştırmam hakkında bilgi verdiğim bir kaç kişi *Ben de Evka 4 Mahallesi’nde oturuyorum. Bana da sor abla.*” diyerek ankete katıldı. Araştırmaya katılmak isteyen şoför, “*O kadar çok güzel bir mahalle yukarı çıktıkça nefes alıyoruz, havası çok güzel abla. Tabii ki yatay mimari. Bizi apartmanlara tavuk gibi kümese yerleştirir gibi yerleştirdiler. İnsan gibi yaşayamıyoruz.*” diyerek düşüncesini dolmuştaki herkesin duyacağı şekilde ifade etmiştir. Dolmuştaki bir kaç kişi de şoförün düşüncesine katıldığını belirten yüz ifadeleri sergiledi.

Mahallenin yükseltisinden dolayı havasının güzel, sitelerin yoğun, etrafında ormanın olması ve gökyüzünü berrak oluşu saha sürecinde benimde dikkatimi çekti. Sürekli belediye otobüsü, taksi geçmesi mahalleye ulaşımının kolay olduğunu gözlemledim. Pazar kurulmadığında pazar yerinin otopark olarak kullanıldığını, pazar kurulduğunda ise kullanılmadığını fark ettim. Pazara gelen müşterilerden araştırmaya gönüllü olarak katılmak isteyenlerle anket yaptım. Evka 4 Mahallesi’nde ikamet eden pazarcılardan biriyle tezgahının olduğu yerde derinlemesine görüşmeyi (kod ismi: Adem) müşterilerinin olmadığı erken bir saatte (10:00-11:00 saatleri arasında) tamamladım.

Dikey mimarinin yoğun olduğu Mavişehir Mahallesi’ne kıyasla kat sayısının daha düşük olduğu Evka 4 Mahallesi’nde sokakta daha fazla insanla karşılaştım. Sosyal ilişkilerin özellikle de komşuluk ilişkilerinin burada daha iyi olduğunu hem gözlemlerim sonucunda hem de elde edilen bulgular sonucunda ulaştım. Bu nedenle “Dikeyin yatayı” olarak tanımladığım Evka 4 Mahallesi, diğer yatay mimarinin olduğu yer olan Evka 3 Mahallesi’ne (Yatayın dikeyi) kıyasla da sosyal ilişkilerin kısmen daha iyi olduğu, insanların bir araya gelerek faaliyetlerde bulunduğu bir yer olduğunu gözlemledim. Fakat yatay mimari olan Limontepe Mahallesi’ne (Yatayın yatayı) kıyasla daha az samimi ilişkilerin olduğunu hem sahadan elde edilen verilerle hem de gözlemlerim sonucunda tespit ettim.

Çocuklarını oynatmak için parka giden anne ve babalarla da sosyo mekânsal bir alan olan parkta, anketlerimin bir çoğunu rahatlıkla yaptım. Çünkü çocukların, ebeveynlerini daha rahat bıraktığını gözlemledim. Özellikle dikey mimarinin olduğu

yerlerde bulunan parklarda kalabalığın daha çok olması nedeniyle tedirgin olan anne ve babalara da denk geldim. Çocuklarından bakışlarıyla bile ayrılamayan anne ve babaların özel bir alan olan yatay mimariye kıyasla çocukları konusunda endişe duyduklarını fark ettim. Özellikle de müstakil evin bahçesinde çocuğu oynayan ailelerin rahat davranışlar sergilediğini gözlemleyince ve bu konuda belirttikleri “*Çocuğum bahçede özgürce oynuyor. Biri çocuğumu kaçıtırır, başına bir şey gelir kaygım yok.* ifadeleri doğrultusunda yatay mimarinin çocuklar için daha güvenilir olabileceğini düşündüm. Yine toplumsal cinsiyet bağlamında kadınlara yüklenen çocuk bakımının ev dışında da devam ettiğini özellikle de parklarda erkek katılımcılara daha az rastladığımı gözlemledim.

Evka 4 Mahallesi’nde bir kaç ailenin güven problemi yaşadığı için güvenip çocuklarını asansöre bile yalnız bırakmadıklarını kamelyada otururken konuşulan sohbetlerde örneğin; bir kadın görüşmecinin, *Çocuğumu aşağıdan asansöre bindirince eşimi arıyorum. Eşim yukarıdan çocuğumu asansörden alıyor.* ifadelerinden ve elde edilen bulgular sonucunda ulaştım. Evka 4 Mahallesi’nde site halinde olan yerlerde güvenlik önlemlerinin dikey mimarinin olduğu Mavişehir Mahallesi’ne kıyasla daha az olduğunu gözlemledim. Bu durumun en önemli nedeni mekânsal ayrışmayı ortaya çıkaran ekonomik koşullar olduğunu, Alver’in (2008: 93) “Steril Hayatlar” kitabında belirttiği gibi lüks sitelerindeki vurgunun öncelikle güven olması ile açıklanabilir. Mavişehir Mahallesi’nde sitenin kapı girişleri kartlı, şifreli iken Evka 4 Mahallesi’ndeki sitelerin giriş kapısı genellikle herkese açık ve güvenlik önlemleri daha azdı.

Evka 4 Mahallesi yaşlı bireylerle görüştüğümde apartman dairelerinin genellikle zemin katta veya birinci ya da ikinci katta olduğunu anladım. Bu konuya yönelik söylemleri şu şekildedir: *Allahtan akıllılık edip, zemin katı seçmişim.*”, “*Asansör çalışmayınca en azından kolaylıkla aşağıya iniyorum. Zemin kat bahçeye bakıyor, bu yüzden burada mutluyum.* Dikey mimaride oturan yaşlı bireyler, asansörde kalma korkusundan ziyade asansörsüz bir hayatı düşünemeyeceklerini *Allahtan asansör var, yoksa burada ne işim var. Asansör olmasa hayatta burada yaşamam.* ifadeleri ile açıkladılar. Yaşlı dostu mekânın yatay mimari olabileceğine dikey mimari olan Evka 4 ve Mavişehir Mahallelerindeki hem gözlemlerim hem de sahadan elde edilen bulgular sonucunda ulaştım. Evka 4 Mahallesi’ndeki saha sürecim boyunca diğer mahallelere de bazı günlerde anket yapmak için gitmeye başladım. Fakat dikey mimari olan iki

mahalleyi de kendi aralarında karşılaştırmak için dikey mimarinin yoğun olduğu Mavişehir Mahallesi'ne daha sık gittim.

5.7.2. Mavişehir Mahallesi (Dikey Mimari / Dikeyin Dikeyi)

Evka 4 Mahallesi'nde başlayan saha araştırmasına diğer dikey mimari olarak ele alınan Mavişehir Mahallesi'yle devam ettim. Mavişehir Mahallesi'ne ziyarete gitmeden önce yatay mimari olan Evka 3 ve Limontepe Mahallesi'nde de gözlemler yapmaya başladım. Ayrıca Evka 3 ve Limontepe mahallelerinin muhtarlarıyla görüşme yaptım. Fakat Evka 4 Mahallesi dikey mimari olduğu için diğer dikey mimari olan Mavişehir Mahallesi ikinci sırada yoğunluk vererek anketler yapmaya başladım. Bazı günlerde ise yatay mimari olan mahallelere gidip araştırmaya devam ettim. Öncelikle 11 Temmuz 2023 tarihinde Mavişehir Mahallesi'nin muhtarını ziyarete gittim. Müsait olduğu için kendisinden mahalle hakkında bilgiler elde ettim.

Mavişehir Mahallesi'nin muhtarının yüksek lisans mezunu olması ve muhtarlıkta kitapların fazla olması mahallenin eğitim ve toplumsal kültürün yüksek olduğunun bir göstergesi olabileceğini düşündüm. Nitekim muhtarlıkta kaldığım süre zarfında gelen mahalle sakinleriyle yaptığım görüşmeler, mahalle sakinlerinin muhtarlıktan beklentileri, muhtardan edindiğim bilgiler ve yaptığım gözlemler sonucunda mahallede yaşayan kişilerin eğitim seviyesinin yüksek olduğunu ve buna bağlı olarak da toplumsal farkındalığın güçlü olduğunu gözlemledim.

Resim 16. Mavişehir Mahallesi'nden (Dikey Mimari) Görüntüler

İzmir'de yıllarca yaşamış olmama rağmen Mavişehir Mahallesi'nde Paugot'un (2011) da belirttiği gibi birbirine benzer olan çok katlı binalar ve sokaklar arasında dolaşırken kendimi garip ve yabancı gibi hissettim. Frankfurt'ta da yüksek binalar arasında da benzer duyguları yaşadığımı hatırladım. Çok sayıda insanın bir arada yaşamasına imkân veren dikey mimaride insanların pek birbirini tanımadığını, bu

yüzden de beni herhangi bir yabancı olarak gördüklerini anladım. Sokaklarda gezinirken çok katlı binalar arasında kendimi küçük ve izole hissetmeye başladım. Mekânsal yabancılaşmayı en çok hissettiğim mahalle olan Mavişehir Mahallesini bu nedenle “dikeyin dikeyi” kavramıyla açıkladım. Çünkü diğer dikey mimari mahallesi olarak ele alınan Evka 4 mahallesine kıyasla insanların birbirinden daha kopuk, bireysel yaşamın daha fazla ve sosyal ilişkilerin daha zayıf olduğunu gözlemledim.

Saha araştırması sürecinde yatay mimari olan Evka 3 ve Limontepe Mahalleri’ne kıyasla sokakta daha az insana rastlamam, rastladığım kişilerin ankete katılmak istememeleri, havanın sıcak olması, dinlenecek yeşil alanın az olması, caddelerden geçen arabaların sesi motivasyonumun gün geçtikçe azalmasına neden oldu. Bu nedenlerle bazı günler Limontepe ve Evka 3 Mahallesine (yatay mimari) gitmeye karar verdim. Gün geçtikçe saha araştırmasının planlandığı gibi gitmemesi nedeniyle anketin yapılış saatlerini değiştirdim. Daha serin zaman dilimlerinde anketi yapmaya karar verdim. Mavişehir Mahallesine Temmuz, Ağustos aylarında saat 16:00’da gitmeye başladım. Özellikle sahil kenarlıklarındaki kişilerin saat 19.00’den itibaren geldiklerini gözlemlediğim için akşamın ilerleyen saatlerinde sahil kenarında oturan kişilerle görüştim.

İnsanların yoğun olduğu diğer mekânlar olan park, market, kamelyalarda anket görüşmesini gerçekleştirmeye çalıştım. Fakat dikey mimari olan Evka 4 Mahallesindeki apartmanların kamelyalarına rahatlıkla girerken, Mavişehir Mahallesindeki kamelyalara güvenlikten dolayı giriş sağlayamadım. Benzer şekilde diğer mahallelerdeki marketlerdeki kişilerle görüşme imkânı elde ederken Mavişehir Mahallesindeki marketlerde anketleri gerçekleştiremedim. Mahallede yer alan iki AVM’den de güvenlik önlemleri nedeniyle anket çalışması için izin alamadım. Bu nedenle güvenlik görevlileriyle, apartman ve AVM yöneticilerinden izin almak için gerekli başvuruları yaptım. Fakat gerekli olan izinlerin çoğunu alamadım. Mahalle sakinleri için güvenlik açısından avantajlı olan bu durumun araştırma açısından bir kısıtlama haline geldiğini fark ettim. Mahallede az sayıda insana denk gelinmesi ve gerekli kişilerden izin alma süreci anket yapma süresinin daha da uzamasına sebep oldu.

Sokakta gezinirken sitenin bahçesinde çocuğunu salıncakta sallayan bir kadına denk geldim. Araştırma hakkında bilgi verdikten sonra elindeki kartla sitenin giriş kapısını açtı. Sitede görevli olarak çalıştığını belirten kadının yaşam hikayesi dikkatimi çektiği için kendisiyle derinlemesine görüşme yapmak istediğimi belirttim. Eşinin

kıskanç olduğunu, kardeşinin madde bağımlısı olduğunu görüşme sırasında ifade eden kadın, farklı bir gün görüşebileceğini belirtti. Bu nedenle kendisiyle tekrar iletişim kurmak için numarasını verdi. Fakat kendisini aradığımda telefonu eşi açıp, *Eşim sizinle görüşmek istemiyor. Bir daha aramayın.* dedi. Arkadan kadının *Kusura bakma izin vermiyor.* demesini duydum. Kadının karar alma hürriyetinin kısıtlandığı bu durumda kadının bağımsızlığı ve öz saygısının zedelendiği belirtilebilir. Kıskançlığın bir sonucu olarak kontrol ve müdahale edici bir yaklaşımın sergilenmesi Ünal ve diğerlerinin (2011: 188) de ifade ettiği gibi duygusal istismardır. Duygusal istismar bu örnekte olduğu gibi kadının dış dünyayla irtibatının eşi tarafından sınırlandırılmasıdır. Foucault'un (2017: 16) belirttiği gibi güç ilişkileri erkek ve kadın arasında da görülür. Günlük yaşamda eşin, kadının kimlerle iletişim kuracağına karar vermesi Foucault'un ifadesiyle bir tür iktidar göstergesidir. Kıskançlık bahanesiyle yapılan bu kontroller zamanla kadının erkekten korkmasına, evde korku atmosferi oluşmasına neden olabilir. Aile içi şiddete neden olabilecek bu duruma yönelik farklı bir iletişim yolu bulamadım. Bu nedenle kadının güvenliği ve aile huzuru için kendisini tekrar aramadım.

Yaşanan bu olumsuzluklardan sonra daha rahat görüşme yapabileceğim mekânlar olan park ve kafeleri tercih etmeye başladım. Anketleri kafe yönetimlerinden izin alarak gerçekleştirdim. Mavişehir Mahallesi'nde yer alan bir kafenin yöneticisinin desteği, gelen kişilerin ankete ilgilerinin fazla olması anket yapma sürecini akıcı hale getirdi. Sosyal bir ortam olan kafelerde insanların daha rahat olmasının ankete katılımı arttığını fark ettim. Ayrıca bu kafeye gelen müşterilerin eğitilmiş kişiler olmalarının da etkisiyle, istekli ve bilinçli olarak araştırmaya katıldıklarını gözlemledim. Araştırmaya katılan bir katılımcı, daha yeni doktoradan mezun olduğunu belirtmiş, sürecin zorluklarından bahsetmiş, anketin yürütülmesinde destekleyici bir iletişim kurmuştur. Yanında bulunan arkadaşlarının da katılım göstermelerini sağlamıştır. Mahallede eğitilmiş kişilerle kurulan iletişim, araştırmanın derinleşmesine ve sonuçların daha nitelikli olmasına katkı sağladı. Benzer şekilde Evka 3 Mahallesinde de bir kafede akademisyen olan bir gruba denk geldim. Doktora ve yüksek lisans mezunu olan kişilerin soruları daha iyi anladığı, daha ayrıntılı cevaplar verdiklerini gözlemledim.

Mavişehir mahallesinde sokaklarda gezerken lüks ev ve arabalara denk geldim. Simgesel bir unsur olan lüks ev ve arabalara sahip olan kişilerin sosyal statüsünü ve ekonomik gücünü yansıttığını gözlemledim. Diğer dikey mimari olan Evka 4 Mahallesine kıyasla sosyoekonomik düzeyi yüksek kişilerin bu mahallede çoğunlukta

olduğunu mahallenin ve apartmanların dış görünüşlerinden, kişilerin yaşadığı ev ve kullandıkları arabalardan, markalı giyimlerinden anlaşılmaktadır. Bu mahallede alt yapı ve hizmetlerin Evka 4 ve Limontepe Mahallesi'ne kıyasla daha yüksek olduğunu gözlemledim. Benzer şekilde Evka 3 Mahallesindeki kişilerle sosyoekonomik olarak aynı özellikte kişilerin yaşadığını fark ettim. Bu durumların da kişilerin yaşam kalitesini ve sağlığını olumlu yönde etkilediği söylenebilir. Mavişehir Mahallesinde yaşayan kişilerin bazılarının bisiklet kullandığını, spor salonuna gittiklerini, sahil kenarında yürüyüş yaptıklarını, sitelerinde fiziksel aktivite gerçekleştirdikleri yürüyüş parkurlarında hareket ettiklerini gözlemledim. Evka 4 Mahallesinde (dikey mimari) bu durumlarla daha az karşılaştım. Mavişehir Mahallesinin denize yakın olması ve düz bir alanda yerleşmiş olmasının da bu durumları etkilediği söylenebilir.

Mavişehir Mahallesi'nde yaşayan kişilerin diğer dikey mimari olan Evka 4 Mahallesi'ne kıyasla konforlu bir yaşam sürdüklerini hem gözlemlerim hem de görüşmeler sonucunda fark ettim. Bu mahallede iki alışveriş merkezinin olması, kafe ve marketlerin bulunması insanların sosyalleşmesine imkân sağlayan yerler olduğunu gözlemledim. Kadınların daha çok Evka 4 (dikey mimari) mahallesinde kamelyalarda oturduğunu gördüm. Limontepe ve Evka 3 (yatay mimari) Mahallelerin de ise evlerinin bahçesinde oturduklarını gözlemlerken; Mavişehir Mahallesi'nde kafelerde daha çok oturduklarını gözlemledim. Benzer şekilde Evka 3 mahallesinde de kafelerde oturan kadınlara rastladım. Yapılan gözlemler doğrultusunda Mavişehir Mahallelerinde kadınların kafede daha çok görülmeleri yüksek eğitim ve gelir düzeyine sahip olmaları, sosyal hayatta daha aktif rol almalarıyla açıklanabilir. Kadınların Evka 3 ve Mavişehir Mahallelerinde daha fazla kamusal alanda görünmeleri toplumsal cinsiyet rollerindeki değişimi yansıttığı söylenebilir. Sosyalleşme mekânı olan kafelerin en çok bu mahallelerde olmasının da etkisi olduğu belirtilebilir.

Mavişehir Mahallesinde 20 kat ve üzeri yüksek binaların çoğunlukta olduğunu fark ettim. Gözlemlerim ve görüşmelerden elde ettiğim bilgilere göre modern ve prestijli bir mimari biçimini yansıtan rezidans ve lüks apartmanlarda yaşayan kişilerin gelir düzeylerinin yüksek olduğu söylenebilir. Rezidansda yaşayan bir katılımcı, aylık gelirinin 600. 000 TL olduğunu ifade etti. Ayrıca mahalle muhtarı da mahallenin sosyoekonomik düzeyinin yüksek olduğunu bu nedenle de diğer mahallelere yardım ettiklerini belirtti. Mahallede gezerken apartmanların önündeki bahçelerin bakımlı olması, peyzaj düzenlemeleri, havuz, spor salonları bulunması da bu durumu açıklar

niteliktedir. Diğer dikey mimari olan Evka 4 Mahallesi'ne kıyasla mekânların içi ve dışı daha yeni ve estetik bir görünüme sahiptir. Ayrıca Mavişehir Mahallesi'nde prestijli alışveriş merkezleri ve kafeler, tenis kortları, spa merkezleri, spor salonlarının olduğunu gözlemledim. Mahallede özel okullarında fazla olması mahallenin sosyoekonomik seviyesini yansıtır niteliktedir. Bunun yanı sıra mahalle sakinlerinin gidebileceği kültürel faaliyetlerinde olduğu gözlemledim. Bazı site ve apartmanlarda özel güvenlik olduğu, bazı kişilerin de yanlarında korumayla gezmesi dikkatimi çekti. Gözlemlerim sonucunda, mahallede yaşayan kişilerin mesleklerinin doktor, avukat, üst düzey yöneticiler vb. profesyonel mesleklerin olduğunu tespit ettim. Özellikle Limontepe ve Evka 4 mahallelerine kıyasla yüksek gelir elde edecek işlerle meşgul olduklarını fark ettim.

Mahallede yaşayan kişilerin sosyal ilişkilerinin diğer üç mahalleye (Evka 4, Evka 3 ve Limontepe mahalleleri) kıyasla daha az samimi ve kopuk olduğunu gözlemledim. Nitekim komşuluk ilişkilerinin zayıf ve sınırlı olduğu yapılan anket ve derinlemesine görüşmelerden de anlaşılmıştır. Örneğin Evka 3, Evka 4 ve Limontepe mahallelerinde anket görüşmelerine katılan katılımcıların bazılarının komşularını da araştırmaya dahil ettiği bu sayede araştırmaya katılımın arttığı görülürken; Mavişehir Mahallesi'nde komşularını tanımayan kişilere daha fazla denk gelinmiş, bu nedenle diğer mahallelere kıyasla araştırma süreci yavaşlamıştır. Araştırmaya katılım açısından sosyal destek ağlarının bu anlamda daha fazla olduğu mahallelerin sıralamasında önce Limontepe ardından sırasıyla Evka 3, Evka 4 ve Mavişehir mahallesinin geldiği belirtilebilir. Bu bağlamda dikey mimaride sosyal ilişkiler ve özellikle komşuluk ilişkilerinin zayıf olduğu söylenebilir.

Mahallede yüksek eğitim seviyesine sahip bazı kişilerin ankete katılma konusunda tereddüt yaşadığını fark ettim. Bazı katılımcıların anketteki siyasi sorulara cevap vermede çekingen davrandığı gözlemledim. Bazı kişilerin ise bu sorulara daha detaylı bir açıklama yapması dikkat çekiciydi. Ayrıca Mavişehir Mahallesi'nde diğer mahallelere kıyasla bazı kişilerin “*Ankete ayıracak zamanımız yok*” ifadesini direk söylemeleri şaşırtıcıydı. Anketi zaman kaybı olarak görmelerinin nedenleri, yoğun iş temposuna sahip olmaları, ankete ve araştırmacıya güvenmemeleri, komşuluk ilişkilerinin zayıf olması ve geçmiş anket deneyimlerinde karşılaştıkları problemler olabileceği söylenebilir. Mahalle sakinlerinin araştırmaya katılımlarını sağlamak için araştırmanın önemini ve topluma katkısının olacağını vurguladım. Bunun yanı sıra

katılımları arttırmak için anketin kısa süreceğini hem anket formunda hem de sözlü olarak belirttim. Bu şekilde Mavişehir Mahallesiindeki araştırmamı tamamlamaya çalıştım.

Mavişehir Mahallesiinde diğer mahallelere kıyasla yaşlı kişilerin daha fazla olması da dikkat çekiciydi. Yaptığım görüşmelerde yaşlı kişilerin eğitim düzeylerinin de yüksek olduğunu fark ettim. Muhtarında ifade ettiği gibi sahil kenarında, sokakta ve apartmanların bahçesinde yabancı uyruklu kişiler tarafından bakım hizmeti aldıklarını gözlemledim. Mahallede yer alan yaş alma merkezi sayesinde sosyal etkileşimde bulunduklarını, çeşitli aktiviteler yaparak hem zihinsel hem de bedenen mutlu bir yaşam sürmeye çalıştıklarını gözlemledim. Bu açıdan Mavişehir Mahallesiinin yaşlı dostu bir mahalle olduğu iddia edilebilir.

Çocukların yaşamını gözlemlediğimde ise yatay mimari olan mahallelere kıyasla dışarda çocuklara az rastladım. Diğer mahallelerde evinin bahçesinde veya sokakta oynayan çocukları gördüm. Fakat Mavişehir Mahallesi'nde neredeyse hiç rastlamadım. Sadece sitelerin bahçesinde salıncakta sallanan çocuklara denk geldim. Bunun nedenleri arasında güvenlik endişelerinin olduklarını, ailelerin yaşam tarzına pek uygun olmadığını ve mahallenin sosyal yapısıyla ilgili olduğunu gözlemledim. Koruyucu ve yönlendirici bir tutum sergileyen aileler çocuklarının dışarda oynamalarına pek sıcak bakmadıklarını, bunun yerine farklı etkinliklere, kurslara ve alışveriş merkezlerine götürdüklerini belirtmiştir. Bu durumdan rahatsız olan bazı anne ve babaların, çocuklarının özgürce yaşamalarını istedikleri için özellikle yatay mimaride yaşamak istediklerini vurgulamıştır. Mahallede yaşayan kişilerin büyük çoğunluğunun özel arabasının olması, caddelerde yoğun trafiğin olması gibi nedenlerin ailelerin çocuklarını parklara götürmesine engel olduğunu gözlemledim. Caddeden karşıya geçerken bir annenin çocuğunun elini tutmasına rağmen *Sakin elimi bırakma, dikkatli ol. Bak elimi bırakırsan seni bir daha göremem* demesine şahit oldum. Belli saatlerde trafik yoğunluğunun olmasının da aileleri endişelendirdiğini fark ettim. Ulaşımın kolay olduğu bu mahallede yaşayan kişilerin özel arabalarının olduğunu ayrıca toplu taşıma araçlarını da kullandıklarını gözlemledim.

Mavişehir mahallesiindeki araştırmamın son günlerinde mahallede yer alan bir spor kulübündeki yöneticilerle de görüşmeler yapıp, araştırma yapmak için izin aldım. Sıcak hava koşullarından dolayı düşen motivasyonum buradaki eğitimciler, çalışanlar ve ziyarete gelenlerin katılımıyla arttı. Kafelerin ve spor kulübünün desteğiyle veri toplama

süreci kolaylaştı. Karşılaştırmalı bir analizi daha kapsamlı ve derin bir şekilde ele almak için aynı tarih aralığında diğer dikey mimari olan Evka 4 mahallesine de araştırma yapmak için gittim. Böylece dikey mimari olan iki mahalleyi kendi aralarında karşılaştırma imkânı elde ettim. Mavişehir Mahallesinde araştırma yaptığım bazı günler benzer sosyoekonomik düzeyde olan Evka 3 Mahallesine (yatay mimari) de gidip gözlem ve görüşmeler yaptım. Bu sayede de farklı mimari biçiminde (yatay ve dikey mimari) olan mahalleleri de karşılaştırmak için gözlemler yapmış oldum.

5.7.3. Evka 3 Mahallesi (Yatay Mimari / Yatayın Dikeyi)

Mavişehir Mahallesine gitmeden önce Evka 3 Mahalle muhtarıyla 10 Temmuz günü görüşüp mahalle hakkında bilgiler elde ettim. Bazı katılımcılarla muhtarlıkta anket görüşmesi yaptım. O gün mahalleyi tanımak için sokaklarında dolaşım. Evka 4 ve Mavişehir mahallelerine kıyasla daha sessiz ve sakin bir mahalle olduğunu fark ettim. Diğer mahallelere kıyasla yeşil alanların daha çok olması dikkatimi çekti. Mahallede apartmanların bulunmasına rağmen evlerin büyük çoğunluğunun tek katlı veya iki katlı olmasıyla dikey mimari yoğunlukta olan diğer iki mahalleden farklı olduğunu gözlemledim. Dikey mimari olan iki mahallede (Evka 4 ve Mavişehir) müstakil eve az rastlamama rağmen Evka 3 mahallesinde fazlasıyla rastladım. Mavişehir mahallesindeki modern ve yoğun apartman yaşamından sonra Evka 3 mahallesinde müstakil evlerin ve villaların sunduğu geniş alan, sakin yaşam tarzı beni rahatlattı. Yatay mimari biçimine sahip bu evler arasında geçmişteki anıları hatırladığımı, Almanya'nın Weimar eyaletindeki hislerimin benzerini yaşadığımı ve mutlu olduğumu fark ettim. Mahallenin ormanlık alana yakın kısmında bile kendimi güvende hissettim.

Kuş sesleri ve kımıldayan yaprakların doğal seslerini mahallede gürültü olmadığı için rahatlıkla duydum. Sessiz olan sokaklarda yürürken evlerin mimari detayları, insanların yaşam tarzlarını daha ayrıntılı bir şekilde gözlemlediğimi fark ettim. Ayrıca mahalle sakinleriyle yaptığım görüşmelerde büyük çoğunluğun mahallenin huzurlu ve sessiz olması nedeniyle bu mahalleyi tercih ettiklerini tespit ettim. Zihnimi boşaltmama ve içsel bir dinginlik hissetmemi sağlayan Evka 3 mahallesindeki araştırmama Mavişehir mahallesinde sıkıldığım zamanlarda tercih etmeye başladığımı fark ettim. Bu nedenle daha sağlıklı bir araştırma yapabilmek için bazı günler Evka 3 Mahallesine gelip anket görüşmelerini gerçekleştirdim. Böylece hem saha araştırma sürecini hızlandırdım hem de farklı mimari biçimine sahip iki mahalleyi

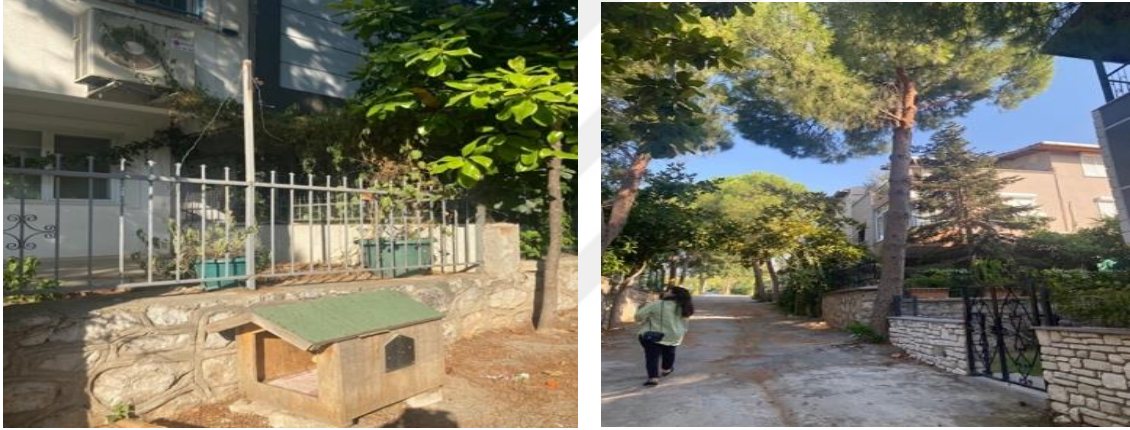
karşılaştırma imkânı elde ettim. Ayrıca motivasyonumun düşmesini bu şekilde engellemiş olup araştırmanın canlılığını arttırdım.

Sosyoekonomik seviyeleri yüksek olan kişilerin yaşadığı bu mahallede yaz olduğu için yazlıklarına giden kişilere denk geldim. Bu yüzden saha araştırmasının ilk zamanları çok az insana rastladım. Motivasyonum düşmesine neden olan bu durumdan dolayı ilk zamanlarda zorlandım. Fakat sokak aralarında denk geldiğim kişilerle iletişim kurmaya devam ettim. Araştırmamın sekizinci günü bahçe sulayan yaşlı bir kadına denk geldim. Kendisine yardım etmek istediğimi ifade edince kabul etti. Bahçesini birlikte suladık. Bahçesini sularken kendisiyle sohbet etmeye başladık. Araştırmam hakkında bilgi verince ankete gönüllü olarak katılmayı kabul etti. Hazırladığımız masada anket yapmaya başladım. Kadını görüşme sırasında komşuları ziyarete geldi. Böylece gelen komşularıyla da tanışma fırsatı yakalamış oldum. Oluşan güven ortamı sayesinde yaklaşık bir ay boyunca ev ev, bahçe bahçe komşularını da gezerek görüşme imkânı elde ettim. Evlerine ziyarete gittiğim farklı kişilerde kendi komşularına yönlendirdi. Böylece mahallenin sosyal dinamiklerini ve kişilerin gündelik yaşamlarını yakından gözlemledim. Araştırma sırasında altın gününe davet edildim. Herkesin bir çeşit tatlı veya tuzlu bir şey hazırlayıp katıldığı güne ben de hazır bir şeyler alıp gittim. Bu tür bir davranışın daha da güçlü bir bağ kuracağını Evka 4 Mahallesinde (kamelyalarda toplanan kadınlarla) deneyimlemiştim. Toplulukla güçlü bir bağ kurduğumuz katıldığımız altın gününde beni sıcak karşılamalarından ve sonrasında hissettim. Bu gibi deneyimler sayesinde araştırmanın özellikle nitel kısmında zengin bulgular elde ettim. Yaşlı bir kadına yardım etmeyle başlayan bu süreç, diğer kişilerin de hem bana yardımcı olmak istemeleri hem de topluma katkıda bulunma çabasıyla devam etti. Böylece daha fazla kişiyle görüşme ve etkileşimde bulunma fırsatı elde etmiş oldum. Katılımcılar daha açık ve samimi olduğu için derinlemesine ve kapsamlı bir araştırma yapma imkânı elde ettim. Bu açıdan yardımlaşmanın bir araştırma için önemli olabileceği, zengin bulgular elde etmede kolaylıklar sağlayabileceği söylenebilir.

Evka 3 Mahallesinde yürürken bazı sokak aralarının dar olmasına rağmen süslü, renkli ve temiz olduğunu gözlemledim. Ayrıca Evka 3 Mahallesinde sokak hayvanlarına değer verilmesi, evlerinin bahçesinde evcil hayvan beslemeleri dikkatimi çekti (Bkz. Resim 17). Diğer mahallelere kıyasla Evka 3 mahallesinde yaşayan kişilerin kendilerine özgü alana sahip olmalarının (müstakil ev veya villa) evcil hayvan beslemede etkisi olduğunu gözlemledim. Fakat yatay mimari olan Limontepe’de ise Evka 3 mahallesine

kıyasla daha az evcil hayvan besleyen kişilere rastladım. Evka 3 Mahallesinde yaşayan kişilerin hayvanların bakımını ve ihtiyaçlarını karşılamak için daha fazla imkâna sahip olduğunu gözlemledim. Evcil hayvanları beslemenin yanı sıra insanların mahallede bulunan veterinerlere de getirdiklerine şahit oldum. Mahalle sakinlerinin bu konuda duyarlı olduğunu fark ettim. Dikey mimaride yaşayan kişilerinde sınırlı sayıda da olsa hayvan beslediklerini gördüm. Fakat apartman dairelerine kıyasla müstakil evler hayvanlar için geniş alan sunduğu için hayvanların daha rahat hareket ettiğini bu nedenle de bakımını yapan kişilerin daha çok mutlu olduğunu gözlemledim. Görüşmelerde özellikle çocuğu olan kişiler bu durumdan memnun olduklarını belirttiler. Apartmanda yaşayan kişiler ise rahatlıkla hayvan besleyemedikleri için yakındılar.

Resim 17.Evka 3’de Sokak Görüntüleri

Gözlemlerim sonucunda Evka 3 Mahallesinde yaşayan kişilerin gelir seviyelerinin yüksek olduğunu fark ettim. Evlerinin biçimi, kullandıkları lüks araba ve eşyalar, giydikleri markalı kıyafetler, kapı önünde yer alan karavanlar sosyal konumlarını yansıtıyordu. Nitekim yapılan görüşmelerde bazı katılımcılar geniş ve gösterişli müstakil evde, villada yaşadıklarını belirtti. Bazı katılımcılarda mahallenin prestijli bir mahalle olması nedeniyle tercih ettiklerini özellikle vurguladılar. Benzer şekilde bazı katılımcılar özel olanaklarla donatılmış, güvenli olan konutlarının yaşam tarzlarını sergilediğini ifade etti. Saha deneyimimde yaşadıkları evlerin dış kapısından, bahçesine, havuzuna, mimari estetiğine kadar her detayın özenle seçildiğini fark ettim. Estetik tercihlerini ve kültürel deneyimlerini yansıttıkları evlerde konforun ön plana çıktığını gözlemledim. Ekonomik düzeyi düşük olan diğer yatay mimari biçiminde olan Limontepe Mahallesinde sokakta çöp toplayan bir kadına denk geldim. Evka 3 Mahallesinde ise bu durumun tam tersi olarak kedisine ton balığı yediren bir kişiye

rastladım. Benzer şekilde sokakta gezerken köpek bakıcısı olduğunu belirten bir kişiye denk geldim. Bir yanda temel ihtiyaçlarını karşılamaya çalışan kişiler, bir diğer yanda ise lüks tüketimi hayvanlar için de yapan kişiler vardı. Bu örnekler ekonomik gücün insanların yaşam tarzını nasıl şekillendirdiğini yansıtır. Ayrıca iki mahalle arasındaki toplumsal tabakalaşmayı ve mekânsal ayrışmayı gösterir.

Mahallede özel okulların fazla olduğunu gözlemledim. Yaz olduğu için okullar kapalı olmasına rağmen yaz kurslarına gelen öğrenciler vardı. Çocuklarını kursa bırakan anne ve babalarla bu sayede görüşme imkânı elde ettim. Sokaklarda gezerken çocukların evlerinin bahçesinde bulunan havuzda yüzmelerini, parkta rahatlıkla oynamalarını seyrettim. Aile bireylerini evlerinin bahçesinde bir arada oldukları sıcak ve samimi anlara şahit oldum. Yaşlı olan kişilerin ise bahçeyle uğraştıklarını gözlemledim. Yaşlı insanların torunlarıyla birlikte bahçede top oynadıklarına, torunlarını salıncakta salladıklarına şahit oldum. Görüşmeler sırasında bahçede neşeyle koşturan torunlarını gören yaşlı kişilerin mutlu olduğunu fark ettim. Benzer şekilde Limontepe Mahallesi'nde de bahçede özgürce koşturan torununu seven katılımcılara denk geldim. Bu bağlamda yatay mimarinin nesiller arası ilişkileri ve aile bağlarını güçlendirdiği belirtilebilir. İnsanların bir araya gelebileceği ortak kullanım olmasının birlik ve beraberliği güçlendirdiği iddia edilebilir.

Anket görüşmesinde Evka 3 mahallesinde yaşayan bazı kadınların ev hanımı bazılarının ise bir işte çalıştığını fark ettim. Kadınların ekonomik olarak özgür olmalarının evliliklerine, aile dinamiklerine olan etkisini gözlemledim. Görüşmelerde ekonomik olarak bağımsız olan kadınlar kişisel tercihlerini rahatlıkla karşılayabildikleri için kendilerini mutlu hissettiklerini belirttiler. Bir kadın katılımcı bir işte çalıştığı için mutlu olduğunu *Kendi işimi yaptığım için çok muttuyum. Çocuklarım ve çevremdekiler bana daha fazla saygı gösteriyor. Eşimde bana değer veriyor. Çalıştığım için o da ev işlerinde yardımcı oluyor* sözleriyle açıkladı. Mutlu olan çalışan kadınların hem aile üyelerine hem de çevredeki insanlara ilham kaynağı olduğunu gözlemledim. Bu görüşme sırasında yan komşusu *Bizde onun gittiği kurslara gidip kendimizi geliştirmeye çalışıyoruz. Tabi ona yetişmek ne mümkün? Kızımda onun gibi olsa yeter bana* diyerek komşusunun azmini ve başarısını çocuğuna rol model olarak gösterdiğini belirtti.

Müstakil evlerde evlerin ve bahçelerin yan yana veya karşılıklı şekilde inşa edilmiş olması, herkesin özel bir alana sahip olması gibi nedenlerin de komşuluk ilişkilerini olumlu anlamda etkilediğini, sosyal etkileşimin daha fazla olduğunu

gözlemledim. Sabah işe veya okula giderken birbirlerine selam vermelerine rast geldim. Öğleden sonra birbirine misafirlğe giden kişilere denk geldim. Bahçelerde yoga ve meditasyon, piknik, barbekü ve doğum günü partisi, seramik, el işi, resim, yürüyüş, yapmalarına şahit oldum. Böylece komşularıyla da bir araya gelme imkânı elde ettiklerini fark ettim. Yapılan etkinliklerde insanların birbirlerine yardım ettiklerini gözlemledim. Bahçelerinde de bahçe (voleybol, badminton vb.) ve halk oyunları (halay vb.) oynamalarına şahit oldum. Limontepe Mahallesi'ne kıyasla insanların Evka 3 Mahallesi'nde daha çok kendi halinde, sessiz ve resmi olduklarını fark ettim. Fakat her iki mahallede de devam eden komşuluk ilişkilerinin olduğunu, toplumsal değerlere önem verildiğini ve diğer dikey mimariye sahip olan diğer mahallelere (Mavişehir ve Evka 4) kıyasla yakın ilişkilerin kurulduğunu ve yardımlaşma kültürünün devam ettiğini gözlemledim.

Gözlemlerim ve görüşmeler sonucunda Evka 3 Mahallesi'nin güvenilir bir mahalle olduğunu belirtebilirim. Müstakil evlerin giriş kapısında, bahçesinde, bazı kişilerin evlerinin içinde bile güvenlik kameralarının olduğunu gözlemledim. Mahalle sakinlerinin sosyoekonomik durumları yüksek olduğu için hırsızlık gibi olumsuz durumları önlemek, can ve mal güvenliklerini sağlamak için kamera sisteminin yaygın olduğunu gördüm. İnsanlar her yerde kameranın olduğunu bildiği ve izlendiklerini düşündükleri için davranışlarını kontrol ettiğini gözlemledim. Örneğin; başkasının kapısının önünde güzel bir sandalye gören çöp toplayıcısı bir kişinin almak istemesine rağmen almadığını gözlemledim. Benzer şekilde lüks ev ve arabalarla fotoğraf çekilmek isteyen gençlerin *Kamera var. Boş ver yanlış anlarlar* dediklerine şahit oldum. Sosyal statüsü yüksek olan 47 yaşındaki iş adamı ise güvenlik endişesini *Zengin olduğum için açıkçası akşamları endişeleniyorum. Beni kaçırır, zarar verirler diye düşünüyorum. Bu nedenle villanın her yerinde kamera var. Üç tane de köpeğim var. İşimi sağlama aldım. Ne olur, ne olmaz* sözleriyle belirtti. Katılımcılar mahallede kameranın fazla olmasından dolayı kendilerini güvende hissettiklerini açıkladı. Araştırmacı olarak mahalledeki güvenlik önlemleri sayesinde kendimi güvende hissettim. Mahallenin güvenilir olması araştırmamı rahat bir şekilde yapmama olanak tanıdı. Katılımcıların evlerine, bahçelerine girerken endişe duymadım. Araştırma sırasında sadece bir katılımcı evlerinde güvenlik kamerasının olmadığını, gerek duymadıklarını belirtti. Ayrıca bazı katılımcılar komşularına göz kulak olduğunu ifade etti. Komşuluk ilişkileri iyi olduğu için insanların birbirlerinin evini, bahçesini, çocuğunu koruduğunu gözlemledim. Güçlü

sosyal bağların olması dayanışmayla birlikte sosyal kontrolü de arttırdığına şahit oldum. Ebeveynlerin çocuklarının hem parkta hem de evde güvenli bir şekilde oynadığı için diğer mahalledeki kişilere göre rahat olduklarını gözlemledim. Nitekim yapılan anket ve derinlemesine görüşmelerde bazı katılımcılar, mahalleyi güvenli buldukları için tercih ettiklerini vurguladı.

Bu mahallede yatay mimari olan Limontepe Mahallesi'ne göre suç oranının düşük olması da insanlar arasındaki güven duygusunu etkilediğini gözlemledim. Evka 3 Mahallesi'nde insanların sosyoekonomik düzeyinin yüksek olması ve mahallenin güvenilir olması suç işleme oranını azalttığı söylenebilir. Ayrıca bu mahallede yaşayan kişilerin sosyal statülerini korumak ve itibar kaybına uğramamak için suç işleme oranının düşük olduğu iddia edilebilir. Yaptığım gözlemler ve görüşmeler sonucunda Evka 3 Mahallesi güvenli ve suç işleme oranı düşük olduğu için kişiler kendilerini huzurlu ve güvende hissediyor. Güvenli bir ortamda yaşadıkları için gündelik yaşamda rahat hareket ettiklerini ve streslerinin daha az olduğunu gözlemledim. Mahalleye ulaşımın rahat olmasının da kişilerin yaşamını kolaylaştırdığını fark ettim. Evka 3 mahallesiyle birlikte yatay mimari olan mahalleleri kendi arasında da karşılaştırmak için arada sırada Limontepe mahallesi'ne gittim. Evka 3 Mahallesi'nde tam anlamıyla saha araştırmamı tamamlayınca son araştırma alanım olan Limontepe mahallesi'ne geçtim.

5.7.4. Limontepe Mahallesi (Yatay Mimari / Yatayın Yatayı)

Limontepe Mahallesi'ni 13 Temmuz günü ziyarete gittim. Ziyarete gelmeden önce hatta bu mahalleyi araştırma alanı olarak seçtiğim günden beri saha korkum vardı. Bu korkum mahallenin gecekondulu olması ve suç oranının fazla olması ile ilgiliydi. Limontepe Mahallesi'ne gelmeden önce çevremdeki insanların, *Limontepe mi? Emin misin?, Oraya sen nasıl gideceksin?, Yanında muhakkak bir erkekle git. Güvenli değil orası. Limontepe'de uyuşturucu kullanan çok var. Tehlikeli bir yer. Torbacı çok o mahallede.* şeklindeki uyarılarını duyduğumdan korkum daha da arttı. Bu korkum Bektaş Ata'nın (2021) *Limontepe'de Yaşamak, Büyümek, Beklemek* adlı kitabında çocukluğunu Limontepe Mahallesi'nde geçirdiğini ve mahalle hakkındaki deneyimlerini öğrenince hafifledi. Ayrıca bir arkadaşımın da Limontepe Mahallesi'nde yaşadığını öğrendim. Kendisiyle görüştüğümde mahalleyi güzel bir şekilde anlattı ve araştırmam boyunca destek olacağını ifade etti. Böylece benim endişem azalmaya başlarken mahalleye olan merakım daha da arttı. İlk saha araştırmasına başladığım 7 Temmuz

günü ve son araştırma alanım olan Limontepe Mahallesi'ne gittiğim ilk gün saha deneyimin en heyecanlı günleriydi.

Arkadaşımın da müsait olduğu gün olan 13 Temmuz'da Limontepe Mahallesine annem eşliğinde gittim. Arkadaşımın belirttiği durakta buluştuk. Arkadaşım bizi evine davet etti. Mahallede komşuluk ilişkilerinin iyi olduğunu Limontepe' ye giden halk otobüsüne binince ve mahalleye adım attığımız ilk anda hissettik. Çünkü yol boyu tanıdık komşuların kendi aralarında konuştuğuna şahit oldum. Mahalleye geldiğimizde de arkadaşımı beklerken birkaç kişi kime geldiğimizi öğrenip, arkadaşımın evini tarif etti. Arkadaşım sokak aralarından bizi evine götürürken denk gelen komşularıyla samimi bir şekilde konuşup, bizi tanıttı. Araştırma için geldiğimi öğrenen komşuları, *Gel bizimle de konuş, "Bizim mahalledekiler sana yardım eder. Sakın çekinme Kahvaltı yaptıktan sonra bize kahve içmeye gelin. Hem sorularını da cevaplarız, Arkadaşını bize de getir. anneme Teyze sende gel dediler. İnsanların bu kadar samimi davranmasına şaşırdım. Arkadaşımın ailesiyle tanıştım. Evlerinin bahçesinde kahvaltı yaptığımız sırada yan komşuları da geldi. Tanıştığım komşularıyla anket görüşmesi yaptım. Daha sonra muhtarlığa gittik. Muhtarlığı ziyaret edip, mahalle hakkında gerekli olan bilgileri aldım. Ardından arkadaşımınla birlikte mahalleye gezmeye başladık.*

Mahallede bulunan bir bakkala gittik. Bakkala gelen müşterilerle görüşme yapmaya başladım. Yabancı uyruklu kişilerinde bakkala geldiğini gözlemledim. Yabancı uyruklu müşteriler gelip giderken bakkalda olan müşteriler bana, *"Burada Suriyeli çok. İlerideki dükkanlar onlara ait. Her yerde önlerine çıkarlar. Aman dikkatli ol. Burada hırsızlık çok, Zaten ne dediklerini de anlamıyoruz. Onlar gelmeden önce bu kadar hırsızlık yoktu."* dediler. Benzer şekilde diğer günlerde sokakta anket görüşmesi gerçekleştirdiğim kişilerde Suriyelilere yönelik olumsuz ifadelerde bulundu. Anket yaptığım bir kadın katılımcı, Suriyelilerin evlerinin önündeki arabayı bana gösterip *Bak onların lüks arabası var. Biz burada sürünüyoruz. Gürültülerinden uyuyamıyoruz. Onlar yokken mahallede huzur vardı. Çocuklarımızı sokağa rahatlıkla bırakabiliyorduk. Hırsız bu kadar çok yoktu. Kapımızı açık bırakıp bir yere gidebiliyorduk. Şimdi gidemiyoruz. Mahallemizde onları istemiyoruz* dedi. Saha araştırmam boyunca göçmenlere yönelik bu damgalamaların sosyal uyumu zedelediğini ve ayrımcılığa neden olduğunu gözlemledim. Limontepe Mahallesinde araştırma yaptığım sırada bir erkek katılımcı da göçmenlerin evini göstererek *Oturdukları eve yedi yüz elli lira ödüyorlar. Diğer yerlere göre burası çok ucuz. İki aile bir arada yaşıyor* dedi. Bu örnekte de

olduğu gibi göçmenlerin büyük çoğunluğu ekonomik nedenlerden dolayı varoş veya gecekonduya yaşamayı tercih etmektedir. Ayrıca Kızmaz'ın (2018) da belirttiği gibi kalabalık aileye sahip olan göçmenler, Limontepi Mahallesi'nde olduğu gibi birkaç hane bir arada yaşamak zorunda kalmaktadır. Limontepi Mahallesi gecekondu özelliği taşıdığı için çarpık kentleşme ve düzensiz yerleşme hakimdir. Yoksulluk ve işsizliğin olduğu bu yerleşim yerinde ekonomik problemlerden (işsizlik, yoksulluk) ve sosyal izolasyondan dolayı kişilerin suç işleme oranı yüksektir. Bu açıdan Kızmaz'ın (2018) da vurguladığı gibi göçmenlerin suç işleme oranı düşük olmasına rağmen yaşadıkları bölgenin etkisiyle suç işleme eğilimleri artabilir.

Gözlemlediğim kadarıyla saha araştırmasının ilk gününden itibaren neredeyse her gün mahalleye polis arabasının gelmesi dikkatimi çekti. Bu durum elde edilen bilgilere ek olarak diğer mahallelere kıyasla Limontepi Mahallesi'nde suç oranının yüksek olduğunu göstermektedir. Mahallede geçirdiğim süre boyunca polis arabalarının sürekli gelip gitmesinin mahalle sakinlerince normal karşılandığını ve duyarsızlaşmanın arttığını gözlemledim. Çünkü polis arabaları geldiğinde insanların günlük yaşamındaki aktivitelere devam ettiğini (çay içme, halı çırpma, mangal keyfi yapma vb.), olayla ilgilenmediklerini ve bu konu hakkında pek konuşmadıklarını gözlemledim. Bunun yanı sıra korku ve endişe duymamaları, olayı merak etmemeleri de dikkatimi çekti.

Limontepi Mahallesi'nde sadece erkeklerin gittiği çay bahçesi (kırathane) vardı. Bu durum, toplumsal cinsiyet rollerinin ayrı tutulduğunu, geleneksel ve ataerkil bir yapının hakim olduğunu yansıtır. Araştırma sırasında erkeklerin sosyalleşme mekânı olan bu yere girmenin bir norm haline geldiğini, kadınların bu mekâna girişlerinin yadırgandığını ve kısıtlandığını anladım. Eşiyle görüşmek isteyen bir kadının çay bahçesine girmeyip, dışarıda eşini beklediğini fark ettim. Araştırmacı olarak bile girmek istememin hoş karşılanmayacağını anladığım için toplumsal norm haline gelmiş bu durum karşısında hassasiyet gösterip, içeri girmedim. Çay bahçesindeki (kırathane) erkeklerle görüşmek istediğimi anlayan bir katılımcı, "*Abla sen burada bekle, ben tanıdıkları çağırıp geleyim.*" dedi. Araştırmaya katılmak isteyen kişilerle çay bahçesinin karşısında bulunan meydanda görüşmelerimi gerçekleştirdim.

Resim 18.Limontepe Mahallesinin Sosyo Mekânsal Alanı: Meydanı (Sağdaki) Ve Kiraathanesi (Soldaki)

Sokak aralarından gezerken müstakil evlerin yan yana veya karşılıklı olduğunu, çocukların sokakta oyun oynadığını, kadınların kapı önlerinde veya evlerinin bahçesinde muhabbet ettiklerini, erkeklerin mahallenin kahvesinde sohbet ettiklerini gözlemledim. Ayrıca herkesin neredeyse birbirini tanıdığını, birbirleriyle selamlaştıklarını, sohbet ettiklerini fark ettim. Saha araştırmasına devam ettiğim diğer günlerde komşuluk ilişkilerinin güçlü olduğunu, yardımlaşma ve dayanışmanın devam ettiğini gözlemledim. Kadınların bir araya gelip bahçelerinde kış hazırlıkları yaptıklarına (salça, tarhana, yün ve halı yıkama, yorgan dikme, yufka yapma vb.), birbirlerine yardım ettiklerine şahit oldum. Görüşmeler sırasında gündelik işe giden komşularının çocuklarına bakan kişilere rastladım. Bunun yanı sıra komşusu işten geç geleceği için misafirlikten erken kalkan bir kadın katılımcı, *Saliha geç gelecekmiş. Gidip ona da yemek yapayım.* dediğine şahit oldum. Benzer şekilde erkeklerinde araba tamiri, eşya taşıma, arabalarıyla komşuların bir yere ulaşımını sağlama gibi birbirlerine yardım ettiklerini gözlemledim. Erkeklerle yapılan anket görüşmelerinde de derdi olan kişiye moral verip dinlendiğini fark ettim. Eskiden madde kullandığını belirten bir erkek katılımcı, yaşadığı zorlukları anlatınca yanındaki arkadaşlarının onu teselli ettiğini gözlemledim. Benzer şekilde oğlu cezaevinde olan bir kadın katılımcı üzülmeyin diye suç ile ilgili soruların sorulmaması yönünde komşuları bana kaş göz yapıp, soruların sorulmasını önlemiştir. Mahallede dikkatimi çeken bir başka şeyde göçmenlerinde kendileri arasında hızlıca yardımlaşmaları ve dayanışma içinde olmalarıdır.

Resim 19.Limontepe Mahallesi'ndeki Cem Evi (Aşure Gününden Görüntüler)

Mahallede yapılan etkinliklerde de (Aşure günü vb.) insanların bir araya geldiklerini gözlemledim. Cem evinde düzenlenen aşure günü etkinliğinde mahalle sakinlerinin birbirine otururken yer verdiklerini, bir büyük (yaşlılar, muhtar, belediye başkan yardımcısı vb.) geldiğinde ayağa kalktıklarını fark ettim. Toplumsal değerlere önem verildiğini gösteren bu örnekler sosyal bağların da güçlü olduğunu yansıtmaktadır. Yapılan bu etkinlikler sayesinde komşular arasındaki bağın ve dayanışma ruhunun arttığını, mahalle sakinlerinin keyifli bir zaman geçirdiğini gözlemledim. Araştırma kapsamında ele alınan dört mahalle arasından Limontepe Mahallesi'nde sosyal ilişkilerin daha güçlü olmasının, mahallede yardımlaşma ve dayanışma ruhunu beslediğini, beraberliği arttırdığını fark ettim.

Limontepe Mahallesi'ni gündüz gezerken diğer mahallelere kıyasla daha çok kadınlarla karşılaştım. Bu durumun nedeninin görüşmeler sırasında kadınların büyük çoğunluğunun ev hanımı olduğunu belirtmesi ile ilgili olduğunu fark ettim. Kadınlar daha çok evlerinde veya evinin bahçesinde, arkadaş ve komşularının bahçelerinde vakit geçiriyordu. Erkekler ise gündüz çalıştıkları için akşam saatlerinde kiraathanede, sokakta ve evlerinin bahçesinde oluyorlardı. Bu sebeple gündüz daha çok kadın katılımcılarla akşam 17.00'den sonrada erkek katılımcılarla görüşmelerimi gerçekleştirdim.

Mahallede yaşayanlar ele alınan diğer mahallelere kıyasla düşük gelir düzeyine sahip kişilerdi. Görüşme yaptığım kadınların bir çoğu ev hizmetlerine (çocuk bakma, temizlik, yemek yapma vb.) gittiğini, erkekler ise inşaatta, restoranda, kafede ve fırında çalıştıklarını, seyyar satıcılık yaptıklarını belirttiler. Belediyede de çalışan kişilere denk geldiğimde ise daha düzenli bir gelire sahip oldukları için kendilerini avantajlı olarak gördüklerini *Şükür bizim durumumuz daha iyi.* gibi söylemlerde bulunduklarını

gözlemledim. Benzer şekilde kadınların da kendi arasında konuşurken *Onun beyi belediyede çalışıyor. Durumları iyi* dediğine şahit oldum. Gecekondlu mahallesinde belediyede çalışmanın bir statü göstergesi olduğunu fark ettim. Mahallede geliri diğerlerine kıyasla düşük olan kişilerle de görüşme yaptım. Sokak aralarını gezerken mahallede benim yabancı olduğumu fark edip benim bir yardım kuruluşundan geldiğimi düşünerek benimle görüşme yapmak isteyen kişiler oldu. Bu örnekten anlaşılabileceği gibi aynı mahallede yaşamalarına rağmen sınıfsal ayrımın görünür olduğu ifade edilebilir. Diğer yandan Evka 3 mahallesinde ise bu derece göze çarpan bir ayrım olmadığını gözlemledim. Yatay mimarinin örnekleri olan bu iki mahalleyi ekonomik anlamda karşılaştırdığımda sınıfsal ayrımı bariz şekilde hissettim. Evka 3 Mahallesinde yaşayan kişilerin yaz aylarında tatile gittiklerini gözlemlerken gecekondu mahallesi olan Limontepe’de yaşayanların ise evlerinde daha çok vakit geçirdiğini, en iyi durumda olanların bile düşük maliyetli gezilere veya tatile kendi memleketlerine gittiklerini gözlemledim.

Bahsettiğim bu ekonomik sıkıntıların olmasına rağmen sosyal etkileşimin aktif olduğu bu mahallede diğer mahallelere kıyasla hayat dolu bir atmosferin varlığını hissettim. İnsanların samimi olması, çocukların sokakta top oynamaları, kadınların bir araya gelip muhabbet etmeleri, erkeklerin birbiriyle içten bir şekilde konuşmaları dikkatimi çekti. Ayrıca Limontepe Mahallesi’nde yaşayan kişilerin yatay mimari olan Evka 3 Mahallesindeki kişiler gibi misafirperver olduklarını gözlemledim. Araştırmacı olarak ziyarete gittiğim evlerin tamamında kavurucu sıcaktan etkilendiğimi düşünen kişiler soğuk içecekler veya taze meyveler ikram etti. Evlerinin bahçesinde gözleme yapan kadınlar gözleme ikram etti. Bunun yanı sıra bazı katılımcılar habersiz gitmeme rağmen yöresel yemeklerinin yer aldığı sofralar hazırladı. Katılımcının misafirperver olmasının, ikramda bulunmasının veri toplama sürecini kolaylaştırdığını gözlemledim. Samimi ve sıcak bir atmosferin olmasını sağlayan bu durum katılımcının kendisini daha rahat ve açık bir şekilde ifade etmesini sağladı. Yatay mimari olan Evka 3 ve Limontepe mahallerindeki kişilerin dikey mimariye kıyasla daha çok misafirperver olduklarını gözlemledim. Bu durumun müstakil evde yaşayanların daha çok geniş alana sahip oldukları için rahatlıkla misafir ağırlanabilmesine imkân vermesi, komşuluk ilişkilerinin güçlü ve toplumsal değerlere bağlı olmasıyla açıklanabilir. Limontepe mahallesinde gezerken mahalledeki kadınların düzenlediği doğum günü etkinliğine, kısır partisine ve altın gününe katıldım.

Resim 20.Evka 3 ve Limontepe Mahallerinde (Yatay Mimaride) Samimi Görüntüler

Gün geçtikçe şirin, deniz manzaralı, doğayla iç içe olan bu mahallede rahat bir şekilde dolaşabildiğimi fark ettim. Jacobs'un (2017: 29) Boston'u gezerken anlattığı gibi canlılık, dostluk ve sıhhatin bulaşıcı olduğunu, belki de sırf gevezelik için bile insanlarla konuşmak istediğimi, rahatladığımı ve burada araştırma yapmaktan mutlu olduğumu hissettim. Mavişehir Mahallesi'nin kasvetli havasından, Evka 4 Mahallesi'nin sakinliğinden ve Evka 3 Mahallesi'nin şatafatlı yaşamlarından sonra Limontepe Mahallesi'nin samimiyetinin araştırmanın seyrini olumlu anlamda etkilediğini, sürecimi hızlandırdığını ve burada daha rahat bir araştırma yaptığımı ifade edebilirim. Araştırmanın genel çerçevesinin Limontepe Mahallesi ile tamamlandığını ve diğer mahallelerden elde edilen bulguların buradan elde edilen verilerle anlam kazandığını söyleyebilirim. Bu bağlamda araştırma bütünlüğünü sağlaması açısından yapbozun en önemli parçası olduğunu iddia edebilirim.

5.8. ARAŞTIRMANIN GÜVENİRLİĞİ VE GEÇERLİĞİ

Karma yöntem, nitel ve nicel yöntemin veri toplama ve /veya analizi aşamalarında birlikte kullanılarak tek bir yöntemle ulaşılabileceğinden daha geçerli ve güvenli çıkarımlar elde etmeyi amaçlayan bir araştırma stratejisidir (Creswell ve Plano Clark, 2018; Greene vd. 1989). Bilimsel araştırmanın değerini ortaya çıkaran yeteneklerden biri olan araştırmanın geçerlik ve güvenilirlik kısmı bir araştırma için önemlidir. Bu bağlamda yapılan bu çalışmada güvenilirlik ve geçerlik analizleri yapılırken metodolojik yaklaşımı daha sağlam olabilmesi için titiz davranılmıştır. Bu doğrultuda konuyla ilgili nitel, nicel ve karma yöntemin geçerliği ve güvenilirliğine yönelik ayrıntılı bilgilere aşağıda yer verilmiştir.

5.8.1. Geçerlik

Geçerlilik “doğru” ve “gerçek” anlamında kullanılan bir terimdir. Geçerlilik bir araştırmanın ne kadar inandırıcı ve doğru olduğunu, aynı zamanda neyi

değerlendirdiğini tam olarak yansıtmayı yansıtmadığını ortaya çıkarır. Neuman (2016: 277-281) ifade ettiği gibi basitçe geçerlik, araştırma yoluyla ölçülen toplumsal gerçekliğin araştırmacının kullandığı yöntem ve araçlarla doğru bir şekilde temsil edilip edilmediğini gösterir. Burns (1999), geçerliğin araştırmanın kalitesini ve kabul edilebilirliğini değerlendirmek için temel bir kriter olduğunu vurgulamıştır. Araştırmacılar çeşitli veri toplama araçları (gözlem, anket, görüşme vb.) kullandığından, bu araçların kalitesi son derece önemlidir; çünkü ulaşılan sonuçlar, bu araçlar aracılığıyla elde edildiği için önemlidir (Fraenkel & Wallen: 2003). Bu nedenle, araştırmacının kullandığı veri toplama araçları ve sahadan elde edilen bulgular geçerliğin sağlanmasında önemli bir role sahiptir. Merriam (1998: 202) niteliksel araştırmada, gerçekliğin bütünsel, çok boyutlu ve sürekli değişen bir yapı olduğunu ifade etmiştir. Bu nedenle yapılan bu araştırmada, araştırma aşamalarının tümünde, veri toplama aşamasından veri analizi ve yorumlama aşamasına kadar geçerlilik sağlanmaya çalışılmıştır. Geçerliğin sağlanması için hem katılımcılar hem de araştırmacının dikkat ettiği hususlara kısaca aşağıda değinilmiştir.

Karma yöntem kullanılan bu araştırmada hem nitel hem de nicel yöntemin geçerliği sağlanmıştır. Literatür incelendiğinde nitel araştırmalarda araştırmacılara araştırmanın “doğruluğunu” kanıtlamak için geçerlik stratejileri önerilmiştir. Creswell ve Miller (2000), nitel yöntemde araştırmacılar tarafından sıklıkla sekiz geçerlik stratejisi kullanıldığını belirtmiştir. Yapılan literatür taramasında bu stratejilerin nitel yöntemde iç geçerlik (inandırıcılık) olarak tanımlandığı görülmüştür (Cook ve Campbell, 1979: 34; Lincoln ve Guba, 1985: 290). Aşağıda belirtilen bu stratejilere yer verilmiştir (Creswell, 2018: 250-253; Merriam, 1998).

Uzun süreli katılım ve sürekli gözlem; bu strateji sahada araştırmacının katılımcılarla güven ortamı oluşturmasını, kültürü öğrenmesini ve katılımcıların verdiği yanlış bilgiyi kontrol edebilmesini içerir. Yapılan bu araştırmada da araştırmacı, bazı katılımcılarla kilit (kaynak) kişiler aracılığıyla güven ortamı oluşturarak görüşmeler gerçekleştirmiştir. Araştırmacı, hedeflenen bilgiyi elde etmek için ele alınan dört mahallede farklı kişilerle görüşmeler yapmış, ilgili kurum ve kuruluşlarla (Belediye, muhtarlık vb.) ziyaretler gerçekleştirmiştir. Yapılan gözlemler doyum noktasına ulaşılan kadar devam etmiştir. Araştırmaya katılan kişilerle doğal ortamlarında (evlerinde, evinin bahçesinde, apartmandaki kamelyada, iş yerlerinde, sokakta, kahvehanede vb.) anket ve derinlemesine görüşmeler yapılmıştır. Araştırmacı

görüşmeler bitmesine rağmen çoğu zaman katılımcıların yaşamlarını daha detaylı incelemek için çalıştıkları, dinlendikleri, bekledikleri, alışveriş yaptıkları mekânlarda paylaşımlarda bulunmuş, insanlarla sohbet etmiştir.

Üçgenleme (Çeşitleme); yapılan araştırmada çoklu ve farklı kaynakları, araştırmacıları, yöntemleri, teorileri destekleyici kanıtlar sunmak için kullanma durumudur. Araştırmalarda tek bir teknikle veri toplamak şüpheli, yanlı veya zayıf olma ihtimali olabileceği için çeşitli kaynaklardan ve tekniklerden (derinlemesine görüşme, anket, gözlem vb.) bilgi toplayarak bulguların doğrulanması bulguların geçerliğini artırır. Bu nedenle bu araştırmada üçgenleme stratejisi kullanılmıştır. Araştırmada gözlem, görüşme ve anket tekniği bir arada tercih edilmiştir. Gözlem notları, mahallede araştırmacı tarafından çekilen fotoğraflar, görüşme ve anket sorularından elde edilen verilerle karşılaştırılarak değerlendirilmiş ve destekleyici bir şekilde okuyucuya sunulmuştur.

Akran incelemesi ve sorgulaması; stratejisi ise araştırma sürecinin dışarıdan kontrol edilme aşamasıdır. Bu araştırmada hem nitel bulguların hem de nicel bulguların geçerliğini arttırmak için nitel ve nicel yöntem bilgisi olan, alanında uzman kişilerden destek alınmıştır. Bu şekilde uzmanlara elde edilen orijinal veriler gösterilmiş, Lincoln ve Guba'nın da (1985) belirttiği gibi "akran sorgulama seansları" yapılarak araştırma sürecinde dışarıdan bir kontrol sağlanmıştır. Merriam (1998) belirttiği gibi sorulan kişilerin konuya aşina olmaları ve yeterli arka plana sahip olmaları gerektiği için araştırmacı, aynı dersi birkaç yıldır veren ve iki veya üç yıl deneyime sahip uzmanlar (psikolog, sosyolog, mimar, istatistik uzmanı vb.) tarafından gözlem, görüşme ve anket bulguları gözden geçirilmiş ve yorumlanmıştır. Böylece akran incelemesi sayesinde veri analizinin geçerliği büyük ölçüde artırılmıştır.

Olumsuz durum analizinde; araştırmacı araştırma sürecinde olumsuz veya uymayan kanıtlarla karşılaştığında çalışmanın hipotezlerini geliştirir. Bu araştırmada da araştırmacı çıkan sonuçlarla benzer araştırmaların sonuçlarını karşılaştırmış ve tartışmıştır. Ayrıca sahada yapılan pilot görüşme sayesinde sorduğu sorulardan aldığı olumsuz cevaplar sonucunda araştırma sorularını revize etmiştir.

Araştırmacı önyargılarının açıklanması; aşaması ise Merriam'in (1998) belirttiği gibi araştırmacının pozisyonunu ve araştırmayı etkileyen durumları anlama açısından önemli bir stratejidir. Her araştırmacının kendine özgü değerleri, inançları ve dünya

görüşleri olduğu bilinen bir gerçektir. Araştırmacı, ele aldığı konuda topladığı bulguları mümkün olduğunca tarafsız bir şekilde toplamalı, analiz etmeli ve yorumlamalıdır. Araştırmacı ele aldığı problem ve hipotezleri sorgulama sürecinin farklı aşamalarında açık, eleştirel ve verilen cevaplara sadık olmalıdır. Bu nedenle, araştırmacı araştırma süreci boyunca mümkün olduğunca yargısız ve net olmaya çalışmalıdır. Etik kurallara ve ilkelere bağlı kalmalı, değerlendirmeyi mümkün olan en doğru şekilde gerçekleştirmeli ve bulguları dürüstçe rapor etmelidir. Bu araştırmada da araştırmacı, araştırmacının rolü ve saha deneyimi başlığında Moustakas'ın (1994) belirttiği gibi geçmiş deneyimlerine, eğilimlerine, ön yargılarına ve oryantasyonlarına ilişkin açıkça ifadelerde bulunarak, araştırma süreci boyunca tarafsız kalmaya özen göstermiştir. Bu yaklaşım araştırmanın güvenilirliğini artırmak için kritik bir öneme sahiptir. Araştırmacı bu şekilde araştırma süresince ele aldığı konuya olan izlenimini açık bir şekilde dile getirmiştir. Araştırmacının rolünün açık bir şekilde ifade edilmesi veri toplama, analiz ve yorumlama aşamalarında araştırmanın nesnelliğini yansıtmada yardımcı olmuştur. Böylece araştırma bulgularının geçerliği ve güvenilirliği, sürecin şeffaflığı sayesinde artırılmıştır.

Üye kontrolünde; araştırmacı katılımcılara bulguları ve yorumlamaları gönderip, inanılabilirliğine ilişkin kontrol edilmesini sağlar. Bu araştırmada Morse'un (2018: 1397) belirttiği gibi araştırmacı tüm somut bulguları kontrol ettiği için katılımcıların kontrolüne gerek duyulmamış, sonuçlar olduğu gibi aktarılmıştır. Fakat sadece derinlemesine görüşme yapılan katılımcılardan biri olan İlknur'a talebinden dolayı araştırmacının tuttuğu notlar gösterilmiştir.

Zengin ve yoğun betimleme; araştırmacının analiz aşamasında tüm detayları yoğun bir şekilde verip, okuyucuların aktarılabilirliğine ilişkin karar vermesini sağlar. Bu araştırmada Stake'nin (2010) belirttiği şekilde bir tanıma yönelik yeterli miktarda detay verilerek araştırma, zenginleştirilmeye çalışılmıştır. Araştırmada katılımcıların hayat hikayeleri, deneyimleri, yatay ve dikey mimariye yönelik düşünceleri ayrıntılı bir şekilde okuyucuya aktarılmıştır. Bu bağlamda katılımcıların fenomene (yatay ve dikey mimaride yaşama) yönelik ortak düşünceleri detaylı bir şekilde incelenmiş, araştırma sürecinin yaşanmışlığı okuyucuya canlı bir şekilde aktarılmaya çalışılmıştır.

Dış denetimler; yapılması gereken bu stratejide ise dışarıdan bir danışanın veya denetçinin, araştırma sürecini takip etmesi ve araştırma sonucunun doğruluğunun

kontrolünün sağlanmasıdır. Bu araştırmada da 1 psikolog, 8 sosyolog, 1 veri analiz uzmanı, 5 mimar aracılığıyla dış denetim sağlanmıştır.

Nitel araştırmada araştırmacıya geçerlik stratejilerinden en az ikisiyle meşgul olmaları tavsiye edilmiştir (Creswell, 2018: 250-253). Bu araştırmada tüm stratejilerden yararlanarak araştırmanın geçerliği kanıtlanmaya çalışılmıştır. Yukarıda bahsedilen geçerlilik sürecine katkıda bulunan sekiz stratejinin yanı sıra, bir de Lynch'in (1996: 63) belirttiği kullanılabilirlik stratejisi eklenerek araştırmanın geçerliğinin sağlam bir zemine ulaştığı iddia edilebilir. Kullanılabilirlik stratejisi değerlendirme bulgularının karar vericiler, uygulayıcılar ve toplum için ne derece faydalı olduğunu ifade eder. Bu strateji, araştırmanın işe yarayıp yaramadığını sorgular. Araştırmacının elde ettiği bilgileri değerlendirme çabasının karar vericiler için yeterli bilgi üretip üretmediğini inceler. Kullanılabilirlik stratejisi topluma fayda sağlayabilecek araştırmalarda, araştırmanın geçerliğine katkı sağlar. Yapılan bu araştırmada da yatay ve dikey mimaride yaşayan kişilerin şikâyetleri, istekleri, önerileri ilgili karar vericilere bilimsel bir şekilde sunulmuştur. Araştırmacı kenti ve kentte yaşayan insanların yaşamlarını ele alan bu araştırmanın sonuçlarından, elde edilen problemler doğrultusunda çözüm önerilerinde bulunmuştur. Yatay ve dikey mimaride yaşam farklılığını ele alan bu araştırmada yaşanabilir kentlerin inşasının önemine dikkat çekilmiştir. Bu sayede araştırmanın ekonomik üretkenliğe, alt yapı maliyeti tasarrufuna, insanların yaşam kalitesine ve çevreye katkısı olacağı söylenebilir. Mimari uygulamalar ve yaşayanların yaşam tarzları arasındaki uyumun irdelendiği bu araştırma ve sosyo mekânsal ihtiyaç-beklentilerin tespit edilmesi yoluyla finansal kaynakların verimli kullanılabilmesine katkı sağlayacağı belirtilebilir. Yatay, dikey mimari ve suç eğilimleri arasındaki ilişkinin aranması bağlamında ulusal güvenliğe katkıda bulunacağı söylenilir.

Literatür taraması yapıldığında geçerliğin iç (inandırıcılık) ve dış geçerlilik (aktarılabirlik) olmak üzere ikiye ayrıldığı görülmüştür (Creswell, 2018: 250-253; Merriam, 2018: 201; Yıldırım ve Şimşek, 2018: 277; Burns, 1999: 160; Miles ve Huberman 1994: 279; Cook ve Campbell, 1979: 34; Lincoln ve Guba, 1985: 290). Bu açıdan dikkate alınması gereken bir diğer konu da araştırmanın dış geçerliğidir. Dış geçerlilik, bulguların diğer ortamlarda, diğer katılımcılarda, diğer konularda uygulanabilirliğini ve genellenebilirliğini sorgulamamız ile ilgilidir (Miles vd. 2014; Burns, 1999: 160). Benzer şekilde Nunan (1999, s. 17) araştırma tasarımına vurgu yaparak, *Araştırma tasarımı, incelenen deneklerin ötesine geçip daha geniş bir nüfusa*

genelleme yapabilmemiz için uygun mu? sorusunu sormuştur. Nunan, bu sorusuyla araştırmada elde edilen bulguların sadece çalışmaya katılan kişilerle sınırlı kalmayıp daha geniş nüfusa uygulanabilirliğini sorgulamıştır. Araştırma sonuçlarının genellenebilirliği ile dış geçerliğin sağladığını belirtmiştir. Bu araştırmada 381 kişiyle yapılan anket görüşmesinden elde edilen bulgular, araştırmanın amacına ve evrenin büyüklüğüne bağlı olarak genelleştirilmiştir. Nitel yöntemde dış geçerliğin (aktarılabirlik) olması için katılımcıların yaşadığı mekânların sosyal, kültürel ve mekânsal koşulları ayrıntılı bir şekilde betimlenmiştir. Bu sayede diğer araştırmacılara ve okuyuculara elde edilen bulguların kendi bağlamlarında ne kadar uygulanabilir olduğu değerlendirilmiştir. Bu araştırmada sosyoekonomik düzeyi farklı olan kişilerle görüşme sağlanarak mekânsal farklılıklar tespit edilmiştir. Böylece çeşitli perspektiflerden bakış açıları toplanmış ve kendi aralarında karşılaştırma yapılmıştır. Ayrıca yapılan diğer bilimsel çalışmalarla bağlantısı kurularak, dış geçerlilik güçlendirilmiştir. Karma yöntemle yapılan bu araştırmada, araştırmacı nicel ve nitel yöntemleri birleştirerek her iki yöntemin güçlü yönlerini öne çıkarmıştır. Araştırmanın geçerliğini sağlamak için de hem nicel hem de nitel yöntemlerin geçerlik türleri dikkate alınmıştır.

5.8.2.Güvenilirlik

Araştırma sürecinin önemli olan bir diğer aşaması ise bulguların güvenilirliğidir. Güvenilirlik, sağlamlılık ve tutarlılık anlamına gelen bir kavramdır. Araştırmada güvenilirlik ise elde edilen bulguların tutarlı ve güvenilir olduğuna dair bir işarettir. Aynı şeyin eş veya benzer şartlar sağlandığında elde edilen sonuçların tekrarlanabilirliği, güvenilirliğin temel göstergelerindendir (Neuman, 2016: 277). Nunan'a (1999: 14) göre güvenilirlik, bir araştırmadan elde edilen sonuçların güvenilirliğini, tutarlılığını ve yeniden üretilebilirliğini yansıtır. Nicel yöntemle yapılan araştırmalarda benzer sonuçlar elde etmek oldukça kolaydır çünkü bulgular sayısal formda sunulmaktadır. Fakat nitel araştırmalarda aynı sonuçlara ulaşmak oldukça zordur; çünkü bulgular araştırmacının ve katılımcıların iletişim yeteneklerine göre değiştiği için öznel bir nitelik taşır. Bu noktada, Lincoln ve Guba (1985: 288), aynı sonuçları elde etmek yerine bulguların güvenilirliğini ve tutarlılığını düşünmenin daha iyi olduğunu belirtmiştir. Burada amaç, aynı sonuçlara ulaşmaktan ziyade veri toplama süreçlerine dayalı olarak bulguların ve sonuçların tutarlı ve güvenilir olduğunu yansıtmaktır. Merriam (1998: 206) insan güvenilirliğinin eğitim ve uygulama yoluyla

önemli ölçüde geliştirilebileceğini öne sürmüştür. Ona göre insanların performanslarında doğuştan gelen sınırlamalar veya tutarsızlıklar olsa da, araştırmacının özel çabası ve tekrar yoluyla, insanların hataları en aza indirebilip, daha güvenilir hale gelebileceğini belirtmiştir.

Yapılan literatür taramasında güvenilirliğinde iç ve dış güvenlik olmak üzere ikiye ayrılarak ele alındığı görülmüştür (LeCompte & Goetz, 1982; Nunan, 1999). Dış güvenilirlik, bir araştırmadan elde edilen sonuçların farklı ortamlarda veya örneklerde benzerlik göstermesi olarak tanımlanmıştır (Burns, 1999: 21-20). Araştırmacının dış güvenilirliği sağlamak için beş önemli güvenlik stratejilerine dikkat etmesi önerilmiştir (LeCompte & Goetz, 1982; Nunan, 1999). Dış güvenilirliği artırmaya yönelik önerilen stratejilere aşağıda yer verilmiştir:

Araştırmacının durumu (Araştırmacının rolü); bu yön, araştırmacının çalışmadaki katılımcılara karşı sosyal pozisyonunu netleştirmesi için kolaylık sağlar. Yapılan bu araştırmada araştırmacının rolü detaylı bir şekilde açıklanarak, dış güvenlik arttırılmıştır.

Katılımcıların seçimi (Örneklem seçimi); araştırmacının, katılımcıları mümkün olduğunca ayrıntılı bir şekilde tanımlaması ve nasıl seçildiklerini açıklaması gerekir. Yapılan bu araştırmada da örneklem seçimine dikkat edilmiş, derinlemesine görüşme yapılan 16 kişinin seçilme nedenlerine ve yaşam hikayelerine yer verilmiştir. Bunun yanı sıra anket görüşmesinin 381 kişiyle sınırlandırılma nedeni detaylı bir şekilde anlatılarak dış güvenlik güçlendirilmiştir.

Sosyal durumlar ve koşullar; bir araştırmanın yapıldığı ortamın koşullarının anlatılmasının da dış güvenliği güçlendireceği belirtilmiştir. Çünkü katılımcıların sosyal ve ekonomik açıdan ciddi farklılıkları çıkabilir. Bu nedenle araştırmacının, araştırmanın gerçekleştiği sosyal durum ve koşullara yer vermesi güvenilirlik için önemlidir. Yapılan bu araştırmada da araştırmacı saha deneyimini, katılımcıların yaşadığı mahalleler hakkındaki bilgilerini gözlem ve görüşme tekniğini kullanarak okuyucuya aktarmıştır.

Analitik yapılar ve varsayımlar; bir araştırmada temel kavramların, yapıların, analiz birimlerin ve varsayımların açık bir şekilde açıklanmasıdır. Bu bağlamda araştırmanın temelini oluşturan analitik yapılar yani teorik bilgi ve varsayımlar ifade edilerek diğer araştırmacıların da yeniden üretmelerine katkı sağlar. Araştırmacı bu noktada öncelikle yatay ve dikey mimariye yönelik teorik bilgiyi okuyucuya sunmuş

daha sonra ise araştırma süreci, hipotezleri hakkında bilgi vererek araştırmanın güvenilirliğine katkı sağlamıştır.

Veri toplama ve analiz yöntemleri; bir araştırmada veri toplama ve analiz yöntemleri belirtilmelidir. Karma yöntemle yapılan bu araştırmada veri analiz ve toplama yöntemleri ayrı bir başlık altında detaylı olarak açıklanmıştır.

Araştırmada bir diğer önemli konu ise iç güvenilirliktir. İç güvenirliliği Burns (1999: 21), aynı analizle başka araştırmacıların aynı sonuçlara ulaşması olarak açıklamıştır. İç güvenirliliğin sağlanması için LeCompte ve Goetz (1982) ve Nunan (1999) tarafından aşağıda araştırmacılara dört temel strateji önerilmiştir:

Düşük çıkarım tanımlayıcıları; Düşük çıkarım tanımlayıcıları, kolayca gözlemlenebilen ve hızlı bir şekilde sayılıp, ölçülebilen verilerdir (Richards & Schmidt, 2002: 239). Bu bulgulara araştırmacı nesnel sorular sorarak ulaşabilir. Yapılan bu araştırmada araştırmacı, düşük çıkarım tanımlayıcıları kullanmıştır. Örneğin “Bir evde kaç kişinin yaşadığı?”, “Apartmanın kaç kat olduğu?” gibi sorularla doğrudan gözlemlenebilir ve gözle görülebilir sonuçlar elde ederek iç güvenliği arttırmıştır. Fakat örneğin yüksek çıkarımları ifade eden “Gelecekte nasıl bir evde yaşamak istersiniz?” sorusu doğrudan gözlemlenemediği için çıkarımlarda bulunulmuştur. Elde edilen sonuçlarla hipotezler incelenmiştir.

Çoklu araştırmacılar/katılımcı araştırmacılar; bir araştırmanın birden fazla araştırmacı tarafından yapılmasıdır. Nunan (1999: 60), araştırma ekibinin son derece maliyetli olabileceği için bir araştırmada mümkün olmadığını belirtmiştir. Yapılan bu araştırmada da araştırmacı karma yöntem ve kapsamlı bir alan araştırması yaptığı için araştırmada güçlük çekmesine rağmen maliyetli olacağı için katılımcı bir araştırmacıdan yardım almamıştır. Fakat alanında uzman kişilerden (psikolog, sosyolog, mimar, istatistik uzmanı) veri analiz ve yorumlama süreçlerinde yardım istemiştir. Böylece, araştırmacı iç güvenirliliğin artmasını sağlamıştır.

Akran incelemesi; diğer araştırmacıların bulgularının uygulanması ve kullanılmasıyla gerçekleştirilmesidir. Araştırmacı, araştırmada elde edilen bulguların değerlendirme aşamasında veya tartışma kısmında ele alınan konuya yönelik diğer araştırmacıların sonuçlarını ve çıkarımlarını kullanabilir. Yapılan bu araştırmada da araştırmacı, araştırmanın bulguları ve yorumlanması aşamasında mevcut literatürde yer alan çalışmalarına da yer vererek tartışmayı gerçekleştirmiştir.

Mekanik olarak kaydedilmiş veriler; bu yöntem ise mülakatların kaydedilip saklanmasıdır. Bu sayede bulguların yeniden analizi veya yeniden üretimi sağlanmış olur. Yapılan bu araştırmada araştırmacı elde ettiği bulguları kaydedip, saklamıştır. Böylece, araştırmacı iç güvenilirliği daha da arttırmıştır.

5.9.ARAŞTIRMANIN ETİK BOYUTU

Araştırmacı araştırmaya başlamadan önce gerekli olan izin belgelerini Afyon Kocatepe Üniversitesi Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Kurulu'ndan (Ek 3) ve Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'nden almıştır. Bilimsel araştırma izni alındıktan sonra araştırma bulgularının toplanması için saha çalışmasına öncelikle pilot çalışma yapılarak başlanmıştır. Araştırmanın güven ortamında yapılabilmesi ve sekteye uğramaması için öncelikle saha araştırmasını yaptığı yerlerin yetkili kişisi olan, mahalle muhtarlarına izin belgesi gösterilmiş ve çalışma hakkında aydınlatıcı bilgiler sunulmuştur. Anket (Ek 1) ve görüşme (Ek 2) formunda yer alan aydınlatılmış onamı ile de görüşmelere gönüllü katılan kişilere araştırma hakkında bilgi verilmiş, sorulara verdikleri cevapların bu araştırma için kullanılacağı belirtilmiş, araştırmada kesinlikle kimlik bilgilerine yer verilmeyeceği ve isimlerinin yer almayacağı ifade edildikten sonra onayları alınmıştır.

Weis ve Fine'in (2000) belirttiği gibi dikkat edilmesi gereken etik değerlerden biri araştırmaya gönüllü katılan kişiler için araştırmacıyı tanıtıcı yazı yazılmasıdır. Araştırmada anket ve görüşme formunun aydınlatılmış onam kısmında kısaca araştırmacı hakkında bilgilere (adına ve soyadına, doktora öğrencisi olduğuna, okuduğu üniversiteye, iletişim bilgilerine vb.) yer verilmiştir.

LaFrance ve Crazy Bull (2009) araştırmacının katılımcıların cinsiyetine, dinine, kültürüne ve farklılıklarına saygılı davranılması gerektiğine dikkat çekmiştir. Nitel araştırmalarda özellikle, yerli halka karşı daha hassas davranılması gerektiğini belirtmişlerdir. Bu araştırmada da araştırmacı bu etik konuya araştırma boyunca özen göstermeye çalışmıştır. Özellikle de dezavantajlı olan (engelli, yaşlı, kadın, suç işleyen, madde bağımlısı olan kişilere vb.) kişilere olan tutumuna daha çok dikkat etmiştir. Strake (2005: 459) araştırma etiğinin önemini "Nitel araştırmacılar, dünyanın özel alanlarındaki misafirler gibidir. Tavırları iyi, sergiledikleri ahlaki değerler tam ve doğru olmalıdır." ifadesiyle açıklamıştır.

Araştırmalarda yer alan soruların katılımcılara faydası olmakla birlikte risk durumuda vardır. Bazı sorular nedeniyle katılımcı özel yaşamına müdahale edildiği için kendisini kötü hissedebilir, utanabilir, travmasını hatırladığı için rahatsızlanabilir, ağlayabilir veya kimseye anlatamadığı gizlediği bir durumu açığa çıkardığı için tedirgin olabilir. Merriam'ın (2018: 223) belirttiği gibi görüşmeler araştırmacı tarafından her ne kadar sıradan veya normal olarak algılansa da (örneğin; “kaç çocuğunuz var?” sorusu araştırmacı tarafından normal bir soru olarak düşünülmüştür fakat sahada “bu soruyu geçelim”, “çocuğum olmuyor” vb. cevaplarla karşılaşınca hassas bir soru olabileceği gerçeğiyle karşılaşmıştır.) görüşme esnasında takat kesen ve acı veren hatıralar su yüzüne çıkma durumu olabilir. Örneğin; görüşmecilerden biri annesinin ölümünü hatırladığı için ağlamış, nefes almakta bir an zorluk yaşamıştır. Benzer şekilde bir başka görüşmeci evinde tüp patlaması yaşadığını, bu olay yüzünden kayınvalidesinin öldüğünü açıklarken ve sonrasında ona karşı ifade edilen suçlayıcı ifadeleri hatırlayınca kendini kötü hissettiğini belirtmiş, çalışmaya kısa bir çay arası verilmiştir. Bu durumlarla karşılaşan araştırmacının katılımcı ile olan ilişkisi, tavrının iyi olması, anlattığı olaylara karşı duyarsız hissettirmemesi ve ortamı sakinleştirmesi çok önemlidir.

Araştırmacı, katılımcının özel hayatlarına yönelik belirtmek istemediği veya çekindiği durumlarda saygılı olması gereklidir. Örneğin araştırmada yer alan din, siyasi ve ideolojik görüşe yönelik soruların hassas sorular olduğu, pilot çalışma da verilen cevaplarla daha iyi anlaşıldığı için araştırmacı anket sorusuna “belirtmek istemiyor” seçeneğini eklemiştir. Bu soruya cevap vermeyen veya sorulara yönelik tepkisi ağır olan kişilerin ifadelerini karşılayan bu seçenek işaretlenmiştir. Araştırmanın anket formunda yer alan *Bulunduğunuz evde ebeveyniniz/eşiniz/çocuğunuzla/ dede/ hala/ dayı vb. kişilerle aile içi problemleriniz var mı? Kendimi depresyonda hissediyorum., “Depresyon ilacı kullanıyorum. Psikolojik olarak desteğe ihtiyacım var, Herhangi bir hastalığınız var mı? Varsa belirtir misiniz? “Herhangi bir suç işlediniz mi? Deprem tecrübeniz var mı?* sorularına da yine aynı şekilde hassas sorular olduğunu hem saha öncesi hem de sahada araştırmacı tarafından deneyimlenmiştir. Bu sorulara verilen tepkiler, kullanılan ifadelerde araştırmacı, daha hassas bir tavır sergilemiştir. Ankette yer alan bu sorular her ne kadar seçenekli sorular olsa da araştırmadaki katılımcılardan detaylı bir şekilde anlatmak isteyenleri, araştırmacı sabırla dinlemiş ve not almıştır.

Aynı şekilde araştırmadaki görüşme formunda da yer alan özel sorulara cevap vermeyen kişilere araştırmacı ısrar etmemiş, saygı duyarak diğeri soruya geçmiştir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ARAŞTIRMANIN BULGULARI VE TARTIŞMA

Yatay ve dikey mimaride yaşayan kişilerin gündelik hayat farklılığını inceleyen bu araştırmanın alan bulguları, İzmir'in Evka 3, Evka 4, Limontepe, Mavişehir mahallelerinde bulunan 381 kişi ile yapılan anket görüşmesine ve 16 kişi (8 kadın, 8 erkek) ile yapılmış derinlemesine görüşmeye dayanmaktadır. Karma yöntemle yapılan bu araştırmada araştırma soruları ve hipotezler göz önünde bulundurularak öncelikle nicel bulgular analiz edilmiştir. Ardından ilgili değişkenler dikkate alınarak nitel bulgular destekleyici biçimde sunulmuş ve yorumlanmıştır.

Araştırmanın bulguları ve tartışılmasında önce ankete katılan tüm katılımcıların her soruya verdikleri cevaplar genel bir şekilde analiz edilmiştir. Ardından araştırmanın amacı doğrultusunda yatay ve dikey mimaride gündelik hayat farklılıkları karşılaştırılmasının nicel analizi yapılmış, daha sonra nitel verilerle birlikte sunularak detaylı bir şekilde açıklanmış ve yapılan diğer bilimsel çalışmalarla kıyaslanarak tartışılmıştır. Aşağıda genel bulgulara yer verilmiş ardından karşılaştırmalı analize geçilmiştir.

1.DEMOGRAFİK VE SOSYOEKONOMİK ÖZELLİKLERE İLİŞKİN BULGULAR

Araştırmanın bu bölümünde; örneklem grubunun cinsiyeti, yaşı, eğitimi, meşguliyeti, bir işte çalışma durumu, aylık toplam geliri, medeni durumu ve doğum yerine yönelik bulgular sunulmuştur. Bu kapsamda elde edilen bulgular, frekans ve yüzde dağılımını içeren tablolarla verilmiş ve analiz edilmiştir.

Tablo 4. Demografik ve Sosyoekonomik Özellikler

		Frekans	Yüzde	Geçerli Yüzde	Kümülatif Yüzde
Cinsiyet	Kadın	215	56,4	56,4	100
	Erkek	166	43,6	43,6	43,6
Yaş Grupları	18-24 Yaş	32	8,4	8,4	8,4
	25-44 Yaş	162	42,5	42,6	51,1
	45-64 Yaş	145	38,1	38,2	89,2
	65-74 Yaş	32	8,4	8,4	97,6
	75-84 Yaş	9	2,4	2,4	100,0
Doğum Yeri (Bölgeler)	Ege	189	49,6	49,6	49,6
	Akdeniz	3	0,8	0,8	50,4
	Karadeniz	37	9,7	9,7	60,1

	Marmara	20	5,2	5,2	65,4
	Doğu Anadolu	73	19,2	19,2	84,5
	Güneydoğu Anadolu	15	3,9	3,9	88,5
	İç Anadolu	30	7,9	7,9	96,3
	Yurtdışı	14	3,7	3,7	100,0
Eğitim Durumu	Okuma-yazma bilmeyen	3	0,8	0,8	0,8
	İlkokul	55	14,4	14,4	15,2
	Ortaokul	25	6,6	6,6	21,8
	Lise ve dengi	115	30,2	30,2	52,0
	Ön lisans	36	9,4	9,4	61,4
	Lisans	116	30,4	30,4	91,9
	Lisansüstü	31	8,1	8,1	100
Meşguliyet Durumu	Ev hanımı	59	15,5	15,5	15,5
	Memur	68	17,8	17,9	33,4
	İşveren	36	9,4	9,5	42,9
	İşçi	95	24,9	25,0	67,9
	Emekli	80	21,0	21,1	88,9
	İşsiz-çalışmıyor	4	1,0	1,1	90,0
	Mühendis	5	1,3	1,3	91,3
	Sağlık çalışanı	5	1,3	1,3	92,6
	Öğrenci	15	3,9	3,9	96,6
	Esnaf ticaretle uğraşıyor	13	3,4	3,4	100,0
	Cevapsız	1	0,3	0,3	
Medeni Durum	Bekâr	68	17,8	17,8	17,8
	Evli	259	68,0	68,0	85,8
	Boşanmış	32	8,4	8,4	94,2
	Eşi vefat etmiş	22	5,8	5,8	100

Araştırma kapsamında 381 kişiyle yüz yüze anket çalışması yapılmıştır. Tablo 4 incelendiğinde araştırmaya katılım gösteren 381 kişinin %56,4'ünün (n=215) kadın, %43,6'sının (n=166) ise erkek olduğu görülmektedir. Araştırma grubunun dağılımında erkeklere oranla kadınların daha fazla olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Bu oranın fazla olmasının nedenlerinden biri İzmir'de Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi sonucuna göre 2023 yılında kadın nüfus oranı (2 milyon 258 bin 345) erkeklere (2 milyon 221 bin 180) göre daha fazla olmasıdır (TÜİK, 2023). Ayrıca anketin yapıldığı saatlerin iş saati olmasının etkisi olduğu belirtilebilir. Türkiye'de iş gücünde erkek sayısı kadın sayısından fazladır (TÜİK, 2023). Araştırmanın evreni temsil etme gücünü arttırmak için araştırmacı, cinsiyet dağılımında örneklem grubunun birbirine yakın olmasına özen göstermiştir. Araştırmanın başlangıcında belirlenen güven aralığı ve yanılma payı cinsiyet dağılımında dikkate alınmış, her iki cinsiyete de birbirine yakın sayıda anket uygulanmıştır.

Katılımcıların yaşı açık uçlu soruyla öğrenilmiştir. 381 kişinin yaşı daha sonra sosyal bilim literatüründen yola çıkılarak sınıflandırılmıştır. İlgili literatürler incelendiğinde; yetişkinlerin yaş sınıflandırmasının 18-24, 25-44, 45-64, 65 yaş ve üstü olarak ele alındığı görülmüştür (Santrok, 2023; Türkiye Aile Yapısı Araştırması [TAYA], 2014). Ayrıca gerontolojik literatürde 65 yaş ve üzeri de kendi içinde gruplandırılmaktadır: 65-74 yaş genç yaşlı, 75-84 yaş yaşlı-yaşlı ya da orta yaşlı, 85 yaş ve üzeri ise en yaşlı-yaşlı olarak kabul edilmektedir (Erber, 2018: 12).

Bu bağlamda katılımcıların yaş sınıflandırmasına bakıldığında; %8,4'ü (n=32) 18-24, %42,6'sı (n=162) 25-44, %38,2'si (n=145) 45-64, %8,4'ü (n=32) 65-74, %2,4'ü (n=9) 75-84, yaş grubundadır. Araştırmada 85 yaş ve üzeri olmadığı, en büyük yaş 81 (yaşlı-yaşlı grubundan) olduğu görülmüştür. Nitekim en fazla 25-44 yaş (genç yetişkin [Santrok, 2023]) grubunun olduğu sonucuna ulaşılmıştır (Bkz. Tablo 4).

Araştırmada örneklem grubu seçilirken 18 yaş ve üstü olması amaçlandığı için görüşülen kadınların yaş ortalaması $44,6 \pm 14,2$ yıl (en düşük=18, en yüksek=80) (n=214), erkeklerin yaş ortalaması $46,5 \pm 15,2$ yıl (en düşük=18, en yüksek=81) (n=166), tüm grubun yaş ortalaması ise $45,4 \pm 14,7$ yıl (en düşük=18, en yüksek=81) (n=381) bulunmuştur. Bu orandan hareketle örneklem grubunun büyük çoğunluğunun yaş ortalamasının “orta yetişkin” (Santrok, 2023) olduğu görülmüştür.

Katılımcıların %49,6'sının (n=189) Ege, %0,8'inin (n=3) Akdeniz, %9,7'sinin (n=37) Karadeniz, %5,2'sinin (n=20) Marmara, %19,2'sinin (n=73) Doğu Anadolu, %3,9'unun (n=15) Güneydoğu Anadolu, %7,9'unun (n=30) İç Anadolu, %3,7'sinin (n=14) Yurtdışı doğumlu oldukları belirlenmiştir. Örneklem grubunu oluşturan bireylerin büyük çoğunluğunun Ege Bölgesi (İzmir, Manisa, Aydın, Denizli, Muğla, Afyonkarahisar, Kütahya, Uşak) doğumlu olduğu görülmüştür. Yaklaşık üçte ikisinin ise farklı illerden ve yurt dışından göç ederek geldiği sonucuna ulaşılmıştır (Bkz. Tablo 4).

Katılımcıların eğitim durumunu gösteren Tablo 4 incelendiğinde; %0,8'inin (n=3) okuma yazma bilmeyen, %14,4'ünün (n=55) ilkökul, %6,6'sının (n=25) ortaokul, %30,2'sinin (n=115) lise ve dengi okul, %9,4'ünün (n=36) ön lisans, %30,4'ünün (n=116) lisans ve %8,1'inin (n=31) lisansüstü mezunu olduğu anlaşılmaktadır. Bu bulgular sonucunda örneklem grubunun yarısından fazlasının üniversite mezunu olduğu

sonucuna ulaşılmıştır. Kümülatif yüzdeliğe bakıldığında ise eğitim seviyesinin yüksek olduğu görülmüştür.

Katılımcıların meşguliyetlerine göre dağılımlarına bakıldığında; %25'inin (n=95) işçi, %21,1'inin (n=80) emekli, %17,9'unun (n=68) memur, %15,5'inin (n=59) ev hanımı, %9,5'inin (n=36) işveren, %3,9'unun (n=15) öğrenci, %3,4'ünün (n=13) esnaf-serbest meslek sahibi, %1,3'ünün (n=5) sağlık çalışanı, %1,3'ünün (n=5) mühendis ve %1,1'inin (n=4) çalışmadığı tespit edilmiştir. Meşguliyet durumları incelendiğinde araştırmaya katılan bireylerin büyük çoğunluğunun bir işle meşgul olduğu görülmüştür. Meşguliyet durumunda yoğunlaşmanın işçiler (n=95) ve emekliler (n=80) olduğu tespit edilmiştir. Bunların ardından sırasıyla %17,9'unun (n=68) memur ve %15,5'inin (n=59) ev hanımı geldiği sonucuna ulaşılmıştır (Bkz. Tablo 4).

Katılımcıların çalışma durumu incelendiğinde; %55,6'sının (n=212) çalışıyor, %25,7'sinin (n=98) çalışmıyor, %18,6'sının ise emekli olduğu tespit edilmiştir (Bkz. Ek:4, Tablo34). Katılımcıların aylık toplam gelirlerinin ortalaması 34231,2±50057,2 TL (en düşük=1.400, en yüksek=600.000) (n=308) olarak bulunmuştur. Katılımcıların büyük çoğunluğunun şu anki koşullarda askeri ücretten yüksek aldığı sonucuna ulaşılmıştır (Bkz. Ek:4, Tablo35). Katılımcıların medeni durumunu gösteren Tablo 4'e bakıldığında %68'inin (n=259) evli, %17,8'inin (n=68) bekâr, %8,4'ünün (n=32) boşanmış, %5,8'inin (n=22) eşinin vefat etmiş olduğu tespit edilmiştir. Katılımcıların yaklaşık olarak üçte ikisinden fazlasının evli olduğu tespit edilmiştir.

2. AİLE ÖZELLİKLERİNE İLİŞKİN BULGULAR

Bu bölümünde; örneklem grubunun çocuk sayısına, çocuk bakımında aldığı desteğe, çocukluğunda yetiştiği ve şu anki aile türüne, yaşadığı evde aile içi problemin olup olmama durumundaki bulgular frekans ve yüzde dağılımını içeren tablolarla aktarılmış ve değerlendirilmiştir.

Tablo 5. Aile Özelliklerine İlişkin Bulgular

		Frekans	Yüzde	Geçerli Yüzde	Kümülatif Yüzde
Yetiştigi Aile Türü	Geleneksel geniş aile	134	35,2	35,2	35,2
	Modern çekirdek aile	247	64,8	64,8	100
Şu Anki Aile Türü	Geleneksel geniş aile	16	4,2	4,2	4,2
	Modern çekirdek	365	95,8	95,8	100

	aile				
Çocuk Sayısı	0	108	28,3	28,3	28,3
	1	81	21,3	21,3	49,6
	2	135	35,4	35,4	85,0
	3	41	10,8	10,8	95,8
	4	12	3,1	3,1	99,0
	5	3	0,8	0,8	99,7
	6	1	0,3	0,3	100
Evde Aile İçi Problem Olma Durum	Evet	38	10	10	10
	Hayır	343	90	90	100

Katılımcıların Tablo 5'te görüldüğü gibi %5,2'sinin (n=134) geleneksel, %64,8'i (n=247) modern çekirdek ailede yetiştiği tespit edilmiştir. Genel olarak katılımcıların modern çekirdek ailede yetiştiği sonucuna ulaşılmıştır. Sonucun bu şekilde çıkmasında katılımcıların kırdan- kente göç etmiş olmalarının, kadınların iş gücüne daha fazla katılmasının, eğitim seviyesinin yükselmesinin etkisi olduğu düşünülmektedir.

Katılımcıların şu andaki aile türüne bakıldığında ise %4,2'nin (n=16) geleneksel, %95,8'i (n=365) ise modern çekirdek ailede yaşadığını belirtmiştir. Modernleşme sürecinin bir sonucu olarak ailenin yapısında da değişiklikler olmaya başlamış, geleneksel aile türü daha da çözülmüştür. Böylece çekirdek aile türünün görülme olasılığının daha da arttığı iddia edilebilir. Araştırmanın sonucunda da araştırmanın saha alanı olan kentte, genellikle çekirdek aile türünün yaygın olduğu söylenebilir (Bkz. Tablo 5).

Tablo 5'te katılımcıların %28,3'ünün (n=108) hiç çocuğunun olmadığı, %35,4'ünün (n=135) 2 çocuğu, %21,3'ünün (n=81) 1 çocuğu, %10,8'inin (n=41) 3 çocuğu, %3,1'inin (n=12) 4 çocuğu, %0,8'inin (n=3) 5 çocuğu ve %0,3'ünün (n=1) 6 çocuğu olduğu görülmüştür. Araştırmada 2 çocuğu (n=135) olan kişi sayısının fazla olduğu tespit edilmiştir. Bu bulgulardan yola çıkarak modern toplum yapısına uygun olarak ailelerin, az sayıda çocuk sahibi olmayı tercih ettiği ifade edilebilir.

Katılımcıların %28,3'ünün (n=108) çocuğunun olmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Çocuğu olan görüşmecilerin ise %33'ünün (n=90) çocuklarının yetişkin olduğu, %28,6'sının (n=78) çocuklarına kendisinin baktığı, %13,9'unun (n=38) eşinin baktığı, %8,1'inin (n=22) anne/kayınvalidesinin baktığı, %7,7'sinin (n=21) bakıcının baktığı, %6,6'sının (n=18) kreşe gittiği, %0,7'sinin ise (n=2) çocuk/çocuklarına eşiyle ortak baktıkları anlaşılmıştır. Sonuç olarak çocuklarının bakımında anne ve babanın birincil olarak ilgilendiği, daha sonra ise sırayla (anne/kayınvalide ve bakıcının baktığı

sonucuna ulaşılmıştır (Bkz. Ek:4, Tablo 36). Katılımcıların yaşadığı evde ebeveyni/eşi/çocuğu/dedesı/halası/dayısı vb. aile içi problemi olduğunu belirtenlerin oranı %10,0 (n=38) olarak bulunmuştur. Tablo 5’te görülen bu sonuç, aile içi problem olma durumunun düşük olduğunu göstermektedir.

3.KATILIMCILARIN HAYATININ ÖNEMLİ BİR KISMINI GEÇİRDİĞİ YERLEŞİM BİRİMİ VE İZMİR’E İLİŞKİN BULGULAR

Bu bölümde; örneklem grubunun hayatının önemli bir kısmını geçirdiği yerleşim biriminin (il, ilçe, köy, kasaba) ne olduğu belirtilmiştir. İzmir’de yaşamayı tercih etme nedenlerine, İzmir’de yaşama sürelerine yer verilmiştir. Bu kapsamda elde edilen bulgular, frekans ve yüzde dağılımını içeren tablolarla gösterilmiş ve analizi sunulmuştur.

Tablo 6.Hayatının Önemli Bir Kısmını Geçirdiği Yerleşim Birimi ve İzmir’i Tercih Nedenleri

		Frekans	Yüzde	Geçerli Yüzde	Kümülatif Yüzde
Hayatının Önemli Bir Kısmını Geçirdiği Yerleşim Birimi	İl	337	88,5	88,5	88,5
	İlçe	34	8,9	8,9	97,4
	Kasaba	1	,3	,3	97,6
	Köy	9	2,4	2,4	100
İzmir’de Yaşamayı Tercih Etme Nedenleri	Büyükşehir olması	51	13,4	13,6	13,6
	Eğitim imkânları	15	3,9	4,0	17,6
	İş imkânları	88	23,1	23,5	41,1
	Kültürel imkânlar	10	2,6	2,7	43,7
	Sağlık imkânları	4	1,0	1,1	44,8
	Burada doğmuş olmam	120	31,5	32,0	76,8
	Ailevi sebepler-evlilik	73	19,2	19,5	96,3
	Diğer	14	3,7	3,7	100
	Cevapsız	6	1,6		

Tablo 6’da görüldüğü gibi katılımcıların hayatlarının önemli bir kısmını geçirdikleri yerleşim birimine bakıldığında; %88,5’inin (n=337) il merkezi, %8,9’unun (n=34) ilçe, %2,4’ünün (n=9) köy, %0,3’ünün (n=1) kasaba olduğu görülmüştür. Ankete katılan kişilerin büyük çoğunluğu hayatlarının önemli bir kısmını il merkezinde geçirmiştir.

Katılımcıların İzmir’de yaşamayı tercih etme nedenleri incelendiğinde; %32’si (n=120) burada doğmuş olması, %23,5’inin (n=88) iş imkânları, %19,5’inin (n=73)

ailevi sebepler- evlilik, %13,6'sının (n=51) büyükşehir olması, %4,0'ının (n=15) eğitim imkânları, %2,7'sinin (n=10) kültürel imkânlar, %1,1'inin (n=4) sağlık imkânları ve %3,7'sinin (n=14) diğer (sakin olması, zorunlu göç, çağdaş olması, depremten dolayı, rahat olması, eşinin askerlik görevi nedeniyle) olarak bulunmuştur. (Bkz. Tablo 6).İzmir'de yaşamayı tercih etme nedenlerinin en başında İzmir doğumlu olmaları gelmektedir. Sırasıyla ise imkânlarının olması, ailevi sebepler- evlilik, büyükşehir olması vb. nedenler olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Katılımcıların İzmir'de yaşadıkları yıl ortalaması $30,2 \pm 15,3$ yıl (en düşük=1, en yüksek=81) (n=380) olarak bulunmuştur. Alan araştırmasına katılan kişilerin yaşadıkları yıl ortalamasının yüksek olduğu, bu oranın yüksek olmasının en önemli nedeninin de İzmir'de doğmaları (%32), ailelerinin burada yaşamaları gibi ailevi sebepler (%19,5), ve genel olarak İzmir'de yaşamaktan (iş, kültürel, sağlık imkânları bakımından) memnun olmaları olarak belirtilebilir (Bkz. Ek:4, Tablo 37).

4. YATAY VE DİKEY MİMARİYE İLİŞKİN BULGULAR

Bu bölümde; katılımcıların yatay ve dikey mimaride yaşama durumlarına, yaşadıkları mahalleye, yaşadıkları mahalleyi tercih etme nedenlerine, mahallerinde yaşama sürelerine, hayatının önemli bir kısmını geçirdiği yerleşim biriminin (il, ilçe, köy, kasaba) ne olduğuna, İzmir'de yaşamayı tercih etme nedenlerine, İzmir'de yaşama sürelerine yer verilmiştir. Bu kapsamda elde edilen bulgular frekans ve yüzde dağılımını içeren tablolarla gösterilmiş ve analizi sunulmuştur.

Tablo 7. Yatay ve Dikey Mimariye İlişkin Bulgular

		Frekans	Yüzde	Geçerli Yüzde	Kümülatif Yüzde
Yatay ve Dikey Mimaride Yaşama Durumları	Yatay mimaride yaşayan kişiler	193	50,7	50,7	50,7
	Dikey mimaride yaşayan kişiler	188	49,3	49,3	100
Yaşanılan Mahalle	Evka3	148	38,8	38,8	38,8
	Evka4	99	26,0	26,0	64,8
	Mavişehir	89	23,4	23,4	88,2
	Limontepe	45	11,8	11,8	100

Yaşadıkları mimari biçime göre katılımcıların dağılımını gösteren Tablo 7'ye bakıldığında; %50,7'sinin (n=193) yatay mimaride (müstakil ev, gecekond) %49,3'ünün (n=188) dikey mimaride (apartman dairesi, rezidans) yaşayan kişiler oldukları tespit edilmiştir. Örneklem formülüne göre hesaplanan yatay ve dikey mimaride yaşayan kişi sayıları, birbirine yakın oranda olduğu görülmüştür. Tablo 7'de

katılımcıların yaşadıkları mahallelerin dağılımı incelendiğinde; %38,8'inin (n=148) Evka 3 Mahallesi (yatay mimari), %26,'sının (n=99) Evka 4 Mahallesi (dikey mimari), %23,4'ünün (n=89) Mavişehir Mahallesi (dikey mimari), %11,8'inin (n=45) ise Limontepe Mahallesi (yatay mimari) olduğu tespit edilmiştir.

Katılımcıların yaşadıkları mahalleyi tercih etme nedenleri incelendiğinde; % 22,2'sinin (n=84) güven vermesi, %20,1'in (n=76) huzurlu olması, %16,7'sinin (n=63) merkeze/okula/iş yerine yakınlık, %16,4'ünün (n=62) ailesinin burada yaşaması, %5'6'sının (n=21) komşuluk ilişkileri, %4,8'inin (n=18) insanların gelir düzeyinin yüksek olması, % 3,7'si (n=14) uygun fiyatlı olması, %2,9'unun (n=11) evlilik nedeniyle, %1,3'ünün (n=5) havasının güzel olması ,% 0,8'inin (n=3) gecekondlu olması ve %5,6'sının (n=21) diğer nedenler (Ev sahibi olması, doğayla iç içe olması, depreme dayanıklı olması, otopark sıkıntısının olmaması, kayınvalidesinden dolayı, burada yaşamaya alıştığı için) olarak bulunmuştur (Bkz. Tablo 8). Yaşadıkları mahalleyi tercih etme nedenlerinde özellikle mahallenin güven vermesi (ya da güvenli olması) en önemli tercih nedenidir. Daha sonra ise sırasıyla mahallenin huzurlu olması ve merkeze/okula/iş yerine yakın olması göz önüne alınarak tercih edildiği görülmüştür.

Tablo 8.Yaşadıkları Mahalleyi Tercih Etme Nedenleri

Tercih Nedenleri	Sayı	Yüzde
Güven vermesi	84	22,2
Huzurlu olması	76	20,1
Merkeze/okula/iş yerine yakınlık	63	16,7
Ailesinin burada yaşaması	62	16,4
Komşuluk ilişkileri	21	5,6
İnsanların gelir düzeyinin yüksek olması	18	4,8
Uygun fiyatlı olması	14	3,7
Evlilik nedeniyle	11	2,9
Havaasının güzel olması	5	1,3
Gecekondlu olması	3	0,8
Diğer*	21	5,6
Toplam	378	100

*: Ev sahibi olması, doğayla iç içe olması, depreme dayanıklı olması, otopark sıkıntısının olmaması, kayınvalidesinden dolayı, burada yaşamaya alıştığı için.

Katılımcıların şu anki yaşadıkları mahallede ortalama $19,9 \pm 13,0$ (en düşük=1, en yüksek=67) (n=380) yıl ikamet ettikleri görülmüştür (Bkz. Ek:4, Tablo 38). Mahallelerinde yaklaşık olarak ortalama 19 yıl yaşamış olmalarının nedeni ise Tablo 8 ve Tablo 10'da görüldüğü gibi hem yaşadıkları mahalleyi hem de yaşadıkları konutu tercih etme nedenlerinin güven vermesi olarak iddia edilebilir.

4.1. KONUTA DAİR BULGULAR

Katılımcıların şu an yaşadığı yerleşim yerlerini gösteren Tablo 9 incelendiğinde; %49,1'inin (n=187) apartmanda, %45,9'unun (n=175) müstakil evde, %4,7'sinin (n=18) villada ve %0,3'ünün (n=1) rezidansta yaşadıkları görülmüştür. Yaşadıkları konut türü incelendiğinde dikey mimari biçiminde olan apartman oranının daha çok olduğu, ardından ise müstakil ev geldiği görülmüştür. Genel toplamda ise yatay mimaride (müstakil ev, villa) yaşayan kişi sayısı dikey mimariye (apartman, rezidans) kıyasla yüksek çıkmıştır. Villada (n=18) ve rezidansta (n=1) yaşama oranları oldukça düşük çıkmıştır. Bu oranın düşük olmasının nedeni villa ve rezidansta yaşamanın lüks olması ile açıklanabilir.

Tablo 9.Yaşadıkları Konutun Türü

Tercih Nedenleri	Sayı	Yüzde
Güvenli olması	94	25,1
Kişiyeye özel alan olması (müstakil ev)	82	21,9
Uygun fiyatlı olması	40	10,7
Konforlu olması	39	10,4
Komşuluk ilişkilerinin iyi olması	26	6,9
Bahçesinin olması	18	4,8
Geniş olması	14	3,7
Ev sahibi olması	13	3,5
Samimi ilişkilerin olması	6	1,6
Önünde çocuk parkının olması	6	1,6
Depreme dayanıklı olması	5	1,3
Apartmentta spor salonu imkânlarının olması	3	0,8
Kimsenin kimseyi tanımaması	3	0,8
Çok odalı olması	1	0,3
Diğer*	25	6,7
Toplam	375	100

Katılımcıların halihazırda ikamet ettikleri binanın kat ortalamasının $6,3 \pm 5,3$ kat (en düşük=1, en yüksek=30) (n=381) olduğu tespit edilmiştir (Bkz. Ek: 4, Tablo 39). İkamet ettikleri kat ortalamasının $5,0 \pm 3,6$ kat (en düşük=0, en yüksek=14) (n=265) olduğu tespit edilmiştir (Bkz. Ek: 4, Tablo 40). Katılımcıların %53,8'inin (n=205) daha öne oturdukları evin aynı ev olmadığı tespit edilmiştir (Bkz. Ek: 4, Tablo 41). Daha önce yaşadıkları binanın kat ortalamasının $6,5 \pm 3,8$ kat (en düşük=1, en yüksek=30) (n=160) olduğu görülmüştür (Bkz. Ek:4, Tablo:42). Katılımcıların daha önce yaşadıkları binada kendilerinin oturduğu yerin kat ortalamasının $3,7 \pm 2,6$ kat (en düşük=1, en yüksek=20) (n=159) olduğu tespit edilmiştir (Bkz. Ek:4, Tablo 43).

Katılımcıların yaşadığı konutun mülkiyet durumu incelendiğinde; %77,4'ünün (n=295) şu an yaşadıkları yerde ev sahibi, %22,6'nın ise kiracı olduğu anlaşılmıştır

(Bkz. Ek:4, Tablo 44). Dolayısıyla katılımcıların üçte ikisinden fazlasının mülk sahibi olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Katılımcıların şu an yaşadıkları konutta ortalama $15,8 \pm 12,0$ (en düşük=1, en yüksek=56) (n=379) yıldır oturdukları görülmüştür (Bkz. Ek:4, Tablo 45).

Katılımcıların şu an yaşadığı konutu gösteren Tablo 10'a göre (müstakil ev, villa, apartman, rezidans) tercih etme nedenleri incelendiğinde; %25,1'inin (n=94) güven vermesi, %21,9'unun (n=82) kişiye özel alan olması (müstakil ev), %10,7'sinin (n=40) uygun fiyatlı olması, %10,4'ünün (n=39) konforlu olması, %6,9'unun (n=26) komşuluk ilişkilerinin iyi olması, %4,8'inin (n=18) bahçesinin olması, %3,7'sinin (n=14) geniş olması, %3,5'inin (n=13) ev sahibinin olması, %1,6'sının (n=6) samimi ilişkilerin olması ve önünde çocuk parkının olması, %1,3'ünün (n=5) depreme dayanıklı olması, %0,8'inin (n=3) apartmanda spor salonu imkânı olması ve kimsenin kimseyi tanımaması, %0,3'ünün (n=1) çok odalı olması, %6,7'sinin (n=23) ise yaşadıkları konutu tercih etmelerinde diğer nedenler (Gecekondu olması, kayıncıvalide gelin problemi, başka çaresinin olmaması, ailesinin bu evde yaşaması, havasının iyi olması, huzurlu olması, imkânsızlık, iş yerine yakın olması, sakin olması) etkili olmuştur. Tablo 10'da gösterilen bu bulguların sonucunda kişilerin yaşadıkları konutu tercih etmelerinin en önemli nedeninin güvenli olmasıdır. Bunu sırasıyla kişiye özel alan (müstakil ev) sunması ve uygun fiyatlı olması takip etmiştir.

Tablo 10.Yaşadıkları Konutu Tercih Etme Nedenleri

Tercih Nedenleri	Sayı	Yüzde
Güvenli olması	94	25,1
Kişiye özel alan olması (müstakil ev)	82	21,9
Uygun fiyatlı olması	40	10,7
Konforlu olması	39	10,4
Komşuluk ilişkilerinin iyi olması	26	6,9
Bahçesinin olması	18	4,8
Geniş olması	14	3,7
Ev sahibi olması	13	3,5
Samimi ilişkilerin olması	6	1,6
Önünde çocuk parkının olması	6	1,6
Depreme dayanıklı olması	5	1,3
Apartmanda spor salonu imkânlarının olması	3	0,8
Kimsenin kimseyi tanımaması	3	0,8
Çok odalı olması	1	0,3
Diğer*	25	6,7
Toplam	375	100

*: Gecekondu olması, kayıncıvalide gelin problemi, başka çaresinin olmaması, ailesinin bu evde yaşaması, havasının iyi olması, huzurlu olması, imkânsızlık, iş yerine yakın olması, sakin olması.

Ek 4, Tablo 46'da gösterildiği gibi katılımcıların %51,6'sı (n=195) oturdukları evde eşi ve çocukları ile, %15,1'i (n=57) eşiyle, %13,8'i (n=52) anne ve babasıyla,

%10,8'i (n=41) yalnız, %0,8'i (n=3) sevgilisiyle, %0,3'ü (n=1) arkadaşıyla ve %7,7'si (n=29) diğer (anne-baba-eşi, annesi, çocukları, anne-baba-eş-çocukları, kardeşi, torunu) yaşamakta olduğunu ifade etmiştir. TÜİK verilerine göre Türkiye’de çekirdek aile sayısı (eş ve çocuk, yalnızca eş, en az bir çocuk olan) 2015 yılında %66,9 iken 2023 yılında %63,8’e düşmüştür. Geniş aile türünde ise 2015 yılında %16,5 iken 2023 yılında %13,2'ye düştüğü görülmüştür (TÜİK, 2024). Araştırmanın sonucunda da TÜİK verilerine benzer olan geniş aile türünden ziyade çekirdek aile türünün yaygın olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Görüşülen kişilerin büyük çoğunluğunun yaşadıkları konutu paylaştığı kişi sayısı 2 ile 3 arasında olduğu tespit edilmiştir.

5.DİNİ, SİYASİ VE İDEOLOJİK GÖRÜŞLERE İLİŞKİN BULGULAR

Bu bölümde katılımcıların dini görüşlerine, herhangi bir dini gruba bağlı olup olmadığını, siyasi ve ideolojik olarak kendilerini nasıl tanımladıklarına, hangi siyasi partiyi desteklediklerine, siyasi parti ve dernek/sendikaya üyelik durumlarına yönelik sorulara ilişkin bulgular ve analizlerine yer verilmiştir.

Tablo 11.Dini Görüşlerine Yönelik Bulgular

		Frekans	Yüzde	Geçerli Yüzde	Kümülatif Yüzde
Dini görüşünüzü belirten seçenek hangisidir?	İbadetlerini yerine getiren Müslümanım.	182	47,8	49,5	49,5
	İbadetlerini yerine getirmeyen Müslümanım.	91	23,9	24,7	74,2
	İbadetlerini yerine getiren Hristiyan'ım.	2	0,5	0,5	74,7
	İbadetlerini yerine getiren Yahudi'yim.	2	0,5	0,5	75,3
	Deistim	34	8,9	9,2	84,5
	Ateistim.	22	5,8	6,0	90,5
	Agnostiğim	14	3,7	3,8	94,3
	Diğer	8	2,1	2,2	96,5
	Belirtmek istemiyorum	13	3,4	3,5	100
Herhangi bir dini gruba bağlılığınız var mı?	Evet	15	3,9	3,9	3,9
	Hayır	365	95,8	96,1	100
	Cevapsız	1	0,3		

Tablo 11’de görüldüğü üzere araştırmaya katılan kişiler dini görüşünün ne olduğunu belirten soruya %49,5'i (n=182) "İbadetlerini yerine getiren Müslümanım", %24,7'si (n=91) "İbadetlerini yerine getirmeyen Müslümanım", %9,2'si (n=34) "Deistim", %6,0'ı (n=22) "Ateistim", %3,8'i (n=14) "Agnostiğim", %3,5'i (n=13) "Belirtmek istemiyorum", %0,5'i (n=2) "İbadetlerini yerine getiren Hristiyan'ım", %0,5'i

(n=2) "İbadetlerini yerine getiren Yahudiyim", %2,2'si (n=8) "Diğer" (Aleviyim, Gayrimüslimim, Panteistim) cevaplarını vermiştir. Dini görüşlerde "İbadetleri yerine getiren Müslümanım." diyen kişilerin oranı diğer görüşlere göre daha yüksek çıkmıştır.

Katılımcıların %3,9'unun (n=15) bir dini gruba (cemaat, tarikat) bağlı olduğunu, %95,8'i (n=365) ise dini gruba bağlı olmadığını belirtmiştir. Sonuç olarak Tablo 11'de dini gruba bağlılığın az olduğu görülmüştür. Tablo 12'de görüldüğü üzere katılımcıların siyasi ve ideolojik görüşü incelendiğinde; %40'ı (n=144) "Sosyal Demokrat", %23,6'sı (n=85) "Milliyetçi", %11,9'u (n=43) "Sosyalist-Komünist", %7,2'si (n=26) "Belirtmek istemiyorum", %6,4'ü (n=23) "Muhafazakâr", %6,1'i (n=22) "İslamcı", %3,1'i (n=11) "Liberal", %1,7'si (n=6) "Diğer" (Hümanist, hiçbir) diye cevap vermiştir. Tablo 12'de görüldüğü gibi "Sosyal Demokrat" oranı diğer siyasi ve ideolojik görüşlere göre daha yüksektir. Daha sonra ise sırasıyla "Milliyetçi" ve "Sosyalist-Komünist" gelmektedir.

Tablo 12.Siyasi ve İdeolojik Görüşlere Yönelik Bulgular

		Frekans	Yüzde	Geçerli Yüzde	Kümülatif Yüzde
Siyasi ve ideolojik olarak kendinizi nasıl tanımlarsınız?	Milliyetçi	85	22,3	23,6	23,6
	Muhafazakâr	23	6,0	6,4	30,0
	İslamcı	22	5,8	6,1	36,1
	Sosyal demokrat	144	37,8	40,0	76,1
	Liberal	11	2,9	3,1	79,2
	Sosyalist-komünist	43	11,3	11,9	91,1
	Diğer	6	1,6	1,7	92,8
	Belirtmek istemiyorum	26	6,8	7,2	100
	Cevapsız	21	5,5		
Hangi siyasi partiyi destekliyorsunuz?	AK PARTİ	44	11,5	12,2	12,2
	MHP	12	3,1	3,3	15,6
	CHP	180	47,2	50	65,6
	ZAFER PARTİSİ	2	0,5	0,6	66,2
	DEVA	1	0,3	0,3	66,5
	HDP	13	3,4	3,6	70,1
	Hiçbiri	15	3,9	4,2	74,3
	İYİ PARTİ	2	0,5	0,6	74,9
	TİP	19	5,0	5,3	80,2
	VATAN PARTİSİ	1	0,3	0,3	80,5
	YEŞİL SOL	1	0,3	0,3	80,8
	Belirtmek istemiyorum	70	18,4	19,2	100
	Cevapsız	21	5,5		
	Evet	98	25,7	25,8	25,8
Partiye üyelik var mı?	Hayır	272	71,4	71,6	97,4
	Belirtmek istemiyorum	10	2,6	2,6	100
	Cevapsız	1	0,3		

Katılımcıların desteklediği siyasi parti destekleme bulgularını gösteren Tablo 12 incelendiğinde; %50'si (n=190) CHP, %19,4'ü (n=70) belirtmek istemediğini, %12,2'si (n=44) Ak Parti, %5,3'ü (n=19) TİP, %4,2'si (n=15) hiçbir, %3,6'sı (n=13) HDP,

%3,3'ü (n=12) MHP, %0,6'sı (n=2) İyi Parti, %0,6'sı (n=2) Zafer Partisi, %0,3'ü (n=1) DEVA, %0,3'ü (n=1) Vatan Partisi, %0,3'ü (n=1) Yeşil Sol Partisi cevaplarını vermiştir. Siyasi partide en yüksek oranın CHP olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Siyasi parti üyelik durumu incelendiğinde; %25,8'inin (n=98) siyasi partiye üyeliğinin olduğu, %71,6'sının ise (n=272) herhangi bir dernek/sendika üyeliğinin olmadığı görülmüştür. %2,6'sının ise (n=10) siyasi partiye üyelik durumunu belirtmediği tespit edilmiştir. Tablo 12'de görüldüğü gibi örneklem grubunun üçte ikisinden fazlasının herhangi bir dernek/sendika üyeliğinin olmadığı tespit edilmiştir. Katılımcıların % 19,7'sinin (n=75) herhangi bir siyasi partiye, %78,7'sinin ise (n=300) herhangi bir dernek/sendika üyeliğinin olduğu görülmüştür. %1,6'sının ise (n=6) belirtmek istemediğini belirtmiştir. Nitekim Ek: 4'te bulunan Tablo 47 incelendiğinde; örneklem grubunun büyük çoğunluğunun dernek ve sendikaya üye olmadığı tespit edilmiştir.

6. SOSYAL İLİŞKİ DURUMUNA YÖNELİK BULGULAR

Bu bölümde katılımcıların babalarıyla, anneleriyle, kardeşleriyle, eşleriyle, çocuklarıyla, arkadaşlarıyla, komşularıyla ve sevgilileriyle olan sosyal ilişki durumuna yönelik bulgulara yer verilmiş ve analizleri yapılmıştır.

Tablo 13. Sosyal İlişki Durumu

Sosyal İlişki Durumu	Gayet İyi		İyi		Orta		Kötü		Çok Kötü	
	Sayı	Yüzde	Sayı	Yüzde	Sayı	Yüzde	Sayı	Yüzde	Sayı	Yüzde
Babanızla ilişki durumunuz	263	69,0	60	15,7	35	9,2	11	2,9	12	3,1
Annenizle ilişki durumunuz	285	74,8	59	15,5	27	7,1	4	1,0	6	1,6
Kardeş/Kardeşlerinizle ilişki durumunuz	252	68,1	63	17,0	32	8,6	11	3,0	12	3,2
Eşinizle ilişki durumunuz	219	72,5	39	12,9	12	4,0	5	1,7	27	8,9
Çocuğunuzla ilişki durumunuz	236	84,3	31	11,1	7	2,5	0	0,0	6	2,1
Arkadaşınızla ilişki durumunuz	288	75,8	64	16,8	18	4,7	4	1,1	6	1,6
Komşunuzla ilişki durumunuz	251	65,9	75	19,7	41	10,8	7	1,8	7	1,8
Sevgilinizle ilişki durumunuz	43	71,7	10	16,7	3	5,0	2	3,3	2	3,3

Tablo 13 incelendiğinde; %69'unun (n=263) babasıyla, %74,8'inin (n=285) annesiyle, %68,1'inin (n=252) kardeşleriyle, %72,5'inin (n=219) eşiyle, %84,3'ünün (n=236) çocuklarıyla, %75,8'inin (n=288) arkadaşlarıyla, %65,9'unun (n=251) komşularıyla, %71,7'sinin ise (n=43) sevgilisiyle ilişkisinin gayet iyi olduğu görülmüştür. Örneklem grubunun üçte ikisinden fazlasının arkadaşlarıyla arasının gayet

iyi olduğu görülmüştür. Sosyal ilişkilerdeki bulgular sıralandığında birinci sırada arkadaşlık ilişkileri daha sonra ise sırasıyla anne, baba ile olan ilişkilerin gayet iyi olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Sosyal ilişkilerde çok kötü olduğunu belirten bulgulara bakıldığında ise en fazla oranın eşleriyle (%8,9) ilişkileri olduğu görülmüştür.

7.YAŞAM MEMNUNİYETLERİ, ALGILANAN PSİKOLOJİK SAĞLIKLARI, SAĞLIK DURUMLARI, YAŞADIĞI KONUTA YÖNELİK BULGULAR

Araştırmanın bu bölümünde örneklem grubunun yaşam memnuniyet durumuna, algılanan psikolojik sağlıklarına, sağlık durumlarına, yaşadığı konuta yönelik bulgulara ve analizlerine yer verilmiştir.

Tablo 14. Araştırmada Yaşam Memnuniyet Durumu, Algılanan Psikolojik Sağlık, Sağlık Durumu ve Yaşadığı Konuta Yönelik Bulgular ve Analizleri

	Kesinlikle Katılıyorum		Katılıyorum		Kısmen Katılıyorum/ Kısmen Katılmıyorum		Katılmıyorum		Kesinlikle Katılmıyorum	
	Sayı	Yüzde	Sayı	Yüzde	Sayı	Yüzde	Sayı	Yüzde	Sayı	Yüzde
Eğitimimden seviyemden memnunum	188	49,5	52	13,7	45	11,8	25	6,6	70	18,4
Mesleğimden memnunum	202	55,5	52	14,3	40	11,0	19	5,2	51	14,0
Çalıştığım işten memnunum	182	53,1	47	13,7	28	8,2	21	6,1	65	19,0
Ekonomik durumumdan memnunum	133	34,9	34	8,9	64	16,8	45	11,8	105	27,6
Aile yaşamımdan memnunum	283	74,3	44	11,5	23	6,0	12	3,1	19	5,0
Yaşam standartımdan memnunum	150	39,4	32	8,4	88	23,1	30	7,9	81	21,3
Manevi olarak kendimi iyi hissediyorum	217	57,0	51	13,4	60	15,7	16	4,2	37	9,7
Kendimi mutlu hissediyorum	192	50,7	60	15,8	82	21,6	21	5,5	24	6,3
Kendimi kaygılı hissediyorum	82	21,6	49	12,9	93	24,5	45	11,8	111	29,2
Kendimi güvende hissediyorum	156	41,1	53	13,9	76	20,0	27	7,1	68	17,9
Kendimi depresyonda hissediyorum	43	11,3	23	6,0	72	18,9	64	16,8	179	47,0
Depresyon ilacı kullanıyorum	33	8,7	9	2,4	23	6,0	55	14,4	261	68,5
İntihar etme girişiminde bulundum	20	5,2	3	0,8	3	0,8	29	7,6	326	85,6
Psikolojik desteğe ihtiyacım var	47	12,3	18	4,7	53	13,9	48	12,6	215	56,4
Doğal beslendiğimi düşünüyorum	127	33,3	51	13,4	98	25,7	32	8,4	73	19,2
Spor yapmaya özen gösteriyorum	135	35,4	41	10,8	101	26,5	32	8,4	72	18,9
Beslenme alışkanlığımın iyi olduğunu düşünüyorum	165	43,3	51	13,4	97	25,5	26	6,8	42	11,0
Spor salonuna düzenli gidiyorum	64	16,8	16	4,2	59	15,5	56	14,7	186	48,8
Oturduğum evde kendimi huzurlu hissediyorum	258	67,7	65	17,1	32	8,4	9	2,4	17	4,5

Oturduğum müstakil ev/apartmanda kendimi hapsolmuş hissediyorum	46	12,1	22	5,8	51	13,4	40	10,5	221	58,2
Oturduğum müstakil ev/apartmanda kendimi yokmuşum gibi hissediyorum	43	11,3	19	5,0	50	13,1	36	9,4	233	61,2
Oturduğum müstakil ev/apartmanda komşularımın beni gözetlediğini düşünüyorum	50	13,2	9	2,4	26	6,8	37	9,7	258	67,9
Oturduğum müstakil ev/apartmanda kendimi özgür hissediyorum	245	64,3	56	14,7	40	10,5	13	3,4	27	7,1

Örneklem grubunun yaşam memnuniyet durumu incelendiğinde; “kesinlikle katılıyorum” ifadelerinin bulguları şu şekildedir. %49,5’i (n=188) eğitim seviyesinden, %55,5’i (n=202) mesleğinden, %53,1’i (n=182) çalıştığı işten, 34,9’u (n=133) ekonomik durumundan, %74,3’ü (n=283) aile yaşamından, %39,4’ü (n=150) yaşam standartlarından memnun olduğunu ve %57’si (n=217) manevi olarak kendini iyi hissettiğini ifade etmiştir. Yaşam memnuniyet oranlardan maneviyat olarak kendini iyi hissedenlerin oranı yüksek iken ekonomik durumundan memnun olanların oranı (kesinlikle katılmıyorum seçeneği) düşüktür.

Katılımcıların algılanan psikolojik sağlıkları incelendiğinde; %50,7’si (n=192) kendisini mutlu, %21,6’sı (n=82) kaygılı, %41,1’i (n=156) güvende, %11,3’ü (n=43) depresyonda hissettiğini belirtmiştir. Tablo 14’e bakıldığında %5,2’si (n=20) intihar etme teşebbüsünde bulunduğunu, %12,3’ü (n=47) psikolojik desteğe ihtiyacı olduğunu belirtmiştir. Algılanan psikolojik sağlık bulgularından “kesinlikle katılıyorum” ifadesinde verilen cevaplarda en yüksek oran kendisini güvende hissedenlerdir. “İntihar girişiminde bulundum” ifadesine kesinlikle katılmayan kişi sayısı (n=326) da oldukça yüksektir.

Yaşadıkları konuta yönelik bulgular incelendiğinde; %67,7’si (n=258) oturduğu evde kendini huzurlu hissettiğini, %12,1’i (n=46) ise oturduğu müstakil ev/apartmanda kendini hapsolmuş hissettiğini, %11,3’ü ise (n=43) yokmuş gibi hissettiğini, %13,2’si (n=50) komşularının onu gözetlediğini, %64,3’ü (n=245) ise özgür hissettiğini belirtmiştir. Nitekim sonuçlara göre katılımcıların büyük çoğunluğu oturduğu evde kendini huzurlu hissetmektedir.

Tablo 14’teki sağlık durumuna yönelik sorularda “kesinlikle katılıyorum” seçeneğine verilen cevaplara bakıldığında; %33,3’ü (n=127) doğal beslendiğini düşündüğünü, %35,4’ü (n=135) spor yapmaya özen gösterdiğini, %43,3’ü (n=165)

beslenme alışkanlığının iyi olduğunu düşündüğünü, %16,8'i (n=64) spor salonuna düzenli gittiğini belirtmiştir. Bu verilerde en yüksek oran beslenme alışkanlıklarının iyi olduğunu ifade edenler oluşturmaktadır. Nitekim katılımcıların yaklaşık yarısı (%48,8'i) spor salonuna düzenli gitmediğini ifade etmiştir.

Katılımcıların bir hastalığının olup olmadığına bakıldığında ise %24,1'inin (n=92) herhangi bir hastalığının olduğu görülmüştür. Bu hastalıkların dağılımına bakıldığında ise %7,6'sının (n=29) diyabet, %4,5'inin (n=17) hipertansiyon, %2,6'sının (n=10) kalp hastalıkları, %1,8'inin (n=7) kanser, 1,6'sının (n=6) ruh ve sinir sistemi hastalıkları, %1,3'ünün (n=5) tiroid hastalıkları, %0,8'inin (n=3) astım, %0,3'ünün (n=1) obezite ve %3,7'sinin (n=14) diğer (Akdeniz anemisi, anksiyete, %80 engelli, demir eksikliği anemisi, bronşit, SMA, bel fıtığı, vertigo, hipofiz) olduğu tespit edilmiştir (Tablo 15). Katılımcıların büyük çoğunluğunun herhangi bir hastalığının olmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Diğer hastalıklara oranla diyabet olan kişilerin oranı yüksektir.

Tablo 15: Sağlık Durumu

		Frekans	Yüzde	Geçerli Yüzde	Kümülatif Yüzde
	Yok	287	75,3	75,7	75,7
Herhangi bir hastalığınız var mı?	Diyabet	29	7,6	7,7	83,4
	Kanser	7	1,8	1,8	85,2
	Obezite	1	0,3	0,3	85,5
	Ruh ve sinir hastalıkları	6	1,6	1,6	87,1
	Diğer	14	3,7	3,7	90,8
	Astım	3	,8	,8	91,6
	Kalp hastalıkları	10	2,6	2,6	94,2
	Hipertansiyon	17	4,5	4,5	98,7
	Tiroid hastalıkları	5	1,3	1,3	100
	Cevapsız	2	0,5		
	Toplam	381	100		

8.SUÇ ALGISI VE SUÇ İŞLEME DURUMUNA YÖNELİK BULGULAR

Bu bölümde ankette yer alan suça yönelik “Size göre suç nedir?, Size göre en büyük suç nedir?, Suç işleyen birine yaklaşımınız nasıl olur? Herhangi bir suç işlediniz mi? İşlediyseniz neden işlediğinizi belirtir misiniz? Yakınlarınızdan (anne, baba, kardeş, eş, çocuk, arkadaş) suç işleyen var mı? Varsa yakınlığını belirtir misiniz? Herhangi bir suç durumuna tanık olsanız ne yapardınız? Suç işleyen birine yaklaşımınız nasıl olur? Suça karşı aldığınız önlemler nelerdir?” sorularına verilen cevaplar analiz edilmiştir.

Tablo 16.Suç ile İlgili Bulgular

		Frekans	Yüzde	Geçerli Yüzde	Kümülatif Yüzde
Size göre suç nedir?	Kanunlara aykırı davranmak	228	59,8	64,0	64,0
	Birinin canına kast etmek	61	16,0	17,1	81,2
	Birinin malına kast etmek	14	3,7	3,9	85,1

	Birinin hem malına hem canına kast etmek	9	2,4	2,5	87,6
	Diğer	44	11,5	12,4	100
	Cevapsız	25	6,6		
Size göre en büyük suç nedir?	Cinayet	131	34,4	34,5	34,5
	Hırsızlık	13	3,4	3,4	37,9
	Kadına yönelik şiddet	93	24,4	24,5	62,4
	Dolandırıcılık	2	0,5	0,5	62,9
	Terör	33	8,7	8,7	71,6
	Siyasi suçlar	6	1,6	1,6	73,2
	Taciz	8	2,1	2,1	75,3
	Tecavüz	67	17,6	17,6	92,9
	Diğer	4	1,0	1,1	93,9
	Hepsi	23	6,0	6,1	100
	Cevapsız	1	0,3		
Suç işleyen birine yaklaşımınız nasıl olur?	Güvenmem	116	30,4	30,4	30,4
	Aynı ortamı paylaşmam	46	12,1	12,1	42,5
	Korkarım	29	7,6	7,6	50,1
	Topluma kazandırılması için yardımcı olmak isterim	155	40,7	40,7	90,8
	Çevremdekilere onun suç işlediğini duyururum	6	1,6	1,6	92,4
	İş vermem	11	2,9	2,9	95,3
	İşlediği suça göre değişir	17	4,5	4,5	99,7
	Diğer	1	0,3	0,3	100

Tablo 16’da "Size göre suç nedir?" diye sorulduğunda, %64’ü (n=228) kanunlara aykırı davranmak, %17,1’i (n=61) birinin canına kastetmek, %3,9’u (n=14) birinin malına kastetmek, %2,5’i (n=9) birinin hem canına hem malına kastetmek, %12,4’ü (n=44) diğer (yüz kızartıcı her şey, ahlaksızlık, zararlı olan her şey, birinin hak ve özgürlüğüne zarar vermek, önyargılı olmak, insanlara eşit davranmamak, başkalarının haklarını çiğnemek, haksızlık, vatandaşlık haklarına saygısızlık, kötülük, Allah’a ve insanlığa karşı işlenen her şey, ötekileştirme, insanca yaşayamamak, cahillik) cevaplarını vermiştir. Dolayısıyla suç algısında, kanunlara aykırı davranma oranı diğer bulgulara göre yüksektir. Daha sonra sırasıyla birinin canına, malına kast etmek gelmektedir.

Ek:4’te yer alan Tablo 48’e göre katılımcıların %98,1’i (n=371) suç işlemediğini belirtmiştir. Katılımcıların %1,9’u (n=7) herhangi bir suç işlediğini ifade etmiştir. Suç işleyen bireylerin işledikleri suçlara bakıldığında ise %0,5’i (n=2) trafik suçu, %0,3’ü (n=1) uyuşturucu madde kullanma, %0,3’ü (n=1) dolandırıcılık, %0,3’ü (n=1) bilişim suçu, %0,3’ü (n=1) polise mukavemet, %0,3’ü (n=1) ise siyasi suç olduğu görülmüştür. Bu soruyu 3 kişi cevap vermemiştir. Nitekim sonuç olarak katılımcıların suç işleme oranının oldukça düşük olduğu görülmüştür. Suç işleyen kişilerin ise en çok trafik suçu işlediğine ulaşılmıştır. Katılımcılara işledikleri suçun nedeni sorulduğunda %0,8 (n=3) öfkeli olduğu, %16,7’si (n=1) yanlış arkadaş seçimi yaptığı, %16,7’si (n=1) kırmızı ışıkta geçtiği ve %16,7’si (n=1) çok para kazanmak istediği için cevabını vermiştir (Bkz. Ek:4, Tablo 49).

Katılımcılara "Size göre en büyük suç nedir?" diye sorulduğunda, %34,5'i (n=131) cinayet, %24,5'i (n=93) kadına yönelik şiddet, %17,6'sı (n=67) tecavüz, %8,7'si (n=33) terör, %6,1'i (n=23) hepsi, %3,4'ü (n=13) hırsızlık, %2,1'i (n=8) taciz, %1,6'sı (n=6) siyasi suçlar, %0,5'i (n=2) dolandırıcılık cevaplarını vermiştir. Tablo 16'da görüldüğü gibi katılımcıların yaklaşık olarak yarısı en büyük suçu cinayet olarak belirtmiştir. İkinci sırada kadına yönelik şiddet, üçüncü sırada ise tecavüz suçu olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Yakınlarının suç işleme durumuna yönelik bulgular incelendiğinde; %85,6'sı (n=326) yakınlarının herhangi bir suç işlemediğini belirtirken; %0,3'ü (n=1) babasının, %2,4'ü (n=9) kardeşinin, %0,8'i (n=3) çocuğunun, %3,4'ü (n=13) arkadaşının, %1,3'ü (n=5) amca/dayısının, %0,8'i (n=3) kuzen/yeğeninin, %3,4'ü (n=13) komşusunun, %1,6'sı (n=6) diğerlerinin suç işlediğini ifade etmiştir. Nitekim katılımcıların büyük çoğunluğunun yakınlarının suç işlemediği sonucuna ulaşılmıştır. Yakınlarından suç işleyen kişilerin yakınlık durumuna bakıldığında ise %3,4 (n=13) oranıyla arkadaş ve komşuları olduğu tespit edilmiştir (Bkz. Ek: 4, Tablo 50).

Araştırmada "Herhangi bir suç durumuna tanık olsanız ne yapardınız?" diye sorulduğunda, %86,9'u (n=331) "polisi ararım", %10,5'i (n=40) "müdahale ederim", %2,6'sı (n=10) "görmezden gelirim" cevabını vermiştir. Katılımcıların üçte ikiden fazlası tanık olduğu suça yönelik tutumunu polise haber vermek olarak belirtmiştir (Bkz. Ek: Tablo 51). Tablo 16'da gösterilen bulgulara göre "Suç işleyen birine yaklaşımınız nasıl olur?" diye sorulduğunda, %40,7'si (n=155) "topluma kazandırılması için yardımcı olmak isterim", %30,4'ü (n=116) "güvenmem", %12,1'i (n=46) "aynı ortamı paylaşmam", %7,6'sı (n=29) "korkarım", %4,5'i (n=17) "işlediği suça göre değişir", %2,9'u (n=11) "iş vermem", %1,6'sı (n=6) "çevremdekilere onun suç işlediğini duyururum", %0,3'ü (n=1) "kişiye bağlı" cevaplarını vermiştir. Katılımcıların yarısına yakını suç işleyen birinin topluma kazandırılması için yardımcı olmak istediğini belirtmiştir.

Suçla karşı alınan ve alınması düşünülen önlemler incelendiğinde ise; %32,8'i (n=125) "evime güvenlik kamerası yerleştiririm", %32,5'i (n=124) "özel olarak bir şey yapmam", %20,2'si (n=77) "kapısında güvenlik olan bir apartmanda otururum", %7,3'ü (n=28) "kendimi koruma amaçlı araç ve gereç alırım", %7,1'i (n=27) "evimde ruhsatlı silah bulundururum" cevaplarını vermiştir (Bkz. Ek: 4 Tablo 52). Suça karşı alınan önlemlerde kişilerin büyük çoğunluğun evine kamera yerleştirmek istediği sonucuna ulaşılmıştır.

9.DEPREM ALGISINA YÖNELİK BULGULAR

Araştırmanın bu bölümünde de örneklem grubuna depreme yönelik sorulan *Deprem tecrübeniz var mı?, Yaşanan depremlerden sonra çok katlı bina algınız değişti mi?, Oturdunuz konutun depreme dayanıklı olduğunu düşünüyor musunuz?*, sorusuna verilen cevaplar analiz edilmiştir.

Tablo 17.Depreme Yönelik Bulgular

		Frekans	Yüzde	Geçerli Yüzde	Kümülatif Yüzde
Deprem tecrübeniz var mı?	Yok	23	6,0	6,1	6,1
	İzmir depremi	328	86,1	86,8	92,9
	Kahramanmaraş depremi	4	1,0	1,1	93,9
	Diğer	23	6,0	6,1	100
	Cevap	3	0,8		
Yaşanan depremlerden sonra yüksek katlı bina algınız değişti mi?	Olmadı	249	65,4	65,4	65,4
	Oldu, müstakil ev tercih etmeye başladım	130	34,1	34,1	99,5
	Oldu, apartmanda yaşamayı tercih etmeye başladım	2	0,5	0,5	100
Oturdunuz konutun depreme dayanıklı olduğunu düşünüyor musunuz?	Evet	288	75,6	75,6	75,6
	Hayır	93	24,4	24,4	100

Tablo 17'ye göre katılımcıların %86,8'inin (n=328) İzmir depremini, %6,1'inin (n=23) diğer (İstanbul, İzmit, Yalova, Balıkesir-İzmir, Bingöl İzmir, Erzincan-İzmir, İzmir-Kahramanmaraş, İzmir-Van, Kocaeli-İzmir, Diyarbakır-İstanbul-İzmir, İzmir-Elazığ-Kahramanmaraş, Van-Kahramanmaraş-İzmir) depremleri ve %1,1'inin (n=4) Kahramanmaraş depremini yaşadıkları görülmüştür. %0,8'i ise (n=3) deprem tecrübesi olmadığını ifade etmiştir. Nitekim örneklem grubunun tamamına yakını deprem tecrübesi yaşadığını belirtmiştir.

Katılımcıların yaşadıkları deprem sonrası çok katlı binalara yönelik algılarındaki değişiklik sorgulandığında; %65,4'ü (n=249) değişiklik olmadığını, %34,1'i (n=130) değişiklik olduğu, müstakil ev tercih etmeye başladığını, %0,5'i (n=2) değişiklik olduğunu, apartmanda yaşamayı tercih etmeye başladığını ifade etmiştir. Sonuçlara göre yatay mimaride yaşayanların tercihlerinde bir değişiklik olmadığı dikkat çekmektedir. Dikey mimaride (Evka 4 ve Mavişehir Mahallesi) yaşayan kişilerin büyük çoğunluğu "Oldu, müstakil ev tercih etmeye başladım" diye belirtmiştir. Katılımcıların %75,6'sının (n=288) oturduğu konutun depreme dayanıklı olduğunu belirtmiştir. %24,4'ü (n=93) ise oturduğu konutun depreme dayanıklı olmadığını ifade etmiştir. Sonuç olarak katılımcıların üçte ikisinden fazlası yaşadıkları konutun depreme dayanıklı olduğunu açıklamıştır.

10.YATAY VE DİKEY MİMARİYE YÖNELİK DÜŞÜNCELER

Bu bölümde örneklem grubunun yatay ve dikey mimariye yönelik düşünceleri ele alınmıştır. Hayalinde yaşamak istedikleri yerleşim yeri, yatay ve dikey mimariyi nasıl tanımladıkları, yatay ve dikey mimarinin bireysel ve toplumsal etkisine yönelik sorulara verilen cevaplar analiz edilmiş ve yorumlanmıştır.

Tablo 18. Hayalinde Yaşamak İstedikleri Yerleşim Yeri

		Frekans	Yüzde	Geçerli Yüzde	Kümülatif Yüzde
Hayalinizdeki yaşamak istediğiniz yerleşim yeri hangisidir?	Bahçeli müstakil ev	326	85,6	85,6	85,6
	Villa	40	10,5	10,5	96,1
	Apartman	10	2,6	2,6	98,7
	Rezidans	5	1,3	1,3	100
	Toplam	381	100	100	

Tablo 18’de görüldüğü gibi "Hayalinizde yaşamak istediğiniz yerleşim yeri hangisidir?" sorusuna katılımcılar %85,6'sı (n=326) bahçeli müstakil ev (yatay mimari) , %10,5'i (n=40) villa (yatay mimari), %2,6'sı (n=10) apartman (dikey mimari), %1,3'ü (n=5) rezidans (dikey mimari) cevabını vermiştir. Sonuç olarak toplamda 366 kişi yani % 96,1'i hayalinde yaşamak istediği yerin yatay mimari (bahçeli müstakil ev, villa) olduğunu belirtmiştir.

10.1. YATAY VE DİKEY MİMARİYE YÖNELİK KATILIMCILARIN ALTERNATİF TANIMLARI

Bu bölümde katılımcıların yatay ve dikey mimariyi nasıl tanımladıklarına yönelik olarak sorulan “Size göre yatay ve dikey mimari nedir?” sorusuna verilen cevaplar aşağıda aktarılmıştır:

“Yatay mimari, çocukluğumuzun geçtiği sokaklardaki evlerin hali, ferahlık. Toplumsal hafızamız. Dikey mimari ise yatay mimari olarak gördüğüm binaların dikine şekil almış hali, sıkışıklık. (Fatih, Mavişehir Mahallesi, Dikey mimari)”

“Yatay mimari samimiyetin ve birlikteliğin olduğu bahçeli ev, dikey mimari ise insanları birbirinden soğutan, insanları uzaklaştıran yapılar. (Başak, Evka 4 Mahallesi, Dikey mimari)”

“Yatay mimari bana göre müstakil ev, mutluluk, çocukluk. Dikey mimari ise üst üste yığılmış daireler, yorgunluk, mutsuzluk, acı ama hayatın ta kendisi. (Yaşar, Evka 4 Mahallesi, Dikey mimari)”

“Dikey mimari deyince aklıma gökdelenler, yalnızlık geliyor, yatay mimaride ise çocukluğum, şirin bahçeli, sadece bizim yaşadığımız evimiz, samimiyet aklıma geliyor.” (İlknur, Mavişehir Mahallesi, Dikey mimari)

Katılımcılar yatay mimarinin çocukluktaki evi, mahalleyi, sokağı anımsattığını belirtmiştir. Bu açıdan yatay mimarinin geniş bahçeleri, evleri, sokağı, birbirine yakın olan insanları temsil ettiği; dikey mimarinin kalabalık şehirlerde çocukluğunda geniş mekânlara alışmış kişi için sıkışık bir yaşamı çağrıştırdığı söylenebilir. İlknur, dikey mimarinin gösterişli bir yapı olan “gökdeleni, yalnızlığı”, yatay mimarinin ise “çocukluğunu, şirin bir evi” simgelediği belirtmiştir. Bunun nedeni yüksek yapı olan yerlerde (rezidans, gökdelen, vb.) Ata’nın (2015) da belirttiği gibi insanlar arasındaki mesafenin, yüzeysel ilişkilerin, yalnızlığın ve anonimliğin fazla olması ile ilgili olduğu söylenebilir. Yaşar’ın yatay mimariyi sıcak anıların gerçekleştiği, özgür olduğu çocukluk yıllarının geçtiği mekân olarak tanımlamasına rağmen dikey mimariyi “acı ama hayatın ta kendisi” olarak tanımlamıştır. Dikey mimariyi bu şekilde yorumlamasının nedeni apartman yaşamında zorunlu olarak kolektif hareket etmekten dolayı özgürlüğün kısıtlanması, sınırlı alanın olması, gündelik hayatın yorgunluğunu devam ettirmesiyle (sürekli hareket etmek, asansör sırası beklemek, komşunun gürültüsünden rahatsız olmak vb.) açıklanabilir. Bazı katılımcılar ise yatay ve dikey mimariyi kat sayısına göre tanımlamıştır. Yapılan tanımlar incelendiğinde;

“Dikey mimari çok katlı bina, yatay mimari ise az katlı binalar. (Adem, Evka 4 Mahallesi, Dikey mimari)”

“Yatay mimari, tek veya iki katlı; müstakil ev ve villa demek. Dikey mimari ise çok katlı, apartman demek.” (Güler, Evka 3 Mahallesi, Yatay mimari)

“Yatay mimari bahçeli tek katlı ev, dikey mimari ise bana göre yüksek bina, apartman yani.” (Ayşe, Evka 4 Mahallesi, Dikey mimari)

“Müstakil ev bana göre yatay, apartman dikey.” (Asya, Limontepe Mahallesi, Yatay mimari)

“Yatay mimari bana göre tek katlı ev. Bu evi sadece bir kat olarak düşünüyorum. Dikey mimari ise benim yaşadığım apartman gibi yüksek katlı binalar.” (Nizam, Mavişehir Mahallesi, Dikey mimari)

“Yatay mimari müstakil ev, dikey mimari ise apartman.” (Eren, Evka 3 Mahallesi, Yatay mimari)

Yapılan tanımlamalar incelendiğinde; yatay mimarinin az katlı, dikey mimarinin ise çok katlı bir yapı olarak belirtildiği görülmüştür. Çok katlı olan apartmanlar şehirleşme ve nüfus yoğunluğuna bağlı olarak, yerden tasarrufu sağlayan yapılardır. Dikey mimari olan bu yapılar çok sayıda insanın bir arada yaşamasına imkân veren, gecekondulara kıyasla daha düzenli olan şehirde dikey yerleşen yapılardır. Yatay mimari ise gecekonduların bölgelerinde, şehir merkezinde veya yakın yerlerde bulunan, daha geniş ve izole bir yaşam sunan, az katlı, çok az insanın yaşamasına imkân veren, şehirde enine uzanan yerleşim yerleridir. Limontepe Mahallesi'nde (yatay mimaride) yaşayan Aybuke'nin de belirttiği gibi *Yatay mimari gecekondulaşma, eskiyi anımsatan dikey mimari ise çok katlı olan apartmanı, yeniye yansıtan mekânlardır*. Bu açıdan yatay mimarinin gecekondulaşma tarzı evleri de kapsadığı söylenebilir. Çünkü gecekondularda da az katlı, diğer konutlara kıyasla düzenli, müstakil evler bulunmaktadır. Limontepe Mahallesi'nde (yatay mimaride) yaşayan Murat ise yatay ve dikey mimariyi *Yatay mimari geniş bir alanda olan müstakil ev yani cennet; dikey mimari ise dar alanda bir arada yaşamak zorunda kalma hali, apartman, apartman dairesi yani kümes ya* diyerek açıklamıştır.

Yapılan bu araştırmada katılımcıların büyük çoğunluğu müstakil evlerin doğa ile iç içe olduğunu, apartmanlara kıyasla geniş bir alanda huzurlu bir yaşamı temsil ettiğini söylerken; dikey mimarinin ise genel olarak daha küçük yaşam alanını bu nedenle de insanların huzurunun azalmasına neden olduğunu söylemleriyle açıklamışlardır. Müstakil ev ve apartman arasındaki ayrımı “doğaya yakın” ve “doğadan uzak”, “doğal” ve “estetikli”, “nesilden nesile aktarımın gerçekleştiği mekân” ve “en büyük kötülük” kavramları ile açıklayan Evka 3 Mahallesi'nde (yatay mimaride) yaşayan Yunus ise bu iki yaşam tarzının birbirinden farklı olan ilişkisini şu şekilde açıklamıştır:

“Bana göre yatay mimari bir ya da iki katlı evler. Doğa ile iç içe olan, komşuluk ilişkilerinin iyi olduğu. Yaşayan insanların ise kendilerini yansıttığı, nesilden nesile kültürel aktarımın gerçekleştirildiği mekândır. Dikey mimari ise çok katlı binalardır, bizim apartman gibi gökyüzüne yakın, doğadan ve insandan uzak yerlerdir. Dikey mimari bana göre doğal güzelliği olan bir kişinin estetik olması gibidir, diyebilirim. İnsanın kendine yaptığı en büyük kötülüklerden biridir diyebilirim.”

Yunus'un da belirttiği gibi yatay mimari daha çok geleneksel bir yapıyı tanımladığı için nesilden nesile kültürel aktarımın gerçekleştiği bir mekân olduğu iddia

edilebilir. Yatay mimari ayrıca doğayla daha yakın bir ilişki kurma, açık havada vakit geçirme, bahçede bitki yetiştirme imkânı sunduğu söylenebilir. Yatay mimaride yapılan gözlemler sonucunda; insanların büyük çoğunluğunun küçük bir bahçesi olsa bile onu değerlendirdiği, bir şeyler ekip, biçtiği görülmüştür. Katılımcıların büyük çoğunluğuyla bahçelerinde görüşmeler gerçekleşmiştir. Modern bir yaşamın göstergesi olarak apartmanlarda ise doğayla bağlantının sınırlı olduğu fark edilmiştir. Dikey mimaride yaşayan katılımcılarla genelde sokakta, kafede, kamelyalarda vb. görüşmeler gerçekleşmiştir. Yapılan görüşmelerde katılımcıların büyük çoğunluğu doğadan uzak bir yaşam sürdürdükleri için yeşil alana hasret kaldıklarını dile getirmiş, bu durumdan dolayı yakınmışlardır. Dikey mimaride gerçekleşen görüşmelerde katılımcıların bazıları apartmanın zemin katında yaşadığı için bahçeye sebze ektiğini fakat komşuların pek bu durumdan memnun olmadıklarını dile getirmiştir. Bazı katılımcıların ise özellikle dikey mimari olan Evka 4 Mahallesi'nde balkonlarına çiçek ektiği, soğan vb. sebze yetiştirdikleri gözlemlenmiştir. Yunus'un ayrıca dikey mimariye yönelik "estetik olmaya" benzetmesi de yatay mimarinin doğal bir yaşamı yansıttığına vurgu yaptığı belirtilebilir. Çevreye uyumu, sadeliği, doğallığı yansıtan yatay mimariye kıyasla dikey mimari incelikleri, estetik bir düzeni, kolektif yaşamı yansıtmaktadır. Mavişehir Mahallesi'nde (dikey mimaride) yaşayan Semanur ise yatay ve dikey mimariyi şu şekilde açıklamıştır:

"Yatay mimari müstakil ev bence huzurdur, doğadır. Tabiata daha yakınlıktır. Dikey mimari ise apartman, rezidans, gökdelen. Ben dikey mimariyi doğa düşmanı olarak görüyorum. Özellikle dış cepheler yapıyorlar. Rüzgarı bile kesiyor. Güneş ışınlarını engelliyor. İklim karşıtı bir durum bu, küresel ısınmaya neden oluyor. Bu durum kuş ölümlerine bile neden oluyor. Dikey mimari bence tam bir kâbus."

Dikey mimaride kullanılan beton vb. malzemelerin yoğun olarak kullanılması, enerji tüketiminin fazla olması küresel ısınmayı hızlandıran etmenlerden olduğu söylenebilir. Ayrıca Semanur'un da belirttiği gibi çok katlı binalarda kullanılan camları göremeyen kuşlar, cama çarparak hayatlarını kaybedebilir. Bu bağlamda dikey mimarinin yatay mimariye kıyasla "çevre dostu" olmadığı iddia edilebilir. Evka 3 Mahallesi'nde (yatay mimaride) yaşayan Gülseren de yatay ve dikey mimariyi şu şekilde ifade etmiştir:

“Bana göre yatay mimari depreme dayanıklı müstakil bir ev, insanların huzurla yaşadığı bir yer iken dikey mimari depreme dayanıksız apartman yaşamı, insanların birbirine güveninin olmadığı, bir tür insanların korunmak için yerleştiği sığınak bence.”

Gülseren’in de belirttiği gibi katılımcıların büyük çoğunluğu da yatay ve dikey mimariyi deprem ile ilişkilendirerek açıklamıştır. Yatay mimarinin depremde daha az riskli olduğunu ifade etmişlerdir. Limontepe Mahallesi’nde (yatay mimaride) yaşayan Erdal ise dikey mimariyi şu şekilde belirtmiştir:

“Dikey mimari bu ülkeye yapılmış en büyük ihanettir. Çünkü birincisi insanların sağlığı açısından zararlı, ikincisi de insanlar için adaletsiz bir yapı. Apartmanda oturan insanların ekonomik şartları kötü olduğu için oturuyor. Yatay mimari de durumu daha iyi olanlar için yapılmış yapılar. Ben gecekonduyu yatay mimari olarak görmüyorum. Yatay mimari tamamen ekonomik özgürlük, sağlıklı bir mekân demek. Benim Bursa’da bahçeli evim vardı, villam vardı. Kendim ekip biçiyordum. Ciddi vakit geçiriyordum. Apartman seni ekonomik olarak dışarıya bağımlı hale getiriyor. Arabaya bin boş vaktinde AVM’ye git. AVM’ler dikey mimaride yaşayan kişiler için yapılmış tüketim odaklı yerlerdir.”

Erdal dikey mimarinin tüketimi teşvik eden bir mekân olmasına vurgu yapmıştır. Robert Bocock ’un (2007: 27) ifadesi ile tüketim, kent yaşamının bir sonucudur. Ona göre kent yaşamında bireyler, hem bir gruba dahil olup kimlik kazanmak için hem de arzu ettikleri şekilde algılanmak için tüketir. Süer ve Sayar’ın (2002: 53) belirttiği gibi tüketim odaklı yaşam tarzının olduğu siteler, kente yakın fakat kentin kötülüklerinden uzak bir şekildedir. Steril bir ortamda yaşama temasının hakim olması insanların yalıtılmışlığı tercih etmesini sağlamaktadır.

Araştırmada da elde edilen bulgular ve araştırmacının gözlemi sonucunda kentte hem yatay hem de dikey mimaride olan bireylerin tüketim odaklı olduğu görülmüştür. Özellikle de kent kültürünü daha çok yansıttığı düşünülen dikey mimaride yaşayan bireylerin, kent yaşamının doğal bir sonucu olarak tüketimle yoğun bir ilişki içinde olduğu söylenebilir. Çünkü Görgülü ’nün (2016: 177) de üzerinde durduğu gibi barınma eylemini sağlayan apartmanlar, zamanla tüketim sürecinin yoğun yaşandığı “tüketim mekânlarına” dönüşmektedir. Üst gelir grubundan ziyade orta gelir grubu da “konforlu, huzurlu” olarak pazarlanan bu mekânları tüketme isteğini taşıyabilmektedir. Benzer

şekilde eskiden mahalle bakkalı ve çarşısından alışveriş yapanlar artık apartmanlarına yakın alışveriş merkezlerine (AVM) gitmeye başlamıştır.

Katılımcılardan Erdal'ın yukarıda ifade ettiği gibi ve özellikle Mavişehir Mahallesi'nde yapılan gözlemlerde dikey mimaride yaşayan bireylerin hem konutlarının geniş olmaması hem de sosyalleşebilecekleri ortak mekânların az olmasından dolayı boş zamanlarını tüketim mekânları olan alışveriş merkezlerinde geçirdiği söylenebilir. Mahallede gidebilecekleri iki büyük alışveriş merkezi bulunmaktadır. Cerulo ve Rafele'nin (2021: 86) de belirttiği gibi kişiler kendi özel yaşam tarzını yansıtmak için tüketim nesnelerini kullanır. Örneğin lüks konutlarda yaşayan bireylerin giyim ve kuşamları, arabaları, çantaları vb. marka olmaktadır. Yatay mimari olan Evka 3 Mahallesi'nde özellikle villa tipi evlerde yaşayan kişilerin lüks tüketim yaptıkları gözlemlenmiştir. Benzer şekilde ekonomik düzeyi yüksek olan Mavişehir Mahallesi'nde de insanların büyük çoğunluğunun Evka 4 ve Limontepe Mahallesi'ne kıyasla lüks tüketim (araba, giyim, vb.) yaptıkları fark edilmiştir. Fakat yaşanan konut türünde daha çok görülen sınıfsallığın diğer tüketim nesnelerinde Featherstone'un (1996) da belirttiği gibi zamanla kaybolmaya başladığı, araştırma sahasında yapılan gözlemlerde (kullanılan araba, telefon vb.) de görülmüştür.

Modern kentten postmodern kente dönüşümdeki farklılığı Mike Featherstone (1996: 159-182) "Postmodernizm ve Tüketim Kültürü" adlı eserinde açıklamıştır. Featherstone'a göre postmodern kent, kültürel öz bilince ve çok fazla imaja sahip hem kültürel tüketim hem de genel tüketim merkezidir. Postmodern kentte mimari ve sanat gündelik tüketim kültürüne dayanarak, her şeyi gerçekten daha gerçek hale getirmektedir. Bu kentlerde geçici duygusal bağlarla birbirine bağlanan bireyler bir araya gelerek "Postmodern kabileleri" oluşturmaktadır. Alışveriş merkezleri, müzeler, çarşılar, parklar sayesinde tüketim ve aylıklık körüklenmektedir. Bu sayede kent içi düzenlemelere ihtiyaç duyulmakta ve yapılmaktadır. Yapılan mekânlar aracılığıyla yüksek tabakada yer alan bireyler, eski terk ettikleri ve aşağı tabakaların işgal ettikleri alanlara yeniden dönmektedir. Kentte yeni yapılan bu mekânlarda insanlar "küresel vitrin"den alınmış, anında ulaşılabilir olan simgesel mallar ve üsluplardan faydalanabildiği için sınıfsal konumdan söz etmek oldukça zorlaşmaktadır. Bu açıdan sosyo-ekonomik yönüyle gelişmeyi simgeleyen kentler, kitle üretimi ve tüketimin yapıldığı bozulmuş, tahrip edilmiş (yok olan doğa, hızla büyüyen kent, betonlaşmış yaşam alanı, artan araba vs.) olarak karşımıza çıktığı belirtilebilir.

Özetle yatay ve dikey mimariye yönelik yapılan tanımlar incelendiğinde; Düzenli (2016: 13) yatay mimarinin şehir inşasında enine gelişen, bir iki katlı, bahçeli bir evden oluşan, sadece bir ailenin yaşamasına imkân veren yapılar olduğunu belirtmiştir. Benzer şekilde Sakallı da (2020) bir ailenin yere yakın bir yaşam sürebilmesini sağlamak için inşa edilen bir veya iki katlı konutlar olduğunu ifade etmiştir. Yatay mimari yapılan tanımlamalarda herkesin bildiği, iki ya da üç katlı olarak inşa edilen, özlem duyduğumuz bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır. Dikey mimari ise büyük ve büyümekte olan kentlerin artan nüfusun ihtiyaçlarına yönelik dar alanda fazla sayıda hanenin bulunmasına imkân veren yapılar olarak belirtilmiştir (Ege Yapı Blog, 2018). Dikey mimari Akın'a (2017) göre bir yapı içerisinde birden fazla mülkiyetin olması, bir yapının yüksekliğinin eninden ve boyundan fazla bir şekilde inşa edilmesidir. Dikey mimari veya dikey yapılaşma, bir yerleşim bölgesine inşa edilen yapıların toplam alanı o bölgenin toplam büyüklüğünden fazla olması durumudur.

Bu bağlamda yatay ve dikey mimariye yönelik hem literatürde hem de saha çalışmasında yapılan tanımlamalarda ortak düşünceler olduğu görülmüştür. Bu açıdan yatay mimari kavramı için genellikle az katlı (bir, iki katlı, nadiren üç katlı) inşa edilen, önünde bahçesi olan veya olmayan, geniş bir alanda az sayıda hanenin yaşamasını imkân veren, kent hayatında enine yapılmış bir mimari biçimine sahip, doğayla ve toprakla iç içe olan insanın aidiyet hissettiği, yere yakın olan, insanların geçmişle bağını devam ettiren, özlem duyulan ve genellikle insanların yaşamak istediği yerler olarak tanımlanabilir. Dikey mimari ise özellikle kentleşmenin ve nüfus yoğunluğunun olduğu kentlerde artan nüfusun ihtiyaçlarını karşılamak için yapılan, sınırlı alanları verimli bir şekilde kullanmayı hedefleyen, dar alanda fazla sayıda hanenin bir arada yaşamasına imkân veren, insanların yerden daha uzak yaşamasını sağlayan, kent hayatında dikey yerleşen çok katlı yapılar olarak belirtilebilir.

Yatay mimariye müstakil evler, villalar, küçük ölçekli ofis binaları ve bazı düşük yoğunluklu ticari yapılar; dikey mimariye ise çok katlı apartman binaları, ofis kuleleri, gökdelenler, rezidanslar, çok katlı ticari yapılar örnek olarak verilebilir. Kentte yer alan yatay ve dikey mimarinin kendi içinde avantaj ve dezavantajlarının olduğu, kentte yaşayan insanların bireysel tercihleri doğrultusunda farklı amaçlar için kullanıldığı söylenebilir. Nitekim kentte çeşitliliği gösteren ve bu çeşitlilik sayesinde farklı yaşam tarzlarını yansıtan yapılar olduğu belirtilebilir. Yatay ve dikey mimari bir yapbozun parçaları gibi düşünüldüğünde bir araya gelerek bütünü yani kenti oluşturduğunu

söyleyebiliriz. Bu açıdan yatay ve dikey mimari arasında diyalektik bir ilişki olduğu bir şekilde birbirlerini tamamladığı iddia edilebilir.

Tablo 19. Yatay ve Dikey Mimarinin Bireysel ve Toplumsal Etkisine Yönelik Düşünceleri

		Frekans	Yüzde	Geçerli Yüzde	Kümülatif Yüzde
Müstakil ev veya apartman dairesinin sizi bireysel ve toplumsal etkilediğini düşünüyor musunuz?	Evet	355	93,2	93,9	93,9
	Hayır	23	6	6,1	100
	Cevapsız	3	0,8	1,3	100
	Toplam	381	100		

Tablo 19'a göre katılımcıların %93,9'u (n=355) yaşadığı yerleşim yerinin bireysel ve toplumsal etkisinin olduğunu ifade etmiştir. %6,1'i (n=23) ise etkisinin olmadığını ifade etmiştir. Örneklem grubunun büyük çoğunluğu yatay ve dikey mimarinin bireysel ve toplumsal etkisinin olduğunu belirtmiştir.

11. YATAY VE DİKEY MİMARİDE GÜNDELİK HAYATIN KARŞILAŞTIRILMASINA YÖNELİK BULGULAR VE TARTIŞMA

Araştırmanın bu bölümünde araştırmanın amacı doğrultusunda yatay ve dikey mimaride yaşayan kişilerin gündelik hayatları, saha araştırmasında elde edilen bilgiler sonucunda analiz edilmiş ve ulaşılan bilgiler teorik bilgiler ve yapılan çalışmalarla harmanlanarak sunulmuştur. Yapılan bu çalışmada öncelikle yatay ve dikey mimaride yaşayan kişilerin genel profillerini ortaya çıkarmak için demografik ve sosyoekonomik özellikleri ele alınmıştır.

11.1. DEMOGRAFİK VE SOSYO EKONOMİK ÖZELLİKLERİN YATAY VE DİKEY MİMARİ YAŞAMA GÖRE KARŞILAŞTIRILMASI

Araştırmaya katılan katılımcıların yaşadıkları, Evka 3 ve Limonteppe Mahalleleri (yatay mimari) ile Evka 4 ve Mavişehir Mahallelerinin (dikey mimari), kişilerin demografik özelliklerine göre karşılaştırılması aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

Tablo 20. Demografik Özelliklerinin Yatay ve Dikey Mimari Yaşama Göre Karşılaştırılması

Demografik Özellikler		Yatay Mimaride Yaşayanlar		Dikey Mimaride Yaşayanlar		p*
		Sayı	Yüzde	Sayı	Yüzde	
Cinsiyet	Erkek	86	51,8	80	48,2	0,693
	Kadın	107	49,8	108	50,2	
Eğitim Durumu	Okuma yazma bilmeyen	2	66,7	1	33,3	0,209
	İlkokul	36	65,5	19	34,5	
	Ortaokul	12	48,0	13	52,0	
	Lise ve dengi	57	49,6	58	50,4	
	Ön lisans	13	36,1	23	63,9	
	Lisans	57	49,1	59	50,9	
	Lisansüstü	16	51,6	15	48,4	

Meşguliyet durumu	Ev hanımı	32	54,2	27	45,8	0,008**
	Memur	28	41,2	40	58,8	
	İşveren	26	72,2	10	27,8	
	İşçi	51	53,7	44	46,3	
	Emekli	33	41,3	47	58,7	
	İşsiz-çalışmıyor	4	100,0	0	0,0	
	Mühendis	2	40,0	3	60,0	
	Sağlık çalışanı	3	60,0	2	40,0	
	Öğrenci	7	46,7	8	53,3	
	Esnaf-serbest meslek	7	53,8	6	46,2	
Medeni Durum	Bekâr	43	63,2	25	36,8	0,008
	Evli	131	50,6	128	49,4	
	Boşanmış	14	43,8	18	56,2	
	Eşi vefat etmiş	5	22,7	17	77,3	

Tabloya göre, erkeklerin (%51,8) yatay mimaride yaşama oranları, kadınlara (%49,8) göre yüksektir. Fakat bu fark istatistiksel olarak anlamlı değildir ($p=0,693$). Bu oranın yüksek çıkmasının nedeni, ele alınan dört mahallenin üçünde de yaşayan kişiler arasında kadın oranının fazla olması etkili olduğu görülmektedir. TÜİK'ten 31 Aralık 2023 tarihinde elde edilen cinsiyete göre mahallelerin dağılımı incelendiğinde; Limontepe Mahallesi'nde 2431 erkek, 2346 kadın toplamda 4777 kişi yaşadığı görülmüştür. Mavişehir Mahallesi'nde ise 6110 erkek, 7555 kadın olmak üzere toplamda 13655 kişi olduğu tespit edilmiştir. Evka 3 Mahallesi'nde ise 20619 kişinin yaşadığı, bunlarında 9875'inin erkek, 10724 kişinin kadın olduğu ortaya çıkmıştır. Son olarak Evka 4 Mahallesi'nde de 6931 erkek, 7253 kadın olmak üzere toplamda 14184 kişi yaşadığı belirtilmiştir. Görüldüğü gibi Mavişehir Mahallesi, Evka 3, Evka 4 mahallelerinde kadın nüfus sayısı fazladır. Limontepe Mahallesi'nde de erkek sayısı daha fazla olmasına rağmen kadın sayısının erkeklere yakın olduğu anlaşılmıştır. Cinsiyet durumunun yatay ve dikey mimari tercihini etkilemediği sonucuna ulaşılmıştır.

Kişilerin eğitim durumlarına göre de yatay ve dikey mimaride yaşama oranları bakımından istatistiksel olarak anlamlı bir fark saptanmamıştır ($p=0,209$). Anlamlı bir farklılığının olmamasının nedeni Tablo 4'te de gösterildiği gibi örneklem grubunun büyük çoğunluğunun üniversite mezunu olması olarak belirtilebilir. Park ve Burgess'in (2015: 126) ifade ettiği gibi kentteki değişim kentte yaşayan kişilerin okumayı gerekli görmesini sağlamaktadır. Kırdan lüks olarak görülen okuma eylemi kentte konuşma kadar önemli hale gelmiştir. İzmir'in büyükşehir olması ve zamanla değişimi kentteki kişilerin eğitim seviyesini arttırmada önemli bir etken olduğu ifade edilebilir.

Derinlemesine görüşmeye katılan 16 kişinin eğitim durumu incelendiğinde; 3 kişinin ilköğretim, 3 kişinin lise, 2 kişinin ön lisans, 5 kişinin üniversite, 1 kişinin ise doktora mezunu, 2 kişinin ise okur-yazar olduğu anlaşılmıştır. Yaşama bakışımını

yaşam biçimimizi etkileyen eğitim, yaşam kalitelerinde de belirleyici rol oynamakta olduğu iddia edilebilir (Uysal Şahin, 2022: 183). Katılımcıların eğitim seviyelerinin yüksek olması araştırmadan elde edilen bulguların niteliğini etkilediği söylenebilir. Yüksek eğitim seviyesine sahip katılımcıların (mimar, mühendis, öğretmen, psikolog, sosyolog vb.) kendilerini daha iyi anlattıkları ve uzmanlık alanlarına göre kent hakkındaki değerlendirmelerini zengin bir şekilde aktardıkları gözlemlenmiştir.

Lefebvre'nin (2015) de belirttiği gibi mekân kentte yaşayan insanların aynasıdır. Özellikle saha deneyiminde pilot çalışma için gidilen ilk günlerdeki izlenimler mahalledeki kişilerin aldığı eğitimi yansıtmıştır. Örneğin; Mavişehir Mahallesi'nde muhtarın doktora mezunu olması, muhtarlıkta kitaplığın bulunması esnaflar arasında üniversite mezunu kişilerin fazla olması dikkat çekmiştir. Eğitim seviyesinin muhtara gelen talepleri de etkilediği gözlemlenmiştir. Yine Mavişehir Mahallesi'nde görüşme sırasında yapılacak olan bir rezidansa karşı olduğunu belirtmek için gelen bir kadın, bu talebini muhtarlık aracılığıyla ilgili kurum ve kuruluşlara bildirmek istediği dikkat çekmiştir. Cansever'in (2014) ifade ettiği gibi bu durumun varlığı kentte yaşayan insana söz hakkı verilmesi gerektiğine birer örnektir. Kiroğlu'nun (2010:6) da ifade ettiği gibi eğitimin insanların farklı kişilerle bir arada uyumlu bir şekilde yaşamasını sağladığı, kentlilik bilincini arttırdığı belirtilebilir. Bursa'da Keskin ve diğerlerinin (2015) yaptıkları bir araştırmada eğitim seviyesinin yüksek olmasının kentlilik bilincini arttırdığı sonucuna ulaşılmıştır. Yapılan bu araştırmada dikey mimaride yaşayan bir katılımcı, insanların aldığı eğitimin yaşanılan mekândaki huzur için önemli olduğunu şu sözlerle dile getirmiştir:

“Etkili olduğunu düşünüyorum. Her kafadan bir ses çıkıyor, burada bilgisizlik çok. Yönetici olduğum için bilinçsizce davranan çok görüyorum, sürekli bilgilendirmek gerekiyor eğitimin arttırılması gerekiyor. Komşularımla aram iyi. Bu yüzden kendimi iyi hissediyorum ama gürültü çok olduğu için mutlu değilim. Çocuklarım bu gürültüden dolayı kütüphanede çalışmak zorunda kalıyor. Bunların hepsi eğitim eksikliğinden kaynaklanıyor. Müstakil evde olsak daha rahat, huzurlu, güvende oluruz. Beton yığınlarının arasında yaşamak istemiyorum. Toprakla temas etmek bana, çocuklarıma iyi gelecek. Doğa ile iç içe olmak herkese mutluluk verir. Buna yönelik politikalar geliştirilmesi, adımlar atılması gerekiyor. Çünkü bir ağaç bile çok önemli. Bir insanın mutluluğu diğerlerine de bulaşır. Toplumun mutluluğu için buna bir çözüm bulunmalı, buna

yönelik eğitimler verilmeli.” (Kadın, 53 yaşında, Bulgaristanlı, Öğretmen, Evka 4 Mahallesi, 6. katta yaşıyor)”

Bu bağlamda eğitimin her alandaki gelişim için önemli olduğu belirtilebilir. Araştırmada kadın katılımcılardan bazılarının eğitimine devam edemediklerine de rastlanılmıştır. Kız çocuklarının okula gitmeme nedenlerine yönelik Şırnak’ta yapılan araştırmaya benzer olarak eğitimine devam edemeyen kadınların, toplumsal cinsiyet bağlamında ev içi sorumluluklarından (ev işi yapma, kardeşlerine bakma vb.), büyüdükleri düşüncesiyle erken evlendirilme gibi nedenlerden dolayı okutulmadığı anlaşılmıştır (İlhan Tunç, 2009: 243). Kadın katılımcıların bazıları, eğitimine devam edememelerini şu şekilde açıklamışlardır:

“Beşinci sınıfa kadar okuyabildim. Annemin migreni vardı. Ağabeyime hizmet edecek kimse yoktu. Bu yüzden ortaokula kadar okuyabildim. Annem hastaydı sürekli yatıyordu. İlkokul hocam anne ve babam için bana “Her gün kavga mı ediyorlar?” diye sorardı. Annem ölecek diye çok korkardım. Okuldaki derslerime çalışamazdım. Çünkü tüm evin işlerini ben yapıyordum, yoruluyordum.” (Gülseren, Gümüşhaneli, Evka 3 Mahallesi)

“Çiftçi bir ailenin kızıyım, annem bırakmadığı için okula gitmedim. Kız çocuğuyum diye okumama izin vermediler. Büyük ablam ilkokul üçe kadar okuyabildi ama bizi okula göndermediler. 17 yaşında İzmir’e gelin geldim, görücü usulü evlendim.” (Asya, Tuncelili, Limonteppe Mahallesi)

Araştırmada eğitimin yatay ve dikey mimaride yaşamada etkili olmadığı sonucu çıkmasına rağmen yaşam standartları anlamında diğer sosyal koşulları (aile, meslek, sosyo-ekonomik statü, evlilik vb.) etkilediği anlaşılmıştır. Eğitim, Bourdieu’nun da belirttiği gibi ele aldığı sosyal, kültürel, ekonomik ve simgesel sermaye türlerini etkileyen önemli bir ögedir (Köse, 2004). Bourdieu (2010: 47-49) bireylerin sahip olduğu eğitimin yani kültürel sermayenin, ekonomik sermayeye dönüştüğünü ifade etmiştir. Ona göre kültürel sermaye resim, makine, sözlük, ev, araba vb. gibi maddi şeylerden oluşarak nesneleşmiştir. Bu nesneleşme kültürel sermayenin sembolik olarak aktarılmasını kolaylaştırır. Kültürel sermaye beden ve ruhun uzun süreli yalıtılmasıyla cisimleşmiş hale gelir, bu durum da toplumsallaşmayla kazanılır. Kültürel sermayenin kurumsallaşmış boyutu ise akademik kimlik, diploma vs. ile sergilenmesi durumudur.

Bourdieu (2017) kurumlardan elde edilen diplomaların, modern toplumda kültürel sermayenin önemli göstergesi olduğunu belirtmiştir. Ona göre insanların elde ettiği sınıfsal konumda kültürel sermayenin etkisi vardır. Kültürel sermayenin bir göstergesi olarak meslek tercihi Kemerlioğlu'nun da (1996: 65) belirttiği gibi günümüzde kişilerin hem gelir düzeyini hem de eğitim düzeylerini yansıtan önemli bir ögedir.

Katılımcıların meşguliyet durumu (mesleği, çalıştığı iş durumu) incelendiğinde işverenlerin (%72,2) yatay mimaride yaşama oranı, diğer meşguliyet durumuna göre yüksek ve istatistiksel olarak da anlamlı bir fark bulunmuştur ($p=0,008$). Yatay mimaride yaşayan kişiler arasında işveren kişilerin fazla olmasının en önemli nedeni Bourdieu'nun (2010) belirttiği gibi ekonomik sermayedir. Araştırmaya yatay mimaride yaşayan fabrika, okul, hastane vb. iş yeri sahipleri katılmıştır. Araştırmada işçiler, profesyonel meslek mensupları, hizmet ve satış elemanları fazladır. Berber ve Eser'in (2008: 4) ifade ettiği gibi kadınların bazılarının yeterli eğitim seviyelerine sahip olmaması kentlerde iş bulmalarının önünde bir engel olmakta, işgücü piyasasına bu yüzden hemen dahil olamamaktadırlar. Bu durumun varlığı da kadının ekonomik özgürlüğünün olmamasına neden olmaktadır.

Katılımcılardan bekâr olanların (%63,2) yatay mimaride yaşama oranı, diğer medeni durumlara göre yüksek bulunmuştur. Bu oran istatistiksel olarak da anlamlı olduğu tespit edilmiştir ($p=0,008$). Bu oranın anlamlı olmasında ele alınan mahallelerin medeni dağılımının birbirinden farklı olmasının etkisi vardır. TÜİK'ten elde edilen bilgilere göre (31 Aralık 2023 tarihine ait Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sisteminin sonuçları) mahallelerin medeni duruma göre dağılımı hiç evlenmedi, evli, boşandı, eşi öldü olmak üzere verilmiştir. Bu bulgulara göre Limontepe Mahallesi'nde hiç evlenmeyen 1114, evli 2255, boşanan 235, eşi ölen 190 kişi vardır. Mavişehir Mahallesi'nde hiç evlenmeyen 2454, evli olan 7178, boşanan 1189, eşi ölen 662 kişi bulunmaktadır. Evka 3 Mahallesi'nde hiç evlenmeyen 4369, evli olan 10598, boşanan 1273, eşi ölen ise 807 kişi yaşamaktadır. Evka 4 Mahallesi'nde ise hiç evlenmeyen 3259, evli olan 7127, boşanan 1190 ve eşi ölen 643 kişi bulunmaktadır. Medeni duruma göre yatay ve dikey mimaride boşanma oranları incelendiğinde Limontepe Mahallesi'nde 235, Mavişehir Mahallesi'nde 1189, Evka 3 Mahallesi'nde 1273, Evka 4 Mahallesi'nde 1190 kişinin boşandığı belirtilmiştir (TÜİK, 2024). Toplam nüfusa göre boşanma oranları hesaplandığında; Mavişehir Mahallesi'nde %8,7, Evka 4

Mahallesi'nde %8,3, Evka 3 Mahallesinde %6,17, Limonteppe Mahallesi'nde de %4,9 olduğu bulunmuştur. Sırasıyla gösterilen bu oranlardan dikey mimari olan Mavişehir ve Evka 4 mahallelerinde boşanma oranlarının yatay mimari olan diğer mahallelere kıyasla yüksek olduğu belirtilebilir.

11.2. YAŞ GRUPLARININ YATAY VE DİKEY MİMARİ YAŞAMA GÖRE KARŞILAŞTIRILMASI

Yaş grupları, yatay ve dikey mimari yaşama göre karşılaştırılması aşağıdaki tabloda sunulmuştur.

Tablo 21. Yaş Gruplarının Yatay ve Dikey Mimari Yaşama Göre Karşılaştırılması

		Yatay Mimaride Yaşayanlar		Dikey Mimaride Yaşayanlar		p*
		Sayı	Yüzde	Sayı	Yüzde	
Yaş Grubu	18-24 Yaş	22	68,8	10	31,3	0,029**
	25-44 Yaş	89	54,9	73	45,1	
	45-64 Yaş	65	44,8	80	55,2	
	65-74 Yaş	11	34,4	21	65,6	
	75-84 Yaş	5	55,6	4	44,4	

*: Ki-kare testi.

**.: Fisher's Exact Test.

Tabloya göre, 18-24 yaş grubunun (%68,8) yatay mimaride yaşama oranları daha yüksek iken, 65-74 yaş grubunun (%65,6) dikey mimaride yaşama oranları daha yüksek bulunmuştur. Bu fark istatistiksel olarak da anlamlı bulunmuştur. (p=0,029). Sonuç olarak 18-24 yaş grubunun yatay mimaride, 65-74 yaş genç-yaşlı grubunun dikey mimaride daha fazla yaşadığı sonucuna ulaşılmıştır.

Tarihsel olarak aynı zaman aralığında doğan kişileri ve bir nesilden diğer nesli ayırmak için kullanılan kuşak kavramı incelendiğinde farklı tanımların ve sınıflandırmaların olduğu dikkat çekmiştir. Fakat üzerinde mutabık kılınan Sessiz Kuşak, Büyük Bebek Patlaması, X,Y, Z olmak üzere beş ayrı sınıflandırma olduğu anlaşılmıştır. Katılımcıların yaş aralıkları dikkate alındığında; 1943-1960 doğumlu olanlar Bebek Patlaması Kuşağı (Baby Boomers Kuşağı), 1961-1980 yılları arasında doğanlar X kuşağı, 1981-2000 yılları arasında doğanlar Y kuşağı, 2000'li yıllardan sonra doğanlar Z kuşağı olarak tanımlanmıştır. (Yalçın, 2023; Marshall, 2020; Duman, 2019; Ünal, 2017; Ayhün, 2013; Toruntay, 2011; Salahuddin, 2010; Smola ve Sutton, 2002; Manheim, 1952). Araştırmada yer alan kişilerin farklı kuşaklardan olduğu görülmüştür. Z kuşağından olan kişilerin yatay mimaride; Bebek Patlaması Kuşağından olanların ise dikey mimaride daha çok olduğu anlaşılmıştır.

18-24 yaş grubunun yatay mimaride yaşaması bu yaş grubunun aileye hem ekonomik hem de sosyal anlamda bağlılığın devam etmesiyle açıklanabilir. Araştırmaya katılan 18 yaşındaki kadın katılımcı ailesiyle birlikte yaşadığını, yatay mimaride yaşamanın olumlu etkisinin olduğunu aşağıdaki ifadeyle açıklamıştır:

“Etkisi var. Çocukluğum müstakil evde yaşadığımız için daha iyi geçti. Ailem beni rahatlıkla bırakabiliyordu. Nezih bir yer olduğu için Evka 3'te çok rahatız. Komşularla ilişkilerimiz gayet iyi. Bir sene apartmanda oturduk. Kavgaya gürültüden çok rahatsız olduk. Apartmanda sıkılıp, bunalıyordum.” (Kadın, İzmirli, Öğrenci, Evka 3 Mahallesi Müstakil ev)

65-74 yaş oranın dikey mimaride yüksek olmasında ele alınan mahallelerin yaş dağılımının etkisi olduğu belirtilebilir. Ele alınan dört mahallenin TÜİK'den alınan bilgilere göre 31 Aralık 2023 tarihinde 65 yaş ve üstü nüfus oranlarına bakıldığında; Limontepe Mahallesi'nde 490, Evka 4 Mahallesi'nde 1422, Evka 3 Mahallesi'nde 2442 ve Mavişehir Mahallesi'nde 2988 kişi olduğu görülmüştür (TÜİK, 2024). Bu oranın dikey mimaride yüksek olmasının bir diğer nedeni ise TÜİK'in istatistiklerle yaşlılar verileriyle açıklanabilir. Bu bulgulara göre Türkiye'de yaşlı kişilerin oranı toplam nüfus içinde %10'u geçmekte, diğer yaş gruplarına göre daha yüksek ve hızlı bir artış göstermektedir. Küresel yaşlanma ile açıklanan bu değişim “*demografik dönüşüm*” olarak adlandırılmıştır. Demografik dönüşümün gerçekleştiği Türkiye'de de doğurganlık ve ölüm hızlarındaki azalmayla yaşlı kişilerin toplam nüfus içindeki oranı, sağlık alanında yaşanan olumlu gelişmelerin, refah düzeyinin artması ve yaşam standartlarının yükselmesi gibi nedenlerin etkisiyle artmıştır (TÜİK, 2024).

Bunun yanında 65-74 yaş genç-yaşlı kişilerin dikey mimaride yaşamasının bir diğer nedeni de ekonomik statüdür. Türkiye'de çoğu yaşlının ekonomik olarak zayıf olduğu söylenebilir (Küçük, 2021: 269). Bu araştırmada yatay mimaride yaşayan kişilerin gelir düzeylerinin daha yüksek olduğu sonucuna ulaşılmıştır (Bkz. Tablo 24). İnsanların yaşam kalitesi sahip oldukları maddi ve manevi değerler ile yakından ilişkilidir. Yaşlılık döneminde yaşamın kolaylaşması noktasında maddi kaynaklar yaşam kalitesini ölçmektedir (Dietzel ve Papakyriakou, 1993). Kişinin yaşadığı konut, sağlık ve eğitim imkânları, standartlarını belirleyen gelir, sosyal ağlar, boş zaman etkinlikleri buna göre şekillenmektedir. Bu açıdan ekonomik statü, yaş faktöründe kolaylık sağlayabilmektedir. Yatay mimaride yaşayan, 67 yaşında olan kadın katılımcının belirttiği gibi ekonomik statünün yüksek olması yatay mimariyi, özellikle de bahçeli

müstakil bir evde yaşamayı belirleyebilmektedir. Doğayla iç içe olmanın olumlu etkisini yatay mimariyle dikey mimariyle kıyas eden katılımcı, iki ülke arasında gidip geldiğini belirtmiştir. Katılımcının bu durumu sosyoloji literatürüne yeni giren “mekik göç” kavramı ile açıklanmaktadır (Yılmaz, 2018: 91). Katılımcının yatay ve dikey mimarinin bireysel ve toplumsal bir etkisinin olup olmadığını belirten ifadesi ise şu şekildedir:

“Etkiliyor. Kendime ait bir yer olduğu için bahçe ile uğraşabiliyorum. Kendi mahsullerimi yetiştiriyorum. İsviçre’de de müstakil evde oturuyoruz. Biraz orda yaşıyoruz biraz burada yaşıyoruz. Şükür ekonomik durumumuz iyi. Komşularla burada sorun yaşamıyoruz. Apartmanda sıkılır, bunalırdım. Yaş ilerledikçe sessizlik istiyor insan. Doğayla iç içe olmak istiyor. Apartmanda her istediğimizi yapamazdık.” (Kadın, 67 yaşında, Kütahyalı, Ev hanımı, Evka 3 Mahallesi, Müstakil ev)

Kemperman ve Timmermans (2014) 2009 yılında Hollanda’da 60 yaş ve üzeri 1501 kişiye yaptıkları araştırmada, yaşam ortamlarında yer alan yeşil alanların, yaşlı kişilerin komşularıyla iletişimde olumlu katkıları olduğunu belirtmiştir. Benzer şekilde bu çalışmada da yatay mimaride yaşayan 78 yaşındaki erkek katılımcı, müstakil evin bahçesinin olmasının komşularla iletişimini sağladığını şu sözlerle belirtmiştir:

“Müstakil ev yaşam biçimimi etkiler. Burada yaşamaktan mutluyum. İstediğim her şeyi yapabiliyorum. Sağlıklıyım, özgürüm, yeşillikle, doğayla iç içeyim. Komşularıma gidip geliyorum. Bahçede oturup muhabbet ediyoruz. Rahatsız eden yok, herkesin kendi özel alanı. Apartmanda bu yaştan sonra yapamam. Niye kendimi buna maruz bırakayım ki? Orası sağlığını psikolojimi olumsuz anlamda etkiler. Burada mutluyum” (Erkek, 78 yaşında, Yunanistanlı, Emekli, Evka 3 Mahallesi, Müstakil ev)

Saha deneyiminde de dikey mimaride apartmanların bahçesinde bulunan kamelyaların, bahçeli müstakil evde bahçenin, sosyal ilişkileri olumlu etkilediği görülmüştür. Sennett’in de (1999: 222) belirttiği gibi mekân ilk amaçları dışında kullanılmadığında zaman ona farklı karakterler kazandırır. Kamelyaların zamanla çok katlı binalarda sosyalleşme ihtiyacını gidermek amacıyla yaygınlaşması buna örnek olarak gösterilebilir. Kamelyada yapılan görüşmelerde “Allah’tan kamelya var da burada buluşuyoruz” diyen katılımcılar olmuştur. Benzer şekilde yatay mimaride de bahçeli evde oturan kişiler “Allah’tan bahçemiz var, bunalmıyoruz”, “Arkadaşlarla ve

komşularla mangal yapıyoruz”, “Komşularla altın gününü bahçede yapıyoruz.” gibi söylemlerle yeşil alanın ve sosyalleşecekleri ortak mekânın olmasının olumlu etkisini açıklamışlardır. 47 yaşında olan kadın katılımcımın ifade ettiği gibi yatay mimarinin insanların yaşamını olumlu anlamda etkilediğini söylemiştir:

“Müstakil evde yaşamaktan dolayı çok mutluyum. Burada yaş almak keyif veriyor bana. Doğayla iç içeyim. Apartmanda büyük ihtimal yapamazdım. İnsan mecburiyetten kalıyordur bence.” (Kadın, 47 yaşında, Aydınli, İşçi, Evka 3 Mahallesi, Müstakil ev)

Aynı şekilde 70 yaşındaki erkek katılımcı da yatay mimarinin olumlu etkisinin bulunduğunu yaş ile ilişkilendirerek açıklamıştır. Yaşam memnuniyetinde yaşadığı konutun etkili olduğunu, dikey mimaride kendisini yalnız ve mutsuz hissedeceğini belirtmiştir.

“Benim yaşımdaki insanlar için en huzurlu, sağlıklı yer müstakil ev. Apartmanda kendimi özgür hissetmem. Kendimi daha da yalnız hissederim. Müstakil evde mutluyum. Torunlarım gelip, bahçede koşturuyor. Her sabah bahçede azda olsa yürüyüş yapabiliyorum. Parkta hemen otursam, uyusam insanlar tedirgin oluyor. ‘İyi misiniz’ diyorlar onlar iyi niyetli olsalar da ben kendimi kötü hissediyorum. Kendime ait bahçeli bir evim olması çok iyi.” (Erkek, 70 yaşında, Aydınli, Emekli, Evka 3 Müstakil ev)

Kalınkara’nın (2003) ifade ettiği gibi yaşanılan konutta yaşlı insanlar kendilerini güvende ve rahat hissetmelidir. Olumsuzlukların olduğu dış çevreden korunmak için önemli bir yer olan konutta yaşlı bireylerin büyük bir çoğunluğu rahat hareket edememektedir. Bu açıdan dikey mimariye kıyasla yatay mimari yaşlı insanların rahat edebilecekleri “yaş dostu” mekânlardır denilebilir. Nitekim yaş dostu kavramı aktif yaşlanmayı sağlayan temiz, güvenli ve yaşanılabilir bir kenti tanımlamaktadır (Aslan, 2015).

“Müstakil evde komşuluk ilişkileri daha iyi. Apartmanda komşuluk ilişkisi falan yok. Pandemide kaç gün evde mahsur kaldım da bir kap yemek getiren olmadı. Apartmanda yardımlaşma yok. Bir kap yemek ne ki? Ama insan insana muhtaç kıyım. Müstakil evde olsaydım yalnızlığım yüzüme çarpmazdı. Burada her Allah’ın günü çarpıyor. Ölüm korkum var bir de bunun yanında cesedimi gelip almazlar düşüncem oldu. Duyuyoruz haberlerden adam ölmüş komşularından

bilen yok. Pandemide bunu daha çok anladım, apartmanda yaşayan bir ölü gibiydim. Kimsesiz bir ölü (ağlıyor).” (Erkek, 64 yaşında, Emekli, Evka 4 Mahallesi, 6. katta yaşıyor)

Dikey mimaride yaşayan 64 yaşındaki katılımcının ifadesiyle apartmanda yaşamanın yaş dostu olarak tanımlanamayacağı iddia edilebilir. Bu açıdan yaşanılabilir bir ortam olması için yaşlı kişilerin, diğerleriyle sosyal iletişim kurabileceği fırsatlara sahip olduğu takdirde *yaşadığını hissedeceği* söylenebilir. Yine Gezgin (2011: 192) Tönnies 'in cemaat ve cemiyet ayrımını referans alarak cemaat topluluklarında yaşlıların en büyük sosyal değer savunucusu ve bekçisi olduğunu ifade ederken, cemiyet topluluklarında ise yaşlılarla ilgili konuları “*yaşlılar problemi*” olarak tanımlandıklarını ve meşgul olan bir yapıda olduklarını belirtmiştir. Ona göre sosyal kontrol ne yaşlılar eliyle nede kendiliğinden olmaktadır. Pozitif hukuk kurallarıyla kontrol altına alınmaktadır. Gezgin'in cemaat ve cemiyet ayrımında yaşlılar üzerine açıklamaları incelendiğinde; yatay ve dikey mimaride de bu durumun dikkat çektiği ifade edilebilir. Yatay mimarinin olduğu mahallelerde yaşlıların daha mutlu ve huzurlu olduğu, komşuları tarafından önemsendiği görülürken; dikey mimarinin olduğu mahallelerde yaşlı bireylerin mutlu olmadığı ve yalnızlaştığı görülmektedir. Yaşlı bireyler dikey mimarinin olduğu yerlerde pek görünür olmadığı için yok sayılmaya başlandığı; yatay mimariye sahip yerlerde ise dikey mimariye kıyasla sosyal ilişkilerin fazla olmasından dolayı daha görülür olduğu, sözlerinin önemsendiği belirtilebilir.

Yaşlıların barınmasında evde ve kurumda yaşlanma olarak iki yaklaşım vardır. Bu yaklaşımlara göre evde yaşlanmada yaşlı kişiler evinde kalmakta, sınırlı olsa bile çevresiyle iletişim kurarak topluma uyum sağlayacağı düşünülmektedir. Kurumda yaşlanmayı benimseyenler ise yaşlı kişilerin kendi ihtiyaçlarını karşılayabilecek olan bir mekânda (huzurevi, bakımevi vb.) yaş almayı istediğini belirtmişlerdir (Kalınkara ve Arpacı, 2013: 55). Yapılan bu çalışmada da Büyükgümüş ve Şentürk'ün (219: 375) de ifade ettiği gibi kentte sosyal etkileşimin olması için yaşlı kişilerin ev dışında da vakit geçirme imkânının olması gerekir. Bunun sağlanması için de eğitim ve kültür fırsatlarının artırılması, sportif aktivitelerin olması için uygun tesislerin kurulması, kültürel mekânların yaşlıların kolaylıkla girmesi için düzenlenmesi ve artırılması (sıra beklememe, düşük fiyat, oturabilecekleri alanların olması vb.), gönüllülük esaslı uygulamaların yaygınlaştırılıp artırılması için mekânsal politikaların artırılması gerekmektedir. Yapılan alan çalışmasında yaşlıların sosyal etkileşiminin gerçekleştiği

alanların sınırlı sayıda olduğu gözlemlenmiştir. Mahalleler incelendiğinde; Evka 4 ve Limontepe Mahallesi'nde yaşlı erkeklerin sadece çay ocağı ve kahvehanede bir araya geldiği fark edilmiştir. Kadın yaşlılara yönelik ise bu mahallelerde özel bir alanın olmadığı görülmüştür. Evka 4 Mahallesi'nde yaşlıların çocuk parklarında oturduğu da gözlemlenmiştir. Çocuk parkında oturan yaşlı katılımcılardan sınırlı sayıda araştırmaya katılan olmuştur. Araştırma hakkında bilgi veren araştırmacıya yaşlılar *Toruna bakıyorum, Allah korusun senle konuşurken ona bir şey olur. Toruna bakıyorum ona bir şey olursa, gelinle aramız bozulur. Zaten mırın kırın yapıyor. Çocuklarına bakıyorum diye beni yanında istiyorlar, Aman benim söylediklerimin sana ne katkısı olacak, sen git gençlerle görüş.* demişlerdir. Söylemlerden yaşlı bireylerin torunlarının bakımını gerçekleştirdiği, bu sorumluluğu özellikle çocuklarının yanında kalabilmek/ kalmak için seçtikleri söylenebilir.

Saha araştırmasında ekonomik statüsü yüksek olan dikey mimarinin yoğun olduğu Mavişehir Mahallesi'nde 55 yaş ve üzerinin sosyalleşmesi için Karşıyaka Belediyesi tarafından “Bilge Çınarlar Yaş Alma Merkezi” açılmıştır. Bu merkezde sağlıklı yaşlanmayı sağlayan fiziksel aktiviteler (pilates, yoga, zumba, aerobik vb.) yapmalarına imkân vermek, tecrübelerini gün ışığına çıkarmak için aktiviteler düzenlemek (koro çalışmaları, resim yapma, el işi etkinliği vb.), sağlık seminerlerinden kuaför hizmetine kadar ücretsiz katılabilecekleri (dergi, kitap okumak için dinlenme alanı, beslenmeleri için kantin) hizmetler sunmak amaçlanmıştır. Merkezi ziyaret eden araştırmacı katılan kişilerin bu mekânda sosyalleştiğini ve kendilerini mutlu hissettiğini gözlemlemiştir. Ayrıca buraya gelen kişilerin eğitim seviyelerinin yüksek olduğu (emekli, mimar, mühendis, öğretmen vb.) fark edilmiştir. Bu açıdan Aydın ve Kalaycı'nın (2023: 328) da belirttiği gibi eğitim, yalnızca çalışma yaşamında değil, bireylerin hayatını sürdürdüğü tüm evrelerde sosyal uyuma ve kendini geliştirmeye imkân sağlayan önemli bir faktördür. Başarılı yaşlanmayı sağlayabilmek için yaşlı kişilerin bu sürece hazırlanabilmesi önemlidir. Saha deneyiminde eğitimin yüksek olan yaşlıların isteklerinin ve ihtiyaçlarının değiştiği görülmüştür. Örneğin Mavişehir Mahallesi'nde yaşayan yaşlıların bakıcılarının yabancı uyruklu bakıcılar olması, onların ya da yakınlarının eğitim ve ekonomik seviyelerinin yüksek olması ile ilişkilendirilebilir. Nitekim yabancı uyruklu kişileri tercihlerinde yaşlı bakımı eğitimine sahip olan kişileri seçtikleri bunun bir göstergesi olabilir. Aynı şekilde yatay mimari olan Limontepe Mahallesi'ne kıyasla sosyoekonomik düzeyi yüksek olan Evka 3

Mahallesi’nde de “Özel İzmir Yaşlı Bakım ve Dinlenme Evi” bulunmaktadır (Bkz. Resim 21).

Resim 21. Evka 3 Mahallesi’nde bulunan
Özel İzmir Yaşlı Bakım ve Dinlenme Evi

Kurumun hizmetlerine bakıldığında; Alzheimer-demans, yaşlı, ameliyat sonrası, palyatif bakımın yapıldığı, psiko-sosyal destek sağlandığı, ergoterapi, fizyoterapi, kişisel bakım, aktiviteler, özel gün kutlamaları (doğum günü vb.), evde bakım hizmetleri, refakat hizmeti, kısa süreli bakım (otel hizmeti) sağlandığı belirtilmiştir. Araştırmacı sahayı tanımak için gittiği gün fark ettiği bu merkezi hem uzaktan hem de giderek gözlemlemiştir. Konforlu bir alan olan bu mekânın yaşlılara yönelik oldukça rahat imkânlar sağladığı görülmüştür. Gerekli olan izin alınamadığı için detaylı bir gözlem yapılmamış, burada kalan yaşlı bireylerle görüşme gerçekleşmemiştir. Fakat hem Mavişehir Mahallesi’nde hem de Evka 3 Mahallesi’nde yaşlılara yönelik açılan bu merkezlerin sosyal etkileşimin gerçekleştiği alanlar olduğu ve yaş almada mekânın ve mekân üretiminin etkisinin olduğu iddia edilebilir. Marxist kuramın temel iddialarından olan ekonomi (Ritzer ve Stepnisky, 2013), yaşlıların sahip olabilecekleri imkânlarla yakından ilişkili olduğu belirtilebilir. Bu açıdan Feng ve diğerlerinin (2018: 4) belirttiği gibi yaşlıların yaşadığı konutların iyileştirilmesi yaşam kalitelerini arttırmak için önemlidir. Konutun iyileştirilmesi “Kişisel güvenlik”, “Mekânın işlevselliği”, “Algılanan konfor” olmak üzere üç şekilde sağlanabilir. Yaşlıların psikolojik ve fiziksel olarak kendilerini iyi hissetmeleri, huzurlu, güvenli, konforlu yaşamalarını sağlayarak mutluluk derecelerini arttırmak hedeflenmelidir. Sonuç olarak Özkul’un ve Kalaycı’nın (2023) belirttiği gibi her insan başarılı, sağlıklı ve doyum sağlayacağı bir hayat sürme

yeteneğine sahiptir. Bu noktada önemli olan bunları gerçeğe dönüştürmek için gerekli imkânların sağlanmasıdır.

11.3. KATILIMCILARIN DOĞDUKLARI BÖLGELER İLE YATAY VE DİKEY MİMARİ ARASINDAKİ İLİŞKİ ANALİZİ

Katılımcıların doğdukları bölgelerin, yatay ve dikey mimaride yaşama göre karşılaştırılması aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

Tablo 22. Katılımcıların Doğdukları Bölgeler ile Yatay ve Dikey Mimari Arasındaki İlişki Analizi

Bölgeler	Yatay Mimaride Yaşayanlar		Dikey Mimaride Yaşayanlar		p*
	Sayı	Yüzde	Sayı	Yüzde	
Ege	95	50,3	94	49,7	0,016**
Akdeniz	3	100,0	0	0,0	
Karadeniz	25	67,6	12	32,4	
Marmara	8	40,0	12	60,0	
Doğu Anadolu	41	56,2	32	43,8	
Güneydoğu Anadolu	8	53,3	7	46,7	
İç Anadolu	8	26,7	22	73,3	
Yurt Dışı***	5	35,7	9	64,3	

*: Ki-kare testi.

**:. Fisher's Exact Test.

***: Almanya, Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti, Bulgaristan, Makedonya, Yugoslavya, Yunanistan.

Tablo incelendiğinde; yatay mimari biçiminde yaşayıp Akdeniz ve Karadeniz bölgelerinde doğmuş olanların oranı, diğer bölgelerde doğmuş olanlara göre daha yüksekken, dikey mimari biçiminde yaşayıp yurt dışı (%64,3) ve Marmara bölgelerinde doğmuş olanların oranı, diğer bölgelerde doğmuş olanlara göre daha yüksek çıkmıştır. Bu farklılık istatistiksel olarak da anlamlı bir fark bulunmuştur (p=0,016).

Yapılan bu araştırmada katılımcıların yarısından fazlasının Ege Bölgesi (İzmir, Manisa, Kütahya, Afyonkarahisar, Aydın, Uşak, Denizli, Muğla) doğumlu olduğu anlaşılmıştır. Diğer illere kıyasla İzmir ili doğumlu olan kişi sayısının fazla olduğu görülmüştür. Türkiye'nin en büyük şehirlerinden üçüncüsü olan İzmir, diğer illerden göç alan hızlı gelişen bir şehir haline gelmiştir. Yatay ve dikey mimarinin olduğu bu şehirde, yatay mimaride Akdeniz ve Karadeniz Bölgesinde doğan kişilerin çoğunlukta olduğu anlaşılmıştır. Bu bölgelerde yaşayan kişiler genellikle doğa ile içe bir yaşam tarzını yaşadıkları için İzmir'de de yatay mimariyi tercih ettikleri iddia edilebilir. Yatay mimaride yaşayan kişilerin gecekondü mahallesi hariç özellikle Evka 3 Mahallesi'nde ekonomik olarak yüksek gelire sahip kişiler olmasının da etkisi olduğu belirtilebilir. Bu bölgelerde yaşayan özellikle Karadeniz bölgesinden gelen kişilerin iş veren olduğu

dikkat çekmiştir. Marmara Bölgesinde ve yurtdışında doğmuş olanların kentsel ve yoğun bölgelerde yaşamış olmaları, dikey mimariyi tercih etmelerinde etken olabilir. Fakat en önemli etkenin kira fiyatları olduğu iddia edilebilir. Kent yaşamını yansıtan dikey mimarinin şehir merkezine, okul ve iş yerine yakın olması, eğitim imkânlarının olması vb. nedenlerden dolayı kişilerin tercih etmesini sağladığı söylenebilir. Evka 3 Mahallesi'nde (yatay mimaride) ankete katılan 57 yaşındaki erkek görüşmeci, dikey mimarinin yaşam tarzına uymadığını şu sözlerle dile getirmiştir:

“Ben Giresun’da doğdum. Çocukluğum fındık tarlalarında geçti. Ailecek ben on yaşındayken İsviçre’ye gittik. Orada ilk başta apartmanda oturduk. Apartmanda rahat edemedik ve yapamadık. Babam sıkıldı. Sonra bahçeli bir ev aldık. Bahçeli bir evde yıllarca yaşadık. Türkiye’ye evlenince geri döndüm. O zamandan beri hiç apartmanda yaşamayı tercih etmedim. Alışmıştık biz bahçeli evde yaşamaya. Doğa ile iç içe olmaya. Kümese koyar gibi tıkaşlar insanları. Biz burada bak özgürce yaşıyoruz. Bahçede her şey yetiştirebiliyorum.”

Yapılan derinlemesine görüşmelerde katılımcıların doğdukları iller incelendiğinde; dikey mimaride yaşayan katılımcılardan Adem Muş’ta , Başak Elazığ’da, İlknur ve Fatih İzmir’de, Semanur Sivas’ta, Ayşe Elazığ’da, Yaşar Kars’ta, Nizam ise Manisa’da doğduğunu belirtmiştir. Yatay mimaride yaşayan Gülseren’in Gümüşhane, Güler’in Erzurum, Aybüke’nin İzmir, Erdal’ın Şanlıurfa, Asya’nın Tunceli, Murat’ın Mardin, Eren’in İstanbul, Yunus’un Aydın doğumlu olduğu öğrenilmiştir. Katılımcıların mekân tercihleri ele alındığında; özellikle de yatay mimaride çocukluk yaşayan Gülseren’in, Güler’in, Aybüke’nin, Erdal’ın, Asya’nın, Murat’ın, Yunus’un aşına bir mekân olan yatay mimariyi bahçe, geniş alan, sakinlik, özgürlük, komşularla samimi ilişkileri ifade ettiği için yetişkinliklerinde de tekrar tercih ettikleri bir mekân olması dikkat çekmiştir. Shumaker ve Taylor’un (1983: 233) belirttiği gibi bu durum kişilerin yaşadığı konutların çevresi ile kurduğu duygusal bağla yani “yere bağlılık” kavramıyla açıklanabilir. Özellikle Erdal’ın, Murat’ın tekrar gecekondü mahallesi olan çocukluklarının geçtiği Limontepe Mahallesi’ne yaşamak için gelmeleri yere bağlılığa örnek olarak verilebilir. Onların Limontepe ‘ye karşı mekânsal aidiyet hissettikleri, bu durumda kendilerini güvende ve rahat hissetmelerini sağladığı belirttikleri ifadelerden anlaşılmıştır. Kişilerin kendine ait hissetmesini tanıdık veya aşına mekânlar etkileyebilir. Bu bağlamda çocukluk evinin ve bölgesel kökenin mekân seçiminde etkili olduğu söylenebilir.

11.4. İZMİR DOĞUMLU OLANLARIN, DİĞER İLLERDE VE YURT DIŞINDA DOĞMUŞ OLANLARA GÖRE YATAY VE DİKEY MİMARİ KARŞILAŞTIRMASI

İzmir doğumlu olan kişilerin, diğer illerde ve yurt dışında doğmuş olanlara göre, yatay ve dikey mimari yaşam karşılaştırılması aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

Tablo 23. İzmir Doğumlu Olanların, Diğer İllerde ve Yurt Dışında Doğmuş Olanlara Göre Yatay ve Dikey Mimari Karşılaştırması

Doğum Yeri	Yatay Mimaride Yaşayanlar		Dikey Mimaride Yaşayanlar		p*
	Sayı	Yüzde	Sayı	Yüzde	
İzmir	69	48,9	72	51,1	0,607
Diğer İller ve Yurt Dışı	124	51,7	116	48,3	

*: Ki-kare testi.

Tablo incelendiğinde, İzmir doğumlu olup dikey mimaride yaşayanların oranı %51,1 (n=72) diğer iller ve yurt dışında doğmuş olup dikey mimaride yaşayanlara göre (%48,3) yüksek bulunmuştur. Ancak bu oranda istatistiksel olarak anlamlı bir fark tespit edilmemiştir (p=0,607). Bu durum İzmir'in nüfus yoğunluğunun fazla olması; nüfus artışına bağlı olarak konut talebinin yüksek olması; dikey mimarinin şehir merkezine, iş yerine, okula, toplu taşıma araçlarının geçtiği duraklara yakın olması ile açıklanabilir. Buna ilaveten İzmir'de yatay mimari fiyatlarının (gecekondü mahallesi haricinde müstakil evlerin) dikey mimariye göre pahalı olmasının da etkisinin olduğu söylenebilir. Nitekim yapılan saha araştırmasında da yatay mimari olan Evka 3 Mahallesi'ndeki müstakil evlerin kira fiyatlarının (villalarda dahil) 30.000-150.000 TL arasında değiştiği görülmüştür. Bu nedenle katılımcıların büyük çoğunluğu müstakil evde yaşamayı tercih edemediğini ifade etmiştir. Bu bağlamda gelir düzeylerinin de mekân tercihinde önemli bir etken olduğu söylenebilir.

11.5. YAŞ VE GELİR DÜZEYLERİNİN YATAY VE DİKEY MİMARİYE GÖRE KARŞILAŞTIRILMASI

Katılımcıların yaş ve aylık toplam gelir düzeyinin yaşadıkları yatay ve dikey mimariye göre karşılaştırılması aşağıdaki tabloda sunulmuştur.

Tablo 24. Yaş ve Gelir Düzeylerinin Yaşadıkları Yatay ve Dikey Mimariye Göre Karşılaştırılması

Mimari Yapı	Yaş (yıl)		p*	Aylık Toplam Gelir Düzeyi (lira)		p*
	Sayı	Ortalama±Standart Sapma		Sayı	Ortalama±Standart Sapma	

Yatay Mimaride Yaşayanlar	192	43,4±14,4	0,006	145	40217,2±44899,9	0,048
Dikey Mimaride Yaşayanlar	188	47,5±14,6		163	28906,1±53813,6	

*: Bağımsız Örneklem t-Testi.

Tabloya göre dikey mimaride yaşayan kişilerin (47,5±14,6) yaş ortalaması , yatay mimaride yaşayan kişilere (43,4±14,4) göre yüksek bulunmuştur. Bu yüksek ortalamalar istatistiksel olarak anlamlı bir fark bulunmuştur. (p=0,006). Yatay mimaride yaşayan kişilerin (40217,2±44899,9) aylık toplam gelir ortalaması, dikey mimaride ikamet eden kişilere (28906,1±53813,6) göre yüksek olduğu saptanmıştır. Bu yüksek gelir düzeyi istatistiksel olarak da anlamlı bir fark bulunmuştur. (p=0,048).

Yatay mimaride yaşayan kişilerin yaş ortalaması dikey mimariye kıyasla düşük olmasına rağmen birbirine yakın değerler olduğu görülmüştür. Yapılan bu araştırmada yatay mimari olan Evka 3 Mahallesi'nde yaşayan bazı yaşlı kişilerin yaşamları boyunca biriktirdiği parayla yaşadıkları evi aldıkları veya ailesinden miras kaldığı bilgisine ulaşılmıştır. Anket sırasında 67 yaşındaki kadın katılımcı, eşiyle birlikte şu an yaşadıkları villayı tüm birikimlerini vererek aldıklarını ifade etmiştir. Araştırmada emeklilik yaşı gelmiş olanların daha huzurlu ve sakin olan müstakil evde yaşamayı tercih ettikleri fark edilmiştir. Limontepe Mahallesi'nde yaşayan 71 yaşındaki erkek katılımcı, sakin bir yaşam sunduğu için müstakil evde yaşamayı tercih ettiğini belirtmiştir. Ayrıca torunlarına bakan yaşlı kişilerin de çocukların rahatça oynayabilmeleri için müstakil evi seçtikleri anlaşılmıştır. Evka 3 Mahallesi'nde yaşayan bir erkek katılımcı, *Aslında bu ev bizim için çok büyük ama sırf torunlarım özgürce bahçede koşursun, top oynasın diye burada yaşıyoruz* demiştir.

Yapılan bu araştırmada yaş almış kişilerin çocuklarının farklı bir eve taşınmayı istemelerine rağmen taşınmayı kabul etmedikleri, bu durumdan yakındıkları görülmüştür. Benzer araştırmalarda da yaşlı insanların yaşlandıkça evlerinden taşınmada isteksiz oldukları görülmüştür (Abramsson & Andersson, 2016). Yaşlı insanların yaşadıkları evlerinde kalmaya, yani “yerinde yaşlanmaya” yönelik güçlü bir tercihlerinin olduğu yapılan araştırmalarda ortaya çıkmıştır (Kramer, & Pfaffenbach, 2016; Sixsmith & Sixsmith, 2008; Tinker, 1997). Yaş ilerledikçe küçük konutların daha çok tercih edildiği görülmüştür (Abramsson & Andersson, 2016; Herbers vd., 2014).

Araştırmamıza benzer olarak Hollanda’da 55-64 yaşındaki kişilerin müstakil evi tercih ettiği sonucuna ulaşılmıştır (Jong vd., 2012).

Yapılan bu araştırmada yatay mimaride yaşayan kişilerin aylık toplam gelir ortalamasının dikey mimaride yaşayan kişilere kıyasla yüksek olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Bu oranın yüksek çıkmasının nedeni yatay mimaride yaşayan kişilerin özellikle de saha araştırmasında yer alan Evka 3 Mahallesi'nde yaşayanların büyük çoğunluğunun iş veren olmasının önemli bir etken olduğu söylenebilir. Araştırmada genel olarak kişilerin meşgul oldukları işin ve sahip oldukları gelir kaynaklarının gelir düzeyinde belirleyici bir etken olduğu ifade edilebilir. Bu durumunun kent literatüründe “mekânsal ayrışma” kavramıyla ele alındığı görülmüştür. Mekânsal ayrışma; Massey ve diğerlerine (2009: 79-90) göre mekândaki grupları tanımlayan sosyal özelliklerin ayrılması olarak tanımlanmıştır.

Tümtaş (2012) sosyo-mekânsal ayrışmanın ortaya çıkmasında en önemli etkenin kapitalist sistemin etkilerine bağlı olarak toplumun alt ve üst sınıfları arasında gelire bağlı eşitsizliğin artması olduğunu belirtmiştir. Mutlu ve Varol’un (2017: 96) yaptığı araştırmada da mekânsal farklılaşmayı belirleyen en önemli unsurun gelir düzeyi olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Gelir düzeyindeki eşitsizlik ve refah düzeylerindeki farklılaşma günümüz kentlerinde mekânsal ayrışmayı etkilemiştir.

Jones and Riseborough (2002), Cılgı (1994: 357) ve Lazer’in (1987: 179) de belirttiği gibi yaşam kalitesini belirleyen gelir düzeyidir. Ailelerin konut, eğitim, sağlık, serbest zaman ve yaşam tarzını belirleyen gelir düzeyi, yaşamlarından memnun olmalarını etkileyen önemli bir unsurdur. Düşük gelir düzeyinde olan kişiler gecekodu tipi evlerde, sağlıksız koşullarda yaşamakta ve sosyal güvenceleri olmadığı için zor şartlarda yaşamaktadır. Gelir düzeyi, kişilerin yaşamlarından memnun olmalarını belirlemektedir.

Yapılan bu araştırmada da gelir düzeyi yüksek olan kişilerin konut türü olarak müstakil evi, villayı, lüks apartmanı veya rezidansı tercih ettikleri görülmüştür. Ele alınan mahalleler arasında sosyoekonomik düzeyi yüksek olan Evka 3 Mahallesinde lüks konutların, konutlarda yaşayan kişilerin yaşam tarzını yansıttığı gözlemlenmiştir. Düşük gelir düzeyinde olan kişilerin yaşadığı gecekodu mahallesi olan Limontepe’de, kişilerin sosyoekonomik düzeyinin, konuta ve yaşamlarına yansıdığı örneklerle karşılaşılmıştır. Gecekodu olan bu mahallede yaşayan bazı kişilerin düşük gelire sahip

olduğu, çöp toplama, seyyar satıcılık vb. gayri resmi işlerde düşük ücret karşılığında çalıştıkları, sosyal güvencelerinin olmadığı anlaşılmıştır. Yatay mimariye sahip bu iki mahallede (Evka 3 ve Limontepe Mahallesi) konutların biçimi, şekli, boyutu, özellikleri yaşamlara paralel olarak değişmektedir. Az gelirli olan ailelerin yaşadığı konut ile yüksek gelire sahip ailelerin yaşadığı konut sokaktan geçen herhangi bir insanın ayırt edebileceği şekildedir. Bu bağlamda insanların yaşamlarına ayna tuttuğu söylenebilir. Evka 3 Mahallesi'nde yaşayan kişilerin kapılarının önünde güvenlik kameralarına, özel araçlara ve lüks tüketim araçlarına (karavanlar, lüks arabalar gibi) rastlanmıştır. Görüşülen kişilerin, yaşadığı konut ile belirttikleri aylık gelirlerinin örtüştüğü belirtilebilir. Benzer şekilde dikey mimari olan Mavişehir Mahallesi'nde de benzer manzaralara denk gelinmiştir.

Yapılan saha araştırmasında özellikle de yatay mimari olan Evka 3 Mahallesinde sokak aralarında gezinen araştırmacı, müstakil evlerin bahçelerinde havuz, çocuk parkı olduğunu gözlemlerken Limontepe Mahallesi'ndeki müstakil evlerin bahçesinde çocuklar için bahçede bir salıncağa, az sayıda da olsa bisiklet olan bahçelere denk gelmiştir. Benzer şekilde yetişkinlerin yaşamlarına bakıldığında; Evka 3 Mahallesi'nde lüks araba veya taksiyle işlerine gittikleri gözlemlenirken, Limontepe Mahallesi'nde toplu taşıma aracı olan belediye otobüsüyle kişilerin işe gidip geldiği gözlemlenmiştir. Limontepe Mahallesi'nde yaşayan bazı kadınların gündelikçi olarak ev işlerine gittiğine denk gelinmiştir. Bağış'ın (2018 : 194) da belirttiği gibi yoksulluk durumu gündelikçi kadınları enformel işe itmiştir. Kadınların yeterli bir gelire ve düzenli bir işe sahip olmamalarının nedeni, eğitim imkânlarından yararlanmamış olmaları yani düşük eğitim almaları ve vasıfsız iş gücü niteliğine sahip olmaları olarak belirtilmiştir. Limontepe Mahallesi'nde de yoksul olan, yeterli seviyede eğitim almamış ve vasıflı bir işi olmayan kadınların, evin geçimine katkıda bulunmak için gündelik işlerde çalıştıkları görülmüştür. Limontepe Mahallesi'nde yaşayan bazı erkeklerin özellikle genç olan kişilerin ekonomik nedenlerden dolayı uyuşturucu madde kullandığı ve sattığı söylenebilir.

Evka 3 Mahallesi'nde yaşayan bazı katılımcıların da düşük eğitim aldıkları fakat büyük çoğunluğunun eğitim seviyelerinin yüksek olduğu görülmüştür. Kentte nitelikli işlerde çalıştıkları anlaşılmıştır. Evka 3 Mahallesi'nde çalışan veya ev hanımı olan kadın katılımcıların evlerine gündelikçi kadın aldıkları fark edilmiştir. Evka 3 Mahallesi'nde anket sırasında denk gelinen bazı kişiler burada yaşamadığının altını çizmiş, *Nerde*

bizde böyle şans? Ben kim burada oturmak kim? Ben anca bu eve temizliğe gelirim. Buradakiler ultra zengin kişiler. Bak ilerdeki ev fabrikatörün evi gibi söylemlerde bulunmuştur. Evka 3 Mahallesinde eğitim düzeyi yüksek veya mesleki kariyerlerinde ilerlemiş, maddi imkânları geniş olan, sosyal ve kültürel olarak da güçlü bir konumda olan kişilere rastlanılmıştır. Saha araştırmasına başlandığı Temmuz ayında ve sonrasında (Ağustos, Eylül) Evka 3 Mahallesi'nde yaşayan kişilerin büyük çoğunluğunun yazlıklarına gittiği bu nedenle de özellikle de lüks müstakil evleri olanların evlerinde olmadığı anlaşılmıştır. Bu bağlamda ekonomik gücün kişilerin özel mülkiyet edinmesini ve rahat bir şekilde seyahat edinmesini kolaylaştırdığı söylenebilir.

Sosyoekonomik düzeyi Evka 3 Mahallesi'ne göre düşük olan Limontepe Mahallesi'nde çöp toplayan bir kadın katılımcıya denk gelinmiştir. Ankete katılan çöp toplayıcısı kadın katılımcı, *Fotoğrafımı çek. Çekte görsün herkes. Ben niye utanayım? Onlar utansın. Şu halimize bak. Zenginler keyfinde aleminde. Biz de burada ekmek derdinde.* söylemlerinde bulunarak yaşamından sitem etmiştir. Bu durum gecekondulu mahallesinde düşük eğitim seviyesine sahip kişilerin ulaşabileceği sınırlı ekonomik fırsatları yansıtan bir örnek olmuştur. Anket sırasında ailesinin okula gitmesine izin vermediğini belirten kadın katılımcı, başka bir iş bulamadığını belirtmiştir. Limontepe Mahallesi'nde mesleği seyyar satıcı olan kişilere de rastlanılmıştır. Bu örnekler sosyo-ekonomik farklılıkların mekânlara nasıl yansıdığını gösterir nitelikte olduğu söylenebilir.

Şengül'ün (2000: 77) de belirttiği gibi küreselleşmeyle birlikte uluslararası gelir dağılımındaki eşitsizlik zamanla bölgelere ve kentlere yansımaya başlamıştır. Küresel kentlerde sömürü ve artan eşitsizlik ikili kentsel yapıların ortaya çıkmasına neden olmuştur. Kiper'e (2004: 15) göre kentlerde varıl ve yoksul kesim arasındaki derin uçurum, kent mekânlarına yansımıştır. Kentin varılları yani zengin kesimleri merkezden uzaklaşarak yeni konutlara sahip olmaya başlamış, yoksullar ise barınma sorunu nedeniyle kent merkezindeki konutlarda veya kent çeperinde gecekondularda yaşamak zorunda kalmıştır. Laborit'in (1990: 139-140) *Kent egemen sınıfın, kenar mahallelerde emekçilerindir* sözü bu durumu açıklar nitelikte olduğu ifade edilebilir. Ona göre kentler, politik ve ekonomik güce sahip olan elit insanlara, kenar mahalleler ise düşük gelirli, işçi sınıfa aittir. Egemen sınıf ve kenar mahalledekiler ayrımı sınıf farklılıklarını mekânda yeniden üretmeye başlamıştır. Neoliberal politikalar, kentlerin

egemen sınıf için sermaye biriktirdiği yer haline gelmesini sağlarken, emekçilerin yaşadıkları alanlardan dışlanmasına sebep olduğu belirtilebilir.

“Mutenalaştırma (gentrification)” olarak adlandırılan bu durum, özellikle işçi sınıfının yaşadığı bakımsız kalarak yıkılmaya yüz tutmuş konutların orta ve üst sınıflar tarafından yenilenmesi olarak tanımlanmıştır. Orta sınıf ailelerin kentsel alanlara taşınmasıyla konut değerleri yükselmiştir. Bu durum da düşük gelirli ailelerin bu alanlardan sürülmesine yol açmıştır (Smith ve Williams, 2015: 1). Mutenalaştırma süreci seçkinleştirme veya soylulaştırma olarak da tanımlanmıştır. Soylulaştırma orta veya üst sınıfların, alt sınıfların yaşadıkları mekânları onlardan satın alarak ya da devlet ve özel sektör destekli projeler sonucu istila ederek yeni yaşam alanları yaratmaları olarak belirtilmiştir. Bal’a göre soylulaştırma kentsel rantın elde edilmesinde kıyasıya bir mücadelenin olması durumudur. Bu durumda serbest piyasa/kapitalizm sisteminde gerçekleşmektedir. Soylulaştırma olarak yumuşatılan bu kavram aslında ekoloji kuramcıları kentin “istila” edilmesi olarak yorumlamıştır (Bal, 2018, s. 278).

Neoliberal politikalar mekân üzerinde etkili olan politikalar olmuştur. Neoliberal politikalar sayesinde sermayenin dolaşımı artmış, mekân yeniden keşfedilmiş ve mekânın yeniden üretimi sağlanarak devamlılığı arttırılmıştır (Gottdiener, 2001: 248). Tekeli’nin (2013) de belirttiği gibi neoliberal politikalar özelleşmeyi arttırmış, ekonomide kuralsızlaşmayı sağlayarak devletin müdahalesini azaltarak özel sektörün yaygınlaşmasını kolaylaştırmıştır.

Neoliberal politikalar, zamanla mekânsal ayrışmayı derinleştirmeye başlamıştır. Mekânsal ayrışma sadece ekonomik değil, aynı zamanda güvenlik unsuru ön plana çıkartılarak daha çok artmaya başlamıştır. Akgün’ün (2014: 38) belirttiği gibi kentsel ayrışmanın ortaya çıkmasının en başında güvenlik önlemleri gelmiştir. Korku kültüründen beslenen güvenlik önlemleri Bauman’ın (2006) deyimiyle güvenlikten çok tehlikeyi çağrıştırmıştır. Mekânsal ayrışma korku kültüründe kendinden olmayanı ötekileştirmekte ve ona karşı güvenlik önlemleri almayı gerekli hale getirmiştir. Alver de (2008: 120-121) 1980’lerin ikinci yarısından itibaren üst sınıfın kenti terk etmeye başladığını belirtmiştir. Üst sınıfın kentten uzaklaşmasını Alver, “kente karşı yerleşme” ve “kent karşısında yer alma” olarak açıklamıştır. İnsanların temiz hava almak, sessiz bir yerde yaşamak, doğayla iç içe olmak, sağlığına ve huzura kavuşmak için kentten uzaklaştığını belirtmiştir. Alver kentin suç, deprem, güvenlik vb. büyük tehlikelerden kaçınılması ve uzaklaştırılması gereken bir yere dönüştüğünü düşünen kişilerin

güvenlikli siteleri tercih etmeye başladığını ifade etmiştir. Güvenlikli sitelerin güveni, huzuru, sessizliği, seçkinliği vb. özellikleri vaat ettiğini bu nedenle insanların seçtiğini belirtmiştir. Bu durum da Akgün'ün (2014: 38) ifadesiyle neoliberal politikaların mekânı sermayeleştirmesiyle kentsel alanda diğerlerini ayırtmış ve ötekileştirmiş bir manzaraya dönüştürmüştür.

Kentsel ayrışmanın ortaya çıkmasında önemli bir neden de tüketim kültürü olmuştur. Baudrillard (2017) tüketim çağında her şeyin gösterilebilir ve tüketilebilir bir nesne olduğuna vurgu yapmıştır. Ona göre tüketim toplumunda tüketim her şeyi kısı kacı altına almıştır. Bu nedenle, tüketim toplumunda tek gerçek nesnellik tüketimin kendisi olmuştur. Veblen (2005:101) kentleri insanların gösterge değerleri (konut, araba, vb.) elde etmek için savaştıkları, yaşam biçimlerini tükettikleri, nesnelerle gösterdikleri bir sahne olarak tanımlamıştır. Veblen “gösterişçi tüketim” ile adlandırdığı bu durumla kişilerin kendilerini başkalarıyla kıyas etmesini, tüketicinin başkalarını özendirmesini ve bu şekilde saygı elde etmek için tükettiklerini belirtmiştir.

Bu açıdan kent, Veblen ve Baudrillard'ın belirttiği gibi tüketimin gerçekleştiği ve tüketilen bir yerdir. Yapılan bu araştırmada da kişilerin yaşadığı konutun, yaşam tarzlarını sergilediği sonucuna ulaşılmıştır. Kişilerin sosyo-ekonomik durumunu yansıtan bu mekânlar adeta kendi aralarında yarışır hale gelmiştir. Saha araştırmasında Evka 3 Mahallesi'nde (yatay mimari) villaların ve arabaların önünde fotoğraf çeken bazı kişilere denk gelinmiştir. Bir çocuğun annesine, *Bu ev keşke bizim olsa, ne kadar güzel değil mi?* şeklinde cümleler kurduğu, başkalarının yaşadığı mekâna özendiği gözlemlenmiştir. Başkaları tarafından özenilen mekân olan lüks konutlar, yaşayan kişilerin bu durumdan memnun olmasını sağladığı söylenebilir. Görüşmeler sırasında villada yaşayan bir katılımcı, *İnsanlar bizim yaşamımıza özeniyor* şeklinde bir açıklamada bulunmuştur.

Aydiner Boylu ve Terzioğlu yapmış oldukları araştırmada (2008: 18) kişilerin aylık gelir düzeyleri arttıkça yaşanan konuttan memnuniyetin de arttığı ifade edilmiştir. Yapılan bu araştırmaya benzer olarak aylık gelir düzeyi yüksek kişilerin özellikle de Evka 3 Mahallesi'nde (yatay mimari) lüks konutlarda yaşayan kişilerin yaşadıkları konuttan ve yaşamlarından memnun oldukları anlaşılmıştır. Özellikle de müstakil evlerde (yatay mimari) yaşayan kişilerin dikey mimaride yaşayanlara kıyasla yaşamlarından memnun oldukları anlaşılmıştır. Dikey mimaride yaşayan bazı

katılımcılar yaşamlarından memnun olmadıklarını, ekonomik koşullar nedeniyle müstakil evde yaşayamadıklarını şu sözlerle dile getirmişlerdir:

“Evet. Depremden sonra yalnız kalma korkum arttı. Müstakil evde yaşayan insanlara özeniyorum. Bir gün zengin olursam müstakil ev almayı istiyorum. Apartmanda psikolojim baya bozuldu. Dedikoducusu, yalancısı hepsi bir arada, tabi iyisi de var ama burada yaşadığım halde yaşamadığımı hissediyorum. ‘Bu yaşam mı be?’ dediğim günler arttı. Apartmanlar insan yaşamına aykırı bir yer. Biz ilkel zamanda bile özgürdük. Şimdi doğaya hükmettik de ne oldu? Doğa intikamını aldı, bizi evlere yalnızlığımıza hapsetti.” (Kadın, 36 yaşında, Tokatlı, İşçi, Evka 4 Mahallesi, 7. katta yaşıyor)

“Maddi durumum el verirse müstakil evi tercih ederim. Depremde daha güvende hissederim. Kendimi daha özel ve daha değerli hissederim.” (Kadın, 50 yaşında, İzmirli, Öğretmen, Mavişehir Mahallesi, 14. katta yaşıyor)

“Yalnız olduğum için korkuyorum. Müstakil evde oturmak isterdim fakat tek başıma evde korkarım. Yükseklik korkum var. Ekonomik durumum iyi olsaydı burada oturmak zorunda kalmazdım. Asansör olmasa nasıl inip çıkacağım ki? Apartman bana her gün kalabalıklar içinde yalnızlığımı hatırlatıyor. Müstakil evde olsam kendimi daha iyi hissederdim.” (Kadın, 70 yaşında, Elazığlı, Ev hanımı, Evka 4 Mahallesi, 7. katta yaşıyor)

“Apartmanda yaşamak istemiyorum ama günümüz şartlarında buna mecbur olduğum için yaşıyorum. Apartmanda yaşamak psikolojimi, sağlığımı, hayata bakışımı, her şeyimi etkiliyor.” (Kadın, 40 yaşında, Bitlisli, Ev hanımı, Evka 4 Mahallesi, 5. katta yaşıyor)

Günümüzde ekonomik sebeplerden dolayı müstakil bir evde yaşamının hem aileler hem de bireyler için lüks haline geldiği iddia edilebilir. Müstakil evler yüksek maliyetli olduğu için çoğu kişinin satın alamadığı ve kira fiyatlarını karşılayamadığı görülmüştür. Bu açıdan müstakil evlerde yaşamının masraflı olduğu belirtilebilir. Katılımcıların bir çoğu müstakil evin bakımı, ısınması, elektrik, su gibi giderlerinin yüksek olduğunu ifade etmiştir. Bunun yanı sıra müstakil evlerin şehir merkezinden uzak yerlerde olması da ulaşım maliyetinin de artmasına neden olduğu söylenebilir. Bu gibi durumlar müstakil evde yaşamak isteyen düşük gelirli kişilerin, müstakil evlerde yaşamasını zorlaştırmıştır. Dikey mimaride yaşayan katılımcıların büyük çoğunluğunun,

apartman dairelerini aylık gelirlerine göre daha uygun olduğunu düşündükleri için seçtiği anlaşılmıştır.

Özetle, benzer gelir grubunda olan kişilerin, benzer ekonomik koşullarda olan kişilerle bir arada yaşadığı görülmüştür. Farklı gelir gruplarının ise kentin farklı yerlerine dağılıp kümелendiğı, bu nedenle de kentte toplumsal eşitsizliklerin mekân aracılığıyla görünürlüğünün artmasına sebep olduğu iddia edilebilir. Yapılan bu araştırmada gecekondü mahallesi olan Limontepe’de yaşayan alt gelir gruplarının zor yaşam koşulları altında yaşadığı gözlemlenirken; Evka 3 Mahallesinde müstakil evlerde (yatay mimari), Mavişehir ve Evka 4 Mahallesinde apartmanlarda (dikey mimari) yaşayan orta ve üst gelir gruplarının maddi refahlarını mekân aracılığıyla sergiledikleri anlaşılmıştır. Sonuç olarak, toplumsal eşitsizliğin mekân üzerinden somut bir biçim kazandığı gözlemlenmiştir.

11.6.MEKÂN ÖZELLİKLERİ VE TERCİH NEDENLERİNİN YATAY VE DİKEY MİMARİYE YÖNELİK KARŞILAŞTIRILMASI

Katılımcıların hayatının önemli bir kısmını geçirdiğı yerleşim yeri, daha önce oturduğu konut ve şu anki yaşadığı konutun mülkiyet durumu, İzmir’de yaşamayı tercih etme nedenleri, yaşadığı mahalleyi ve evi tercih etme nedenlerinin yatay ve dikey mimariye yönelik karşılaştırılması aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

Tablo 25.Mekân Özellikleri ve Tercih Nedenleri

Mekân Özellikleri ve Tercih Nedenleri		Yatay Mimaride Yaşayanlar		Dikey Mimaride Yaşayanlar		p*
		Sayı	Yüzde	Sayı	Yüzde	
Hayatınızın Önemli bir Kısmını Hangi Yerleşim Biriminde Geçirdiniz	İl merkezi	184	54,6	153	45,4	0,000
	İlçe. Kasaba, köy	9	20,5	35	79,5	
Daha önce oturduğunuz ev aynı ev mi?	Evet	115	65,3	61	34,7	0,000
	Hayır	78	38,0	127	62,0	
Yaşadığınız Ev Kime Ait	Ev sahibiyim	156	52,9	139	47,1	0,108
	Kiracıyım	37	43,0	49	57,0	
İzmir’de Yaşamayı Tercih Etme Nedeniniz?	Büyükşehir olması	23	45,1	28	54,9	0,010
	Eğitim imkânları	7	46,7	8	53,3	
	İş imkânları	45	51,1	43	48,9	
	Kültürel imkânlar	3	30,0	7	70,0	
	Sağlık imkânları	0	0,0	4	100,0	
	Burada doğmuş olmam	60	50,0	60	50,0	
	Ailevi sebepler, evlilik	50	68,5	23	31,5	
	Diğer**	4	28,6	10	71,4	
Bu Mahallede Yaşamayı Tercih Etme Nedeniniz?	Merkeze/okula/iş yerine yakınlık	21	33,3	42	66,7	0,000***
	Komşuluk ilişkileri	18	85,7	3	14,3	
	İnsanların gelir düzeyinin yüksek olması	13	72,2	5	27,8	
	Güven vermesi	37	44,0	47	56,0	
	Huzurlu olması	49	64,5	27	35,5	
	Uygun fiyatlı olması	12	85,7	2	14,3	
	Ailemin burada yaşaması	28	45,2	34	54,8	
	Diğer	3	14,3	18	85,7	
	Evlilik	6	54,5	5	45,5	
	Gecekondu olması	3	100,0	0	0,0	
	Havasının güzel olması	0	0,0	5	100,0	
Bu Müstakil Ev ya da Apartman Dairesinde En Önemli Yaşama Nedeniniz Nedir?	Uygun fiyatlı olması	12	30,0	28	70,0	0,000***
	Konforlu olması	26	66,7	13	33,3	
	Geniş olması	3	21,4	11	78,6	
	Çok odalı olması	0	0,0	1	100,0	
	Güvenli olması	20	21,3	74	78,7	
	Bahçesinin olması	14	77,8	4	22,2	
	Özel alan sunması(müstakil ev)	82	100,0	0	0,0	
	Spor salonu olması	0	0,0	3	100,0	
	Komşuluk ilişkilerinin iyi olması	19	73,1	7	26,9	
	Samimi ilişkilerin olması	3	50,0	3	50,0	
	Kimsenin kimseyi tanımaması	0	0,0	3	100,0	
	Önünde çocuk parkının olması	0	0,0	6	100,0	
	Depreme dayanıklı olması	4	80,0,0	1	20,0	
	Ev sahibi olmam	1	7,7	12	92,3	

*: Ki-kare testi.

**: Sakin olması, zorunlu göç, çağdaş olması, depremden dolayı, rahat olması, eşinin askerlik görevi nedeniyle.

***: Fisher's Exact Test.

Tablo incelendiğinde; yatay mimaride yaşamayı tercih edip hayatının önemli bir kısmını il merkezinde geçirenlerin oranı (%54,6) ile dikey mimaride yaşamayı tercih edip hayatının en önemli bir kısmını ilçe, kasaba, köyde geçirenlerin oranı (%79,5) diğer yaşam bölgelerine göre yüksek bulunmuştur. Bu yüksek oranlar karşılaştırıldığında ise istatistiksel olarak anlamlı bir fark tespit edilmiştir ($p=0,000$). Yatay mimaride yaşamayı tercih edip daha önce oturduğu ev aynı ev olanların oranı (%65,3), daha önce oturduğu ev aynı ev olmayanlara (%38,0) göre yüksek olduğu saptanmıştır. Bu yüksek oran karşılaştırıldığında ise istatistiksel olarak anlamlı bir fark bulunmuştur ($p=0,000$).

Yatay mimaride yaşamayı tercih edip İzmir’de yaşamayı tercih etme nedeni ailevi sebepler, evlilik olanların oranı (%68,5) diğer tercih nedenlerine göre yüksekken, dikey mimari yapıda yaşamayı tercih edip İzmir’de yaşamayı tercih etme nedeni sağlık imkânları diyenlerin oranı (%100,0) diğer tercih nedenlerine göre daha yüksek olduğu görülmüştür. Bu yüksek oranlar karşılaştırıldığında ise istatistiksel olarak anlamlı bir fark tespit edilmiştir ($p=0,010$). Yatay mimaride yaşamayı tercih edip bu mahalleyi tercih etme nedeni gecekondlu olması (%100,0) ve uygun fiyatlı olması (%85,7) diyenlerin oranı (%65,3) diğer tercih nedenlerine göre daha yüksek olduğu anlaşılmıştır. Bu yüksek oranlar karşılaştırıldığında ise istatistiksel olarak anlamlı bir fark bulunmuştur ($p=0,000$). Yatay mimaride yaşamayı tercih eden kişilerin en önemli yaşama nedeni özel alan sunması (müstakil ev) diyenlerin oranı (%100,0), diğer tercih nedenlerine göre daha yüksek çıkmıştır. Bu fark istatistiksel olarak da anlamlı bir fark tespit edilmiştir ($p=0,000$). Diğer mekân özellikleri ve tercih nedenleri ile mimari yapılarda yaşam durumları karşılaştırıldığında ise istatistiksel olarak anlamlı farklılık görülmemiştir ($p>0,05$).

Hayatının önemli bir kısmını ilde geçiren kişi sayısının, yatay mimaride dikey mimariye göre fazla olması dikkat çekmiştir. Katılımcılar arasında önceden dikey mimaride yaşayıp, daha sonra yatay mimariyi tercih eden kişi sayısının fazla olmasıyla örtüşmektedir. Kişilerin hayatının önemli bir kısmını ilde geçirmiş olması yaşam koşullarının daha iyi olmasıyla, iş imkânlarının artmasıyla, eğitim, kültür, sağlık

hizmetleri alanlarından daha fazla yararlanabilmesiyle, çeşitli sosyal aktivitelere katılım imkânı sunmasıyla açıklanabilir. Özellikle göç eden kişilerin büyük çoğunluğu ekonomik koşulların yetersizliği nedeniyle önce gecekonduda daha sonra apartmanda yaşamayı tercih etmektedir. Ekonomik koşullar arttıkça yatay mimaride lüks konutları tercih ettikleri gözlemlenmiştir. Örneğin; katılımcılar arasından Güler, önce gecekondu mahallesinde daha sonra ise Evka 3 Mahallesi'nde villada yaşamaya başladığını ifade etmiştir. Yatay mimaride yaşayan kişilerin daha önce oturdukları evle aynı olduğu görülürken dikey mimaride farklı bir evde yaşadığı, özellikle de daha önce de apartmanda yaşadıkları görülmüştür. Tekeli'nin (2008: 63) de ifade ettiği gibi sürekli bir göç halindedirler. Yaşadıkları evde az da olsa kiracı olan kişilerin dikey mimaride fazla olması bunu açıklar niteliklerdir.

Mahalleyi tercih etme nedenleri incelendiğinde; yatay mimaridekilerin daha çok huzurlu olduğu için tercih ettiği görülürken, dikey mimaride yaşayanların ise güvenli olmasından dolayı tercih ettiği dikkat çekmiştir. Mahalle, kentsel ve kültürel miras olarak geçmişten günümüze kadar aktarılan, Türk toplumunun yaşam biçimi ve kentin kurucu öğelerinden biridir. Bu nedenle kişilerin yaşadığı mahalle önemlidir. Mahalle Alver'in (2010: 117-123) belirttiği gibi mekân ve insanın el ele verip, bütünleştiği yeni bir hayat sahnesidir. Ona göre mahalle, bireylerin sosyalleşmede gözünü açtığı ilk yerdir. Gerçek bir yaşam alanının olduğu mahalle, kişilerin bir yere bağlanmasını sağlayan ve aidiyet hissini, kimliğini oluşturan, insan olmayınca harabeye dönen yerlerdir.

Mahalle kavramı, ortaya çıktığı zamanlarda benzer özellikler gösteren kişilerin bir arada yaşamlarını sürdürdükleri, sosyal ilişkilerin güçlü olduğu dışı kapalı ve kendine yeten bir yerleşim yeri iken zamanla kentleşme süreçleri ve farklı sosyal bilimlerin ilgi alanına girmesiyle derinlik kazanmıştır (Turan ve Ayataç, 2020: 194). Mahallenin tarihsel gelişimi incelendiğinde; Eren (2017) geleneksel, modern (aydınlanma) ve modern sonrası mahalle olmak üzere üç ana döneme ayrıldığını belirtmiştir. Geleneksel mahalle fiziksel mekân olarak, doğayla iç içe olan, konut alanlarında sınıfsal farkın görülmediği, Habermas'ın kamusal alandan ziyade paylaşılan bir mekândır. Toplumsal yapı olarak geleneksel mahallelerde imamın, kadının yönetimde söz sahibi olduğu, cemaat ve kamu yararının ön plana çıktığı, kolektif hareket etme yatkınlığı söz konusudur. Toplumsal bir mekân olarak da geleneksel mahalle, bireyleri kendi halinde bırakmayan ve mahallede yaşayanlara belli bir bilinç

aşıl原因, hem öğrenen hem de öğreten yerlerdir. Modern mahalle ise yaşam şartlarının farklılaştığı, apartmanlaşma ile birlikte geleneksel mahallenin değişime uğradığı, konut alanlarının sınıfsal olarak ayrıştığı yerlerdir. Toplumsal yapı olarak yönetimde imamın yerine muhtarın olduğu, kırdan kente göç ile komşuluk ilişkilerinin dönüştüğü, bürokrat, subay, memur ve emekçi sınıfının ortaya çıktığı mahalle türüdür. Bu mahallede toplumsal bir mekân olarak modernizmin bir göstergesi olarak sokak isimlendirmeleri yapılmış ve yeni mekân anlayışı gelişmiştir. Modern sonrası mahallede 1980’den günümüze kadar olan, fiziksel bir mekân olarak kent mekânının büyük ölçüde değişim değeri olarak farklılaştığı, tüketim mekânlarının arttığı, yerel yönetim ve diğer aktörlerin gücünün kuvvetlendiği, tarihi yerlerin soylulaştırma ile koruma altına alındığı yerlerdir. Modern sonrası mahallede toplumsal yapıya bakıldığında; güvenlik ve imajın olduğu kapalı sitelerin yaygınlaşması, sosyal platformların arttığı, sivil toplum kuruluşlarının öneminin farkında olduğu görülmüştür (Turan ve Ayataç, 2020: 199).

Bu bağlamda araştırmada yer alan mahalleler arasında özellikle Mavişehir, Evka 3 ve Evka 4 Mahallesi’nin modern sonrası bir mahalleye daha çok benzediği söylenebilir. Fakat gecekondü mahallesi olan Limontepe Mahallesi’nin geleneksel ve modern unsurlarının karışımı olan bir mahalle olduğu iddia edilebilir. Çünkü bu mahallede diğer mahallelere kıyasla geleneksel olarak komşuluk ilişkilerinin güçlü olduğu, geleneksel yaşam tarzı ve kültürel pratiklerin devam ettiği gözlemlenmiştir. Modern olarak da hızlı kentleşmeden dolayı ortaya çıkan bu mahalle de alt yapı eksiklikleri devam etmesine rağmen (doğalgazın olmaması vb.) modern olarak yönetimde muhtarlığın olmuş olması, mahalle sakinlerinin arasında yeniden ortaya çıkan emekçi sınıfın olması, kentsel dönüşümün gelmesi halinde modern sonrası bir perspektifle inceleme imkânı doğabilir.

Bireysel ve kamusal ilişkilerin gerçekleştiği yer olan mahalle, gündelik yaşam alanının örgütlendiği toplumsal alanlardır (Bayramoğlu Alada, 2008: 123). Bir kentin adeta minyatürü olan mahalle, (Bayartan, 2003: 207) kentlerin yapı taşıdır ve sosyal ilişkilerin birincil alanıdır (Şahin ve Işık, 2011: 223; Bayartan, 2005: 96). Mahallede yaşayan her insanın duygusu, sosyal ilişkilere yansımakta bu durumda diğer insanların sosyal psikolojik atmosferini etkilemektedir (Can, 2013; Doğan, 2002; Ze’evi, 2000). Örneğin 63 yaşındaki bir katılımcı, *Çok mutlu olduğum bir mahallede ve evde yaşıyorum. Tabii ki de bu durum benim ve çevrem ruh sağlığımı etkiliyor.*

Apartmanda asla yaşayamazdım. (Erkek, 63 yaşında, Uşaklı, Emekli, Evka 3 Mahallesi, Müstakil ev) demiştir. Katılımcıya benzer ifadeler kullanan kişiler de olmuştur.

Kendini mahalleye ait hissedenden kişiler mahalleli olmaktadır. Bourdieu'ya göre mahalle, kişilerin habitusunu oluşturur. Her mahalleli bu habitustan etkilenir (Çeğin vd., 2007: 326). Örneğin Limontepeli Mahallesi'nde araştırma sırasında *Biz Limontepeliliyiz, Limontepeli ile özdeşleştik, Limontepeli bizden sorulur., Limontepeli candır can.*”, *Limontepeli bizim çocukluğumuz.* gibi söylemlere şahit olunmuştur. Bu ifadelerle yere bağlılığı, aidiyet hissi olduğunu ve duygusal bağ kurdukları anlaşılmıştır. Özellikle çocukluğunu burada geçirmiş olanların özel bir anlam yüklediği ve güçlü bir bağ kurduğu gözlemlenmiştir. Benzer şekilde Evka 3 ve Mavişehir Mahallesi'nde yaşayan kişilerinde mahallelerinin neyih, güzel, güvenli, elit olduğunu belirtmişlerdir. Evka 4 Mahallesi'nde yaşayan kişilerde mahallelerinin güvenli, temiz, havadar ve sağlık açısından da iyi geldiğini ifade etmişlerdir.

Mahalleli olan kişilerin Cansever'in (2006: 121) de ifade ettiğı gibi mahallenin güvenliğinden, sokağından, sokakta oynayan çocukların gözetiminden de sorumlu olarak kendilerini gördüğü söylenebilir. Mahalleye ait olarak kendilerini gören kişilerin mahalleye karşı duyarlı oldukları belirtilebilir. Örneğin Mavişehir Mahallesi'nde muhtar ile görüşme sırasında bir kadın katılımcı, mahallelerine yeni yapılacak olan rezidansa karşı olduğunu, mahallenin ruhunu korumak için nasıl bir yol izlenmesi gerektiğini ifade etmek için şikayete gelmiştir. Halkın görüşlerinin de dikkate alınması için nasıl bir yol izlenmesi gerektiği hakkında fikir almak istemiştir. Muhtarın ifadesine göre mahalle sakinleri mahalle hakkında duyarlıdır. Bu tür direnişlerin olması mahalle sakinlerinin mahallelerini benimsediklerini ve bu aidiyeti güçlü bir şekilde korumak istediklerini göstermektedir. Yine benzer şekilde Limontepeli Mahallesi'nde muhtara ulaşamayan araştırmacıya bir grup mahalleli koordine olarak bu araştırmanın mahallenin sesini duyuracağını düşünerek yardımcı olmuşlardır. Bu olayda da mahalle sakinlerinin, mahalleleri için seferber oldukları görülmüştür.

Katılımcıların mahalleyi tercih etme nedenlerine yönelik ifadeleri incelendiğinde; yatay mimarinin komşuluk ilişkilerinin iyi olmasından, insanların gelir düzeyinin yüksek olması, huzurlu, gecekondulu olmasından dolayı seçildiği görülmüştür. Dikey mimariyi tercih nedenlerinde ise daha çok ailelerinin burada yaşamış olması, güven vermesinden dolayı tercih edildiği anlaşılmıştır. Dikey mimarinin tercih edilmesinin bir diğer nedeni ise havasının güzel olmasıdır. Özellikle Evka 4

Mahallesinin havasının temiz olması ve etrafında ormanla çevrili olması nedeniyle doktor tavsiyesiyle tercih eden kişilerin olduğu gözlemlenmiştir. Yatay ve dikey mimaride yaşayan kişilerin mahallelerini seçme nedenlerinden biri de merkeze/okula/iş yerine yakın olmasıdır. Özellikle dikey mimaride yaşayanların bu nedenle daha çok tercih ettiği Tablo 25’te görülmüştür. Örneğin Evka 4 Mahallesi’nde dokuz katlı bir apartmanın dokuzuncu katında oturan Başak, oturduğu apartmanı seçme nedenine *Okula ve markete yakın olması, huzurlu olması temiz ve doğayla iç içe olması* demiştir. Benzer şekilde bir katılımcı da dikey mimariyi tercih etme nedenlerinden birini okula, hastaneye yakın olması ve komşuluk ilişkilerinin iyi olmasıyla açıklamıştır:

“Apartman dairesi sosyal alan, arkadaşlık ilişkileri, okula yakınlık, hastanelere yakınlık ve diğer birçok şey için daha iyi. Bu yüzden tercih ettim. Müstakil ev güzel ama sakin ve komşuluk olmayan bir yaşantı bana göre.”
(Kadın, 43 yaşında, İzmirli, Ev hanımı, Evka 4 Mahallesi, 5. katta yaşıyor)

Resim 22.Evka 4 Mahallesi Siteril Hayatlarda Çocuk Olmak

Katılımcıların yaşadığı mekânı tercih etme nedeni sorulduğunda; yaşanılan evin konforu, genişliği, oda sayısının çokluğu, güvenli bir yerde olması, bahçeye sahip olması, kişilere özel alan sağlaması (müstakil ev), komşuluk ilişkilerine uygun ortam sunması, iyi ve samimi ilişkilerin kurulabilmesi, depreme dayanıklı olması, kimsenin kimseyi tanımaması, yaşanılan evin sahibi olunması gibi gerekçeler öne sürülmüştür.

Resim 23.Evka 3 Mahallesi’nde Sitede Olan Çocuk Parkı

Çocuk parkının mekâna yakınlığı da tercih etme nedenlerinde önemli olduğu gözlemlenmiştir. Özellikle dikey mimaride yaşayan kişilerin, yaşadıkları mekânın önünde çocuk parkının olmasından dolayı tercih ettiğini belirten kişiler olmuştur. Resim 22’te görülen park, Evka 4 Mahallesi’nde (dikey mimari) yer alan bir parktır. Bu parkın özellikle akşam saatlerinde farklı apartmanlardan gelen çocukların oynadığı bir alan olduğu gözlemlenmiştir. Yapılan saha araştırmasında yer alan mahallelerde çocuk parkı olduğu görülmüştür. Fakat diğer mahallelerde özellikle Evka 3 Mahallesi’nde daha fazla olduğu, Resim 23’te görüldüğü gibi sitelerin içinde de yer aldığı gözlemlenmiştir. Limonteppe Mahallesi’nde bir tane çocuk parkı olduğu dikkat çekmiştir. Yatay mimaride de çocuk parkı sayısının dahi kendi arasında sosyoekonomik nedenlerden dolayı farklılık gösterdiği belirtilebilir. Gecekondü mahallesi olan Limonteppe Mahallesi’nde, çocuk parkının bir tane olması, kişilerin temel ihtiyaçlarını karşılamada zorlandıkları için öncelikli bir mesele olarak görülmemesi yani arz taleple de açıklanabilir. Gecekondü mahallelerinde mülkiyet sorunun olması, bütçe kısıtlılığı, yerel yönetim desteğinin azlığı ve alanın dar olmasıyla da izah edilebilir.

Katılımcıların yaşadığı evi tercih etme nedenlerinden biri de spor salonu imkânının olmasıdır. Özellikle Mavişehir Mahallesi’nde bazı apartmanların altında, rezidansın içinde spor salonunun olduğu gözlemlenmiştir. Mavişehir’de yaşayan katılımcılardan biri de spor salonu olduğu için bu apartmanda yaşadığını şu şekilde ifade etmiştir:

“Kesinlikle etkisi var. Yaşadığımız apartman kompleksinde güvenlik, çocuk parkı, spor tesisi, sosyalleşme alanları mevcut; komşuluk ilişkileri çok iyi. Özellikle spor salonu olduğu için burada oturmayı seçtim. Burada oturmak

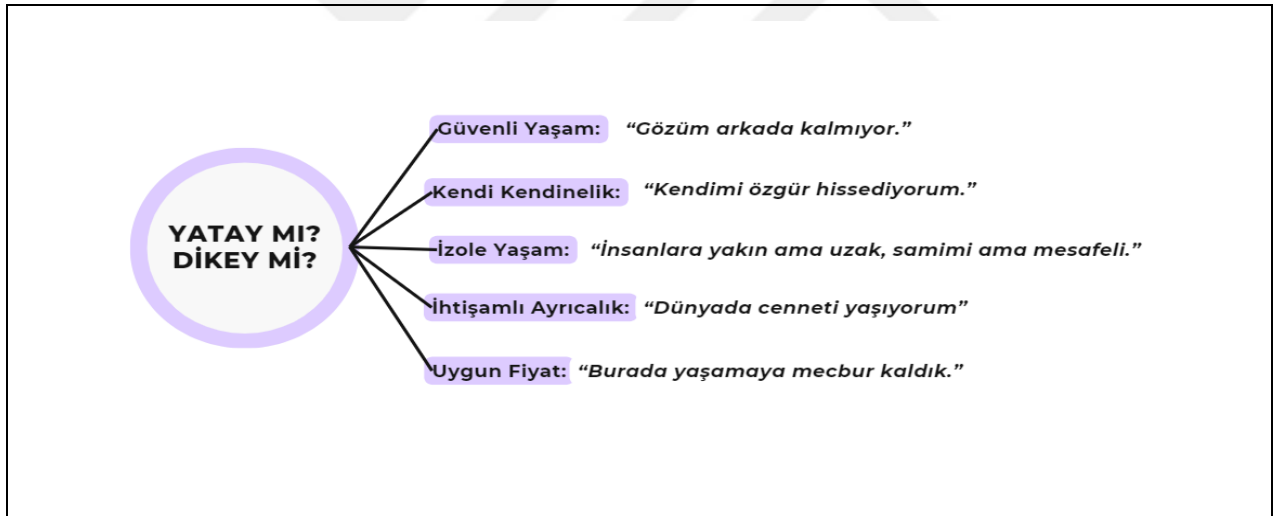
güvenli, samimi ve sağlıklı hissettiriyor.” (Kadın, 37 yaşında, Ankaralı, Mühendis, Mavişehir Mahallesi, 8. katta yaşıyor)

Katılımcıların yaşadığı evi (müstakil ev, gecekond, apartman, rezidans) tercih etme nedenleri kişilerin farklı ihtiyaçları ve yaşam tarzlarına göre değişiklik göstermektedir. Aşağıda katılımcıların yatay ve dikey mimariyi tercih etme nedenleri “Yatay mı?, Dikey mi?” kategorisi ile ele alınarak incelenmiştir.

11.6.1. Yatay mı? Dikey mi?

Katılımcıların yaşadığı mimari biçimini tercih etme nedenleri incelendiğinde; uygun fiyatlı olması, güvenli bir yaşam sunması, kendi kendinelik yani kişiye özel alan imkânı vermesi, izole bir yaşam tanınması, ihtişamlı bir ayrıcalık sunması olduğu anlaşılmıştır. Katılımcıların tercih etme nedenlerine yönelik ifadeleri “güvenli yaşam”, “kendi kendinelik”, “izole yaşam”, “ihtişamlı ayrıcalık” ve “uygun fiyat” kodlarıyla ele alınmış ve değerlendirilmiştir.

Şekil 4. Yatay Mı? Dikey Mi? Kategorisi ve Kodları

11.6.1.1. Güvenli Yaşam

Katılımcıların yaşadığı mimari biçimi tercih etme nedenleri incelendiğinde; güvenliğin olmasından dolayı seçen kişi sayısı oldukça fazladır. Özellikle de katılımcıların büyük çoğunluğunun dikey mimariyi tercih etmesinin nedeninin “güvenli olması” seçeneğini belirttiği dikkat çekmiştir. Katılımcıların güvenlik ile ilgili ifadeleri “güvenli yaşam” koduyla aşağıda değerlendirilmiştir.

Mavişehir Mahallesi'nde 14.katlı bir apartmanın 10. katında yaşayan İlknur, yaşadığı konutu seçme nedeninin sadece güvenlik olduğunu aşağıdaki ifadelerle açıklamıştır:

“İsviçre’de hem apartmanda hem de müstakil evde yaşadık. Türkiye’ye ilk geldiğimiz zamanlar müstakil evde yaşadık. Kurallar yok, insan daha rahat hareket ediyor. Kendimi daha özgür hissediyorum fakat eşim genellikle geceleri içtiği ve eve gelmediği için güvenip kalamadım. Çocuklarım da yetişkin onlar da bazen gelmiyor bu nedenle buradaki eve geçtim. Villada yaşarken eşim ve çocuklarım varken güvende hissediyordum ama olmadıklarında koskoca evde yalnız hissediyordum. Apartmana geçme nedenim zengin olduğumuz için müstakil evde diken üstünde yaşıyordum, korkum vardı. Burada güvenlik, kameralar var. Bahçe olmadığı için ve baya yukarda olduğum için güvende hissediyorum. Eşim madde bağımlısı olduğu için evde huzur yoktu. Komşular da çok meraklı ve samimilerdi. Fakat eşim yüzünden herkes benden uzaklaştı. Psikolojim baya bozulmuştu. Ben de ani bir kararla apartmana geçtim fakat pişmanım. Villadayken eşimle kavga bile etsek, çıkıp bahçede hava alabiliyordum. Komşularım bana karşı iyiydi, onlarla durumu paylaştığım için yeri gelince gidip onlarda kalıyordum. Eşim bir yılbaşı gecesinde evi komple dağıtıp olay çıkardığı için gidip yan komşuma sığınmışım. Apartmanda şu an kavga ediyoruz, polise bile haber veren olmuyor. O kadar vurdumduymazlar ki eski meraklı komşularımı bile arıyorum yani. Apartmanda tek kaldığım için gelip sığındım aslında ama yanlış yaptım.”

Yatay mimaride yaşayan ekonomik durumu gayet iyi olan bir katılımcıda, zengin oldukları için insanlara karşı kaygılı olduğunu, çocukları ve eşi olmayınca evde tek başına kalamadığını, arada bir rezidanstaki eve gidip kaldığını görüşme sırasında belirtmiştir. Ev hanımı olan bu katılımcı, müstakil evin iş yükünün fazla olduğunu, müstakil evde yaşamının ona güven vermediğini, bu yüzden apartmanın daha güvenli olduğunu belirtmiştir:

“Evet kendine ait huzurlu bir evim var. Kafam rahat, gelen giden belli. Çocuklar bahçede koşturuyor, istediğini yapabiliyorlar. Kendimi burada mutlu hissediyorum. Açıkçası ailem yanımda olursa ev fark etmez. Rezidansta da otururum. Çünkü oranın da manzarası güzel. Müstakil ev çok güvenli değil. Rezidans daha güvenli. Güvenlikçi arayıp soruyor sonuçta. Bu yüzden arada bir eşim ve çocuklarım geceleyin evde olmayınca ben gidip rezidanstaki evimizde kalıyorum. Müstakil evde de gelenim gidenim bitmiyor. Mangala gelen, havuza gelen. Orada iş yüküm, daha az olurdu.” (Kadın, 26 yaşında, Almanyalı, Ev hanımı, Evka 3 Mahallesi, Müstakil ev)

Görüşmeciler arasında şu an Evka 3 Mahallesi'nde (yatay mimaride) villada yaşayan fakat kısa bir zaman önce apartman dairesinde yaşayan Gülseren, villa da yalnız kaldığı zaman korktuğu için apartmanda da yaşama deneyimini de şu sözlerle belirtmiştir:

“Şu an müstakil evimiz var fakat usandık. 750 metrekare bir villada oturuyoruz, çok büyük bu yüzden apartmanda yaşamayı da deneyimlemek istedik. İki kızım evlenip yuvalarını kurdu. Bizde eşim ve diğer iki kızım kaldık. Kadın bakıcımız vardı masraf çoktu. Havuz, bahçe masraf çoğaldı. Kızlarda okula, eşim işe gidince yalnız kalıyordum. Komşular fena değildi ama evin içinde yine de tek kalmaya korkuyordum. Güvenlik vardı ama eşim olmayınca tedirgin oluyordum. Hem işi bitmediği için hem de koskoca evde yalnız kaldığım için apartmana geçtik. Fakat apartman da bize göre değilmiş bu yüzden tekrar müstakil eve geçtik.”

Aynı şekilde yatay mimaride tek kalmaktan korkacağını ifade eden bir katılımcı da dikey mimariyi tercih ettiğini şu sözlerle açıklamıştır:

“Evet etkiliyor. Müstakil evde yalnız yaşayamam, korkarım. Apartman iyi kalabalık en azından. Biriyle konuşmasan, diğeriyle konuşuyorum. Yalnız kalmıyorum.” (Kadın, 31 yaşında, Denizlili, İşçi, Evka 4 Mahallesi, 4. katta yaşıyor)

Dikey mimaride güvenliğin olmasının kaygılarını azalttığını belirten katılımcının ifadeleri ise şöyledir:

“Çocuğumun güvenli bir ortamda büyüyor olması huzurlu hissettiriyor. Ayrıca ben kaygılı bir insanım yaşadığım yerde güvenlik olması kaygılarımı azaltıyor.” (Kadın, 41 yaşında, Ev hanımı, Evli, İzmirli, Mavişehir Mahallesi, 13. katta yaşıyor)

Dikey mimaride yaşayan katılımcının biri de yatay mimarinin güvenli olduğunu şu sözlerle açıklamıştır:

“Etkili olduğunu düşünüyorum. Müstakil ev daha korumalı, daha güvenilir. Apartman güvenilir değil. Belki de kapı komşum hırsız, suçlu onu bile bilmiyorsun.” (Erkek, 54 yaşında, Malatyalı, Emekli, Evka 4 Mahallesi, 5. katta yaşıyor)

Yatay mimaride güvenli bir yaşam sürdüğünü belirten bir katılımcı, dünyada cenneti yaşadığını ifade etmiştir:

“Tabii ki etkiliyor. Apartmanda olsam kimseyi tanımam, güven sorunu yaşarım. Burada herkesi tanıyorum. Müstakil evde rahatım, güvendedim. Psikolojim iyi, komşuluk ilişkilerimiz gayet iyi. ‘Dünyada cennette yaşıyorum desem yeri var yani. O kadar güzel.’” (Erkek, 67 yaşında, Tuncelili, Emekli, Limontepe Mahallesi, Müstakil ev)

Yatay mimaride yaşayan katılımcılar, aileleriyle birlikte güvenli bir yaşam sürdüğünü, gözünün arkada kalmadığını belirtmiştir:

“Burada akrabalar ve ailem var. Kendimin, eşimin ve çocuklarımın burada güvende olduğunu hissediyorum. Bu güven ortamında ben ve ailem daha huzurlu bir yaşam sürüyoruz. Gözüm arkada kalmıyor.” (Erkek, 40 yaşında, Vanlı, İşveren, Limontepe Mahallesi, Müstakil ev)

“Müstakil evde kendimi daha güvende hissediyorum. Çocuğum eşim güvende. Huzurlu işe gidip geliyorum. Apartmanda olsam aklım çocuklarımda kalır. Evde kamera var. Apartmanda kim kime dum duma.” (Erkek, 39 yaşında, İzmirli, Kuyumcu, Evka 3 Mahallesi, Müstakil ev)

Yatay mimaride kendini güvende hissettiğini belirten bir katılımcı, dikey mimaride kendini diken üstünde hissedeceğini şu sözlerle ifade etmiştir:

“Müstakil evde daha rahatım. Kendimi emniyette hissediyorum. Apartmanda daha çok dikkat edilmesi gerekir. Kurallı olan bir yer, orada kendimi diken üstünde hissedirdim.” (Kadın, 52 yaşında, İzmirli, işveren, Evka 3 Mahallesi, Müstakil ev)

Yatay mimaride yaşayan bir katılımcıda çocukların daha güvenli bir ortamda büyüdüğünü belirtmiştir:

“Apartmanlarda birbirimize mesafe olarak yakınız fakat samimiyet olarak uzağız. Müstakil evlerde birbirine daha yakın çocuklar. Sokaklarda oynayabiliyor. Müstakil evde çocuklar daha güvenli. Çocuklar da bizde hem fiziksel hem de psikolojik olarak müstakil evde daha mutluyuz.” (Kadın, 41 yaşında, Amasyalı, İşçi, Evka 3 Mahallesi, Müstakil ev)

Eşinden boşanıp, ailesiyle birlikte Limontepe Mahallesi'nde (Yatay mimaride) yaşayan Erdal ise yaşadığı evi tercih etme nedeninin hem ekonomik hem de çocuğunu güvenle bırakacağı bir aile ortamının olması ile açıklamasına rağmen bulunduğu mahallenin güvenli olmadığını bu yüzden Limontepe'de yaşamaya devam etmek istemediğini ise *yok istemem. Çünkü çocuğum burada etkileniyor. Taşınmayı düşünüyoruz, buraya terörle mücadele ekibi sık sık geliyor. Madde kullanımı arttı. Çocuğumun bu ortamdan etkilenmesini istemiyorum.* sözleriyle belirtmiştir.

Maslow'un (1943; 1987) da ifade ettiği gibi ihtiyaçlar piramidinde fizyolojik ihtiyaçlardan (yeme, içme, cinsellik, uyku, giyim vb.) sonra ikinci sırada yer alan basamak güvenlik ihtiyaçlarıdır. Kişisel güvenlik, mülkiyet güvenliği kişilerin yaşamı için önemlidir. Bu nedenle kişilerin yaşadığı yerin mimari yapısının güvenli olup, olmaması tercih nedenlerinden biri olduğu tespit edilmiştir.

Katılımcıların ifadelerinden de anlaşılabileceği üzere dikey mimariyi tercih eden kişilerin büyük çoğunluğunun güvenli olmasından dolayı tercih ettiği görülmüştür. Blakery ve Snyder'in (1997) de ifade ettiği gibi güvenlik sistemleriyle korunan, parmaklıklar, duvarlar ve bariyerlerle çevrelenmiş kamuya açık olmayan bu yerleşim alanları, giren kişilerin kontrolünün yapıldığı yerlerdir. Araştırma sırasında özellikle Mavişehir ve Evka 3 Mahallesi'nde sitelere girmekte araştırmacı da zorluk yaşamıştır. Kilit (kaynak) kişilerin aracılığıyla (muhtar, komşu, akraba, arkadaş, apartman sorumlusu vb.) belli sitelere izinli giriş yapılmış, kişilerle görüşme sağlanmıştır.

Kentlerde küresel ekonominin yaygınlaşması ve yeni liberal politikaların uygulanması değişime ve dönüşümüne neden olmuştur. Küreselleşme ile sermayenin dolaşımı artmıştır. Yaşanan bu hareketlilik belirli kentlerde teknolojik, toplumsal alt yapı ve kurumsal olarak mümkün olmaktadır. Eğitim, teknoloji, bilişim, turizm, ticaret gibi alanlarda uzmanlaşan dünya kentlerinden ayrılan kentler ortaya çıkmaya başlamıştır (Geniş, 2007: 69-72). Güvenlikli sitelerin ortaya çıkışı Geniş 'in (2009: 121) de belirttiği gibi yeni liberal dönüşümlerle hız kazanmaya başlamıştır. Alver'in (2007: 103-104) de ifade ettiği gibi güvenlikli siteler kişilere pazarlanırken "güvenlik" vurgusu daha çok ön plana çıkarılmaktadır. Kişilerin yaşadığı ev terciğinde güvenlik duygusu önemlidir. Araştırmada da Alver'in belirttiği gibi güvenlik ön plana çıktığı için tercih edilen siteler olduğu gözlemlenmiştir. Özellikle site içerisinde dikey mimari biçiminde olup kamera olan, girişte güvenliğin olduğu, güvenlik teknolojileriyle donatılmış (yangın merdiveni, yangın alarmı, duman dedektörleri, kamera vb.) olan yerlerin suçu

önlemede yardımcı olduğu ve güvenli bir yaşam sunduğu söylenebilir. Fakat dikey mimari olup, site içerisinde olmayan, girişte kontrolün ve güvenliğin olmadığı yerlerin daha az güvenli olduğu ya da olmadığı da katılımcıların ifadelerinden anlaşılmıştır. Özellikle ekonomik sermayesi Mavişehir Mahallesi'ne göre düşük olan Evka 4 Mahallesi'nde yaşayan kişilerin, güvenlik konusunda daha çok yakındıkları anlaşılmıştır. Aynı şekilde yatay mimaride de ekonomik sermayesi yüksek olup, birbirine benzer yaşam tarzı olan kişilerinde güvenlik konusunda kaygılarının olduğu fark edilmiştir. Bulundukları mahallenin güvenli olmadığını düşünen kişilerin ise daha çok suç oranının diğer mahallelere kıyasla yüksek olduğu Limontepe Mahallesi'nde yoğunlaştıkları gözlemlenmiştir.

Sonuç olarak katılımcıların yaşadığı evi seçme nedenlerinde “güvenlik” önemli bir nedendir. Özellikle katılımcıların dikey mimariyi seçme nedenlerinde “güvenli olması” seçeneğini işaretlemeleri de dikkat çekmiştir. Yapılan diğer araştırmalarda da güvenlik olgusunun kapalı site yerleşimlerinde (yatay ve dikey mimari) önemli bir tercih nedeni olduğu, kişilerin kendi gibi insanlarla bir arada yaşama isteği yapılan diğer araştırmalarla benzer olarak ortaya çıkmıştır (Bkz. Yılmaz 2020; Sipahi, 2012; Alver, 2007; Çizmecı ve Çınar, 2007; Ayata, 2005; Perouse ve Daniş, 2005; Kurtuluş 2005a, 2005b;).

11.6.1.2. Kendi Kendinelik

Yatay ve dikey mimaride yaşayan kişilerin, yaşadıkları mimari biçimlerini seçme nedenlerinden birinin de kendilerini daha özgür, rahat, konforlu ve huzurlu bir yaşam sürmek istemelerinin olduğu fark edilmiştir. Katılımcıların bunları önemseyerek tercih ettiklerine yönelik ifadeleri “kendi kendinelik” koduyla aşağıda incelenmiştir.

Yatay mimaride yaşayan katılımcı, kendini özgür ve rahat hissettiğini şu sözlerle belirtmiştir:

“Etkili olduğunu düşünüyorum. Oturduğum evde mutluyum. Özgür ortamım var. Rahat konfor alanım var.” (Erkek, 42 yaşında, Tuncelili, İşçi, Limontepe Mahallesi, Müstakil ev)

Aynı şekilde yatay mimaride özgür olduğunu belirten bir katılımcı da başörtülü olduğu için dikey mimaride insanların onu hor gördüğünü şu şekilde ifade etmiştir:

“Müstakil evde kendimi özgür hissediyorum. Başörtümden dolayı apartmanda beni hor görenler oluyordu. Bu durum beni çok rahatsız etti.

Apartmanda sıkılıp bunalıyordum. Şu an kendimi özgür hissediyorum.” (Kadın, 44 yaşında, İzmirli, Ev hanımı, Evka 3 Mahallesi, Müstakil ev)

Dikey mimaride etiketlendiğini belirten bir katılımcı da insanların genellemelerinden dolayı mutsuz olduğunu şu şekilde belirtmiştir:

“Apartmanda yaşayanların hepsi Doğulu olduğu için diğerleri yaklaşıyor. Bu yüzden mutsuzum. Sağlığım ve psikolojimi bu dışlanma, hor görme durumu çok etkiledi. İmkânım olsa müstakil evde yaşardım. ‘Siz şöylesiniz’ ile devam eden cümlelere denk gelmezdim. Biri bir şey yapsa, herkes yapmış gibi davranıyorlar.” (Kadın, 60 yaşında, Ağrılı, Ev hanımı, Evka 4 Mahallesi, 4. katta yaşıyor)

Yatay mimaride kendini özgür hisseden bir katılımcı da, dikey mimariye kıyasla yatay mimaride hayvan beslemenin daha rahat olduğunu belirtmiştir:

“Etkisi var. Müstakil evde daha özgür hissediyorum. Bir adımda dışarı çıkmak rahatlık verici. Apartman kısıtlayıcı bir yer, bu kadar özgür olmazdık. Müstakil evde kedilere bakabiliyorum. Apartmanda yirmi kediyi kabul etmezler. Sokak hayvanlarına karşı duyarlı bir aileyiz.” (Erkek, 56 yaşında, Hollandalı, Mühendis, Evka 3 Mahallesi, Müstakil ev)

Yatay mimaride kendilerini huzurlu hissettiğini belirten katılımcılar, dikey mimaride kendilerini huzurlu hissetmeyeceğini şu şekilde ifade etmiştir:

“Etkili olduğunu düşünüyorum. İşten zaten yorgun ayrılıyorum. İnsanlar evde huzur bulmak istiyor. Apartmanda o huzuru bulamam. Müstakil evde huzurluyum.” (Erkek, 32 yaşında, Manisalı, Memur, Evka 3 Mahallesi, Müstakil ev)

“Evet etkisi var. Müstakil ev daha ferah, sakın ve özgür bir hayat sunuyor. Böyle olunca da huzurlu oluyoruz. Bu durum da işimize ve ailemize yansıyor. Fabrikaya gelsen kimin apartmanda kimin müstakil evde yaşadığını hemen anlarsın.” (Erkek, 24 yaşında, İzmirli, İşçi, Evka 3 Mahallesi, Müstakil ev)

“Müstakil ev daha rahat. Torunum müstakil evde koşturabiliyor. Onun sesi bana huzur veriyor ama apartmanda kimse bu durumu hoş karşılamaz.” (Erkek, 56 yaşında, Afyonkarahisarlı, Emekli, Evka 3 Mahallesi, Müstakil ev)

Görüşmeciler arasında hem yatay mimariyi hem de dikey mimariyi deneyimleyen Gülseren, yatay mimarinin olumlu yanlarının olduğunu fakat iş yükünün

bir kadın olarak daha fazla olduğunu belirtmiştir. Apartmanda kaldığında daha çok boş zamanının olduğunu bu nedenle de huzurlu olduğunu ifade eden Gülseren, yatay mimarinin kendi kendine özgür bir yaşam imkânı sunduğunun da altını çizmiştir:

“Açıkçası apartmanda bir kadın olarak mutlu oldum. Çünkü müstakil evin işi bitmiyor, uğraşım çok oluyordu. Bu yüzden apartmana geçtim fakat apartmanda da eşim huzurlu olmadı. Ben sürekli dışarıda arkadaşlarımla takılıyordum. Psikolojim gayet iyiydi. Şimdi eşim istediği için tekrar müstakil eve geçiş yaptık. Tabii müstakil evde özgürüz, rahatız, isteyen istediğini yapıyor. Çocuklar gelince özel alanları fazla fakat bazen müstakil evde çocuklara denk gelmediğimiz bile oluyordu. Aynı evdeyiz ama birbirinize uzak gibiydik. Apartman dairesinde sanki daha yakındık yani ikisinin de güzel yanı var.”

Evka 3 Mahallesi’nde 14 yıldır bahçeli, sekiz odalı bir villada yaşayan Güler, kendi seçtiği yaşadıkları evi seçme nedenine *Biraz dinlenmek istedik, emekli evi oldu bizim ev*” demiştir. Oturduğu evin herkese yönelik imkân sunduğunu *“Müstakil evde yaşamak bana sakinlik veriyor. Çocuklarla olan diyalogum iyi. Onlar gelince rahat ediyorum. Onların da ayrı ayrı odaları var. Özel alanları olduğu için rahatlıkla gelip kalabiliyorlar. Bu yüzden ailecek çok rahatız* ifadeleriyle açıklamıştır.

Yatay mimaride yaşayan bir katılımcı da bireysellikten memnun olduğunu mekânın etkisinin olmadığını şu sözlerle belirtmiştir:

“Bireysellikten memnun olduğum için sıkıntı yaşamıyorum. Oturduğum mekânın etkili olduğunu da düşünmüyorum.” (Erkek, 40 yaşında, İzmirli, işçi, Evka 3 Mahallesi, Müstakil ev)

Katılımcıların da ifade ettiği gibi yatay mimari, kişiye özgü bir yaşam alanı sunmaktadır. Yatay mimari biçiminde kişiler kendilerini dikey mimaride yaşayan kişilere kıyasla daha özgür hissetmektedir. Bunun önemli bir nedeni de dikey mimaride yaşayan kişilerin ortak alanlarda (apartman, asansör, otopark, kamelya vb.) belirli kurallar çerçevesinde yaşamak durumunda kalmasıdır. Yatay mimaride bu durumun tam aksine kişiler istediği saat diliminde rahatça hareket edebilmektedir. Ses yalıtımından endişe etmeden müziği yüksek sesle dinleyebilmekte, rahatça bir enstrüman çalabilmektedir. Örneğin Evka 3 Mahallesi’nde yaşayan bir kadın katılımcı, çocuklarının istediği saatte piyano çalabilme özgürlüğünün olmasını mutlu bir şekilde ifade etmiştir.

Dikey mimaride fiziksel mesafenin az olması mahremiyeti yok etmekte iken yatay mimaride fiziksel mesafe daha fazla olduğu için mahremiyet korunabilmektedir. Mahremiyetin korunması da kişilerin yaşamdan daha memnun, özgür ve mutlu olmalarına neden olduğu iddia edilebilir. Doğayla iç içe yaşama imkânı veren yatay mimaride, bahçesi olan kişilerin daha özgür ve mutlu olduğu anlaşılmıştır. Yatay mimari olarak ele alınan Evka 3 ve Limontepe Mahallesi'nde yaşayan kişiler, sosyoekonomik olarak ayrılrsa da her iki mahallede de yatay mimaride yaşayan kişilerin kendilerini özgür hissettiği sonucuna ulaşılmıştır. Bu sonuç kişilerin yatay mimariyi tercih etme nedenleri (kişiye özel alan sunması) ve yaşamak istedikleri mekân olan yatay mimari seçimiyle örtüşmektedir. Katılımcıların ifadelerinden kendi kendine yani özgürce yaşayabilme imkânını sadece yatay mimaride yaşayarak gerçekleştirecekleri düşüncelerinin olduğu anlaşılmıştır.

Yatay mimari bireyin ihtiyaçları doğrultusunda tasarlanabilen, bireye özgü yerlerdir (Ayvazoğlu, 2019: 106-107; Cansever, 2010: 97; Düzenli, 2016: 17). Yatay mimarinin bu yönü dikey mimariye göre daha fazla avantajları kapsamaktadır. Örneğin katılımcıların da belirttiği gibi kişiler, bahçelerinde istediği sebze ve meyveyi yetiştirebilmekte, hayvan besleyebilmektedir. Cansever'in (2014: 133) ifadesiyle dikey mimaride yaşayan kişiler ise sadece mobilyanın yerini değiştirme imkânına sahiptir.

Özetle ifade etmek gerekirse dikey mimaride yaşayan kişiler yaşadıkları mekânda istediği şekilde davranma veya yaşanan mekâna müdahale etme konusunda birçok etmen (komşuluk ilişkileri, ortak duvar paylaşımı, ses yalıtımı, apartman kuralları, cezalar vb.) tarafından kısıtlanmıştır. Buna karşılık yatay mimaride yaşayan kişiler, istedikleri gibi davranma veya yaşanan mekâna müdahale etme konusunda daha özgürdürler. Bu anlamda yatay mimaride yaşayan kişilerin kent ortamında dahi olsa içinde ikamet ettikleri alanda tasarruf yetkisine sahip oldukları ifade edilebilir.

11.6.1.3. İzole Yaşam

Katılımcıların yatay ve dikey mimariyi tercih etme nedenlerinden biri de sakin ve huzurun olduğu, kişilerin kendilerine zaman ayırabildikleri, insanlardan hem fiziksel hem de sosyal olarak kendi istekleriyle uzaklaşabildikleri, doğayla bütünleştikleri veya kendilerine benzer kişilerle olmaktan mutlu oldukları, toplumsal baskının az olduğu ve kendilerini özgür hissettikleri, mahremiyetin olduğu izole bir yaşamda yaşamak

istemeleridir. Katılımcıların bu konudaki ifadeleri “izole yaşam” kodu başlığında aşağıda değerlendirilmiştir.

Müstakil evde yaşayan bir katılımcı, özgür bir yaşam sürdüğünü şu sözlerle belirtmiştir:

“Müstakil evde yaşamak gözle görülmeyen izolasyon çizgisi varmış hissi veriyor bana. İnsanlara yakın ama uzak, samimi ama mesafeli, özgür bırakan hem de kısıtlayan bir çizgi. İnsanlarla muhatap olmak istemiyorum.” (Kadın, 30 yaşında, İzmirli, Mimar, Evka 3 Müstakil ev)

Yatay mimaride yaşayan katılımcılar, elit insanlarla iç içe olmayı tercih ettiklerini şu sözlerle belirtmiştir:

“Çocukluğumda apartmanda yaşadık. Site içerisinde bir yerde olmuş olduğu için güvenliydi. Sosyal ilişki anlamında hayatımda önemli bir katkısı oldu. Şu an evliyim. Müstakil bir evde oturuyor olmama rağmen site içerisinde olmayı tercih ettim. Buradaki komşularım da benimle aynı ekonomik koşullara, kültüre sahip. Çocuğumun yetişeceği çevreyi önemsiyorum. Burada yaşayanların çoğu elit. Bu ortamı çocuğuma sunmak için çalışıyorum zaten. Çünkü steril bir ortam. İnsana güven veriyor. Böylece hem ben, hem çocuğum huzurlu olmuş oluyoruz.” (Kadın, 38 yaşında, Balıkesirli, Memur, Evka 3 Mahallesi, Müstakil ev)

“Evet müstakil evde oturmak hem psikolojik olarak daha rahat hem de daha özgür olmamızı sağlıyor. Müstakil evde oturmak aynı zamanda sosyoekonomik olarak daha fazla imkân gerektirdiği için oturanların profilleri daha düzgün olduğunu düşünüyorum. Bu durumda güven veriyor.” (Kadın, 38 yaşında, İzmirli, işveren, Evka 3 Mahallesi, Müstakil ev)

Dikey mimaride yaşayan bir katılımcı, apartmanların insanlara ayırdığını şu sözlerle açıklamıştır:

“Komşu olarak birbirini desteklersen nerede olduğun hiç önemli değil. İnsan, insana muhtaçtır. Apartmanlar, insanları ayırmaştırıyor, duvarla set çekiyor. Samimi olmak istesen de olamıyorsun. Seninle beni ayırıyor. Müstakil evde yardıma ilk sen koşabilirsin, samimi bir ortam var.” (Kadın, 60 yaşında, Denizlili, Emekli, Evka 4 Mahallesi, 5. katta yaşıyor)

Yatay mimaride yaşayan bir katılımcı, apartmanda kendini köle gibi hissedeceğini belirtmiştir:

“Apartmanda olsam kendimi köle gibi hissederdim. Birilerine bağımlı olunan bir yer. Müstakil ev özgürlük alanı.” (Erkek, 28 yaşında, Urfalı, Memur, Evka 3 Mahallesi, Müstakil ev)

Yatay mimarda yaşayan bir katılımcı, dikey mimaride yaşamının insanların topluma uyumunu kolaylaştırdığını vurgulamıştır:

“Tabii ki etkiler. Apartmanda yaşamak çocukların daha sosyal olmasını sağlar fakat müstakil ev de daha rahat ve özgür olurlar. Müstakil evde yaşayan çocuklar apartmanda yaşamaya geçince zorlanırlar. Müstakil ev insanlara özel alan ve daha rahat huzurlu olmasını sağlar. Fakat müstakil evden apartmana geçen çoğu kişi uyum sağlamakta zorlanıyor. Topluma uyum için apartmanda da yaşamak gerekir.” (Kadın, 30 yaşında, İstanbullu, Öğretmen, Evka 3 Mahallesi, Müstakil ev)

Dikey mimaride sitede yaşayan bir katılımcı, çocuğunun güvenli bir yerde yaşadığını belirtmiştir:

“Evet düşünüyorum. Sitede oturuyorum. Çocuğum bahçede oynuyor, özgürlüğü var. Çalıştığım için çocuklarıma göz kulak oluyorlar. Kendimi güvende hissediyorum. Toprağa basmamak vücudumuzu çok ciddi bir şekilde etkiliyor. Keşke herkesin imkânı olsa da bahçeli müstakil evlerde yaşayabilsek, yine de Allah'a çok şükür ediyorum. Başımızı sokacak bir evimiz var.” (Kadın, 43 yaşında, Evka 4 Mahallesi, İzmirli, Terzi, Evka 4 Mahallesi, 9. katta yaşıyor)

Dikey mimaride gözetimin çok olduğunu ifade 40 yaşındaki erkek katılımcı da yatay mimarinin bu konudaki avantajını şu sözlerle belirtmiştir:

“Apartmanda çok kısa süre bulundum. Gözetim çok fazla. Herkesin gözü üstünde. Ben farklı kadınlarla eve giriyorum. Hemen yanlış anlaşılma oluyor, şikayet ediyorlar. Müstakil evde beni rahatsız eden yok. Özgürüm. Kim gelmiş kim gitmiş gözetleyen yok. Misafirlerim rahatlıkla gelip gidebiliyorlar, kalabiliyorlar.” (Erkek, 40 yaşında, İzmirli, İş veren, Evka 3 Mahallesi, Müstakil ev)

Dikey mimaride toplumsal baskıya maruz kaldığını belirten bir katılımcının ifadesi ise şu şekildedir:

“Etkili olduğunu düşünüyorum. Apartman dairesinde yaşadığım zaman diliminde bekâr ve yalnız olduğum için komşularım tarafından baskıya maruz kaldım. Bu yüzden müstakil evde yaşamayı tercih ettim.” (Kadın, 24 yaşında, Ordulu, İşçi, Evka 3 Mahallesi, Müstakil ev)

Dikey mimaride mahremiyetin olmadığını belirten katılımcının ifadesi ise şu şekildedir:

“Apartmanlarda yaşamak her şekilde insanı kötü etkiliyor. Güvenli değil gürültülü. Mahremiyet yok. Herkes herkesin sesini duyuyor. Apartmanda otururken komşumun gece gece yatak odasından çıkardığı seslerden rahatsız olduk. Çocuklar anne kadın bağılıyor deyip durdu, anla sen. Bu yüzden müstakil eve geçtim. Çocuklarımın hem zihinsel, hem fiziksel dünyalarını karartmak istemedim.” (Kadın, 39 yaşında, Vanlı, Ev hanımı, Evka 3 Mahallesi, Müstakil ev)

Kukaracı ve Aktemur (2010) modern mimaride İslami hayat tarzının dikkate alınmamasının aile mahremiyetini olumsuz etkilediğini ifade etmiştir. Buna örnek olarak da apartman dairelerinde yatak odalarının alt üst olması, ebeveyn banyosunun olmaması, ses yalıtımının yetersizliği veya olmayışı, banyoların çocuk odalarıyla karşı karşıya konumlanmış olmasını vermişlerdir. Apartmanlarda aile mahremiyetinin zayıflamasını sağlayan işlevsel hatalar olduğunu vurgulamışlardır.

Yukarıdaki örnekten de anlaşıldığı gibi dikey mimaride mahremiyet daha azdır. Yatay mimaride mahremiyeti korumak, dikey mimariye kıyasla daha kolaydır (Ayvazoğlu, 2019: 140; Can ve Doğan, 2019: 40; Düzenli, 2016: 270; Cansever, 2010: 102-103). Özellikle büyük bahçesi olan ve apartman dairesi gibi birbirine yakın olmayan müstakil evlerde mahremiyet daha fazladır. Fakat bu tür evlere üst sınıfın ulaşması daha mümkündür (Bıçkıcı ve Kırkan, 2022: 298). Yatay mimarinin olduğu Evka 3 Mahallesi’nde ekonomik durumu gayet iyi olan kişilerin yaşadığı geniş bahçeli ve yakınında hemen ev olmayan evler buna örnektir. Genellikle İzmir’in en zenginlerinin yaşadığı bu evler, güvenlik ve bahçe dizaynı açısından da daha korunaklı yerlerdir.

Ökten (2019: 154) yüksek katlı binalarda yaşayan kişilerde izole edilmişlik hali ve kendilerini yalnız hissetme durumu söz konusuysa; yatay mimaride yaşayan kişilerin doğa ile iç içe oldukları için huzurlu olduklarını belirtmiştir. Özellikle

Mavişehir Mahallesi’nde izole bir yaşam sürmeyi tercih eden kişilerin belli bir süre sonra kendilerini yalnız hissetmeye başladıkları anlaşılmıştır. Aynı şekilde Evka 3 Mahallesi’nde de izole bir yaşam süren kişilerin sadelik ve iç huzurlarının olduğu fakat belli bir süre sonra yalnız hissettikleri söylenebilir.

Ayrıca sitelerde yaşayan kişiler, kendilerini diğerlerinden ayrı görmeye başladığını, şanslı ve ayrıcalıklı hissettiklerini belirtmiştir. Katılımcıların ifadeleri de Alver’in (2007) sitelerin mekânsal ayrışmayı görünür kıldığını ve toplumsal ayrışmaya da yol açtığı veya açabileceğini açıklar niteliktedir. İzole bir yaşam süren kişilerin diğerlerine karşı kendisini üstün görüp, hor gördüğünü belirten katılımcılar olmuştur. Katılımcılardan biri olan Semanur, apartmanda yaşayan kişilerle arasındaki ayrımı şu sözlerle dile getirmiştir:

“Bizim oturduğumuz ev bahçeli bir evdi. Ankara Caddesi’nde apartmanlar yapılmaya başlamıştı. O dönemlerde çocuklukta onlarla bizim aramızda oluşan şey, onlar apartman çocuğuydu. Biz onları öyle görüyorduk onlar da bizi varoş olarak görürlerdi. Zenci-beyaz ilişkisi gibi bir şeydi. Halbuki İzmir’in merkezinde yaşıyorduk.”

Araştırmada izole bir yaşam süren kişilerin, özellikle de sitelerde yaşayanların kafa dinlemek için yalnız kalmayı istedikleri, kalabalıktan uzak bir yaşamı bilerek tercih ettikleri, toplumsal baskılardan da bu şekilde uzaklaştıkları fakat kent ve diğer insanlarla da sosyal ilişkilere devam ettikleri gözlemlenmiştir. Altun’un (2012: 59) ifade ettiği İzmir’deki kapalı konut sitelerinde yaşayan kişilerin, çevrelerinden izole bir yaşam sürdüklerini belirtilebilir. Fakat dışarıyla güçlü bir şekilde ilişkiye devam etmeleri Batı toplumlarından ve Türkiye’deki diğer kapalı sitelerden farklılık göstermekte olduğu iddia edilebilir. Bu durumu Altun’un da belirttiği gibi kentsel korku kültürünün olmaması, üst düzey güvenlik ihtiyacının duyulmaması ya da İzmir halkının dışa dönük bir sosyokültürel profile sahip olmalarıyla ilişkilendirilebilir.

11.6.1.4. İhtişamlı Ayrıcalık

Katılımcıların yatay veya dikey mimariyi tercih etme nedenleri incelendiğinde; konfor, prestij, huzur, sessizlik, sakinlik, mahremiyet, kendisiyle benzer sosyoekonomik düzeylerdeki insanlarla bir arada yaşama istediği, sosyal sermayelerini genişletmek, geleceğe yönelik yatırım yapmak, insanlardan uzak bir yaşam sürmek için kendilerine

cazip gelen yerlerde yaşamak istedikleri görülmüştür. Bu konuya yönelik katılımcıların ifadeleri “ihtişamlı ayrıcalık” koduyla ele alınmış ve değerlendirilmiştir.

Yatay mimaride yaşayan bir katılımcı ihtişamlı bir yaşamı bilerek tercih ettiğini şu sözlerle belirtmiştir:

“Etkisi olduğunu düşünüyorum. Evka 3 Mahallesi nezih bir mahalle. Müstakil evlerin olması insana güven ve huzur veriyor. Böylece suç oranı azalıyor. Şahsen ben apartmanda yaşayamam kendimi fakir ve kısıtlanmış hissederim.” (Kadın, 47 yaşında, Eskişehirli, İş veren, Evka 3 Mahallesi, Müstakil ev)

Yatay mimaride yaşayan katılımcı, herkesin bu imkânlarda yaşamasını istediğini izah etmiştir.

“Evet müstakil ev mutluluk sebebim. Apartmanda insanlar insan gibi yaşamıyor. Keşke herkes de bizim gibi müstakil evde yaşama imkânı olsa.” (Erkek, 48 yaşında, İzmirli, Mühendis, Evka 3 Mahallesi, Müstakil ev)

Yatay mimaride yaşayan bir katılımcı, dikey mimaride yaşayanların insanları hor gördüğünü şu sözlerle belirtmiştir:

“Apartmanlarda oturanlar müstakil evde oturan çocukları genellikle hor görüyorlar. Bu durumda rahatsız edici. Hep bir tepeden bakma telaşı. Egoya hizmet eden bir mekân bence apartman.” (Kadın, 45 yaşında, Vanlı, Ev hanımı, Evka 3 Mahallesi, Müstakil ev)

Yatay mimaride yaşayan bir katılımcı, şanslı bir yaşam sürdüğünü düşündüğünü ifade etmiştir:

“Müstakil evde komşuluk çok iyi. Çocuk yetiştirmede zorluk yaşamıyorum. Birinden bir şey isteyince hemen veriyorlar. Birbirimize gidip gelebiliyoruz. Çocuklarımızı emanet edebiliyoruz. Yazlığa gidince güvenip bahçede her şeyimi bırakıp gidebiliyorum. Zaten ben olmayınca biri eve gelince komşular arayıp soruyor, tanıdık mı değil mi? diye. Burada güvenli, mutlu, huzurluyum. Apartmanda yaşayan komşular, akrabalar bize gelince ‘burada dünya varmış, sen çok şanslısın, ‘senin çocukların çok şanslı, biz zindan gibi bir hayat yaşıyoruz diyorlar.’” (Kadın, 47 yaşında, Muşlu, Ev hanımı, Evka 3 Mahallesi, Müstakil ev)

Yatay ve dikey mimaride yapılan gözlemler sonucunda yaşanan mekânın sosyal çevreyi belirlemede önemli bir etken olduğu görülmüştür. Gülseren hanım yatay mimariden dikey mimariye geçme deneyiminde *Komşularımızın çoğu avukat, doktordu. Elit insanlarla iç içeydik.* demiştir. Görüşme sonrasında doktor önerisi almak için doktor komşusunu aramıştır.

Limontepe Mahallesi'nde yaşayan bir katılımcı, rezidansta yaşamayı tercih etmeyeceğini şu sözlerle belirtmiştir:

“Komşuluk ve arkadaşlık ilişkileri müstakil evlerde daha iyi. Yüksek yerlerde yaşayan, yüksek katlarda oturan zenginlerin bizi hor görmesi haricinde hiçbir sorunumuz yok. Rezidansta otur deseler bir gün olsa oturmam. Burada huzurlu ve mutluyuz.” (Kadın, 37 yaşında, Samsunlu, Esnaf, Limontepeli, Müstakil ev)

Limontepe Mahallesi'nde yaşayan katılımcı, apartmanda yaşayan misafirlerinin Limontepe Mahallesi'ne bile özendiğini şu sözlerle açıklamıştır:

“Müstakil evde komşularımız iyi. Çocukluğumda müstakil evde güzel geçti. Şu anda da mutlu yaşıyorum. Apartman tecrübemiz yok. Bu yüzden bilmiyorum ama oturan kişilerden duyuyorum. Apartmanda mutlu değiller. Bana misafir gelen arkadaşlarım Limontepe'ye bile özeniyor.” (Erkek, 38 yaşında, Tunceli, İşçi, Limontepe Mahallesi, Müstakil ev)

Limontepe Mahallesi'nde yaşayan bir katılımcı da kendisini arka bahçede gibi hissettiğini zenginlerle arasındaki ayrımı şu sözlerle ifade etmiştir:

“Evet müstakil ev olumlu anlamda insanı etkiliyor. Psikolojimiz iyi, mutluyuz. Sadece İzmir'in arka bahçesi gibi hissediyoruz kendimizi. Nerede sıkıntılı, suçlu, göçmen varsa burada. Yeni gelenler bize yabancı, biz onlara. Yaşamın gerçeği bu. Zengin ve fakirler var bu hayatta. Bahçedeki meyveleri zenginler yiyor, biz fakirler onları izliyoruz.” (Erkek, 43 yaşında, Batman, İşçi, Limontepe Mahallesi, Müstakil ev)

Limontepe Mahallesi'nde yaşayan başka bir katılımcı da fakir olanların toplumdaki uzaklaştırıldığını şu sözlerle belirtmiştir:

“Müstakil evde rahatız, mutluyuz ama burada yaşam alanımız, parklarımız, kafemiz yok. Toplumdan uzaklaştırılıyor. Fakir olanı kentten uzaklaştırıyorlar.”
(Erkek, 63 yaşında, Ardahanlı, Emekli, Limontepe Mahallesi, Müstakil ev)

Limontepe Mahallesi'nde yaşayan bir katılımcı da apartmanlarda olmayan bir yaşam sevincinin burada olduğunu vurgulamıştır:

“Varoş yerlerde yıllardır yaşıyorum ve inanın sizin lüks apartmanlarınızda hayal edemeyeceğiniz bir komşuluk ve yoldaşlık ilişkisi var. Burada siz gelenlerin arzuladığı, hasret kaldığı yaşam sevinci var.” (Kadın, 35 yaşında, İzmirli, Ev hanımı, Limontepe Mahallesi, Müstakil ev)

Evka 3 Mahallesi'nde iki katlı müstakil bir evde babasıyla birlikte yaşayan Eren, yaşadığı mahallenin nezih ve herkesin oturamayacağı kadar özel bir mahalle olarak tanımlamış, yaşadığı evin psikolojisine bir etkisinin olup olmadığını ise *Müstakil evde kendimi güvende, huzurlu hissediyorum. Psikolojime iyi gelen bir yerde yaşıyorum. Kendimi seçilmiş biri gibi hissediyorum. Burada yaşamaktan dolayı mutluyum. Annemi kaybettim, eşimden ayrıldım eğer apartmanda kalıyor olsaydım, ilaçlara bağımlı kalırdım. Burada evim, bahçem bana iyi geldi.* sözleriyle açıklamıştır.

Katılımcıların ifadelerinden de anlaşıldığı gibi ihtişamlı yaşamı bilerek seçen kişiler vardır. Özellikle villa, rezidansta yaşayan kişilerin, toplumda ekonomik olarak yüksek konuma sahip oldukları söylenebilir. Bu mimari yapılarda yüksek düzeyde konfor ve güvenlik önlemlerinin olması kişilere cazip gelmesini sağlamaktadır. Araştırmada Mavişehir Mahallesi'nde rezidansta yaşayan bir katılımcının, aylık gelir düzeyi (600. 000 TL) en yüksek kişi olduğu görülmüştür. Rezidansın konforlu olduğunu belirtmiştir. Villa da yaşayan kişilerin yanı sıra Evka 3 Mahallesinde müstakil evde yaşayan kişilerin de aylık gelir düzeyinin yüksek olduğu anlaşılmıştır. Dikey mimari olan Mavişehir Mahallesi'nde de yaşayan kişilerin, diğer dikey mimari olan Evka 4 Mahallesine kıyasla da gelir düzeyleri yüksek ve yaşadıkları mimari biçimin daha konforlu ve lüks olduğu görülmüştür.

Kişilerin yaşadıkları mahalleyi tercih etme nedenleri incelendiğinde; %4,8'i (n=18) insanların gelir düzeyinin yüksek olması olarak cevap vermişlerdir (Bkz. Tablo 8). Toplumda yüksek bir konuma sahip olmak isteyen kişilerin mekânı hem fiziksel hem de kültürel olarak tükettikleri belirtilebilir. Bu yerlerde yaşamak kendilerine benzer sosyoekonomik düzeydeki insanlarla bir arada yaşama fırsatı sunar. Belirli bir sosyal

sermaye edinmek isteyen kişiler için yaşadığı ev, çevre önemlidir. Araştırma sırasında emlakçı olan bir kişi, rezidansta da bir evinin olduğunu belirtmiştir. Rezidansta da evinin olmasını sosyal sermaye kazanmak, zengin insanlara ulaşmak olduğunu ifade etmiştir.

Sitelerin tercih edilmesinde güvenlik kadar seçkinliğin de önemli olduğu fark edilmiştir. Bu evlerde oturmanın sadece maddi bir yaşam tarzı satın almanın yanı sıra, seçkinliği de yansıtan bir yaşam biçimi satın alınmakta olduğu belirtilebilir. Bu açıdan değerlendirildiğinde; sitelerin pazarlama stratejilerinde seçkinlik, modernlik, güvenlik, yaşam tarzı da ön plana çıkmaktadır (Alver, 2007; Çizmeci ve Çınar, 2007). Yapılan bu araştırmada sitede yaşayan kişilerin ekonomik sermayelerinin birbirine benzer olduğu, site tercihinde “güvenlik” ve “seçkinliğin” ön plana çıktığı anlaşılmıştır.

Gösterişçi tüketim Wong’a (1997:199) göre zenginlik göstergesi olarak bir nesnenin veya hizmetin tüketilmesi, abartılı bir şekilde çevreye sunulmasıdır. Amaldoss ve Jain’in (2005: 1450) belirttiği gibi gösterişçi tüketim, toplumsal ilişkilerde kişilerin diğerlerine karşı satın alma gücünü gösteren, insanlara “zenginlik”, “bir gruba ait olma” ve “farklılık” mesajını vermeyi sağlamaktadır. Araştırmada da yüksek konforlu kapalı sitelerde ve rezidanslarda yaşayan kişilerin, kişisel hizmetlerin sunulduğu (spor salonu vb.), yüksek güvenlik önlemlerin olduğu, konforlu bir yaşam sürmek istedikleri, kentin stresinden uzaklaştıkları ve gözden uzak bir yerde yaşamayı arzuladıkları anlaşılmıştır. İhtişamlı ayrıcalıkta sosyoekonomik düzeyi yüksek olan Evka 3 ve Mavişehir mahallelerinde yaşayan kişilerin seçkin bir yaşam tarzını benimsedikleri iddia edilebilir. Özellikle de Evka 3 Mahallesi’nde geniş bir arazide, lüks yapılan, gösterişli ve zarafeti yansıtan villaların seçkinliği daha çok yansıttığı belirtilebilir. Bu mimari yapılar belirli bir toplumsal sınıfın veya zümrenin statü sembolü olarak tercih edilen, vitrinsel mekânlardır. Bu mekânlar önünden geçen, uzaktan bakan veya içine giren her insanı büyüler, zenginlik ve farklılık mesajını verir. Zengin bir yaşam tarzını yansıtan bu mekânların giriş kapıları dahi gösterişli ve görkemli olduğu söylenebilir (Bkz. Resim 24).

Resim 24.Evka 3 Mahallesi’nde Bir Evin Giriş Kapısı

Bu mekânlardan yaşayan iki kişi ile kilit (kaynak) kişilerin (komşu, arkadaş) oluşturduğu güven ortamıyla derinlemesine görüşme, üç kişiyle de anket görüşmesi gerçekleşmiştir. Katılımcıların ayrıcalıklı bir yaşam sürdürdüklerine yönelik düşüncelerinin, *Evet şanslıyım, dünyada cenneti yaşıyorum, Kendimizi özel hissediyoruz, “Buraya öyle herkes elini, kolunu sallayarak giremiyor. Tanıyanlar arasından bile özel olanları evimizde misafir ediyoruz, Burada yaşamak egoma iyi geliyor valla.* gibi söylemlerine de yansıdığı anlaşılmıştır. Şanslı bir yaşam sürdürdüğünü belirten katılımcılardan bazıları da herkesin bu imkânlara sahip olması gerektiğini umduğunu ifade etmiştir. Özellikle de yatay mimarinin konforlu, özgür, sakin, stressiz bir yaşam sunduğuna dikkat çekmiştir. İhtişamlı ayrıcalıklı bir mimariye sahip olan yaşam alanları, kişilere sadece diğer insanlarda görsel bir etki bırakmakla kalmaz ayrıca güçlü bir mesaj olan “ihtişamı”, “ayrıcalığı”, ”seçkinliği”, “ulaşılmazlığı” yansıtmış da olur. Bu mekânlar kişilerin hayat tarzını, sosyal statüsünü ve bireysel ihtiyaçlarını yansıtan yerlerdir.

İhtişamlı ayrıcalıkta önemli olan bir diğer nokta ise mekânların algılanış biçiminin kişilere göre farklılık gösterdiği gerçeğidir. Kişilerin deneyimleri, kültürel geçmişleri, duygusal durumları, değerleri ve fiziksel ihtiyaçları farklılık gösterdiği için mekânı anlamlandırmaları da değişiklik göstermektedir. Gecekondu mahallesinde yaşayıp, apartman ve rezidans yaşamına özenmeyen veya yaşamak istemeyen kişiler de vardır. Örneğin Limontepe Mahallesi’nde yaşayıp rezidansta yaşayanların yaşamına üzülen, zenginliğin maddiyatla değil de samimiyette olduğunu vurgulayan kişiler olmuştur. Aynı şekilde dikey mimaride veya villada yaşayan kişiler arasında da

gecekonduya yaşayan kişilerin yaşamına üzülen ve orada yaşayamayacağını belirten kişiler de olmuştur.

Gecekonduya yaşayan kişilerin bir çoğu yaşadığı evi kendi imkânları doğrultusunda, elleriyle inşa ettikleri için oranın onlara ait olduğunu belirtmiştir. Çocukluklarının da bu mahallede geçtiğini belirten kişilerin, mahalledeki yaşamlarına derin anlamlar yükledikleri ve anılar biriktirdiği için kültürel bir bağ kurdukları iddia edilebilir. Nitekim yatay mimaride yaşayan katılımcıların birçoğu rezidanstaki gibi yapay konforlara ve yüzeysel ilişkilere özenmediklerini, Limontepe Mahallesi'nde insani değerlerin hâlâ devam ettiğini (yardımlaşma, dayanışma, komşuluk ilişkileri vb.) belirtmiştir. Bununla birlikte rezidansın ve apartmanların katı kurallarından dolayı, insanların özgürlüğünü kısıtladığını ve yalnızlaştırdığını belirten kişiler de olmuştur. Bu anlamda gecekondu mahallesinde yaşayan kişilerin sahip oldukları özgürlüğün yanında buradaki samimiyeti ve sıcaklığı lüks konutlarda bulamayacağını düşündükleri anlaşılmıştır. Benzer şekilde bazı katılımcıların da ifade ettiği üzere apartmanda yaşayan kişilerin, Limontepe Mahallesi'ne çeşitli nedenlerle ziyarete geldiğinde ya da orada bulunmaları gerektiği zamanlarda (akraba veya arkadaş ziyareti, düğün, aşure günü, Cem evi ziyareti vb.) buradaki kişilerin yaşadığı özgür ve sıcak ortama özendiklerini ve bunu dile getirdiklerini belirtmişlerdir. Nitekim Limontepe Mahallesinde Cem evinde düzenlenen Aşure gününe gelen bir katılımcı ile yapılan görüşme esnasında, katılımcının Almanya'dan gelen misafiri, bu mahalledeki samimiyeti ve sıcaklığı başka bir yerde bulamadığını şu sözlerle belirtmiştir:

“Müstakil evde yaşayanlar daha mutlu, başka ülkeler de gezdim, benim gözlemlerim bu yönde. Apartman daireleri bunaltıcı ve sıkıcı. Müstakil evlerde bahçede oturabiliyorsun. Ortamı daha iyi apartman dairesinde o imkân yok. Ben abimlere gittiğimde sıkılıyorum. Bir an önce oradan gitmek istiyorum (Abisi, apartmanda oturuyor) ama Limontepe'de kal deseler burada bir ay kalırım. Burada kendimi daha huzurlu ve mutlu hissediyorum. Birçok lüks yerler, evler gezdim buradaki samimiyet ve sıcaklık oralarda yoktu.”

Özetle ifade etmek gerekirse, ihtişamlı ayrıcalık kodundaki katılımcılarda, özellikle de yatay mimaride yaşayan (gecekondu dahil) katılımcıların, bulunulan mekânın ayrıcalıklarından ve sunduğu avantajlardan dolayı kendilerini ayrıcalıklı hissettikleri görülmüştür. Bu nedenle kişilerin farklı anlam yüklediği mekânlar, nesnel özelliklerinden ziyade kişilerin mekâna yüklediği anlama göre değer kazanabilmektedir.

Bu yönüyle mekân olgusunun çok boyutlu ve kompleks bir yapı arz ettiği ve içinde bulunan insanlar tarafından algılanmasında ise göreceliliğin hakim olduğu görülmektedir.

11.6.1.5.Uygun Fiyat

Katılımcıların yaşadığı evi tercih etme nedenleri incelendiğinde; evin uygun fiyatlı olmasının da etkisinin olduğu anlaşılmıştır. Kişilerin gelir seviyeleri ve finansal durumu yaşadıkları evi tercih etmesini belirlemektedir. Katılımcıların bu konuya yönelik ifadeleri “uygun fiyat” kodu başlığı altında aşağıda değerlendirilmiştir. Dikey mimaride yaşayan bir katılımcı, insanların apartmanda yaşamasının nedenini fiyatların uygun olmasıyla açıklamıştır:

“Tabii ki etkisi var. Çok katlı binaları hapishane gibi görüyorum. Kimse kimseyi tanımıyor. Müstakil evde özgür ve güven hissettiriyor. Çok katlı binaları insanlar sırf ucuz diye tercih ediyor. Bu binalar görüntü kirliliği yaratıyor. Bir mahkum gibi günleri geçiriyoruz.” (Kadın, 41 yaşında, Çorumlu, Ev hanımı, Evka 4 Mahallesi, 7. katta yaşıyor)

Dikey mimaride oturan bir başka katılımcı da maddi yetersizlikten dolayı yatay mimariyi tercih edemediğini belirtmiştir:

“Apartmanda oturuyorum. Bu durumdan hiç memnun değilim. Maddi yetersizlikten dolayı müstakil evde oturamıyorum. Burada hiç mutlu değilim.” (Kadın, 49 yaşında, Çorumlu, İşçi, Evka 4 Mahallesi, 6. katta yaşıyor)

Evka 4 Mahallesi’nde (dikey mimaride) dokuz katlı bir apartmanın yedinci katında oturan Ahmet, apartmanı seçme nedenine *Ekonomik nedenlerden dolayı mecburi seçtim. Buranın fiyatı uygundu.* cevabını vermiştir. Ahmet yaşadığı konutta yaşamaya devam edip etmeyeceğine ise *Gönlüm müstakil bir evden yana ama mecbur burada yaşayacağım. Ev kendime ait.* demiştir. Evka 4 Mahallesi’nde yedi katlı bir apartmanın yedinci katında oturan Ayşe’nin ev tercihinde çocuklarının etkisinin olduğunu, burayı tercih etme nedenini de *Deprem olunca güvenilir ve sağlam olması için Evka 4’e taşındım. Buradaki ev fiyatları diğer yerlere göre ucuzdu, evi satın aldık.* hem depreme dayanıklı bir yer olması hem de uygun fiyatlı olması ile açıklamıştır. Evka 4 Mahallesi’nde on bir katlı bir apartmanın, yedinci katında yaşayan Yaşar da bu apartmanı seçme nedenlerinden birinin ucuz olduğunu *Her taraf orman burada. Sağlıklı, ucuz, temiz ve sakin olduğu için seçtik.* sözleriyle belirtmiştir.

Mavişehir Mahallesi’nde (dikey mimaride) on sekiz katlı bir apartmanın beşinci katınca yaşayan Fatih’te bu konutu seçme nedeninin ekonomik olduğunu “*Bu apartmanı seçmemizin nedeni İzmir’in en yeni binalarının olmasıydı. O dönemde müstakil ev oldukça pahalıydı .Biz de bu yüzden bu apartmanı seçtik.*” sözleriyle açıklamıştır.

Limontepe Mahallesi’nde oturan Aybüke, gecekondulu mahallesinde oturma nedenini ekonomik nedenler olduğunu “*Müstakil ev kendi evimiz, gecekondulu burası. Ekonomik nedenlerden dolayı burada yaşamayı tercih ettik. Bahçesi var, rahatça yaşıyoruz. Fakat kışın ısınma derdi var. Çünkü hâlâ Limontepe’de doğalgaz yok. Bu da çok sorun oluyor.*” ifadeleriyle belirtmiştir.

Müstakil evde yaşayan Murat, Limontepe Mahallesi’nde (Yatay mimaride) yaşama nedenin başında ekonomik nedenler olduğunu aşağıdaki sözlerle dile getirmiştir:

“Mardin’den geldiğimizde büyüklerimiz ilk olarak İnciraltı’nda yerleşmek istemiş. Fakat denizden korkmuşlar, o zaman paramız varmış. Deniz taşar diye kabul etmemişler. Sonra yüksek diye Limontepe ‘ye yerleşmişler, o zamanlar. Durak falan yoktu eski İzmir’e otobüsle binmek için yürürdük. Eskiden de çileliydi mahallemiz, şimdi de çileli. Su yoktu, su taşırdık. Okul da yoktu, çocuklar için park yoktu. Şimdi de doğalgaz yok yani yok yoklarıyla bilinen bir mahalle. Sonra bizde artan kira fiyatlarından dolayı burada yaşamaya mecbur kaldık.”

Saha deneyiminde Limontepe Mahallesi’nde yaşayan kişilerin ekonomik durumunun düşük olduğu görülmüştür. Katılımcılardan birinin (Murat’ın da) ifade ettiği gibi gecekondulu olan bu mahallede diğer mahallelere kıyasla imkânlar azdır. Karakaş’ın (2010:11) da belirttiği gibi yoksul bireylerin toplumsal yaşama aktif katılımı sınırlıdır. Sosyal ağların dışına itilen bireylerde bu durum etkinliklere katılımı ve iyileşme oranlarını olumsuz anlamda etkilemektedir. Bu konumlandırma onların kronik bir şekilde yoksulluk yaşamalarına neden olabilmekte, onların toplumla bütünleşmesini zorlaştırabilmektedir. Aynı coğrafi yerde yaşayan kişiler olmasına rağmen farklı dünyalar oluşabilmektedir. Nitekim Karakaş’ın da ifadesiyle araştırmada yer alan dört mahallenin (Limontepe Mahallesi, Mavişehir Mahallesi, Evka 3 Mahallesi Evka 4 Mahallesi) aynı coğrafi yer olan İzmir’de olmasına rağmen farklı dünyalar olduğu belirtilebilir.

Özetle farklı dünyalar olarak nitelendirmemizin en önemli nedenlerinden biri de kişilerin ekonomik koşullarının farklı olması ve tercih ettiği konutlarında bütçelerine göre değişkenlik göstermesidir. Katılımcıların da belirttiği gibi yaşadığı evin fiyatının uygun olması tercih etmelerinde önemli bir etkidir. Koçak Turhanoğlu ve Beklan Çetin'in (2023: 49) yapmış olduğu araştırmada apartmanda yaşayan katılımcının (akademisyenin) ifade ettiği gibi yaşadığı evin kirası ve aidatının uygun olması da ev tercihinin etkilemektedir. Çakır'ın (2014: 9) belirttiği gibi kişilerin konut talebini aylık gelirleri belirlemektedir. Aylık gelir arttıkça konuttan beklentiler de artmakta, daha merkezi ve konforlu yerler seçilmektedir (Altun, 2017: 80-81). Durkaya ve Yamak'ın (2004: 77) belirttiği gibi gelir seviyesi düşük olanlar konutu kiralarken (kiracı), gelir seviyesi yüksek olanlar konutun sahibi (ev sahibi) olmaktadır.

Keleş'in (2012: 373-374) ifade ettiği gibi ödeme gücü olan ya da olmayan her insan ve bir ailenin üyesi olması nedeniyle ödeyebileceklerini sandıkları bir konuta gereksinim duymaktadır. Konut gereksinimini belirleyen demografik özellikler kişilerin ayrıca konut istemini de belirlemektedir. Konut isteminde kişilerin aylık geliri ve konut istem esneklikleri, konutun fiyatı, tercih ve zevkleri etkili olmaktadır. Kalabalık ailelerde konuta ödenecek fiyat kişi başı daha az iken konutun büyüklüğüne ihtiyaç küçük ailelere kıyasla daha fazladır. Bu nedenle bazı kalabalık aileler kötü barınma koşullarına katlanma zorunda kalmaktadır.

Saha araştırmasında kalabalık aileye sahip olan kişilere genellikle gecekondulu mahallesi olan Limontep Mahallesi'nde daha çok denk gelinmiştir. Özellikle kişiler çocukluğunu anlattığında, geçmiş yıllarda barınma konusunda sıkıntılar yaşadığı anlaşılmıştır. Bir katılımcı iki ailenin iki odalı bir evde bir arada yaşamak zorunda (amca, yenge, amca çocukları vb.) kaldığını ifade etmiştir. Mahallede yaşayan Suriyeli göçmenlerin de iki odalı evlerde kalabalık bir şekilde yaşadığı gözlemlenmiştir. Kişilerin gecekondulu mahallesinde yaşama nedenlerinin başında ev fiyatlarının düşük olması gelmektedir. Saha araştırması sırasında bir evin kira bedelinin 1000 TL olduğu dikkat çekmiştir. Muhtar ise kira fiyatlarının 1300-1500TL arasında olduğunu ifade etmiştir. Şehir merkezinden uzakta ve dezavantajlı bölgelerde yer alan gecekondularda alt yapı yetersizliğinin olması kira fiyatlarını düşüren önemli faktörlerdendir. Limontep Mahallesinde doğalgazın hâlâ olmaması da fiyatların düşük olmasını sağlamaktadır. Araştırmamızla benzer olarak Bektaş Ata'nın (2021: 78-108) yaptığı araştırmada da konaklama tercihlerinin kira ödeme durumlarıyla ilişkili olduğu görülmüştür. Bazı

katılımcılar, kira ödememek nedeniyle gecekonuda yaşamayı tercih ettiklerini, konaklamak için kira ödeselerdi bu bölgelerde oturmayacaklarını ifade etmişlerdir. Diğer katılımcılar ise, konaklama masraflarından tasarruf ettikleri için memnun olduklarını ve bu parayı daha öncelikli ihtiyaçlara (temel gıda, çocuk bakımı vb.) yönlendirebildiklerini ifade etmişlerdir. Gecekonuda yaşayan kişilerin bu bölgede yaşama nedenlerinin başında örneklerde de olduğu gibi yüksek kira fiyatları ve düşük gelir seviyeleri yer almakta, dolayısıyla başka bir bölgede yaşayacak durumları kısıtlı hale gelmektedir.

Saha görüşmelerinin yapıldığı tarihlerde ele alınan mahallelerdeki kira fiyatları incelendiğinde en düşük kira fiyatlarının Limontepe Mahallesi'nde olduğu anlaşılmıştır. Evka 4 Mahallesi'nde kira fiyatlarının 7.000-10000 TL, Mavişehir Mahallesi'nde ise 15.000- 140.000 TL arasında olduğu anlaşılmıştır. Evka 3 Mahallesi'nde ise kiraların genellikle apartman dairelerinde 10.000'den başladığına, müstakil evlerde ise (villalarda dahil) 30.000-150.000 TL arasında değiştiği ifade edilmiştir. Belirtilen bu fiyatlar 2023 yılına ait fiyatlardır. Günümüzde bu fiyatların daha da artmış olduğu söylenebilir.

Sonuç itibarıyla yatay mimaride (müstakil evde) oturmanın sınıfsal bir gösterge olduğu iddia edilebilir. Daha geniş, konforlu bir yaşam alanı sunan müstakil evler, daha yüksek sosyoekonomik statüye sahip kişiler tarafından tercih edildiği tespit edilmiştir. Uygun fiyatlı evlerin daha çok dikey mimaride olduğu belirtilebilir. Dikey mimari kişilere, aynı alan içinde daha fazla konut olduğundan dolayı daha uygun fiyatlı seçenekler sunmaktadır. Kişilerin yaşam tarzına ve ihtiyaçlarına göre en uygun konutu tercih ettikleri sonucuna ulaşılmıştır.

11.7. YAŞAMA ALANI TERCİHLERİNİN YATAY VE DİKEY MİMARİDE YAŞAMA GÖRE KARŞILAŞTIRILMASI

İzmir'de, yaşadığı mahallede ve evde yaşama sürelerinin, yaşadıkları konutun ve dairenin kat bilgisi ortalamalarının, yatay ve dikey mimaride yaşama göre karşılaştırılması aşağıdaki tabloda sunulmuştur.

Tablo 26. Yaşadıkları Mekâna İlişkin Bulguların Yatay ve Dikey Mimari Yaşama Göre Karşılaştırılması

Mekân ve Yaşam Özellikleri		Yatay Mimaride Yaşayanlar	Dikey Mimaride Yaşayanlar	p*
Kaç Yıldır İzmir'de Yaşıyorsunuz?	Sayı	192	188	0,490
	Ortalama±Standart Sapma	29,7±14,3	30,8±16,3	
Kaç Yıldır Bu Mahallede Yaşıyorsunuz?	Sayı	192	188	0,066
	Ortalama±Standart	21,1±12,7	18,6±13,3	

	Sapma			
Yaşadığınız Müstakil Ev veya Apartmanda Kaç Yıldır Oturuyorsunuz?	Sayı	191	188	0,000
	Ortalama±Standart Sapma	18,1±12,8	13,6±10,7	
Yaşadığınız Bina Kaç Katlı?	Sayı	193	188	0,000
	Ortalama±Standart Sapma	1,7±0,5	11,0±3,7	
Siz Binanın Kaçınıcı Katında Yaşıyorsunuz?	Sayı	77	188	0,000
	Ortalama±Standart Sapma	1,1±0,4	6,5±3,1	

*: Bağımsız Örneklem t-Testi.

Tabloya göre dikey mimaride yaşayan kişilerin (30,8±16,3) İzmir’de toplam yaşama süresi ortalaması, yatay mimaride yaşayan kişilere (29,7±14,3) göre yüksek bulunmuştur. Fakat bu fark, istatistiksel olarak anlamlı bulunmamıştır (p=0,490). Yatay mimaride yaşayan kişilerin (21,1±12,7) bulundukları mahallede toplam yaşama süresi ortalaması, dikey mimaride yaşayan kişilere (18,6±13,3) göre yüksek olduğu tespit edilmiştir. Ancak bu fark istatistiksel olarak anlamlı değildir (p=0,066). Yatay mimaride yaşayan kişilerin (18,1±12,8) bulundukları müstakil ev veya apartmanda oturma süresi ortalaması, dikey mimaride yaşayan kişilere (13,6±10,7) göre yüksek olduğu tespit edilmiştir. Bu ortalama istatistiksel olarak da anlamlı olarak saptanmıştır (p=0,000). Dikey mimaride yaşayan kişilerin (11,0±3,7) bulundukları binanın kat ortalaması, yatay mimaride yaşayan kişilere (1,7±0,5) göre yüksek bulunmuştur. Bu ortalama istatistiksel olarak da anlamlı bir fark bulunmuştur (p=0,000). Dikey mimaride yaşayan kişilerin (6,5±3,1) kendi yaşadıkları dairenin kat ortalaması, yatay mimaride yaşayan kişilere (1,1±0,4) göre yüksek bulunmuştur. Bu ortalama istatistiksel olarak anlamlı bir fark olduğu görülmüştür (p=0,000).

11.8. AİLE ÖZELLİKLERİNİN YATAY VE DİKEY MİMARİ YAŞAMA GÖRE KARŞILAŞTIRILMASI

Aile özelliklerinin yatay ve dikey mimari yaşama göre karşılaştırılması aşağıdaki tabloda verilmiştir.

Tablo 27. Aile Özelliklerinin Yatay ve Dikey Mimari Yaşama Göre Karşılaştırılması

Mekân ve Yaşam Özellikleri		Yatay Mimaride Yaşayanlar	Dikey Mimaride Yaşayanlar	p*
Kaç Yıldır İzmir’de Yaşıyorsunuz?	Sayı	192	188	0,490
	Ortalama±Standart Sapma	29,7±14,3	30,8±16,3	
Kaç Yıldır Bu Mahallede Yaşıyorsunuz?	Sayı	192	188	0,066
	Ortalama±Standart Sapma	21,1±12,7	18,6±13,3	
Yaşadığınız Müstakil Ev veya Apartmanda Kaç Yıldır Oturuyorsunuz?	Sayı	191	188	0,000
	Ortalama±Standart Sapma	18,1±12,8	13,6±10,7	
Yaşadığınız Bina Kaç Katlı?	Sayı	193	188	

	Ortalama±Standart Sapma	1,7±0,5	11,0±3,7	0,000
Siz Binanın Kaçınıcı Katında Yaşıyorsunuz?	Sayı	77	188	0,000
	Ortalama±Standart Sapma	1,1±0,4	6,5±3,1	

*: Ki-kare testi.

Tabloya göre, modern çekirdek ailede yetişen (%51,0), şu anda da modern çekirdek ailede yaşayan (%51,0) ve evde aile içi problem yaşamayan (%52,2) kişilerin, yatay mimaride yaşama oranları daha yüksek bulunmuştur. Fakat bu oranlarda istatistiksel olarak anlamlı bir sonuç elde edilmemiştir. ($p>0,05$). Çocuk sahibi olmayanların (%63,0) yatay mimaride yaşama oranı, çocuk sahibi olanlara (%45,8) göre yüksek ve istatistiksel olarak da anlamlı bir fark bulunmuştur. ($p=0,003$). Tablo 27'ye göre, modern çekirdek ailede yetişen (%51,0), şu anda da modern çekirdek ailede yaşayan (%51,0), evde aile içi problem yaşamayanlarda (%52,2), yatay mimaride yaşama oranları daha yüksek bulunmuştur. Fakat bu oranlar istatistiksel olarak anlamlı çıkmamıştır. ($p>0,05$). Çocuk sahibi olmayanların (%63,0) yatay mimaride yaşama oranı, çocuk sahibi olanlara (%45,8) göre yüksek ve istatistiksel olarak da anlamlı bir fark bulunmuştur. ($p=0,003$). Yatay mimaride yaşayan katılımcıların büyük çoğunluğunun çekirdek ailede yaşadığı ve çekirdek aileye sahip olduğu anlaşılmıştır.

Aile insanların birlikte yaşadığı en küçük sosyal gruptur. Toplumdan topluma ailenin yaşadığı konutun biçimi ve boyutu farklılık göstermiştir. Günümüzdeki konutlara bakıldığında; çekirdek ailenin yaşadığı konutla ataerki ailenin yaşadığı konutların farklılık gösterdiği görülmüştür. Ailenin yapısının değişimi, ihtiyaçların ve ihtiyaçlara verilen cevapların da değişmesine neden olmuştur. Dışa kapalı olan geleneksel konutta içe dönük bir ev planı hakim olmuştur. Sadece uyuma eylemi için kullanılan odaların merkezinde aile bireylerinin bir araya gelerek vakit geçirdikleri alanlar yapılmıştır. Günümüzde çekirdek ailenin yaygınlaşmasıyla konut planı da değişime ve dönüşüme uğramış, boyutu ve biçimi aileye paralel olarak küçülmeye başlamıştır (Orhan Şahan ve Ercan, 2021: 3678). Özellikle dar alanda olan dikey mimari biçimiyle, nüfus yoğunluğunun konut ihtiyacını karşılamak için çok sayıda hanenin bir arada yaşamasına imkân sağlayan küçük konutlar yapılmaya başlamıştır. Kentsel mekân üzerine inşa edilen dikey mimariye sahip apartmanlar, Lefebvre'nin (1991: 53-59) ifadesiyle kapitalist sistemin devamlılığını sağlayan mekânlardan biri haline geldiği belirtilebilir. Yapılan bu araştırmada da yaşanan mekânın insan üzerinde bir etkisi olup olmadığına yönelik sorular sorulmuştur. Bu sorulardan biri olan anketin son sorusu olan

“Yaşadığınız müstakil evin veya apartman dairesinin sizi bireysel ve toplumsal olarak etkilediğini düşünüyor musunuz? Açıklar mısınız?” verilen cevaplar incelendiğinde katılımcıların bazıları mekânın aile üzerine etkisine yönelik aşağıdaki açıklamalarda bulunmuştur:

Yatay mimaride yaşayan erkek katılımcı müstakil evde yaşamının kadınları özgür hissettireceği için mutlu edeceğini, böylece çiftlerin mutluluklarını da pekiştireceğini şu sözlerle dile getirmiştir:

“Müstakil evde zaman geçirmek hobi olarak daha iyi. Bahçem büyük olsa büyük ihtimalle hiç dışarı çıkmam. Apartmanda yaşamak sıkıcı gelirdi bana. Orada komşuluk yok. Bizim mahallede komşu kadınlar bir araya gelip muhabbet ediyorlar ama apartmanda öyle olacağını zannetmiyorum. Ee enerjilerini nasıl sarf edecekler. Sonra da eşlerinin başını ağrıtıyorlar. Müstakil evde kadın mutlu olursa adam da mutlu olur. Adam evine gelir, çocuklarının başında durur. Ailelerin birliği için bence müstakil ev daha iyi.” (Erkek, 63 yaşında, Erkek, Uşaklı, Emekli, Evka 3 Mahallesi, Müstakil ev)

Yatay mimaride yaşayan bir katılımcı, özel bir yaşam alanının verdiği huzuru şu şekilde dile getirmiştir:

“Tabii ki var apartmanda konforlu değilsin. En ufak seste rahatsız oluyorsun. Müstakil evde sadece senin sesin, ailenin sesi var. Huzur var. Bu durum da ailene, işe yansıyor.” (Erkek, 30 yaşında, Manisalı, İşveren, Evka 3 Mahallesi, Müstakil ev)

Yatay mimaride yaşayan bir erkek katılımcı dikey mimaride ailelerin mutsuz olduğunu şu sözlerle belirtmiştir:

“Müstakil ev kesinlikle insana huzur veriyor. Bahçesinin olması, sağlıklı bireylerin yetişmesini sağlıyor. Apartmanda mutsuz anne, baba ve çocuklar oluyor.” (Erkek, 37 yaşında, Amasyalı, İşçi, Evka 3 Mahallesi, Müstakil ev)

Yatay mimaride yaşayan bir katılımcı, geniş ailenin sunduğu destek ve değerlerin çocukların geleceği için önemli olduğunu şu sözlerle belirtmiştir:

“Yaşadığım ev iki katlı. Annem ve babam birinci katta, biz ikinci katta yaşıyoruz. Ben ve çocuklarım kendimizi burada güvende hissediyoruz. Çocuklarımın kalabalık aile ve sülale içerisinde kültürel miraslarını daha bağlı

büyütmek için burada yaşamayı tercih ediyoruz. Aslında imkânımız var istesek apartmana da gideriz ama onların burada yetişmesini onların geleceği için daha iyi görüyorum.” (Kadın, 53 yaşında, Vanlı, Ev hanımı, Limontepe Mahallesi, Müstakil ev)

Yatay mimaride yaşayan bir kadın katılımcı da çocuğunun özgürce yetişmesini istediği için müstakil evde yaşadığını dile getirmiştir:

“Evet etkisi olduğunu düşünüyorum. Müstakil evde çocuğumu hiçbir şekilde kısıtlamıyorum. Apartmanda yaşasaydık büyük ihtimalle “sus, yapma, dur” ikazlarım daha fazla olurdu. Böyle olunca da çocuğum mutlu olmazdı. Bence müstakil evdeki aileler bu yüzden daha mutlu ve huzurlu. Apartmanda insanlar gürültüden dolayı hem rahatsız oluyorlar. Hem de huzursuz hissediyorlardır. Arkadaşlarım bana gelince müstakil evde yaşadığım için “çok şanslısın” diyorlar, halbuki ben boşanmış bir kadıyım. Çocuğumu daha çok düşünmek zorundayım. Onun mutluluğu için burada kalmalıyım.” (Kadın, 35 yaşında, İzmirli, Muhasebeci, Evka 3 Mahallesi, Müstakil ev)

Bir katılımcı da yatay mimarinin çocuklar için doğa dostu bir yer olduğunu şu sözlerle dile getirmiştir:

“Müstakil evler, çocuklar için tam doğa dostu bir yer. Çocuk burada yetişince hoşgörüyü, saygıyı, üretmeyi, sevmeyi, dokunmayı, kırmamayı ve daha birçok şeyi öğrenir. Huzurlu bir toplum için huzurlu bir aile, huzurlu bir aile içinde mutlu olan çocukların varlığı kıymetlidir.”(Kadın, 36 yaşında, Elazığlı, Ev hanımı, Limontepe Mahallesi, Müstakil ev)

Yatay mimaride yaşayan bir katılımcı da müstakil evin sunduğu avantajlardan birinin de çocukların bahçede oyun oynayabilmesi olduğunu belirtmiştir:

“Müstakil evde çocuğum mutlu. Aile büyüklerim gelince rahat ediyor. Arkadaşlarım gelince özeniyor. Çocuğumla birlikte verimli bir vakit geçirmemi sağlıyor. Apartmanda yaşasak bütün gün alışverişte takılırız. Burada bahçede oyun oynayabiliyoruz. Bu durum da ailemizi olumlu etkiliyor, bizim için müstakil evde yaşamak çok büyük bir avantaj.” (Erkek, 42 yaşında, Artvinli, Evka 3 Mahallesi, Müstakil ev)

Dikey mimaride yaşayan Bulgaristanlı bir katılımcı da yaşanan konutun türünün aileyi etkilediğini ifade etmiştir. Toplumun akıl, ruh ve beden sağlığı için

yaşanılan mekânın önemli olduğunu, müstakil evin bu yüzden temel bir hak olduğunu açıklamıştır:

“Evet etkilediğini düşünüyorum. Çünkü toplumun en küçük parçası ailedir. Aile ya da bireylerin barınma alanı kişinin sosyolojik ve psikolojik durumunu etkilemektedir. Aileyi etkileyen her şey toplumu da etkilemektedir. Toplumun akıl, ruh ve beden sağlığı için müstakil evde yaşamak bir ihtiyaçtan ziyade bana göre öncelikli olması gereken bir adımdır. En temel hakkıdır. Yurt dışında genellikle müstakil ev daha fazla. Mutlu ülkelere bakın herkes bahçeli müstakil evlerde oturuyor.” (Erkek, 34 yaşında, Bulgaristanlı, İşçi, Evka 4 Mahallesi, 8. katta yaşıyor)

Bazı katılımcılar ise yaşanılan mekândan ziyade ailedeki sevgi, destek ve güvenin daha önemli olduğunu, bu açıdan mekânın ikinci planda kaldığını şu sözlerle dile getirmişlerdir:

“Psikolojimizi yaşadığımız yer değil de aile daha çok etkiliyor.” (Kadın, 23 yaşında, İzmirli, Öğrenci, Evka 3 Mahallesi, Müstakil ev)

“Psikolojimizi oturduğumuz yer de etkiliyor. Fakat en çok da aile etkiliyor. İster istemez birçok kişiyle gün içerisinde etkileşim halinde oluyoruz. Anne baba gibi aile fertlerinin toplumsal yargıları belli bir yaşa, bilgi düzeyine kadar sizi etkisi altında bırakıyor. Ancak bu etkiler daha fazla bilgiye erişebilirlik sayesinde ayıklanıyor.” (Erkek, 32 yaşında, İzmirli, Yatırımcı, Mavişehir Mahallesi, 13. katta yaşıyor)

“Müstakil evin veya apartman dairesinin hayatımıza bir etkisi olduğunu düşünmüyorum. İnsanları etkileyen unsurun ev ve yaşam alanı olduğunu değil, aile olduğunu düşünüyorum.” (Erkek, 24 yaşında, İzmirli, Kuaför, Evka 3 Müstakil ev)

Çocukların yetiştiği ortamdan çok ailedeki ilişkilerin çocuğun yetiştirme tarzını, kişisel gelişimini ve mutluluğunu belirlediği ifade edilebilir. Yapılan bu araştırmada katılımcılarında belirttiği gibi ailedeki sevgi ve saygı, fiziksel ortamın soğukluğunu sığağa, çirkinliğini güzele dönüştürüp, çocukluk yıllarını unutulmayacak kadar kıymetli hissettirebileceği söylenebilir.

Özetle Bayer'in (2013: 105) de belirttiği gibi toplumların yapısında yaşanan değişim ve dönüşümler toplumun en küçük yapı taşı olan aileyi de etkilemektedir.

Katılımcıların ifadelerinden yatay mimarinin genellikle daha geniş bir alana sahip olmasından dolayı dikey mimariye kıyasla mahremiyetin daha fazla olduğu iddia edilebilir. Bu durumun da aile bireylerinin kendilerine ait alanlarda rahatça vakit geçirmelerine olanak sağladığı söylenebilir. Aile içi iletişimde bu durum, çiftlerin birbirleriyle olan ilişkilerinde daha özgür olmalarına imkân verdiği, bu nedenle de evliliğin devamını arttırdığı iddia edilebilir. Bunun yanı sıra yatay mimaride olan geniş bahçeler veya ortak alanlarda aile içi etkileşimi artırdığı belirtilebilir. Toplumsal değerlerin korunduğu ailede özetle fiziksel mekândan ziyade bireyler arasındaki ilişkiler, sosyal bağlar ve sorumluluklara bağlı olarak aile dinamiklerinin değiştiği belirtilebilir.

Yatay mimaride yaşayan kişilerin büyük çoğunluğunun çekirdek ailede yetiştiği ve şu an da modern çekirdek ailede yaşadıkları görülmüştür. Çekirdek ailede yaşama durumu TÜİK'in (2023) yayınladığı 2023 verileriyle örtüşmektedir. TÜİK geniş aileden oluşan hanhalklarının sayısının düştüğünü belirtmiştir. Yapılan bu araştırmada Limontepe Mahallesi'nde geniş aileye sahip kişilere diğer mahallelere kıyasla daha çok rastlanılmıştır. Geniş ailede yaşayan kişilere gecekondulu mahallesi olan Limontepe'de daha çok rastlanılmasının nedeninin kırsal kesimden göç eden kişilerin bir arada yaşaması, gelir düzeyinin düşük olması, çocuk bakımından aile üyelerinden destek alınması, ekonomik olarak geçinemeyen ailelerin bir araya gelerek ekonomik olarak destek sağlamanın etkili olduğu iddia edilebilir. Yapılan derinlemesine görüşmede Limontepe Mahallesi'nde yaşayan Erdal, eşinden boşandıktan sonra hem ekonomik nedenlerden dolayı hem de çocuğunun bakımından dolayı ailesinin yanına geldiğini belirtmiştir. Kuzen ve yeğenleriyle birlikte bu evde yaşadığını, işe giderken oğlunu güvenle ailesine bırakabildiğini ifade etmiştir.

Limontepe Mahallesi'nde de yaşayan bazı gecekondulu sakinlerinin Öztürk ve Altuntepe'nin (2008: 1606) ifade ettiği gibi eş, kayınvalide, kayınpeder ve eşinin kardeşleri ile bir arada yaşadığı anlaşılmıştır. Limontepe Mahallesi'nde anket sırasında kayınvalidesi ve epleriyle bir arada yaşadığını belirten kadın katılımcı da geniş olan bir ailede yaşamasının nedeninin kira fiyatları olduğunu, apartmana taşınmadığını "*Burası bedava. Eşimin düzenli işi yok. Burada mecbur bir arada yaşıyoruz. Küçük kaynım da yeni evlendi. Üç göz odada mecbur yaşamak zorundayız.*" diyerek belirtmiştir.

Saha araştırmasında boşanmış ebeveynlerin anne-çocuk veya baba-çocuk bir arada yaşadıklarına denk gelinmiştir. Ele alınan mahallelerde neredeyse tamamına

yakını çekirdek aileye sahip kişilerdir. Yapılan bu araştırmada yatay mimaride yaşayan kişilerin büyük çoğunluğunun çekirdek aileye sahip olmasının nedeni, özellikle ekonomik düzeyi yüksek olan Evka 3 Mahallesi'nde yaşayan kişilerin eğitim seviyelerinin yüksek olması olduğu iddia edilebilir. Yapılan saha araştırmasında çocuk sahibi olmayan çiftlerin de dikey mimariye kıyasla yatay mimaride fazla olması dikkat çekmiştir. Sakman'ın (2021) ifade ettiği gibi kendi iradeleriyle çocuk sahibi olmak istemeyen gönüllü çocuksuzluk kararı alan kişilerin günümüzde yaygınlaştığı belirtilebilir. Yapılan araştırmalarda gönüllü çocuksuzluğun nedeninin artan eğitim ve gelir seviyesi olduğu açıklanmıştır (Keizer vd., 2008; Abma ve Martinez, 2006; Heaton vd., 1999; Bachu, 1999; Abma vd., 1998; Krishnan, 1993; Somers, 1993; Jacobson ve Heaton, 1991). Yapılan bu araştırmalara benzer olarak gecekondü mahallesi olan Limontepe Mahallesi'ne (yatay mimari) kıyasla Evka 3 Mahallesi'nde (yatay mimari) yaşayan, özellikle eğitim ve gelir düzeyi yüksek kişilerin bazılarının “gönüllü çocuksuz” oldukları dikkat çekmiştir. Çocuk sahibi olmayan çiftlerin ekonomik olarak daha az masrafa sahip oldukları, kendilerini rahat ve özgürlüklerini önemsedikleri, evcil hayvan besleyebilecekleri, istedikleri hobileri yapabileceği için yatay mimaride yaşadıkları iddia edilebilir.

Yapılan bu araştırmada anlamlı bir fark olmamasına rağmen aile içi problemleri olan kişilerin yatay mimariye kıyasla dikey mimaride fazla olduğu görülmüştür. Dikey mimaride aile içi problemlerin daha fazla olmasının nedeni apartman dairelerinin küçük ve yaşam alanının dar olmasının etkisi olduğu iddia edilebilir. İç içe, sıkışık bir yaşamı yansıtan dikey mimaride komşuların birbirine yakın olması ses yalıtımının tam anlamıyla olmaması da küçük sorunların daha da büyümesine sebep olabilir. Ailelerin iç içe olması da beraberinde sosyal baskıyı getirebilir. Çocuklar, eşler veya aileler arasında kıyaslamalara sebep olabilir. Buna örnek olarak yapılan anket sırasında kamelyadaki bir çifti gösteren 57 yaşındaki erkek katılımcı, *Bak bunlar bizim yan komşular. İnan hiç tartışmıyorlar. Adam ne derse kadın yapıyor. Benim hanım yapmıyor. Ona diyorum 'Şu kadın gibi az söz dinle Vay efendim niye o kadını örnek gösteriyormuşum. Bir ay bu yüzden benimle konuşmadı.* demiştir. Dolaylı yoldan bir beklenti veya zorunluluk hissettirme amacı taşıma ihtimali olan bu durumun gerginliğe neden olduğu söylenebilir. Aynı zamanda dikey mimaride çok hanenin bir arada olması yani sıkışıklık durumu da kişilerin rahatlıkla hareket etmemesine neden olmaktadır. Bu durum da hem çocukların hem de yetişkinlerin mutlu olmamasına, gerilim ve tartışmalara sebep

olabilir. Apartman dairelerinde sürekli gözetlenme, dolaylı veya dolaysız olarak komşulardan etkilenme durumu yani *apartman baskısı* da aile içi iletişim problemlerinin yaşamasına neden olabilir. Yapılan bu araştırmada aile içi problemlerin bir diğer nedeninin de kişilerin şehir hayatının kalabalığı, trafik sorunu, apartman kargaşasını yaşamaları olduğu belirtilebilir.

Ayrıca sürekli başkalarıyla etkileşim halinde olan kişiler sosyal tükenme ve yorgunluk yaşarlar (Gulotta, 2024). *Sosyal yorgunluk* yaşayan kişilerin durumları da aile içi problemlere neden olabilir. Bu yorgunluk hali kişinin eve yorgun gelmesine, stresli, gergin, üzüntülü, sabırsız ve sinirli olmasına neden olduğu söylenebilir. *Sosyal yorgun* olan kişilerde empati eksikliği, aile üyeleriyle anlaşamama ve iletişim kopukluğu daha fazla olabilir. *Sosyal yorgunluğun* üstüne bir de aile içi problem ve sorumluluklar da eklenince bireyin daha da mutsuz olmasına böylece boşanma ve şiddete neden olabileceği iddia edilebilir. Yapılan bu araştırmada Evka 4 Mahallesi'nde kahvehanede denk gelinen erkekler, kamelyalarda, parkta denk gelinen kadınların bu durumdan daha çok sitem ettikleri dikkat çekmiştir. Erkeklerden bazıları, gece apartmanda gürültü nedeniyle uyuyamadıklarını ve sabah işe giderken insanlarla muhatap oldukları için yorulduklarını dile getirmişlerdir. Akşam eve geldiklerinde ise çocuk ve eşlerinin onları dinlendirmediklerini hatta tam tersi yorgunluklarına yorgunluk eklediklerini ifade etmişlerdir. Benzer şekilde kadınlardan bazıları da hem kendi ailesinin hem eşinin ailesinin onları üzdüğünü, komşuların seslerinden ve anlaşamamazlıklarından dolayı huzursuz olduklarını, iş yerindeki huzursuz durumlarının kendilerini yorgun hissettirdiklerini ifade etmişlerdir. Bu nedenle katılımcıların bazıları bu durumların aile içi problemlere neden olduğunu, öfke kontrol problemi yaşadıklarını belirtmiştir. Dikey mimaride yaşayan esnaf olan bir erkek katılımcı, *sosyal yorgun* olduğunu şu şekilde dile getirmiştir:

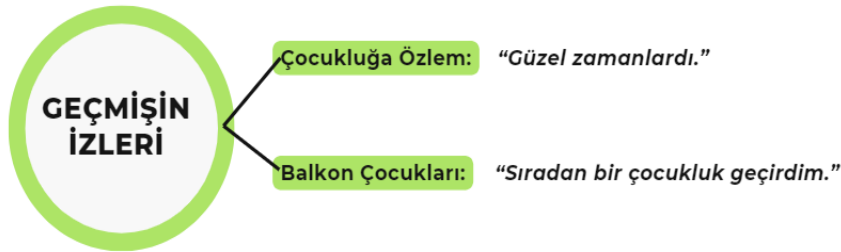
“Kendimi bu hayatta aşırı yorgun hissediyorum. Artık tahammülüm yok insanlara. Ufak sesten, küçük bir şikayetten öfkeleniyorum. Apartmanda da görünce selam vermeye üşendiğim kişiler var. Adama selam veriyorum. Bir saat bana dert anlatıyor. Bende eve gidince küçük bir şeyden nem kapıyorum. Çocuklarım da beni kötü bir baba ilan etti. Halbuki ben onların iyiliği için bir günde kaç kişiyle muhatap oluyorum.” (Erkek, 49 yaşında, Adıyamanlı, Esnaf, Evka 4 Mahallesi, 5. katta yaşıyor)

Bu açıdan günümüzde yaşanan *sosyal yorgunluğun* da aile bireylerini etkileyen önemli bir etken olduğu iddia edilebilir. Canatan ve Yıldırım'ın (2011: 84) belirttiği gibi aile kurumu hem bireysel hem de toplumsal yaşam için önemlidir. Sürekliliği olan aile kurumu kendini geleceğe de taşıyan önemli bir kurumdur. Yapılan bu araştırmada mekânın aile üzerinde dolaylı olarak da etkisinin olduğu anlaşılmıştır. Yatay ve dikey mimarinin insanların sosyal ilişkileri, psikolojisi, mahremiyet algısı ve yaşam tarzlarını üzerinde farklı etkiler yarattığı söylenebilir. Bu bağlamda ailenin dinamiklerini dolaylı olarak etkilediği belirtilebilir.

11.8.1.Geçmişin İzleri

Bachelard'ın (2014: 29-41) insan ruhunu analiz etmek için bir araç olarak gördüğü evi, özellikle de çocukluktaki evin önemi üzerinde durmuştur. Barlas'ın (2019: 62) da ifade ettiği gibi çocukluktaki ev, bellek mekânlarının ilkidir. Çocukluk evi, insanın yaşadığı hatıralarını, düşlerini, yaşamına ait kritik evreleri, kendi dışında başkalarıyla ilk defa yüzleştiği, geleceğe dair planlarının olduğu yerlerdir. Yaşamın temsiliyet nesnesi olan ev, çocukluk yıllarında geleceğe dair olumlu etkiler bırakmasının yanı sıra bazı insanlarda olumsuzlukların olduğu (örneğin; “görünmez bir çocukluk” geçirdiğini belirten, babasının ve annesinin öldüğü bir mekân olarak hatırlayan katılımcıların ifadeleri gibi) bir kavrama ve mekâna dönüşebilmektedir. Barlas'ın (2019) da tam anlamıyla açıkladığı gibi anıların ve hatıraların kapalı kutudaki yerleşkesi olan çocukluk evi, dünyayı anlamlandırmak isteyen insanların, çocukluktan sonra nerede yaşarsa yaşasın beraberinde getirdiği yerlerdir.

Şekil 5. Geçmişin İzleri Kategorisi ve Kodları

Bu kapsamda araştırmada Şekil 5'te gösterildiği gibi geçmişin izleri kategorisinde çocuklukta yatay ve dikey mimaride yaşamının, etkisinin olup olmadığına

yönelik sorulara verilen cevaplar analiz edilmiştir. Verilen cevaplar çocukluğa özlem ve balkon çocukları kodlarıyla incelenmiştir.

11.8.1.1.Çocukluğa Özlem

Aydın'ın Köşk ilçesinde çocukluğunu geçiren katılımcılardan biri olan Yunus, çocukluğunda yaşadığı evi “*Köşk çok güzel bir yer gerçekten adı gibi. Müstakil bir evde büyüdüm bahçesi vardı .Komşularımızla içli dışlıydık Babam öğretmen olduğu için hem ona hem de bize çok saygı duyarlardı. Bahçemiz genişti tüm meyve ağaçları vardı desem yeri var. Pazardan pek bir şey almazdık benim bahçede salıncağım vardı.*” sözleriyle açıklamıştır. Yunus bu evin bahçesinde gerçekleşen anısını ise şu şekilde dile getirmiştir:

“Babam bana karne hediyesi olarak kırmızı bir bisiklet almıştı. Annem de bu bisikleti süslemiş. Akşam yemeğinden sonra bana sürpriz yapıp, hediyem olan bisikleti göstermişlerdi. O kadar mutlu olmuştum ki anlatamam. Bahçede o gün akşam hep sürdüm. Sabah bir kalktım, bisikletimi bahçeden çalmışlar. Ağla ağla, beni susturamadılar. Bu olayı hiç unutmam. Daha sonra babam aldı ama hâlâ bir bisiklet görsem bunu hatırlar gülerim.”

Bu evde yaşadığı anıyı ise hâlâ unutamadığını, çocukluğundaki bu evde ilerde de yaşama hayali kurduğunu “*Gelecekte anne babamın şu an yaşadığı, çocukluğumun geçtiği müstakil, bahçeli, şirin olan evimizde yaşamak isterim. Bol meyve ağaçları olan bu evde yaşarsam mutlu olurum.*” sözleriyle dile getirmiştir.

İlçede olan müstakil ve bahçeli bir evde yaşadığını söyleyen Adem, çocukluğundaki eve yönelik hatırladığı anıyı şu sözlerle dile getirmiştir: “*Eve gelmek bile mutlu ediyordu. Erken yaşta annemizi kaybettik. Biraz onun burukluğu vardı. Elektrik gelince mutlu olmuştuk. Günlerce oynamıştık*”.

Müstakil ve bahçeli evde yaşayan İlknur ise çocukluk yıllarını “*O zamanlar büyük aileydik. Dedem ninem bizde yaşıyordu.*” sözleriyle açıklamıştır. Geleneksel bir ailede büyüyen ve yatay mimaride çocukluk geçiren İlknur, çocukluk anısını şu şekilde açıklamıştır:

“Komşumuzun oğlu kız kardeşimin ayağını tartışmalarından dolayı yanık poşet atmıştı. Kardeşim ayağını yakmıştı. Ben de buna dayanamadım. Komşumuzun kapısı yeni boyanmıştı. Ben de onların kapısında boydan boya çizdim. Sonra anneme şikayete geldiler. Annem beni sıkıştırdı “neden yaptın”

diye. Ben de dedim ki “kardeşimin canını yaktılar, ben de onların canını yaktım dedim. Çocukken de şimdi de hakkını arayan herkese hakkettiği değeri veren biriyim.”

Yaşar ise çocuklukta yaşadığı evi *“Babam varlıklıydı. Köyün en iyi evi bizim evdi, ağa eviydi. Topraktan yapılmıştı. Geniş, bahçeli, kapısında atların olduğu, iki katlı bir evdi.”* şeklinde açıklamıştır. Yatay mimaride büyüyen Yaşar’a, çocuklukta evde hatırladığı anı sorulduğunda *“Ben okuldan gelmişim. Annem ölmüş. Kapıda herkes vardı. En acı günüm, o gündü. O gün okul çantamı bıraktım. Bir daha da asla almadım.”* demiştir. Çocukluk evi bu anıda olduğu gibi olumsuz olaylarında hatırlandığı yerlerdir.

Yatay mimaride çocukluk geçiren Gülseren ise çocuklukta yaşadığı evi *“İki katlı bir evdi. Alt katta abimgil, üst katta biz otururduk. Bahçesi yoktu. Altı üstü yoldu.”* şeklinde açıklamıştır. Yatay mimaride çocukluk geçiren Güler ise çocuklukta yaşadığı evi *“Müstakil bir evde yaşadık. Bahçesi de vardı. Güzel, şirin bir evdi. Fakat fakir olduğumuz için evde çileli bir yaşam vardı, ama o yıllar çok mutluyduk.”* sözleriyle belirtmiştir.

Çocukluğunda iki katlı, bahçeli eski bir Yunan evinde yaşadığını anlatan Fatih ise bu evdeki anısına özlem duyduğunu *“Annem ve babam döveceği zaman alt kata kaçırdım. Anneannem alt katta yaşıyordu. Çocukken evimizin dışında mutfak ve lavabo vardı. Mutfağın üstüne kilim serer, orada yatardık. Güzel zamanlardı.”* sözleriyle açıklamıştır.

Yatay mimari olan Limontepi Mahallesi’nde, çocukluk geçiren Aybüke ise çocuklukta evini *“Hep gecekonduda yaşadık, bahçeli bir evimiz vardı.”* şeklinde açıklamış, bu ev ve bahçesinde yaşadığı anıları ve çocuklukta mahalle kültürünü özlediğini ise şu sözlerle belirtmiştir:

“Mahallede erkekler ve kızlar yakar top oynardık. Benim en güzel anılarımdı. Bunun dışında toplu oturmalar, çay günlerimiz olurdu. Çocukluğumuzda depresyon olmuştu. Çok korkmuştuk. Depremden sonra tüm komşularla toplanıp bahçede oturup, kısır yapıp yedik. Çok güzeldi, o günleri özliyorum.”

Doğduğu ev müstakil bir ev olan Erdal da çocuklukta ayrıca apartman deneyiminin de olduğunu *“Erkek kardeşim doğunca apartmana geçtik daha sonra yine*

müstakil bahçeli bir evde yaşadık.” şeklinde açıklamıştır. Çocuklukta yatay mimaride yaşayan Erdal’ın mahallede geçen anısını “Yaramaz bir anımı anlatayım, komşumuz vardı. Onların bahçesinde sansar ve kedi duruyordu. Sansarı uzaklaştırayım diye taş attım, önce evin kapısına sonra içerideki vitrine, vitrinin ortasındaki televizyona denk gelmişti. Televizyon kırılmıştı sonra şikayet üzerine şikayet yedim. Babam benim yüzümden komşuya televizyon almıştı. Bana da kızmıştı.” sözleriyle açıklamıştır.

Paşa Konağı’nda doğduğunu söyleyen Ayşe ise çocukluğunda tek katlı mütevazı bir evde yaşadığını belirtmiştir. Çocukluğunda yaşadığı ev ve mahallede geçen anısını ise şu sözlerle ifade etmiştir:

“Bir an hatırlayamadım. Bende unutkanlık var. Çocukken “gül ağacı değilim” türküsünü çok seviyordum. Bahçemizdeki ağacın başına çıkıp, “kara tren gelmez mola, düdüğünü çalmaz mola” türküsünü söylediğimi hatırlıyorum. Ağacın altından geçen amca, “aferin” dedi. Çok utandım, hemen eve kaçtım. Eve gittim çünkü amca sonrasında güldü, çok bağırmışım. Şimdi hatırladıkça ben de gülüyorum.”

Asya ise çocukluğunda yaşadığı evi “Güzel, yeni taştan yapılmış bir evdi. Bahçemiz vardı onun önünde tarlamız vardı. Geniş bir evdi.” sözleriyle açıklamıştır. Çocuklukta bu evin bahçesi ve mahallesinde yaşadığı anısı şu şekildedir:

“Bir kere bizim köye Çingeneler gelmişti. Biz de onları kızdırdık. Amcamın oğlu beni dama sakladı. O zaman çok korktum. Hatırlayınca çok iyi hissettim. Bir kerede amcamların havuzu var, havuza girdik, bir çıktık ki kıyafetlerimiz yok. Arkadaşlar alıp kaçmış, sonra üstümüzü geri getirdiler ama çok ağladık çok. Güzel anılardı, bir günde bizim bahçede kayısı ağaçları var. Arkadaşlarım sürekli oradan kayısı toplardı, ben de kimseye söylemezdim, arkadaşlarıma bana küsmesini istemiyordum. Arkadaşlarımla bu yüzden iyi geçinirdik.”

Tek katlı, bahçeli bir evde yaşayan Nizam da çocukluğunda evlerinin bahçesinde gerçekleşen sünnet düğününü hiç unutamadığını belirtmiştir: “1969 yılında deprem yaşamıştık bu depremi ve bahçemizde gerçekleşen sünnet törenimi hiç unutmuyorum. Çok güzeldi. Akşehir’de herkesin özendiği bir sünnet düğünüydü. Çok mutluydum.”

Limontepe Mahallesi’nde çocukluk geçiren Erdal ise çocukluğunda yaşadığı evi “Kalabalık bir aileydik. Önce küçük bir ev yaptık, sonra onu oda ekleye ekleye büyüttük. Gecekonduydü. Bahçeliydi.” sözleriyle açıklamış, çocukluk yıllarına özlemini ise “O

yıllarda menfaat, çıkar ilişkisi yoktu. Karşılıksız birbirimizi severdik. İnsanlar birbirine koşardı. Şu an öyle değil. Şu an herkes menfaatçi. Temiz, saf günlerdi.” ifadeleriyle belirtmiştir.

Sivas’tan İzmir’e göç eden Semanur ise çocuklukta evini “Bahçeli, bahçesinde keçiler ve tavuklar olan, etrafta çok az evler vardı. Bana göre büyük şehirde bir köyü resmen.” sözleriyle açıklamıştır. Çocukluğunda bu evde ve mahallede yaşadığı anısı sorulduğunda, “Bizim oturduğumuz ev bahçeli bir evdi. Ankara Caddesi’nde apartmanlar yapılmaya başlamıştı. O dönemlerde çocuklukta onlarla bizim aramızda oluşan şey, onlar apartman çocuğuydu. Biz onları öyle görüyorduk onlar da bizi varoş olarak görürlerdi. Zenci -beyaz ilişkisi gibi bir şeydi. Halbuki İzmir’in merkezinde yaşıyorduk.” demiştir. Semanur çocukluğunda yaşadığı bu etiketlemeyi pek unutamadığını dile getirmiştir. Çocukluk yıllarının nasıl olduğu sorulduğunda ise “Görünmez bir çocukluk geçirdim. Görünmeyince söz hakkın olmaz. Kimse sana bir şey demez, yok sayılan bir çocukluk”. cevabını veren Semanur, ailesinin ilgisiz tutumundan dolayı da yanlış bir karar verip, evden kaçarak bir evlilik yaptığını dile getirmiştir. Çocukluk yıllarında hatırlamanın onu mutlu etmediğini ise “Mutlu olmadım. Çok uzak geldi, o yılları sanırım ben kafamda değiştirmişim.” ifadesiyle belirtmiştir.

Dikey mimaride çocuklarını büyüten 52 yaşındaki kadın katılımcı, çocukluk yıllarında rahat bir şekilde çocukluk geçirdiğini, çocuklarının bu durumdan mahrum kaldığını şu sözlerle dile getirmiştir:

“Müstakil evde mutluyum. Bana gelen arkadaşlarım, komşularım çok mutlu oluyor. Apartmanda büyüttüm çocuklarımı diken üstünde; “aman yapmayın”, “aman susun”, bağıra bağıra bir hal oldum. Onları kısıtladım. Komşu üzülmesin, şikayet almayalım diye onları üzdüm. Çocuklar hâlâ bana kızıyorlar. Buraya gelince anladım şimdi torunlarım ses yapıyor. Hiç kızmıyorum. Çünkü müstakil evde özgürsün. Benim çocukluğum da müstakil evde geçti mutluyduk. Altımızda kimse yoktu, üstümüzde kimse yoktu, rahat rahat oynuyorduk. Karişan yoktu, ailemiz bir aradaydı. Ortak yaşam alanlarımız vardı. Komşuluk, yardımlaşma, dayanışma vardı. Tıkadılar bizi kibrit kutularına yaşayın? Orda yaşanır mı? Mecburduk o zaman. Şimdi valla zorlasalar gitmem. Apartmanda insanlar birbirine selam bile vermiyor. Üst komşum hasta oldu da kapısını çalan olmadı. O zaman sadece ben yardım ediyordum. Şu an burada komşuculuk oynuyoruz. Bu durum beni mutlu ediyor, burada yaşlanayım istiyorum. Sosyal ilişkiler gayet iyi. Yüzüme renk geldi, eşimi sevmeye başladım yaa..(gülüyor)” (Kadın, 52 yaşında, Manisalı, Ev Hanımı, Evka 3 Mahallesi, Müstakil ev)

Çocukluğunda Limontepe Mahallesi'nde yaşayan 34 yaşındaki katılımcı da çocukluk yıllarının güzel geçtiğini, mahalle kültürünü hissettiğini şu sözlerle ifade etmiştir:

“Kendimi müstakil evde güvende hissediyorum. Benim çocukluğumda bu mahallede geçti. Hatırlayınca hem hüzünleniyor hem de gülüyorum. Tam anlamıyla çocukluk yaşamışız diyorum. Şimdiki çocuklar bundan mahrum. Ben bilerek buradan taşınmıyorum. Çocuklarım mahalle kültürü olan Limontepe’de daha sağlıklı ve özgüvenli yetişeceğini düşünüyorum.”(Kadın, 34 yaşında, İzmirli, Ev hanımı, Limontepe Mahallesi, Müstakil ev)

Çocukluğu yatay mimaride geçen bir başka katılımcı da çocukluk yıllarının huzurlu olduğunu, dikey mimaride bu huzuru çocuklarına sunamadığını, çocukların telefon bağımlısı olmasının nedenlerinden birinin de dikey mimaride yaşamak olduğunu şu sözlerle dile getirmiştir:

“Evet etkilediğini düşünüyorum. Çocukluğum müstakil evde geçti. Mahallenin verdiği güven ve huzuru apartman dairesinde bulamadım. Çocuklarım toprağı görmeden, ayağı toprağa değmeden büyüyorlar. Hangi katta, hangi dairedede, kimin oturup, kimin taşındığını neredeyse hiç bilmiyoruz. Giren hırsız mı, katil mi yoksa istismarcı mı? bilmiyoruz. Bu yüzden güvenimiz her geçen gün azalıyor. Çocuklarımıza istemesek de sırf onları korumak için ellerine telefon verip oyalıyoruz. Teknoloji bağımlısı çocuklar bence bu yüzden arttı. Apartmanlarda kaygı, endişe, korku, yalnızlık duygularımız artmaya ve yayılmaya başladı.” (Kadın, 38 yaşında, İzmirli, Ev hanımı, Evka 4 Mahallesi, 6. katta yaşıyor)

Çocukluğunda ve şu an da yatay mimaride yaşayan bir katılımcı, yatay mimarinin özgürlük sunduğunu şu sözlerle açıklamıştır:

“Müstakil evde çocuklar apartmana göre daha rahat, güvende ve özgür büyüyor. Bende müstakil evde yaşadım. Özgür bir çocuktum. Toprakla, kuşla, köpekle, komşularla iç içe büyüdük. Fakat benim çocuğum yaramaz olduğu için komşular kapımı çalmıyor. Çocuğum sürekli bahçede oynuyor. Apartmanda olsak bu kadar rahat olamazdım.” (Kadın, 32 yaşında, İzmirli, Ev hanımı, Limontepe Mahallesi, Müstakil ev)

Yatay mimaride çocukluk geçiren bir katılımcı da yatay mimarinin olumlu katkısını kendi hayat hikayesine yer vererek anlatmıştır. Dikey mimaride yaşamak istemediğini ifade etmiştir:

“Psikolojik olarak etkiliyor. Müstakil evde huzurlu ve güvenli bir ortamda yaşıyorum. Müstakil ev de aile ilişkileri daha iyi oluyor komşuluk ilişkileri daha samimi. Apartmanda samimiyet yok. Herkes birbirinden kaçıyor. Müstakil evler güvenlik açısından doğal afet açısından daha iyi. Benim çocukluğumda bahçede doğa ile iç içe hayvanları severek geçti. Çocukluğumda hiç bilgisayarda oynamadım. İnsanlarla iletişimim hep iyiydi bu yüzden hep sevilen bir çocuk oldum. Müstakil evde yaşamak bana sosyallik kattı. Mimari yapılara olan merakımdan dolayı mimarlık okudum. Sosyal biri olduğum için de hem hocalarım tarafından sevildim hem de işimi kısa bir süre olsa da yaptım. Şu an bu yönüm sayesinde emlakçılık yapıyorum. Rezidansta kimin ne yaptığını bilen yok. Emlakçı olduğum için az çok oraları biliyorum. Ben orada ailemin yaşamasını istemem. Çocuğumun o ortamda yetişmesini asla istemem. Orada samimiyet yok, güven yok, kimin ne olduğunu bilmiyorsun. İleride evlenirsem, müstakil evde yaşamaya devam edeceğim. Zengin olmama rağmen hiçbir zaman rezidans hayali kurmadım ya da yüksek katta yaşamayı istemedim. Çünkü orada kurallar çok fazla insanlar robot gibi yaşıyor.” (Erkek, 26 yaşında, Erzurumlu, Mimar/Emlakçı, Evka 3 Mahallesi, Müstakil ev)

Sonuç olarak yatay mimaride çocukluk yaşayan kişilerin büyük çoğunluğunun çocukluğuna ve çocuklukta yaşadığı eve, mahalleye özlem duyduğu, komşuluk ilişkilerini hatırlayıp mutlu olduğu anlaşılmıştır. Çocukluğun geçtiği evin, hatıraların bilinç düzeyine çıktığı yer olduğu yapılan derinlemesine görüşmelerde de anlaşılmıştır. Derinlemesine görüşme yaparken katılımcıların, bu soruya duygusal cevap verdiği dikkat çekmiştir. Katılımcılardan bazıları bu soruyu cevaplarken gülmüş, bazıları ise ağlamıştır. Duygusal anların da geçtiği mekân olan çocukluk evi, aile ve çevreyle iletişimin kurulduğu ilk yerdir. Yatay mimaride yaşamış olan kişilerin yere bağlılığın olduğu, yer duygusunu hissettiği, aidiyet oluşturduğu belirtilebilir. Bahçe ve mahalle kültürü ile yetişen kişilerin daha sosyal olduğu, yardımlaşmayı sevdiği ve daha çok misafirperver olduğu da iddia edilebilir.

11.8.1.2.Balkon Çocuğu

Dikey mimaride çocukluk geçiren bazı kişilerin, mekânda kalıcı anılarının olmadığı, mekâna yönelik özlem duymadığı ve hatırladığı anıların az olması dikkat çekmiştir. Dikey mimaride yaşayan bazı katılımcıların çocukluğunu “sıradan, normal bir çocukluk” ifadeleriyle geçiştirdiği anlaşılmıştır. Balkon çocuğu olarak

tanımladığımız bu kodda yer alan katılımcıların büyük çoğunluğu dikey mimaride çocukluk yaşamış, bu durumdan da yakınan kişilerdir. Bu kişilerin ifadelerine aşağıda yer verilmiştir.

Çocukluğunda sürekli dikey mimaride yaşadığını söyleyen Eren, *Sürekli askeriye lojmanında yaşadık. İçinde binaların olduğu, bahçesi olan, Erzurum'da kaldığımda bahçesinde kantinimiz de vardı sürekli disiplinli olan bir ortamdı şeklinde açıklamış mahalle kültürünün olmadığını ise Mahalle kültürü yoktu. Lojmanların içinde büyüdük.* sözleriyle belirtmiştir. Çocukluğunda yaşadığı ev ve mahalleye yönelik hatırası sorulduğunda, yaşadığı evden ziyade dışarıyla ilgili anılarının olduğu şu cümlelerle anlatmıştır:

“Çocukluğum hep lojmanda geçti. Sürekli apartmanda yaşadık, bu yüzden sıradan bir çocukluk geçirdim. Açıkçası ev ve mahalleden ziyade dışarda geçen anılarım daha çok. Bir keresinde Erzurum'da çok kar yağdığı için yürüyemiyordum. Babam beni kucağına almıştı. İkimiz de kaydık, o hafta yerli malı haftasıydı. Babam elindeki poşetleri düşürdü. Bu olayı hiç unutmuyorum, üzülmuştüm. İlk okumayı söktüğümde de öğretmenin bana kurdele takmıştı. Babam da bu nedenle bana kocaman sulu boya almıştı. Tatillerde de İstanbul'a giderdik.”

Müstakil evde çocukluk yaşayan bir kadın katılımcı o günlere yönelik ukdesinin kalmadığını, dikey mimaride yaşamış olsa dışarıya sadece balkondan bakan bir çocuk olacağını şu şekilde belirtmiştir:

“Müstakil evde çocuk daha özgür yetişiyor. Daha çok doğa ile haşır neşir oluyor. Çocuklar için ne kadar duyu organı işin içine girerse öğrenme daha çok artar. Müstakil evde dışarı çıkıp toprakla oynayabiliyorsun. Çocukluğum müstakil evde geçti. İçimde bu nedenle çocukluğuma yönelik ukde yok. Çöplerle, çamurla oynadım, ama apartmanda olsaydım annem beni dışarı bile çıkarmazdı, sadece balkondan bakardım. Komşuluk ilişkileri müstakil evde daha iyi. Müstakil evde insanlar daha az yalan söyleyebilir. Çünkü dışarıdan biri geldiğinde sizin evde olup olmadığınızı anlar ama apartmanda öyle değil insanlar kameradan bakıp kişiye göre kapıyı açıyorlar. Çok da rahat yalan söyleyebiliyorlar. Apartmanlar artarsa insanlar bu şekilde yalnızlaşır. Samimiyet, güven azalır.” (Kadın, 22 yaşında, Manisalı, Öğretmen, Evka 3 Mahallesi, Müstakil ev)

Yatay mimaride yaşayan bir başka katılımcı da çocukluğunda mutlu olmasını ve çocuklarının rahat oynamasını yatay mimaride yaşamayla açıklamıştır:

“Evet olumlu etkisi var. Müstakil evde çocuklar bahçede rahatlıkla oynayabiliyor. Ben de çocukken müstakil evde mutluydum. Şu an da müstakil evimiz olduğu için mutlu bir çocuk yetiştirebiliyoruz. Yüksek katlı binalarda çocuklar mutsuz.”(Kadın, 37 yaşında, İzmirli, Ev hanımı, Evka 3 Mahallesi, Müstakil ev)

Çocukluğunda da müstakil evde yaşayan 63 yaşındaki kadın katılımcı, apartmanı deneyimlediğini ve zorlandığını belirtirken, müstakil evde kendini iyi hissettiğini, torunlarına da iyi geldiğini şu cümlelerle belirtmiştir:

“Müstakil ev çok rahat, psikolojikmen kendimi burada iyi hissediyorum. Çocukluk yıllarıma geri dönüyorum. O yıllarda da buradaki gibi bahçeli bir evimiz vardı. Koşturur dururdum. Evlenince apartmanda yaşadık. Çok zorlandım. O zaman hayalim hep müstakil evde yaşamaktı, şükür oldu. Sıkılınca bahçeye çıkıyorum. Komşularım var, onlara gidiyorum. Apartman çok gürültülü bir yer, insanlar suratsız. Burada bağırışma çağırışma yok, huzur var. Bak sende duyuyorsun, görüyorsun. Kuş sesi, ağaçlar, bahçede herkesin masası, kapıda arabası var. Milletin burada yüzü gülüyor. Apartmanda ne kuş sesi, ne ağaç, kapıda araban olsa ne olacak? Evde durmak istemiyorsun. Apartmanda kim kime dum duma, kaygı yuvası resmen. Çocuk yetiştirmeye kalksan özgür değilsin, güvenip evinden çıkaramıyorsun. Bana torunlar gidip geliyor, çocuklarım diyor ki “Burada telefonla uğraşmıyorlar”. Tabi uğraşmazlar dışarda köpeklerle oynuyorlar, havuza giriyorlar, bahçede top oynuyorlar. Rahatlar, karışan yok. Apartmanda duvarlar birde anne, babaları var. Onlarda işten geliyor yorgun, argın. Çocukla ilgilenmek yerine veriyorlar telefonları. Çocuklarım memur, bana gelince “ooh be anne ne şanslısın” diyorlar. Şahsen ben onlara üzülüyorum. Komşuları yok, doğru dürüst arkadaşları yok, iş yerinde de çoğu mutsuz. Şimdi istem dışı ailelerine bu durum yansıyor, çocuklarına yansıyor.” (Kadın, 63 yaşında, Ağrılı, Emekli, Evka 3 Mahallesi, Müstakil ev)

Dikey mimaride çocukluk yaşayan bir katılımcı ise apartmanda yaşadığı olumsuz olayın etkisinden dolayı apartmanda çocuklarını rahatlıkla bırakamadığını şu sözlerle ifade etmiştir:

“Apartmanda yaşamak çocukları etkiliyor. Çocuklar tek başına oynayamıyorlar. Mutlaka benimde yanlarında olmamı istiyorlar. İzlediğim

haberlerin etkisinden dolayı kimseye güvenmiyorum. Kalabalıklar içinde yalnızız. Biraz da ben bu mesafeyi istedim. Onların kimseyle iletişim kurmasını istemedim. Set çekerek, çocuklarımı koruduğumu düşündüm. Halbuki ben onlara kötülük yapmışım. Şimdi anneliğimi sorguluyorum. Müstakil evde olsak rahat olurdum. Bu korkuyu onlara hissettirmezdim. Rahat yetiştirirdim. Çocukluğum apartmanda geçti, o yıllarda istismara maruz kaldım. (ağlıyor) Anne ve babam ilgisizdi. Apartmanda oldu bu olay. Şimdi kızlarım asansöre binse hemen yanlarına gidiyorum.” (Kadın, 30 yaşında, Ev hanımı, Tokatlı, Evka 4 Mahallesi, 6. kat yaşıyor)

Müstakil evde çocukluk geçiren bir başka katılımcı da yine aynı şekilde apartmanda çocuklarının sosyalleşememesini yaşadığı güven problemiyle açıklamıştır:

“Etkili olduğunu düşünüyorum. Çocukluğum müstakil evde geçti. Direkt ayağım toprağa değiyordu. Apartman dairesinde ben de, çocuklarım özgür değil. Sürekli gözüm onların üstünde. Çocuğumu asansörde bile biri varsa bindirmiyorum. Tek başına binse tedirgin oluyorum. Kaygımız çocuklara da yansıyor. Çocuğum benim bu tutumumdan dolayı kimseyle görüşmüyor, arkadaşlarıyla oynamıyor. Herkes iyi yaptığımı söylüyor ama ben bu durumdan memnun değilim. Komşuluk ilişkilerimiz iyi ama çok özgür değilim. Apartmanda rahatça müziği açıp dinleyemiyorum. Halımı, çarşafımı çırpamıyorum. Çok da mutlu değilim.” (Kadın, 48 yaşında, Konyalı, Ev hanımı, Evka 4 Mahallesi, 4. katta yaşıyor)

Yukarıdaki katılımcılarında ifade ettiği gibi çocukların tanımadığı insanlara güvenmemesi durumu anne ve babanın tutumuyla alakalıdır. Furedi’nin (2017: 41-57) belirttiği gibi riskten kaçınmaya çalışan ve güvenliğini arttırmak isteyen kişiler gün geçtikçe saplantılarının arttığına tanık olmaya başlayabilir. Günümüzde risk alan kahramandan ziyade kurban alkışlanmakta, aktif olan değil pasif olan, cesaret değil tam tersi güvenliğin en önemli erdemler olduğu ifade edildiği için çaresiz olan bireyin krizler karşısında büyük bir iş başarmış olduğu söylenebilir. Katılımcının belirttiği gibi çocuklarını aşırı koruma durumu çevresi tarafından onaylanmakta, belki de bir başarı olarak gösterilmektedir. Furedi “Home Office” tarafından 1988 yılında Leeds’te düzenlenen “Tehlikeli Yabancı” kampanyasının neredeyse tüm kasabaya yayıldığını bu durumunda histeriye dönüştüğünü ifade etmiştir. Katılımcının da belirttiği gibi haberler, yaşanan travmalar ve komşularından duydukları olaylardan dolayı anne ve babaların

çocuklarını yalnız bırakmaması, kimseyle konuşturmaması çocuklarının sosyalleşememesine neden olmaktadır. Sonuç olarak çocukların güvenliği için korku, “Tehlikeli Yabancı” kültüründe bir araç olarak kullanılmaktadır.

Furedi’nin (2013: 34) belirttiği gibi çocukların tek başına dışarıda oynamalarını kabul etmeyen kişilerin sayısı gün geçtikçe artmaktadır. Yetmişli yıllarda çocukların dışarıda arkadaşlarıyla oynamaları, caddede tek başlarına yürümeleri normal olarak görülmekteyken günümüzde bu durumlar seyrek hale gelmiştir. Bunun yerine, ebeveynler tarafından organize edilen aktiviteler olan evden okula, okul sonrası bakıma otomobille götürülmektedir. Yapılan bu araştırmada da gözlemler ve katılımcıların ifade ettiği gibi çocukları asansöre bindirme eylemi dahi ebeveyn tarafından gözetim altına alınmakta olduğu, anne ve baba kontrolünde otomobille bir yere gidip geldiği (yüzme kursu, futbol vs.) veya anne ve baba eşliğinde parka, Kur’an kursuna gidip geldiği anlaşılmıştır. Hatta parkta yapılan görüşmeler sırasında bazı ebeveynlerin çocuklarını başka çocuklarla oynatmadığı, oyun arkadaşının anne veya babası olduğu gözlemlenmiştir.

Furedi’nin (2013: 22-35) de ifade ettiği gibi evde çocuklarını tek başına bırakan, çocuklarını gözetlemeden oynayan anne ve babaların sorumsuz olarak yorumlandığını belirtmiştir. Araştırma sırasında kişilerle görüşürken özellikle de dikey mimaride yalnız başına asansöre binen, yalnız parkta veya bahçede oynayan çocukları gören bazı kişilerin “Ne rahat anne ve babalar var. Gelip de çocuğuna sahip çıkmıyor.”, “Sorumsuzluk bu.”, “Çocuğum senin annen nerede?” dediklerine şahit olunmuştur. Furedi ayrıca bazı anne ve babaların çocuklarını riske attığını, ihmalkar davrandığı ifade etmiştir. Yukarıda da katılımcılardan biri apartmanda istismara uğramasını ailesinin ilgisizliğiyle açıklamaktadır. Bu durumun tam tersi olarak da Furedi’nin de üzerinde durduğu gibi çocukları ebeveyne zincirlemenin de hiçbir faydası dokunmayacağı söylenebilir. Furedi, Kemal Sayar’ın da belirttiği gibi “Paranoyak Anne Babalık” kitabında özetle çocuklarının başına bir şey geleceği korkusu yaşayan ebeveynlerin takıntılı, gergin ve paranoyak olma durumlarını anlatmaktadır. Bu güvensizlikte çocukların korkak ve güvensiz olmalarına sebep olacağını belirtmektedir.

Arkadaşlarıyla oynama imkânı olan çocuklar, dünyayı arkadaşlarıyla keşfetme imkânı elde ettiği için daha sağlıklı bir biçimde büyümelerine katkı sağlanmış olur. Çocukların sağlıklı bir biçimde büyümesi için kendi başlarına oynamalarına da izin verilerek kişisel gelişimleri arttırılabilir. Yapılan bu araştırmada özellikle yatay

mimaride yaşayan çocuklar dikey mimaridekilere göre oyun alanı açısından daha özgür olduğu söylenebilir. Bunun yanı sıra yatay mimaride insanlar sokaktan gelip geçeni Jacobs'un (2017) ifadesiyle "dikkatli gözlerle" izledikleri için daha güvenli bir şekilde çocukların oyun oynadıkları gözlemlenmiştir. Örneğin Limontepe Mahallesinde araştırma sırasında sokakta arkadaşlarıyla oyun oynayan çocukların mutlu bir şekilde oyun oynadıkları ve mahalle sakinlerinin onları kontrol ettikleri gözlemlenmiştir. Görüşme sırasında yaşlı bir kişi çocukları göstererek, *"Bunlar bizim mahallenin çocukları, ben isteyince bana gidip ekmek alıyorlar. Ben de onlara bir şey olsa, inan yere düşseler hemen ailelerine haber veriyorum. Onlar sayesinde kendimi bazen çocuk gibi hissediyorum"* demiştir. Bu bağlamda hem Limontepe hem de Evka 3 Mahallelerinde (yatay mimaride) yaşayan çocukların gözetlenme ve korumasının mümkün olduğu, insanlara daha yakın oldukları görülmüştür. Fakat dikey mimaride oyun alanları yaşam alanlarına uzak olduğu için çocukların oyun alanlarından koptukları iddia edilebilir. Örneğin bahçede oynayan çocukları pencereden veya balkondan gözetlemek mümkündür. Bu nedenle yatay mimariye göre dikkatli gözetim altında olmayan bu çocukların güvenli bir yaşam sürmek için ailelerine daha bağımlı hale geldikleri gözlemlenmiştir.

Sonuç olarak dikey mimaride çocukluk yaşamış ve çocuk yetiştiren kişilerin durumlarından pek memnun olmadığı anlaşılmıştır. Kentleşmeyle birlikte hem yetişkinlerin hem de çocukların yaşadığı alanlar değişip, dönüşmeye başlamıştır. Yatay mimaride çocukların evlerinde, evinin bahçesinde, mahallenin sokağında oyun oynadıkları görülürken; dikey mimaride ise apartmanların bahçesinde veya mahalledeki bir parkta oynadıkları gözlemlenmiştir. Dikey mimaride katılımcıların da ifade ettiği gibi koşan çocuğun hareketi hem evde hem de dışarıda yatay mimariye kıyasla sınırlanmaya başlamıştır.

Çocukluğunu yatay mimaride yaşamış kişilerin evleri ve evlerinin bahçesini hatırladıkları öğrenilmiştir. Dikey mimaride çocukluk geçirmiş kişilerde durumun farklılık gösterdiği, hatırladıkları anılarının az olduğu hatta olmadığı dikkat çekmiştir. Günümüzde yapılan görüşmeler ve gözlemler sonucunda yatay mimariye kıyasla dikey mimaride yaşayan çocukların daha çok bilgisayar ve tablet başında oynadıkları iddia edilebilir. McDonald ve Brownlee (1993) *Yüksek katlı ebeveynlik: Melbourne'un yüksek katlı sitelerinde çocuk yetiştirmek (High-rise parenting: raising children in Melbourne's high-rise estates)* adlı çalışmada da belirttiği gibi yüksek katlı binaların çocuklu aileler

için pek uygun olmadığı söylenebilir. Sebba'nın 21 ve 50 yaş arasında 198 yetişkin ve 174 çocukla yaptığı araştırmada çocukluk döneminde açık alanların daha çok akılda kaldığı, özellikle bahçenin unutulmadığı araştırmamızla benzerlik göstermektedir (Sebba, 1991). Bu bağlamda yatay mimarinin daha çok çocuk dostu bir mekân olduğu iddia edilebilir.

11.9. DİNİ VE SİYASİ GÖRÜŞLERİN, YATAY VE DİKEY MİMARİ YAŞAMA GÖRE KARŞILAŞTIRILMASI

Katılımcıların dini ve siyasi görüşlerinin, yatay ve dikey mimari yaşama göre karşılaştırılması aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

Tablo 28. Dini ve Siyasi Görüşlerinin, Yatay ve Dikey Mimari Yaşama Göre Karşılaştırılması

Dini ve Siyasi Görüşler		Yatay Mimaride Yaşayanlar		Dikey Mimaride Yaşayanlar		p*
		Sayı	Yüzde	Sayı	Yüzde	
Dini Görüş	İbadetlerini yerine getiren Müslüman'ım	101	55,5	81	44,5	0,605**
	İbadetlerini yerine getirmeyen Müslüman'ım	50	54,9	41	45,1	
	İbadetlerini yerine getiren Hristiyan'ım	1	50,0	1	50,0	
	İbadetlerini yerine getiren Yahudi'yim	1	50,0	1	50,0	
	Deistim	14	41,2	20	58,8	
	Ateistim	8	36,4	14	63,6	
	Agnostistim	6	42,9	8	57,1	
	Diğer	4	50,0	4	50,0	
	Belirtmek istemiyorum	5	38,5	8	61,5	
Herhangi Bir Dini Gruba Bağlılık	Var	15	100,0	0	0,0	0,000
	Yok	178	48,8	187	51,2	
Siyasi ve İdeolojik Olarak Kendinizi Nasıl Tanımlarsınız?	Milliyetçi	43	50,6	42	49,4	0,014**
	Muhafazakâr	16	69,6	7	30,4	
	İslamcı	17	77,3	5	22,7	
	Sosyal Demokrat	60	41,7	84	58,3	
	Liberal	4	36,4	7	63,6	
	Sosyalist-Komünist	25	58,1	18	41,9	
	Diğer	2	33,3	4	66,7	
	Belirtmek istemiyorum	17	65,4	9	34,6	
Parti Üyeliği Durumu	Var	37	37,8	61	62,2	0,008
	Yok	148	54,4	124	45,6	
	Belirtmek istemiyorum	7	70,0	3	30,0	
	AKP	36	81,8	8	18,2	
	MHP	7	58,3	5	41,7	
	CHP	70	38,9	110	61,1	

Hangi Siyasi Partiyi Destekliyorsunuz?***	ZAFER PARTİSİ	0	0,0	2	100,0	0,051**
	DEVA	1	100,0	0	0,0	
	HDP	9	69,2	4	30,8	
	HİÇBİRİ	4	26,7	11	73,3	
	İYİ PARTİ	1	50,0	1	50,0	
	TİP	8	42,1	11	57,9	
	VATAN PARTİSİ	1	100,0	0	0,0	
	YEŞİL SOL PARTİ	1	100,0	0	0,0	
	Belirtmek istemiyorum	43	61,4	27	38,6	
Sendika/Dernek Üyelik Durumu	Var	26	34,7	49	65,3	0,008**
	Yok	164	54,7	136	45,3	
	Belirtmek istemiyorum	3	50,0	3	50,0	

*: Ki-kare testi.

** : Fisher's Exact Test.

***: AKP: Adalet ve Kalkınma Partisi, MHP: Milliyetçi Hareket Partisi, CHP: Cumhuriyet Halk Partisi, DEVA: Demokrasi ve Atılım Partisi, HDP: Halkların Demokratik Partisi, TİP: Türkiye İşçi Partisi.

Tabloya göre, “İbadetlerini yerine getiren Müslüman'ım” diyen katılımcıların yatay mimaride yaşama oranı (%55,5), diğer dini görüş belirtenlere göre yüksek bulunmuştur. Ancak bu oranda istatistiksel olarak anlamlı bir fark bulunmamıştır ($p>0,05$). Katılımcıların destekledikleri siyasi partilere göre mimari yapı türlerinde yaşama oranları karşılaştırıldığında ise istatistiksel olarak anlamlı bir fark saptanmamıştır ($p=0,051$). Herhangi bir dini gruba bağlı olduğunu belirtenlerde (%100,0), kendini İslamcı olarak tanımlayanlarda (%77,3) ve parti üyeliği bulunmayanlarda (%54,4) ve sendika/dernek üyeliği olmayanlarda (%54,7) yatay mimari yapılarda yaşama oranları diğer gruplara göre yüksek ve istatistiki olarak da anlamlı tespit edilmiştir ($p<0,05$).

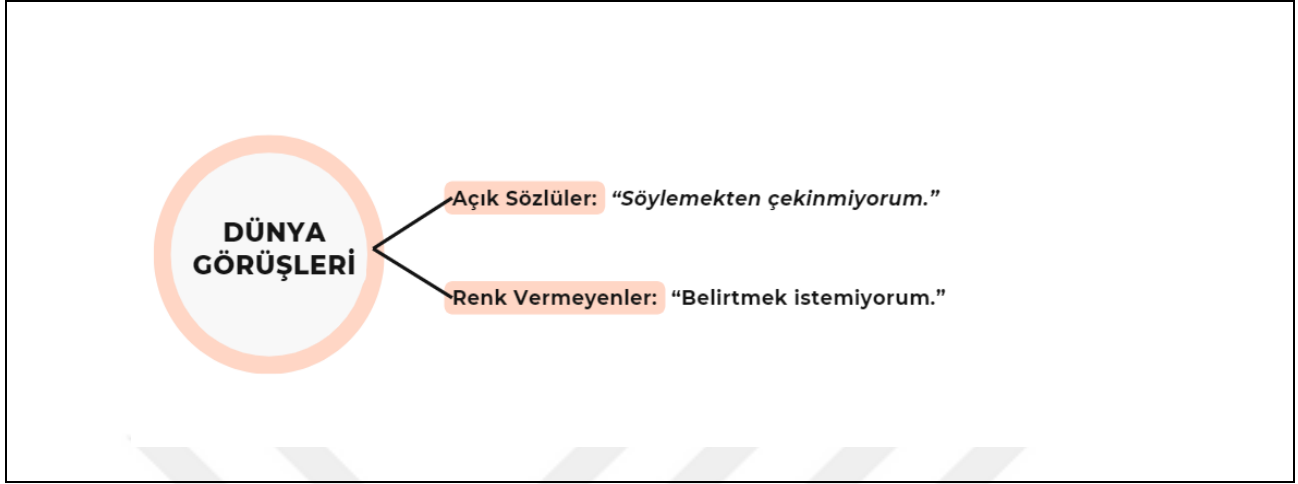
Araştırmada dini, siyasi ve ideolojik görüşü, parti ve sendika üyeliğine yönelik sorulan sorulara belirtmek istemeyen kişilerinde olduğu dikkat çekmiştir. Yapılan pilot çalışmada kişilerin bu sorulara yönelik tepkileri olduğu gözlemlendiği için “belirtmek istemiyor” seçeneği eklenmiştir. Katılımcıların dini ve siyasi görüşlerine yönelik ifadeleri aşağıda dünya görüşleri kategorisi başlığında ele alınmıştır.

11.9.1.Dünya Görüşleri

Dünya görüşleri insanın bütün dünyayı anlama biçimidir (Lovering, 2001: 2-4). Şeriatî'nin (2011: 14) belirttiği gibi insanlar dünya görüşlerine göre davranış sergiler. Bu nedenle dünya görüşlerini ele almak insanı anlamak için önemlidir. Araştırmada da yatay ve dikey mimaride yaşayan kişilerin dini ve siyasi görüşlerine yönelik ifadelerinin kişileri anlama açısından önemli olduğu düşünülmektedir. Yaşadığı mimari biçiminin

dünya görüşlerinde etkisi olup olmadığı incelenmiştir. Bu soruya yönelik verilen cevaplar “açık sözlüler” ve “renk vermeyenler” kodlarıyla ele alınıp, değerlendirilmiştir.

Şekil 6. Dünya Görüşleri Kategorisi ve Kodları

11.9.1.1. Açık Sözlüler

Yatay ve dikey mimaride yaşayan 16 kişiyle yapılan derinlemesine görüşmede ve 381 kişiyle yapılan ankette dünya görüşlerine yönelik sorulara açık bir şekilde cevap verenler “açık sözlüler” kodu altında incelenmiştir. Yapılan görüşmelerde yatay mimaride yaşayan kişilerin dini ve siyasi sorulara verdiği cevaplar şu şekildedir:

Gülseren, dini görüşünü “*İbadetlerini yerine getiren, Müslümanım şeklinde açıklamıştır.*” açıklamıştır. Herhangi bir dini gruba bağlı olmadığını belirtmiştir. AK Parti’yi desteklediğini fakat üye olmadığını söylemiştir. Aynı şekilde Güler de dini görüşünü ibadetlerini yerine getiren bir Müslüman olarak ifade etmiştir. Ayrıca dini gruba bağlı olduğunu belirtmiştir. Siyasi parti olarak da Ak Parti’yi desteklediğini fakat üye olmadığını açıklamıştır. Eren de dini görüşünün Müslüman olduğunu ifade etmiştir. Aybüke ise dini görüşünü, “*Aleviyim ama pek alakam yoktur. Herkesin dini görüşüne saygılıyım.*” sözleriyle açıklamış, herhangi bir dini gruba bağlı olmadığını, CHP’yi ve TİP’i desteklediğini fakat siyasi bir parti üyesi olmadığını açıklamıştır. Aynı şekilde Asya da Alevi olduğunu, bir dini gruba bağlı olmadığını ve CHP’yi desteklediğini belirtmiştir.

Erdal da dini görüşünü “*Müslümanım ibadetlerimi yerine getirmeye çalışıyorum.*” ifadesiyle açıklamıştır. HDP’ye oy verdiğini fakat üye olmadığını ayrıca herhangi bir dini gruba bağlı olmadığını net bir şekilde ifade etmiştir. Murat da Müslüman olduğunu, “*Müslümanım, namaz falan kılmıyorum ama orucumu tutarım.*”

ifadesiyle belirtmiştir. Herhangi bir dini gruba bağlı olmadığını *“İnancım da yok, gerek de yok. Bir insanın Menzilden tövbe almasını saçma buluyorum. Kurban olduğum Allah var. Hele ben inanmam. Secdeye kapanınca ondan istediğim her şey oluyor. Ne gereği var bir başkasına”* sözleriyle belirtmiştir. Siyasi görüşünü ise *“Kürt olduğum için HDP'ye oy veriyorum. Söylemekten de çekinmiyorum.”* ifadesiyle açıklamış fakat partiye üye olmadığını net bir şekilde belirtmiştir. Yunus ise Müslüman olduğunu, CHP'yi desteklediğini ve herhangi bir dini gruba veya partiye üye olmadığını söylemiştir.

Dikey mimaride yaşayan kişilerin dini ve siyasi sorulara verdiği cevaplar şu şekildedir:

Adem dini görüşü için *“İbadetlerimi yerine getirmiyorum ama Müslümanım.”* demiş, herhangi bir dini gruba bağlı olmadığını, CHP'yi desteklediğini ve parti üyesi olduğunu açık bir şekilde dile getirmiştir. İlknur dini görüşüne *“Müslümanım, ibadetlerimi yerine getirmeye çalışıyorum.”* cevabını vermiş, herhangi bir dini gruba bağlı olmadığını, Vatan partisine oy verdiğini ama üye olmadığını belirtmiştir. Başak ise, Müslüman olduğunu, bir dini gruba bağlı olmadığını, Ak Parti'ye oy verdiğini ve desteklediğini fakat parti üyeliğinin olmadığını belirtmiştir. Yaşar ise dini görüşüne *“Müslümanım. Cuma namazına gidiyorum. Sürekli işte olduğum için sadece akşam namazımı kılıyorum.”* cevabını vermiş, herhangi bir dini gruba bağlı olmadığını söylemiştir. DEVA Partisi'ne üye olduğunu ve desteklediğini açıklamıştır.

Fatih ise dini görüşüne, *“İbadetlerini kısmen yerine getiren Müslümanım.”* demiştir. Herhangi bir dini gruba bağlı olmadığını, CHP'yi desteklediğini fakat parti üyesi olmadığını açık bir şekilde dile getirmiştir. Semanur, dini görüşüne *“Agnostistim”* demiştir. Herhangi bir dini gruba ve partiye üye olmadığını belirtirken, CHP'yi desteklediğini belirtmiştir. Ayşe de dini görüşünü *“Müslümanım ibadetlerimi yerine getiriyorum.”* diye belirtmiş, herhangi bir dini gruba bağlı olmadığını *Bağlı değilim. Allah'tan başka kimseye güvenmem.* şeklinde açıklamıştır. Siyasi görüşünü ise *“Eskiden Ak Partiydi. Şimdi CHP'liyiz, CHP Kadın Kolları üyesiyim.”* demiştir. Nizam da Müslüman olduğunu, herhangi bir partiye ve dini gruba üye olmadığını, CHP'yi desteklediğini belirtmiştir.

Katılımcıların görüşlerinden elde edilen sonuca göre yatay mimaride yaşayan kişilerin dini görüşlerinde Müslüman olan ve ibadetlerini yerine getiren kişi sayısı

fazladır. Dikey mimaride yaşayan kişilerin ise Müslüman olan kişilerin de olduğu fakat ibadetlerini kısmen veya yerine getirmedikleri yönünde açıklamalar yapan kişiler olduğu görülmüştür. Dikey mimaride Müslüman olmayan bir kadın katılımcı olduğu anlaşılmıştır.

İnsanlığın var oluşundan itibaren din-toplum ilişkileri, her zaman üst düzeyde ilgi çeken konuların başında yer almıştır. Bunun böyle olmasının nedeni başlangıcı insanlık tarihi kadar eski olan dinin, tarihin her döneminde bireyleri ve toplumları etkilemesidir. Din, toplumsal ve bireysel hayatın ayrılmaz bir parçası olmuştur. Din, insan ilişkilerini ve bu ilişkilerden şekillenen toplumsal yapının oluşmasında zamanla etkili hale gelmiştir.

Yapılan anket araştırmasında yatay ve dikey mimaride yaşayan kişilerin dini görüşünün karşılaştırmalı analizi anlamlı bir fark bulunmamıştır. Bununla birlikte yapılan derinlemesine görüşmelerde yatay mimaride yaşayan kişilerin dikey mimaride yaşayan kişilere göre ibadetlerini yerine getirdikleri görülmüştür. Yapılan görüşmelerde dikey mimaride yaşayan kişilerin yatay mimaride yaşayan kişilere kıyasla farklı dini tercihlerinin olduğu dikkat çekmiştir.

Akgül ve Laleli'nin (2023: 332) belirttiği gibi günümüzde artan göç ve sosyal hareketlilik ile birlikte kentleşme, rasyonelleşme ve sekülerleşme süreçleri toplum hayatını etkilemiştir. Sanayileşme ve kentleşmeyle din yeni görünümeler kazanmaya başlamıştır. Weber (1985: 93) de rasyonelleşmenin artmasıyla birlikte geleneksel toplumlarda dinin önemini yitireceğini belirtmiştir. Bauman'ın (2020: 61) da ifade ettiği gibi modernlik, Marx ve Engels'in dikkat çektiği “kutsal olan her şey ayaklar altına alınıyor” gibi sekülerleşmenin ve büyüden arınma çağı olarak tanımlanabilir. Dikey mimaride topraktan ve doğadan uzaklaşma, toplumsal mesafenin daha çok olması, kişilerin sosyal ilişkilerinin zayıflaması, modern yaşamla birlikte bireyselleşmenin daha çok artmış olması, kişilerin hızlı bir yaşam temposunda kendilerini yorgun hissetmeleri vb. nedenlerden dolayı dini görüşlerinin farklılaşmasına ve inancın azalmasına etken olarak gösterilebilir.

Katılımcıların dini gruba bağlı olup olmadıkları incelendiğinde; yatay mimaride yaşayan kişilerin dikey mimaride yaşayan kişilere kıyasla daha çok bağlı olduğu görülmüştür. Her din inanan ve inandığını yaşayan bir sosyal grubu gerekli gördüğü ve kişiler de bir gruba dahil olmak istedikleri için dini gruplara yönelmektedir. Bu sonuca

göre Simmel'in (2008: 111-112) belirttiği gibi insanlar özgürlüğünü kısıtlamak istemezler fakat bir gruba da dahil olup farklılık arasında kendilerini göstermek isteyebilirler. Yapılan gözlem ve görüşmeler sonucunda yatay mimari biçiminin doğayla iç içe olduğu, toprakla teması sağladığı, az katlı olması nedeniyle daha alçak olması, geniş bir alana sahip olması nedeniyle insanların daha çok bir araya gelmesine imkân tanıyan yerler olduğu görülmüştür. Dikey mimari ise gökyüzüne daha yakın, doğadan ve topraktan uzak, ihtişamlı ve gösterişli olan, nüfus yoğunluğunun daha çok olduğu bu nedenle de mahremiyetin az olduğu alanlar olduğu söylenebilir. Yatay mimaride yaşayan kişiler dikey mimaride yaşayan kişilere kıyasla kent merkezinden daha uzak alanlarda veya kırsal bölgelerde yaşadıkları için daha çok bireysel alana sahip olmaktadır. Bu durumların varlığının yanı sıra yatay mimaride sosyal ilişkilerin daha iyi olması da geleneksel ve muhafazakâr değerleri daha çok benimsemede ve korumada etkili olabilir. Yatay mimaride yaşayanların daha çok yerel yönetimin kararlarına uyduğu iddia edilebilir.

Araştırmada yatay ve dikey mimaride kişilerin desteklediği partiler karşılaştırıldığında anlamlı bir sonuç çıkmadığı dikkat çekmiştir. Bununla birlikte yapılan derinlemesine görüşmelerde yatay mimaride yaşayan kişilerin desteklediği siyasi partiler incelendiğinde özellikle AKP, MHP, HDP'ye daha çok oy verdikleri görülmüştür. Dikey mimaride yaşayan kişilerin siyasi görüşünde farklı insanlarla iç içe olmalarından dolayı çeşitlilik olduğu belirtilebilir. Farklı ülkeden veya şehirde doğan kişilerin bir arada olması hoşgörüyü benimseyen politikalar seçmede etkili olabilir. Kişilerin kent merkezine yakın olması eğitim, kültürel, sağlık, göç, konut, iklim, güvenlik, sosyal ağları destekleyen vb. siyasi politikalarda farklı olanları tercih etmede etkili olduğu belirtilebilir.

Ankete katılan kişilerin ideolojik görüşü incelendiğinde; kişilerin oy verdiği partiyle örtüşen cevaplar verdiği görülmüştür. AK Parti'yi ve MHP'yi destekleyenler kendilerini İslamcı, muhafazakâr ve milliyetçi olarak tanımlamıştır. Ak Parti'yi destekleyip farklı ideolojik görüşte olduğunu ifade edenler de olmuştur. CHP'yi, TİP'i, Yeşil Sol Partisi'ni destekleyen kişilerin ise kendilerini tanımlama biçimleri sosyal-demokrattır. HDP'yi belirten kişiler sosyalist-komünist seçeneğini belirtmiştir. Liberal olarak belirtenlerin ise Demokrat Parti ve Deva Partisini desteklediği anlaşılmıştır. Saadet Partisini destekleyen kişiler ise İslamcı olarak kendilerini tanımlamıştır. Zafer Partisini, Vatan partisini destekleyenler ideolojik görüşünü milliyetçi olarak ifade

etmiştir. Sonuç olarak kişilerin bu ifadeleriyle parti söylemleri benzerlik göstermektedir. Araştırmada kendini İslamcı olarak tanımlayan kişilerin yatay mimaride daha çok olması dikkat çekmiştir. Parti, sendika ve dernek üyeliği bulunmayan kişilerin yatay mimaride çoğunlukta olduğu görülmüştür. Bu durum kişilerin farklı ekonomik koşullara, mesleklere, aldığı eğitime, aile biçimine, siyasi ve dini görüşlere göre farklılık gösterdiği iddia edilebilir.

Katılımcıların ifadelerinden anlaşıldığı üzere dini ve siyasi görüşler kişilerin yaşamını etkilemektedir. Kişilerin kimliklerini oluşturan dünya görüşleri kişinin kimlik oluşumuna katkı sunmaktadır. Bir dini gruba veya partiye üye olmak kişilerin aynı görüşten olan kişilerle bir araya gelmesini, aidiyet duygusu yaşamasını sağlamaktadır. İnsanlar düşüncelerini paylaşarak bu görüşlerin toplumda kabul görmesini, hoşgörüyle bakılmasını ve yayılmasını sağlamak isteyebilirler. Kişilerin siyasi görüşlerini belirtmek istemelerinin amacı, çevresindekilere farkındalık kazandırmak, toplumsal ve politik süreçlere katılım göstermek ve demokrasinin bir göstergesi olarak ifade edilebilir.

11.9.1.2. Renk Vermeyenler

Renk vermeyenler kodunda derinlemesine görüşmeye ve ankete katılan kişilerin dini, siyasi görüşünde belirtmek istemeyenler “renk vermeyenler” koduyla ele alınmıştır. Yatay mimaride yaşayan Gülseren, dini görüşünü açık bir şekilde dile getirirken; siyasi görüşü sorulduğunda “*Belirtmek istemiyorum.*” demiştir. Yine aynı şekilde yatay mimaride yaşayan Eren de Müslüman olduğunu belirtmiştir. Fakat siyasi görüşünü, dini gruba ve parti üyesi olup olmadığını ifade etmek istememiştir.

Dünya görüşlerini belirtmek istemeyenlerin bu sorulara mesafeli yaklaştığı, rahatsız olup endişe, öfke vb. duyduğu ayrıca dikkat çeken bir konudur. Bu sorulardan özellikle siyasi görüş, parti üyeliği ve dini gruba bağlı olup olmadıklarına yönelik sorulara olumsuz tepkiler veren kişiler olmuştur. Verilen tepkilerin ve cevaplamamak istememelerinin nedeninin saha araştırmasının 2023 yılı Cumhurbaşkanlığı seçiminden sonra ve yerel seçimden önceye denk gelmesinin etkisinin olduğu da düşünülmektedir. Kişilerin dünya görüşlerini ifade etmek istememeleri bu konulara ilgi duymamaları, kişisel mahremiyetlerini korumak istemeleri, sosyal baskılardan kaçınma isteği, tarafsız olarak uzak durma düşüncesi veya sebebini bilmediğimiz yaşanmışlıklarla açıklanabilir. Sonuç olarak yatay ve dikey mimaride yaşamayan kişilerin dünya görüşlerini dolaylı olarak etkilediği söylenebilir.

11.10. SOSYAL İLİŞKİ DURUMLARININ YATAY VE DİKEY MİMARİ YAŞAMA GÖRE KARŞILAŞTIRILMASI

Katılımcıların sosyal ilişki durumlarının yatay ve dikey mimari yaşama göre karşılaştırılması aşağıdaki tabloda verilmiştir.

Tablo 29. Sosyal İlişki Durumlarının Yatay ve Dikey Mimari Yaşama Göre Karşılaştırılması

Sosyal İlişki Durumu		Yatay Mimaride Yaşayanlar		Dikey Mimaride Yaşayanlar		p*
		Sayı	Yüzde	Sayı	Yüzde	
Baba	Gayet iyi	144	54,8	119	45,2	0,016
	İyi	31	51,7	29	48,3	
	Orta	13	37,1	22	62,9	
	Kötü	2	18,2	9	81,8	
	Çok kötü	3	25,0	9	75,0	
Anne	Gayet iyi	154	54,0	131	46,0	0,002
	İyi	31	52,5	28	47,5	
	Orta	8	29,6	19	70,4	
	Kötü	0	0,0	4	100,0	
	Çok kötü	0	0,0	6	100,0	
Kardeş/Kardeşler	Gayet iyi	131	52,0	121	48,0	0,001
	İyi	41	65,1	22	34,9	
	Orta	12	37,5	20	62,5	
	Kötü	2	18,2	9	81,8	
	Çok kötü	2	16,7	10	83,3	
Eş	Gayet iyi	106	48,4	113	51,6	0,737
	İyi	22	56,4	17	43,6	
	Orta	5	41,7	7	58,3	
	Kötü	2	40,0	3	60,0	
	Çok kötü	11	40,7	16	59,3	
Çocuk	Gayet iyi	112	47,5	124	52,5	0,130
	İyi	16	51,6	15	48,4	
	Orta	3	42,9	4	57,1	
	Çok kötü	0	0,0	6	100,0	
Arkadaş	Gayet iyi	157	54,5	131	45,5	0,063
	İyi	28	43,8	36	56,2	
	Orta	6	33,3	12	66,7	
	Kötü	1	25,0	3	75,0	
	Çok kötü	1	16,7	5	83,3	
Komşu	Gayet iyi	140	55,8	111	44,2	0,001
	İyi	38	50,7	37	49,3	
	Orta	14	34,1	27	65,9	
	Kötü	0	0,0	7	100,0	
	Çok kötü	1	14,3	6	85,7	
Sevgili	Gayet iyi	23	53,5	20	46,5	0,231
	İyi	2	20,0	8	80,0	
	Orta	1	33,3	2	66,7	
	Kötü	0	0,0	2	100,0	
	Çok kötü	1	50,0	1	50,0	

*: Ki-kare testi.

Tablo incelendiğinde, eşiyile ilişki durumu iyi olan (%56,4), çocuğuyla ilişki durumu iyi olan (%51,6), arkadaşıyla ilişki durumu gayet iyi olan (%54,5), sevgiliyle ilişki durumu gayet iyi olan (%53,5) kişilerin yatay mimari yapılarda yaşama oranı diğer ilişki durumlarına göre daha yüksek olarak bulundu. Ancak bu yüksek oran istatistiksel olarak anlamlı bir fark tespit edilmemiştir ($p>0,05$). Babasıyla ilişki durumu

gayet iyi olan (%54,8), annesiyle ilişki durumu gayet iyi olan (%54,0), kardeş/kardeşleri ile ilişki durumu iyi olan (%65,1), komşusuyla ilişki durumu gayet iyi olan (%55,8) kişilerin yatay mimaride yaşama oranı diğer ilişki durumlarına göre daha yüksek olarak bulunmuştur. Bu yüksek oranlarda istatistiksel olarak anlamlı bir fark bulunmuştur ($p<0,05$).

Yapılan anket araştırmasında, derinlemesine görüşmelerde ve gözlemlerde yatay mimaride yaşayan kişilerin sosyal etkileşimlerinin daha iyi olduğu iddia edilebilir. Yatay mimaride yaşayan kişilerin babasıyla, annesiyle, kardeşleriyle, komşusuyla ilişkilerinin daha iyi olması kişilerin mutluluğunu da etkilediği söylenebilir. Mutlu ailelerin üç temel özelliği incelendiğinde; birlikte zaman geçiren, birbirlerine övgü, takdir ve onay sözlerini yeterli düzeyde kullanan, inançlı ve dindar kişiler olduğu sonucuna Nebraska Üniversitesinde yapılan bir araştırmada ulaşılmıştır (Tarhan, 2014;145). Bu açıdan da aile üyeleriyle kurulan sosyal ilişkilerin mutluluğa etkisinin önemli olduğu belirtilebilir. Yatay mimaride yaşayan bir katılımcı, ailesi, eşi ve komşularıyla sosyal ilişkilerinin iyi olmasının ruh sağlığına olumlu etki ettiğini ve mutlu olduğunu şu sözlerle belirtmiştir:

“Etkili olduğunu düşünüyorum. Kendimi rahatlıkla ifade eden özgür biriyim. Apartmanda olsam baskıdan, kurallardan dolayı farklı bir kişi olabilirdim. Ruh sağlığımın iyi olmasını işimi severek yapmaya, ailem, eşim ve komşularımın iyi olmaya bağlıyorum. Müstakil evde iç içeyiz. Huzur içinde yaşıyoruz. Burada şükür mutluyum. Apartmanda yaşayamazdım çok sıkıcı bir hayat da olurdu benim için.” (Kadın, 31 yaşında, İzmirli, Memur, Evka 3 Mahallesi, Müstakil ev)

Litwin ve Stoeckel'in (2013) da belirttiği gibi kişilerin hayatını en çok etkileyen aile ilişkileri sosyal konumlarını da şekillendirmektedir (Litwin ve Stoeckel, 2013). Sosyal ilişkilerde aile arasında kurulan sağlıklı iletişim bu açıdan oldukça önemlidir. Dikey mimaride yaşayan kişilerin sosyal iletişimlerini incelendiğinde; ailesi ve komşularıyla iletişim zayıf olduğu belirtilebilir. Eşler arasında iletişim incelendiğinde dikey ve yatay mimari arasında anlamlı bir farklılık olmadığı saptanmıştır. Bununla birlikte katılımcılar arasında dikey mimarinin eşler arasındaki iletişimi olumsuz etkilediğini belirtenler olmuştur:

“Tabii ki var. Apartmanda yaşadığımızda komşular kavga edince sanki sizin evinizde kavga ediyor gibi geliyor. Biz müstakil eve alıştık, rahat hissediyoruz. Müstakil evde daha mutluyum. Komşuluk ilişkilerimiz daha iyi. Müstakil evde kendimi daha özel hissediyorum. Apartmanda aynı çatı altında yüz kişi çok değişik geliyor bana. Apartmanda kavga eden eşlerin barışacağı varsa barışmıyor. Konu komşu duyduğu için barışmıyor kadınlar. Geçen apartmanda oturan kardeşim diyor ki, ‘Eşimle kavga ettik, neymiş efendim yan komşumuz Fatma kavgamızı duymuş. Niye duysunmuş falan filan. Uzattı da uzattı, şimdi benimle barışmıyor.’ Apartman da yaşamak eşler arasındaki geçimsizliğe bile neden olabiliyor.”(Kadın, 24 yaşında, İzmirli, İşçi, Evka 3 Mahallesi, Müstakil ev)

Toker’in (2024: 1747) belirttiği gibi evin sert bir kabuğu andıran yapısı dikey mimaride bu örnekte olduğu gibi başkaca problemler oluşturur. Evin sert kabuğa benzetilmesinin nedeni aile içindeki mahremiyet ve gizlilik sınırlarının korunmasıdır. Aile içindeki problemler çoğunlukla “sert kabukta” kalır ve dışarıya yansıtılmak istenmez. Dikey mimaride ise yakın yaşam veya ortak paylaşımlar olmasına rağmen insanlar aile içi sorunları paylaşmamaya dikkat eder. Bu durumda dikey mimari yaşamının getirdiği anonimlik ve mesafe “sert kabuğu” güçlendirerek, ailenin yaşadığı problemleri dış müdahalelerden uzak ve görünmez kılar. Fakat örnekte de olduğu gibi aile içi problemlerin duyulması bu kabuğun çatlamasına neden olabilir yani aile içi problemleri daha da artırabilir. Bu nedenle dikey mimaride aile yaşamının gizli tutulmaya çalışılması da insanların kendi alanlarına çekilip, karşılıklı desteğin olduğu komşuluk ilişkilerini zayıflatabilir. Yatay ve dikey mimaride yaşayan kişilerin özellikle komşuluk ilişkileri karşılaştırıldığında ise anlamlı bir farklılık olduğu görülmüştür. Katılımcıların komşularıyla olan sosyal ilişkilerine yönelik ifadeleri aşağıda sosyal ilişkiler kategorisinde detaylı olarak incelenmiştir.

11.10.1.Sosyal İlişkiler

Yatay ve dikey mimaride yaşayan kişilerin ifadeleri ve yapılan gözlem sonucunda komşuluk ilişkilerinin, üç farklı ilişki biçimi olduğu anlaşılmıştır. Birincisi; insanların güven duyduğu ve samimi olduğu için komşuluk ilişkilerinin devam ettiği “çat kapı” ziyaretlerin olduğu ilişki biçimidir. Bu ilişki biçiminde sosyal bağlar güçlüdür. İkincisi ise kişisel sınırların ve tercihlerin daha çok ön planda olduğu ilişki biçimi olan “yüz göz olmayanlar” olarak tanımlanmıştır. Üçüncüsü ise komşuluk

ilişkilerinin neredeyse hiç olmadığı sadece selamlaşmayla sınırlı olduğu, yüzeysel bir ilişkiyi yansıtan “merhaba merhaba” olan ilişki biçimidir. Komşuluk ilişkilerine yönelik katılımcıların ifadeleri “çat kapı, yüz göz olmayanlar ve merhaba merhaba” kodlarıyla aşağıda sunulmuştur.

Şekil 7. Sosyal İlişkiler Kategorisi ve Kodları

11.10.1.1.Çat Kapı

Çat kapı komşuluk ilişkileri genellikle samimiyetin ve güvenin sağlandığı komşular arasında görülen komşuluk ilişkisidir. Bu ilişki biçiminde misafirlik hâlâ devam eden kültürel bir alışkanlıktır. Güven duyan kişiler rahatlıkla evinin kapılarını komşusuna açmakta, yardımlaşma ve dayanışma sağlanmaktadır. Yapılan görüşmelerde yatay mimaride “çat kapı” komşuluk ilişkilerinin daha çok olduğu dikkat çekmiştir. Aşağıda samimi komşuluk ilişkileri kuran kişilerin ifadelerine yer verilmiştir.

Yatay mimaride yaşayan bir katılımcı, dikey mimaride komşuluk ilişkisinin olmadığını, müstakil evde komşuluk ilişkilerinin iyi olduğunu ve çat kapı komşularına gidebildiğini şu sözlerle ifade etmiştir:

“Müstakil evde huzurluyum. Yüksek katlı apartmanlarda komşuluk ilişkisi yok. Burada ben tanımasam da beni tanıyorlar, saygı duyuyorlar, iletişim kuruyorlar. Kendimi yüksek katlı bir evde hapis etmem. Kedi yok, köpek yok, toprak yok, komşu yok. O hayatta mutsuz olurum. Müstakil evde bunların hepsi var. Pandemide bile çıkıp yürüyüş yapabildim, kedi köpek besleyebildim. Ama apartmanda olsam bunları yapamazdım. Apartmanda çat kapı kimseye gidemezdim.” (Erkek, 75 yaşında, Manisalı, Emekli, Evka 3 Mahallesi, Müstakil ev)

Çocukluğunu yatay mimaride geçirmiş olan bir katılımcı, sosyal ilişkilerinin iyi olmasını yatay mimaride yaşamış olmaya bağladığı için çocuğunun da yatay mimaride yetiştirdiğini söylemiştir:

“Evet etkisi var. Müstakil evde yaşıyorum. Çocuğumu daha güvenli ve huzurlu bir ortamda büyütüyorum. Bu evde yaşamak onun gelişimine, ilerde alacağı kararlara, davranışlara, sosyal ilişkilerine olumlu yönde katkı sağlayacaktır. Komşularımız hep elit insanlar. Çocuğumun arkadaşları onların yetiştirdiği çocuklar. Bu durumlar çocuğumu olumlu etkiliyor. Birbirimize rahatlıkla gidip gelebiliyoruz. Aramızda güven ve samimiyet var. Bu yüzden çocuğumun ilerde benim gibi ‘İyi ki müstakil evde büyümüşüm’ diyeceğini düşünüyorum.” (Erkek, 23 yaşında, İzmirli, İşçi, Evka 3 Mahallesi, Müstakil ev)

Yatay mimaride yaşayan bir katılımcı da mahallelerinde yardımlaşmanın olduğunu ve sosyal ilişkilerin katkısını şu sözlerle dile getirmiştir:

“Apartmanda yapamayız biz. Bir derdimiz oldu mu komşumuzla paylaşıyoruz. Bak şimdi sana yardım etmek için arkadaş beni çağırdı, onun hatırına geldim. Burada yardımlaşma, insanlık var. Apartmanda bırak yardımlaşmayı, bize selam da vermezler.” (Kadın, 46 yaşında, İzmirli, İşçi, Limontepe Mahallesi, Müstakil ev)

Yatay mimaride samimi bir ortam olduğunu ifade eden bir erkek katılımcı, eşi ve arkadaşlarıyla arasının iyi olduğunu şu sözlerle belirtmiştir:

“Evet, müstakil evde komşuluk ilişkilerinin daha iyi olduğunu düşünüyorum. Bahçede eşinle birlikte mangal yapmak çok güzel. Bahçede arkadaşlarımla yemek yemeyi de seviyorum. Apartmanda bu konforu, samimiyeti bulamazdım.” (Erkek, 52 yaşında, Uşaklı, İşveren, Evka 3 Mahallesi, Müstakil ev)

Dikey mimaride toplumsal değerlerin kaybolduğunu ifade eden bir kadın katılımcı, yatay mimaride komşularıyla sohbet edebildiği için mutlu olduğunu dile getirmiştir:

“Biraz etkilediğini düşünüyorum. Müstakil evde çocuklar daha özgür. Yüksek katlı binalarda komşuluk yok. Rezidansta insanlar yalnız. Hapis hayatı gibi yaşıyorlar. Eski toplumsal değerler yüksek binaların artmasıyla kayboldu. Burada komşularımla sohbet edebiliyorum. Bu yüzden mutluyum.” (Kadın, 38 yaşında, Ordulu, Öğretmen Evka 3 Mahallesi, Müstakil ev)

Yatay mimaride yaşayan kadın katılımcı, yaşadığı yerdeki sosyal ilişkilerin samimi olmasını cennet mahallesine benzeterek açıklamıştır:

“Müstakil evde mutluyuz fakat Limontepe’de doğalgaz yok. Bu gidişle de biraz zor gelir. Apartman bize sıkıcı gelir. Burası cennet mahallesi gibi. Limontepe’de komşuluk ilişkileri çok iyi.”(Kadın, 57 yaşında, Elazığlı, Ev hanımı, Limontepe Mahallesi, Müstakil ev)

Kadın katılımcılardan biri yatay mimaride akrabalarıyla görüşme imkânının ve komşuluk ilişkilerinin daha iyi olduğunu şu sözlerle belirtmiştir:

“Etkili olduğunu düşünüyorum. Bahçeli bir evde yaşıyorum. Eşimin akrabaları ve ailesi kalabalık her gün neredeyse bizdeler. Kayınvalidem de bizde yaşadığı için memleketten gelenler de bize geliyor. Apartmanda olsak, kesin kovulurduk. Müstakil evde özgürüz, karışan yok ama iş bitmiyor. Yardımcım olmasına rağmen işlere yetişemiyorum. Sadece bu yüzden apartmanda mı yaşasak diye düşünmüyor değilim ama hemen vazgeçiyorum. Orada da ben yaşayamam çünkü burada komşuluk ilişkileri çok iyi.” (Kadın, 35 yaşında, Kayserili, Ev hanımı, Evka 3 Mahallesi, Müstakil ev)

Görüldüğü gibi yatay mimaride yaşayan kişilerin komşuluk ilişkilerinin dikey mimariye kıyasla daha iyi olduğu iddia edilebilir. Çat kapı ilişkilerin yatay mimaride özellikle de yatayın yatayı olarak tanımlanan Limontepe Mahallesi’nde daha çok olduğu gözlemlenmiştir. Limontepe Mahallesi’nde yaşayan kişilerin samimi komşuluk ilişkileri araştırmacıya da kolaylık sağlamış, rahatlıkla araştırma yapmasına imkân sunmuştur. Komşuluk ilişkilerinin hâlâ devam ediyor olması ve insanların güvenle birbirlerine gidip gelmesi dikkat çekmiştir. Suç oranın fazla olduğu Limontepe Mahallesi’nde kişiler tedirgin olmasına rağmen bir yandan da rahatlıkla birbirlerine gidip gelmekte olduğu gözlemlenmiştir. Komşuluk ilişkilerinin güçlü olması misafirperverliklerine yansımıştır. Gecekondu mahallesi olan Limontepe’de komşuluk ilişkilerinin güçlü olması Yılmazöz’ün belirttiği gibi (2010: 26-37) kırdan göç ederek gelen kişilerin kente uyum sağlamaya çalışması hemşehrilik ilişkileriyle gerçekleşebilmektedir. Bu nedenle gecekonduya yaşayan kişiler akraba, hemşehrilik, kan bağı, aynı cemaate bağlı olmayla kente kır yaşamını taşıyabilmektedir. Kentte gerçekleşen bireyselleşmeye rağmen gecekondularda komşuluk ilişkileri geleneksel toplumlardaki gibi varlığını devam ettirmektedir.

Eken'in (2023: 29) de ifade ettiği gibi gecekond u b6lgelerinde yaşayanlar kentin g6vensiz yapısından dolayı eski bağlarını korumuş ve s6rd6rmeye devam etmişlerdir. Limontepe Mahallesi'nde de Eken'nin verdiği 6rnekler gibi kadınlar, komşularıyla bir araya gelip tarhana, turşu, y6n ve halı yıkama, konserve yapmaktadır. Saha araştırması sırasında kadınların bir araya gelip halı yıkadıkları, tarhana yaptıkları ve sarma sardıkları da g6zlemlenmiştir. Bir diğer yatay mimari olan Evka 3 Mahallesinde bu şekilde bir yardımlaşmaya denk gelinmemiştir. Sosyoekonomik d6zeyi y6ksek olan kişilerin oturduğu bu mahallede eve gelen yardımcının yaptığı veya hazır alındığı g6zlemlenmiştir. Fakat dikey mimari olan (dikeyin yatayı) Evka 4 Mahallesi'nde imece usul6 komşuluk ilişkilerinin olduğuna rastlanılmıştır. Kadınların bir araya gelip g6zleme yaptığı, sarma sardığı ve tarhana yaptıkları g6zlemlenmiştir.

T6nnies'in cemaat ve cemiyet kavramı, yatay ve dikey mimariyi anlamak açısından bu noktada 6nemli g6r6lebilir. Bu kavramlar genellikle k6y-kent ayrımında kullanılmaktadır. Ele alınan bu iki kavramın yatay ve dikey mimariye de atıfta bulunduğu belirtilebilir. T6nnies'e (2002: 203) g6re cemaatler (Gemeinschaft); ırk, etnik menşe ve k6lt6r bakımından farklılaşmamış bireylerden oluşan samimi, sıcak bağlantıları olan homojen, k66uk ve mahrem toplulukları tanımlarken; cemiyetler (Gesellschaft) ise ırk, sosyo- ekonomik stat6, k6lt6rel olarak farklılaşmış geniş ve heterojen toplulukları ağıklamıştır. Cemaatlere g6re cemiyetlerde bireyler gayri şahsi, soğuk, sosyal, h6r iradeye dayalı sosyal ilişkiler fonksiyonel uzmanlaşma ile belirlenmiştir. Yatay mimarinin olduğu (araştırmanın saha alanları) Limontepe ve Evka 3 mahallelerinde yapılan g6zlem ve g6r6şmeler sonucunda T6nnies'in belirttiği cemaatler tanımında olduğu gibi sosyal ilişkiler dikey mimariye kıyasla daha sıcak ve samimi olduğu g6r6lm6řt6r. Irk, etnik menşe ve k6lt6r bakımından her ne kadar farklılık g6sterse de dikey mimariye kıyasla daha benzerdir. Aynı memleketten veya 6lkeden (Limontepe Mahallesi'nde Suriyelilerin 6oğunlukta olması gibi) gelen ve aynı mahalleye yerleşen insan sayısı dikey mimaride yaşayan insanlara kıyasla fazladır. 6rneğin; Limontepe Mahallesi'nde Doğu ve G6neydoğu Anadolu B6lgeleri'nden gelen insanlar, hemşehricilik bilinciyle bir araya toplanmışlardır. Benzer şekilde ekonomik d6zeyi Limontepe'ye g6re daha y6ksek olan Evka 3 Mahallesi'nde de yatay mimaride yaşayan kişilerden bazılarının akrabalarına, hemşerilerine yakın yerlerde yaşadıkları hatta komşu oldukları g6r6lm6řt6r. 6rneğin anne ve babasıyla altlı 6st6 oturan, amca 6ocuklarıyla yakın olan, kardeşiyle komşu olan kişilere rastlanılmıştır. Ayata ve

Ayata'nın (1996: 3) belirttiği gibi bireye aidiyet duygusu veren birincil ilişkilerin hakim olduğu birbirine yakın ilişki içinde olanlar, hemşehriler ve akrabalar kentte, kent cemaatlerini oluşturmaktadır.

Yatay mimaride özellikle komşuluk ilişkileri dikey mimariye göre fazla ve daha sıcaktır. Yatay mimaride ev ve bahçenin birbirine yakınlığı (özellikle de Limontepe Mahallesi'nde) sosyolojik olarak birbirine yardım etme ve dayanışmadan kaynaklı olan komşuluk değerinin artmasına olumlu etki ettiği gözlemlenmiştir. Dikey mimaride ise her ne kadar iç içe dairelerle çevrili olan evlerde yaşansa bile komşuluk ilişkilerinin yapılan gözlem ve görüşmeler sonucunda zayıf olduğu anlaşılmıştır. Bu durumun önemli bir nedeni de ortak mekânın az olması olabilir. Örneğin; yatay mimaride aynı sokağa bakan evlerin yan yana olması, giriş kapılarının karşılıklı veya bitişik olması, müstakil bahçelerin dışardan görünebilir şekilde dizayn edilmiş olması ve bahçelerin komşunun bahçesiyle yan yana olması gibi nedenler komşuluk ilişkilerinin artmasına olumlu etki ettiği iddia edilebilir.

Dikey mimari Tönnies'in tanımladığı cemaatin anti tezi olan cemiyet kavramına tam anlamıyla karşılık geldiği söylenebilir. Tönnies'in cemiyet tanımında belirttiği gibi dikey mimaride yaşayan kişilerin yatay mimaride yaşayan kişilere kıyasla gayri şahsi, soğuk, duygusal ilişkilerden ziyade mantıksal ilişkilerin ağır bastığı, fonksiyonel uzmanlaşmanın olduğu belirtilebilir. Araştırma sahası olan dikey mimariye sahip Evka 4 (dikeyin yatayı) ve özellikle kat sayısı daha çok binaların olduğu Mavişehir Mahallesi'nde (dikeyin dikeyi) yapılan gözlem sonucunda kentlilik bilincinin fazla olduğu görülmüştür. Karakaş'ın (2001: 127; Dirlik Ünver ve Yavuzçehre Savaş, 2023: 113) da belirttiği gibi kentlilik bilinci olan kişiler, aynı yaşam alanında birbirlerini anlar ve fark eder. Bu sayede kişilerin farklılığına hoşgörüyle yaklaşır, bu durumu çeşitlilik olarak tanımlar. Bu durum da kişilerin sosyal ilişkilerini etkiler. Örneğin 29 yaşında olan bir katılımcı bu durumu şu şekilde açıklamıştır.

“Evet etkili olduğunu düşünüyorum. Apartman dairesinde yaşarken komşularıma karşı daha dikkatli duyarlı oluyorum, ikili ilişkilerde kelimelerimi özenle seçiyorum. Bu da toplumsal yaşamda hal ve hareketlerimde etkili oluyor. Apartman farkındalığı yüksek olan ve empati kurmayı sağlayan bireylerin yetişmesini sağlıyor.” (Erkek, 29 yaşında, İstanbullu, Memur, Mavişehir Mahallesi, 11. katta yaşıyor)

Durkheim (2006), Tönnies'in cemaat kavramını “mekanik dayanışmayla”, cemiyet kavramını ise “organik dayanışmayla” benzer şekilde açıklamıştır. Ona göre mekanik toplumda ilişkiler yüz yüze ve mekanik, insanların yaptığı işler birbirine benzer, herkes tarafından bilinen ve uygulanan ortak ritüeller vardır. Kolektif bilinç ve sosyalleşme fazladır. Organik dayanışmada ise iş bölümü ve uzmanlaşma artmıştır. Durkheim’e göre organik dayanışmadan mekanik dayanışmaya geçişin nedeni dinamik yoğunluktur. Dinamik yoğunluğu ortaya çıkaran iki unsurdan birincisi insan sayısının artması, ikincisi ise insanlar arası etkileşimin artmasıdır. Bu ikisinin artmasıyla birlikte mekanikten organik dayanışmaya doğru bir dönüşüm gerçekleşmiş olacaktır (Ritzer ve Stepnisky, 2015: 14).

Durkheim’ın mekanik-organik dayanışmaya yönelik açıklamaları incelendiğinde yatay-dikey mimariye benzer yönler olduğu görülmüştür. Onun belirttiği gibi yatay mimaride yaşayan bireylerde yüz yüze iletişim daha sık olduğu, herkes tarafından bilinen uygulanan ortak ritüellerin olduğu yapılan saha araştırmasında gözlemlenmiştir. Örneğin yatay mimarinin yoğun olduğu Limontepe Mahallesi’nde Alevi olan bireylerin ritüellerini gerçekleştirmek için toplandığı Cem evinde aşure günü düzenleneceğini mahalledeki çoğu kişi bildiği için ziyaret düzenlemişlerdir. Mekanik dayanışmanın daha görünür olduğu yatay mimaride bireyler mahalledeki kişilerin büyük çoğunluğunu (Ekonomik gelir düzeyi orta ve yüksek olan Evka 3 Mahallesi’nde bu durum daha az görülse de) tanımaktadır. Örneğin araştırmacı, Limontepe Mahallesinde anket yaptığı kişilerin yoldan geçen tanıdıklarına *Gel öğrencidir, şu kıza yardım et, Neco abi nereye? Gel beş dakika sürecektir* vb. söylemlerle seslenerek araştırmaya dahil ettiğini, samimi ilişkilerin var olduğunu gözlemlemiştir.

Yatay mimaride yaşayan bireylerin yaptığı işler, dikey mimariye kıyasla benzerdir. Limontepe Mahallesi’nde esnaf, işçi, vb. işlerle meşgul olan kişiler çoğunluktayken, Evka 3 Mahallesi’nde fabrikatör, esnaf, akademisyen gibi meslek gruplarının fazla olduğu görülmüştür. Yatay mimaride sosyal bağımlılık ve akrabalık ilişkileri dikey mimariye göre fazladır. Dikey mimaride ise bireylerin çalıştığı işler birbiriyle daha çok farklılık göstermektedir. Aynı apartmanda (dikey mimari) öğretmen, doktor, işçi, esnaf vb. meslek grupları bir arada yaşamaktadır. Bu sayede organik dayanışmanın özellikleri olan iş bölümü ve uzmanlaşma fazla, işlerindeki çeşitlilikten kaynaklı olarak farklı gruplarla dayanışma içine girmektedirler. Kişilerin Evka 3 ve Limontepe Mahallesinde azda olsa benzer işlerde olmaları da komşuluk ilişkilerini

etkilediği söylenebilir. Örneğin Evka 3 Mahallesinde akademisyen olanların akademisyen komşusuyla gözlemlenirken; Limontepe Mahallesi'nde belediye işçisi olan kişilerin eşlerinin de birbirleriyle komşuluk yaptığı fark edilmiştir. Bu örnekler dikey mimaride de vardır fakat yatay mimaride daha görünür olduğu iddia edilebilir.

Orhan'ın (2019: 70) yapmış olduğu araştırmaya göre de gecekonduda yaşayan insanların apartmanda yaşayan kişilere göre komşuluk ilişkilerinin daha güçlü olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Gecekondularda yaşayan insanlar yüz yüze ve samimi etkileşim gerçekleştirdiği için dayanışma ve yardımlaşma fazladır. Ona göre zorunlu bir dayanışmanın olduğu gecekonduda, imece usulü etkinlikler apartmanlaşmaya geçilmeyle yok olmaya başlamıştır. Bunun önemli bir nedenini kişilerin, ekonomik sermayelerinin artması ile açıklamıştır. Gecekondunun fiziksel bir mekân olarak sosyalliği daha görünür kıldığını fakat apartmanın görünürlüğü engellediğini bu yüzden de kişilerin iletişimini kesintiye uğrattığını ifade etmiştir. Araştırmamıza benzer olarak bu araştırmada mekânın fiziksel özelliğinin toplumsallaşma sürecine etkisinin olduğu görülmüştür.

Komşuluk ilişkilerinin samimi (çat kapı) olması kişilerin hem kendilerini hem de çevrelerindeki kişilerin yaşamlarını olumlu anlamda etkilediği belirtilebilir. Özellikle yaşlı insanların, Yeşil (2023: 44)'in de yaptığı araştırmaya benzer olarak, komşularının ailelerinden biri olmamasına rağmen onlardan sosyal ve psikolojik destek aldıkları gözlemlenmiştir. Özellikle evlatları ve torunlarından ayrı kalan yaşlılar için komşuluk ilişkilerinin önemli olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Komşularıyla iyi ilişkiler kuranların kendilerini huzurlu hissettikleri, ilişkileri kopuk olan yaşlı insanların ise huzursuz olduğu görülmüştür. Yukarıda yer verilen 75 yaşındaki katılımcının da ifade ettiği gibi yaşlı insanlar, saygı duyulmayı beklemekte ve saygı görülünce mutluluk duymaktadır. Ayrıca Yeşil'in de belirttiği gibi yaşlı veya eşi vefat etmiş kişilerin çevreleriyle sosyal ilişki kurmak istedikleri de gözlemlenmiştir.

Komşuluk ilişkilerinin daha samimi olduğu yerlerde çocukların da güvende ve rahat oynadıkları yapılan görüşmeler ve gözlem sonucunda söylenebilir. Ayrıca kişilerin hem beden hem de ruhsal sağlığına komşuluk ilişkilerinin katkısı olduğu iddia edilebilir.

11.10.1.2.Yüz Göz Olmayanlar

Komşuluk ilişkilerine yönelik ifadeler incelendiğinde; bazı kişileri kişisel sınırlarını koruduğu, mesafeli durduğu, fazla samimi olmamaya özen gösterdiği,

yardımlaşma ve dayanışmanın daha az olduğu ilişkiyi tercih ettiği ve bu durumdan da memnun olduğu görülmüştür. Ayrıca insanlarla yüz göz olmak istemeyen kişilerin de bu durumdan yakındığı fark edilmiştir. Kişilerin bu konudaki ifadeleri incelendiğinde; örneğin apartmanda yaşarken muhafazakâr olduğu için damgalandığını belirten bir katılımcı, şu an kimseyle muhatap olmak istemediğini şu sözlerle belirtmiştir.

“Etkisi var. Müstakil evde kendimi özgür hissediyorum. Bahçede uğraşabiliyorum. Pandemide biz özgürdük. Apartmanda yaşama deneyimim de oldu. Apartmanda ses ve gürültü var. Otopark, aidat problemi çok fazla oluyordu. İnsanlarla uğraşmak istemiyorum. Apartmanda kimseyle muhatap olmak istemiyordum. Apartmanda mahalle baskısı daha fazla oluyor. Apartmanda bir araya geldiğimizde bile bir baskı altında hissediyordum. Namazlarımı kılan biriydim. Komşum bana muhafazakârım diye selam vermiyordu. Apartmanda etiketleme, damgalama, arkadan konuşma çok fazla. Apartmanda samimi diyaloglar yok. Müstakil evde komşun olmasa da özgürsün. Apartmanda evden dışarı çıkınca biriyle karşılaşma ihtimalin çok fazla. Müstakil evde kapını aç, arabana bin daha ne olsun. Kimseyle muhatap olmak zorunda değilsin. Özgürsün. İnsanlar ruh sağlığı için apartmanlarda oturmamalı bence. Yazık ya geçen yıllarıma yazık. Niye apartmanda oturmuşum hâlâ anlamıyorum.” (Erkek, 65 yaşında, İzmirli, Emekli, Evka 3 Mahallesi, Müstakil ev)

Dikey mimaride topluluk kurallarına uyulmadığını belirten bir katılımcı, yatay mimaride yaşayan kişilerin kimseyle muhatap olmak zorunda kalmayacağını şu sözlerle ifade etmiştir:

“Tabii etkisi var. Toplu olarak oturulduğunda daha çok problem ortaya çıkıyor. Toplum olarak birlikte yaşamayı pek beceremiyoruz insanlar ortak yaşam kurallarına uymuyor. Bu da başlı başına bir sorun. Apartmanda en büyük problem ses gürültüsü. Müstakil ev olsa bu problem ortadan kalkar. Herkes sınırını çizer. Herkes evinde özgür yaşar, kimseyle muhatap olmak zorunda kalmaz.” (Erkek, 60 yaşında, Memur Evli, Sivaslı, Mavişehir Mahallesi, 7. katta yaşıyor)

Yatay mimaride yaşayan bir erkek katılımcı, yatay mimaride sakin ve sessiz bir ortam olduğunu, az kişiyle görüşmek istediğini belirtmiştir:

“Müstakil evde karışan yok. Bu yüzden mutluyum. Kalabalıktan rahatsız oluyorum. İsviçre'ye ilk gittiğim yıllarda apartmanda kaldım. Misafir gelince rahatsız oluyorlardı. Her gün şikayetçi oluyorlardı. Sırf bu yüzden evden çıktım. Orada kendi evim olmasına rağmen mutlu olmamıştım. Ben sakinliği ve sessizliği seviyorum. İki, üç komşu olsun yeter. Fazlasına gerek de yok. Müstakil evde huzurlu oluyor insan.” (Kütahyalı, 67 yaşında, Erkek, İşveren, Evka 3 Mahallesi, Müstakil ev)

Yatay mimaride çocuğunu rahat yetiştirdiğini ifade eden bir kadın katılımcı, dikey mimaride insanlarla samimi olmak istemediğini dile getirmiştir.

“Etkiliyor. Kendimi burada rahat hissetmiyorum. Geleneksel buradaki insanlar. Burada yaşayan kişiler çok sık bakışlı ama müstakil evde huzurluyum. Çocuğumu rahat yetiştiriyorum. Kendi evim müdahale eden yok. Apartmanı sevmiyorum, insanlarla iç içe olmayı, konuşmayı sevmiyorum.” (Kadın, 40 yaşında, Manisalı, Ev hanımı, Limontepi Mahallesi, Müstakil ev)

Müstakil bir evde yaşayan bir katılımcı (Kadın, 40 yaşında, İzmirli, İşçi, Evka 3 Mahallesi, Müstakil ev), anketin son açık uçlu sorusu olan mekânın bir etkisi olup olmadığına *“Hayır düşünmüyorum. Herkesi görmezden geldiğim için beni etkileyen bir durum olmuyor.”* şeklinde bir açıklama yapmıştır. Yapılan bu araştırmada apartmana kıyasla yatay mimaride de mesafeli ilişkilerin olduğuna rastlanılmıştır. Yatay mimaride de yaşayan kişilerin tercihen apartmandaki gibi komşularına karşı soğuk ve mesafeli olmaları dikkat çekmiştir. Fransa’da yapılan bir araştırma bu durumu açıklar niteliktedir. Yapılan bu araştırmaya göre insanların yüzde 80’inin müstakil bir evde yaşamalarının nedeni, komşularıyla “yüzgöz” olmak istememeleri çıkmıştır. Komşuluk ilişkilerinin olmasını sakınca ve rahatsızlık olarak gördükleri için yatay mimariyi benimsedikleri sonucuna ulaşılmıştır (L’Heulliet, 2016: 6). Yatay mimaride yaşama isteğinin bir diğer nedeni de Fransa örneğinde olduğu gibi komşuluk ilişkilerinden uzaklaşma düşüncesi de olabilmektedir. Simmel (1970: 139) modern metropolde insanların birbirlerine karşı umursamazlık tavrını ortaya çıkardığını; duygularının yerine akıllarıyla hareket etmeye başladığını söylemiştir. Simmel’in de açıkladığı gibi kişiler insanlarla yüz göz olmamak için bilerek bu tavrı seçtiği söylenebilir.

11.10.1.3. Merhaba Merhaba

Katılımcıların ifadelerine bakıldığında; komşuluk ilişkilerinin samimi olmadığı yüzeysel olduğu, kişilerin birbirinin yüzünü bile zor tanıdığı, sadece selam alıp verdiği görülmüştür. Bu komşuluk ilişkisine yönelik ifadeler “merhaba merhaba” koduyla aşağıda ele alınıp, değerlendirilmiştir.

Dikey mimaride yaşayan katılımcılar, komşuluk ilişkilerinin olmadığını yakınlıkla dile getirmiştir:

“Evet etkiliyor. Hiç kimsenin hiç kimseye tahammülü yok. İletişimsizlik çok var. Kaç yıldır burada oturuyorum tanımadığım komşularım var. Tanıdıklarımla da tek iletişimimiz ‘merhaba merhaba’. Böyle bir hayatta insan mutlu olur mu?” (Kadın, 54 yaşında, Tunceli, Emekli, Evka 4 Mahallesi, 4. katta yaşıyor)

“Etkilediğini düşünüyorum komşularım çok benciller. Kendileri ve aileleri haricinde kimseyi düşünmüyorlar. Apartmanlar bence bencillik fabrikası. Burada bencil insanlar yetişiyor. Kimse kimseyi umursamıyor, konuşmuyor. Konuşsan devamı gelmiyor. Adam ertesi gün yine surat asıyor. Bu yüzden mutlu değilim. Millet duyarlı değil. Bu durum da topluma yansımaz mı?” (Erkek, 53 yaşında, Manisalı, Memur, Evka 4 Mahallesi, 7. katta yaşıyor)

“Biraz sıkılıyorum, üzüliyorum ama idare ediyoruz. Komşuluk ilişkileri çok kötü. Koskoca apartmanda üç kişiyle görüşüyoruz. ‘Merhaba yok’ apartman hiç iyi değil. Ya babam öldü de, kapımızı çalan olmadı. Çocuklar ve eşim istese hemen taşınırım. Komşuların çığlıklarından yedi kere boğazımda lokma kaldı. Kapılarına gidip zillerini çalıyorum, yardım için açan yok. Kimin gelip kimin çıktığı belli değil.” (Erkek, 57 yaşında, Bosna Hersekli, Evka 4 Mahallesi, 7. katta yaşıyor)

Yatay mimaride yaşayan katılımcılar, dikey mimaride yaşarken komşuluk ilişkilerinin zayıf olduğunu şu sözlerle belirtmişlerdir:

“Müstakil evde muthuyum. Herkesi mangala çağırıyorum. Burada komşularla aramız çok iyi. Apartmanda komşuluk ilişkileri sıfır. Adamla asansöre biniyorum, bana arkasını dönüyor. Günaydın demek bile yok. Ne yapayım ben bu hayatı.” (İzmirli, 68 yaşında, Erkek, Emekli, Evka 3 Mahallesi, Müstakil ev)

“Toplumu olumsuz anlamda etkiliyor. Müstakil evde oturmak ile apartman arasında büyük farklılık var. Gece eşim bir şey dökünce apartmanda

süpüremiyordum. Çocuklar müzik açamıyordu. Müstakil evde böyle değil insanların psikolojileri daha iyi. Apartmanda komşular selam vermiyordu. Burada komşuluk ilişkileri daha iyi. Apartmanda sıfırdı. Pandemiden sonra burada da değişiklik oldu ama apartmana kıyasla daha iyi.” (Erkek, 43 yaşında, Afyonkarahisarlı, İşçi, Evka 3 Mahallesi, Müstakil ev)

Dikey mimaride yaşayan bir katılımcı da dikey mimariyi komşuluk ilişkileri olmadığı için hapishaneye benzetmiştir.

“Büyükşehirlerde ve özellikle yüksek katlı binalarda komşuluk ilişkileri yok. Asli hapishanedir, benim için apartmanlar.” (Kadın, 63 yaşında, Niğdeli, Emekli, Evka 4, 5. katta işiyor)

Evka 3 Mahallesi’nde (yatay mimaride) yaşayan bir katılımcıda dikey mimaride sosyal ilişkilerin zayıf olduğunu şu şekilde belirtmiştir:

“Tabii ki var. Müstakil evde insan kendini doğal, özgür hissediyor. Apartmanda ise ‘insan deposu’ gibi. Yaşam kısıtlı gürültü yapma ses yapma engel var. Amerika’da müstakil evde insanlar bahçeleri ile ilgileniyor. Komşuları ile iyi, toplum olarak daha iyi. Karı koca çalışmak zorunda kalıyor apartmanda. Apartmanda komşuluk ilişkileri daha mesafeli, soğuk. Bu durumda aileyi ve toplumu etkiliyor.” (Erkek, 57 yaşında, Ispartalı, Öğretmen, Evka 3 Mahallesi, Müstakil ev)

Yatay mimaride yaşayan katılımcılarda eskiye göre komşuluk ilişkilerinin zayıfladığını şu sözlerle dile getirmiştir:

“Etkisi var. Eskiden komşuluk ilişkileri gayet iyiydi. Şimdi kimse kimseyi tanımıyor. İnsanlar birbirinden soğudu. Selam veriyorum, selamımı almıyorlar.” (Kadın, 76 yaşında, Trabzonlu, Ev hanımı, Evka 3 Mahallesi, Müstakil ev)

“Komşuluk ilişkisi yok. Selam veriyoruz sadece, eskidendi komşuluk. insanlar artık akrabalarıyla görüşmüyor. Annem olsa gelen giden yine oluyordu ama o öldükten sonra evimize gelen giden yok. Eşim ve annem varken yine kadınlar bir araya gelip dedikodu yapıyordu şimdi yapan da yok.” (Eren, Evka 3 Mahallesi, Yatay mimari)

Dikey mimaride yaşayan bir katılımcı da dikey mimaride sosyal ilişkilerin hiç olmadığını şu sözlerle ifade etmiştir:

“Etkiledi. Asansörlü olduk. Kedi köpek yok. İşten geliyoruz, direkt yatıyoruz. Sosyal hayat yok, konuşan yok, birbirimize baş eğip geçiyoruz.”(Kadın, 48 yaşında, Aksaraylı, İşçi, Evka 4 Mahallesi, 9. katta yaşıyor)

Yatay mimariye kıyasla dikey mimaride yaşayan kişilerin komşular arasındaki ilişkilerin yüzeysel olduğu, samimiyetin daha az olduğu anlaşılmıştır. Jacobs’un (2017: 50-59) belirttiği gibi insanlar, birbirleriyle sürekli etkileşim halindedir. Ona göre bu etkileşim sürecinde yüz yüze iletişim kurmak, konuşmak veya zaman geçirmek gibi zorunluluk yoktur. Fakat mekânsal olarak birbirine yakın olan insanlar karşılaşırlar. Bu karşılaşmalarda da sözlü iletişimin yerine kişilerin jest ve mimiklerle iletişim kurdukları söylenebilir. Modern kentte kişiler tanıdıktan çok yabancılarla karşılaşırlar. Jacobs’un dediği gibi yüzlerini öğrenmeye bile imkân bulamayabilirler. Ayrıca Wirth ’in (2002: 90) de vurguladığı gibi kentleri kırdan ayıran temel özelliklerden biri de kişilerin birbirlerini daha az tanıması ve bilgiye sahip olmasıdır.

Yukarıda katılımcıların da ifade ettiği gibi kişiler özellikle dikey mimaride karşılaşma mekânı olan asansörde, giriş kapısında, kamelyalarda veya otoparkta birbirlerine denk gelmektedir. Birileriyle iletişim kurmak istemeyen veya karşısındakıyla konuşmak istemeyen kişiler, sadece selam vererek, ya da jest ve mimiklerle iletişim kurmayı tercih etmektedir. Komşuluk ilişkilerinin sadece merhaba merhabayla sınırlı olmasından yakınan kişiler de kendilerini yalnız hissettiğini, mutlu olmadıklarını, kendilerini değerli görmediklerini yakınlıkla açıklamıştır. Fakat kapalı sitelerde yaşayan kişiler, birbirlerine sabah “günaydın”, akşam “iyi akşamlar” ile sınırlı olan selamlaşmalarından yakındıklarını ifade ederken bile Aydın’ın (2012:114) yapmış olduğu araştırmaya benzer olarak komşularının soğuk davranışları olmalarına rağmen elit, düzgün, saygılı, kaliteli, kültürlü, eğitilmiş kişiler olduklarının da altını çizmişlerdir.

Bıçkıcı (2019), komşuluk ilişkilerinin zayıflamasını hatta kurulmak istenmemesinin nedenlerinin hem özel hem de genel olabileceğini ele almıştır. Ona göre kişilerin mekânda yer değiştirme sıklığı (artan hareketlilik), sosyal medya ve televizyonun yaygınlaşmasıyla komşuluk ilişkilerin eskiden verdiği sosyal doyumun yerini alması, bireyselleşmenin artması, kapitalist değerlerin yükselmesi, mutluluk arayışlarının tüketimle giderilmeye başlanması ve en önemlisinin de insanlar arasında

güven duygusunun kaybolmasıyla açıklamıştır. Bıçkı, yitirilen bir değer olarak komşuluk ilişkilerinin mahallelerin inşa biçimiyle değil de değer alanın dönüşümüyle ilgili olduğunu belirtmiştir. Fiziksel açıdan mahallenin yeniden inşası yapılsa bile insan ilişkilerinin aynı olamayacağını kırık bir vazo metaforuyla örneklendirmiştir.

Komşuluk ilişkilerinin zayıflamasının nedeni, küreselleşmeyle birlikte Tekeli'nin (2008: 63) de üzerinde durduğu gibi kişilerin mekânda akışkan hale gelmeleri sürekli göç halinde olmaları etkili olabilir. Araştırmada da benzer şekilde yatay mimaride yaşayan kişilerin daha çok kendilerine ait evlerinde oturduğu Tablo 25'te görülmektedir. Dikey mimaride yaşayan kişilerin kiracı sayısı, yatay mimariye göre düşük bir oranda da olsa daha yüksektir. Bu nedenle yaşayan kişilerin sürekli bir göç halinde oldukları yani mekânda süreklilik göstermedikleri söylenebilir. Yeni taşınan bir kişi yatay ve dikey mimaride bir yabancı olarak görüldüğü için insanlar iletişim kurmakta çekimser davranabilmektedir. Bu durumda kişilerin birlikte vakit geçirmesini, güven duygusu oluşturmalarını zorlaştırdığı belirtilebilir.

Aynı şekilde kiracılığın verdiği geçici kalma duygusu, ulaşım ve iletişim araçlarının yaygınlaşması, boş zaman etkinlikleri yapmada farklı araç ve mekânların artması, toplumsal yardımlaşmayı sağlayan kurumların çeşitlenmesiyle komşuluk ilişkilerinin önemi azalmaya başlamıştır (Nirun, 1994: 170). Görgülü' nün (2016: 177) ifade ettiği gibi kentin çeperlerinde yapılan toplu konutlarda yeni komşuluk ilişkileri zamanla oluşmaya başlamıştır. Eskiden mahalle komşusu olmanın yerini günümüzde site komşusu almıştır. Araştırmada özellikle dikey mimari olan Evka 4 Mahallesi'nde site komşularının bir arada kamelyada oturdukları gözlemlenmiştir. Benzer şekilde Mavişehir Mahallesi'nde de kamelyalarda bir arada oturan kişilere denk gelinmiştir.

Eren'in (2023: 33-34) de belirttiği gibi eskiden komşular ve misafirler sofralarda, apartmanda ise misafir odalarında ağırlanırken günümüzde kafelerde ağırlanmaktadır. Kadınlar eskiden komşularıyla bir araya gelip ortak yiyecekler yaparken, günümüzde ise alışveriş merkezlerinden hazır alıp, tüketmektedir. Ev içi problemlerde mahallenin en yaşlısına veya saygın kişiye gidip danışılırken günümüzde aile danışmanına, psikoloğa gidilmektedir. Bu durumlarda komşuluk ilişkilerinin değişim ve dönüşümüne neden olmuştur.

Ardıçoğlu'nun (2014:) ifade ettiği gibi komşuluk ilişkilerinin zayıflamasının bir diğer nedeninin de özellikle de dikey mimaride kişilerin iç içe geçmiş mekânlarda bir

arada yaşamaları gösterilebilir. Bu mekânlarda kişiler fiziksel olarak birbirine yakın oldukları için istedikleri yaşam doğrultusunda rahat hareket edememekte, bu durumda komşularıyla olan iletişimi etkilemektedir. Pencerelelerin, duvarların, balkonların, kapıların dip dibe olması kişilerin fiziksel yakınlığını sağlarken tam olarak sosyal yakınlaşmayı sağlamadığı ifade edilebilir.

Özarslan'ın belirttiği gibi dikey mimaride komşular arasında bir irtibatsızlık hakim olmuş, iletişim sekteye uğramıştır. Dikey mimari yaşantısında kişiler, aileleri ve komşular arasında olumlu ve olumsuz ilişki bağları zamanla kopmuş ve toplumsal dayanışma azalmıştır. Dikey mimaride ambalajlı şekilde sunulan özgürlük ve modernlik insanları himayesi altına almış, bu durum da insanların yalnızlaşmasına ve bireyselleşmesine neden olmuştur. Özarslan, eskiden komşu komşunun külüne muhtaç olduğunu fakat dikey mimariyle artık bu ihtiyacında kalmadığını eleştirel bir şekilde açıklamıştır (Özarslan, 2018: 63).

Bektaş Ata'nın (2015: 281) yaptığı araştırmaya benzer olarak yüksek katlı binalarda komşuluk ilişkilerinin zayıfladığı görülmüştür. Araştırmada komşularıyla çat kapı ilişki kurmak istemeyen kişilerin yanı sıra sadece asansörde iletişim kuran kişilerin ifadeleri araştırmamızla benzerlik göstermektedir. Bu durumdan memnun olan kişilerin yanı sıra memnun olmayan kişilerin de olduğu anlaşılmıştır. Yeşil' e (2019) göre kentte kurulan yüksek bloklar veya güvenli siteler dışarı ile kurulan ilişkinin en aza indirmek ve insanların tüm ihtiyaçlarını karşılamak için tasarlanmış Corbusier'in de ifade ettiği gibi “makine ev” lerdir. Güven ve huzuru vadeden bu evler Yeşil'e göre aslında doğaya karşı dikilen mekânlardır.

Para ekonomisinin egemen olduğu kentteki insan, sınırsız zevk peşinde koştuğu için “bezgin bir tutum” içerisinde olabilmekte, herkesi ve her şeyi bir sayı olarak görebilmektedir (Martindale ve Neuwirth, 2003: 39). Nitekim rasyonel bir bakış olan bu düşüncenin de insanlar arasındaki bağların zayıflamasına neden olduğu belirtilebilir. “Kamusal İnsanın Çöküşü” adlı eserinde Sennet'te (2010: 183) kentlerde nüfus artışına paralel olarak insanların birbiriyle olan bağlarının zayıflayacağını belirtmiştir. Benzer ifadeyle Louis Wirth “Bir Yaşam Tarzı Olarak Kentleşme” adlı eserinde kentlerde nüfus büyüklüğünün ve yoğunluğunun artması, fiziksel olarak yakın olmalarına rağmen kişisel ilişkilerin azalmasına ve kente özgü bir yaşam şeklinin ortaya çıkmasına neden olduğuna dikkat çekmiştir. Ona göre kentte ileri derecede bölünmüş rollerde karşılaşan bireyler, gerçekte yüz yüze bağlantı kursa da ilişkilerinde gayri şahsi, yüzeysel,

parçalanmış ve geçici olmaktadır. Fiziksel bağlar yakın olmasına rağmen sosyal bağlar güçlü değildir. İnsanların uzak, soğuk ve bezgin (blase) görünümüne bürünmesini diğer insanlara karşı kalkan gibi koruduğunu ifade etmiştir (Wirth, 1938).

Wirth'in bu ifadelerine konumuz açısından bakıldığında; dikey mimaride daha dikkat çektiğini iddia edebiliriz. Aynı çatıyı, giriş kapısını, duvarı, asansörü, bahçeyi paylaşan bu kişiler her ne kadar birbirlerine fiziksel olarak yakın olsalar bile bir selam bile vermemekte, aralarında kaynaşma yok denecek kadar az olmaktadır. Fakat yatay mimaride yaşayan bireylerde dikey mimariye kıyasla komşularıyla karşılaşmalarında hâl hatır sorma, akrabalık bağı ve Wirth'in (1938) değindiği “*duygu birliği*” daha fazla olduğu saha araştırmasında da fark edilmiştir. Dikey mimaride yaşayan bireylerin, yatay mimaride yaşayan bireylere göre (özellikle de Mavişehir’de) soğuk, uzak ve bezgin durduğu gözlemlenmiştir. Fakat yatay mimarinin olduğu ekonomik düzeyi yüksek olan Evka 3 Mahallesi’nde de soğuk, uzak ve bezgin duran kişilere az da olsa rastlanılmıştır. Bu durumun olmasının önemli bir nedeni de Wirth'in belirttiği gibi kişilerin bu sayede özgürlüklerini korumak istemeleri ve bunu bir kalkan olarak kullanmaları olduğu belirtilebilir.

Dikey mimaride komşuluk ilişkilerinin zayıf olduğunu belirten Alkan (1992), apartmanlarda birbirinden habersiz olan kişilerin bir arada yaşadığını, bu yerlerin insan barınaklarına dönüştüğünü belirtmiştir. Erman da (2012) gecekondu yıkılarak TOKİ’ye yerleştirilen kişiler üzerine yaptığı araştırmada ilk dört yılda çat kapı ilişkiler kuran kişilerin birbiriyle samimi olduklarını, birbirlerine habersiz gittiklerini ve öteberi ile borç aldıklarını belirtmiştir. Fakat bu durumun herkes için aynı olmadığını, komşusuyla anlaşılamayan kişilerin mutsuz ve yalnız hissettiğini, gecekodu komşuluğuna özlem duyduklarını görmüştür. Apartmanda yaşayan kişilerin eski komşu veya akraba değilse tanımadıkları araştırmamızla benzer çıkmıştır. Erman eski komşularıyla eski samimiyetinde zamanla azalmaya başladığını, gördüklerinde sadece “*merhaba merhaba*” dediklerini belirtmiştir. Ayrıca zamanla kiracıların artmasının ve sürekli kiracıların değişmesinin de komşuluk ilişkilerini zedelediği sonucuna ulaşılmıştır.

Batılı kent modellerini eleştiren Cansever, Şentürk’ün (2018: 69-70) de ifade ettiği gibi kentle toplumsal değer arasında çok yakın bir ilişki kurmaktadır. Yatay mimari ile kentlerin inşa edilmesinin toplumsal değerleri (komşuluk, yardımlaşma, dayanışma vb.) korumaya hizmet edeceği fikrini savunmuştur. Yatay mimari biçiminin

desteklenmesinin en önemli nedenlerinden biri de komşuluk ilişkilerinin canlanmasına fırsat vermesidir. Dikey mimari biçiminde olan yerlerde komşu sayısının fazla olmasından dolayı insanlar birbirlerini tanımakta güçlük çekmektedir. Yatay mimaride ise bu durumun aksine insanlar, komşularını tanıma ve kaynaşma imkânı elde etmektedir. Bu sayede hem komşuluk ilişkileri hem de mahalle kültürü gelişmiş olacaktır (Düzenli, 2016: 259).

Mimari yapıların komşuluk ilişkilerini etkilediğinin görüldüğü bu araştırmanın aksini ifade eden araştırmalarda bulunmaktadır. Örneğin Karahan (2024: 64-65), yapmış olduğu komşuluk ilişkilerine yönelik araştırmaya göre mimari yapıda meydana gelen değişimlerin komşuluk ilişkilerini çok fazla etkilemediğini ifade etmiştir. Araştırmanın sonucuna göre insanların değer ve tutumlarını korudukça komşuluk ilişkilerinin devam edeceğini iddia etmiştir. Bu durumun yaşanılan il ve çevreyle de etkili olabileceğini vurgulamıştır. Ayrıca araştırmanın Erzurum İli örneği olması ve katılımcıların büyük çoğunluğunun ev hanımı olmasının etkisi olduğunu söylemiştir. Karahan'ın da belirttiği gibi toplumsal değerlerin, komşuluk ilişkilerinde etkisi olduğu söylenebilir. Çünkü yapılan bu araştırma da daha geleneksel ve muhafazakâr olan kişilerin komşuluk ilişkilerine Erzurum ilindeki gibi önem verdikleri ve yatay mimaride yaşamayı tercih ettikleri gözlemlenmiştir.

Sonuç olarak insan sosyal bir varlıktır. Bu nedenle diğer insanlarla etkileşim halindedir. Sosyal ilişkiler insanlar için önemli ve faydalıdır. Anne, baba, eş, çocuk, komşu vb. kişilerle kurulan ilişkiler, insanlara sosyal destek sağlar. Sosyal destek gören kişiler hem bedenlen hem de ruhen kendini sağlıklı ve mutlu hisseder. Stresli durumlarla başa çıkmasına, yalnız hissetmemesine, problemlere çözüm üretmesine, kişisel gelişimine ve farkındalık kazanmasına katkı sağlar. Ayrıca sosyal ilişkiler kişilerin grup ve topluluklara karşı aidiyet hissi oluşturmalarını sağlar, kimlik kazanmasını kolaylaştırır. Sosyal ilişkiler sayesinde sosyal sermayesi artan kişi hem gündelik hayatta hem de kariyerinde kolaylıklarla karşılaşır. Ayrıca diğer insanlara karşı hoşgörüsü ve tahammülü artar. Anlaşmazlıklar yaşandığında kriz yönetiminde stratejiler geliştirmesini kolaylaştırır.

Nitekim yapılan araştırmalarda sosyal ilişkilerin kişinin ömrü uzattığı ve mutlu olmasına katkı sağladığı görülmüştür. Bunlardan biri olan Harvard Üniversitesi'nde 1938 yılından başlayarak 75 yıl süren bir araştırmada insanların mutlu ve sağlıklı olmasını sağlayan şeyler araştırılmıştır. 724 erkeğin gündelik hayatı yıldan yıla

incelenmiştir. Yapılan araştırmada iki grup ele alınmıştır. Bunlardan birinci grup, Boston'ın en yoksul gecekondu mahallelerinde sıcak ve soğuk sudan bile yoksun yaşayan erkekler iken diğer grup ise Harvard College'da ikinci sınıfta olan ve II. Dünya Savaşı sırasında üniversiteyi bitirmiş olan erkeklerdir. Katılımcıların anne, babalarıyla daha sonra ise evli olanların eş ve çocuklarıyla da görüşmeler yapılmıştır. Her kesimden insanların zamanla farklı mesleklerde çalıştıkları (Avukat, Duvarcı, Doktor, Fabrika sahibi, Birleşik Devletler Başkanı vb.) gözlemlenmiştir. Ayrıca zamanla alkol bağımlısı, şizofren olan kişilerin olduğu, yoksulken zengin olup sınıf atlayan kişilerinde olduğu anlaşılmıştır. Bu kişilerin hayatlarından çıkan sonuca göre iyi ilişkiler bizim daha mutlu ve sağlıklı olmamızı sağlamaktadır. Sosyal ilişkilerin hem kişilerin yaşamına hem de çevresindekilere, topluma fayda sağladığı sonucuna ulaşılmıştır. Ayrıca yalnız yaşamının insanların sağlığını bozduğu, daha kısa yaşadıkları fark edilmiştir. İyi ve sağlıklı ilişkilerin yaşlılığın bazı sonuçlarından da koruduğu görülmüştür. Sosyal ilişkileri iyi olanların hafızasının da güçlü olduğu anlaşılmıştır. 75 yıllık araştırmada emekliliğinde mutlu olan insanların çevresiyle ilişkilerinin iyi olduğu tespit edilmiştir (Waldinger, 2016).

Bu araştırmadan çıkan bazı sonuçlar da araştırmamızla benzerlik göstermektedir. Yatay mimaride yaşayan kişilerin sosyal ilişkilerinin daha iyi olduğu bu nedenle de mutlu ve sağlıklı olduğu gözlemlenmiştir. Özellikle yatayın yatayı olarak tanımladığımız Limontepi Mahallesi'ndeki kişilerin ekonomik düzeyi iyi olan yatay mimari olan Evka 3 Mahallesi'ndeki kişilere kıyasla daha çok samimi ilişkiler kurduğu, yüzlerinin güldüğü dikkat çekmiştir. Dikey mimaride de Mavişehir Mahallesi'ne kıyasla Evka 4 Mahallesi'nde komşuluk ilişkilerinin daha iyi olduğu gözlemlenmiştir. Mekânda kat sayısı ve nüfus yoğunluğunun artması sosyal ilişkilerin değişimine ve dönüşümüne neden olmaktadır. Bu araştırmada çok katlı binalarda yaşayan kişilerin kendilerini daha yalnız ve mutsuz hissettiği anlaşılmıştır. Komşularıyla olan ilişkilerin iyi olması da kişilerin hem fiziksel hem de ruh sağlığını etkilemektedir. Sosyal ilişkilerde yatay ve dikey mimarinin önemli bir etken olduğu iddia edilebilir. Yaşanılan mekânla paralellik gösteren sosyal ilişkilerin, insanların yaşam kalitesini doğrudan etkilediği ifade edilebilir. Dolayısıyla yatay mimaride yaşayan kişilerin dikey mimaride yaşayan kişilere göre daha sağlıklı ve sürdürülebilir sosyal ilişkilere sahip olduğu iddia edilebilir. Bu nedenle yatay mimaride yaşayan kişilerin, daha mutlu ve sağlıklı oldukları söylenebilir.

11.11. YAŞAM MEMNUNİYETLERİNİN, ALGILANAN PSİKOLOJİK SAĞLIĞIN YATAY VE DİKEY MİMARİDE YAŞAMA GÖRE KARŞILAŞTIRILMASI

Katılımcıların yaşam memnuniyetlerinin, algılanan psikolojik sağlıklarının yatay ve dikey mimaride yaşama göre karşılaştırılması aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

Tablo 30.Yaşam Memnuniyetlerinin, Algılanan Psikolojik Sağlığın Yatay Ve Dikey Mimaride Yaşama Göre Karşılaştırılması

Mevcut Konum ve Psikolojik Durum		Yatay Mimaride Yaşayanlar		Dikey Mimaride Yaşayanlar		p*
		Sayı	Yüzde	Sayı	Yüzde	
Eğitim Seviyemden Memnunum	Kesinlikle katılıyorum	99	52,7	89	47,3	0,009
	Katılıyorum	17	32,7	35	67,3	
	Kısmen katılıyorum/kısmen katılmıyorum	19	42,2	26	57,8	
	Katılmıyorum	12	48,0	13	52,0	
	Kesinlikle katılmıyorum	45	64,3	25	35,7	
Meşguliyet Durumundan (mesleğimden, çalıştığım işten) Memnunum	Kesinlikle katılıyorum	105	52,0	97	48,0	0,173
	Katılıyorum	22	42,3	30	57,7	
	Kısmen katılıyorum/kısmen katılmıyorum	14	35,0	26	65,0	
	Katılmıyorum	12	63,2	7	36,8	
	Kesinlikle katılmıyorum	24	47,1	27	52,9	
Çalıştığım İşten Memnunum	Kesinlikle katılıyorum	97	53,3	85	46,7	0,013
	Katılıyorum	16	34,0	31	66,0	
	Kısmen katılıyorum/kısmen katılmıyorum	12	42,9	16	57,1	
	Katılmıyorum	13	61,9	8	38,1	
	Kesinlikle katılmıyorum	22	33,8	43	66,2	
Ekonomik Durumundan Memnunum	Kesinlikle katılıyorum	89	66,9	44	33,1	0,000
	Katılıyorum	8	23,5	26	76,5	
	Kısmen katılıyorum/kısmen katılmıyorum	26	40,6	38	59,4	
	Katılmıyorum	22	48,9	23	51,1	
	Kesinlikle katılmıyorum	48	45,7	57	54,3	
Aile Yaşamımdan Memnunum	Kesinlikle katılıyorum	152	53,7	131	46,3	0,106
	Katılıyorum	17	38,6	27	61,4	
	Kısmen katılıyorum/kısmen katılmıyorum	10	43,5	13	56,5	
	Katılmıyorum	3	25,0	9	75,0	
	Kesinlikle katılmıyorum	11	57,9	8	42,1	
Yaşam Standardımdan Memnunum	Kesinlikle katılıyorum	96	64,0	54	36,0	0,000
	Katılıyorum	11	34,4	21	65,6	
	Kısmen katılıyorum/kısmen	40	45,5	48	54,5	

	katılmıyorum					
	Katılmıyorum	9	30,0	21	70,0	
	Kesinlikle katılmıyorum	37	45,7	44	54,3	
Manevi Olarak Kendimi İyi Hissediyorum	Kesinlikle katılıyorum	120	55,3	97	44,7	0,229
	Katılıyorum	20	39,2	31	60,8	
	Kısmen katılıyorum/kısmen katılmıyorum	27	45,0	33	55,0	
	Katılmıyorum	7	43,8	9	56,2	
	Kesinlikle katılmıyorum	19	51,4	18	48,6	
Kendimi Mutlu Hissediyorum	Kesinlikle katılıyorum	117	60,9	75	39,1	0,002
	Katılıyorum	22	36,7	38	63,3	
	Kısmen katılıyorum/kısmen katılmıyorum	36	43,9	46	56,1	
	Katılmıyorum	7	33,3	14	66,7	
	Kesinlikle katılmıyorum	11	45,8	13	54,2	
Kendimi Kaygılı Hissediyorum	Kesinlikle katılıyorum	41	50,0	41	50,0	0,000
	Katılıyorum	17	34,7	32	65,3	
	Kısmen katılıyorum/kısmen katılmıyorum	41	44,1	52	55,9	
	Katılmıyorum	16	35,6	29	64,4	
	Kesinlikle katılmıyorum	78	70,3	33	29,7	
Kendimi Güvende Hissediyorum	Kesinlikle katılıyorum	97	62,2	59	37,8	0,000
	Katılıyorum	16	30,2	37	69,8	
	Kısmen katılıyorum/kısmen katılmıyorum	30	39,5	46	60,5	
	Katılmıyorum	10	37,0	17	63,0	
	Kesinlikle katılmıyorum	39	57,4	29	42,6	
Kendimi Depresyonda Hissediyorum	Kesinlikle katılıyorum	8	18,6	35	81,4	0,000
	Katılıyorum	1	4,3	22	95,7	
	Kısmen katılıyorum/kısmen katılmıyorum	22	30,6	50	69,4	
	Katılmıyorum	33	51,6	31	48,4	
	Kesinlikle katılmıyorum	129	72,1	50	27,9	
Depresyon İlacı Kullanıyorum	Kesinlikle katılıyorum	7	21,2	26	78,8	0,000
	Katılıyorum	0	0,0	9	100,0	
	Kısmen katılıyorum/kısmen katılmıyorum	3	13,0	20	87,0	
	Katılmıyorum	30	54,5	25	45,5	
	Kesinlikle katılmıyorum	153	58,6	108	41,4	
İntihar Etme Teşebbüsümde Bulundum	Kesinlikle katılıyorum	8	40,0	12	60,0	0,137
	Katılıyorum	0	0,0	3	100,0	
	Kısmen katılıyorum/kısmen katılmıyorum	1	33,3	2	66,7	
	Katılmıyorum	11	37,9	18	62,1	

	Kesinlikle katılmıyorum	173	53,1	153	46,9	
Psikolojik Desteğe İhtiyacım Var	Kesinlikle katılıyorum	18	38,3	29	61,7	0,037
	Katılıyorum	5	27,8	13	72,2	
	Kısmen katılıyorum/kısmen katılmıyorum	25	47,2	28	52,8	
	Katılmıyorum	23	47,9	25	52,1	
	Kesinlikle katılmıyorum	122	56,7	93	43,3	

*: Ki-kare testi.

Tabloyu incelediğimizde, eğitim seviyesinden memnun olma durumuna kesinlikle katılmayan (%64,3), çalıştığı işten memnun olma durumuna katılmayan (%61,9), ekonomik durumundan memnun olma durumuna kesinlikle katılan (%66,9), yaşam standardından memnun olma durumuna kesinlikle katılan (%64,0) kişilerin yatay mimari yapılarda yaşama oranları, diğer memnuniyet düzeylerine göre daha yüksek ve istatistiksel olarak da anlamlı bir fark bulunmuştur ($p<0,05$).

Elde edilen sonuçlara göre eğitim seviyesinden memnun kalmayan kişilerin yatay mimaride daha çok olduğu görülmüştür. İşveren statüsünün yüksek olduğu Evka 3 Mahallesi'nde ve işçi kesimin daha çok olduğu Limontepe Mahallesi'nde eğitim seviyelerinde okur-yazar, ilkokul, ortaokul mezunu kişilere daha çok rastlanılmıştır. Evka 3 Mahallesi'nde ekonomik durumu yüksek olmasına rağmen ilkokulu bitirmeyen kadın katılımcılara denk gelinmiştir. Benzer şekilde Limontepe Mahallesi'nde de özellikle kadın katılımcıların eğitim düzeyinin dikey mimaride yaşayan kişilere kıyasla düşük olduğu anlaşılmıştır.

Meşguliyet durumundan (mesleği, çalıştığı işi) memnun olmayan kişilerin yatay mimaride daha çok olduğu görülmüştür. Fakat yatay mimari olan Evka 3 Mahallesi'nde ekonomik durumu yüksek olan kişilerin, özellikle ev hanımlarının çalışmadığı halde meşguliyet durumlarından memnun olmaları dikkat çekmiştir. Benzer şekilde Limontepe Mahallesi'nde işçi olarak çalışan kişilerin daha çok memnun olduğu anlaşılmıştır. Ekonomik durumundan memnun olan kişilerin büyük çoğunluğu yatay mimaridedir. Bu durumun en önemli nedeni gelir düzeyinin yüksek olduğu işler yapılarıyla açıklanabilir. Yatay mimaride ekonomik durumu düşük olan kişilerin bazıları da bu soruya “memnunum” cevabını vermesi de dikkat çekmiştir. Sosyal ilişkilerin daha iyi olduğu yatay mimaride kişilerin yardımsever komşularının olması, işsiz olduğu halde etiketlenmemeleri, aile ve akraba bağlarının güçlü olması vb. nedenler bu durumu açıklayabilir. Çalıştığı işten memnun olmayan kişilerin yatay

mimaride daha çok olmasının diğer nedenleri ise Limontepe Mahallesi'nde (yatay mimari) yaşayan katılımcılardan bazılarının nitelikli işlerde çalışmamaları, eğitim seviyelerinin düşük olması gösterilebilir. Limontepe Mahallesi'ne kırdan göç eden kişi sayısının fazla olması da etkili olabilir. Kıray'ın ifade ettiği gibi köyden kente gelen kişilerin kentsel faaliyetlere girmede zorluk yaşadıklarına köylü olarak kalmadıkları gibi aynı zamanda da şehirli de olamadıklarına dikkat çekmiştir. Ona göre kente gelen bu kişiler kent mekânında dağınık yerleşmek ile sayıları çok fazla olmakta ve kalifiye olmamalarından dolayı da işlerinde sorunlar yaşayabilmektedir (Kıray, 2007: 21). Yaşanan bu sorunlarda çalıştığı işten memnun olmamalarına neden olmaktadır. Benzer şekilde gelir düzeyi daha yüksek olan Evka 3 mahallesinde de babasının, eşinin iş yerinde çalışan kişilerin çalıştığı işten memnun olmayıp yakındıklarına şahit olunmuştur. Çalıştığı işten memnun olmama nedenleri arasında tükenmişlik sendromu, mesleki tatminsizlik, aldığı maaşı yeterli görmeme, istemediği mesleği tercih etmiş olma, iş yerine uzak yaşama vb. nedenlerde sıralanabilir. Limontepe Mahallesi'nde yaşayan bir katılımcı yaşadığı mahallede iş bulamadığını, iş bulduğu yerlerin uzak olması nedeniyle de zorluk yaşadığını belirtmiştir.

Yaşam standardından memnun olan kişilerin büyük çoğunluğu yatay mimaridedir. Yatay mimaride oranın yüksek olmasının nedeni gelir düzeyinin yüksek olması ile açıklanabilir. Özellikle yatay mimari olan Evka 3 Mahallesi'nde kişilerin gelir düzeyinin yüksek olması, boş vakitlerini istedikleri şekilde geçirebilme imkânlarının olması (yazlık evlerinin olması, yurtdışına gitme imkânlarının olması vb.), yaşadıkları konutun, mahallenin güvenli ve konforlu olması, kendilerine ait hatta çocuklarına ait birer arabalarının olması, sağlık imkânlarından yararlanabilmeleri vb. nedenler yaşam standartlarından memnun olmalarını açıklar niteliktedir. Araştırmada ele alınan diğer yatay mimari olan Limontepe Mahallesinde ise yaşam standartlarından memnun olan kişi sayısı az olmasına rağmen bu oran dikey mimariye kıyasla anlamlı çıkmıştır. Limontepe Mahallesi'nde yaşayıp, yaşam standartlarından memnun olduğunu belirten kişiler de olmuştur.

Manevi olarak kendimi iyi hissediyorum diyenlerin oranı hem yatay hem dikey mimaride yaklaşık değerler çıktığı için karşılaştırmada anlamlı bir sonuç çıkamamıştır. “Manevi olarak kendimi iyi hissediyorum” diyen kişilerin fazla olması kişilerin karşılaştığı sorunlarla başa çıkmasına önemli bir etken olduğu belirtilebilir. Özellikle araştırmanın “intihar etme teşebbüsünde bulundum” seçeneğine katılmayan kişilerin

manevi olarak kendilerini iyi hissettiği hem gözlemlerle hem de bu konudaki “Şükür Allah’ım var.”, “Ben o kadar aciz miyim?”, “Manevi olarak şükür iyim, hiç düşünmedim” söylemleriyle anlaşılmıştır.

Kendini mutlu hissetme durumuna kesinlikle katılan (%60,9), kendini kaygılı hissetme durumuna kesinlikle katılmayan (%70,3), kendini güvende hissetme durumuna kesinlikle katılan (%62,2), kendini depresyonda hissetme durumuna kesinlikle katılmayan (%72,1), depresyon ilacı kullanma durumuna kesinlikle katılmayan (%58,6), psikolojik desteğe ihtiyacı olma durumuna kesinlikle katılmayan (%56,7) kişilerin yatay mimaride daha çok olduğu görülmüş ve anlamlı bir farklılık olduğu saptanmıştır.

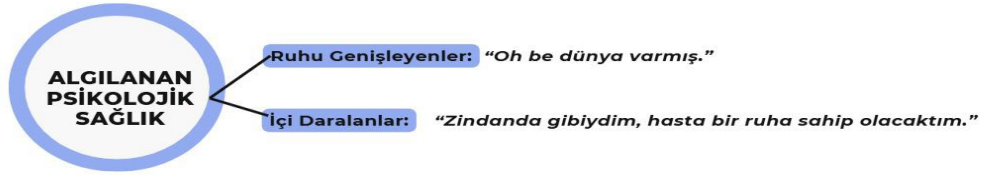
Oturduğu evde kendini huzurlu hissettiğine kesinlikle katılan (%62,0), oturduğu müstakil ev/apartmanda kendini hapsolmuş hissettiğine kesinlikle katılmayan (%71,5), oturduğu müstakil ev/apartmanda kendini yokmuş gibi hissettiğine kesinlikle katılmayan (%70,0), oturduğu müstakil ev/apartmanda kendini özgür hissettiğine kesinlikle katılan (%64,9) kişilerin yatay mimari yapılarda yaşama oranları, diğer memnuniyet düzeylerine göre daha yüksek ve istatistiksel olarak anlamlı bir fark tespit edilmiştir ($p<0,05$). Diğer mevcut konum (oturduğum müstakil ev/apartmanda komşularımın beni gözetlediğini düşünüyorum) ve psikolojik durumlardan (intihar etme teşebbüsünde bulundum) memnuniyet düzeyleri ise mimari yapılara göre istatistiksel olarak anlamlı farklılık göstermemekte olduğu bulunmuştur ($p>0,05$).

Elde edilen sonuçlara göre yaşanan mekânın insan psikolojisi üzerinde önemli bir etkisi olduğu anlaşılmıştır. Özellikle yatay mimaride yaşayan kişilerin psikolojik olarak daha iyi olduğu fark edilmiştir. Bu kapsamda bu konuyu daha detaylı ele almak için kişinin ruh sağlığı algısını ele alan “algılanan psikolojik sağlık” kategorisiyle kişilerin bu konuya yönelik söylemleri değerlendirilmiştir.

11.11.1. Algılanan Psikolojik Sağlık

Algılanan psikolojik sağlık kategorisi “ruhu genişleyenler” ve “içi daralanlar” kodları ile gruplandırılmıştır. Yatay mimaride yaşayanların, algılanan psikolojik sağlıklarının iyi olduğuna ulaşıldığı için “ruhu genişleyenler” kodu başlığında bu konudaki ifadeleri verilmiştir. Dikey mimaride yaşayanların ise psikolojik olarak iyi olmadıklarına yönelik ifadeleri “içi daralanlar” başlıklı kodla sunulmuştur. Bu kodlara yönelik ifadeler aşağıda değerlendirilmiştir.

Şekil 8. Algılanan Psikolojik Sağlık Kategorisi ve Kodları

11.11.1.1. Ruhu Genişleyenler

Yatay mimaride yaşayan kişiler dikey mimaride yaşayanlara göre psikolojik olarak daha iyi olduğunu ifade etmiştir. Algılanan psikolojik sağlıkları kategorisinde yatay mimaride yaşayan kişilerin ifadeleri “ruhu genişleyenler” kodu altında verilmiştir. Yatay mimaride yaşayan kişilerin Covid 19 salgınında bile dikey mimaride yaşayan kişilere göre kendilerini daha iyi hissettikleri anlaşılmıştır. Karakaş’ın da (2020) ifade ettiği gibi Covid 19 salgınında bireyler evde bunalmıştır. Karantina günlerinde daha çok zaman ayıramadıkları etkinlikleri yapmaya başladıklarına dikkat çekmiştir. 64 yaşındaki erkek katılımcı, *Müstakil ev her yönüyle iyi. Pandemi döneminde bahçede resim çizdim, kendimi mutlu hissettim.* (Erkek, 64 yaşında, Tuncelili, Emekli, Limontepe Mahallesi, Müstakil ev) sözleriyle bu dönemi nasıl geçirdiğini izah etmiştir. Bu noktada yatay mimaride yaşamının olumlu etkisi olduğu görülmüştür.

Bir kadın katılımcı müstakil evdeki iş yükünün bedenini yormasına rağmen ruhen kendini tamamlanmış hissettiğini şu sözlerde dile getirmiştir:

“Müstakil evde yaşamak olumlu yönden bana aşırı rahatlık veriyor. Psikolojim çok iyi. Temizliği çok yorucu olsa da işten gelince kedilerimle vakit geçirince, çayımı bahçede yudumlayınca mutlu oluyorum. Bana iyi geliyor. Komşuluk ilişkileri gayet iyi, saygılı. Çocuklarım daha rahat yetişti. Müstakil evde kendimi özgür hissediyorum.” (Kadın, 54 yaşında, Amasyalı, Öğretmen, Evka 3 Mahallesi, Müstakil ev)

Katılımcılar arasında müstakil evin kendilerine enerji, huzur verdiğini belirten kişiler vardır. Bu kişiler bu huzuru, enerjiyi çevrelerine de yansıttığını şu şekilde açıklamıştır:

“Müstakil evimin bana olumlu bir enerji verdiğini düşünüyorum. Diğer insanlar da bu enerjiyi veriyorum. Bahçede daha güzel, mutlu vakit geçirebiliyorum. Kendimi burada özgür ve enerji dolu hissediyorum.” (Kadın, 57 yaşında, Sivaslı, Muhasebe müdürü, Evka 3 Mahallesi, Müstakil ev)

Etkisi var. Bazen kendimi evde çok yalnız hissediyorum. Komşuluk ilişkilerinin önemli olduğunu düşünüyorum. Onlar sayesinde daha pozitif oluyorum. Beni gören de mutlu oluyor. Mutluluk bulaşıcı. (Kadın, 48 yaşında, Rizeli, işveren, Evka 3 Mahallesi, Müstakil ev)

Bir katılımcı müstakil evin hem kendisine hem de evine gelen misafirlere ferahlık verdiğini şu şekilde belirtmiştir:

“Apartman deneyimim olmadı ama arkadaşlarım bize gelince ‘oh ne güzel ya bahçeniz var huzurunuz var diyorlar. Demek ki özenilecek bir durummuş. Müstakil evde yaşadığım için mutluyum.’ (Erkek, 20 yaşında, İzmirli, İşçi, Evka 3 Mahallesi, Müstakil ev)

24 yaşında olan bir katılımcı ise müstakil evin kendisi için özgürlük sunduğunu şu cümleyle ifade etmiştir:

“Tabii ki etkisi var. Özgürüm müstakil evde. Apartmanda yaşayamam.” (Erkek, 24 yaşında, Manisalı, İşçi, Evka 3 Mahallesi, Müstakil ev)

Benzer şekilde 42 yaşındaki bir kadın katılımcıda müstakil evin ona kendi hayatını yaşama özgürlüğü sunduğunu belirtmiştir:

“Müstakil evde rahatım, mutluyum. Saat sorunum yok, istediğim saatte istediğim her şeyi yapabiliyorum.” (Kadın, 42 yaşında, Nevşehirli, Emekli, Evka 3 Mahallesi, Müstakil ev)

Bir katılımcı da apartmanda yaşarken komşuluk ilişkilerini ve öfkesini yönetmede zorlandığını belirtmiştir:

“Müstakil ev daha iyi kimseye bulaşmıyorum. Apartmanda da yaşadım. Orada öfkemi kontrol edemiyordum. İnsanlara desem ‘Sana ne? diyorlardı’ Gecenin üçünde gürültü yapıyorlardı. Şikayet edince de ben suçlu oluyordum.

Şükür şimdi, huzurlu bir şekilde evimde yaşıyorum. Her gün inanın 'Oh be dünya varmış' diyorum." (Kadın, 37 yaşında, Şanlıurfalı, Ev hanımı, Evka 3 Mahallesi, Müstakil ev)

52 yaşında olan katılımcı ise yalnızlığıyla başa çıkabilmeyi müstakil evin kolaylaştırdığını şu sözlerle ifade etmiştir:

"İyi anlamda etkisi var. Müstakil evde kendimi güvende hissediyorum. Burada kış bahçem var. Evimde rahatım, özgürüm. Apartman kalabalık, güvenli değil. Apartmanda olsaydım kendimi aşırı yalnız hissederdim. Burada da yalnızım fakat doğayla iç içe olduğum için mutluyum." (Giresunlu, 52 yaşında, Erkek, İşçi, Evka 3 Mahallesi, Müstakil ev)

Apartmanın daha kolay kaos olabilecek bir ortam yarattığını, bu nedenle müstakil evde yaşayarak kaygılarından uzaklaştığını ifade eden bir katılımcı ise şu sözlerle bu durumu açıklamıştır:

"Etkiliyor. Neden etkilediğini söyleyeyim sana. On ikinci katlı bir apartmanda su elektrik kesilse cehenneme döner orası. Bir arsanın üzerinde kaç tane daire var. Bedava da verseler oturmam ben apartmanda. Müstakil evde ömrümün sonuna kadar otururum. Eker, biçerim. Çiçek yetiştirmeyi çok seviyorum. Müstakil evde çiçeklerle uğraşıyorum, psikolojim düzeliyor. Sokakta ağaç kesilince kızıyorum. Apartmanda olsam mutsuz olurum. Müstakil evde rahatım. Komşularım çok iyi, kavga etmeyiz. Çok güzel geçiniyoruz. Herkes kendi halinde. Herkes ekmeğinin peşinde." (Kadın, 75 yaşında, Makedonyalı, Emekli, Evka 3 Mahallesi, Müstakil ev)

Depremzede bir katılımcı, müstakil evde oturmanın deprem anındaki kriz yönetimine olumlu katkısının olduğunu şu şekilde belirtmiştir:

"Tabii ki var. Oturduğum ev müstakil kendimi güvende hissediyorum. Psikolojim daha iyi. Depremde apartmanda oturuyordum. Psikolojimi mahvetti. Burada kendimi güvende hissediyorum." (Kadın, 48 yaşında, İşçi, Gaziantepi, Evka 3 Mahallesi, Müstakil ev)

Bir katılımcı ise maddi sıkıntı yaşamasına rağmen müstakil evin onun algıladığı psikolojik sağlığına iyi geldiğini ve komşularıyla ilişkilerine katkısını şu şekilde açıklamıştır.

“Sabah kalktığımda kiminle karşılaşacağınızı biliyorsunuz. ‘Ev alma, komşu al’ sözü çok doğru. Müstakil evde komşuluk ilişkileri çok iyi. Hayatınızı bölüşebileceğiniz kişiler oluyor. Burada müstakil evde psikolojim işsiz olmama rağmen iyi. Dikey mimaride aynı binada kimse birbirini tanımıyor. Dikey mimari suça çok açık yerleşim yerleri. Çünkü kimse diğerinin ne iş yaptığını bilmiyor.” (Erkek, 42 yaşında, Tuncelili, İşsiz, Limontepe Mahallesi, Müstakil ev)

Bir katılımcı ise müstakil evde toplumsal baskının olmasına rağmen sosyal destek açısından kendisini iyi hissettiğini şu şekilde ifade etmiştir:

“Müstakil evde yaşıyorum. Komşuluk ilişkilerimiz iyi olduğu için herhangi olumsuz bir durumda çevremden destek görüyorum ve yalnız hissetmiyorum. Tek olumsuz yön dedikoducular.” (Kadın, 31 yaşında, İzmirli, İşçi, Limontepe Mahallesi, Müstakil ev)

Bu durumun tam tersi olarak toplumsal baskının dikey mimaride daha fazla olduğunu belirten bir katılımcı ise müstakil evde stres yönetiminin daha başarılı olduğunu şu şekilde açıklamıştır:

“Müstakil evde kendimi daha özgür hissediyorum. Apartmanda gözetim daha fazla sıkıcı, bunaltıcı bir yaşam orası. Zaten evi otel gibi kullanıyoruz, bari gidince huzur bulalım. Doğa ile iç içe olduğum bir ortam var. Bu beni mutlu hissettiriyor, stresim azalıyor.” (Kadın, 28 yaşında, Afyonkarahisarlı, Memur, Evka 3 Mahallesi, Müstakil ev)

Müstakil evde yaşayan kadın katılımcı, dikey mimaride yaşayan kişilerin kendilerine bile yabancılaştığını şu şekilde ifade etmiştir:

“Evet müstakil evde insanca yaşam var. Apartmanlarda bırak insanlığı, adam kendine yabancı gibi yaşıyor. Yaşayan ölü gibiler, mutlu değil çoğu.” (Kadın, 32 yaşında, Karşlı, Ev hanımı, Limontepe Mahallesi, Müstakil ev)

Müstakil evde yaşayan bir başka katılımcı da müstakil evin çocuklarına özgür bir ortam sunduğunu, ebeveynlerinin antidepresan ilaçlarını kullanmayı bıraktıklarını şu sözlerle izah etmiştir:

“Çocuklar gecenin bir saatinde piyano çalabiliyor burada. İnsanlar birbirlerini daha idare ediyorlar, toleranslı. Müstakil evde yaşayanların kafaları rahat, stresleri daha az. Yaşlıları huzurevinde gibi. Huzurlu. Anne ve babam

bizimle yaşıyor. Her gün sayenizde mutluyuz diyorlar. Apartmanda depresyona girmişlerdi, depresyon ilaçlarını burada bıraktılar. Apartmanda ben de kendimi rahat hissedemezdim. Çocuklarıma ‘yapma, etme, ip atlama’ sürekli azarlar kısıtlardım. Burada daha özgür ve mutlu yetişiyorlar, ama müstakil evin işi bitmiyor. Apartman dairesinin temizlenmesi daha kolay olur.” (Kadın, 38 yaşında, İzmirli, Memur, Evka 3 Mahallesi, Müstakil ev)

Görüldüğü gibi yatay mimaride yaşayan kişiler psikolojik olarak kendilerini iyi hissetmektedir. Müstakil evin kendisi ve özellikle de bahçesinin olması kişilerin mutluluğunu olumlu anlamda etkilemektedir. Yapılan birçok araştırmada huzur ve sakinlik veren mekânların doğa ile iç içe olan mekânlar olduğu görülmüştür (Dravigne, 2008; Bilgi, 2007; Khan vd, 2005; Galindo ve Rodriquez, 2000; Fjield vd, 1998; Kaplan, 1993; Kaplan ve Kaplan, 1989).

Nitekim Kara ve Oruç’un (2020: 262) da belirttiği gibi doğayla iç içe ve toprakla temas halinde olmak kişilere iyi gelmektedir. Yeşil alanla temas sonrası kişilerin hafıza, problem çözme, yaratıcılık, üretkenlikleri ve zihinsel süreçlerine fayda sağlamaktadır. Zihinsel süreçlerinin yanı sıra da daha iyi ruh halinde olmalarına, sakin, huzurlu, deşarj, eğlence ve zevk gibi duygularını arttırmaktadır. Ayrıca stres, kaygı, bunama, öfke, depresyon, yılgınlık, korku, kaybolmuşluk hissi, zihinsel yorgunluğunun azalmasını sağlamaktadır. Yapılan diğer çalışmalarda da Kara ve Oruç’un ifade ettiği gibi doğada vakit geçirme kişilerin kendilerini yerleştirdiği konumu ve benlik algılarını etkilemektedir. Sağlığında ve beden algısında iyileşme, uyumluluk, öz saygı, öz disiplin, sosyal bağlılık, kendini ifade etme ve ilişkilendirmede artışı ve yaşam memnuniyeti görülmektedir.

11.11.1.2.İçi Daralanlar

Dikey mimaride yaşayan kişilerin psikolojik olarak iyi olmadıklarına yönelik söylemleri “içi daralanlar” koduyla ele alınmıştır. Dikey mimari olan apartman ve rezidansta yaşayan kişiler içlerinin daraldığını belirtmiştir. Örneğin apartmanın kaygısını ve deprem korkusunu tetiklediğini, onu antidepresan kullanmaya ittiğini belirten 52 yaşındaki kadın katılımcının ifadesi şu şekildedir:

“Etkileri çok. Yüksek binada enkazın altında kalıyoruz. Korkum ve kaygım arttı. Depresyon ilacı kullanmaya başladım. Müstakil evde olsam büyük ihtimalle

daha sağlıklı bir birey olabilirdim. İlaçlara bağımlı olmazdım.” (Kadın, 52 yaşında, Tuncelili, İşçi, Evka 4 Mahallesi, 5. Katta yaşıyor)

Katılımcılardan bazıları apartmanda yaşamının insan ilişkilerindeki tahammülü azalttığını şu sözlerle açıklamıştır:

“Apartmanda yaşamak hapisanede yaşamak gibi. Özgür değilim. Bazen ruhum daralıyor, sıkılıyorum. Akıl ve ruh sağlığımı, sinirimi etkiliyor. Zaten işten yorgun geliyoruz, her taraftan ses geliyor. Gece bağırın, düğünü olan, halı çırpan, merdivene işeyen daha ne aklına gelirse var. Köy kültürü burada da devam ediyor. Mutlu olmam imkânsız. Yukarıdaki soruda sordun ya hayalindeki ev hangisi diye? Müstakil evde olduğumu hayal etmek bile beni mutlu etti.” (Kadın, 35 yaşında, Evka 4 Mahallesi, Ev hanımı, 9. Katta yaşıyor)

“Evet etkilediğini düşünüyorum. Toprağa basmadan yaşayan bir insanın enerjisi ne kadar iyi olabilir ki? Müstakil evde yaşayan insanlar pozitif enerji depoluyordur. Bizim hayatımız fabrika gibi. Hızlı ve sessiz hareket ediyoruz. Birimizin rahat etmesi diğerini rahatsız ediyor. Kadın halı çırpmak istiyor. İzin vermiyorlar. Kuş besliyor, hemen şikâyet. Evler de dar zaten, konfor yok. Şimdi böyle yaşayan bir insan ne kadar mutlu olabilir ki?” (Kadın, 32 yaşında, İzmirli, Öğretmen, Evka 4 Mahallesi, 4. Katta yaşıyor)

“Apartmanda selam veriyorsun, yanlış anlıyorlar. Dokunsan patlayacak gibiler. Huzursuzsun ve kaygılısın.” (Erkek, 62 yaşında, Tuncelili, Emekli, Evka 4 Mahallesi, 8. Katta yaşıyor)

Dikey mimaride yaşayan bir kadın katılımcı da doğadan uzaklaştığı için bunaldığını şu sözlerle dile getirmiştir:

“Etkiliyor. Betonlar arasına girdik. Doğadan uzaklaştık. Pandemiden sonra daha çok bunaldık. Toprakla iç içe olmak, müstakil evde yaşamak çok isterdim.” (Kadın, 57 yaşında, Bulgaristanlı, Emekli, Evka 4 Mahallesi, 4. Katta yaşıyor)

Apartmandansa müstakil evin kendisine huzur ve güven verdiğini belirten bir katılımcının ifadesi şu şekildedir:

“Etkisi var bence. Müstakil evde huzurluyum. Rezidansta, apartmanda güvende hissetmem. Bana Folkart'ta bedava daire verseler, yaşamam. Ailem de

yaşamaz. Huzur yatay mimaride.”(Erkek, 55 yaşında, Gümüşhaneli, İşveren, Evka 3 Mahallesi, Müstakil ev)

Dikey mimaride yaşamanın onu sıkıp, bunaltacağını ve mutlu etmeyeceğini belirten katılımcının sözleri şu şekildedir:

“Etkiliyor tabi ki. Müstakil evde daha mutluyum. Tabii insanın yapısıyla da ilgili. Ama apartman beni sıkıyor, bunalırım. Bu yüzden apartmanda oturmak asla istemem.” (Kadın, 66 yaşında, Balıkesir, Ev hanımı, Evka 3 Mahallesi, Müstakil ev)

Gergin olma halini apartmanda yaşamaya bağlayan erkek katılımcı bu durumu şu şekilde açıklamıştır:

“Evet etkiler. Yaşadığımız yerin etkisi ruhsal durumumuza yansıyor. Apartmanda güvensizlik hâkim. İnsan ilişkileri soğuk. Müstakil evde otursaydım eminim yüzü gülen biri olurdum. Ya inanın sabah işe giderken, asansördeki adamın suratsızlığı beni etkiliyor. Yan komşunun gürültüsünden uykusuz kalıyorum. Gel de sinirli olma. Haksız mıyım?” (Erkek, 55 yaşında, Memur, Evli, Diyarbakırlı, Mavişehir Mahallesi, 12. Katta yaşıyor)

Apartmanda yaşayan bir kadın katılımcı, ruhsal bütünlüğünü sağlamasına engel olarak apartmanda yaşamayı görmüştür:

“Evet etkisi var. Doğa ile iç içe olmayan konutların ve çevrenin oluşturulması, rahatlamamıza ve ruhsal dengemize engel olmaktadır.” (Kadın, 32 yaşında, İşveren, Evli, İzmirli, 15. Katta yaşıyor)

Bir katılımcı müstakil evde yaşamanın özgürlük ve huzur sunduğunu şu cümlelerle açıklamıştır:

“Etkisi var. Biz çocukken müstakil evde yetiştik. Huzurluyduk. Davulcu da getirsek kimse bir şey demezdi. Apartmanda özgürlük yok.” (Erkek, 60 yaşında, Yunanistanlı, Memur, Evli, Mavişehir Mahallesi, 12. Katta yaşıyor)

Algılan psikolojik sağlığında apartmanda yaşamanın etkisi olduğunu fark eden bir katılımcı bu durumu şu cümlelerle aktarmıştır:

“Apartman aşırı kalabalık. Ruhum burada daralıyor. Psikolojimi büyük ihtimalle burada oturmak da etkiliyor. Bu anket sırasında oturduğumuz yerin

psikolojimize ne kadar önemli bir etkisinin olduğunu düşündüm.” (Kadın, 27 yaşında, İzmirli, Memur, Evka 4 Mahallesi, 4. Katta yaşıyor)

Apartmanda evcil hayvan besleyemediğinden yakınan bir kadın katılımcı da bu durumu şu şekilde dile getirmiştir:

“Tabii ki etkiliyor. Müstakil evde olsak pandemide rahat ederdik. Apartmanda bunaldık. Apartmanda hayvan besleyemiyoruz.” (Kadın, 50 yaşında, Gaziantep’li, İşçi, Evka 4 Mahallesi, 6. Katta yaşıyor)

Benzer şekilde dikey mimaride evcil hayvan besleyemediğini belirten katılımcılar, yatay mimaride yaşasaydı daha mutlu olacaklarını şu şekilde belirtmiştir:

“Etkilediğini düşünüyorum. Apartman dairesinde oturuyorum. Bahçeli bir evim olsa daha mutlu hissedebilirim. Apartman dairesi bazı alanlarda beni kısıtlıyor. Köpek beslemek isteyip, besleyememek sahiplenip, bakamamak gibi.” (Kadın, 35 yaşında, Amasyalı, Memur, Evka 4 Mahallesi, 5. Katta yaşıyor)

“Müstakil bir evim olsa çocuklarıma çok istedikleri bir köpek alırdım. Çocuklarım mutlu olurdu. Burada komşuları ikna etmek imkânsız, hem de köpeğe apartman dairesi zulüm olur. Bahçeli bir evim olsa ona kulübe yapardık. Mutlu mesut yaşardık. Müstakil evde hissedeceğim şey mutluluk ve özgürlük olurdu. Şimdi herkesin müstakil evde istediği şekilde yaşadığını düşünün. Mutlu olmaz mıydık? Apartmanda gülen yüz bulmak zor. Herkes asık surat, mutlu değil. Müstakilde bence insanlar unuttuğu gülmeyi hatırlardı. Mutlu olurlardı.” (Kadın, 47 yaşında, Manisalı, Memur, Evka 4 Mahallesi, 7. Katta yaşıyor)

Aile bireyleriyle aynı apartmanda yaşadığını ifade eden bir katılımcı, apartmanda kendisini huzursuz ve yalnız hissettiğini şu sözlerle dile getirmiştir.

“Etkiliyor. Apartmanımda eltilerim de var. Kaynanam da var. Kendimi güvende hissetsem de hiç huzurum yok. Tek başıma bahçeli evde oturmak isterdim. Çocuğumu tek başıma bırakamıyorum. Komşularıma da güvenemiyorum. Beton yığını arasında kendimi yalnız hissediyorum.” (Kadın, 25 yaşında, Ev hanımı, Evka 4 Mahallesi, 6. Katta yaşıyor)

İnsanların apartmanda yaşamasıyla birlikte psikolojik destek ihtiyaçlarının arttığını ifade eden bir katılımcının sözleri de şu şekildedir:

“Etkiliyor. Apartmanda komşuluk ilişkileri yok, kötünün iyisi burası. Müstakil ev daha iyi, daha özgür hissettiriyor insanı. Kendine ait konforlu alanın olması, insan ilişkilerini daha çok olumlu yönde etkiliyor. Apartmanlarda insanlar içine kapanık oluyor, müstakil evde daha sosyal. Apartmanların artmasıyla psikologlara giden sayısı arttı bence.” (Kadın, 31 yaşında, İzmirli, İşçi, Evka 4 Mahallesi, 7. Katta yaşıyor)

Apartmanda tatmin edici ve güven verici bir sosyal ortamın olmadığından şikayet eden katılımcının sözleri şu şekildedir:

“Etkiliyor tabii ki. Komşuluk ilişkileri iyi değil. Kimin ne yaptığı belli değil. Gece üçte gelen de var, bir de gelen de. Daha rahat, özgür, mutlu olmak için müstakil evde yaşamak isterdim. ‘Neden kapıyı çarptın? ‘Televizyonun sesini kıs!’ cümlelerini duymazdım. Mutlu olurum.” (Erkek, 58 yaşında, Niğdeli, Memur, Evka 4 Mahallesi, 5. Katta yaşıyor)

Katılımcılardan biri de apartmanda kontrol edilemeyen dış etkenlerin hayatını olumsuz yönde etkilediğini şu şekilde belirtmiştir:

“Evet apartmanda tadilat seslerinden negatif bir enerji alıyorum. Bu yüzden mutlu değilim. Dinlenmeden uyanıyorum, uyku düzenim bozuldu. İnsanların karşısında asık suratlı oluyorum.” (Kadın, 24 yaşında, Malatyalı, Mühendis, Mavişehir Mahallesi, 14. Katta yaşıyor)

Müstakil evde yaşayan insan sayısı arttıkça toplumsal iyileşmenin olacağı ifade eden kişilerin sözleri şu şekildedir:

“Müstakil evde olsaydım bireysel olarak kendimi özgür ve rahat hissederdim. Her insanın da bu imkânı elde ettiğini düşünün. Sizce toplumu etkilemez mi?” (Erkek, 47 yaşında, Memur, Evli, Tuncelili, Mavişehir Mahallesi, 14. Katta yaşıyor)

“Evet etkisi var. Yaşadığımız yerin bağımsız olması kendimizi daha özgür hissettiriyor. Apartmanda özgür değiliz. Tek katlı ve bahçeli olması çevreyle uyumlu olmamızı sağlar. Doğa ile iç içe olmayı ve hobilerimizin olmasını gerçekleştirir. Ufkumuzu açar. Düşünce gücümüzü ve farkındalığımızı artırır. Empati kurmaya etki eder. Apartmanda yaşamak bireyselliği, bencilliği, sorgulamamayı, paylaşmamayı, yalnızlığı ve daha birçok olumsuz durumu bize

bulaştırır ve yayar.” (Erkek, 63 yaşında, İzmirli, Öğretmen, Mavişehir Mahallesi, 14. Katta yaşıyor)

Apartmanda yaşayan kadın katılımcılardan biri de apartmanda temizlik yapma alışkanlığını devam ettirmede zorlandığını ve üzerinde baskı oluşturduğunu şu şekilde açıklamıştır:

“Etkiliyor tabii ki. Temizliği rahat yapamıyorum. ‘Nerede çokluk orada .’ yani komşuluk ilişkisi de yok. İster istemez psikolojimi bu durumlar etkiliyor. Sinirli oluyorum, stresim fazla.” (Kadın, 61 yaşında, Muşlu, Ev hanımı, Evka 4 Mahallesi, 5. Katta yaşıyor)

Derinlemesine görüşmeye katılan Mavişehir Mahallesi’nde (dikey mimaride) yaşayan İlknur, dışarıdan bakınca pürüzsüz görünen apartman yaşamının aslında gerçeği yansıtmadığını ve paranın mutlu etmediğini şu şekilde belirtmiştir:

“Bu evde yaşadığım kötü olaylar aklıma gelince irkiliyorum. Yalnızlık, çaresizlik, paranın her şey olmadığı, gün geçtikçe dışımı süslerken, içimin karardığını fark ediyorum. Apartmanda yaşamak yangına odun atmak gibi oluyor açıkçası. Bu yaşamlar hiç de görüldüğü gibi değil. Doğadan uzak ot gibi yaşıyoruz. Özgürüz diye savunsak da aslında ruhlarımızı buraya hapsetmişiz.”

Simmel (2000: 31-32) bu durumu para ve parayla sahip olunan şeyler mutluluk vermeyebilir şeklinde açıklamıştır. Sonuç olarak bu araştırmada insanların algılanan psikolojik sağlığının iyi olmasında ailesinin, çevresinin, ekonomik durumunun, kültürel ve sosyal etmenlerin etkisi olduğu kadar yaşadığı mekânın da etkisi olduğu tespit edilmiştir. Kişilerin kendisini psikolojik olarak sağlıklı olup olmadığının değerlendirildiği “algılanan psikolojik sağlık” başlığında görüldüğü gibi dikey mimaride yaşayanların psikolojik olarak iyi hissetmedikleri sonucuna ulaşılmıştır. Yatay mimaride yaşayan kişilerin algıladıkları psikolojik sağlıklarının iyi olduğu görülmüştür.

Bu etkinin kentleşme ve sanayileşme süreciyle birlikte kentlerde yaşanan değişim ve dönüşümle ilişkisi olduğu iddia edilebilir. Artan nüfusun ihtiyacını karşılamak için doğanın tahrip edildiği söylenebilir. Rozsak (1992: 14) bu durumu kentleşmenin artmasıyla insanın hem doğadan hem de insandan uzaklaşmasını insanın psikolojisini olumsuz etkilediğini belirterek açıklamış, “eko psikoloji” kavramıyla da izah etmiştir. Bu kavramdan sonra ise insanın sosyo-fiziksel çevreyle ilişkisini inceleyen psikolojinin alt dalı olan çevre psikolojisi ortaya çıkmıştır (Canter ve Craik,

1981: 2). Çevre psikolojisi insanların ve fiziksel çevresinin karşılıklı etkileşim içinde olduğuna ve insanın özellikle fiziksel çevreden etkilendiğine odaklanmıştır (Gürkaynak, 2019: 8). Cüceloğlu (2003) da insan psikolojisini hem içsel (düşünme, algılanma, sinir sistemi, vb.) hem de dışsal faktörlerin (mekân yapısı ve boyutları, sosyal değerler, gelenek ve görenekler vb.) etkilediğini belirtmiştir. Cüceloğlu'na göre de çevre psikolojisi, bireyin ve grubun davranışlarının çevre değişkeninden nasıl etkilendiğinin incelenmesidir. Bu araştırmada da dışsal bir faktör olan yatay ve dikey mimaride yaşamanın kişilerin gündelik hayatını nasıl etkilediği ele alınmıştır. Elde edilen bulgulara göre özellikle dikey mimaride yaşayanların psikolojik olarak olumsuz anlamda etkilendikleri tespit edilmiştir.

Araştırmamızda çıkan sonuçlara benzer olarak Simmel'de (2008: 103-104), mekânsal yakınlığın ve fiziki darlığın olduğu yerlerde kişiler arasındaki zihinsel mesafenin daha çok olduğunu belirtmiştir. Yapılan görüşme ve gözlemlerde dikey mimaride yaşayan birçok insanın da aynı duvarları, tavanı, zemini, bahçeyi, asansörü paylaştığı kişilere zihinsel olarak uzak yaşadığı görülmüştür. Dikey mimarinin güvenli olması ve insanlara özgürlük vadetmesi insanların burada yaşama tercihinin etkilemiştir. Fakat Bauman (2000; 2001), bu özgürlüğün aldatmacadan ibaret olduğunu söylemiştir. Ona göre cemaat desteğinden yoksun olan (destek almayan) cemiyette yaşayan kişiler, kendilerini rahat ve güvende hissedecekleri “yitik cennette” gibi olacaklardır. Cemiyette olmak iyidir fakat bu kişiler zamanla yersizlik-yurtsuzluk, terk edilmiş hissi, tek başlılık ve huzursuzlukla boğuşabilmektedir. Araştırmada da dikey mimaride yaşayan kişilerin kendilerini özgür hissetmelerine rağmen yalnız, terk edilmiş, tek başlılık ve huzursuzlukla boğuştukları iddia edilebilir. Nitekim Bauman'ın da ifade ettiği “yitik cennet” kavramı dikey mimaride yaşayan kişilerin yaşamını açıklar nitelikte olduğu belirtilebilir. Özyurt (2007: 115) da Bauman gibi insanların özgür olmasının bedelini, yalnızlık ve kaybolmuşlukla sonuçlanabileceğini söylemiştir. Ballard'ın (2015: 35) ifade ettiği gibi apartmanlar yeni bir sosyal tip olan soğukkanlı ve duygusuz kişiler yaratabilmektedir.

Milgram (1970: 1461-1468) kent yaşamında insanların daha çok uyarıcılara maruz kaldığı için içlerine kapandığını belirtmiştir. Kentteki yoğun yaşamın kişilerin sosyal ve psikolojik durumlarını inceleyen kentsel uyaran yüklemesi hipotezi, kentlileri daha az uyaranın olduğu sakin bir yere yerleştirdiğinde onların da herkes gibi birbiriyle yardımlaşacaklarını belirtmektedir. Bu nedenle insanların yardım edip etmeyeceğini

anlamak için onların nerede büyüdülerinden çok o anda kentsel bir bölgede mi, kırsal bir bölgede mi yaşadıkları belirleyici olduğu düşünülmektedir (Levine vd., 1994; Steblay, 1987). Bu bağlamda yapılan bu araştırmada da kentte olan yatay ve dikey mimarideki insanların yardım etmesi incelendiğinde yatay mimaride yaşayanların kırdaki gibi yaşam tarzını kısmen de olsa devam ettirdikleri, bu nedenle de daha fazla yardımlaştıkları iddia edilebilir. Kentlilik bilincinin daha fazla olduğu dikey mimaride ise kentsel uyaran yüklemesi daha fazla olduğu için insanların bununla baş edebilmek için içine kapandıkları ve yardım etmeyi azalttıkları söylenebilir.

Alexander (1977), Conway ve Adams (1977), Gehl (1975), Cappon (1971) ve diğer birçok kişi yüksek katlı binaları bu açıdan da eleştirmiştir. Gifford ve Cortale (2007) da yaptığı araştırmada yüksek katlı binaların çocuklar için uygun olmadığını, sosyal ilişki ve yardımlaşmayı zayıflatmış olduğunu belirtmiştir. Çocuklar için uygun olmaması, sosyal ilişkileri ve yardımlaşmayı zayıflatması da kişilerin psikolojisini olumsuz etkileyebilir. Sağlam'ın yapmış olduğu çalışmada düşüncelerini belirten öğrenciler de, araştırmada çıkan sonuçlara benzer şekilde dikey mimarinin insanların ruh sağlığını ve psikolojisini olumsuz etkilediğini belirtmişlerdir (Sağlam, 2018: 1333). Chavan ve diğerleri de (2007) gençlerin dikey mimaride doğadan uzaklaştıkları ve diğer ergenlerle doğrudan temas etmelerini engellediği için acı çektiğini belirtmiştir. Apartman dairesinde konserve kutuları gibi üst üste yığılan insanların, birbiriyle etkileşim kurmadığını ifade eden Sürgit (2019: 465) de apartmanın bireyi yalnızlaştırdığını ve değersizleştirdiğini belirtmiştir. Ona göre toprakla bağı kesilmiş olan apartmanda yaşayan insanlar, tecrit edilmiş gibi yaşamakta bu durum da onların psikolojik sıkıntılar yaşamasına neden olmaktadır. Sonuç olarak yatay mimaride yaşayan kişilerin algıladıkları psikolojik sağlıklarının dikey mimaride yaşayanlara göre daha iyi olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Beden sağlığımız kadar önemli olan psikolojik sağlığımız gündelik yaşamımızı iyi bir şekilde sürdürebilmek ve topluma yararlı katkı sunabilmemiz için önemli olduğu belirtilebilir.

11.12. SAĞLIK DURUMLARININ YATAY VE DİKEY MİMARİDE YAŞAMA GÖRE KARŞILAŞTIRILMASI

Katılımcıların sağlık durumlarının, yatay ve dikey mimari yaşama göre karşılaştırılması aşağıdaki tabloda istatistiki olarak gösterilmiştir.

Tablo 31.Sağlık Durumlarının Yatay ve Dikey Mimari Yaşama Göre Karşılaştırılması

Sağlık Göstergeleri		Yatay Mimaride Yaşayanlar		Dikey Mimaride Yaşayanlar		p*
		Sayı	Yüzde	Sayı	Yüzde	
Doğal Beslendiğimi Düşünüyorum	Kesinlikle katılıyorum	83	65,4	44	34,6	0,000
	Katılıyorum	18	35,3	33	64,7	
	Kısmen katılıyorum/kısmen katılmıyorum	45	45,9	53	54,1	
	Katılmıyorum	11	34,4	21	65,6	
	Kesinlikle katılmıyorum	36	49,3	37	50,7	
Spor Yapmaya Özen Gösteriyorum	Kesinlikle katılıyorum	75	55,6	60	44,4	0,203
	Katılıyorum	16	39,0	25	61,0	
	Kısmen katılıyorum/kısmen katılmıyorum	47	46,5	54	53,5	
	Katılmıyorum	14	43,8	18	56,2	
	Kesinlikle katılmıyorum	41	56,9	31	43,1	
Beslenme Alışkanlığının İyi Olduğunu Düşünüyorum	Kesinlikle katılıyorum	102	61,8	63	38,2	0,001
	Katılıyorum	18	35,3	33	64,7	
	Kısmen katılıyorum/kısmen katılmıyorum	37	38,1	60	61,9	
	Katılmıyorum	14	53,8	12	46,2	
	Kesinlikle katılmıyorum	22	52,4	20	47,6	
Spor Salonuna Düzenli Gidiyorum	Kesinlikle katılıyorum	40	62,5	24	37,5	0,000
	Katılıyorum	6	37,5	10	62,5	
	Kısmen katılıyorum/kısmen katılmıyorum	24	40,7	35	59,3	
	Katılmıyorum	14	25,0	42	75,0	
	Kesinlikle katılmıyorum	109	58,6	77	41,4	
Herhangi Bir Hastalığınız Var mı	Yok	147	51,2	140	48,8	0,354
	Diyabet	14	48,3	15	51,7	
	Kanser	4	57,1	3	42,9	
	Obezite	0	0,0	1	100,0	
	Ruh ve sinir hastalıkları	1	16,7	5	83,3	
	Diğer	9	64,3	5	35,7	
	Astım	0	0,0	3	100,0	
	Kalp hastalıkları	5	50,0	5	50,0	
	Hipertansiyon	8	47,1	9	52,9	
	Tiroid Hastalıkları	4	80,0	1	20,0	

*: Ki-kare testi.

Tabloya göre, doğal beslendiğini (%65,4), beslenme alışkanlığının iyi olduğunu (%61,8), spor salonuna düzenli gittiğini (%62,5) belirten kişilerin yatay mimaride yaşama oranları, diğer sağlık göstergeleri düzeylerine göre daha yüksek ve istatistiksel olarak da anlamlı bir fark bulunmuştur ($p < 0,05$). Spor salonuna gitmeye özen gösterme ve herhangi bir hastalık olup olmadığına yönelik sağlık durumunu gösteren ifadelerin

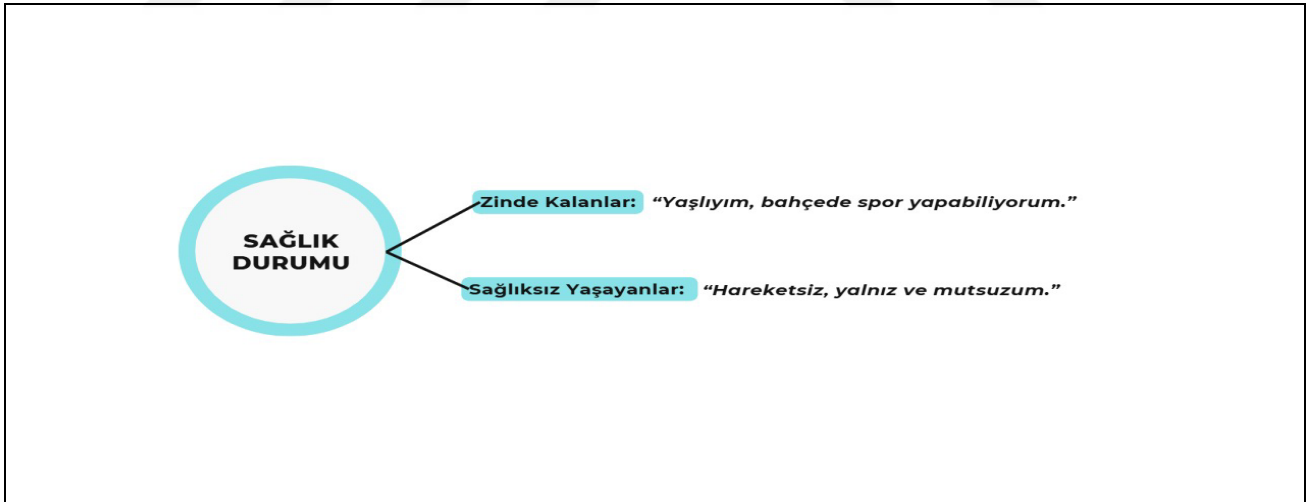
ise mimari biçimlerine göre istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık olmadığı görülmüştür ($p>0,05$).

Kişinin sağlıklı olması fiziksel, zihinsel ve toplumsal varlık olarak iyi koşullarda yaşaması ile ilgilidir. Bu açıdan kişinin yaşadığı çevre ve konut önemlidir. Çünkü sağlığını ve mutluluğunu etkileyen bir faktörlerdir (Işık, 1994: 68). Bu bağlamda yatay ve dikey mimaride yaşayan kişilerin sağlık durumu incelendiğinde tabloda da görüldüğü gibi yatay mimaride yaşayan kişilerin daha sağlıklı olduğu iddia edilebilir. Yatay ve dikey mimaride yaşayan kişilerin sağlıklarına yönelik ifadeleri “sağlık durumu” kategorisi başlığı altında aşağıda değerlendirilmiştir.

11.12.1.Sağlık Durumu

Yatay ve dikey mimaride yaşayan kişilerin sağlık durumuna yönelik ifadeleri “zinde kalanlar” ve “sağlıksız yaşayanlar” olarak iki kodla ele alınmıştır. Yatay mimaride yaşayanlar kendilerini daha sağlıklı ve zinde hissettikleri için “zinde kalanlar” koduyla ifadeleri sunulmuştur. Dikey mimaride yaşayan kişiler ise kendilerini sağlıklı bir hayat yaşamadıklarını belirttikleri için “sağlıksız yaşayanlar” kodu altında ifadeleri değerlendirilmiştir.

Şekil 9. Sağlık Durumu Kategorisi ve Kodları

11.12.1.1.Zinde Kalanlar

Zinde kalanlar başlığı altında yatay mimaride yaşayan kişilerin ifadeleri değerlendirilmiştir. Yatay mimaride yaşayan kişilerin ifadeleri sonucunda, yatay mimarinin her yaş grubuna sağlık açısından iyi geldiği belirtilebilir. Örneğin 79 ve 65 yaşında olan bir katılımcı, yatay mimarinin yaşlılar için iyi olduğunu şu sözlerle dile getirmiştir.

“Evet etkiliyor. Bahçeli evde komşuluk ilişkileri daha iyi. Depremde daha güvenilir. Yaşlıyım, bahçede spor yapabiliyorum. Ayağım ağrırmıyor. Asansör derdi, merdiven derdi yok. Bir adımda bahçedesin. Apartmanda yaşasam beni kimse tanımaz, ölsem kimse duymaz. Erzincan’da evden çıktığımda yüz kişiyle karşılaşıyorum. Burada taş çatlasın beş kişi. Burası mahrumiyet bölgesi ama huzurlu bir mahalle.” (Kadın, 79 yaşında, Erzincanlı, Emekli, Evka 3 Mahallesi, Müstakil ev)

“Etkisi var. Komşularımın aram iyi olmayınca kendimi kötü hissediyorum. Huzursuz ve mutsuz oluyorum. Komşu da huzurun için önemli. Müstakil evde yaşamak benim gibi yaşlılar için iyi. Yürüyoruz, bahçede geleni gideni gözetliyoruz. İstedğim meyveyi yetiştiriyorum. Daha sağlıklıyım, birde komşularımın iyi olunca mutlu oluyorum.” (Erkek, 65 yaşında, Bingöllü, Emekli, Limontepe Mahallesi, Müstakil ev)

Yatay mimaride bahçecilik faaliyetleriyle uğraşmaktan dolayı kendilerini mutlu ve sağlıklı hissettiklerini belirten katılımcıların ifadeleri ise şöyledir:

“Tabii ki etkiliyor. Müstakil evde daha mutluyum. Bahçeye bir şeyler ekiyorum, mutlu oluyorum. Apartmanda dört duvar arasında yaşamak sıkıcı oluyor. Şu an fasulye, domates her şeyi doğal yetiştiriyorum. Sağlığımıza bile etkisi çok. Kendimi apartmanda işe yaramaz hissediyordum. Bahçede bir şeyler yetiştirince bu hissim kayboldu. Üreten bir kadın oldum. Belki bu işi büyütürüm (güliyor).” (Kadın, 73 yaşında, Erzincanlı, Ev hanımı, Evka 3 Mahallesi, Müstakil ev)

Müstakil evde yaşamak, bahçe ile haşır neşir olmak beni sağlıklı ve mutlu hissettiriyor. (Kadın, 52 yaşında, Bolulu, Ev hanımı, Evka 3 Mahallesi, Müstakil ev)

“Tabii ki etkisi var. Müstakil ev daha huzur verici. Kendim bahçesimi ekip, biçiyorum. Bu sayede doğal besleniyorum. Apartman dairesinde her şeye, herkese bağımlısın.” (Erkek, 42 yaşında, İstanbullu, İşveren, Evka 3 Mahallesi, Müstakil ev)

Yatay mimarinin sağlıklı olduğunu belirten bir başka katılımcı da yatay mimaride yaşamının stresi azalttığına dikkat çekmiştir. Ayrıca ülkemiz için yatay mimarinin önemini şu sözlerle vurgulamıştır:

“Etkisi var. Müstakil evde kendimi güvende, özgür hissediyorum. Toprağa ayağımı basınca enerjimi atıyorum, stresim yok. Her yer müstakil ev olsa çevrede güzelleşir, hava kirliliği azalır. İnsanlar, çocuklar, yaşlılar daha sağlıklı ve stressiz olur. Ülkemiz için de üreten bir nesil yetişir, herkes bahçesinde meyvesini sebzesini yetiştirebilir.” (Erkek, 62 yaşında, Kayserili, Emekli, Evka 3 Mahallesi, Müstakil ev)

Araştırmamızda çıkan sonuçlara benzer olarak Frumkin’in (2001: 234-240) ifade ettiği gibi bitkilerin varlığı, peyzaj düzenlemelerinin iyi olması, hayvanlarla iç içe olma imkânı, doğayla temas etme sağlığı iyi gelmektedir. Frumkin bu durumların varlığının kolesterol, stres, hastanede kalış süresini ve kan basıncını azalttığına yönelik araştırmalar olduğunu belirtmiştir.

11.12.1.2.Sağlıksız Yaşayanlar

Dikey mimaride yaşayan kişilerin sağlıksız bir yaşam sürdüğü katılımcıların ifadeleri sonucunda iddia edilebilir. 64 yaşında olan bir katılımcının belirttiği gibi dikey mimaride yaşayan kişiler kendilerini yalnız ve mutsuz hissedebilmektedir. Sürekli hastaneye gittiğini belirten katılımcının ifadesi şu şekildedir:

“Müstakil ev daha iyi, apartmanda hiç iyi değilim. Her gün hastanedeyim. Burası sağlığımı çok etkiledi. Ne kapımı çalan biri var, ne de hal hatır soran biri var. Burada hareketsiz, yalnız ve mutsuzum.” (Erkek, 64 yaşında, Karslı, Emekli, Evka 4 Mahallesi, 7. katta yaşıyor)

Dikey mimaride yaşayan (Evka 4 Mahallesi) 65 yaşındaki Adem ise yatay mimaride daha sağlıklı olduğunu şu sözlerle ifade etmiştir:

“Bizim mahalle nezih, güzel bir mahalle. Komşularda kendi halinde. Tepede bir yer olduğu için gürültü yok. Rahat ve huzurluyum. İnsanlarla eskisi gibi iç içe değilim. Eskiden müstakil evde otuyordum daha sağlıklıydım. Hareketliydim, bahçede bir şeyler ekip, biçiyordum. Burada asansör olmasa yaşayamam. İnip, çıkamam. Apartmanda çocukların sesi, şimdiki ergenler sevgilisinden ayrılıyor ambulans kapıda. Kadın adamla kavga ediyor, tencereyi bahçeye fırlatıyor. Ben bunlara apartmanda yaşamadan önce denk gelmedim. Hayatıma renklilik ile birlikte korku, endişe, öfke girdi. Şeker ve tansiyon hastasıyım. Bence oturduğum apartmanın hasta olmamda etkisi var. Müstakil evde yaşamaya devam etseydim daha mutlu ve sağlıklı olurdum. Şimdi endişeleniyorum ya benim çocuklarım,

torunlarım buradakiler gibi olursa diye. Burada herkes rahat, bireysel. Kimse kimsenin umurunda değil. Bu durum da beni aşırı düşünmeye sevk etti.”

Nitekim katılımcının da ifade ettiğı gibi dikey mimaride yaşayan kişiler kendilerini daha hareketsiz, mutsuz ve yalnız hissetmektedir. Bu durumların varlığı da kişilerin hasta olmasına neden olabilmektedir. Hastalık durumları incelendiğinde yatay ve dikey mimaride anlamlı bir farklılık görülmemiştir. Hastalıklar incelendiğinde hem yatay hem dikey mimaride diyabet olan kişilerin olması dikkat çekmiştir. Bu oranın yüksek olmasında beslenme alışkanlığının iyi olmaması önemli bir etkidir. Dikey mimaride yaşayan kişilerin hareketsiz olması da etkili olabilir. Dikey mimaride yeşil alanların az olması kişilerin fiziksel aktivite yapamamasına neden olmaktadır. Kişiyi ait özel alanın pek olmaması (evi hariç) ve doğal ışığın az olması da kişilerin kendilerini psikolojik olarak kötü hissetmelerine, depresyona, anksiyeteye ve çeşitli hastalıklara yol açabilir. Apartmanın kalabalık ve gürültülü olması kişilerin öfke kontrol bozukluğuna, şeker hastalığına, strese, uyku problemlerine de neden olabilir.

Yapılan bazı araştırmalarda doğa ile temasın olduğu yeşil alanlarda kişilerin sağlığının daha iyi olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Doğa ile iç içe olmak uyku kalitesindeki artışa, ameliyat ve yaralanmanın daha çabuk iyileşmesine, bağışıklığın artmasına, genel ağrı ve baş ağrılarının azalmasına, obezite gibi önemli olan bir hastalığın iyileşmesine katkı sağlamaktadır (Kara ve Oruç, 2020: 262). Doğa ile iç içe olmanın insan beynini dinlendirdiğı, odaklanmayı ve bilişsel faydaları arttırdığı saptanmıştır (Kaplan, 1995: 170). Ayrıca stresi de azalttığı görülmüştür (Ulrich vd.,1991). Bu nedenle yatay mimaride yaşayan kişilerin, dikey mimaride yaşayan kişilere kıyasla daha sağlıklı olduğu iddia edilebilir.

Ayata ve Ayata'ya (1996: 113) göre kentte sunulan sağlık imkânlarının kıra göre iyi olması kent tercihini etkilemiştir. Bu araştırmada İzmir'i tercih etme nedenleri incelendiğinde sağlık imkânlarının iyi olmasından dolayı da tercih eden kişilerin olduğu görülmüştür. Saha araştırmasında muhtarın ve mahalle halkının da belirttiğı gibi Evka 4 Mahallesi'ni (dikey mimari) özellikle doktor tavsiyesiyle seçen kişilerin olduğu dikkat çekmiştir. Bu mahalle Homeros vadisiyle çevrili ve yükseltisinin fazla olmasından dolayı havasının temiz olduğu iddia edilmektedir. Bu nedenle de doktor tavsiyesiyle mahalleyi tercih ederek taşınan kişiler olmuştur. Dikey mimari yapısıyla birlikte mimari biçiminin yer aldığı yerin yer şekli ve konumu da sağlık açısından önemli olduğu söylenebilir.

Corbusier (1987: 227) dikey mimarinin sağlıklı yaşamı vadeden evler sunduğunu belirtmiştir. Ona göre “Eğer evlere ilişkin tüm ölü kavramları kalplerimizden ve düşüncelerimizden silersek ve meseleye eleştirel ve objektif bir bakış açısıyla yaklaşırsak varoluşumuza eşlik eden aygıtlar ve enstrümanların “Makina Ev” ine ulaşırız, kitle-üretim evine, sağlıklı (ve de ahlaklı) ve aynı zamanda güzel.” Bu sözlerden de anlaşıldığı gibi Corbusier dikey mimarinin sağlıklı ve güzel olduğunu iddia etmiştir.

Cansever Corbusier’in düşüncesini eleştirmiş, ufki yoğun yerleşme olarak tanımladığı yatay mimarinin insanlar için daha sağlıklı olduğunu belirtmiştir. Yüksek katlı binalarda ölü cepheler olabildiği için müstakil evlere göre daha az hava dolaşımı ve güneşlenme olmaktadır. Cansever, yatay yapılaşmada insanların yürüyerek işe gideceği için hava kirliliği azalacağını ve asansörlerin kirli havasına maruz kalmayan kişilerin daha sağlıklı olacağını iddia etmektedir. Ayrıca yaşlıların da güzelliklerin tadına doyarak yaşayacağını ifade etmiştir. (Ayvazoğlu, 2019: 94-96). Cansever (2013:148), ekolojik tahribatın gerçekleştiği yerlere örnek olarak verdiği “apartman yığınları” fiziki ve biyolojik kirliliğin de yaşandığı yerlerdir. Bu tespitler sağlık açısından oldukça önemli tespitlerdir.

Dikey mimaride yaşayan yaşlıların güzellikleri tadamayacağını belirten Cansever’in ifadesini araştırmaya gönüllü katılan yaşlı kişilerin ifadeleri destekler niteliktedir. Örneğin yukarıda da yer verildiği gibi 73 yaşındaki kadın katılımcı, apartmanda kendini işe yaramaz olarak gördüğünü, mutlu olmadığını belirtmiştir. Benzer şekilde yapılan görüşmeler sırasında dikey mimarideki yaşlıların apartmanda yaşamaktan dolayı muzdarip oldukları ve deneyimlerini anlatırken hüznlendikleri fark edilmiştir. Dikey mimaride yaşayan (Evka 4 Mahallesi) 69 yaşındaki bir katılımcı görüşme sırasında *Burada kendimi hiç iyi hissetmiyorum. Eskiden ağrım yoktu şimdi hareketsizlikten her yerim ağrıyor. Depresyon ilacı kullanmaya başladım. Çocukları ikna etsem müstakil eve hatta köyüme döneceğim ama gelmiyorlar. Halimiz perişan da çocuklara laf geçiremiyoruz* diyerek hem apartmanda yaşamaktan hem de evlatlarından yakınmıştır. Bu örneklerde de görüldüğü gibi yaşlı insanların dikey mimaride yaşaması sosyal izolasyona, hareket kısıtlılığına ve çevresel uyaran etkisine neden olduğu için depresyon gibi psikolojik sorunların yaşanmasını tetikleyebilir. Bu bağlamda çalışma alanlarından biri olan mekân gerontolojisi, yaşlıların yaşadığı mekânın isteklerine cevap verip vermediği ve onların sağlık durumlarına göre düzenlenip düzenlenmediği

tartışmalarından ortaya çıkmış olan, yaşlılar ve yaşadığı yer ile ilişkisini inceleyen gerontolojinin alt disiplini. (Esendemir, 2016: 411). Mekân gerontolojisi bu açıdan önemli bir çalışma alanıdır. Çolpan Erkan'ın (2022) da ifade ettiği gibi yaşlılık ve sorunları tek boyutlu bir şekilde ele alınmamalıdır. Fiziksel ve ruhsal sağlığın yanı sıra sosyal katılım ve mekânsal çözümlerde düşünülmelidir. Bu sayede yaşlı insanların daha iyi koşullarda mutlu ve sağlıklı yaşanması sağlanabilir.

Araştırmamızda çıkan sonuçlara göre doğal beslenen, beslenme alışkanlığı iyi olan ve spor salonuna düzenli giden kişilerin yatay mimaride daha fazla olduğu görülmüştür. Yatay mimaride serbest zamanlarında spor salonuna düzenli giden kişi sayısının ve doğal beslenmenin yüksek olması özellikle Evka 3 Mahallesi'nde yaşayan kişilerin gelir düzeyinin yüksek olması ile açıklanabilir. Benzer şekilde hem Evka 3 hem de Limontepe Mahallesi'nde (yatay mimari) yaşayan kişilerin kendilerine ait bahçesinin olması doğal bir yaşamı mümkün kılmaktadır. Kişiler kendi sebze ve meyvelerini kendi yetiştirebilmekte bu şekilde de doğal beslenebilmektedir. Bunun aksine dikey mimari Cansever'e göre kişilerin sağlıklarını korumak için spor salonlarına ve hastaneye ihtiyaç duymasına zemin hazırlayan, hayatı pahalılaştıran mekânlardır (Bıçkı ve Kırkan, 2022: 295). Dikey mimaride yaşayan 64 yaşındaki kadın katılımcı her gün hastaneye gittiğini belirtmiştir. Benzer şekilde apartmanda yaşayan bazı yaşlılarla yapılan görüşmelerde aile hekiminden gelmiş olmaları, görüşme öncesinde ve ya sonrasında hastaneden randevu talep etmeleri, görüşme sırasında ilaç kullanmaları dikkat çekicidir. Ayrıca dikey mimaride sosyal ilişkilerin zayıf olmasının da kişilerin beden ve ruh sağlığını etkilediği iddia edilebilir. Kişilerin kendilerini daha sağlıklı olarak görmeleri sosyal ilişkilere de bağlıdır. Yapılan bilimsel araştırmalara göre sosyal ilişkileri iyi olan kişilerin ölme olasılıklarının daha düşük olduğu görülmüştür (House vd., 1988). Evli (Waite, 1995), çocuk sahibi (Denney, 2010) ve dini gruplara bağlı olmanın (Music vd., 2004) da sağlığı olumlu etkilediği tespit edilmiştir. Fakat evli ve çocuk sahibi olmanın kilo alma, hareketsizliği de neden olduğu yönünde araştırmalar bulunmaktadır.

Sağlığın üç temel bileşenlerinden (yaşam tarzı, çevre ve biyomedikal) biri olan çevre, insan bedenine dışarıdan etkileyen önemli bir unsurdur (Ladonde, 1974). Bu açıdan yaşadığımız yer, hayatta kalma mekanizmalarımızı ve sağlığımızı doğrudan etkilemektedir. Yaşam tarzında bireyselleşen fakat yalnızlaşan, kendilik alanı olmayan, çekirdek aile biçimine sahip olan, sorumluluk yükü fazla olup sosyal destek

mekanizması az olan, doğayla fiziksel ve ruhsal teması sınırlı olan kent insanlarının ruh sağlığını tehdit altında bırakmaktadır (Erşahin, 2020: 202). Özellikle dikey mimaride yaşayan kişilerin kendilerini daha yalnız hissettikleri, doğayla temaslarının daha az olduğu belirtilebilir. Sonuç olarak yatay mimarinin daha sağlıklı bir mekân olduğu iddia edilebilir. Sağlıklı bir mekânda yaşamak kişilerin hem beden hem de ruh sağlığını iyileştirici bir etkisi olduğu söylenebilir. Kişilerin kendilerini daha sağlıklı hissettikleri mekân olan yatay mimari, iyileştirici bir mekân olarak düşünülebilir. Nitekim Evka 3 Mahallesi'nde (yatay mimaride) yaşayan 38 yaşındaki kadın katılımcı, anne ve babasının apartmanda yaşarken depresyon ilaçları kullandığını fakat müstakil evde birlikte yaşamaya başladıkları zaman mutlu olduklarını ve depresyon ilaçlarını bıraktıklarını belirtmiştir. Katılımcı müstakil evin huzurevi gibi olduğunu açıklamıştır. Bu örnekte de vurgulandığı gibi kişilerin beden ve ruh sağlığının iyi olması hem kendilerini hem de çevrelerindeki insanları olumlu anlamda etkilemektedir. Toplumsal sağlığın artması için de kişilerin sağlıklı bir çevrede ve mekânda yaşaması gerekmektedir.

11.13. SUÇA YÖNELİK GÖRÜŞLERİN, YATAY VE DİKEY MİMARİDE YAŞAMA GÖRE KARŞILAŞTIRILMASI

Katılımcıların suça yönelik görüşlerinin, yatay ve dikey mimari yaşama göre karşılaştırılması aşağıdaki tabloda sunulmuştur.

Tablo 32.Suça Yönelik Görüşlerin, Yatay ve Dikey Mimari Yaşama Göre Karşılaştırılması

Suç Durumuna Ait Göstergeler		Yatay Mimaride Yaşayanlar		Dikey Mimaride Yaşayanlar		p*
		Sayı	Yüzde	Sayı	Yüzde	
Size Göre Suç Nedir?	Kanunlara aykırı davranmak	116	50,9	112	49,1	0,217
	Birinin canına kastetmek	32	52,5	29	47,5	
	Birinin malına kastetmek	4	28,6	10	71,4	
	Birinin hem canına hem malına kastetmek	4	44,4	5	55,6	
	Diğer	16	36,4	28	63,6	
Size Göre En Büyük Suç Nedir?	Cinayet	71	54,2	60	45,8	0,490
	Hırsızlık	8	61,5	5	38,5	
	Kadına yönelik şiddet	43	46,2	50	53,8	
	Dolandırıcılık	0	0,0	2	100,0	
	Terör	15	45,5	18	54,5	
	Siyasi suçlar	4	66,7	2	33,3	
	Taciz	6	75,0	2	25,0	
	Tecavüz	34	50,7	33	49,3	
	Diğer	1	25,0	3	75,0	
	Hepsi	10	43,5	13	56,5	
	Hayır	189	50,9	182	49,1	

Herhangi bir suç İşlediniz mi? İşlediyseniz hangi suç?	Hırsızlık	1	100,0	0	0,0	0,367
	Uyuşturucu madde kullanma	1	100,0	0	0,0	
	Trafik suçu işleme	0	0,0	2	100,0	
	Diğer	2	66,7	1	33,3	
Suç İşlediyseniz Nedeni?	Suç işlemedim	189	50,9	182	49,1	0,343
	Öfkeli olduğum için	2	66,7	1	33,3	
	Yanlış arkadaş seçimi	1	100,0	0	0,0	
	Diğer	0	0,0	2	100,0	
Suça Tanık Olsanız Ne Yaparsınız?	Polisi ararım	167	50,5	164	49,5	0,138
	Müdahale ederim	18	45,0	22	55,0	
	Görmezden gelirim	8	80,0	2	20,0	
Suç İşleyen Birine Yaklaşımınız Nasıl Olur?	Güvenmem	49	42,2	67	57,8	0,001**
	Aynı ortamı paylaşmam	16	34,8	30	65,2	
	Korkarım	20	69,0	9	31,0	
	Topluma kazandırılması için yardımcı olmak isterim	85	54,8	70	45,2	
	Çevremdekilere onun suç işlediğini duyururum	3	50,0	3	50,0	
	İş vermem	11	100	0	0,0	
	İşlediği suça göre değişir	9	52,9	8	47,1	
	Diğer	0	0,0	1	100	
Suça Karşı Aldığınız Önlemler Nelerdir?	Özel olarak bir şey yapmam	64	51,6	60	48,4	0,000
	Kapısında güvenlik olan bir apartmanda otururum	2	2,6	75	97,4	
	Evime güvenlik kamerası yerleştiririm	97	77,6	28	22,4	
	Evimde ruhsatlı silah bulundururum	17	63,0	10	37,0	
	Kendimi koruma amaçlı araç ve gereç alırım	13	46,4	15	53,6	

*: Ki-kare testi.

**.: Fisher's Exact Test.

Tabloyu incelediğimizde, suç işleyen birine “iş vermem” diyenlerin yatay mimaride yaşama oranları (%100,0), diğer suç işleyen birine yaklaşım durumlarına göre yüksek tespit edilmiştir. Bu fark istatistik olarak anlamlı bulunmuştur ($p=0,001$). Suça karşı aldığı önlemler arasında “evime güvenlik kamerası yerleştiririm” diyenlerin yatay mimaride yaşama oranları (%77,6), diğer suça karşı alınan önlem durumlarına göre yüksek olduğu görülmüştür. Bu yüksek oranın istatistiksel olarak da anlamlı olduğu saptanmıştır ($p=0,000$). Diğer suç göstergeleri ile mimari biçiminde yaşam durumu karşılaştırıldığında ise istatistiksel olarak anlamlı farklılık görülmemiştir ($p>0,05$).

Katılımcıların “Size göre suç nedir?” sorusuna verdikleri cevaplar incelendiğinde; yatay ve dikey mimaride yaşayan kişilerin, kanunlara aykırı davranmak seçeneğini daha çok belirttikleri görülmüştür. Birinin canına kast etmek cevabını verenler yatay mimaride, birinin malına kast etmek cevabını verenlerin ise dikey mimaride az bir farkla fazla olduğu anlaşılmıştır. Hem cana hem mala kast etmek cevabının ise farklılık göstermediği görülmüştür. Araştırmada katılımcıların suç algısının yaşanan mimari biçime göre farklılık göstermediği sonucuna ulaşılmıştır.

“Size göre en büyük suç nedir?” sorusuna yönelik cevaplar incelendiğinde de yatay ve dikey mimaride anlamlı bir farklılık olmadığı görülmüştür. Katılımcılar en büyük suç olarak birinci sırada cinayet cevabını verirken sırasıyla kadına yönelik şiddet, tecavüz ve terör suçu olduğunu ifade etmişlerdir. “Herhangi bir suç işlediniz mi?” sorusuna büyük bir çoğunluk suç işlemediğini belirtmiştir. Suç işleyen kişilerin işlediği suçlara bakıldığında; yatay mimaride yaşayan (Limontepe Mahallesi’nde) bir kişi hırsızlık yaptığını, bir kişi uyuşturucu madde kullandığını, iki kişi de diğer suçları işlediğini belirtmiştir. Dikey mimaride yaşayan (Evka 4 Mahallesi’nde) iki kişinin trafik suçu işlediği, bir kişi de diğer suçlardan birini işlediğini ifade etmiştir. Yatay mimaride suç işleyen kişi sayısının az da olsa farklılık göstermesine rağmen anlamlı bir fark yoktur. Goffman’ın (2014: 95-96) ifade ettiği gibi bazı kişiler damgalanmaktan kaçınmak ve toplumda kabul görmek için suçlarını veya gerçek kimliğini gizlemektedir. Araştırmada Limontepe Mahallesi’nde suç işleyen bazı kişilerin kendi aralarında lakap kullandıkları dikkat çekmiştir. Derinlemesine görüşme yapılan Murat’a kilit isimlerin (komşu, arkadaş) bile farklı isimlerle seslendiği fark edilmiştir. Bunun yanı sıra araştırmada hem yatay hem dikey mimaride Goffman’ın da ifade ettiği gibi suçunu belirtmek istemeyip gizleyen katılımcılar, ankette “diğer” seçeneğini işaretletmiş, “belirtmek istemiyorum” demişlerdir.

“Suça tanık olsanız ne yaparsınız?” sorusuna verilen cevaplarda “polisi ararım” seçeneği hem yatay hem de dikey mimaride yaşayan kişilerin en çok verdiği cevaptır. Polisi aramak istemelerinin nedeni kolluk kuvvetlerine duyulan güveni ve suça karşı en etkili çözümün bu olacağına olan inancı göstermektedir. Müdahale ederim seçeneğinin daha az olmasının nedeni ise kişilerin kendi güvenliklerini tehlikeye atmaktan kaçınmaları ve polise haber vermek istemeleri olduğu belirtilebilir. Hukuki süreçlere verilen önemi de gösteren bu durum, kişilerin suçtan korkmasıyla açıklanabilir. Haliyle bireyler hukuki süreçleri dikkate alarak kurumsal otoriteyi temsil eden emniyet

mensuplarına müracaat etmektedir. “Polisi ararım” cevabının yüksek olması modern toplumda kurumlara duyulan ihtiyacın ve güvenin göstergesidir.

Suça karşı “görmezden gelirim” diyen kişilerin olması dikkat çekmiştir. Bu durumun varlığı ise kişilerin suçtan korkması, ispiyoncu gibi görünmek istememesi, adalete güvenin azalması, suçluya karşı aşırı empati duyulup ceza almasının istenmemesi, ilgisizlik ve duyarsızlık ile açıklanabilir. Özellikle de suçun sürekli işlendiği gecekondu mahallesi olan Limontepe’de yaşayan insanlar, suç ve suçluya karşı diğer mahallelere göre daha duyarsızlaşmaya başladıkları iddia edilebilir. Saha araştırması sırasında bir anda üç polis arabasını görüp şaşırان araştırmacıya, “*Korkma abla, sen daha ne gördün ki?*”, “*Yine bizim Neco’ya gelmişler*”, “*Şimdi alırlar, yarıñ salarlar*” demişlerdir. Bu söylemler suçun bu mahallede normalleşmiş olduğunu ve mahalle sakinlerinin suça karşı duyarsızlaşmış olduklarını gösterir niteliktedir.

“Suç işleyen birine yaklaşımınız nasıl olur?” sorusuna verilen cevaplar incelendiğinde hem yatay hem de dikey mimaride yaşayan kişilerin daha çok topluma kazandırılması için yardımcı olmak istediği görülmüştür. Güvenmeyen, aynı ortamı paylaşmak istemeyen kişilerin az da olsa dikey mimaride daha fazla olduğu dikkat çekmiştir. İş vermem diyen kişilerin ise yatay mimaride dikey mimariye kıyasla anlamlı bir farklılık görüldüğü sonucuna ulaşılmıştır. Bu oranın fazla olmasının nedeni yatay mimaride iş veren oranının yüksek olması olabilir.

Kişilerin suça karşı aldığı önlemler incelendiğinde ise kapısında güvenlik olan bir apartmanda otururum diyen kişilerin, dikey mimaride yaşadıkları ve yaşamayı tercih ettikleri dikkat çekmiştir. Bu oranın yüksek olması dikey mimari tercihlerinde “güvenliğin” ön plana çıkmasıyla örtüşmektedir. Dikey mimarinin tercih edilmesinde güvenliğin ilk sırada olması olduğu iddia edilebilir. Yatay mimaride yaşayan ve yaşamak isteyen kişiler de evine güvenlik kamerası yerleştirmek istediğini ifade etmiştir. Özel olarak bir güvenlik önlemi almak istemeyen kişilerin de olması dikkat çekmiştir. Evimde ruhsatlı silah bulundururum ve koruma amaçlı araç gereç kullanım diyen kişiler de olmuştur.

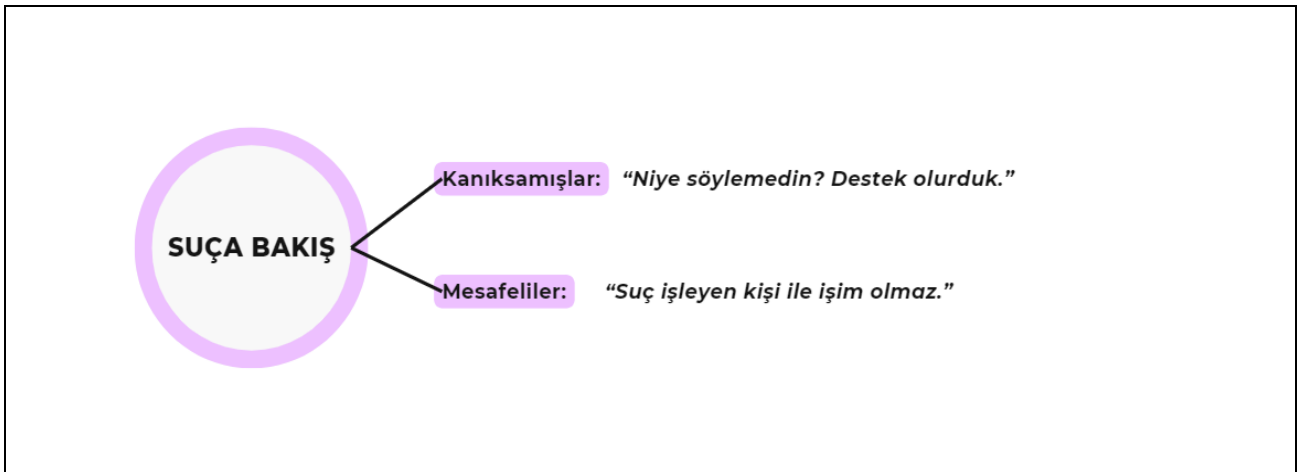
Yapılan saha araştırmasında sosyoekonomik düzeyi yüksek olan kişilerin yaşadığı Mavişehir ve Evka 3 Mahallesi’ndeki kapalı sitelerde yüksek düzeyde güvenlik önlemi alındığı görülürken, site olmayan yerlerde sadece kameranin veya güvenliğin olduğu dikkat çekmiştir. Yatay mimarinin olduğu Evka 3 Mahallesi’ndeki özellikle

villalarda güvenlik kameraların daha çok olduğu, yüksek çit ve köpeklerin olduğu gözlemlenmiştir. Orta düzeyde yaşayan kişilerin özel olarak güvenlik önlemi almadığı anlaşılmıştır. Evka 3 ve Mavişehir Mahallerindeki kapalı sitelere yüksek güvenlik önlemlerinden dolayı araştırmacı da giriş sağlamakta zorlanmıştır Dikey mimarinin olduğu Evka 4 Mahallesi'nde de bazı apartmanlarda sadece kamera olduğu, bazılarında ise hiç güvenlik önlemi alınmadığı gözlemlenmiştir. Ayrıca kapalı sitelerde apartmana rahatlıkla giriş yapılabildiği dikkat çekmiştir. Yatay mimari olan Limontepe Mahallesi'nde de yaşayan kişilerin özel olarak güvenlik önlemi almadığı, alan kişilerin ise ruhsatlı silah veya kendilerini koruma amaçlı araç, gereç (biber gazı, sopa vb.) kullandıkları belirtilmiştir. Özel olarak bir şey yapmam diyen bazı katılımcıların, güvenliği olan bir apartmanda veya kameralı bir yerde oturduğu görülmüştür. Kişilerin suça bakışı yaşadıkları mimari yapıya, sosyal çevrelerine ve kişisel deneyimlerine bağlı olarak değişiklik gösterebilmektedir. Aşağıda yatay ve dikey mimaride yaşayan kişilerin suça yönelik görüşleri “suça bakış” kategorisinde değerlendirilmiştir.

11.13.1.Suça Bakış

Yatay ve dikey mimaride yaşayan kişilerin suça bakışı incelendiğinde; yaşadıkları çevrenin (mahallenin, evin, apartmanın vb.) fiziksel ve sosyal özelliklerine göre farklılık gösterdiği için deneyimlerinde de farklılık olduğu, suça bakışlarının ve tepkilerinin de değişiklik gösterdiği görülmüştür. Kişilerin suça bakışına yönelik ifadeleri “kanıksamışlar ve “mesafeliler” koduyla ele alınmıştır.

Şekil 10. Suça Bakış Kategorisi ve Kodları

11.13.1.1.Kanıksamışlar

Yapılan araştırmada ele alınan mahalleler arasında özellikle suçun sıklıkla gerçekleştiği yer olan Limontepe Mahallesi'nde bazı kişilerin suç olaylarını sıradan ve normal bir durum olarak gördüğü, nispeten duyarsız davrandıkları, kabullendikleri yani kanıksadıkları görülmüştür. Katılımcıların suça yönelik ifadeleri incelendiğinde; yatay mimaride (Limontepe Mahallesi'nde) yaşayan bir katılımcı, madde kullandığı için mahalleli tarafından etiketlenmediğini ve komşularının iletişimi koparmadıklarını belirtirken, dikey mimaride yaşayan insanlar tarafından dışlanacağını belirtmiştir:

“Etkiliyor müstakil eve gelen arkadaşlarım, komşularım bizim yaşantımıza özeniyor. Psikolojikmen rahatım. Çocuğum hasta olduğu için esrar kullandım. Onun hastalığını kabullenemiyorum. Arkadaş grubumum içmemde etkisi var, mahallenin de etkisi var. Burada uyuşturucu kullanan çok. Çocuklarımız güvende değil ama apartmanda olsam buradaki kadar rahat olmazdım. Beni dışlar, konuşmazlardı. Buradakiler içtiğimi biliyorlardı ama benden uzaklaşmadılar.” (Erkek, 49 yaşında, Diyarbakırlı, İşçi, Limontepe Mahallesi, Müstakil ev)

Yatay mimaride yaşayan bir katılımcı da dikey mimarinin suçu ve suçluyu gizleyebilecek bir mekân olduğunu iddia etmiştir:

“Dikey mimari suça çok açık yerleşim yerleri. Çünkü kimse diğerinin ne iş yaptığını bilmiyor.” (Erkek, 42 yaşında, Tuncelili, İşsiz, Limontepe Mahallesi, Müstakil ev)

Yatay mimaride yaşayan başka bir katılımcı ise aksi bir yönde görüş belirterek dikey mimaride suç işlemenin daha zor olacağını fakat yatay mimaride kolaylıkla işlenebileceğini söylemiştir:

“Apartman daha iyi burada doğalgaz yok. Apartman daha sıcak olur, suç daha az olur. Kurallar var orda, burada kim kime dum duma.” (Kadın, 53 yaşında, Tokatlı, Ev hanımı, Limontepe Mahallesi, Müstakil ev)

Dikey mimaride yaşayan bir katılımcı da oğlunun madde kullanmasını komşularının dışlamaması için gizlediğini belirtmiştir. Fakat duyduktan sonra komşularının empati gösterdiğini ve dışlayıcı bir tavır sergilemediklerini ifade etmiştir:

“Komşularımızla aram çok iyi. Sadece oğlum esrar kullanınca komşularıma duyurmadım. Dışlanırım diye korktum ama komşularım çok kızdı. Komşularım

‘Niye söylemedin?’ destek olurduk dediler.” (Kadın, 67 yaşında, Manisalı, Emekli, Evka 4 Mahallesi, 8. Katta yaşıyor)

Yatay mimaride yaşayan bir katılımcı da mahallerindeki suç oranının artmasını Suriyeli göçmenlere bağlamıştır:

“Müstakil ev psikolojik olarak çok iyi. Fakat mahallemizde suç oranı fazla. Suriyeli göçmen sayısı fazla. Suriyelileri tanımıyoruz. Mahallemizde hırsızlık olayları eskiden de vardı ama şimdi daha da arttı. Bu durumdan muzdaribiz.” (Erkek, 49 yaşında, Erzurumlu, Emekli, Limontepe Mahallesi, Müstakil ev)

Yatay mimaride yaşayan bir annede mahalledeki suç durumunu kanıksamış ve çocuklarını suçtan uzak tutmak için çözüm yolu bulmaya çalıştığını ifade etmiştir:

“Müstakil evde mutluyum. Ortamımız, mahallemiz güzel. Herkesin bahçesi var, keyfince ekip biçiyor, süslüyor. İsteddiği gibi özgürce yaşıyor. Komşular birbirini tanıyor. Mahallede suç oranı fazla. Çocuklarımı suçtan uzak tutmak için aktivitelere yazdırıyorum. Komşuluk ilişkilerimiz gayet iyi.” (Erkek, 40 yaşında, İzmirli, İşçi, Limontepe Mahallesi, Müstakil ev)

Mavişehir Mahallesi’nde (dikey mimaride) yaşayan İlknur’un suç işleyen kişiye yönelik tutumunun ılımlı olduğunu şu sözlerle dile getirmiştir:

“Ön yargısız davranmayı tercih ederim. Onu dinlerim, yardımcı olurum. Topluma kazandırılması için elimden geleni yaparım. İnsanları dışlamanın doğru olmadığını düşünüyorum.”

Yine benzer şekilde Mavişehir Mahallesi’nde yaşayan Fatih de suç işleyen kişinin topluma kazandırılması gerektiğini *Topluma kazandırılmasını isterim. Zamanında insan kaynakları müdürlüğü yaptım. İş yerinde sabıkalı olan kişilere karşı hoşgörülü davrandım. Sözleriyle belirtmiştir. Dikey mimaride (Evka 4 Mahallesi) yaşayan Yaşar da kavga etme suçu işlediğini belirtmiştir. Suç işleyen kişiye yönelik tutumunu ise “Suç işleyen kişiyi şiddetle, işkence ile argo kelimeyle kazanamazsın. Suçluya ateş körükler gibi yaklaşmayacaksın, eğiteceksin, kucaklayacaksın. İçeri atmak çözüm değil. Kadın, erkek eşit olmalı ama haksızlık yapılmaması lazım. Kadının hakkı diyerek bizi rencide etmemeli. Suçluyu zindan atıp kazanamazsın. Şiddet şiddeti doğurur, suçu tekrarlar.”* Sözleriyle açıklamıştır. Yine aynı mahallede yaşayan Başak da, suç işleyen kişiye yönelik tutumunu *Dışlamam ön yargılı olmam. Elimden gelirse*

yardım ederim. İşlediği suçta etkili. Örneğin sapık bir adamsa selam bile vermem.Sözleriyle dile getirmiştir.

Limontepe Mahallesi'nde yaşayan Aybüke ise “Suça göre değişir. O suçu nasıl ve neden işlediğine bakarım. Eğer pişmansa onu topluma kazandırmaya çalışırım. Yaşadığım mahallede hırsızlık ve uyuşturucu satan kişi çok fazla.” İfadeleriyle tutumunu açıklamıştır. Aynı mahallede yaşayan Erdal da yaralama suçu işlediğini belirtmiş, suç işleyen kişiye yönelik tutumunu ise “Aslında hiçbir şey yapmam. O iç dünyasında bir şeyler yaşamıştır. Yargılamam olumlu, olumsuz görüşte bulunmam, gerekçesine göre davranırım. İşlediği suça göre davranırım, önlem alıp işe alırım. Siyasi suçluysa bu durum benim işimi de etkiler. Bu nedenle biraz daha temkinli davranırım.” Sözleriyle belirtmiştir. Limontepe Mahallesi'nde yaşayan Murat da suç işlediğini belirtmiş, suç işleyen kişiye yönelik tutumunun ılımlı olacağını ise “İş veririm. Bir insan suç işlemiş olabilir. İnsanlar cezaevinden sonra kendine çeki düzen veriyor. Ben iş vermezsem, biri vermezse daha çok suç işlerler. Bu yüzden insanlar suç işleyen kişilere iş vermeli.” Şeklinde belirtmiştir. Evka 3 Mahallesi'nde (Yatay mimaride) yaşayan Eren ve Yunus da suç işleyen kişinin topluma kazandırılması için uğraşacağını ifade etmiştir.

Sonuç olarak yatay mimari olan Limontepe Mahallesi'nde suç işleme oranının diğer mahallelere göre yüksek olduğu dikkat çekmiştir. Suçun sürekli olduğu yerlerde suç olgusu, gündelik hayatın bir parçası olarak görülebilmektedir. Özellikle işsizlik ve yoksulluk gibi nedenlerden dolayı işlenen suçlar (hırsızlık, gasp, uyuşturucu madde satma vb.) geçim kaynağı olarak görülebilmektedir. Aile içinde yaşanan problemler, travmaya neden olan olaylar (eşinin terk etmesi, aldatma, çocuğunun hasta olması, babanın veya annenin ölümü vb.) ve birçok nedene dayanarak işlenen suçlar toplum tarafından kurulan empati ile normal olarak düşünülebilmektedir. Bunun yanı sıra adalet sistemine olan güvenin azalması, suçun önlenemeyeceği düşüncesi yani öğrenilmiş çaresizlik, yaşanan suç olaylarından dolayı korku da suçun kanıksanmasına etki etmektedir. Yapılan araştırmada Limontepe Mahallesi'nde yaşayan kişilerin de ifade ettiği gibi suça karşı duyarlılıklarının azaldığı, alışmalarına neden olduğu görülmüştür.

Saha araştırmasında da sürekli polis arabalarının dolaştığı, birkaç kişinin evine baskın düzenlendiği (uyuşturucu madde kullanma ve satma, terör suçları nedeniyle) ve gözaltına alındığı görülmüştür. Dikkat çeken bir diğer nokta ise mahalle sakinlerinin bu duruma şaşırılmamaları ve soğukkanlılıkla karşılamalarıdır. Katılımcılardan biri anket

sırasında “*Bir kere de bizim eve yanlışlıkla baskın yapılmıştı. Sabah sabah ne olduğunu anlamamıştık. Halbuki yan komşuya gelmişler. Burada artık yaşanan olaylara şaşırıyoruz. (gülerek anlatıyor)*” demiştir. Anket sırasında birkaç kişi komşularını üzmemek için bu sorunun atlanması gerektiği konusunda uyarılarda bulunmuştur. Katılımcılardan birinin oğlu uyuşturucu madde kullanma ve satma suçundan cezaevinde olduğu için kızı, annesiyle yapılan anket görüşmesine müdahale edip, tamamlamasına izin vermemiştir. Daha sonra ise araştırmacıya, soruların annesini olumsuz etkileyeceği düşüncesinden dolayı izin vermediğini sakın bir üslupla açıklamıştır.

Markette yapılan anket görüşmesinde de gelen bir müşteri de uyuşturucu kullandığı için ceza aldığını, daha yeni cezaevinden çıktığını, Denetimli Serbestlikten yararlandığını belirtmiştir (Bkz. Yalçın, 2019). Bu yönüyle katılımcının ifade ederken ki rahat tavrı ve markette bulunan kişilerin de katılımcının ifadelerini garipsememeleri kayda değer bir veri sunmuştur. Çünkü mahalle sakinlerinin de suça bakışını gösterir nitelikte olduğu söylenebilir. Bu anlamda gecekondu (yatay mimari) yaşayan bireylerin, suç toleransının dikey mimaride yaşayan kişilere göre daha yüksek olduğu iddia edilebilir. Nitekim dikey mimaride (Evka 4 ve Mavişehir Mahallesi) suç oranı düşük bir oranda (%1 oranında) iken gecekondulu mahallesi olan Limontepe’de (%30-40 oranında) yüksek çıkmıştır. Yatay mimari olan Evka 3 Mahallesi’nde de suç oranının (%1 oranında) düşük olduğu belirtilmiştir. Suç oranıyla orantılı olan suç toleransının dikey mimaride ise daha düşük olduğu görülmüştür. Çünkü dikey mimariden bir katılımcı, işlediği suça, trafik ile ilgili bir suç işlediğini ifade etmiştir. İşlenen suçların niteliği ele alındığında gecekonduda hırsızlık, uyuşturucu madde kullanma ve satma suçlarının işlendiği görülmüştür. Trafik suçları genellikle idari nitelikte olan suç türüdür. Hırsızlık ve uyuşturucu suçları ise doğrudan bireysel hakları ve toplum güvenliğini tehdit eden ciddi suçlar olarak karşımıza çıkmaktadır.

Gecekondular, Schwarz’ın (2001: 105) da belirttiği gibi “iyi ve kötünün bulanıklaştığı” yer olarak tanımlanabilir. Çünkü gecekondularda yaşam zorlukları fazla olduğu için bu bölgelerde yaşayan bazı kişiler yasal sınırları zorlayabilir. Örneğin, bir kişinin uyuşturucu kullanması dışarıdan “kötü” olarak değerlendirilebilir. Fakat katılımcının biri oğlunun hastalığını kaldıramadığı için içtiğini belirttiği ve komşuları da onu tanıdığı için “*Adam içmesinde ne yapsın?*”, “*Sen bakma özünde iyi biri, zararsız*” diyen kişiler onu “iyi” olarak tanımlamaktadır. Yine benzer şekilde mahallede uyuşturucu madde satan, hırsızlık yapan kişilerin olduğu söylenirken de “*Ne yapsın?*”

Evini geçindirmek için yapıyor.” Gibi söylemlerle de karşı karşıya kalınmıştır. Bu nedenle gecekondularda iyi ve kötü tanımı içinde bulunan koşulların etkisi ile buharlaşmakta olduğu söylenebilir.

Gecekondu mahallesinde yoksulluk, eğitim eksikliği, toplumsal baskı ve normlar, ailenin yapısı ve aile içi sorunlar, mahalledeki alt yapı eksikliği, güvenlik açıkları (adalet sistemine karşı güvensizlik vb.), stres ve travmaların olması, çevrenin yapısı ve yanlış arkadaş seçimi, evlilik ile ilgili problemler ve yanlış eş seçimi, çocuk yaşta evlendirilmek, kendi kendine yetme ihtiyacından dolayı kişiler suç işleyebilmektedir. Özellikle Britt’in (1994: 99-107) ifade ettiği gibi yapılan çalışmalarda ekonomik koşullar ile suç arasında anlamlı bir ilişki olduğu fark edilmiştir. Özellikle suça yönelik davranışlarda işsizliğin etkisi olduğu görülmüştür. Yörükân da (2006) İzmir, Ankara ve Bursa’da gecekondularda yaşayan ailelerle görüşmüş, gecekondularda eğitim oranının düşük, nüfus olarak heterojen bir yapıya sahip olduğunu, işsizlik ve suç oranının da yüksek olduğu sonucuna ulaşmıştır.

Suç teorisyeni Brantingham’a (1995) göre kişilerin suç algısının mekâna göre farklılık gösterdiğini yani mekânın kişilerde yarattığı algının farklı olduğunu ifade etmiştir. Bazı kentsel mekânlar suç açısından nötr iken bazı mekânlar, suça zemin hazırlayan ve suçun yoğun olduğu, korku yaratıcılarıdır. Bu açıdan kişiler belli mekânlarda yaşayan kişilerin, suça eğilimli olduğunu ve suç işleyebilme potansiyelini yüksek görebilmektedir. Waquant (2008) bu durumu mekânsal damgalama kavramı ile ele almaktadır. Ona göre bu mekânlar tehlikeli bölge ve girilmez mahalleler olarak algılanmaktadır.

Suçun medya tarafından da sürekli gündeme gelmesi ve özellikle de gecekondularda yaşayan kişilerin işlediği suçların gösterilmesi de kişilerin suçu kanıksamasına neden olmaktadır. Geniş’in (2006) belirttiği gibi medyada gecekondu mahalleleri tehlikeli, arsız ve insanlıktan çıkmış olarak yansıtılmaktadır. Bu durumun varlığı da orada yaşayan kişilerin öteki olarak görülmesine ve damgalanmasına, toplum tarafından dışlanmasına neden olmaktadır. Halbuki varoş olarak nitelendirilen gecekondu sakinleri, kendilerini varoş olarak görmemektedir. Erman (2004) da benzer şekilde gecekonduların, kent sakinleri tarafından tehlike kaynağı olarak yani “sakıncalı öteki” gibi görüldüğünü dile getirmiştir. Bu nedenle de kent seçkinleri tarafından “varoşlu”, “yoz”, “dejenere” olarak etiketlenmektedirler (Demirtaş ve Şen, 2007: 99-100). Adaman ve Keyder’in (2006: 9-) de ifade ettiği kentin öteki yakaları olarak

tanımlanan gecekondu, sadece yoksullukla değil sosyal dışlanmaya da maruz kalmaktadır. Bu nedenle gecekonduda yaşayanlar uygun fiyatlı evlerde oturmalarına rağmen dibe çekilmek gibi gerçeklikle de karşı karşıya kalmaktadır. Nitekim topluma uyum konusunda sıkıntılarla karşılaşabilmekte ve toplumdaki diğer kişiler tarafından da ayrımcılığa maruz kalmakta oldukları belirtilebilir.

Tanrı Kent filminin firar etmiş olan anlatıcısı bulunduğu yeri “Politikacıların çöplüklerini döktüğü bir yerdir.” şeklinde açıklamıştır (Diken & Caustsen, 2011: 101). Limontepe Mahallesi’nin sakinlerinden bazıları da bu konuda açıklamalarda bulunmuş mahallelerine herkesin (Suriyeli vb.) bilerek yönlendirildiğini bu nedenle de suç oranının arttığını ifade etmiştir. Tanrı Kent ironik olarak “tanrının olmadığı bir kent” hem de Agemben’in (1998) belirttiği gibi “bir terk edilmişlik hali, kanun ve etik sorumluluk alanından muaf tutulmuş durumu” ifade eden “kutsal” bir yerdir. Agemben, “Kutsal insan (Homo sacer)” olarak adlandırdığı tanımla egemenliğin ve yasanın dışına bırakılmış bireyleri açıklamaya çalışmıştır. Gecekondu mahallesi olan Limontepe Mahallesi de bu bağlamda değerlendirilebilir. Çünkü gecekondu mahalleleri sosyal ve ekonomik olarak dışlanmış ve devletin, yasaların kapsamı dışında kalmış yerler olarak belirtilebilir.

Limontepe Mahallesi evsiz veya sığınmacıların uygun kira fiyatlarından dolayı tercih ettiği yerlerdir. Bauman (2000:12), göçmenlerin ve yerinden edilmişlerin eşitsizlikler ve belirsizliklerle başa çıkma yöntemlerini araştırmıştır. Bauman (2016) göçebelerin intikamı adlı kitabında göçmenlerin yerleşik toplumların kurallarına karşı dirençlerini ve bu durumun topluma yansımalarını incelemiştir. Ona göre “göçebe elitler” ve “yerleşikler” arasında bir karşıtlık vardır. Bu durum gecekondu mahallesi olan Limontepe’de görülmektedir. Göçmenlerin ve düşük gelirli kişilerin yaşadığı gecekondu mahallelerinde yerleşik olarak yaşayanlarla daha yüksek sosyoekonomik statüye sahip “göçebe elitler” arasında bir zıtlık vardır. Bauman (2000: 40) akışkan modernitede bu durumu insanların itaat etmesini sağlayan “vurguç” mantığı ile açıklar. Limontepe Mahallesinde saha araştırması sırasında sürekli polis arabalarının gelmesi, hırsızlık ve madde bağımlısı olan kişilere yönelik yapılan baskınlar, akışkan modernitede belirtildiği gibi bu mahallede yaşayanların hareket halindeki elitlerin güvenliği için hareketsiz hale getirilmelerini akla getirmektedir. Limontepe Mahallesi bu açıdan Bentham’ın (2008: 12-13) da ifade ettiği gibi iktidar tarafından gözetildiği panoptik bir mekân olarak belirtilebilir. Bentham’ın panoptikonda üzerinde durduğu sürekli gözlemlenme hissini

Foucault (2000) da gözetimin gücü ve bu gözetim altında kişilerin nasıl davrandığını sosyal kontrol mekanizması ile ele almış bu durumu “gözetim toplumu” ile açıklamıştır.

Nitekim dikey mimaride yaşayan bir katılımcı da dikey mimarinin panoptik bir mekân olduğunu şu şekilde iddia etmiştir:

“Dikey mimari yapısı itaat eden insanları yetiştiren bir fabrika. Yatay mimari ise düşünen, özgür insanları yetiştiren bir yer. Sizce otorite hangisinin daha çok olmasını ister? Bence bu soruya cevap aramanız daha kıymetli.” (Erkek, 35 yaşında, Mimar, Evka 3 Mahallesi, Müstakil ev)

Yatay mimaride genellikle evlerde kamera olması, dikey mimaride güvenlik önlemlerinin yüksekliği, apartman yöneticisinin ve güvenliğinin olması, komşuluk ilişkileri de kişilerin davranışlarına yön vermekte, disiplini sağlamakta olduğu için panoptikon kavramı ile ilişkilendirilebilir. Bu açıdan özellikle güvenliğinin ön planda olduğu dikey mimarinin panoptik bir mekân olduğu iddia edilebilir. Panoptik mekânlarda gözetim fazla olduğu için suçun düşük ihtimalle olabileceği düşünülmektedir. Fakat bu durum yanıltıcı olabilir. Dikey mimaride yaşayan kişiler her ne kadar kendilerini güvende hissetse de bir yandan kalabalığın ve sürekli bir gözetimin olmasından dolayı da suç algıları farklılık gösterebilmektedir. Nitekim yapılan bu araştırmada yatay mimaride yaşayanların dikey mimariye kıyasla daha çok suç kanıksadıkları iddia edilebilir. Bu durumu gecekondulu mahallesi olan Limontepe’de suç oranının fazla olması ve yatay mimaride yaşayan kişilerin doğa ile iç içe olduğu için çevreye, insanlara empati kurmasıyla ilgili olduğu iddia edilebilir.

11.13.1.2.Mesafeliler

Katılımcıların suça yönelik ifadeleri incelendiğinde; suçtan ve suç işleyen kişiden uzak durdukları, suç işleyen kişilerden korktukları, aynı ortamı paylaşmak ve iş vermek istemedikleri, mesafeli durduklarına yönelik açıklamalar yaptıkları görülmüştür. Katılımcıların suça olan bu bakışı “mesafeliler” koduyla incelenmiştir. Katılımcıların suça karşı mesafeli tutumlarına yönelik ifadeleri şu şekildedir:

Evka 3 Mahallesi’nde (Yatay mimaride) yaşayan Güler, suç işleyen kişiden korkup, uzak duracağını belirtmiştir. Aynı şekilde Limontepe Mahallesi’nde yaşayan Asya da *“Asla savunmam, polisi ararım.”* Suç işleyen birisinden korkarım, direkt polis ararım. Demiştir. Evka 4 Mahallesi’nde (dikey mimaride) yaşayan Adem de *“Suç işleyen kişi ile işim olmaz. İyileşmesine yardımcı olurum ama mesafeli dururum.”*

Demistir. Mavişehir Mahallesi’nde (dikey mimaride) yaşayan Semanur da suç işleyen kişinin işlediği suça göre tutum sergileyeceğini belirtmiş, çocuklara istismar eden kişilere asla yardım etmeyeceğini vurgulamıştır. Mavişehir Mahallesi’nde yaşayan Nizam da suç işleyen kişiden uzak duracağını belirtmiştir.

Yapılan bu araştırmada özellikle dikey mimaride yaşayan kişilerin suç işleyen kişilere daha çok mesafeli oldukları anlaşılmıştır. Bu durum dikey mimaride yaşayan kişilerin farklı sosyal, çevresel, ekonomik ve psikolojik nedenleriyle açıklanabilir. Apartmanlarda giriş ve çıkışlar genellikle kontrollü olduğu için yabancıların girmesi biraz zor olmaktadır. Güvenliğin ve kameraların olduğu yerlerde kişiler kendilerini daha güvende hissetmekte olduğu için suç oranının az olduğunu düşünebilirler. Dikey mimaride yaşayan kişilerin sosyoekonomik ve eğitim düzeylerinin yüksek olması da suç işlemekten uzak durmalarına etki ettiği belirtilebilir. Eğitim düzeyi yüksek olan kişilerin iş bulması ve düzenli bir aylık gelirlerinin olması da suçu cazip görmemelerini etkilediği söylenebilir. Ayrıca dikey mimaride sosyal normlar ve beklentiler daha yüksek olduğu için kendilerini daha güvende hissetmektedirler. Bu durum ise dikey mimaride yaşayan insanları hem suçtan hem de suç işleyen kişilerden uzak tuttuğu iddia edilebilir. Fakat bunun aksine bazı katılımcılar, apartmanlarda komşuluk ilişkilerinin az olmasından dolayı “kim kime, dum duma” bir yaşantı olduğu için suç oranının daha fazla olacağını iddia etmiştir. Komşuluk ilişkilerinin daha iyi olduğu apartmanlarda ise komşular arasındaki sıkı bağlar gözetimi arttırmakta bu durum da suçun az olmasını sağlayabilmektedir. Örneğin Evka 4 Mahallesi’nde kamelyada anket görüşmesi sırasında bir kadın katılımcı diğer komşuya “*Az kalsın Ayşelere hırsız girecekti, bizim bey hemen fark etti, polisi aradı.*” Demistir. Bu örnekte de görüldüğü gibi komşular arasındaki gözetim ve destek suçun önlemesini sağlayabilir. Fakat yapılan bu araştırmada dikey mimaride komşuluk ilişkilerinin zayıf olduğu sonucuna ulaşıldığı için kişilerin kendilerini güvenliğin olduğu bu mekânlarda bile tam anlamıyla güvende hissetmedikleri iddia edilebilir.

Bu bağlamda Bauman’ın (2020: 154) da ifade ettiği gibi aslında kent yaşamında insanların ruhunda tahribatların açıldığı söylenebilir. Çünkü ona göre kentte insanlar kendilerini güvende hissetmiyor. Bunun en önemli nedeni ise modern yaşamda insanların, yabancılarla aynı anda yaşamaya mecbur bırakılması ile birlikte güvenlik önlemlerinin de yüksek düzeyde tutularak kişilerin yalnızlaşmaya itilmesidir. Farklı kültürlerin bir araya geldiği bu yaşamda kişilerin bu sayede çok kültürlü olmasına katkı

sunulmuş olsa da birliktelikler yüzeysel olmaktadır. Memnun edici gibi görünen bu yaşamda ilişkiler derinleşmemekte ve kişilerin birbirini de tanıma fırsatı sunulmamaktadır. Bu yüzden Bauman, tahribatlara karşı basit suçların daha çok öncelenmesine itiraz etmiştir. Bauman'ın da üzerinde durduğu bu konu kişilerin özellikle kapalı sitelerde zamanla yaşamlarından memnun olmamalarına neden olduğu iddia edilebilir. Yapılan bu araştırmada özellikle yatay mimari olan Limontepe Mahallesi'nde suçtan ve suç işleyen kişilerden dolayı bulunduğu mekândan memnun olmayan kişilerin de olduğu görülmüştür.

Özden, bu durumu kentte fiziksel ve ekonomik koşullardaki yoksunluklar “sosyal keyifsizlik” terimiyle yani “toplum içinde bulunduğu konumdan ve çevresinden hoşnut olmama” durumu ile açıklamıştır. Ona göre problemlili aileler, çocukların suç işleme durumu, kriminal faaliyetlerin olması, vandalizm, hizmet birimlerinin olmaması veya eksik olması, yaşam standartlarının eksik olması gibi nedenler kentsel yoksunluğun nedenleri arasındadır. Kentsel yoksunluğu oluşturan bu etmenler, kentsel çöküntünün temel nedenlerini oluşturmaktadır. Kentsel çöküntünün ortadan kalmasının yolu ise kentsel dönüşümün olmasıdır (Özden, 2006: 216-217). Limontepe Mahallesi'nde kafenin, doğalgazın olmaması, suç işleyen kişi sayısının fazla olması, Suriyelilerin nüfusunun artması gibi nedenler kişilerin bu mahalleden hoşnut olmamalarına neden olduğu belirtilebilir. Suç oranının diğer mahallelere göre yüksek olduğu bu mahallede katılımcılardan eskiden kendisi de madde bağımlısı olan Murat, bu mahalledeki annelerin en büyük hayalinin *Limontepe yıkılırsa çocuklarının uyuşturucudan kurtulacak olması* şeklinde açıklamıştır. Yapılan anket ve derinlemesine görüşmelerde de Limontepe Mahallesi'ndeki kişilerin çoğunun buna benzer örneklerin ortadan kalkması için kentsel dönüşüm beklentilerinin olduğu görülmüştür. Nitekim bu örnekte de Özden'in de üzerinde durduğu gibi kentsel çöküntünün ortadan kalmasının yolu kentsel dönüşüme bağlanmaktadır. Kentsel dönüşümle birlikte özellikle ebeveynler çocuklarının kötü arkadaş grubundan uzaklaşacağını, yoksulluktan kurtulacaklarını düşünmektedir. Özetle suç olgusu, geçmişten günümüze kadar devam eden önemli bir sosyal problemdir. Bu nedenle kişilerin hem bireysel hem de toplumsal olarak etkilenmesine sebep olan suç, bilimsel gerçeklikler doğrultusunda ele alınması gerekmektedir. Bu doğrultuda suç, birçok disiplinin (sosyoloji, psikoloji, hukuk, biyoloji, ekonomi vb.) araştırma konusu olmuştur (Yalçın, 2019). Sonuç olarak suç

algısının yaşanılan mekâna (kente, mahalleye vb.) ve mimari biçimine göre farklılık gösterdiği belirtilebilir.

11.14. DEPREM ALGISINA, YATAY VE DİKEY MİMARİYE YÖNELİK YAŞAMA HAYALİNE, YATAY VE DİKEY MİMARİNİN ETKİSİNE (BİREYSEL VE TOPLUMSAL ETKİLERİ) YÖNELİK İFADELERİNİN YATAY VE DİKEY MİMARİDE YAŞAMA GÖRE KARŞILAŞTIRILMASI

Katılımcıların deprem algısına, yatay ve dikey mimariye yönelik yaşama hayaline yatay ve dikey mimarinin etkisine yönelik ifadelerinin karşılaştırılması aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

Tablo 33. Deprem Algısına, Yatay ve Dikey Mimariye Yönelik Yaşama Hayaline, Yatay ve Dikey Mimarinin Etkisine Yönelik İfadelerinin Karşılaştırılması

Deprem Algısına, Yatay ve Dikey Mimaride Yaşama Hayaline, Yatay ve Dikey Mimarinin Etkisine Yönelik Göstergeler		Yatay Mimaride Yaşayanlar		Dikey Mimaride Yaşayanlar		p*
		Sayı	Yüzde	Sayı	Yüzde	
Deprem Tecrübesi	Yok	11	47,8	12	52,2	0,886
	İzmir depremi	169	51,5	159	48,5	
	Kahramanmaraş depremi	2	50,0	2	50,0	
	Diğer**	10	43,5	13	56,5	
Yaşanan Depremlerden Sonra Yüksek Katlı Binalara Yönelik Algınızda Bir Değişiklik Oldu mu?	Olmadı	182	73,1	67	26,9	0,000***
	Oldu, müstakil ev tercih etmeye başladım	10	7,7	120	92,3	
	Oldu, apartmanda yaşamayı tercih etmeye başladım	1	50,0	1	50,0	
Oturduğunuz Konutun Depreme Dayanıklı Olduğunu Düşünüyor musunuz?	Evet	154	53,5	134	46,5	0,053
	Hayır	39	41,9	54	58,1	
Hayalinizde Yaşamak İsteddiğiniz Yerleşim Yeri Hangisidir?	Bahçeli müstakil ev	165	50,6	161	49,4	0,443
	Villa	23	57,5	17	42,5	
	Apartman	23	30,0	7	70,0	
	Rezidans	2	40,0	3	60,0	
Yaşadığınız Müstakil Evin veya Apartman Dairesinin Sizi Bireysel ve Toplumsal Olarak Etkilediğini Düşünüyor musunuz?	Evet	191	51,0	174	49,0	0,485
	Hayır	10	43,5	13	56,5	

*: Ki-kare testi.

** : İstanbul, İzmit, Yalova, Balıkesir-İzmir, Bingöl İzmir, Erzincan-İzmir, İzmir-Kahramanmaraş, İzmir-Van, Kocaeli-İzmir, Diyarbakır-İstanbul-İzmir, İzmir-Elazığ-Kahramanmaraş, Van-Kahramanmaraş-İzmir.

***: Fisher's Exact Test.

Tablo incelendiğinde; yatay mimaride yaşamayı tercih edip yaşadıkları depremlerden sonra çok katlı binalara yönelik algısında değişiklik olmayanların oranı (%73,1) diğer algı durumlarına göre daha yüksekken, dikey mimaride yaşamayı tercih edip yaşadıkları depremlerden sonra çok katlı binalara yönelik algısında değişiklik olup müstakil ev tercih etmeye başlayanların oranı (%92,3) diğer algı durumlarına göre daha yüksek olduğu görülmüştür. Bu yüksek oranlar karşılaştırıldığında ise istatistiksel olarak anlamlı bir fark bulunmuştur ($p=0,000$). Diğer depremle ilgili algı durumları, yatay ve dikey mimariye yönelik yaşama hayali, yatay ve dikey mimarinin etkisine yönelik ifadeler karşılaştırıldığında ise istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık tespit edilmemiştir ($p>0,05$).

Yapılan araştırmada katılımcılardan hem yatay hem de dikey mimaride yaşayan kişilerin büyük çoğunluğunun deprem tecrübelerinin olduğu görülmüştür. Yaşadıkları deprem tecrübeleri incelendiğinde; Altan ve Hastürk'ün (2023: 162) belirttiği gibi Türkiye'de meydana gelen en büyük depremler olan 1939 Erzincan, 1999 Gölçük merkezli Marmara ve 2023 Kahramanmaraş Depremidir. Katılımcılar ayrıca 30 Ekim 2020 tarihinde yaşanan 6.6 büyüklüğündeki İzmir Depremini de yaşadıklarını ifade etmiştir. Yaşanan bu depremde 117 kişi hayatını kaybetmiştir (AFAD, 2020).

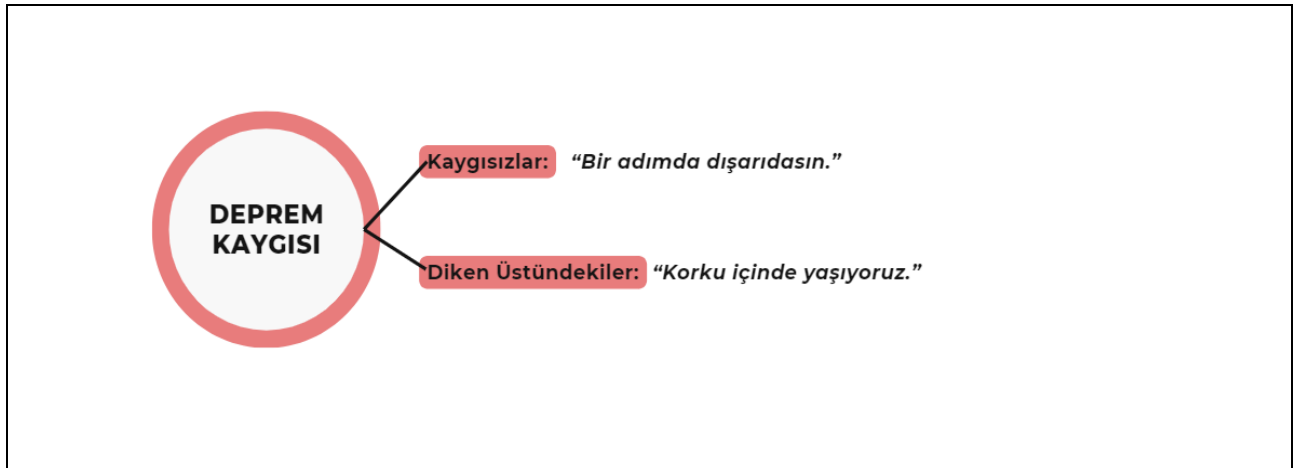
“Yaşanan depremlerden sonra çok katlı binalara yönelik algınızda bir değişiklik oldu mu?” sorusuna verilen cevaplar incelendiğinde; müstakil evde yaşayanların algılarında herhangi bir değişiklik olmadığı fakat dikey mimaride yaşayan kişilerin yatay mimaride yaşamayı tercih ettiği sonucuna ulaşılmıştır. Özellikle yaşanan son büyük İzmir Depremi'nden sonra insanların çok katlı binalarda yaşamayı risk olarak gördükleri ifade edilebilir. Yapılan araştırmada deprem sonrası apartmanda yaşamayı tercih ederim diyen kişi sayısının yok denecek kadar az olduğu görülmüştür. Katılımcılara “Oturduğunuz konutun depreme dayanıklı olduğunu düşünüyor musunuz?” sorulduğunda ise yatay mimaride yaşayan kişilerin az bir farkla fazla sayıda dayanıklı olduğunu ifade ettiği görülmüştür. Yapılan araştırmada katılımcıların büyük çoğunluğu ise konutlarının dayanıklı olduğunu söylemiştir. Araştırmada yer alan mahallelerin İzmir'de yaşanan son büyük depremde sonra yıkılan evin olmaması, kişilerin hayatını kaybetmemesi, deprem sonrası göç alan yerlerden olması ve özellikle Evka 4, Limonteppe Mahallelerinin de yüksek bir konumlarının olmaları depreme dayanıklı yerler olduğunu açıklar niteliktedir.

Depreme yönelik olarak sorulan sorulara verilen cevaplar incelendiğinde; yatay ve dikey mimaride deprem algısının farklılık gösterdiği görülmüştür. Özellikle depremden sonra çok katlı binalara yönelik algılarında kaygı, korku, güvensizlik hislerinin olduğuna yönelik açıklamalar yapan kişilerin olduğu anlaşılmıştır. Yatay ve dikey mimaride yaşayan kişilerin depreme yönelik algıları “deprem kaygısı” kategorisiyle aşağıda ele alınıp, değerlendirilmiştir.

11.14.1. Deprem Kaygısı

Deprem gibi doğal afetler kişilerin psikolojik, fiziksel ve ekonomik olarak etkilenmelerine sebep olmaktadır. Travmatik deneyimlerin oluşmasına sebep olan deprem olgusu, kişilerin korku ve kaygı yaşamasını tetiklemektedir. Özellikle depremde konutları hasar gören, yakınlarından birini kaybeden veya derin travma yaşayan kişiler barınma sorunlarıyla karşı karşıya kalmaktadır. Bu durumlar kişilerin Maslow’un (1943; 1987) da fizyolojik ihtiyaçlardan sonra önemli olarak gördüğü mülkiyet güvenliğinde zedelenmeye sebep olmakta yani kişiler güvenlik duygusunu kaybetmektedir. Bu durumların varlığı da kişilerin “deprem kaygısı” yaşamasına neden olmaktadır. Deprem kaygısı kategorisinde kişilerin depremle ilgili ifadeleri “kaygısızlar” ve “diken üstündekiler” kodlarıyla açıklanmıştır.

Şekil 11. Deprem Kaygısı Kategorisi ve Kodları

11.14.1.1. Diken Üstündekiler

Deprem tecrübesi yaşamış veya sosyal medyada depremle ilgili paylaşımlara maruz kalmış kişilerin depreme yönelik algılarında kaygı, korku ve güvensizlik hissettiği anlaşılmıştır. Bu kişilerin uyku problemi yaşadığı, endişeyi bir türlü üzerlerinden atamadıkları, yakınlarından birini kaybetme korkusu taşıdıkları ve

kendilerini çaresiz hissettikleri gözlemlenmiştir. Özellikle de dikey mimaride yaşayan kişilerin depremde sonra kaygı, korku, güvensiz ve yaşadıkları mekândan dolayı endişeli oldukları ifade edilebilir. Bu nedenle katılımcıların depreme yönelik endişe ve korkuları “diken üstündekiler” koduyla aşağıda değerlendirilmiştir.

Dikey mimaride yaşayan bir katılımcı, sosyal medyada apartmanda yaşayan kişilerin kurtarılmadığını izlediği için rahat uyuyamadığını ve depremde torunlarını kaybetme korkusu yaşadığını belirtmiştir:

“Burada hiç rahat uyuyamıyorum. Deprem korkusu yaşıyorum. Sosyal medyada genellikle yüksek katlı binaların yıkıldığını, kurtarılmadıklarını fark ettim. Bu yüzden torunlarımın apartmana, benim yanıma gelmesini istemiyorum. Depremde onları kaybetmek istemiyorum. Korkuyorum.” (Kadın, 63 yaşında, Bulgaristanlı, Emekli, Evka 4 Mahallesi, 4. katta yaşıyor)

Dikey mimaride depreme yakalanmış yatay mimaride yaşayan bir katılımcı, apartmanda yaşamak aklına geldikçe bunaldığını ve korktuğunu şu sözlerle dile getirmiştir:

“Çocukluğumdan bu yana hayalim kedili, köpekli, horozlu bir evde yaşamaktı. Apartmanda yaşamaktan bıktım. Bundan sonra çocuklarımla birlikte müstakil olan bu evimde yaşamak istiyorum. Depremde asansörle indik çok korktum. Apartmanda yaşamak aklıma geldikçe içim bunalıyor ve korkuyorum.” (Kadın, 73 yaşında, Erzincanlı, Ev hanımı, Evka 3 Mahallesi, Müstakil ev)

Dikey mimaride yaşayan katılımcılar da yatay mimarinin depremde daha güvenli olduğunu şu şekilde belirtmişlerdir:

“Müstakil evde kendimizi daha güvende hissederiz. Deprem tehlikesinden dolayı özellikle çocuklarımla güvenliği için müstakil evde oturmak çok isterdim.” (Erkek, 42 yaşında, İzmirli, Memur, Evka 4 Mahallesi, 4. katta yaşıyor)

“Apartmanda ikinci katta oturduğum için korkuyorum depremde altta kalır, ölürüz diye. Müstakil ev daha rahat, daha güvenilir, daha insani. Bir yerde denk gelmiştim apartmanlar toplu mezarlık diye gerçekten öyle.” (Kadın, 41 yaşında, İzmirli, Ev hanımı, Evka 4 Mahallesi, 2. katta yaşıyor)

Bir katılımcı da depremde sonra dikey mimariye olan güveninin azaldığını şu şekilde belirtmiştir:

“Depremden dolayı apartmana olan güvenim azaldı. Korku içinde yaşıyoruz.” (Kadın, 53 yaşında, Amasyalı, Ev hanımı, Evka 4 Mahallesi, 5. katta yaşıyor)

Depremden sonra ekonomik eşitsizliğin görünürlüğüne vurgu yapan bir katılımcı da dikey mimaride korku içinde yaşadıklarını ifade etmiştir:

“Apartmanda beton gibi korkuyla yaşıyoruz. Depremden sonra atılmayan adımlarla birlikte kendimi değersiz hissettim. Paran yoksa hiçbir şeysin.” (Kadın, 38 yaşında, Niğdeli, Ev hanımı, Evka 4 Mahallesi, 6. katta yaşıyor)

Dikey mimaride yaşayan Adem, son büyük İzmir Depremi’ni yaşadığını ifade etmiştir. Depremden sonra korktuğunu, müstakil evde yaşamak istediğini belirtmiştir. Evka 4 mahallesinde apartmanda yaşayan Adem, yaşadığı konutun depreme dayanıklı olduğunu ifade etmiştir. Aynı şekilde Evka 4 Mahallesi’nde yaşayan Yaşar da İzmir Depremi’ni yaşadığını şu şekilde açıklamıştır:

“İzmir depremini yaşadım. Depremden kıl payı kurtuldum. Arabanın içinde park ediyordum eğer park etmeseydim yıkılan binanın altında kalabilirdim. Bu bina çok katlıydı. Çok korktum. Müstakil evde yaşama kararını o gün aldım.”

Evka 4 Mahallesinde yaşayan ve yaşadığı konutun depreme dayanıklı olduğunu söyleyen Başak’ta Elazığ ve İzmir Depremi’ni yaşadığını “korkunç” olduğunu söylemiştir. Müstakil evde yaşamak istediğini vurgulamıştır. Dikey mimaride (Mavişehir Mahallesi) yaşayan İlknur da deprem tecrübesini yaşadınız mı? sorusuna verdiği cevap şu şekildedir:

“İzmir depremini yaşadım. Tek kelimeyle felaketti. Kızlarım arka odalarda ben de dış kapıya çok yakındım. O anda kızlarımla beraber kurtulamayacağımızı öleceğimizi düşündük.”

Çok katlı binalara yönelik algısının ise değişmediğini belirten İlknur, *“Binanın temeli sağlam olursa yüksek katla alakası olmadığını düşünüyorum. Zemin çürük olursa nerede olursak olalım risk var.”* demiştir. Mavişehir Mahallesi’nde yaşayan Semanur da depremden korktuğunu, oturduğu konutun depreme dayanıklı olmadığını belirtmiştir. Semanur çok katlı binalara yönelik algısının değiştiğini *“Kesinlikle etkisi var. Müstakil eve bir an önce geçmek istiyorum, kendim burada güvende hissetmiyorum.”* diyerek açıklamıştır. Yatay mimaride (Evka 3 Mahallesi) yaşayan Gülseren de İzmir Depremi’ne apartmanda yaşarken yakalandığını şu sözlerle belirtmiştir:

“Depreme apartmanda yakalandık. Çok korkunçtu. Hiçbir şey olmamasına rağmen kendimizi yapayalnız aciz hissetmek bile bize yetti. Müstakil evde olsak bu kadar korkmazdık. Hemen villamıza geri dönme kararı aldık. Çocuklarımda mesela bu korku hiç yok çünkü onlar depremde villadaydı. Yani müstakil ev daha güvenli çünkü bir adımda dışarıdasın. Apartmanda öyle değil asansöre hemen çıkamıyorsun. Çıksan asansöre binemiyorsun. Merdivenler kalabalık, felaket bir şey.”

Yatay mimaride (Evka 3 Mahallesi) yaşayan Güler de İzmir depremini yaşadığını, deprem sırasında dikey mimaride yaşayan kızı aklına geldiği için çok korktuğunu şu şekilde açıklamıştır:

“İzmir depremini yaşadım. İş yerindeydim çok korktum. Kızım 6.katta oturuyor. Ona bir şey oldu diye aklım çıktı. Depremden sonra yüksek katlı binada yaşamalarını istemiyorum, hâlâ o korku var bende. Müstakil evde olsaydı bu kadar korkmazdım. Depremden sonra yüksek katlı binaları, apartmanları mezar gibi görüyorum. Allah mecbur olarak kalanların yardımcısı olsun”

Aynı şekilde Limontepe Mahallesi’nde yaşayan Asya da mahallelerinin depreme dayanıklı olduğunu dikey mimaride yaşayan kızı için endişelendiğini söylemiştir:

“Depremde ‘iyi ki müstakil evdeyim’ dedim. Deprem olunca hemen evden kaçabiliyorsun. Çocuklarım için çok korkuyorum. Burası daha güvenli ama kızım apartmanda yaşıyor, aklıma deprem geldikçe korkuyorum.”

Yatay mimaride (Limontepe Mahallesi’nde) yaşayan Aybüke de depremde hasar gören Bayraklı ‘da dikey mimari olan bir okulda çalıştığını bu yüzden çok korktuğunu şu şekilde belirtmiştir:

“Deprem bölgesinde yaşıyoruz. Oturduğumuz mahalle ve ev depreme dayanıklı fakat çalıştığım kurum hasar gördü, korkunçtu deprem anı. Bu yüzden asla apartman tercih etmem. Korkuyorum. Limontepe’de depreme yakalansam bir adımda dışarıdasın. İnsanda o rahatlık var. Kolejde öğrencileri zor çıkardık okuldan. Ben yaşadığıma şu an şükrediyorum.”

Depremden sonra Bayraklı semtinden Evka 4 Mahallesi’ne taşınan Ayşe de dikey mimariyi yalnız kalmamak için seçtiğini belirtmiştir:

“Tabii ki İzmir depreminden sonra bayağı bir düşündüm. Fakat yalnız kalmamak için yine apartmanı seçtim. Burası depreme dayanıklı olduğu için çocuklar tercih etti ama hâlâ üzerimden deprem korkusunu atamadım. Komşumuzu ve arkadaşımı depremde kaybettim. İmkânım var ama tek kaldığım için müstakil evde de korkuyorum. Halbuki müstakil ev depremde daha güvenli.”

Aynı şekilde Evka 3 Mahallesi’nde yaşayan Yunus’ta İzmir Depremi’ni dikey mimaride yaşadığını, depremden etkilendikleri için yatay mimariye taşınma kararı aldıklarını dile getirmiştir.

“Deprem sürecinde apartmandaydık. Apartmanımız sağlam olmasına rağmen kesinlikle bunu hissettik. O gün eşim evdeydi kızım okuldaydı. Çok korkunç bir gündü. Müstakil evde olsalardı bu kadar korkmazdım çünkü apartmanda asansörle hemen aşağıya inemezler. Zaten çok yüksek bir bina, o korku bile bizde kaldı. Depremden sonra müstakil ev fikri daha çok gündeme gelmeye başladı. İş arkadaşlarım eşim bunun üzerine konuşmaya başladık. Sonra ailemizden de maddi destek alıp bu eve taşındık. Bu eve taşınmamızda öncelikle kızımın içe kapanıklığı, sonra da deprem etkili oldu. Müstakil ev bize iyi geldi.”

Sonuç olarak katılımcıların büyük çoğunluğu yaşanan 30 Ekim 2020 tarihli İzmir Depremi’nden sonra psikolojik olarak etkilendiklerini belirtmiştir. Özellikle de dikey mimaride yaşayan kişilerin kendilerini diken üstünde hissettikleri hem yapılan görüşmelerde hem de araştırmacının yaptığı gözlemde anlaşılmıştır. Araştırmada bu konuya yönelik soruya gelindiğinde katılımcıların yanında bulunan kişilerinde (komşu, anne, baba vb.) dahil olup deprem travmalarını anlatmaya başladıkları dikkat çekmiştir. Hassas bir soru olduğu ise Evka 4 Mahallesi’ndeki pilot çalışmada kadın katılımcıyla yapılan anket sırasında anlaşılmıştır. 41 yaşındaki Kahramanmaraşlı kadın katılımcı, bu soruya 6 Şubat Kahramanmaraş Depremi’nde anne ve babasını kaybettiğini belirtmiş ve ağlamaya başlamıştır. Katılımcının büyük bir travma yaşadığı ve derin bir üzüntü hissettiği ile yüzleşilmiştir. Ankete kısa bir ara verildikten sonra devam edilmiştir. Saha araştırması boyunca buna benzer örnekler (kardeşini, arkadaşını, eşini vb.) denk gelinmiştir. Yakınlarını kaybeden kişilerin umutsuz, çaresiz, üzüntülü ve öfkeli oldukları görülmüştür.

11.14.1.1.Kaygısızlar

Depreme yönelik sorulara verilen cevaplar incelendiğinde; depremde korku, kaygı duyan kişilerin aksine daha rahat, sakin ve kendini güvende hisseden kişilerin olduğu anlaşılmıştır. Depremde dayanıklı binalarda yaşayanların veya yaşadığı konutun daha az riskli olduğunu düşünenlerin, evinde hasar olmayanların özellikle de yatay mimaride olan kişilerin daha az endişeli ve sakin oldukları, kendilerini güvende hissettikleri gözlemlenmiştir. Katılımcıların deprem kaygısı olmayanların olsa bile daha az endişe ve korku hissedenlerin ifadeleri “kaygısızlar” koduyla aşağıda değerlendirilmiştir.

Yatay mimaride yaşayan mimar bir katılımcı, dikey mimaride deprem riskinin fazla olduğunu belirtmiştir. Yatay mimaride kendini güvende hissettiğini şu sözlerle açıklamıştır:

“Tabii ki de etkisi var. Müstakil evde çok daha güvenli hissediyorum. Bence suç oranı burada daha düşüktür. Çünkü apartmandaki kimse kimseyi tanımıyor. Müstakil evde deprem olsa bile riski az. Apartmanda medyada görmüşsünüzdür, yıkılan binalarda insanların çoğunu kurtaramadılar. Apartmana kıyasla müstakil ev yıkılsa bile bence can güvenliği daha çok. En azından insanlara ulaşılabilir. Bu nedenle müstakil ev bende güven hissi yaratıyor, kendimi daha mutlu hissediyorum. Günümüzdeki müteahhitlere de güvenmiyorum. Mimarım, müstakil evlerin ülkemizde daha çok artması gerektiğini düşünüyorum. Deprem riski çok yüksek apartmanlarda. Bu nedenle apartmanda yaşasam huzursuz hissederdim. İnsanların yaşadığı yer psikolojilerini bence etkiliyor. Müstakil evde yaşadığım için daha az stresli ve mutluyum.” (Kadın, 30 yaşında, İzmirli, Mimar, Evka 3 Müstakil ev)

Yatay mimaride yaşayan bir katılımcı, Hatay’da yaşanan depremde abisini kaybetmesini dikey mimaride deprem yaşamasına bağlamıştır. Yatay mimaride güvenle uyuyabildiklerini ise şu sözlerle dile getirmiştir:

“Komşuluk ilişkileri burada daha iyi, çok rahatız. Bahçeli evde psikolojimiz de iyi. Çocuklarda mutlu. Psikolojileri iyi. Hatay depreminde abimi kaybettim. Sekizinci katta yaşadıkları için kurtulamadı. Müstakil evde yaşasaydı eminim belki de ölmezdi, kurtulurdu. Hiç olmazsa ölüsüne daha kolay ulaşırdık. Yüksek katlı binalar riskli. Bu nedenle müstakil ev ülkemizde arttırılmalı. Biz burada deprem

korkusu yaşamıyoruz, güvenle uyuyabiliyoruz. Apartmanda hepsi tedirgin. Apartmanda herkes birbirine yabancı gibi bakıyor. Kimse kimseyi tanımıyor. Burada yine herkes birbirini tanıyor. Apartmanlar her açıdan güvenli değil.” (Kadın, 45 yaşında, Muşlu, Emekli, Evka 3 Mahallesi, Müstakil ev)

Dikey mimaride deprem tecrübesi yaşayan bir katılımcı da yatay mimariye geçtiği için daha huzurlu ve güvende hissettiğini belirtmiştir:

“Evet etkisi var. Kendimi müstakil evde daha huzurlu ve güvende hissediyorum. Apartmanda otururken depreme yakalandık korkunçtu. Depremden sonra hemen müstakil eve geçtim. Korkum hâlâ var apartmanda oturmak asla istemem.” (Erkek, 60 yaşında, Emekli, Evka 3 Mahallesi, Müstakil ev)

Yatay mimaride yaşayan bir başka katılımcı da deprem anında bile doğayla iç içe olmanın etkisinin olacağını bu nedenle de yatay mimarinin önemini şu sözlerle vurgulamıştır:

“Müstakil evde her konuda daha iyiyim, daha mutluyum. Deprem riski daha az. Apartmanda deprem olma ihtimalini düşünmek bile korkutucu. Müstakil evde bir adımda dışarıdasın. Ne kadar sağlam bina olsa da insan o anda bir gökyüzünü görmek, toprağa dokunmak ister. İnsanların akıl, beden ve ruh sağlığı için en iyisi müstakil evde oturmak. Herkes istediği gibi tasarlar, istediği şekilde de özgürce doğayla iç içe yaşar.” (Erkek, 65 yaşında, Ardahanlı Emekli, Evka 3 Mahallesi, Müstakil ev)

Yatay mimaride yaşayan bir başka katılımcı da depremde can güvenliğimiz için yatay mimarinin yaygınlaşması gerektiğini ifade etmiştir.

“Tabii ki de etkisi var. Deprem ülkesinde yaşadığımız aşikâr. Burada kendimi güvende hissediyorum, çünkü tek katlı. Ölsek ölümüzü bulabilirler. Keşke her yer Hollanda gibi olsa. Site içerisinde iki katlı ya da en fazla üç katlı evlerde insanlar yaşasa.” (Kadın, 38 yaşında, Denizlili, Limontepe Mahallesi, Müstakil ev)

Yatay mimaride yaşayan katılımcılar, depremde can güvenliklerinin olduğunu şu şekilde açıklamıştır:

“Müstakil evde mutluyuz. Pandemiden sonra komşularla biraz aramız açıldı fakat yine de iyiyiz. Apartmanda olsam sıkılırdım. Deprem olunca apartmanda

bizi kimse kurtaramazdı. Gecekondu olsa bile burada mutluyuz, en azından deprem korkumuz pek yok geceleyin rahatça uyuyoruz.” (Kadın, 59 yaşında, Tunceli, İşçi, Limontepe Mahallesi, Müstakil ev)

“Müstakil evde yaşamak bana güven veriyor, çünkü daha sağlam bir yapıda. Geceleyin güvenle uyuyabiliyorum.” (Kadın, 52 yaşında, Muğlalı, Ev hanımı, Evka 3 Mahallesi, Müstakil ev)

Yatay mimaride yaşayan bir başka katılımcı da insan hayatının ticari bir kavrama dönüştüğünü deprem üzerinden açıklamıştır:

“Etkiledi. Sokak ve mahalle kültürü var burada. Komşuluk ilişkilerimiz burada gayet iyi. Apartmanda yaşamak istemem, yapılar emniyetli değil. Asansörde kalsam ne olacak? Deprem felaketinde ne yapacağız? İnsan hayatı ticari bir kavrama dönüştü. İleride de yatay mimaride yaşamak isterim. Burada bir saat mahalleye çıkma kapıya gelirler. İyi misin? diye. Mahallemizde sadece çocukların eğitimi kötü, suç fazla. Kırk kişilik sınıflarda eğitim alıyorlar. Nasıl iyi olsun ki? keşke Finlandiya’nın eğitim sistemi gibi olsa.” (Erkek, 27 yaşında, İzmirli, İşçi, Limontepe Mahallesi, Müstakil ev)

Dikey mimaride (Mavişehir Mahallesi’nde) yaşayan Fatih, yaşadığı konutun depreme dayanıklı olduğunu bu yüzden de pek korkmadığını *“İzmir depreminin yaşadık fakat şükür bir sorun olmadı.”* diyerek belirtmiştir. Çok katlı binalara yönelik algısında ise bir değişiklik olmadığını belirtmiştir. Aynı şekilde Mavişehir Mahallesi’nde yaşayan Nizam da yaşadığı konutun depreme dayanıklı olduğunu ifade etmiştir. Çok katlı binalara yönelik algısında bir değişiklik olmadığını *“Depremde bence kat önemli değil, mühim olan deprem yönetmeliğine uygun yapılması. Eğer deprem yönetmeliğine uygun yapılırsa, hiçbir bina zaten yıkılmaz.”* diyerek açıklamıştır.

Yatay mimari olan Limontepe Mahallesi’nde yaşayan Erdal da mahallesinin kayalık üstünde olduğu için depreme dayanıklı olduğunu söylemiştir. Marmara, Düzce ve İzmir Depremi’ni yaşadığını ifade etmiştir. Marmara ve Düzce Depremi’ne dikey mimaride, İzmir Depremi’ne ise Limontepe’de yakalandığını ifade eden Erdal, dikey mimaride depremde korktuğunu ama Limontepe’de korkmadığını paylaşmıştır. Çok katlı binalara yönelik algısında değişiklik olup olmadığını ise şu şekilde ifade etmiştir:

“Tabii ki yaşanan depremlerden dolayı güvenli bulmuyorum. Güvenli hale getirilebilir ama ülke şartları el vermiyor. Japonya’da durum böyle değil deprem

oluyor ama evde bina dans ediyor endişe duymuyorlar. Bizde öyle değil. Güvenip apartmanda tekrar oturmam. Burada en azından bu konuda kafam rahat, depremde oğlumla, ailemle beraberdik. Apartmanda olsak o gece uyuyamazdım. Burada uyuyabildik, şükür.”

Evka 3 Mahallesi’nde yaşayan Eren de İzmir Depremini yaşadığını ve depremde korktuğunu belirtmiştir. Yatay mimaride kendini güvende hissettiğini “*Müstakil evde kendimi daha güvende hissediyorum. Müstakil evde en azından dışarıya yakınsın, bir adımda dışarıdasın, apartmanda öyle değil.”* sözleriyle açıklamıştır.

Özetle yapılan bu araştırmada deprem tecrübesi yaşayan kişilerin söylemleri incelendiğinde; yatay mimaride yaşayanların, deprem riskini daha az olarak gördükleri anlaşılmıştır. Az katlı binalara karşılık gelen yatay mimari biçiminin, deprem riskini en aza indirdiği düşüncesinin hakim olduğu görülmüştür (Ayvazoğlu, 2019: 112; Düzenli, 2016:19; Cansever, 2014; Cansever, 2002:137;). Katılımcıların “Bir adımda dışarıdasın” ifadeleri de bu konudaki rahatlıklarını yansıtmaktadır. Bu açıdan insanın hayatını çok yönlü olarak etkileyen depreme yönelik kişilerin farklı anlamlar yükledikleri söylenebilir.

Bozkurt’un da ifade ettiği gibi depreme atfedilen anlam kişilerin eğitim düzeyine, gelir durumuna ve dine bağlılık düzeylerine göre değişmektedir (Bozkurt, 2023: 90). Nitekim katılımcılar arasında da depreme yönelik açıklamaların eğitim düzeylerine, gelir durumlarına göre seçtikleri mimari biçimine ve dine bağlılık düzeylerine göre farklılık gösterdiği söylenebilir. Eğitim düzeyi açısından bakıldığında; eğitim düzeyi yüksek kişilerin daha bilimsel açıklamalar yaptığı belirtilebilir. Dine bağlılık durumlarına göre ise herhangi bir dine bağlı olan kişilerin ifadelerinden dini inancın deprem korkusuyla başa çıkmalarına kolaylık sağladığı iddia edilebilir. Görüşmeler sırasında bu konuyu dini perspektifle açıklayan kişiler de olmuştur. Deprem sonrası haline şükreden kişilerin olduğu gözlemlenmiştir. Ekonomik duruma göre deprem algısı incelendiğinde ise ekonomik düzeyi yüksek olan kişilerin depreme karşı önlemler aldığı, daha güvenli konutları seçme imkânı olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Buna en iyi örnek Gülseren’in hem villada hem de apartmanda hatta rezidansta bile konut imkânının olması verilebilir. Depreme apartmanda yakalanması, depremden sonra da villaya taşınması da bu durumu açıklar niteliktedir.

Depremden sonra yoksul olan kişiler ekonomik imkânsızlıklardan dolayı bulunduğu ortamı terk edemezken ekonomik durumu iyi olanlar terk edebilmektedir. Yaşanan bu göçleri sosyoekonomik durumu iyi olan kişilerin gerçekleştirdiği görülmektedir. Marksist paradigma konut tercihinin yoksullar için imkânsız olduğunu, bu durumun lüks olarak görüldüğünü belirtmektedir (Fırat 2020). Kentteki yoksullar depremde sonra ekonomik imkânsızlıklar yüzünden savunmasız olabilmektedir (UNDRO, 1986). Depremde yaşanan konut hasarı, deprem sonrası oluşan eğitim aksaklıkları, iş imkânlarının azalması, korku ve güvenlik nedeniyle kişilerin psikolojik olarak kendilerini iyi hissetmeme durumları nedenleriyle kişiler bulunduğu ortamı zorunlu olarak terk etmek zorunda kalmaktadır (Fırat, 2022: 58). Deprem sonrasında insanların geçici ve kalıcı olarak yer değişmesi literatürde “çevresel mülteciler” tanımı ile adlandırılmaktadır (El-Hinnawi, 1985; Myers, 1997; Oliver, 2006).

Türkiye’de de yaşanan depremlerden (Marmara Depremi, Van Depremi vb.) dolayı kişiler yaşadığı yeri geçici ve kalıcı olarak değiştirmek zorunda kalmıştır (Tamer ve Birvural, 2018: 14; Berker, 2016: 679; Taşçı, 2009: 191). Yaşanan İzmir Depreminden sonra 109.470 kişi göç etmek zorunda kalmıştır (Peker ve Şanlı, 2022: 141). Benzer şekilde Kahramanmaraş merkezli depremlerden sonra da güvenli görülen İzmir iline de diğer iller (İstanbul, Ankara vd.) gibi göç gerçekleşmiştir. (Birgün, 2023; Tiryaki Yenilmez, 2023). Yapılan bu araştırmada da İzmir’de yaşanan deprem sonrası konut hasarının olduğu Bornova ve Bayraklı’da yaşayan ekonomik durumu iyi olan bazı katılımcıların Evka 3 Mahallesinde müstakil evi tercih ettiği görülürken, ekonomik durumu orta olan bazı katılımcıların da dikey mimari olan Evka 4 Mahallesini tercih ettiği anlaşılmıştır.

Depremden sonra en temel ihtiyaçlar olan koruma ve barınma ihtiyacına yönelik kişilerin ikamet tercihi önemlidir (Elmalı Şen ve Yetim, 2023: 73). Bu araştırmaya benzer olarak Karadeniz Teknik Üniversitesinde Mimarlık bölümü öğrencilerine yönelik 6 Şubat 2023 Kahramanmaraş merkezli depremde sonra yapılan araştırmada, hem deprem tecrübesi olan hem de olmayan 183 öğrencinin, büyük oranda müstakil evde yaşamak istedikleri görülmüştür. Deprem Yönetmeliği’ne göre yapılan yüksek katlı binaları az tercih ettikleri fakat TOKİ’nin yaptırdığı çok katlı binaları tercih edebilecekleri de anlaşılmıştır. Bu sonuç yaşanan depremlerde TOKİ konutlarının hasar görmemesiyle açıklanabilir (Elmalı Şen ve Yetim, 2023: 63-74). Nitekim yaşanan

Kahramanmaraş depreminden sonra Eskişehir’de yaşayan kişilerin yüksek katlı binalar yerine müstakil evlere talep etmeye başladığı görülmüştür (Milliyet, 2023).

Sonuç olarak ülkemizde yasal ve toplumsal süreçlerle oluşan kentsel çevrenin üretiminde inşaat sisteminin gerekleri uygulanmadığı veya tam anlamıyla denetlenmediği için kentlerimizde düşük inşaat kalitesine sahip yapılar oluşmaktadır. Bu yapılarda herhangi risk durumu (doğal afetler ve deprem, çevre kirliliği vb.) karşısında karmaşık sorunları barındıran “risk havuzlarına” dönüşebilmektedir (Balamir, 2005; 2007; 2013). Bu araştırmada da depremin kişilerin yaşamını önemli bir şekilde etkilediği ve konut tercihinde önemli bir rol oynadığı sonucuna ulaşılmıştır. Yaşanan İzmir ve Kahramanmaraş Depremi’yle birlikte katılımcılar, konut hasarları ve can kayıplarından sonra güvensizlik, kaygı ve şüphe etmeye başlamışlardır. Araştırmada da Susan’ın (2022: 98) ifade ettiği gibi kaliteli, sağlam ve güvenli konutlarda yaşayan katılımcıların, kırılganlıklarının daha az ve deprem sonrası süreçte kapasitelerinin fazla olduğu fark edilmiştir. Yaşadığı fiziksel çevreden memnun olan kişilerin kendilerini psikolojik olarak iyi hissettiği, bunun sonucun da günlük yaşamda karşılaştıkları stres veya doğal afetlerin olumsuz etkileriyle başa çıkabilmelerini arttırdığı belirtilmiştir (Cannon, 2000; DSÖ, 1995). Konut ve çevresinden duyulan memnuniyet kişilerin deprem öncesi önlem almasını sağlamakta ve gelecekte de iyi olabilmelerine yönelik planlar yapmalarında etkili olduğu için kentsel dirençliliğe olumlu katkı sağlamaktadır (McCrea vd., 2016: 195-214).

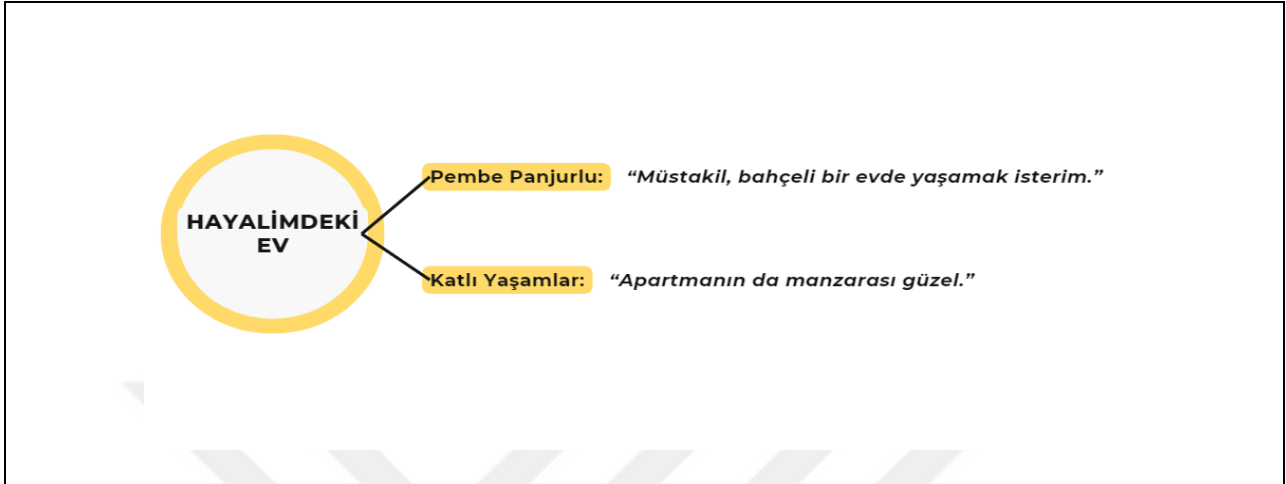
Bu araştırmada da yatay mimaride yaşayan kişilerin algılanan psikolojik sağlıklarının iyi olduğu, yaşadıkları konutlarından memnun olduğu bu nedenle de depreme yönelik açıklamalarında olumsuz etkilenmelerine rağmen bu durumla baş etme kapasitelerinin dikey mimaride yaşayanlara kıyasla daha yüksek olduğu iddia edilebilir. Depremde hayatta kalmak için konut tercihleri incelendiğinde ise büyük çoğunluğun az katlı ve daha az riskli gördükleri yatay mimariyi tercih ettikleri görülmüştür. Bir sonraki başlıkta katılımcıların gelecekte yaşamak istedikleri konut tercihi ele alınmış ve değerlendirilmiştir.

11.14.2.Hayalimdeki Ev

Katılımcılara “Hayalinizde Yaşamak İstedığınız Yerleşim Yeri Hangisidir?” diye sorulduğunda hem yatay hem dikey mimaride yaşayan kişilerin büyük çoğunluğunun müstakil evi tercih ettiği görülmüştür. İkinci sırada ise villayı seçtikleri anlaşılmıştır. Yatay mimaride yaşayan bazı kişilerin ise apartmanı tercih ettikleri

görülmüştür. Rezidansı tercih eden kişi sayısının ise oldukça az olduğu sonucuna ulaşılmıştır (Bkz. Tablo 33) Katılımcıların hayalinde yaşamak istediği eve yönelik ifadeleri “hayalimdeki ev” kategorisi başlığı altında değerlendirilmiştir.

Şekil 12.Hayalimdeki Ev Kategorisi ve Kodları

Katılımcıların hayalindeki eve yönelik ifadeleri incelendiğinde; yatay mimari olan müstakil ev ve villayı , dikey mimaride ise apartman ve rezidansı seçtikleri görülmüştür. Yatay mimari hayali olan kişilerin ifadeleri “pembe panjurlu”, dikey mimariyi seçenlerin ise “katlı yaşam” koduyla aşağıda sunulmuştur.

11.14.2.1.Pembe Panjurlu

Katılımcıların gelecekte yaşamak istedikleri eve yönelik ifadeleri incelendiğinde; doğayla iç içe (denizin, çiçek ve ağaçların olduğu), huzurlu, samimi ve sıcak bir yaşam tarzını temsil ettiklerini düşündükleri genellikle geleneksel mimarinin hâkim olduğu nostaljiyi anımsatan müstakil evler olduğu anlaşılmıştır. Gelecekte yatay mimariyi tercih etmeleri “pembe panjurlu” koduyla ele alınmıştır. Derinlemesine görüşmelerde “Gelecekte nasıl bir evde yaşamak istersiniz?” sorusuna katılımcıların verdiği cevaplar aşağıda verilmiştir:

“Mütevazi, bahçesi olan bir ya da iki katlı müstakil bir evde yaşamak isterdim. Garajının, parkının, köpek kulübesinin olduğu bir ev hayal ettim. Muş’taki köy evimizin daha güzelini hayal ettim.” (Adem, Evka 4 Mahallesi, Dikey mimari)

“Müstakil bahçeli bir ev isterdim. Tek benim evim de olmasın, yanında evler olsun isterdim. Komşularım, ailem olsun. Aşırı sessiz de olmasın.” (Başak, Evka 4 Mahallesi, Dikey mimari)

“Önü deniz, arkası orman olan, tek katlı, fazla büyük olmayan, ahşap bile olabilir böyle bir evde oturmak isterim.” (İlknur, Mavişehir Mahallesi, Dikey mimari)

“Müstakil, denize bakan, bahçeli bir evde yaşamak isterim.” (Yaşar, Evka 4 Mahallesi, Dikey mimari)

“Deniz kenarında bahçeli bir ev, arkasında orman, önünde deniz olan yanından dere geçen, üstünde temiz bir gökyüzü olan ama bahçemde mutlaka salkım söğüt ağacı olmalı. Düşünmek bile ruhuma iyi geliyor.” (Semanur, Evka 4 Mahallesi, Dikey mimari)

“Yalnız başıma tek katlı evden korkarım. Bu yüzden üstümde oğlumun da yaşadığı iki katlı bir evde kalmak isterim.” (Ayşe, Evka 4 Mahallesi, Dikey mimari)

“Müstakil, bahçeli bir evde yaşamak isterim. Belirttiğim gibi benim hayat standartlarımla aynı olan kişilerle yaşamak isterim.” (Nizam, Mavişehir Mahallesi, Dikey mimari)

“Şu an hayalimdeki müstakil evde yaşıyorum. Açık mutfak olan bir evim var. Havuzum, bahçem var. Şükür her şeyimiz var.” (Gülseren, Evka 3 Mahallesi, Yatay mimari)

“Ayağımın toprağa değdiği, torunlarım ve çocuklarımla birlikte bahçede oturduğumuz, ferah, geniş onları ağırlayabileceğim bir evde yaşamak isterim.” (Güler, Evka 3 Mahallesi, Yatay mimari)

“Sahil kenarı veya kırsalda villa tipi bir evde yaşamak isterim. Bahçem mutlaka olmalı.” (Aybüke, Limontepe Mahallesi, Yatay mimari)

“Müstakil, bahçeli geniş bir evde yaşamak isterdim. Çocuklarım için bahçesinde park ve havuz olmasını, zenginlerin yaşadığı gibi bir yaşam isterdim.” (Murat, Limontepe Mahallesi, Yatay mimari)

“Müstakil bahçeli, orman içinde küçük şirin bir ev olmasını isterdim. Yollarında tavuk, ve horoz gezen, onların sesleriyle uyandığım, bahçesinde meyveleri olan etrafta çiçeklerin olduğu bir yerde yaşamak isterdim.” (Eren, Limontepe Mahallesi, Yatay mimari)

Mavişehir Mahallesi'nde (dikey mimaride) yaşayan Fatih ve Limontepe Mahallesi'nde (yatay mimaride) yaşayan Erdal da bahçeli müstakil bir evde yaşamak istediklerini ifade etmişlerdir. Yapılan araştırmada derinlemesine görüşmeye katılan katılımcıların tamamı gelecekte yatay mimaride yaşamak istediğini belirtmiştir. Katılımcılara sorulan bu sorunun onların yüzünü güldürdüğü ve mutlu ettiği saha araştırmasında gözlemlenmiştir. Araştırmamıza benzer olarak da Ordu ilinde 381 kişiyle yapılan bir araştırmaya göre de katılımcıların yaklaşık olarak yarısının (%45,5) geleceğe yönelik talep ettiği konut türünün bahçeli müstakil ev olduğu görülmüştür (Çakır, 2014: 69).

Araştırmaya katılan hem yatay hem de dikey mimaride yaşayan kişilerin, büyük çoğunluğunun yatay mimaride yaşamak istemesinin nedenleri; kendilerini daha özgür hissetmek, gürültülü ortamlardan uzaklaşmak, kendilerine ait özel ve geniş bir alan istemek, doğayla iç içe olmak, evcil hayvanları besleme ve bir arada yaşayabilmek, bahçesinde çocuklarıyla, arkadaş ve komşularıyla vakit geçirmek, sessiz ve huzurlu bir yaşam sürmek ve çocukluklarını anımsatan mekânda yaşamak istemelerinin etkili olduğu belirtilebilir. Yatay mimaride yaşamak isteyenlerin yanı sıra çok az sayıda kişide dikey mimaride yaşamak istediğini ifade etmiştir. Bir diğer başlıkta dikey mimariyi tercih eden kişilerin ifadelerine yer verilmiştir.

11.14.2.2.Katlı Yaşam

Araştırmaya katılan bazı kişilerin gelecekte dikey mimaride yaşamak istediklerini belirtmiştir. Dikey mimariyi tercih eden kişilerin ifadeleri “katlı yaşam” koduyla aşağıda değerlendirilmiştir. Yatay mimaride yaşayan katılımcılar dikey mimaride yaşamak istediklerini şu şekilde belirtmiştir:

“Sürekli müstakil evde yaşadım. Rezidansta da yaşamak isterim. Farklılık olsun. Müstakil evlerde mahalle kültürü ve baskısı fazla. Rezidansta yaşasam daha özgür olurum, mobese teyzeler ve akrabalar olmaz.” (Kadın, 22 yaşında, İzmirli, Öğretmen, Evka 3 Mahallesi, Müstakil ev)

“Etkili olduğunu düşünüyorum. Müstakil evde rahatım, psikolojim iyi ama apartmanda da yaşamak isterdim. Apartmanın da manzarası güzel.” (Kadın, 41 yaşında, Karşı, Ev hanımı, Limontepe Mahallesi, Müstakil ev)

Benzer şekilde araştırma sırasında yatay mimaride yaşayan bazı kişiler dikey mimarinin manzarasının güzel olduğunu belirtmiştir. Özellikle Evka 4 ve Mavişehir

Mahallesi'nde (dikey mimaride) apartmanda yüksek katta yaşayan katılımcılar, İzmir'in manzarasının güzel görüldüğünü, günlük streslerini attığını ve manzaraya karşı oturup çay, kahve içmenin, yemek yemenin keyfini yaşadıklarını da belirtmişlerdir. Evka 4 Mahallesi'nde yaşayan Başak, İzmir'in manzarasının güzel olduğunu, orman ve denizi görmesinin ona huzur verdiğini ve komşularının ona sırf bu yüzden misafirlğe geldiğini belirtmiştir. Ayrıca dokuzuncu katta yaşadığı için evinin toz almadığını ve temiz durduğunu da vurgulamıştır. Dikey mimaride manzaralı yaşamlar diye belirteceğimiz bu yaşamlar, konut seçiminde güzel manzaraya sahip olmanın önemli bir faktör olduğunu gösterir.

Dikey mimari seçiminde önemli bir faktörde güvenliğin olmasıdır. Kontrollü giriş ve çıkışların güvenlik kamerası ile sağlanması, güvenliğin olması gibi etkenler özellikle de yalnız yaşayan kişiler için cazip gelebilmektedir. Araştırma sırasında dul olan kadınların ve yaşlı kişilerin müstakil evde yalnız yaşamaktan korktukları için endişe duydukları bu yüzden de yatay mimariyi tercih etmediği dikkat çekmiştir. Yapılan bu araştırmada yaşadıkları konutta yalnız yaşayan kişilerin oranı %10'8 olduğu görülmüştür (Bkz. Ek:4, Tablo 46). Nitekim TÜİK'in 2023 yılı yalnız yaşayan kişilerden oluşan tek kişilik hanehalklarının oranının %19,7'ye yükseldiğinin görülmesi bunu açıklar niteliktedir (TÜİK, 2024). Bu araştırmada da yalnız yaşamayı yaşam biçimi olarak gören bekâr erkek ve kadınların dikey mimaride daha fazla olduğu gözlemlenmiştir. Dikey mimaride yapılan bu gözlemde kira fiyatlarının müstakil eve göre uygun olmasının, daha küçük boyutlu konutları kapsamasının ve güvenliğin daha çok olmasının etkisi olduğu belirtilebilir. Katılımcılardan bazıları da yatay mimaride mahalle baskısının daha çok olduğunu söylemesinin de etkili olabileceği iddia edilebilir. Altun'un (2016: 76-77) da belirttiği gibi ekonomik özgürlüğü olan kişilerin yalnız yaşama istekleri konut talebini de artırmıştır. Nitekim tek başına yaşayan kişilerin artması inşaat sektörünü etkilemiştir. Yalnız yaşayan kişilerin ihtiyacı doğrultusunda daha uygun ve küçük boyutlu konut tasarımları planlanmıştır. Örneğin yalnız yaşayan kişilere yönelik çok amaçlı alanlar, daha fazla depolama alanı ve daha küçük mutfaklar tasarlanmıştır (Erdem, 2024). Yalnız yaşayan kişi sayısının artması hem konut talebinin hem de kira fiyatlarının artmasına neden olduğu söylenebilir.

Yapılan bu araştırmada anket formunun son açık uçlu sorusu olan “Yaşadığınız müstakil evin veya apartman dairesinin sizi bireysel ve toplumsal olarak etkilediğini düşünüyor musunuz?” ifadesine katılımcıların büyük çoğunluğu Tablo 33'te de

gösterildiği gibi “Evet, etkilediğini düşünüyorum” cevabını vermiştir. Verilen bu cevaplar yapılan araştırmada ele alınan faktörlerin (katılımcıların demografik özellikleri, aile biçimi, siyasi ve dini görüşleri, sağlık ve psikolojik durumu, suç algısı, depremden sonra yatay ve dikey mimari tercihi) içine yerleştirilerek sunulmuş ve araştırmadaki diğer bulgularla ilişkilendirilerek değerlendirilmiştir. Örneğin bir katılımcı yaşadığı yerin yaşamındaki her şeyi etkilediği şu şekilde ifade etmiştir:

“Kesinlikle düşünüyorum. Bireyin yaşama sevincini, hayata bakışını doğrudan etkileyen unsurların başında olduğunu düşünüyorum. Oturduğun yer senin her şeyini etkiliyor. Psikolojini, sağlığını, ideolojini, aileni, seçimlerini ve daha birçok şeyi. Müstakil ev olumlu anlamda, apartman ise olumsuz anlamda etkiliyor.” (Erkek, 44 yaşında, İzmirli, Memur, Evka 4 Mahallesi, 7. katta yaşıyor)

Araştırmada yaşadığı müstakil evin veya apartman dairesinin bireysel ve toplumsal etkisinin olmadığını belirten katılımcılarda olmuştur. “Hayır, etkisi olduğunu düşünmüyorum” cevabını veren bazı katılımcıların ifadelerine aşağıda yer verilmiştir. Dikey mimaride yaşayan bazı katılımcılar, yaşadığı konutun bir etkisinin olmadığını ifade etmişlerdir. Ayrıca yatay mimaride yaşamak istediklerini belirtmişlerdir:

“Apartman dairesinde yaşıyorum. Bireysel ve toplumsal olarak etkilenmiyorum. Bize sıkıntı yaratacak komşularımız yok ama yine de kendimize ait müstakil bahçe içinde bir evde yaşamak isterdim. Bahçesi ile ilgilenebileceğimiz.” (Kadın, 53 yaşında, İzmirli, Emekli, Evka 4 Mahallesi, 4. katta yaşıyor)

“Başkalarını umursayan biri değilim. Bu yüzden etkilediğini düşünmüyorum ama herkesin gönlünde bahçeli müstakil ev hayali vardır.” (Erkek, 65 yaşında, Muşlu, Emekli, Evka 4 Mahallesi, 7. katta yaşıyor)

Yatay mimaride yaşayan bir katılımcı da başkalarının etkisinden bağımsız hareket ettiği için yaşadığı mimari biçiminin etkisinin olmadığını söylemiştir:

“Bireysellikten memnun olduğum için sıkıntı yaşamıyorum. Oturduğum mekânın etkili olduğunu da düşünmüyorum.” (Erkek, 40 yaşında, İzmirli, işçi, Evka 3 Mahallesi, Müstakil ev)

Verilen bu cevaplar doğrultusunda bireysel farklılıklardan kaynaklı kişilerin yaşadığı yeri anlamlandırmasının ve olumlu, olumsuz etkisini hissetmesi durumunun değiştiği görülmüştür. Araştırmaya katılan katılımcıların büyük çoğunluğunun yatay

mimariyi tercih etmesi ve dikey mimaride yaşamayı tercih edenlerin bile müstakil ev hayalide dikkat çekicidir. Katılımcıların dikey mimariye yönelik düşünceleri daha iyi anlaşılması için bir sonraki başlıkta detaylı bir şekilde ele alınmıştır.

11.14.3. Katılımcıların Dikey Mimariye Yönelik Düşünceleri

Katılımcılara derinlemesine görüşmede dikey mimariye yönelik düşüncelerini öğrenmek için “*Kendinizi 25 katlı bir apartman dairesinin en son katında oturduğunuzu düşünün. 25. kattan dışarıya baktığınızda ne hissediyorsunuz?*” sorusu sorulmuştur. Aşağıda da katılımcıların verdikleri cevaplar analiz edilmiştir.

Evka 4 Mahallesi’nde (dikey mimaride) 7 katlı bir apartmanın 7. katında yaşayan Ayşe, yalnız yaşadığı (eşini kaybetmiş) için daha çok katlı bir yaşamda derin yalnızlık hissedeceğini vurgulamıştır:

“Hiç iyi hissetmem, içi güzel olsa da hoşlanmam. Korkarım, bunalırım, huzursuz olurum daha çok kendimi yalnız hissederim. Toprağa yakın olmak isterim. Çok aşırı yüksek olan yerleri sevmem.”

Evka 4 Mahallesi’nde (dikey mimaride) 9 katlı bir apartmanın 7. katında yaşayan Adem, dikey mimarinin kendini daha yüksek bir statüde görmek isteyenleri mutlu edeceğini şu şekilde belirtmiştir:

“Düşünmek bile istemem. Bedava verseler gitmem. Kendimi güvende hissetmem, stres yaşarım. Ölmeden mezara koymuşlar gibi hissederim. Burası bile bazen bana bu hissi veriyor. Üç kat daha yukarısını düşününce korkunç geldi bana. İş adamları ve siyasetçiler oraya gitse mutlu olur bak. Onların egosunu hoş kılar oralar. Benim gibi adamlar orada yapamaz.”

Evka 4 Mahallesi’nde (dikey mimaride) 11 katlı bir apartmanın 7.katında yaşayan Yaşar da 25.katta yaşamayı dünya ile irtibatın kesilmesi şeklinde yorumlamıştır:

“Düşünmek bile istemem. Yangın deprem olsa, kurtulmaya şansım olmaz. Birinden yardım istesen, şansın sıfır. Birinci, ikinci katta her şeyden kurtulursun. Komşuna bağırsın, çağırırsın, kurtulursun ama yirmi beşinci katta şansın yok. Dünya ile irtibatın kesilmiş gibi hissederim. Sanki uzaya gitmiş gibi olurum mutlu olmam.”

Mavişehir Mahallesi'nde (dikey mimaride) 18 katlı bir apartmanın 5. katında yaşayan Fatih'te dikey mimarinin manzarasının güzel olduğunu belirtmesine rağmen endişe duyacağını söylemiştir:

“Ürperti hissettim. Oğlum yirmi dördüncü kattan ev alacaktı. Manzarası güzeldi fakat istemedim.”

Mavişehir Mahallesi'nde (dikey mimaride) 14 katlı bir apartmanın 10. katında yaşayan İlknur da çok çok katlı bir binanın dairesinde yaşamının yükseklik korkusunu (akrofobi) tetikleyeceğini belirtmiştir:

“İçim ürperir, balkona çıkamam, yere bakamam. Yükseklik korkum var. Öyle bir yerde evim olsun istemem. Korkarım çünkü kendimi rahat hissetmem. Bu yüzden tercih etmem. Orada mutlu olamam. Kendimi kısıtlanmış hissederim. Çünkü evin balkonu var ama balkonu kullanamayacağım. Kötü bir durum.”

Mavişehir Mahallesi'nde (dikey mimaride) 11 katlı bir apartmanın 8. katında yaşayan Nizam da çok çok katlı binaların insanın hem sağlığını hem de psikolojisini etkileyeceğini ifade etmiştir:

“İyi hissetmem, sanki oturduğum evle bütünleştim. Çok yüksek binalara karşıyım. Bence binalar yedi, sekiz kattan daha yüksek olmamalı. Çok yüksek katlı binalar insan sağlığına, psikolojisine olumsuz etki eder.”

Mavişehir Mahallesi'nde (dikey mimaride) 11 katlı bir apartmanın 11. katında yaşayan Semanur da 25.kattan dışarı bakınca her şeyi küçük göreceği için kendini mutsuz hissedeceğini söylemiştir:

“Korkunç hissederim, güvensiz hissederim. Öyle bir mimariye karşı olduğum için bu mimaride ne işim olduğunu düşünürüm. Bu durumda beni mutsuz kılar, küçülen bir şehir görürüm, küçülen arabalar, küçülen insanlar, yüksekte olan kendimi görürüm bu durum beni çok da mutlu etmez.”

Evka 3 Mahallesi'nde (yatay mimaride) müstakil evde yaşayan Gülseren de 25 katlı bir apartmanda kendini terk edilmiş olarak hissedeceğini belirtmiştir.

“İçimde ister istemez korku olur. Böyle bir yerde bulundum. Depremde korkunç olurdu. O tepede kalpten giderdim, büyük ihtimalle. Allah korusun ama müstakil evde kurtulma ihtimalin daha yüksek. Öyle bir apartman dairesinde kurtulmam bence imkânsız, asansöre binmek zaten korkutucu. Zaten o korku bile

insana yeter. Ben orada kendimi çocuklarım tarafından terk edilmiş bir kadın gibi hissederdim.”

Evka 3 Mahallesi’nde (yatay mimaride) müstakil evde yaşayan Yunus ve Güler, 25 katlı bir apartmanın 25.katında kendilerini yalnız ve çaresiz hissettiklerini ifade etmişlerdir:

“Üniversite yıllarında bu soru bana sorulsaydı, kesinlikle ‘evet’ derdim. Çünkü o yıllarda gerçekten yüksekliğe, manzaraya, daha doğrusu yalnız kalmaya çok çok özeniyordum. Hatta bir müddet hayatımı bu şekilde sürdürdüm fakat bana huzurdan ziyade huzursuzluk getirdi. Çünkü ne kadar ulaşırsam imkânlarım olsa da insan gerçekten insana muhtaç. Yaş aldıkça insanlarla iletişimin ve doğanın daha önemli olduğunu fark ettim. O yıllarda mutlu olurdum ama şu an ruhum hava almıyor. Stresim, kaygım, dünyayı sorgulamam daha çok oluyor. Yüksek katta kendimi yalnız hissediyorum, çaresiz olduğumu düşünüyorum.” (Yunus)

“Korku hissedirim, bir an içim kalktı. Aşağıdakiler “Ne yapıyor?” diye düşünürüm. Kendimi güvende hissetmem. Oğlumun evi Folkart’ta, otuzuncu katta yaşıyor aynı durumu orada da hissettim. Kendimi çok yalnız ve çaresiz olarak gördüm. Asansörde kalsam ne olacak, balkonda duramadım, evde boğuldum resmen.” (Güler)

Evka 3 Mahallesi’nde (yatay mimaride) müstakil evde yaşayan Eren de İzmir’de bulunan 45 katlı yüksek binadan (Folkart Towers) bedava ev verseler oturmayacağını belirtmiştir.

“Manzarası çok güzel olur. Fakat burada sürekli yaşamak beni korkutur, yüksekliği pek sevmiyorum. Bana Folkart bedava verseler inan oturmam.”

Limontepe Mahallesi’nde (yatay mimaride) müstakil evde yaşayan Asya da dikey mimaride ciddi bir kaygı ve rahatsızlık duyacağını dile getirmiştir:

“Başım döner çok kötü olurum. Karşıya bakamam bayılacak gibi olurum. Ölüyorum orda, vallahi yaşayamam, balkona çıkamam.”

Limontepe Mahallesi’nde (yatay mimaride) yaşayan Murat’ta dikey mimaride doğadan uzak olacağı için mutlu olmayacağını söylemiştir:

“Yaşamak istemem. Manzara güzel olur ama sadece anlık mutlu olurum. Ben insanlara, ağaca, çimene yakın olmak isterim.”

Limontepe Mahallesi'nde (yatay mimaride) yaşayan Aybüke de dikey mimaride doğal afet durumunda kendini güvensiz hissedeceğini belirtmiştir:

“Korku hissedirim. Eğer deprem bölgesinde oturuyorsam oturmak istemem.”

Katılımcıların büyük çoğunluğu 25 katlı bir apartmanın en son katında oturduklarını düşündüğünde 25. kattan dışarı baktıklarında mutlu olmayacaklarını ifade etmişlerdir. Mutlu olmamalarının çeşitli nedenlerden kaynaklandığı anlaşılmıştır. Bu nedenler incelendiğinde; katılımcılar arasında yalnız yaşayan kişiler (bekâr, dul olan kişilerin) kendilerini daha yalnız hissedeceğini ifade etmişlerdir. Yükseklik korkusu olan kişiler çok katlı binalarda balkona çıktığında veya pencereden baktığında yükseklik korkularının (akrofobi) tetiklediğini belirtmişlerdir. Çok katlı binadan dışarıya bakma ve yaşama düşüncesinde katılımcılar sosyal izolasyon olduklarını düşündükleri için kendilerini yalnız, terk edilmiş olarak hissettiklerini ifade etmişlerdir. Bazı katılımcılar (Örneğin; Asya, Ayşe, Adem, Gülseren ve Güler) “bayılırım”, “korkarım”, “ölürüm”, “stres yaşarım”, “ölmeden mezara koymuşlar gibi hissedirim” söylemleriyle çok katlı binada bulunma düşüncesinin strese sebebiyet verdiğini belirtmişlerdir. Katılımcılardan bazıları da 25 katlı bir binadan dışarı bakınca manzarasının güzel olacağını ifade etmelerine rağmen yaşamak istemediklerini vurgulamışlardır. Sosyal ilişkileri güçlü olan kişilerin ise kendini terk edilmiş gibi hissedecekleri anlaşılmıştır. Doğa ile iç içe olmak isteyenlerinde çok katlı bir binada bu durumdan mahrum kalacakları için kendilerini huzursuz hissettireceklerini ifade etmişlerdir. Katılımcılar arasında Erdal ve Başak'ta 25 katlı bir binanın 25.katından bakınca kendini mutlu hissedeceğini belirtmişlerdir. Evka 4 Mahallesi'nde (dikey mimaride) 9 katlı bir apartmanın 9.katında yaşayan Başak, 25 katlı bir evde yaşamaktan mutlu olacağını dile getirmiştir:

“Elazığ Harput Kalesi çok güzel doğa ile iç içe, yüksekte oturmak kendimi özgür hissettiriyor. Yüksekte olmayı çok sevdiğim için aşırı mutlu olurdum.”

Başak'ın tersine birçok katılımcının ifadelerinden yüksek bir kattan dışarı bakma düşüncesinin bile kişileri mutlu etmediği, korkuttuğu, yalnızlık hissettirdiği, doğadan uzaklaştırdığı, doğal afet durumlarında da riskli olacağı düşünüldüğü için endişelendirdiği iddia edilebilir. Bu soru sorulduğunda kişilerin sergiledikleri yüz ifadelerinde endişelenme, korkma, yüzlerinde gerilme, şaşırma, gözlerinde büyüme, merak ve hayran olma olduğu gözlemlenmiştir. Bu soruya verilen cevapların kişilerin o

anki ruh haline, yaşam deneyimlerine ve psikolojik durumlarına göre de değiştiği söylenebilir. Örneğin Limontepe Mahallesi'nde (yatay mimaride) yaşayan Erdal, dikey mimarinin manzarasının da güzel olabileceğini bulunduğu ortama göre anlam kazanacağını ifade etmiştir:

“O anki psikolojim de etkili olur büyük ihtimalle. İstanbul Cihangir'de 47 katlı bir Plaza'ya gitmiştim. İstanbul'un tablosu çok güzeldi, mutlu olmuştum. Bir tarafta Çamlıca, diğer tarafta da eski İstanbul vardı. Yani bulunduğun yere bağlı.”

Katılımcıların dikey mimariye yönelik düşüncelerini daha derinlemesine ele almak için “Yüksek katta yaşıyorsanız bu durumun sizi yalnızlaştırdığını düşünüyor musunuz? Eğer yaşamıyorsanız bu konu hakkındaki düşüncelerinizi belirtir misiniz?” sorusu sorulmuştur. Katılımcıların bu soruya verdikleri cevaplar aşağıda değerlendirilmiştir.

Dikey mimaride (Evka 4 Mahallesi'nde) yaşayan Adem, yüksek kattan aşağı bakıldığında insanların karınca gibi görüldüğünü, bu uzaklığında onu rahatsız ettiğini ifade etmiştir:

“Evet bazen çok düşünüyorum. Çünkü insanlar karınca gibi gözüktüyor yukarıda. Yani yukarıda bana bir şey olsa sesleneceğim insan yok, sesimi duysalar gelen olmaz. Bu durumlarda ister istemez kendimi yalnız hissettiriyor.”

Dikey mimaride (Mavişehir Mahallesi'nde) yaşayan İlknur da dikey mimaride yaşamının sosyal etkileşimin azalmasına neden olduğunu şu şekilde açıklamıştır:

“Evet kendimi yalnız, terk edilmiş olarak düşünüyorum. Çoğu kişi benim yaşamıma özeniyor. ‘Dışı seni yakar, içi beni yakar’ diye bir söz var ya yaşamım tam olarak böyle. Bir insana hasret yaşıyorum, bu binada. Arada temizliğe gelen ablayla görüşüyorum. Yani onun gelmesini bile temizlikten ziyade konuşmak için iple çekiyorum.”

Dikey mimaride (Evka 4 Mahallesi'nde) yaşayan bazı kişiler bu yaşam alanının onları yalnızlaştırdığını şu şekilde belirtmişlerdir:

“Evet bazen kendimi Dünyanın en yalnız insanı gibi hissediyorum. Kendimi terk edilmiş gibi hissediyorum.”(Yaşar, Evka 4 Mahallesi, Dikey mimari)

“Kesinlikle düşünüyorum. İnsanlardan çok uzaklaştım. Kendimle nasıl vakit geçireceğimi öğrenmek zorunda kalıyorum.”(Semanur, Evka 4 Mahallesi, Dikey mimari)

“Evet yalnızlaştırdığını düşünüyorum. İş yerinde de görevimden dolayı yalnız olan biriyim. Ne yazık ki apartmanda yaşarken de bende aynı duygu devam ediyordu. Her ne kadar eşim ve kızım olsa da insan başka insanları da tanımak, görüşmek, yardım etmek istiyor. Her şey ne yazık ki para değil.”(Fatih, Mavişehir Mahallesi, Dikey mimari)

“Ben çok yüksek katlı binalara karşıyım. Bu yüzden tercih etmek istemem. Tabii ki de yalnızlaştırır mutlu da hissetmem.” (Nizam, Mavişehir Mahallesi, Dikey mimari)

Dikey mimaride (Evka 4 Mahallesi’nde) yaşayan Fatih’te yüksek katta yalnızlık hissetmemesini komşuluk ilişkilerinin iyi olmasıyla açıklamıştır:

“Komşularım ile aram iyi olduğu için etkisi olduğunu pek düşünmüyorum ama komşularım ile aram iyi olmasaydı, muhakkak kendimi yalnız hissederdim.”

Yatay mimaride (Limontepe Mahallesi’nde) yaşayan Aybüke ve Asya’da dikey mimaride yaşamının kendilerini yalnızlaştıracaklarını ifade etmişlerdir:

“Yüksek katlı binada yaşasaydım kesinlikle mutlu olmazdım. Kendimi dipsiz kuyuda gibi hissederdim. Yalnız, çaresiz hissederdim.”(Asya, Limontepe Mahallesi, Yatay mimari)

“Yüksek katta yaşamak istemem. Yükseklik korkum tetikler. Apartmanda yüksek sesle müzik dinlemek ve sesler rahatsız edici olabilir. Komşuluk ilişkileri çok samimi olmayacağı için bu durum beni yalnızlaştırır.” (Aybüke, Limontepe Mahallesi, Yatay mimari)

Yatay mimaride (Evka 3 Mahallesi’nde) yaşayan Eren de yalnızlığın bir ihtiyaç olabileceğini belirtmesine rağmen yatay mimaride yaşamaktan mutluluk duyduğunu ifade etmiştir:

“Düşünüyorum fakat emekli olduktan sonra yalnız kalmak beni azda olsa mutlu etti. Belki de alıştığım için pandemi etkisi de olabilir. İnsanın yalnız kalmaya bazen ihtiyacı oluyor ama insanlarla konuşmak, doğayla iç içe olmak beni daha çok mutlu ediyor. Allah’tan müstakil evde yaşıyorum.”

Dikey mimaride (Evka 4 Mahallesi'nde) yalnız yaşayan Ayşe de dikey mimarideki yaşamı uçakta bulunmaya benzetmiştir.

“Tabii ki hissederim, korkunç bir durum. Zaten eşim yok. Çocuklar arada bir geliyor sıkılırım, bunalırım. Ferah olur ama deprem gördüm, korkum var. Yüksek iyi değil. İnsanın başı döner sanki ‘uçakta gibi’ yok yapamam ben.”

Yatay mimaride (Evka 3 Mahallesi'nde) yaşayan Güler de dikey mimaride yaşamayı ölümle eş değer görmüştür:

“Öyle bir evde yaşısam, arkadaşlarımın evlatlarımın beni terk ettiğini düşünürdüm. Üzülürdüm, istemem öyle bir yerde yaşamak. Ha ölmüşsün, ha orda yaşıyorsun. Ne fark eder ki benim için.”

Yatay mimaride (Limonteppe Mahallesi'nde) yaşayan Erdal da dikey mimaride yaşamının avantaj ve dezavantajlarını dile getirdikten sonra dikey mimaride yaşama fikrinin dahi kendisini kötü hissettirdiğini vurgulamıştır.

“Tabii ki apartmanda oturduğumda bunu hissettim, yüksek binalar insanlardan soyutluyor. Aşağı bakınca herkes aynı seviyede yaşıyor. Ben ise yalnız olduğumu düşünürdüm. Bence aynı anda farklı bir psikolojiyi barındırabilir. Yüksek binalarda egon tavan yapar fakat kendimi çaresiz hissedebilirsin. Fakat deprem anında kendimi güvende hissetmem. Düşünmek bile bana kaygı verir.”

Yatay mimaride (Limonteppe Mahallesi'nde) yaşayan Murat'ta dikey mimari deneyiminden yola çıkarak insanların robot gibi yaşadığını belirtmiştir:

“Yaşamak istemem. Samimiyet yok, komşuluk yok. Müstakil evde eşimi bırakınca korkmuyorum ama apartmanda korkarım. İnsanlar eşine çocuklarına bir şey olsa yardıma bile gelmezler. İnsanlar orada robot gibi yaşıyor. Benim psikolojim bozulur valla.”

Yatay mimaride (Evka 3 Mahallesi'nde) yaşayan Gülseren de dikey mimari deneyiminde sosyal ilişkilerinin iyi olduğu için yalnız hissetmediğini belirtmiştir.

“Bir apartmanın yedinci katında yaşadım. Fakat gelenim gidenim çok olduğu için kendimi yalnız hissetmedim. Müstakil evde yaşamaktan yorulmuştum. Apartmanda kafayı dinledim. Terapi gibi geldi ama sürekli apartmanda yaşamış olsaydım eminim müstakil evde yaşamak için can atardım.”

Gülseren'in de belirttiği gibi apartmanda komşuluk ilişkileri ve sosyal çevresi geniş olan kişilerin kendini yalnız hissetmediği, bu durumun kişinin sosyal becerilerine göre değiştiği söylenebilir. Katılımcılar arasında dikey mimaride yaşayan kişiler dikey mimarinin yalnızlaştırdığını belirtmişlerdir. Benzer şekilde yatay mimaride yaşayan katılımcılar da dikey mimaride yaşamanın yalnızlığa yol açacağını iddia etmişlerdir. Katılımcılara dikey mimariye yönelik “*Apartmanda yaşamak ister misiniz? Nedenini açıklayınız.*” sorusu sorulduğunda verdikleri cevaplar aşağıda sunulmuştur.

Araştırmaya katılan katılımcılardan bazıları kendileri veya aile üyeleri psikolojik problemler yaşadıkları ya da yaşama ihtimalleri olduğu için apartmanda ikamet etmek istemediklerini şu sözlerle dile getirmişlerdir:

“Çok kısa bir süre önce apartman deneyimimiz oldu. Apartmanda kalmayı çok istediğimi fark ettim çünkü işi azdı. Müstakil ev de rahatsın ama işi çok. Eşim bahçeli evde huzurlu, doğa ile iç içe olduğu için mutluydu. Adam apartmanda yapamadı, bunalı. Somurtmaya, öfkelenmeye başladı. Müstakil evde bir adımda sokaktasın, apartmanda öyle değil.” (Gülseren, Evka 3 Mahallesi, Yatay mimari)

“İstemem, çünkü başkalarını rahatsız etmekten, üzmekten çok korkarım. Apartmanda yaşadığımız dönemde komşular rahatsız olmasın diye çocukların oynamasına pek izin vermezdim. O yıllarda sırf bunun endişesini taşır, stres olurum.” (Güler, Evka 3 Mahallesi, Yatay mimari)

“Apartman deneyimim oldu zaten. Yok ya ben artık orada yapamam. İnsan orada daha çok bunalır. İçi sıkılır. Belli bir yaştan sonra orası çekilmiyor.”. (Eren, Evka 3 Mahallesi, Yatay mimari)

“Yok çünkü apartmanı sevmiyorum beton duvarlar arasında kendimi sıkışmış gibi hissediyorum, yoruluyorum. Müstakil evde kendini hemen bahçeye atabiliyorsun. Çiçekleri, ağaçları çok seviyorum. Kızım apartmanda yaşıyor gidince orada bunalıyorum.”(Asya, Limontepe Mahallesi, Yatay mimari)

“İstemem, apartman hayatı insanı bezdiriyor. Belli kurallarla yaşıyorsun. Kendi isteğinden ziyade toplum kurallarına uymak zorunda kalıyorsun. Bu durum beni rahatsız ediyor.” (Erdal, Limontepe Mahallesi, Yatay mimari)

Evka 3 Mahallesi'nde (yatay mimaride) müstakil evde yaşayan Yunus ise apartmanda sosyal ilişkilerin zayıf olduğunu ve çocuk yetiştirmede zorluk yaşadığı için yaşamak istemediğini şu sözlerle ifade etmiştir:

“Bir daha asla istemem. Eşimle ikimiz, sabahtan akşama kadar çalıştığımız için rahat lüks bir yer olmasını düşünüp, apartman seçmiştik fakat özellikle kızım olduktan sonra bunun yanlış bir karar olduğunu fark ettik. Çünkü o yıllarda müstakil evde yaşasaydık, çocuğumuza daha özgür, güzel imkânlarla bir hayat sunabilirdik. Daha özgür, konforlu, sağlıklı verimli bir çocukluğu olurdu. Bizim çocukluğumuzda apartmanlarda büyümedik, gayet de muthuyduk şimdiki çocuklara ben de dahil eleştirmeme rağmen ellerine telefon veriyoruz. Çünkü apartmanda komşuluk ilişkileri yok, arkadaşları yok bu şekilde büyüyorlar. Böyle olunca da ileride hem okul hayatında hem de iş hayatında sıkıntı yaşayabilir. Sosyal ilişkilerin olması hem insanın kendi sağlığı için hem de çevresindeki insanlar için çok önemli. Apartman sosyal ilişkilerin azaldığı bir yer. Bu yüzden asla istemem.”

Limontepe Mahallesi’nde (yatay mimaride) yaşayan Murat ise daha önce apartman deneyimi yaşadığı için apartmanda mutlu olmadığını ve tekrar yaşamak istemediğini *“Apartman en son çaresizlikte tercih edeceğim bir yer. Allah düşürmesin.”* diyerek ifade etmiştir. Murat’ın bu benzetmeyi yapması çarpıcıdır. Çünkü Murat, hapishane deneyimi yaşamış bir katılımcıdır. *“Allah düşürmesin”* ifadesiyle hapishane ve apartman yaşamı arasındaki ortak özelliklerin zihninde yarattığı çağrışımların dile geldiği belirtilebilir. Apartmanda da insanların özgürlükleri tıpkı hapishane gibi belli kurallar doğrultusunda kısıtlanmaktadır. Bu nedenle Murat’ın ifadesine benzer olarak Mavişehir Mahallesi’nde (dikey mimaride) yaşayan Semanur da apartmanı hapishaneye benzetmiş ve kısıtlayıcı bir mekân olduğu için yaşamak istemediğini *“Apartmanda yaşamak istemiyorum. Çünkü hapsolmuş gibi hissediyorum. Apartman dairesinde yaşamak bir hücrede, beton demir parmaklıkta yaşamak gibi”* diyerek düşüncelerini ifade etmiştir. Bu bağlamda dikey mimaride yaşamak “gönüllü hapis” olarak algılanabilir. İnsanlar her ne kadar apartmanda bir arada yaşasalar da aradaki sosyal mesafe ve mahremiyetin azalması kişilerin kendilerini “hapsedilmiş” hissetmelerine yol açabilir. Sınırlı etkileşimin olduğu dikey mimaride “tanınmayan” kişiler olarak kendilerini yalnız ve yabancı hissedecekleri için de bu durum onların anonimleşmelerine neden olabilir.

Mavişehir Mahallesi’nde (dikey mimaride) yaşayan İlknur ise *“Kural, gürültü sevmediğim için apartmanda yaşamak istemem.”* demiştir. Apartmanda önemli bir

problem olan gürültüden dolayı rahatsızlığını dile getirmiş, apartmanda yaşamak istemediğini söylemiştir.

Evka 4 Mahallesi'nde (dikey mimaride) apartmanda komşularıyla ilişkileri samimi olan Ayşe ise *“Evet kalabalığı seviyorum. Komşularla iç içe olmak, beni mutlu ediyor.”* diyerek apartmanda yaşamak istediğini söylemiştir. Gecekondulu mahallesi olan Limontepe'de (yatay mimaride) yaşayan Aybüke de mahallelerindeki alt yapı yetersizliğinden dolayı işyerine yakın olan bir apartmanda yaşamak istediğini belirtmiştir.

“Açıkçası şu an ısınma problemim ve iş yerine giderken ulaşım problemim olduğu için işyerine yakın olan uygun fiyatlı bir apartman dairesinde yaşamak isterim.”

Evka 4 Mahallesi'nde (dikey mimaride) dokuzuncu katta yaşayan Başak'ta manzarasından dolayı yaşamak istediğini ifade etmiştir:

“Apartmanda en üst kattaysan manzarası güzel. İmkanım olsa müstakil evde yaşamak isterim.”

Mavişehir Mahallesi'nde (dikey mimaride) yaşayan Nizam apartman kültürünün olduğu Mavişehir Mahallesi'nde yaşamak istediğini şu sözlerle izah etmiştir:

“Evet yaşamak isterim. Mavişehir'deki apartmanlardaki yaşam çok güzel. Her şey özenle dizayn edilmiş.”

Nizam'ın yaşadığı apartman Mavişehir'de lüks bir modern apartmandır. Mimari tasarımı dikkat çeken bu apartmanda yaşayan kişilerin ekonomik durumlarının iyi olduğu katılımcılar ve güvenlik tarafından da belirtilmiştir. Belirli bir yaşam tarzını yansıtan bu apartmanda güvenlik görevlisi, çocuk oyun alanı, yüzme havuzu ve sakinlerinin sosyalleşebileceği sosyo mekânsal alanlar (kamelyalar) bulunmaktadır. Bu nedenle Nizam'ın ifadesine benzer şekilde apartmanlar güvenli ve konforlu bir yaşam alanı sunan mekânlar olduğu için bazı katılımcılar yaşamak istediğini belirtmiştir. Apartmanda yaşama tercihinde iş yerine ve şehir merkezine yakın olmanın etkisinin olduğunu belirten kişilerde (Örneğin Aybüke) vardır. Apartman daireleri şehir merkezine yakın bölgelerde müstakil evlere kıyasla daha uygun fiyatlı olduğu için tercih edilmektedir. Yapılan bu araştırmada da kira fiyatları karşılaştırıldığında Evka 3 Mahallesi'nde müstakil evlerin daha pahalı olduğu görülmüştür. Bunun aksine gecekondu mahallesi olan Limontepe Mahallesi'nde ise kira fiyatları uygundur.

Limontepe Mahallesi'nde suç oranının diğer mahallelere göre yüksek olması ve alt yapı (doğalgaz olmaması, elektrik ve su kesintisinin yaşanması vb.) yetersizliği nedeniyle tercih edilme oranı diğer mahallelere göre düşük olduğu söylenebilir. Yapılan bu araştırmada Evka 4 Mahallesi'nin kira fiyatlarının diğer mahallelere (Mavişehir, Evka 3 Mahalleleri) kıyasla düşük olmasından dolayı seçen kişiler olduğu görülmüştür. Kira fiyatlarının müstakil evde yüksek olması da kişilerin apartmanı tercih etmesine neden olmaktadır. Özetle katılımcıların dikey mimariyi tercih etme nedenleri manzarasının güzel olması, güvenlik endişesinin olmaması, verdiği konfor ve uygun kira fiyatlarının olması olarak belirtilebilir.

Katılımcıların büyük çoğunluğu apartmanda yaşamayı istemediğini ifade etmiştir. Katılımcıların apartmanda yaşamayı tercih etmemesinin nedenlerinin de farklılık gösterdiği görülmüştür. Yatay mimaride yaşayan katılımcılar özellikle de bahçesi olanların, geniş alanlara sahip olma ve doğayla iç içe olmaktan mahrum kalacaklarını düşündükleri için apartmanda yaşamayı tercih etmedikleri görülmüştür. Dikey mimaride yaşayan kişiler de komşularla ilişkilerinin zayıf ve mahremiyetin az olmasından dolayı rahatsız olduklarını ifade etmişlerdir. Hem yatay hem de dikey mimaride yaşayan katılımcılar kendilerini apartman dairesinde sınırlanmış, özgürlüklerinden yoksun hissetmemek, belirli kurallara uymak zorunda olmamak, doğayla iç içe olmak ve huzurlu bir yaşam sürmek için apartmanda yaşamak istemedikleri anlaşılmıştır. Apartmanda yaşamayı istememelerinin bir diğer nedeni de doğal afetlerde özellikle de depremde riskli görmeleridir. Katılımcıların dikey mimariye yönelik bakış açılarında avantajlarından ziyade dezavantajlarının daha çok belirtildiği söylenebilir. Bir sonraki başlıkta yatay mimariye yönelik sorulan sorularla da katılımcıların yatay mimari algısı ele alınmıştır.

11.14.4. Katılımcıların Yatay Mimariye Yönelik Düşünceleri

Katılımcılara, derinlemesine görüşmede yatay mimariye yönelik olarak *“Kendinizi müstakil bir bahçeli evde oturduğunuzu düşünün. 1. kattan gökyüzüne bakınca ne hissediyorsunuz?”* sorusu sorulmuş, verdikleri cevaplar aşağıda analiz edilmiştir. Katılımcıların birçoğu yatay mimaride yaşayıp gökyüzüne bakmayı doğrudan çocuk olmayla ve çocukluk anılarıyla dile getirmişlerdir:

“Kendimi çok mutlu hissederdim. Şu anda müstakil evde yaşıyorum, mutluym. Gece yıldızlara bakıyorum. Çocuk gibi mutlu oluyorum. Çocukluğumu, bana köydeki günlerimi hatırlatıyor. Yıldız ve Ay'ın ışığında evin çatısında

yatardık. Yıldızları saymaktan yatamadığımız da olurdu. Müstakil ev, benim çocukluğum.” (Asya, Limontepe Mahallesi, Yatay mimari)

“Düşünmesi bile güzel. Kendimi küçük bir çocuk gibi hissederdim. Çocukluğum aklıma gelir yaşlanmazdım. Sürekli geçmiş ve gelecekle bir arada olduğum günlerim artardı. Kendimi huzurlu ve güvende hissederdim.” (Adem, Evka 4 Mahallesi, Dikey mimari)

“Güzel çocukluğum aklıma gelirdi mutlu, neşeli olurdum. Yüzümde bayram gününde beliren yıllarca olmayan bir neşe olurdu. Kırmızı ayakkabı giyinip, küçükken yaptığım gibi bahçede koştururdum.” (Başak, Evka 4 Mahallesi, Dikey mimari)

“Yeniden doğmuş gibi hissedirim. Gökyüzü gerçekten ufuk açıcı, insanlar mutluluk verici. Çocukken de mutluluk veren bu duygu şu anda da bana mutluluk veriyor.” (Yunus, Evka 3 Mahallesi, Yatay mimari)

“Dünyanın en şanslı insanı olduğumu hissedirim. Huzur, mutluluk hissedirim. Kendimi kismetli biri gibi düşünürüm. Çocuklar gibi şen olurum.” (İlknur, Mavişehir Mahallesi, Dikey mimari)

Dikey mimaride (Evka 4 Mahallesi’nde) yaşayan Yaşar ise yatay mimaride yaşamanın ve gökyüzüne bakmanın yükünü hafifleteceğini yani yaşam kalitesini arttıracığını, hayatı kolaylaştıracağını belirtmiştir:

“Müstakil ev, hep benim hayalim. Gökyüzüne bakınca mutlu hissederdim. Yanımda kedi, köpek, tavuk olsa bana yeter. Doğanın güzelliği her şeye bedel. Doğa ile iç içe olmaktan dolayı mutlu olurum. Tasalanmam, endişem olmaz, stresim olmaz, hasta bile olmam. Ağaçları sularım, güneşi görürüm mutlu olurum. Yüküm hafifler.”

Yatay mimaride (Limontepe Mahallesi’nde) yaşayan Gülseren ise yatay mimaride gökyüzüne bakmanın ona mutluluk vereceğini “Huzurlu mutlu hissederdim. İçime güneş doğmuş gibi olurdu.” sözleriyle açıklamıştır. Yatay mimaride (Evka 3 Mahallesi’nde) yaşayan Güler ve dikey mimaride (Evka 4 Mahallesi’nde) yaşayan Ayşe de gökyüzüne bakmanın dini inancını beslediğini ve hayata bakış açısını olumlu anlamda etkilediğini ifade etmişlerdir:

“Şu an öyle bir evde yaşıyorum zaten gökyüzüne bakınca mutlu hissediyorum. Hiçbir şeyin imkânsız olmadığını her şeyin Allah isteyince olabileceğini düşünüyorum, içimi huzur kaplıyor.”. (Güler)

“Allah'ım ne büyük nimetleri var. Güzel Mevla'm neler yaratmış derim. Allah'ım sen ne büyüksün. Bizi ne güzel nakış nakış işlemiş. Gökyüzüne bakınca mutlu olurum, derin duygulara dalarım. Bahçeli ev için biri, “Kalbini öte dünyaya açmak gibi bir şey. ” demiş. Kimin dediğini unuttum.” (Ayşe)

Dikey mimaride (Mavişehir Mahallesi'nde) yaşayan Fatih'te yatay mimaride yaşamanın hayatı anlamlandırma ve sorgulama noktasında etkisi olduğunu belirtmiştir.

“Dünyanın var oluşunu, yıldızların varoluşunu hissettim. Beni gökyüzü düşündürüyor. Geçen biri geldi ‘ölen insanlar bizi izliyor acaba onlar yıldız mı oluyor?’ dedi. Açıkçası müstakil evde gökyüzüne bakmak benim hayatı sorgulamam için bir anahtar oluyor.”

Bazı katılımcılarda yatay mimaride doğa ile iç içe olmanın huzur verdiğini şu şekilde dile getirmişlerdir:

“Daha mutluyum. Doğa ile iç içe olmak bana çok iyi geliyor. Kuş sesleri ve ağustos böceklerinin sesleri var. Ağaçlardan meyve yiyebiliyorum. Daha doğal bir yaşantım var. Bu yüzden huzurlu hissediyorum.”(Aybüke, Limontepe Mahallesi, Yatay mimari)

“Huzur hissederim. Bursa'daki evim öyleydi zeytin ağaçları içerisindeydi, muhit elitti. Şu an Limontepe'de de müstakil evde yaşıyorum. Bahçemiz var doğa ile iç içe olmak beni mutlu ediyor.”(Erdal, Limontepe Mahallesi, Yatay mimari)

“Huzur verir. Güzel bir rüzgar, çiçeklerimin kokusu, arka mahalleden gelen ıhlamurun hoş kokusu daha ne olsun. Tabii ki kafamı kaldırıncı o uçsuz bucaksız gökyüzü.”(Semanur, Evka 4 Mahallesi, Dikey mimari)

Dikey mimaride (Mavişehir Mahallesi'nde) yaşayan Nizam da yatay mimaride yaşama düşüncesinin onu mutlu ettiğini şu sözlerle açıklamıştır:

“Süper bir duygu olur. Gayet güzel olur, şu anki yaşantımdan daha güzel olur ama bu sokak arasındaki bir mahalledeki müstakil ev olsa aynı duygu olmaz. Aynı Mavişehir gibi nezih bir mahallede, müstakil evler olursa güzel olur. Kendimi orada mutlu hissederim. Doğayla iç içe olmak kimi mutlu etmez ki?”

Yatay mimaride (Limontepe Mahallesi'nde) yaşayan Murat'ta gökyüzüne bakmanın hızlıca akıp giden hayatta düşüncelerini sakinleştirdiğini dile getirmiştir.

“Şu anki yaşamım gibi. Gökyüzüne bakınca mutlu oluyorum. Kendimi özel hissediyorum. Akıp giden yaşamda yavaşlıyorum. Hayattan zevk almaya çalışıyorum. Sessizlik, yeşillik, doğa çok güzel geliyor bana. Samimi bir ortam.”

Yatay mimaride (Limontepe Mahallesi'nde) yaşayan Eren de bir diğer yatay mimari olan yazlığıyla yaşadığı evi kıyasladığında birçok açıdan daha iyi hissettirdiğini belirtmiştir.

“Çok mutlu olurum. Nefes aldığımı anlarım. Şu an oturduğum evde bu şekilde ama Dikili'deki yazlığımız bu tasvire daha güzel uyuyor. Havası mis gibi rahat hissediyorum kendimi, bahçe işi falan zor ama orada kendimi çok huzurlu hissediyorum. Buraya gelince kendimi daha yaşlı hissediyorum ama orada öyle değil. Ruhum orada ağaçların, çiçeklerin ve denizin karşısında daha da gençleşiyor.”

Eren'in ifade ettiği bu durum doğa ile iç içe olan mekânlar, kent yaşamında yoğun iş temposundan ve günlük yaşamın stresinden uzaklaşmasını sağladığı için cazip gelen yerlerdir. Bu açıdan yatay mimarinin bulunduğu konumun da insan psikolojisi üzerinde etkili olduğu iddia edilebilir. Dolayısıyla kentsel olmayan mekânda bulunan yatay mimarinin kent merkezinde veya kente yakın olan yatay mimariye göre de daha mutlu hissettirdiği söylenebilir. Benzer şekilde yatay mimarinin konumu ile birlikte çevrelerindeki insanların sosyal yaşantısı ve ekonomik durumu da kişilerin *mekânsal psikolojilerini* etkilediği ifade edilebilir. Örneğin; Limontepe Mahallesi'nin deniz manzaralı güzel bir konumu olmasına rağmen gecekondu mahallesi olması yani kişilerin sosyoekonomik düzeyinin düşük olması da kişilerin mutluluğunu etkilediği fark edilmiştir. Saha araştırması sırasında bakkaldan veresiye bir şeyler almak isteyen teyzenin davranışı, Suriyeli çocukların kıyafetlerinin yıpranmış olması, çöp toplayan bir kadına denk gelme, araştırma sırasında sıklıkla polis arabalarıyla karşılaşmak hem araştırmacının hem de katılımcıların dikkatini çektiği bu nedenle de manzaralı olan bu yaşamın hem yaşayan kişileri hem de ziyarette bulunan kişileri tam anlamıyla mutlu etmediği söylenebilir. Fakat bir diğer yatay mimari olan Evka 3 Mahallesi'nde, Limontepe'de ki gibi bir deniz manzarası olmamasına rağmen, müstakil evlerde yaşayan kişilerin komşularının ve mahalledeki sakinlerin yaşantısında bu tarz

görüntülere pek rastlanmamıştır. Bunun aksine kediye ton balığıyla besleyen, kapısında birkaç araba ve hatta karavanı olan kişilere denk gelinmiştir. Bu durumda müstakil bir evde yaşamak her ne kadar “gökyüzüne özgürce bakmak” ya da “kalbini öte dünyaya açmak” olarak tasvir edilse bile, yaşanan çevredeki ilişkiler ağının da kişiler üzerinde ciddi etkilere sahip olduğu iddia edilebilir.

Yapılan bu araştırmada, katılımcıların büyük çoğunluğunun müstakil bir evde gökyüzüne bakma düşüncesinin onları mutlu hissettirdiği anlaşılmıştır. Bazı katılımcıların zamanın akışını hissettikleri, mutlu çocukluk anılarını anımsadıkları ve geçmişe duydukları özlemi dile getirmişlerdir. Yatay mimaride yaşama ve gökyüzüne bakma düşüncesi katılımcıların, doğa ile iç içe olmasını sağladığı için düşüncelerini özgürleştirdiği ve yaratıcılıklarını arttırdığı belirtilebilir. Müstakil evde gökyüzüne bakmak kişilerin derin düşünmesine, evrende varoluşsal düşüncelere sevk ettiği ifade edilebilir. Katılımcıların da belirttiği gibi evrenin büyük ve sonsuz olması derin bir hayranlık, çaresizlik, hiçlik, merak uyandırabilir. Bu durumda kişilerin dini görüşlerine yön ve ilham verdiği söylenebilir. Gökyüzünün manzarası da kişilerin düşüncelerinin sakinlemesine ve yavaşlamasına etki ettiği belirtilebilir.

Yatay mimariye yönelik olarak düşüncelerini incelemek için sorulan bir diğer soru ise *“Herkesin birbirini tanıdığı, komşuluk ilişkilerinin iyi olduğu, aile bireylerinizle bir arada olduğunuz, doğayla iç içe bir müstakil evde oturduğunuz düşünün. Bu durumda nasıl hissedersiniz?”* sorusudur. Bu soruya katılımcılar aşağıdaki cevapları vermiştir.

Bazı katılımcılar sevdikleriyle bir arada müstakil evde yaşama düşüncesinden dolayı mutlu olacaklarını şu şekilde ifade etmişlerdir:

“Çok mutlu olurum. Anneannemin evi öyleydi. Çocukluğumun en güzel yıllarıydı. Hepimiz bir arada olduğumuz için yemek sofraları kurulurdu. Kalabalık bir arada olurduk. Bahçede koştururduk, oynardık. Şu an yine aile bireyleri bir arada olsa, annem yaşıyor olsa inan dünyada hiçbir şey istemezdim. Küçüklüğümünden beri hep kaloriferli evde büyüdüm. Sobalı evi hep arzulardım. Çocukluk tatillerim sobalı müstakil evde geçti, seviyordum. Anneannemler ekmek kızartırdı, börek yapardı. Sobada da su kaynatır bizi yıkarlardı yine aynı şekilde olsa mutlu olurdum.” (Eren, Evka 3 Mahallesi, Yatay mimari)

“Geçmişteki, çocukluğundaki gibi olsa zamanın durmasını isterdim. Bu anda kalmak isterim. Çok mutlu, sevinçli olurum. Yaşamadığım çocukluğu yaşamış gibi olurum büyük ihtimalle.” (Yaşar, Evka 4 Mahallesi, Dikey mimari)

“Mutlu olurdum. Kendimi çocukluk yıllarımda gibi hissederdim.” (Yunus Evka 3 Mahallesi, Yatay mimari)

Mutlu olurdum. Dünyalar benim olurdu. Çocukluğum bu şekilde geçti. (Adem, Evka 4 Mahallesi, Dikey mimari)

“Çok mutlu olurum tabii. Çoluk çocuğumla, torunlarımla olduğum her yer cennet bana, ayağım toprağa yakın olur. Daha rahat ulaşırım her şeye. Doğa ile iç içe olurum, mutlu olurum. Yalnız kalan bir kadın olmasam kesinlikle müstakil evde yaşırdım. Kızım, çocuğu rahat oynasın diye şu an villada oturuyor, apartmanda yapamazlardı. O çocuk bu kadar özgür olmazdı.” (Ayşe, Evka 4 Mahallesi, Dikey mimari)

“Çok mutlu olurum o zaman iyi hissedirim. Ayağım yere basar. Toprak, çiçek, ağaçlar psikolojimi etkiliyor. Çatıdansa bahçeyi daha çok seviyorum. Bahçe ile haşır neşir olmak beni genç tutuyor.” (Asya, Limontepe Mahallesi, Yatay mimari)

“Daha iyi olur, daha doğal olurum. Daha çok selam alır, selam veririm. Gülümserim, mutlu olurum.” (Semanur, Mavişehir Mahallesi, Dikey mimari)

Dikey mimaride (Mavişehir Mahallesi’nde) yaşayan Nizam da *“Müstakil evde sevdiklerimle bir arada yaşama düşüncesi bile beni mutlu etti. Nerede o imkan; müstakil evde yaşamak hayal oldu.”* demiştir. Yatay mimaride (Evka 3 Mahallesi’nde) yaşayan Gülseren ise yatay mimarinin geniş ve büyük olmasının da aile içi iletişimin kopuk olmasına neden olduğunu belirtmiştir:

“Ben bunları yaşadım. Villada ev büyüktü ama aile ilişkileri kopuktu. Çocuklara her an her dakika görüşemiyorduk. Apartman dairesinde yakınsın, çocuğunun odadan çıksa bir şekilde karşılaşıyorsun. Villada çocukla kavga etsem üst katta bir çıkıyordu, bir daha da gelmiyordu. Bütün gün göremiyordum ama apartmanda koridordan geçerken çocuğumun odasına uğruyorum. Apartmanda aile ilişkileri bu açıdan daha iyi olabilir.”

Yatay mimaride (Limontepe Mahallesi'nde) yaşayan Murat, yatay mimaride sevdikleriyle bir arada yaşamak istediğini ifade ederken gecekondü mahallesinde zorluk çektiğini bu yüzden daha iyi koşullarda bir yaşam arzusunun olduğunu şu şekilde açıklamıştır:

“Limontepe'de çocukluğumdaki gibi yaşamak isterdim ama daha zengin bir ortamda. İnsanların kıyafetinin, giyecek ayakkabısının, musluğundan su akan bir evinin olduğu bir ortamda olmak isterdim. Çocukluğumu hatırlayınca hem sefilliğimize üzüliyorum hem de mutlu oluyorum. Çünkü müstakil evde yaşamak güzel, o yıllarda daha mutluyduk. Bahçede koştururduk. Komşularımızın bahçesinden meyve toplardık. Komşuluk ilişkilerimiz o yıllarda daha iyiydi. Annelerimiz toplanır ekmek yaparlardı.”

Yatay mimaride (Limontepe Mahallesi'nde) yaşayan Aybüke ise emekli olunca müstakil bir evde yaşamak istediğini vurgulamıştır:

“Doğa ile iç içe bir müstakil evde emekli olduğumda yaşamak isterim. Kalabalık ortamlar beni sıkar. Bu yüzden müstakil evde yaşamak istesem de kalabalık geniş bir aile ortamında yaşamak istemiyorum. Ulaşımın kolay olduğu müstakil bir ev tercih ederim.”

Bazı katılımcılar ise müstakil evde bir arada yaşamamanın kendilerini güvende hissettireceğini söylemişlerdir:

“Arkamda ailemin olması bana güven verir. Kendime vakit ayırırım güvende, özgür hissederim. Sosyal zamanım artar, mutlu olurum.” (Erdal, Limontepe Mahallesi, Yatay mimari)

“Kendimi güvende hissederdim. Çocukça hareketlerde bulunurdum. En ufak şeylerden kendime mutluluk çıkartırdım. Mesela sokak satıcısından macun, dondurma almak, dünyanın en mutlu nimeti gibi gelirdi bana. Komşularıyla komşuculuk yapardık. Onlarla çocukluğumdaki gibi uçurtma uçururduk.” (gülüyor). (İlknur, Mavişehir Mahallesi, Dikey mimari)

Mavişehir Mahallesi'nde yaşayan Fatih ise yatay mimaride sevdikleriyle bir arada yaşama düşüncesini açıklarken yaşam standartlarının değiştiği için beklenti ve isteklerinin de değiştiğini şu şekilde belirtmiştir:

“Şu anki yaşantımdan dolayı istemem. Çünkü yaşam standarttım değişti lüks bir yer olursa olabilir bu durum beni mutlu eder.”

Dikey mimaride (Evka 4 Mahallesi’nde) yaşayan Başak ise yatay mimaride sevdikleriyle bir arada yaşamanın hayali olduğunu ifade etmiştir:

“Hayalim ve en sevdiğim şey. Psikolojikmen en iyi hissedebileceğim ortamdır bu. Kendimi yeniden doğmuş gibi hissederdim. Bomboş bir deftere yeniden yazmaya başlamış gibi mutlu olurdum. Ömrüm uzamış gibi hissederdim.”

Yatay mimaride (Evka 3 Mahallesi’nde) yaşayan Güler ise yaş ilerledikçe insanlara tahammülünün azaldığını dile getirmiştir:

“Şu an istemem. Artık yaşım geçtiği için vücudum, kafam, yapım kaldırmıyor. Eskiden civil civildim. İnsanlarla iç içe olmayı, konuşmayı aşırı seviyordum. Hâlâ çevremde çok arkadaşım, komşum var. Şimdilerde ses gürültü onları kaldıramıyorum. Kimseyle iç içe yaşamak istemem. Sakinliği seçiyorum. Çocuklarım ve torunlarım gelince mutlu oluyorum ama onlarla da bir arada yaşamak istemem.”

Güler’in ifadelerinden de yıllar içinde yaşadığı sosyal etkileşimlerden dolayı *sosyal yorgunluk* yaşadığı söylenebilir. Sosyal bilim literatüründe psikologlar, duygusal tükenme kavramıyla bu durumu açıklamaktadır (Leiter ve Maslach,1988; Freudenberg,1974). Duygusal tükenme kavramı psikologlara göre insanların diğer insanlarla etkileşimi sonucunda duygusal yıpranma yaşaması durumudur (Leiter ve Maslach,1988: 297). Gulotta (2024) ise sosyal tükenmişlik olarak ele aldığı bu kavramı, sosyal bitkinlik ve yorgunluk olarak tanımlar. Ona göre sosyal tükenmişlik başkalarıyla çok zaman geçiren kişilerin kendini yorgun, stresli, endişeli hissetmesi şeklinde açıklamıştır. Nitekim tükenme ve yorgunluk kavramları arasında fark olup olmadığını anlamak için Türk Dil Kurumu Sözlüğü incelenmiştir. TDK ’ya (2024) göre yorgunluk kavramı, kişilerin çalışma vb. nedenlerden dolayı bedenen ve ruhen yaptığı etkinliklerde verimliliğin azalma halini açıklarken; tükenmek ise verimliliği yitirme anlamına karşılık gelmektedir. Bu açıdan yorgunluk geçici bir durumu, tükenme ise uzun süreli bir yorgunluğu ifade ettiği söylenebilir. Bu nedenle *sosyal yorgunluk* kavramı, kişilerin geçici bir süre olarak kendilerini iyi hissetmemesi, sosyal etkileşimlerden kaçınmasıdır.

Bu bağlamda Simmel (2015: 30) metropolde yaşayan kişilerin yorgunluk hissi yaşadığını bu nedenle de çevreye karşı bikkınlık geliştirdiklerini ifade etmiştir. Yapılan

bu araştırmada da özellikle de metropol yaşamında görünürlüğü daha fazla olan dikey mimaride yaşayan kişilerin, Simmel ve katılımcıların belirttiği gibi sosyal yorgunluklarının daha fazla olduğu iddia edilebilir.       dikey mimaride hem araştırma sırasında yapılan gözlemler hem de araştırmadaki sorulara yönelik belirtilen “yoruldum”, “bıktım”, “bezdim”, “tükendim” vb. ifadelerde zihnen yorgun oldukları anlaşılmıştır. Dikey mimaride yaşayan kişilerin kalabalık ve g r  t den dolayı tam anlamıyla dinlenemedikleri, sosyal etkinliklere (doğum günü, mangal keyfi vb.) daha az katıldıkları, insanlara tahammül seviyelerinin azaldığı, sosyal kaygı ve streslerinin daha fazla olduğu, bu durumlarla karşılaştıktlarında paylaşabilecekleri kişilerin (arkadaş, komşu vb.) az olması ve doğayla iç içe olan dinlendirici bir mekânda yaşamamalarının sosyal yorgunluk yaşamalarında etkili olduğu söylenebilir. İnsanlar sosyal yorgunluk yaşadığında hem fiziksel hem de ruhsal olarak olumsuz etkilendikleri için kişiler farklı stratejiler geliştirerek bu durumdan kurtulma yolları arar. Bu açıdan yaşam kalitesini ve mutluluklarını da etkileyen *sosyal yorgunluktan* kurtulmak isteyen katılımcıların, müstakil evde yaşama hayalinin olması dikkat çeken bir durumdur.

Yapılan bu araştırmada katılımcıların büyük çoğunluğu herkesin birbirini tanıdığı, komşuluk ilişkilerinin iyi olduğu, aile bireyleriyle bir arada doğayla iç içe bir müstakil evde yaşamayı düşününce mutlu hissettiklerini belirtmişlerdir. Müstakil bir evde aile bireyleriyle yaşama düşüncesinde kişilerin eskiye  zlem duyduğu, kendini güvende hissettikleri anlaşılmıştır. Katılımcıların ifadelerinden ailesiyle bir arada yaşamanın tercih edilmesinde özellikle evde yaşayan  ocuk ve yaşlı kişiler için güvenli, huzurlu bir ortam sunmasının etkisi olduğu belirtilebilir. Yaşlı kişilerin Yeşil’in (2020: 164) yapmış olduğu çalışmaya benzer olarak çocuklarıyla ve torunlarıyla bir arada yaşama düşüncesinin de onları mutlu ettiği, hayatının bir parçası olarak onları gördüğü söylenebilir. Dikey mimaride yaşayan Ayşe, bu durumu “ oluk  ocuğumla, torunlarımla olduğum her yer cennet bana” ifadesiyle açıklamıştır. Aynı zamanda toplumumuzda da aile bireyleriyle bir arada bulunma ve yaşama bir kültür olarak görüldüğü için katılımcıların kendilerini iyi hissettikleri fark edilmiştir. Ayrıca bazı katılımcılarında müstakil evde sevdikleriyle bir arada yaşama düşüncesinin algılanan psikolojik sağlıklarını iyileştireceği düşüncesinin hakim olduğu iddia edilebilir. Örneğin Başak bu durumu “*Bomboş bir deftere yeniden yazmaya başlamış gibi mutlu olurdum.  mr m uzamış gibi hissederdim.*” sözleriyle açıklamıştır.

Sonuç olarak müstakil evde komşuları ve aile bireyleriyle iç içe yaşamayı tercih eden kişilerin tercih etme ve etmeme nedenlerinin farklılık gösterdiği görülmektedir. Rağmen müstakil evde yaşama fikrinin kendi başına mutlu hissettirdiği anlaşılmıştır. Katılımcılara bu bağlamda doğrudan “*Müstakil bir evde yaşamak ister misiniz? Nedenini belirtiniz.*” sorusu sorularak yatay mimariye yönelik düşünceleri detaylı bir şekilde aşağıda ele alınmıştır.

Evka 3 Mahallesi’nde (yatay mimaride) müstakil evde yaşayan Gülseren, “*İsterim çünkü çocukluğum müstakil evde geçti. Bu yüzden hâlâ müstakil evde yaşıyoruz.*” sözleriyle müstakil evde yaşamak istediğini belirtmiştir. Benzer şekilde Evka 3 Mahallesi’nde yaşayan Güler de müstakil evde yaşamaktan dolayı çok mutlu olduğunu söylemiştir. Evka 3 Mahallesi’nde müstakil bahçeli bir evde yaşayan Yunus ise organik beslendikleri için mutlu olduklarını şu şekilde ifade etmiştir:

“Müstakil evde yaşıyorum zaten. Gelecekte de yaşamak isterim. Bahçesinde kendi yetiştirdiğim çileği, domatesi, salatayı yediriyorum çocuğuma. Bu da bizi mutlu ediyor. Ailecek organik beslenmeye özen gösteriyoruz.”

Evka 4 Mahallesi’nde (dikey mimaride) yaşayan Adem ve Başak müstakil evde kendilerini özgür ve mutlu hissedeceklerini belirtmişlerdir:

“Tabii ki isterim. Daha güvenli olur rahat olur, en azından komşuluk ilişkileri daha iyi olur. Ne kimse bizi rahatsız eder, ne de biz kimseyi rahatsız etmeyiz. Bahçemiz olur. Bahçede bir şeyler eker, biçeriz. Hayvanlarımız olur onlara baktıkça mutlu olurum. Burada duvarlara bakıyorum, Allahtan manzarası varda akşamları huzurlu oluyorum. İnsanlar hiç gözükmüyor. Işıklar gözükmüyor sadece. Bu beni hem huzurlu hem tedirgin ediyor. Yokluğu, hiçliği hissediyorum. Yalnızım bu hayatta diyorum.” (Adem)

“Evet her yönüyle güzel olurdu. Size ait, kimsenin karışmadığı bir yer sonuçta. Mesela apartman dairesinde mülkiyet size ait ama sizin değil. Herkesin söz hakkı var. Çamaşırı istediğimiz gibi seremiyoruz. Özgürlüğümüz kısıtlanıyor sürekli. Saat ondan sonra süpürge çalıştıramıyorsunuz. Misafir gelince alt komşu çalıştığı için rahatsız olmasın diye yatak odasının olduğu yerde ses yapmıyoruz. Çocuklarımızı, misafirimizi sürekli kısıtlıyoruz. Müstakil ev olsa daha mutlu ve özgür oluruz.” (Başak)

Evka 4 Mahallesi'nde (dikey mimaride) yaşayan Yaşar ise müstakil ev hayalini şu sözlerle dile getirmiştir:

“Çocukluğum müstakil ev de geçtiği için hayatımın geri kalanını da müstakil evde yaşamak isterim. Hatta çocuklarıma hep ‘Ölürsem denize bakan bir yerde mezarım olsun. Sizin de bahçeli eviniz olsun bana uzaktan bakarsınız. diyorum.”

Mavişehir Mahallesi'nde yalnız yaşayan Semanur ise doğayla iç içe olmaktan dolayı mutluluk duyacağını belirtmiştir:

“Evet çünkü müstakil ev özgürlük demek, doğaya dönüş gibi bir şey. Doğa ile iç içe olmak bana mutluluk verir.”

Mavişehir Mahallesi'nde (dikey mimaride) sitede yaşayan Nizam ise toplumda belirli bir statüde kendini konumlandığı için prestijli bir mahallede müstakil evde yaşamak istediğini ifade etmiştir:

“Müstakil evde yaşamak isterim. Fakat benim şartlarım uygun olacak şekilde. 3 dönümlük yerde bahçesi olacak, denizi olacak. Site halinde olması lazım. Mavişehir gibi prestijli bir mahallede olması lazım. Yüksek statüde olan kişilerin yaşadığı bir yer olması lazım.”

Bazı katılımcılar ise müstakil evde yaşamak istediklerini fakat yalnız başlarına yaşamayacaklarını dile getirmişlerdir:

“Müstakil evde aslında yaşamak isterim ama yalnız yaşayamam. Bu yüzden yaşamak istemem.”(Ayşe, Evka 4 Mahallesi, Dikey mimari)

“Müstakil evde yaşamak herkes gibi ben de isterdim fakat yalnızım. Tek kalınca korkuyorum. Burada geceleri korkmuyorum.” (İlknur, Mavişehir Mahallesi, Dikey Mimari)

“Müstakil evde yaşamak isterim ama komşularım da olsun isterim dağ başında bir evde yaşayamam.” (Fatih, Mavişehir Mahallesi, Dikey Mimari)

Limontepe Mahallesi'nde (yatay mimaride) müstakil bir evde yaşayan Aybüke ise yaşadığı mahallenin iş yerine uzak olması nedeniyle rahatsız olduğunu dile getirmiştir:

“Eğer şehir içinde müstakil bir evse yaşamak isterim veya emekli olunca yaşamak isterim. İş hayatımdan dolayı şu an müstakil ev de sıkıntı yaşıyorum.”

Limontepe Mahallesi’nde (yatay mimaride) müstakil bir evde yaşayan Erdal da suç oranı daha az olan bir mahallede bulunan müstakil evde yaşamının onu daha mutlu edeceğini vurgulamıştır:

“Şu an müstakil evde yaşıyorum memnunum. Fakat ekonomik koşulları daha iyi, çevresi daha güvenli, suç oranı daha az bir yerde yaşamak beni daha mutlu eder.”

Limontepe Mahallesi’nde (yatay mimaride) müstakil bir evde yaşayan Asya ise depremde daha az riskli olduğu müstakil evde yaşamak istediğini belirtmiştir:

“İsterim çünkü müstakil evde daha rahatız. Bir yangın olsa, deprem olsa hemen dışarı çıkabiliyorsun. Müstakil ev her zaman daha iyi. Bak istediğimiz gibi evi, bahçeyi düzenledik. Bizi yansıtan evlerde, gönlümüzce yaşıyoruz.”

Limontepe Mahallesi’nde (yatay mimaride) müstakil evde yaşayan Murat’ta apartman deneyiminde kişilerin kendilerini izole etmelerini ve yüzeysel ilişkileri eleştirmiştir:

“Evet tabii ki isterim. İnsan müstakil evde yaşadığını hissediyor. Apartmanda kaldığında çıldırmıştım, hapiste de yattım orada en azından konuşan vardı. Selam veren vardı fakat apartman daha berbat bir hayat. Apartmanda adama selam veriyorum, almıyor.”

Murat’ın da belirttiği gibi apartmanlarda birbirini tanımayan, iletişim kurmayan kişiler bir arada yaşayabilmektedir. Hapishanede mahkum olarak kalmış olan Murat’ın hapishaneyle apartmanı kıyas etmesi dikkat çekicidir. Hapishane yaşamında zor şartlarda yaşayan mahkumlar aynı ortam içinde sürekli yüz yüze oldukları için zorunlu olarak iletişim kurdukları iddia edilebilir. Apartmanda ise kişiler yüz yüze gelmelerine rağmen sosyal etkileşim kurma zorunlulukları daha az olduğu söylenebilir. Apartman yaşamına göre mekânsal farklılığı olan hapishanede kişiler kendi kabuklarına çekilme fırsatı bulamazken apartmanda daha bireysel davranabilirler. Bu durum da kişilerin sosyal ilişkilerini etkilediği söylenebilir. Toplumsal eleştiri olarak da görülebilecek bu durum apartman yaşamının anonimliğini yansıttığı iddia edilebilir. Çünkü hapishanede özgür olmayan kişilerin özgür olarak yaşayan apartman sakinlerine kıyasla iletişim halinde olması önemli bir bulgu olarak karşımıza çıkmaktadır. Nitekim bu durum

hapishanede yaşayan kişilerin aynı fenomeni yaşamış olmalarıyla da yani suç işlemiş olmanın dezavantajlarını deneyimlemeleri ve birbirleriyle samimi bağ kurmalarıyla açıklanabilir.

Çimen (2015: 185-186), ceza infaz kurumlarında hükümlü ve tutukluların toplumla yeniden sosyalleşmesini sağlama amacıyla düzenlenen ıslah faaliyetlerinin mahkumların sosyalleşmesine katkıda bulunduğunu, yapılan faaliyetlerde bir araya gelen mahkumların arkadaşlık ve dostluk kurduklarını belirtmiştir. Yalçın'ın (2019) ve Demez ve arkadaşlarının (2017: 182) yapmış oldukları araştırmalara göre de yeni bir ceza infaz sistemi olan Denetimli Serbestlik uygulamasında da eğitim ve iyileştirme faaliyetlerinde bir araya gelen kişilerin yalnız olmadıklarını bilmelerinin onları rahatlatığı, kısmen arkadaşlık kurdukları (özellikle de madde bağımlılığından dolayı kurumda bulunan genç grubun) gözlemlenmiştir. Fakat yapılan bu araştırmada hapishanelere kıyasla apartman kültüründe kişilerin bir araya gelebileceği sosyomekânsal alanların (asansör, kamelya vb.) sayısının az olması sosyalleşmelerinin kopuk olmasını etkilediği söylenebilir. Sonuç itibarıyla mekânı anlamlandıran insan ve insan ilişkileri olduğu, mekânın fiziksel boyutundan çok toplumsal boyutunun önemli olduğu iddia edilebilir.

Bu açıdan katılımcıların müstakil evde yaşama nedenlerinin hem bireysel hem de toplumsal boyutunun olduğu fark edilmiştir. Katılımcıların müstakil evde yaşama nedenleri incelendiğinde; bireysel olarak yaşam alanının geniş olması ve apartman yaşamındaki gibi kurallarla kısıtlamanın olmadığı için özgürlük sunması tercih nedenlerinin başında geldiği söylenebilir. Genellikle şehir merkezinin gürültüsünden ve kalabalığından kaçma fırsatı sunan müstakil evler kişilerin daha sakin ve huzurlu olmasını etkilediği içinde tercih edildiği belirtilebilir. Doğayla iç içe olma, kendi sebze ve meyve ihtiyacını giderme, çiçek yetiştirme, evcil hayvanlarla bir arada yaşama imkânı elde etme, çocuklar için oyun alanı oluşturma ve sosyalleşebilecekleri bir mekâna sahip olma fırsatı sunduğu içinde katılımcılar yaşamak istediğini dile getirmiştir. Toplumsal boyutuyla ele alındığında ise müstakil evde yaşama imkânının sınıflaşması ile sosyoekonomik farklılıklar artmakta bu durum da bir tercih nedeni olarak görülebilmektedir. Katılımcılardan biri olan Fatih'in de ifade ettiği gibi kişiler kendi sosyoekonomik statüsü olan kişilerle bir arada yaşayabileceği müstakil evlerde yaşama isteğinin olması buna örnektir. Gecekondü mahallesinde yaşayan Erdal'ın da

ifade ettiği gibi yaşam koşullarının daha iyi olduğu bir müstakil evde yaşama isteği ile ekonomik bir iyi oluş talep ettiği söylenebilir.

Yatay mimarinin tercih edilmesinde önemli bir faktörde mahremiyetin daha fazla olması sayılabilir. Özel bir yaşam alanı sunan yatay mimari katılımcıların geçmişi ile duygusal bağını devam ettirdiği için tercih edildiği söylenebilir. Tercih edilmesinde bir diğer etken olarak da doğal afet özellikle de deprem riskinin daha az olarak görölmesi olduğu belirtilebilir. Bunun yanı sıra araştırmada müstakil evde yaşamak isteyen fakat çekinen dikey mimaride yaşayan katılımcıların (Ayşe, İlknur) ise yalnız yaşadıkları için korktuklarını dile getirmişlerdir. Müstakil evin tercih edilmemesinde önemli bir etken güvenlik endişesidir. Ayrıca kadın katılımcıların müstakil evde artan iş yüklerinin olduğunu ifade ettikleri için tercih edilmediği de görölmüştür.

Özetle katılımcıların büyük çoğunluğunun müstakil evde yaşama düşüncesinin olduğu sonucuna ulaşılmasına rağmen bireysel, çevresel, ekonomik vb. nedenlerden dolayı müstakil evde yaşamamanın bir tercih nedeni olmaktan ziyade zorunluluk haline dönüştüğu iddia edilebilir.

11.14.5. Katılımcıların Kent Yaşamına İlişkin Mimari Düşünceleri

Harvey'in (2013: 44) ifade ettiği gibi nasıl bir şehirde yaşamak istediğimiz, şehirde yaşayan kişilerin ne gibi toplumsal ilişkiler arayışında olduğunu, doğayla nasıl bir ilişki kurduğumuzu, ne tür bir yaşam tarzı istediğimizi ve hangi estetik değerlere sahip olduğumuz gerçeğinden ve sorularından ayrı düşünölmemesi gerekir. Bu açıdan yatay ve dikey mimaride yaşam farklılığını ele alan bu araştırmada katılımcıların yaşadığı kentte hangi mimari biçimini istediklerini değerlendirmek için nitel araştırmanın son sorusu olarak "Kentte sizce yatay ve dikey mimari biçimlerinden hangisi yaygınlaşmalı? Peki neden? Kısaca belirtiniz." sorusu sorulmuştur. Katılımcıların bu konuya yönelik istekleri ve neden istedikleri aşağıda yer verilmiştir.

Dikey mimaride (Evka 4 Mahallesi'nde) yaşayan Adem, kentte yatay mimarinin yaygınlaşması gerektiğini ifade etmiştir. Yatay mimaride kişilerin kendi sebze ve meyvesini yetiştirmesinin üretkenliğe katkı sunacağını, daha sağlıklı bir yaşam yaşayacağını ve ekonomik olacağını belirtmiştir:

"Yatay mimari yaygınlaşmalı. Çünkü deprem bölgesinde yaşıyoruz. Bu gerçeği herkesin anlaması lazım. Hayatımızda bu konuyla yüzleşmek lazım. Avrupa'da yatay mimari daha fazla. Köye gurbetten akrabalar geliyor

anlatıyorlar. Hollanda’da, Almanya’da, Belçika’da adamlar köyde yaşıyor gibilermiş. Müstakil evde oturup, domates ve sebzelerini kendi yetiştiriyormuş. Şimdi bizim köyde ekmeği evde pişiren yok. Köy tavuğu yok. Dikey mimaride insanlar sadece tüketmek için yaşıyor. Üreten nesil yok. Daha doğrusu tembelleştik. Adam diyor “ben memurum” parasını alıyor her şeyi dışardan alıyor. Nasıl geçinecek? Müstakil evi olsa kendi domatesini, maydanozunu eker. Bu bile kâr . Patatesini eker. Mutlu olur. Tatil zamanı gelince anne, babalarını ziyaret yerine otele gidiyorlar. Ya da bungalov eve niçin? İşte apartmandaki gürültüden, sesten uzaklaşmak için. Müstakil evde yaşasa tatilini bile evinde geçirir. Anne ve babasına ziyarete gider, arkadaşları ile kafe kafe gezeceklerine, birbirlerinin bahçelerini gezerler en azından. Bu konu çok önemli gelecek nesil eğer apartmanda yetismeye devam ederse bırak aileyi, toplumu bile olumsuz etkiler. Birliktelik ruhu yok olur. Hiçbir kurum ve kuruluş bu konuyla ilgilenmiyor ama kesinlikle önemli bir konu.”

Dikey mimaride (Mavişehir Mahallesi’nde) yaşayan İlknur, yatay mimaride yaşayan kişilerin doğa ile kuracağı bağ sayesinde gündelik hayatlarında psikolojik olarak sağlıklı olacağını düşündüğü için yatay mimarinin yaygınlaşması gerektiğini ifade etmiştir:

“Yatay mimari daha fazla olmalı. Gökyüzü görünsün, insanlar apartmana sıkışıp kalmasın. Sıcak samimi ilişkiler, paylaşımlar fazla olsun. İnsanlar birbirleriyle daha yakın olsun isterdim. Herkes kendi bahçesinde bir şey eksin. Bu şekilde doğal beslenir, sağlıklı oluruz. Bir şey üretebiliyoruz diye seviniriz. İşe yaradığını hissetmeyen nice insan var. Böyle imkânları olsa mutlu olmaz mı? Psikoloğa giden sayısı azalır. Ruh sağlığımızı yaşadığımız yerlerde etkiliyor. Çocuklar kendi bahçesinde oynasın, büyükler kendi bahçelerinde mangal yaksınlar. Ortak paylaşımlarımız olsun. Misafirler, akrabalar gelip gitsin. Kimse kimseyi kısıtlamasın. Bence böyle bir ortamda insanlar yalan söylemez, yapmacık olmazlar. Samimi olurlar, herkesin hareketleri düzelir ve yabancı kavramı ortadan kalkar. İnsanlar birbirine yardımcı olur. Boşanmalar, suç oranları azalır. Çocuklar daha güvende yaşar, aileler mutlu olur.”

Dikey mimaride (Evka 4 Mahallesi’nde) yaşayan Yaşar ise dikey mimaride toplumsal değerlerin azaldığını, yaşlıların kendilerini terk edilmiş olarak hissettiğini dile

getirmiştir. Bu nedenle de yatay mimarinin insanların mutluluğu için yaygınlaşması gerektiğini vurgulamıştır:

“Kesinlikle yatay mimari daha çok yaygınlaşmalı. Dikey mimari cehennem yaşamı gibi. Dikey mimari örf, adet, gelenek, göreneği mahvetti. Bütün sevgimizi alıyor, gençler apartmanda mutlu değiller. Müstakil evde eşler karşılıklı bahçede oturup, çay kahve içse mutlu evlilikleri olur. Çocuklar bahçede oynasa, birlikte sebze, meyve ekseler mutlu olurlar. En iyi terapi müstakil ev olur. Psikoloğa gitmezler. Bütün ihtiyaçlarını karşılarlar. Sırlarını, dertlerini toprağa, kedi köpeğe, ağaca anlatır rahatlarlar. Toplumda sevgi saygı artar. Aile birliği, dayanışma artar. Yüzleri güler, mutlu ve huzurlu olurlar. Birbirlerine karşı güvenleri olur, kendilerini güvende hissederler. Ahlak artar, suç azalır. Millet birbirine güvenir. Kendi özel hayatında ne yaşamak istiyorsa müstakil evinde, bahçesinde yaşar ama dışarıya da saygı duymayı öğrenir. Özellikle yaşlılar için daha iyi olur. Kendilerini apartman dairelerinde terk edilmiş hissetmezler. Müstakil evlerin bahçesinde bir şey ekip biçerler. Bir işe yaradığını düşünürler. Müstakil evlerine torunları gelir, koşturur onlar da uzaktan izlese de mutlu olur. Herkese müstakil ev şart. Bence müstakil ev insanların yüzünü güldürür, mutluluk getirir.”

Mavişehir Mahallesi’nde (dikey mimaride) yaşayan Fatih, yatay mimarinin doğal afetlerde daha az riskli olduğu için güvenli olacağını bu nedenle de yatay mimarinin yaygınlaşması gerektiğini dile getirmiştir:

“Yatay mimari kentte yaygınlaşmalı. Çünkü İzmir deprem bölgesi olduğu için insanların güvenli bir yerde kalması en tabii hakları. İlla havuzlu, bahçeli olmasına da gerek yok. Müstakil ev kesinlikle güvenli olacaktır. Yaşlılar için müstakil evde yaşamak ve bu evin bahçesinin olması onların yaşamını kolaylaştırır. Çocuklar için de meyveyi bahçivanda telefonda görmek değil de bahçede görmesi daha iyi olur. Bizim çocukluğumuzda meyve ağaçları vardı. Doğayla iç içe büyüdük ama şu an çoğu insan her şeyden uzak, doğadan, hayvandan, insandan. Dikey mimari arttıkça insan tüm değerini kaybeder.”
(Fatih)

Yatay mimaride (Evka 3 Mahallesi’nde) yaşayan Güler, çocukların daha özgür yetişmesi ve aile ilişkileri için yatay mimarinin yaygınlaşması gerektiğini aktarmıştır:

“Müstakil evler yaygınlaşmalı. Çünkü müstakil evler de komşuluk ilişkileri daha iyi olur, kimse kimseyi rahatsız etmez, çocuklar daha iyi büyür, çocuklar özgür yetişir ve aile ilişkileri daha iyi olur.”

Yatay ve dikey mimaride yaşama deneyimi olan Gülseren de yatay mimaride insanların mutlu ve güven içinde yaşadığını, çocukluk yıllarında hasret kaldığı günleri anımsadıkları için yüzlerinin güldüğünü belirtmiştir. Dikey mimarinin insanları yalnızlaştırdığının altını çizerek yatay mimarinin yaygınlaşmasını önermiştir:

“Yatay mimari daha güzel. Müstakil evde insanlar huzurlu, rahat oluyor. Dikey mimari açıkçası beni depremden sonra çok korkuttu. Şu an eşim Folkart'tan da bir daire almış. Ben direkt satmasını istiyorum. Çünkü orada asla oturmam, otursam kalpten giderim. Ülkemizde yatay mimari yaygınlaşırsa bence komşuluk ilişkileri de düzelir. Çocuklar çocukluğunu yaşar. Anne, babalar kendilerini çocuklarına karşı mahcup hissetmez. Çocuğuna ait özel alan, parkı, havuzu olur. İnsanlar yan komşularını tanıyabilecekleri için güven ortamı oluşur. Toprağa ayağı değen kişiler, enerji toplar, mutlu olur. Şu an apartmanlarda çocuklar bir çiçeğe bile denk gelemiyorlar ama müstakil evde yaşayan çocukları kendi bahçelerinde görmese bile bir çiçeği görebiliyorlar. Bu bile insanın o gününü güzelleştiriyor, içine mutluluk veriyor. Müstakil evde kişi kendi özünü görüyor. Bence insanlar çocukluğunda, gençliğinde hasret kaldığı her şeyi müstakil evde buluyor. Böyle olunca da insanların yüzü gülüyor. Ben hem yatay hem de dikey mimariyi deneyimledim. Dikey mimariyi tek sevme nedenim evde duran bir kadın olarak az işimin olmasıydı. Onun haricinde imkânları olmayan bir insan için huzurlu bir yer değil. Apartmanda yaşayan insanlar yalnız. Benim komşularım çalışıyordu. Anneleri apartmanda ‘Kapısını çalacak biri yok.’ diye yakınıyorlardı.”

Yatay mimaride (Limontepe Mahallesi'nde) yaşayan Erdal, apartman deneyiminin de olduğunu, komşularla arasındaki sosyal etkileşimin az olmasından dolayı insanların yalnızlaştığını, güvensizliğin ve boşanmaların arttığını dile getirmiş, yatay mimarinin kentte yaygınlaşması gerektiğini belirtmiştir:

“Yatay mimari yaygınlaşmalı. İnsani yaşam şartları için bu gerekli. Apartmanda insanlar insan gibi yaşamıyor. Binalara yalıtım yapıyorlar fakat oksijen yok tuğlaları eskiden hava girsin diye dikey yerleşirlerdi, şimdi yatay

yerleştiriyorlar. Yatay mimaride komşuluk ilişkileri daha iyi olur. İnsanlar sosyalleşir. Eskiden mahallede sofralar kurulurdu. Kim ne getirirse yenirdi. şimdi apartmanlarda yaşayanlara bakıyorum, alt katta olanın üst kattan haberi yok. Karşı komşusunu bilmeyen kişiler var. Apartman deneyimim de oldu o yıllarda da sadece yöneticiyi tanıdık .O da aidat almaya gelirdi. Apartmanlar arttıkça insanlar daha yalnız ve asosyal oldu. Herkese bu yalnızlıklarıyla ölüme terk ettiler. İnsanlar birbirlerine güven duymamaya başladı. Güvensizlik arttı, suç arttı, boşanmalar arttı. Eskiden mahalle büyükleri gelip boşanmak isteyenlerle konuşurdu, aralarını yapardı. şimdi kimse kimseyi ne tanıyor, ne de ilgileniyor. Bu durumda insanları çaresizliğe itti.”

Dikey mimaride (Mavişehir Mahallesi’nde) yaşayan Semanur, dikey mimarinin doğaya zarar verdiğini, insanların beden ve ruh sağığını olumsuz etkilediğini, çocuklar ve yaşlılar için de faydalı olan bir yer olmadığını ifade etmiş, yatay mimarinin yaygınlaşması gerektiğinin üzerinde durmuştur:

“Yatay mimari daha çok yaygınlaşmalı bence. Yatay mimari doğaya daha az zarar veriyor, dikey mimarinin zararı çok. Dikey mimari insanı yalnızlaştırıyor, suç oranlarını arttırıyor. İnsanların depresyona girmesine neden oluyor. İnsanlar doğallıktan, doğal yaşamdan uzaklaştığı için beden ve ruh sağıkları bozulabilir. Çocuklar oyun oynamayı öğrenemez, yaşlılar daha çabuk yaşlanır.”

Dikey mimaride (Evka 4 Mahallesi’nde) yaşayan Ayşe, yatay mimarinin insanların mutluluğunu sağılamak ve doğanın dengesini korumak için kentte daha çok yaygınlaşması gerektiğini izah etmiştir:

“Yatay mimari kentte daha yaygın olsa iyi olur ama bu seferde insanlar sığmaz. şu an insanların suratları çok asık, müstakil evde yaşasalar eminim mutlu olurlardı. En azından yüzleri gülerdi. İnsan çokluğundan doğanın dengesi bozuldu artık yeryüzü bile kabul etmiyor. Dengesi bozuldu dünyanın.”

Yatay mimaride (Limontepe Mahallesi’nde) yaşayan Asya, yatay mimaride organik bir yaşam tarzı sürdürme imkânı elde edileceğı ve komşuluk ilişkilerinin daha iyi olacağını düşündüğü için kentte yatay mimarinin yaygınlaşması gerektiğini ifade etmiştir:

“Kentte eskisi gibi müstakil evler olsun. Çünkü deprem olunca can güvenliği daha iyi olur. İnsanlar daha mutlu olur. İnsanların bahçesi olsa organik

beslenirler. Bahçesini eker, biçer sağlıklı olur. Sürekli hareket eder, çapalar, sular, zaman geçirirler. Yaşlılar yaşlandığını anlamaz, çocuklar çocukluğunu anlar. Komşuluk daha iyi olur. En azından komşularını tanırlar suç ve boşanmalar azalır. Tabii Suriyelilerde giderse daha iyi olur.”

Mavişehir Mahallesi’nde yaşayan Nizam, yatay ve dikey mimariden ziyade güvenli sitelerin yaygınlaşması gerektiğinin üzerinde durmuştur. İzole bir yaşam sunacak olan sitelerin insanların ihtiyaçlarını karşılayacak şekilde yapılması gerektiğini belirtmiştir. Mavişehir Mahallesi’nde yapılan dikey mimari örneklerinin yatay mimariye dönüşmüş halinin daha güzel olacağını iddia etmiştir.

“Yatay ve dikey fark etmez ama kesinlikle site halinde olmalı. Güvenlikli olmalı, insanlar evlerinde rahat huzurlu olmalı. Bu durum süper kolaylık sağlar. Çocukluğumda Alaşehir’de bir ilçede yaşadım. Şu anda çocuklarımın, torunlarımın yaşayamayacağı hayatı yaşadım. Okula gidinceye kadar çocukluğumu yaşadım. Bu yaşantıyı Türkiye’de olması gereken bir yaşantı olarak düşünüyorum. Şu an TOKİ ev yapıyor inşaatlar güzel fakat site şeklinde değil. Halbuki yeni yapılan bu yerlerin güvenli, yeşili alanı olan, sokakların güvenliğinin bir sit halinde olması gerekiyor. Hatta sitede ustaların olması gerekiyor. 32 katlı apartman olsun istemiyorum ama kesinlikle insanların rahat edebileceği, güvenli, depreme dayanıklı evler yapılmalı. Etrafı çevrilmeli bence bu konuda en güzel projeler Mavişehir’de yapılıyor. Buradaki dikey mimari, yatay mimarinin olmuş hali. Eğer buradaki dikey mimari projeler tek katlı evler içinde yapılırsa harika olur. Muhakkak daha güzel olur. Bir dönem Kıbrıs’ta yaşadım. Orada önce bir mahalle kurulacaksa sokaklar ve yollar yapılır, daha sonra evler yapılıyor ama Türkiye’de tam tersi bu durumda insanların yaşantısını ne yazık ki olumsuz etkiliyor. Çevre planlaması üzerinde çok durulması gereken, önemli bir kent ve ülke problemi. Bu konuda insanların sesine, ne istediklerine veya ne istemediklerine kulak verilmeli, ona göre de düzenlemeler yapılmalıdır.”

Yatay mimaride (Limontepe Mahallesi’nde) yaşayan Murat’ta dikey mimarinin hem deprem riski açısından hem de suç açısından güvenli bir yer olmadığını kendi yaşamından da örnek vererek açıklamıştır. Yatay mimaride komşuların yaptığı gözetiminin fazla olduğu için suç işleme olasılığının daha düşük olduğunu fakat apartmanlarda kimsenin kimseyi tanınmaması nedeniyle hem suç işlemiş kişinin kendini

gizleyebildiğini hem de daha kolay suç faaliyetlerine açık bir mekân olduğunu iddia etmiştir. Bu gibi nedenlerden dolayı da yatay mimarinin yaygınlaşmasını önermiştir:

“Yatay mimari daha iyi olur. Bir katlı evin altında kalmak mı? On katlı bir apartmanın altında kalmak mı? Almanya'ya gittiğimde bir baktım insanların çoğu müstakil evde yaşıyor her konuda daha iyiler en fazla üç kat gördüm. Tabii merkezi yerlerde apartmanlar var ama çoğunluk müstakil evde yaşıyor. Bizim ülkede de aynı şekilde olabilir. Müstakil ev insanlara huzur verir. Apartmanlarda insanların ne yaptığı belli değil. Tamam özgürler de mutlu değiller. Apartmanda kimse kimseyi tanımadığı için daha kolay suç işleyebilirsin, madde kullanabilirsin. Apartmanda daha rahat kendini gizleyebilirsin, ben cezaevinden çıkınca bir müddet apartmanda yaşadım. Kimse suç işlediğimi bile bilmiyordu. Limontepe’de herkes her şeyi biliyor. Arkadaşlarımdan biliyorum polis baskını olunca maddeyi aşağıya atıyorlar. Öyle yerlerde fuhuş daha fazla, madde kullanımı daha fazla. Orada kim kime, dum duma ama müstakil evde komşular gözetim olacağı için rahatsız olup, hemen polisi arıyorlar. Yatay mimaride güvenli bir ortam olur ama tabii insandan insana, mahalleden mahalleye değişiyor bu durumlar. Limontepe’de de madde kullanımı var. Burada da komşu baskısı var, tanıdık diye biri polise haber vermese diğeri veriyor. Zaten polis buraya sık sık geliyor ama apartmanda bu kadar gözetim olmaz. Apartmanda millet karşı komşusunun ne iş yaptığını bile bilmiyor. Burada yine herkes herkesi tanıyor. Bu yüzden yatay mimari daha çok yaygınlaşmalı hem aile, hem de toplum için daha iyi olur. Güvenli insanlar, güvenli toplum demek.”

Evka 3 Mahallesi’nde (yatay mimaride) yaşayan Eren, yatay mimarinin doğayla uyumlu olduğu için sade, göz yormayan, estetik bir duruşu olduğunu belirtmiştir. Yatay mimarinin özgür ve sakinleştirici bir yaşam sunacağı, komşuluk ilişkilerini artıracığı, aile bireyleri ve çocuklar için güvende hissettireceği için yaygınlaşması gerektiğini ifade etmiştir:

“Yatay mimari daha yaygın olmalı. Hem görünüş açısından güzel olur. İngiltere’de hep öyle, tek katlı veya iki katlı. Genellikle de bahçeli daha düzgün, estetik duran bir görüntü oluyor. Yatay mimaride yaşam daha iyi olur. Düzenli bir hayat olur, stres az olur. Bir yerden bir yere gitmek daha kolay olur. İnsanlar daha mutlu olur. Aile ve çocuklar kendini güvende, özgür hisseder. Sağlıklı bir yaşamları olur. Paylaşmayı, yardımlaşmayı, empati kurma gibi kaybettiğimiz

değerlerimiz yeniden kazanılır. Komşuluk ilişkileri artar. Gelen giden misafirler rahat olur. Apartmandaki gibi kimse kimseye karışmaz. Şu an kimse apartmanda oturmak istemiyor ki, arkadaşlarım sürekli “Şu kafede buluşalım, şu parkta buluşalım” diyor. Kimse evinde huzurlu değil ama müstakil evde olsa öyle olmaz. Bahçeli bir ev olsa millet boş zamanını orada konforlu bir şekilde geçirir. Çok katlı bir evde kimin ne yaptığını bilmiyoruz. Müstakil evde en azından komşumuzu tanırız daha güvenli olur.”

Yatay mimaride (Evka 3 Mahallesi’nde) yaşayan Yunus, yatay mimaride yaşamanın sosyal ilişkileri arttıracağını, psikolojik sağlığa iyi geleceğini, aile bağlarını güçlendireceği ve kaybolan toplumsal değerleri yeniden canlandıracağını düşündüğü için yatay mimarinin yaygınlaşması gerektiğini izah etmiştir:

“Bence yatay mimari yaygınlaşmalı. Trafik problemi ortadan kalkar. Apartmanda asansör kullanımı eski ilişkileri sosyal anlamda azaltıyor. Komşuluk sadece selamlaşma ile sınırlı. Ortak mekânlarımız az sosyalleşemiyoruz. Sokakta da insanlar birbirini tanımıyor. Müstakil evde en azından sağındaki, solundaki komşuyla konuşmak istemesen bile ortak alanlarınız var. Bahçenizi sulasanız komşunuzda kendi bahçesindeyse konuşursunuz. Mangal pişirirseniz yan komşunuz kokusunu duydu ya da gördü diye etten verir; verirken de yine konuşursunuz. Çocuğunuzun doğum gününü bahçede kutlarsanız ayıp olur diye komşunuzu da çağırırsınız yani ortak buluşma, konuşma alanlarınız artar. Bu durumda insanı olumlu anlamda etkiler, insan mutlu olur. Depresyon, stres, uyku düzensizliği ortadan kalkar. Çocuğum güvenli bir alan olan evimin bahçesinde özgürce oynar. Müstakil evde herkes istediği şekilde evini dizayn edip, istediği saatte istediği her şeyi özgürce yapabilir. Bu şekilde aile bağları artar. Yaşlılar sağlıklı yaş alır. Toplumdaki önemli değerler, özellikle kaybolan değerlerimiz yeniden canlanır.”

Yatay mimaride yaşamanın bir istekten daha fazlası olduğunu ifade eden bir katılımcının sözleri şu şekildedir:

“Etkiliyor. Apartmanda huzurlu ve özgür olduğumu düşünüyorum. Müstakil evde yaşasaydım daha mutlu olurdum. Bence bu bir istek değil ihtiyaç. Keşke devlet buna yönelik adımlar atsa da insanlar mutlu, güvenli, sağlıklı yaşasa.”
(Erkek, 54 yaşında, Erzincanlı, Evka 4 Mahallesi, 6. katta yaşıyor)

Yatay mimarinin duyarlı bir toplum olmak için yaygınlaşması gerektiğini belirten bir katılımcı ise bu konunun politikacılar tarafından ele alınması gerektiğini şu sözlerle dile getirmiştir:

“Dikey mimaride insanlar birbirinden uzak. İnsana kuş bakışı bakılan bir hayat. Sizce empati yoksunu bireylerin yetişmesine zemin hazırlamaz mı? Duyarsızlaşma arttı toplumda. Bunun oturduğumuz evle, çevreyle tabii ki etkisi var. Dikey mimaride insana uzağız, çocuğa uzağız. Mahremiyet yok. Her şey daha görünür. Sesler iç içe. Yemek kokusunu taa asansörde duyuyoruz. Komşumun tüm iç çamaşırları balkonda. Konuşmaları, dedikoduları istem dışı balkonlar sayesinde kulağımızda. Yatay mimaride sen her şeye yakınsın, doğaya, çocuğa. Bu durum insanı tabii ki etkiler. Duyarlı bir toplumun olması için kesinlikle yatay mimari yaygınlaşmalı. Tezinizin konusu çok kıymetli. Keşke politikacılar bu konuyu tüm yönleriyle ele alsın.” (Kadın, 35 yaşında, Aydınlı, Öğretmen, Evka 4 Mahallesi, 5. katta yaşıyor)

Katılımcılardan biri olan Limontepe Mahallesi’nde (yatay mimaride) yaşayan Aybüke ise dikey mimarinin yaygınlaşması gerektiğini şu sözlerle ifade etmiştir:

“Kentte kesinlikle dikey mimari olmalı. Yatay mimari olursa eğer çarpık kentleşme olur. Bu da altyapıyı yetersizliği ulaşım sıkıntısını doğurur. Belediye hizmetleri yetersiz gelir. Trafik ve suç oranı artar. Bu durumda ekonomiyi etkiler. Toplumsal refah seviyesi yüksek bir yerde planlı bir yapılaşma sonucunda yatay mimari gelişme gösterebilir fakat bizim ülkede en sağlıklı olanı bence dikey mimari.”

Gecekondulu mahallesinde yaşayan Aybüke, yatay mimarinin çarpık kentleşmeye yol açacağını iddia etmesinin nedeni yatay mimari olan Limontepe Mahallesi’nde düzensiz yapılaşmanın ve altyapı yetersizliğinin getirdiği sorunları birebir deneyimlemiş olmasıyla açıklanabilir. Çünkü onun perspektifinde, plansız ve kontrolsüz yatay mimarinin yaşam kalitesini daha da düşürdüğü gerçeği olduğu söylenebilir. Bu nedenle de dikey mimarinin kentte yaygınlaşmasını önerdiği iddia edilebilir.

Bu soruya yönelik diğer katılımcıların verdiği cevapların büyük bir çoğunluğu yatay mimarinin kentte yaygınlaşması üzerinedir. Yatay mimarinin daha çok yaygınlaşmasının istenmesinin nedenleri incelendiğinde; doğa ile iç içe bir yaşam sunacağı düşünüldüğü için kişilerin özgürce yaşamasına imkân vermesi olarak

aktarılmıştır. Mahremiyetin daha çok olduğu düşünölen yatay mimaride, kişiler kendi evlerinde, evlerinin bahçesinde istedikleri gibi rahatça yaşayabileceğı söylenmiştir. Bu nedenle de kişilerin yatay mimaride özgür ve özerk hislerinin güçleneceğı ifade edilmiştir. Gökyüzüne bakan kişilerin kendini doğanın bir parçası olarak göreceğı için kendine ait bu alanda kendini huzurlu hissedeceğı, dikey mimarideki gibi kendini sıkışık hissetmeyeceğı iddia edilmiştir. Kentin gürültüsünden kalabalığından uzak bir yaşam sunacağı düşünöldüğü için de kent yaşamının getirdiğı yoğun tempo ve stresle başa çıkmayı kolaylaştıracığı, doğa ile etkileşimin kişilerin stresini azaltacağı, huzur vereceğı, terapi etkisi oluşturacağı ve algıladıkları psikolojik sağlıklarına iyi geleceğı ifade edilmiştir.

Yatay mimaride yaşayan kişilerin bahçede kendi istediğı sebze ve meyveyi yetiştirme imkânlarının olması streslerini azalttığı ve zihinlerini boşalttığı için tercih ettikleri bir hobi veya terapi olarak göröldüğü söylenmiştir. Tatmin edici bir deneyim olarak görölen bahçecilik kişilerin yaşantısına fayda sunduğı için bir şeyi başarmış hissi verdiği, kendilerini işe yarar hissetmesini sağladığı, kişilerin ruhsal dinginliğini arttırdığı ve ailesiyle iletişimini güçlendiren önemli bir faaliyet olarak da göröldüğü anlaşılmıştır. Özellikle yaşlı kişiler için bu deneyim fiziksel olarak onları aktif hale getirdiğı için hem zihinsel hem de bedensel sağlıklarına faydalı olacağı ifade edilmiştir. Çocukların da doğayı tanıması, sebze ve meyve yetiştirmeye katılım göstermeleri de eğitici bir süreç olacağı düşünöldüğü için kişisel gelişimlerine katkı sunacağı iddia edilmiştir. Katılımcıların da ifade ettiğı gibi kişilerin kendi ürettiğı sebze ve meyveleri üretmesinin hem ülke ekonomisine hem de kişilerin aile bütçesine de katkısı olacağı belirtilmiştir. Sağlıklı ve organik yaşam tarzını sürdürmeye imkân verdiği düşünölen yatay mimari bu nedenlerle kentte yaygınlaşması önerilmiştir.

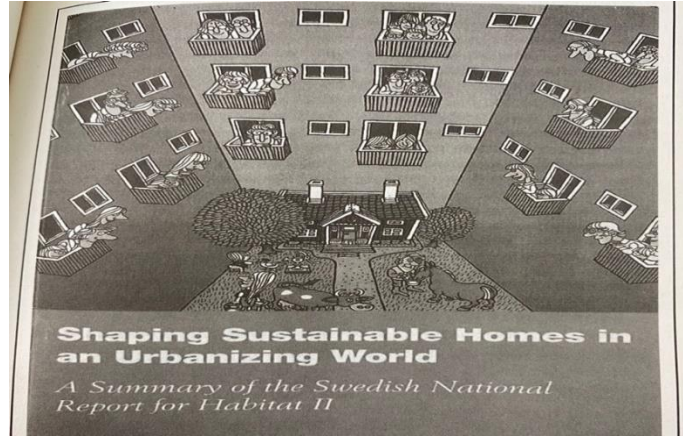
Yatay mimaride yer alacak olan bahçenin, çocuk parkının olması hem çocuklar hem yetişkin kişiler için sosyo mekânsal bir alan olarak kullanıldığı için kişilerin mutlu olmasını sağlayacağı ifade edilmiştir. Ayrıca bu mekânların varlığı ile boş zaman etkinliklerinin değişip dönüştüğü, tüketimin azalacağı iddia edilmiştir. Yetişkin ve yaşlı kişilerin kullanabileceğı bu sosyal alanlar doğayla iç içe bir yaşam sunarak insanların fiziksel ve zihinsel sağlığını olumlu yönde etkileyeceğı üzerinde de durulmuştur. Yatay mimarinin yaygınlaşmasını isteyenlerin birçoğunun yatay mimarinin mahalle kültürünü yeniden canlandıracağı, komşuluk ilişkilerini pekiştireceğı ve çevredekilerle etkileşimi arttıracığı düşüncesinin de hakim olduğu görölmüştür. Sosyal etkileşimin artmasının

hem bireye hem de topluma olumlu katkılarının olacağı belirtilmiştir. Buna örnek olarak da sosyal etkileşimlerin, komşuluk ilişkilerinin artmasıyla boşanmanın azalacağı düşüncesi gösterilmiştir. Katılımcılar sosyal etkileşimi artan kişilerin topluluk hissini güçleneceği ve yalnızlık duygusunun azalacağını belirtmişlerdir. Yatay mimari geçmişlerine dair anılarını canlandıran, güven hissini tekrar veren ve aidiyet duygusunu hissettikleri, yaşadıkları yere yönelik derin anlamları hatırlatan tanıdık bir mekân olmadan dolayı da aşına olunan bu nedenle de aranan mekânlar olduğu için de kentte yaygınlaşması talep edilmiştir.

Yatay mimarinin yaygınlaşmasının kişilerin çevresiyle, komşularıyla güçlü bir bağ kuracağı, bu durumun da kişilerin güven içinde yaşamasını sağlayacağı özellikle de çocuklarda güven hissi vereceği, özgürce oynayabilecekleri belirtilmiştir. Yatay mimarinin yaygınlaşmasını isteyen kişilerin güvenlik açısından da yatay mimaride komşuluk ilişkilerinin güçlü olmasının insanların birbirini daha fazla gözlemlemesine ve birbirlerine haberdar etmesine, destek olmasına kolaylık sağlayacağı iddia edilmiştir. Doğal bir güvenlik mekanizması olan bu durum sayesinde de kişilerin suç işlemesinin azalacağı belirtilmiştir. Katılımcılar yatay mimariyi dikey mimariye kıyasla depremde daha az yıkılma riski taşıdıkları veya bina yıkımı olsa bile can güvenliğinin daha fazla olduğu yer olarak tanımlamışlardır. Yatay mimarinin deprem güvenliği olan yer olarak belirtilmesi de kentte yatay mimarinin yaygınlaşmasını istemenin önemli bir nedenidir.

Yatay mimarinin insanların doğayla iç içe olmasına imkân sunduğu, dikey mimari doğadan uzak bir yaşamı simgelediği belirtilmiştir. Yatay mimari söylemlerde daha sıcak ve samimi bir ortama karşılık gelirken, dikey mimari daha mesafeli ve soğuk ilişkilerin olduğu bir mekân olarak tanımladığı belirtilebilir. Yatay mimaride toprakla temas halinde bulunmak insanların daha sağlıklı bir yaşam sürmesini sağladığı iddia edilmiştir. Dikey mimaride özellikle kendini özgür hissetmek için tercih edenlerin insanlardan izole olmasına imkân sağladığı belirtilmiştir. İzole hayat süren bu kişilerden bazıları bu durumdan memnun olurken, bazıları kendilerini yalnızlaştırdığını düşündüğü için bu durumdan yakındığı anlaşılmıştır.

Resim 25.Habitat II Konferansında İsveç Hükümetinin Sunduğu Raporun Kapağı

Kaynak: Ayvazoğlu, 2006: 75.

Yapılan bu araştırmada katılımcıların yatay mimariye yönelik olumlu yaklaşımları yukarıdaki resimle açıklanabilir. Resim 25'teki görselde kentleşme sürecinde daha çok artan dikey mimarinin sonuçları gösterilmeye çalışıldığı ifade edilebilir. Resimde yatay ve dikey mimari yaşam biçimlerinin çatışması yansıtıldığı söylenebilir. Yatay mimaride küçük bir ev, doğa ve çevreyle uyumu göstermiş, özgürlüğe vurgu yapılmıştır. Modern kentlerin bir yansıması olan dikey mimaride ise sınırlı bir alana hapsolmuş, balkondan insanları ve doğayı seyreden izole bir yaşam gösterilmiştir. Balkonlarda oturan insanlar arasındaki mesafe, modern toplumun bireyselleşmesine ve insanların birbirine yakın olmasına rağmen sosyal bağların zayıflamasını eleştirel bir şekilde sergilediği belirtilebilir. Resmin başlığı olan "Shaping Sustainable Homes in an Urbanizing World" (Kentleşen Dünyada Sürdürülebilir Evleri Şekillendirmek), modern kentteki hızlı yapılaşmanın ortaya çıkardığı çevresel ve sosyal sorunları yansıttığı söylenebilir. Dikey mimarinin çevresel olarak yer tasarrufu sağlamasına rağmen insanlar arasındaki sosyal ilişkilerin zayıflamasına neden olduğu, mutlu olmalarını sağlamadığı, geleneksel yaşam tarzının kaybolmasına etki ettiği ve insanlara izole bir yaşamda yalnız kalmaya ittiği iddia edilebilir.

Katılımcıların ifadeleri incelendiğinde kentte yaşam tarzlarına yönelik gelişen dönüşümler olduğu görülmüştür. Giddens'in (1992: 4-5) da ifade ettiği gibi kent yaşamı günlük yaşantımızı ve kişisel özelliklerimizi değiştirmeye başlamıştır. Robins (1999: 210) bu durumu modern kent yaşamında yabancıların ve bilinmeyenlerin karşılaştığı psikolojik şokların ve sürprizlerin yaşandığı, baş döndüren bir makineye benzetmiştir. Sennett (1999: 145) modern kentlerde insanların içe değil, dışa döndürülebilirliğine, bütünlüğe değil, başkalığın deneyimlerini yaşatabilirliğine dikkat çekmiştir. Ona göre

modern kentlerde insanlar kişisel ve içsel dünyalarından ziyade dışsal faktörlerle (iş hayatı, sosyal medya, tüketim kültürü vb.) daha fazla ilgilenmektedir. İçsel huzur arayışından çok dış dünyaya uyumu beraberinde getirmekte bu durum da başkalarının beklentilerine göre hareket eden yaşam tarzını göstermektedir. Sennet'in üzerinde durduğu diğer bir nokta ise modern kentte insanların sosyal bağlarının ve kimliklerinin bütünlüğünden ziyade çeşitlilikler, farklılıklar ve başkalıkların ön plana çıkıyor olmasıdır. Farklı insanlarla bir arada yaşama imkânı sunan modern kentlerde insanlar, mesafe olarak birbirine yakın olsa da yüzeysel ilişkilerin arttığı, sosyal bağların zayıfladığı, aidiyet hissinden uzaklaşmaya başladıkları belirtilebilir. Bu açıdan Sennet'in bu sözlerinde modern kentlerin insanları toplumsal bütünleşmeden uzaklaştırdığı, dış dünyaya odaklandığı ve sosyal ilişkilerini sekteye uğrattığı eleştirisi olduğu söylenebilir.

Modernleşme sürecinde kent, kırdan göç eden insanların modernite deneyimi yaşadığı alan olarak belirtilmiştir (Karakaş, 2003: 19). Modernizm kırdan göç ederek kente gelen bireylerin heterojen ve yoğun ilişkilerin yaşandığı ortamda kentli olacağı varsayımına dayanmıştır. Postmodernizm ise modernizmin evrensel birey mitine yani farklı bireylerin farklı fonksiyonlara sahip olmasına rağmen bir bütünün parçası olduğu düşüncesine ve eşit olma efsanesine karşı çıkmıştır. Postmodernizme göre kentler, yeni farklılıkların ortaya çıkmasına imkân veren, bir yandan da farklılıkların giderildiği, çeşitli imajların, reklamların gerçek olmayanı gerçekle aynı kıldığı yerler olarak tanımlanmıştır. Postmodernizme göre kent, geçmiş zamanların birbiri üstüne bindiği mekân olarak belirtilmiştir (Aslanoğlu, 1998: 104-115).

Jameson' a göre her şeyi yeni baştan yapmayı amaçlamayan postmodernizm akımı, önce mimarlık alanında ortaya çıkmıştır. Bu akım tüm toplumları kuşatan ve toplumsal yaşam alanlarına sızarak önceki formlardan farklı bir görüntü yaratmıştır (Kızılçelik, 1996: 66-76). Kaypak (2011: 710) modern kentleri, bir yanda uygarlığın ürünü olan güzel binalar, köprüler, yollar, kütüphaneler, tiyatrolar ile çevriliyken; diğer yanda ise yoksul barınaklar, sefalet, trafik kaosu, kalabalıkların alanı olarak tanımlamıştır. Ona göre modern kent, yabancılaşmayı, kalabalıklar içinde yalnızlık duygusunu, telaşı, anomiyi, belirsizliği, çevre sorunlarını, insan ve ilişki kirliliğini de ortaya çıkaran mekânlar haline gelmiştir. Betonlaşmanın artmasıyla birbirine benzer binalar ortaya çıkmıştır. Güzel mimari yapılara sahip mekânların önüne dikilen reklamlar, kaba elektrik direkleri gelişigüzel yapılan kaldırımlar çirkin görüntülerin

ortaya çıkmasına neden olmuştur. Modernizmin kentlerimize tek düze hediyesi olarak karşımıza çıkan bu durumlar, kentleşmenin geleceğini de etkilediği belirtilmiştir.

Bu bağlamda yatay ve dikey mimari ele alındığında; yatay mimari modernizm düşüncesindeki özgürlüğü, özerkliği ve rasyonel düşünceyi yansıtan mimari biçim olduğu belirtilebilir. Yatay mimaride yaşayan kişiler, kendi özel alanına sahip olduğu için bulunduğu yerin ve yaşamının kontrolü tamamen kendisine ait olduğu iddia edilebilir. Doğayı estetize eden bu yaşam tarzı kentli kişiler için, bir başarı göstergesi olarak karşımıza çıktığı söylenebilir. Özellikle bugün kentlerde müstakil eve sahip olmak bir ekonomik statü göstergesi olarak görüldüğü anlaşılmıştır. Postmodernizmde yatay mimari ise bireyin kendi kimliğini ve yaşam tarzını çeşitli ve kişiselleştirmiş şekilde yansıttığı yerler olduğu belirtilebilir. Yapılan bu araştırmada da özellikle Evka 3 Mahallesi'nde (yatay mimari) müstakil evlerin, villaların kapısından bahçesine, köpek kulübesinden evin dizaynına kadar farklı şekilde tasarlandığı dikkat çekmiştir. Modernizmin tam tersi olarak tek tiplilikten ziyade çoğulcu yaklaşım ön plana çıktığı anlaşılmıştır. Modernleşmenin bir sonucu olarak kentte nüfus yoğunluğunu barındırma, işlevsel ve ekonomik konut çözümleri sunmayı amaçlayan dikey mimaride, modernizmin özelliklerinden biri olan kolektif yaşam ön planda olduğu görülmüştür. Fonksiyonelliğin ağır bastığı bu mimari biçiminde rasyonel düşünce ağır basmaktadır. Farklı estetik şekillerle karşımıza çıkan apartmanlar, modernist apartmanlardan farklı olarak apartman sakinlerinin kimliklerini yansıtacak şekilde inşa edilmektedir. Postmodernizmin toplumsal çeşitliliğini yansıtan dikey mimari her ekonomiye ve toplumun her ihtiyacına göre farklı şekilde tasarlanmıştır. Buna örnek olarak öğrenci yurdu, apart, lüks apartmanlar, rezidanslar, iş merkezi vb. yerler verilebilir. Modern kentlerin ve küresel dünyanın en somut örneklerinden biri olan gökdelenlerde postmodernizm ile birlikte geçmişin izleri ve günümüzün teknolojik ilerlemeleri bir araya getirilerek bir sanat eseri yansıtıldığı belirtilebilir.

Modern kente yeni bir kimlik kazandıran bir gelişmede toplumsal etkileşimin önemli etkenlerinden bir olan Corbusier'in (1929: 41) yaklaşımında da üzerinde durduğu gibi modern kentin geometrik bir düzen içinde olması ile insanların kendini güvenlik içinde ve mutlu hissedeceği kent planlamasının yapılmasıdır (Karakaş, 2003: 20-21). Modern kent planlamacılığı Keleş'e (1993: 81-82) göre kentsel yaşamda belirlenen amaçlar doğrultusunda farklı aşamalardan geçmiştir. Bunlardan birincisi görkemli yapılar, caddeler, meydanlar, parklar yaparak kentlerin güzelleşmesini

sağlamaktır. İkinci aşamada ise kentlerin planlaması ve imari bir mühendislik çabası olarak görülerek, kentte farklı işlevleri gerçekleştirmek için yapılacak olan yapılara öncelik verilmiştir. Üçüncü aşamada ise kent planlaması teknik olarak görülmekten ziyade ekonomik ve toplumsal etmenlerde ön plana çıkarılarak çok yönlülüğü artırılmaya çalışılmıştır. Dördüncü aşamadaysa kent planlaması yapılırken çevresindeki yerleşim birimleri göz önüne alınarak planlama yapılmaya çalışılmıştır.

Modern kent planlaması Castells'e (1978: 84-85) göre kentsel siyasal bir süreç olarak karşımıza çıkmaktadır. Farklı toplumsal çıkarlara göre düzenlenen kent, hakim siyasal ve toplumsal gücün egemenliği altında değişip, dönüşmektedir. Soja'da (2000: 98) modern kent planlamacılığının, Castells'e benzer şekilde sermayenin ve kapitalist devletin önemli ihtiyaçlarına karşılık verecek şekilde yapıldığını belirtmiştir. Karakaş'ın (2003: 25) belirttiği gibi bu durumlar kentte ortaya çıkan sorunlara bir çözüm bulmak için düzenlenirken farklı sorunlarla da karşılaşmaya neden olabilmektedir. Nitekim bu açıdan kent planlamasının kent yaşamı için kilit bir rol oynadığı iddia edilebilir.

Bu açıdan kent planlamasında yatay ve dikey mimari biçiminin yaygınlaşmasına yönelik yapılan açıklamalar incelendiğinde; Bıçkı ve Kırkan (2022) yatay mimarinin, arsa ve inşaat maliyetinin yüksek olması, daha fazla arsaya ihtiyaç duyulması, tarım alanlarında imar baskısı yaratacağı ve kentsel mekânlar arasındaki mesafeyi arttıracacağı için dezavantajlı görüldüğünü belirtmiştir. Arsa maliyetlerinin yüksek olduğu büyük kentlerde yapılan dikey mimariye sahip binalar, arsa payı maliyetini düşürdüğü için tercih edilmektedir. Mola (2019) ve Falakoğlu (2017) yatay mimarinin yaygınlaşmasının tarım arazileri ve doğal alanların azalmasına yol açabileceğini belirtmiştir. Küçükali (2018) yatay mimarinin söylendiği gibi doğa dostu olmadığını ifade etmiştir. Yatay mimari fikrini dünyanın gündemine getiren Amerika'nın şehirleri tüketim üzerine kurduğuna dikkat çekmiştir. Yatay mimari yaygınlaşırsa binaların ve yolların kapladığı ve şehirlerde kalan son yeşil alanlar azalacağını, her tarafın beton ve asfalt olacağını söylemiştir. Bu durumun da daha fazla uzun yola, kanalizasyona, telefon, elektrik ve internet hattına ihtiyacın doğmasına neden olacağını ifade etmiştir. Ayrıca ulaşım için zaman kaybına, kent içindeki mesafelerin artması ile daha fazla akaryakıt kullanımına yol açacağını iddia etmiştir. Soleri ise dünyada yaşanan hızlı nüfus artışına cevap veren mimari biçimini dikey mimari olduğunu iddia etmiştir. Kentte dikey mimarinin yaygınlaşması gerektiğini savunan Soleri, minimalist yaşam ilkelerini yansıttığı, doğaya daha az zarar veren, dikeyde yoğunlaşmış, daha az kaynakla daha

fazla insanın barınmasına imkân vereceğini düşündüğü “Tutumlu Kent” projesini hazırlamış ve uygulamıştır (Ayvazoğlu, 2016: 73-79). Soleri otomobil merkezli şehirleşmeye karşı çıkmış fakat dikey mimarinin buna çözüm olacağını iddia etmiş, dikey mimarinin yaygınlaşmasını savunmuştur. Ateş’te (2017:253) Jacobs’un ifade ettiği “*yurttaşlar için değil, otomobiller için kent*” kurma anlayışından uzak durulması gerektiğini belirtmiştir.

Soleri’nin dikey mimarinin tutumlu olacağı düşüncesine itiraz eden Cansever, dikey mimarinin tasarruflu olmadığını, hayatın güzelliklerini yaşamak isteyen insanların sağlıklarını korumak için spor salonlarına ve hastaneye ihtiyaç duymasına zemin hazırlayan, hayatı pahalılaştıran mekânlar olduğunu iddia etmiştir (Bıçkılı ve Kırkan, 2022: 295). Yatay mimariyi savunan Cansever, sürdürülebilir şehirleşmenin, çevreye ve kültürel dokuya uygun mimari biçiminin yatay mimari olduğunu savunmuştur. Yatay mimarinin kentte doğru planlaması yapıldığında kent içindeki alanların daha verimli kullanılacağını, tarım arazileri ve doğal kaynakların korunabileceğini belirtmiştir. Yatay mimarinin dünyanın her yerine sığmayacağına yönelik eleştirel argümanlara cevap niteliğinde Frank Lyord Wright’ın “*Bütün dünya nüfusunu rahatlıkla arz üzerine yerleştirmek mümkündür.*” sözüyle açıklamıştır. Aydın Germen ile yaptıkları hesaplama göre Ankara civarında kuzey-güney istikametinde bir çizgi çekildiğinde ve Ege Denizi’yle bu çizgi arasında kalan dağların da ova olarak düşünüldüğü durumda, her evin kendine has beş dönüm bahçesi olması halinde bu alana tüm dünya nüfusunun sığmasının mümkün olabileceğini belirtmiştir (Ayvazoğlu, 2006: 81-82).

Cansever 20. asrın başında Almanya’da inşa edildiği gibi yan yana yapılmış standart evler yapmakla devasa apartmanlar yaparak insanları istiflemenin bir çeşit totaliterlik olduğunu iddia etmiştir. Ona göre aileyi standartlaştırma için yapıldığını düşündüğü bu durumun aynı Osmanlı dünyasında olduğu gibi evleri standartlaştırmak yerine, evlerin parçalarının standartlaştırılmasının daha insani olacağını belirtmiştir. İnsanları aynı apartman içerisine sığdırmak veya bitişik müstakil evlerin yapılması yerine aralarında küçük mesafeler ve bahçecikler olan bir yer olmasını, isteyenlerin bu bahçeye bir oda ilave edebilme imkânının olmasının daha insan odaklı olacağı fikrini savunmuştur. Eliel Rasmussen tarafından İskandinav ülkelerinde yürütülen bir konut araştırmasında, konutlarda yaşayan kişilerin ihtiyaçları doğrultusunda düzenlenmesine rağmen on yıl, on beş yıl sonra kullanılmaz hale geldiği sonucuna ulaşıldığına dikkat çekmiştir. Cansever bu nedenle sürekli değişen dünyada, kişilerin başkalarının iradesine

mahkum bir hayatta yaşamaktansa kendi iradelerine göre düzenlenmiş evin ve şehrin oluşması gerektiğinin altını çizmiştir (Ayvazoğlu, 2006: 88-91).

Cansever dikey mimarinin insan psikolojisine zarar verdiğini, trafik ve alt yapı sorunlarının arttığını, insanlar arasındaki ilişkilerin kopmasına neden olduğunu belirtmiştir. Yaşam kalitesini arttırmak, geleneksel yaşam biçimini devam ettirmek, kültürel mirası korumak, çevresel sürdürülebilirliği sağlamak için yatay mimarinin kentte yaygınlaşmasını önermiştir. Benzer şekilde Howard'ta (2019) yatay mimarinin insan psikolojisini olumlu etkilediğini, gökyüzüne yükselen yerlerde yaşayan insanların toprak ve bahçe düşüncesi ortadan kalktığı için gerçeklikten uzaklaşacağını fakat yeryüzünde bahçeli bir evde yaşayan insanların, yere yakın olduğu için daha gerçekçi olmaya başlayacağını ve insani olacağını iddia etmiştir. Cansever'in düşüncesiyle benzerlik gösteren Frank Lyoyd Wright'ta (1993: 43) dikey mimariye karşı çıkmış, doğaya zarar vermeyen, insan psikolojisini olumlu etkileyen, insanları aynı kaba koymayan yatay mimariyi savunmuştur.

Özetle yapılan bu araştırmada, yatay mimarinin yaygınlaşmasının bireysel özgürlük ve özerklik, mahremiyet, sosyal bağlar, doğayla bütünleşme, komşuluk ilişkilerini güçlendirme, mahalle kültürünü canlandırma, güvende hissetme (fiziksel, sosyal ve duygusal, evde güvenlik, deprem güvenliği vb.), fiziksel ve ruhsal sağlık gibi sosyolojik ihtiyaçları karşılayarak daha sağlıklı, dengeli ve sürdürülebilir yaşam alanları sunacağı belirtilebilir. Bu açıdan Cansever'in (1994:32) de aşağıda ifade ettiği gibi kişilerin yaşadığı ev, insanın tüm hayatını etkileyen sadece barınma ihtiyacını değil aynı zamanda sosyal, kültürel, ruhsal ihtiyaçlarını da karşılayan bir mekândır:

“... Ev, basit bir sığınak olmayıp insanın bütün hayatını kapsayan bir üründür. Evin de içinde yer aldığı şehir çevresi; çocuğun, ailenin ve yaşlıların ihtiyaçlarını karşılamak üzere tasarlanmıştır. Bununla birlikte onlar, aile hayatına ve onun pratik amaçlarına hizmet edecek yegâne araçlar değildir. Aynı zamanda, hayatın birliği içinde insani duyguların ve ifadelerin hem alıcıları hem de kaynaklarıdır da.”

Bu nedenle Cansever'in de üzerinde durduğu gibi insanın yaşamını etkileyen yaşadığı ev ve ev tasarımı önemlidir. Yaşamın tüm boyutlarını etkileyen mimari biçimleri bu açıdan özenli bir şekilde ele alınması gerekmektedir. Katılımcıların dikey mimarinin olumsuzluklarının ifade etmeleri yatay mimarinin toplum üzerindeki olumlu

etkisini gösterir nitelikte olduğu söylenebilir. Modern toplumlarda artan bireyselleşme, yalnızlaşma, sağlık problemleri, mutsuzluk vb. yatay mimarinin sağladığı özgürlük, mutluluk ile dengenin sağlanacağı belirtilebilir. Bu nedenle, yatay mimarinin gelecekteki kent planlamasında daha fazla yer bulması, kişilerin ve toplumun uzun vadeli refahına katkıda bulunacağı iddia edilebilir.

Yatay mimaride yaşamak isteyen kişilerin ifade ettikleri gibi ekonomik, sosyal vb. nedenlerden dolayı dikey mimaride yaşamaya mecbur kalmaları, modernleşmenin getirdiği mekânsal sınırlamaların bir yansıması olarak karşımıza çıkmaktadır. Sanayileşmeyle birlikte kent merkezinde oluşan nüfus yoğunluğu, yüksek arsa ve kira fiyatları, kent merkezinde ve çevresinde sınırlı alanların olması, kent sakinlerinin ekonomik olarak yeterli bir gelirlerinin olmaması da yatay mimariyi (gecekondu hariç) her insanın ulaşabilmesi zor, lüks bir mekân haline dönüşmesine sebep olmuştur. Bu durumun varlığı da kentleşmenin zorunlu kıldığı gerçeklikler ile kişilerin yaşam tercihleri arasında çatışmanın ortaya çıkmasına neden olduğu belirtilebilir. Dikey mimaride kişilerin özgürce kişisel bir alanda yaşamama durumu, doğayla iç içe olamama, mahremiyetin az olması hem bireysel hem de toplumsal sorunlara yol açtığı söylenebilir. Dikey mimaride yaşama zorunluluğu, yaşayan kişilerin yaşam kalitesini etkilediği, psikolojik ve fiziksel olarak daha sağlıklı, huzurlu ve bireysel yaşam alanı karşılamamasına yol açtığı için kişilerin bu durumdan memnun olmadığı ve yakındığı görülmüştür.

Sonuç olarak yatay mimaride yaşama isteğinin dikey mimari ile sınırlanması, hem bireysel hem de psikolojik olarak kişilerin yaşamını etkileyen toplumsal bağların niteliğini zayıflatan önemli bir sosyolojik mesele olduğu anlaşılmıştır. Bu bağlamda Keleş (2012: 149) 1940 yılından beri Türkiye’de kent planları yapılmasına rağmen kentlerin düzenli bir şekilde planlamasının tam anlamıyla gerçekleşmediğini, bu nedenle de kent planlaması anlayışının yeniden gözden geçirilmesi gerektiğini ifade etmiştir. Kentsel gelişmenin daha hızlı ilerlediği fakat kentlere verilmek istenen düzenin aynı hızda ilerlemediği hatta yetişemediğini belirtmiştir. Buna çözüm olarak da kentin bütününe bu açıdan odaklanmak yerine kentteki problemlere yönelik hızla gerçekleştirilecek uygulamalı adımlar atılmasının olumlu sonuçlar vereceğini iddia etmiştir. Bu açıdan Gregotti’nin (1972: 11) belirttiği gibi insanların istek, hayal ve düşleriyle oluşturduğu mekânlara karşılık gelen kentin, yeniden gözden geçirilip her bir insanının arzusuna yanıt verecek şekilde planlanması gerekmektedir.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Bu araştırmada yatay ve dikey mimaride gündelik hayat farklılıkları karşılaştırmalı bir şekilde analiz edilmiştir. Bu amaç doğrultusunda yürütülen araştırmanın alan çalışması, İzmir'in Evka 3, Evka 4, Limontepe ve Mavişehir mahallelerinde yapılmıştır. Ele alınan dört mahallede yaşayan toplam 381 kişi ile anket görüşmesi ve 16 kişi (8 kadın ve 8 erkek olmak üzere) ile derinlemesine görüşme gerçekleştirilmiştir. Karma yöntemle yapılan bu araştırmada, üç temel hipotez ve bu temel hipotezlerin alt hipotezleri test edilmiştir. Araştırmanın hipotezleri bağlamında ulaşılan sonuçlar yatay ve dikey mimaride gündelik hayat farklılıklarının karşılaştırılması kısmında detaylı olarak sunulmuştur.

Karşılaştırmalı analiz yapılmadan önce örnek grubunun demografik ve sosyoekonomik özellikleri şöyle özetlenebilir; araştırmaya katılan kişiler ağırlıklı olarak kadındır. Yaş grupları incelendiğinde büyük çoğunluğunun genç yetişkin (25-44 yaş) olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Örneklem grubunu oluşturan kişilerin büyük çoğunluğunun Ege Bölgesi (İzmir, Manisa, Aydın, Denizli, Muğla, Afyonkarahisar, Kütahya, Uşak) doğumlu olduğu görülmüştür. Eğitim durumlarına bakıldığında katılımcıların yarısından fazlasının üniversite mezunu olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Katılımcıların meşguliyet durumlarına bakıldığında; yoğunlaşmanın işçiler ve emekliler olduğu, ardından sırasıyla memurlar ve ev hanımları geldiği tespit edilmiştir. Araştırmaya katılan ev hanımı ve öğrenciler dışındaki kişilerin aktif çalışma hayatında yer aldığı sonucuna ulaşılmıştır. Aylık toplam gelirleri incelendiğinde katılımcıların büyük çoğunluğunun şu anki asgari ücretten yüksek aldığı tespit edilmiştir. Medeni durumlarına bakıldığında ise yaklaşık dörtte üçünün evli, diğerlerinin ise sırasıyla bekar, boşanmış ve eşi vefat etmiş (dul) olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Araştırmada 25-44 yaş genç yetişkin olan kişilerin fazla olması evli oranının fazla olmasını etkilemiştir. (Bkz. Tablo 4).

Katılımcıların aile özellikleri incelendiğinde; büyük çoğunluğunun modern çekirdek ailede yetiştiği şu anki aile türünün de modern çekirdek aile olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Bu bağlamda katılımcıların büyük çoğunluğunun kırdan-kentte göç ettiği, kadınların iş gücüne katılımının yoğun olduğu ve eğitim seviyesinin yüksek olduğu görülmüştür. Ailelerin çocuk sayıları incelendiğinde; iki çocuğu olan kişilerin sayısının fazla olduğu görülmüştür. Modern toplum yapısına uygun olarak ailelerin, bir veya iki olmak üzere az sayıda çocuk sahibi olmayı benimsedikleri tespit edilmiştir. Çocuk

bakımından aldıkları destek durumu incelendiğinde; katılımcıların çocuklarının yetişkin olduğu ve birincil olarak kendilerinin çocuk bakımını üstlendikleri sonucuna ulaşılmıştır. Örneklem grubunun büyük çoğunluğunun aile içi problem yaşamadıkları tespit edilmiştir (Bkz. Tablo 5).

Katılımcıların yaşamlarının büyük kısmını geçirdikleri yerleşim birimi İzmir ilidir. İzmir’de yaşamayı tercih etmelerinin en önemli nedeni, İzmir’de doğmuş olmalarıdır. Diğer tercih etme nedenleri ise sırasıyla; eğitim, sağlık ve sosyal imkanların fazla olması, ailevi nedenleri, evlilik, büyükşehir olmasıdır (Bkz. Tablo 6). Katılımcıların İzmir’de yaşadıkları yıl ortalaması yaklaşık olarak 30 yıldır. Bu oranın yüksek olmasının nedenleri kişilerin çoğunlukla İzmir doğumlu olması, ailelerin bu şehirde yaşaması ve bu şehirde yaşamaktan memnun olmalarıdır (Bkz. Ek: 4, Tablo 37).

Araştırmada yatay ve dikey mimariye ilişkin bulgular analiz edildiğinde örneklem formülüne göre hesaplanan yatay (müstakil ev, gecekond) ve dikey (apartman dairesi, rezidans) mimaride yaşayan kişi sayılarının birbirine yakın oranda olduğu tespit edilmiştir. Katılımcıların yaşadıkları mahallelerin dağılımı incelendiğinde; %38,8’inin (n=148) Evka 3 Mahallesi (yatay mimari), %26,9’sının (n=99) Evka 4 Mahallesi (dikey mimari), %23,4’ünün (n=89) Mavişehir Mahallesi (dikey mimari), %11,8’inin (n=45) ise Limontepe Mahallesi (yatay mimari) olduğu sonucuna ulaşılmıştır (Bkz. Tablo 7). Yaşadıkları mahalleyi tercih etme nedenlerinde özellikle mahallenin güven vermesi (ya da güvenli olması) en önemli etken olduğu görülmüştür. Daha sonra ise sırasıyla mahallenin huzurlu olması ve merkeze/okula/iş yerine yakın olması göz önüne alınarak tercih edildiği tespit edilmiştir (Bkz. Tablo 8). Mahallelerinde yaşama sürelerinin ortalama olarak 19 yıl olduğu görülmüştür (Bkz. Ek:4, Tablo 38). Katılımcıların hem yaşadıkları mahalleyi hem de yaşadıkları konutu tercih etme nedenlerinde mahalle ve konutun güvenli olmasının etkili olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Yaşadıkları konut türü incelendiğinde dikey mimari biçiminde olan apartman oranının daha çok olduğu, ardından sırasıyla müstakil ev, villa ve rezidans geldiği tespit edilmiştir. Genel toplamda ise yatay mimaride (müstakil ev, villa) yaşayan kişi sayısının dikey mimariye (apartman, rezidans) kıyasla yüksek olduğu görülmüştür. Konut türü olarak villa ve rezidansta yaşama oranları oldukça düşüktür (Bkz. Tablo 9). Bu oranın düşük olmasında rezidans ve villanın lüks olmasının etkisi olduğu tespit edilmiştir.

Katılımcıların halihazırda ikamet ettikleri binanın kat ortalamasının $6,3\pm 5,3$ kat (en düşük=1, en yüksek=30) (n=381) olduğu tespit edilirken; şu an yaşadıkları dairenin kat bilgisinin de $5,0\pm 3,6$ kat (en düşük=0, en yüksek=14) olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Katılımcıların yarısından fazlasının daha önce aynı evde yaşamadıkları görülmüştür. Daha önce dikey mimaride yaşayan kişilerin binalarının kat ortalamasının $6,5\pm 3,8$ kat (en düşük=1, en yüksek=30) olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Daha önce yaşadıkları binada kendilerinin oturduğu yerin kat ortalamasının $3,7\pm 2,6$ kat (en düşük=1, en yüksek=20) olduğu tespit edilmiştir (Bkz. Ek:4, Tablo 43). Katılımcıların yaşadığı konutun mülkiyet durumu incelendiğinde; üçte ikisinden fazlasının mülk sahibi olduğu sonucuna ulaşılmıştır (Bkz. Ek:4, Tablo 44). Şu an yaşadıkları konutta ortalama olarak $15,8\pm 12,0$ (en düşük=1, en yüksek=56) (n=379) yıldır yaşadıkları tespit edilmiştir (Bkz. Ek:4, Tablo 45). Katılımcıların şu an yaşadığı konutu (müstakil ev, villa, apartman, rezidans) tercih etme nedeni sırasıyla; güvenli olması, kişiye özel alan (müstakil ev) sunması ve uygun fiyatlı olmasıdır. (Bkz. Tablo 10). Katılımcıların yarısından fazlasının yaşadıkları konutu paylaştıkları kişilerin eşi ve çocukları olduğu görülmüştür (Bkz. Ek:4, Tablo 46).

Dini görüşlerde “İbadetleri yerine getiren Müslümanım.” diyen kişilerin oranı diğer görüşlere göre daha yüksek çıkmıştır. Kişilerin herhangi bir dini gruba bağlılığının az olduğu görülmüştür (Bkz. Tablo 11). Katılımcıların siyasi ve ideolojik görüşleri incelendiğinde; “Sosyal Demokrat” oranı diğer siyasi ve ideolojik görüşlere göre daha yüksek olduğu tespit edilmiştir. Destekledikleri siyasi partilere bakıldığında en yüksek oranın CHP olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Örneklem grubunun üçte ikisinden fazlasının herhangi bir dernek/sendika üyeliğinin olmadığı görülmüştür (Bkz. Tablo 12).

Katılımcıların sosyal ilişki durumları incelendiğinde; üçte ikisinden fazlasının arkadaşlarıyla arasının gayet iyi olduğu tespit edilmiştir. Sosyal ilişkilere yönelik elde edilen bulgular sıralandığında birinci sırada arkadaşlık ilişkileri daha sonra ise sırasıyla anne, baba ile olan ilişkilerin gayet iyi olduğu görülmüştür. Katılımcıların eşleriyle (%8,9) olan ilişkilerinin çok kötü olduğu sonucuna ulaşılmıştır (Bkz. Tablo 13).

Örneklem grubunun yaşam memnuniyetine yönelik sorulara verilen cevaplar incelendiğinde; kişilerin manevi olarak kendini iyi hissettikleri sonucu çıkmıştır. Ekonomik durum olarak memnun olmayanların oranının da yüksek olduğu görülmüştür. Örneklem grubunun algılanan psikolojik sağlıkları incelendiğinde; “kesinlikle katılıyorum” ifadesinde verilen cevaplarda en yüksek oranın kendisini güvende

hissedenler olduğu tespit edilmiştir. “İntihar girişiminde bulundum” ifadesine kesinlikle katılmayan kişi sayısının da oldukça yüksek olduğu görülmüştür. Yaşadıkları konuta yönelik bulgular incelendiğinde; katılımcıların oturduğu evde kendini huzurlu hissettiğini belirtmiştir. Sağlık durumuna yönelik sorulan sorulara verilen cevaplar incelendiğinde; “kesinlikle katılıyorum” seçeneğinde en yüksek oranın “beslenme alışkanlığımın iyi olduğunu düşünüyorum” diyenler olduğu görülmüştür. Bunun yanı sıra katılımcıların yaklaşık yarısının spor salonuna düzenli gitmediği sonucuna ulaşılmıştır (Bkz. Tablo 14). Örneklem grubunun bir hastalığının olup olmadığına bakıldığında ise; ağırlıklı olarak herhangi bir hastalığının olmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Kanseri, obezite, ruh ve sinir hastalıkları, hipertansiyon, astım, kalp vb. hastalıklara göre diyabet olan kişilerin oranının yüksek olduğu görülmüştür (Bkz. Tablo 15).

Suç algısı ve suç işleme durumuna yönelik elde edilen bulgular incelendiğinde; “Size göre suç nedir?” sorusuna en fazla “kanunlara aykırı davranma”, daha sonra ise “birinin canına kast etmek” ve “malına kast etmek” yanıtları verilmiştir. Örneklem grubunun suç işleme oranı çok düşüktür. (Bkz. Tablo 16). Suç işleyen kişilerin ise en çok trafik suçu işlediği görülmüştür (Bkz. Ek:4, Tablo 48). Kişilerin suç işleme nedenleri incelendiğinde; öfke kontrolsüzlüğü, kırmızı ışıkta geçme ve çok para kazanma arzusu olduğu anlaşılmıştır (Bkz. Ek:4, Tablo 49). Katılımcıların en büyük suç algısı incelendiğinde; birinci sırada cinayet daha sonra ise sırasıyla kadına yönelik şiddet, tecavüz suçu geldiği sonucuna ulaşılmıştır (Bkz. Tablo 16). Katılımcıların büyük çoğunluğunun yakınlarının suç işlemediği tespit edilmiştir. Yakınlarından suç işleyen kişilerin yakınlık durumuna bakıldığında ise arkadaş ve komşuları olduğu görülmüştür (Bkz. Ek: 4, Tablo 50).

Araştırmada deprem algısına yönelik bulgular incelendiğinde; örneklem grubunun tamamına yakının deprem tecrübesinin olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Deprem sonrası çok katlı binalara yönelik algılarındaki değişiklik olup olmadığı sorgulandığında ise yatay mimaride (Limontepe ve Evka 3 Mahallesi) yaşayanlarda bir değişiklik olmadığı görülür iken dikey mimaride (Evka 4 ve Mavişehir Mahallesi) yaşayan kişilerin büyük çoğunluğunun müstakil evi (yatay mimariyi) tercih etmeye başladığı sonucuna ulaşılmıştır. Örneklem grubunun üçte ikisinden fazlası, yaşadıkları konutların depreme dayanıklı olduğunu ifade etmiştir (Bkz. Tablo 17). Sonuç olarak katılımcıların

özellikle de dikey mimaride yaşayanların deprem güvenliği konusunda endişeleri olduğuna ulaşılmıştır.

Kişilerin hayalinde yaşamak istedikleri yerleşim yeri incelendiğinde; neredeyse tamamına yakını yaşamak istediği yerin yatay mimari (bahçeli müstakil ev, villa) olduğunu ifade etmiştir (Bkz. Tablo 18). Katılımcıların yatay ve dikey mimariye yönelik tanımları incelendiğinde; yatay mimarinin genellikle az katlı (bir, iki katlı, nadiren üç katlı) inşa edilen, önünde bahçesi olan veya olmayan, geniş bir alanda az sayıda hanenin yaşamasını imkân veren, kent hayatında enine yapılmış bir mimari biçimine sahip, doğayla ve toprakla iç içe olan, insanın aidiyet hissettiği, yere yakın olan, insanların geçmişle bağını devam ettiren, özlem duyulan ve genellikle insanların yaşamak istediği yerler olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Dikey mimariye yönelik yapılan tanımlar incelendiğinde ise özellikle kentleşmenin ve nüfus yoğunluğunun olduğu kentlerde artan nüfusun ihtiyaçlarını karşılamak için yapılan, sınırlı alanları verimli bir şekilde kullanmayı hedefleyen, dar alanda fazla sayıda hanenin bir arada yaşamasına imkân veren, insanların yerden daha uzak yaşamasını sağlayan, kent hayatında dikey yerleşen çok katlı yapılar olduğu belirtilmiştir. Yatay mimaride insanların doğayla iç içe olduğu ifade edilirken; dikey mimaride modern bir yaşamın göstergesi olarak doğayla bağlantının az olduğu ifade edilmiştir. Yatay mimarinin dikey mimariye göre depremde daha az riskli olduğu belirtilmiştir. Kent kültürünü daha çok yansıttığı düşünülen dikey mimaride yaşayan kişilerin yatay mimaride yaşayan kişilere göre tüketimle yoğun bir ilişki içinde olduğu gözlemlenmiştir. Katılımcıların büyük çoğunluğu yatay ve dikey mimarinin bireysel ve toplumsal etkisinin olduğunu ifade etmiştir (Bkz. Tablo 19).

Araştırmanın temel amacı doğrultusunda yukarıda yer verilen genel bilgilerin yanı sıra yatay ve dikey mimaride gündelik hayat farklılıkları karşılaştırmalı bir şekilde analiz edilmiştir. Bu amaca yönelik olarak oluşturulan üç temel hipotez ve alt hipotezler araştırma sonucunda sınanmıştır.

Birinci temel hipotez; *“Demografik ve sosyoekonomik özellikler (cinsiyet, yaş, doğum yeri, eğitim düzeyi, medeni durum, meşguliyet durumu, ekonomik durumu) yatay ve dikey mimaride gündelik hayatta farklılık gösterir”* olup yedi alt hipotezle sınanmıştır:

Demografik ve Sosyoekonomik Özellikler

Araştırmanın belirtilen amacı doğrultusunda öncelikle yatay ve dikey mimaride

yaşayan kişilerin profilleri yedi alt hipotez aracılığıyla ortaya çıkarılmıştır.

Cinsiyet: Yatay ve dikey mimaride cinsiyete göre yaşama durumu incelendiğinde; erkeklerin yatay mimaride yaşama oranları, kadınlara göre yüksektir. Fakat istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık görülmemektedir ($p=0,693$) (Bkz. Tablo 20). Bu oranın fazla çıkmasında ele alınan mahallelerde kadın oranının yüksek olması etkilidir. Bu bağlamda bireylerin cinsiyeti, kadın veya erkek olması yatay veya dikey mimari tercihinde belirleyici değildir.

Yaş: Araştırmada 18-24 yaş grubunun yatay mimaride 65-74 yaş grubunun ise dikey mimaride yaşama oranlarının daha yüksektir. Bu fark istatistiki olarak anlamlı görülmüştür ($p=0,029$) (Bkz. Tablo. 21). Dikey mimaride yaşayan kişilerin yaş ortalaması yatay mimaride yaşayan kişilere göre daha yüksektir. Nitekim istatistiksel olarak da anlamlı bir farklılık vardır ($p=0,006$). Sonuç olarak 18-24 yaş grubu daha çok yatay mimaride, 65-74 yaş genç-yaşlı grubu ise dikey mimaride yaşamaktadır. Araştırmada farklı kuşaklardan (Sessiz Kuşak, Büyük Bebek Patlaması, X, Y, Z kuşağı) kişiler yer almaktadır. Z kuşağından olan kişiler yatay mimaride; Bebek Patlaması Kuşağından olanlar ise dikey mimaride daha çok yaşamaktadır. 18-24 yaş grubunun yatay mimaride daha çok yaşamasının nedeni; bu yaş grubunun aileye hem ekonomik hem de sosyal anlamda bağlılığın devam etmesidir. 65-74 yaş grubunun oranının dikey mimaride yüksek olması ise ele alınan mahallelerin yaş dağılımının etkisinden kaynaklanmaktadır. Bunun yanı sıra Türkiye’de doğurganlık ve ölüm hızlarındaki azalmayla birlikte yaşlı kişilerin toplam nüfus içindeki payının yüksek olmasının da bu oranda etkili olduğu düşünülmektedir. Yaşlı kişilerin dikey mimaride daha fazla yaşamalarının bir diğer nedeninin ise ekonomik statülerinin zayıf olması ile açıklanabilir. Nitekim yatay mimaride yaşayan kişilerin dikey mimariye kıyasla gelir düzeyleri daha yüksektir. Yapılan bu araştırmada yaşlı kişilerin sosyal etkileşimin gerçekleştiği alanların sınırlı sayıda olduğu gözlemlenmiştir. Yaşam ortamlarında yeşil alanların olmasının komşularla iletişimi arttırdığı sonucuna ulaşılmıştır. Yaşlı kişiler, *yaşadıklarını hissettikleri* yatay mimaride kendilerini daha güvende ve rahat hissetmekte bu nedenle de yatay mimaride yaşamak istemektedir.

Doğum yerleri: Katılımcıların yatay mimari biçiminde yaşayıp Akdeniz ve Karadeniz bölgelerinde doğmuş olanların oranı, diğer bölgelerde doğmuş olanlara göre daha yüksekken; dikey mimari biçiminde yaşayıp yurt dışı ve Marmara bölgelerinde doğmuş olanların oranının diğer bölgelerde doğmuş olanlara göre daha yüksektir. Bu

oranlarda istatistiksel olarak da anlamlı bir farklılık bulunmaktadır ($p=0,016$) (Bkz. Tablo 22). Katılımcıların büyük çoğunluğu Ege Bölgesi doğumludur. Yatay mimaride yaşayan kişilerin Akdeniz ve Karadeniz bölgelerinde doğmuş olmalarının doğa ile iç içe olan yatay mimari tercihinde etkilidir. Ayrıca Karadeniz bölgesinde doğmuş olan kişilerin işveren olması dolayısı ile de ekonomik olarak yüksek gelire sahip olmaları yatay mimari tercihlerinde (Evka 3 Mahallesi) etkilidir. Marmara Bölgesinde ve yurtdışında doğmuş olanların kentsel ve yoğun bölgelerde yaşamış olmalarının dikey mimariyi tercih etmelerinde etkilidir. Yapılan derinlemesine görüşmelerde yatay mimaride yaşayan kişilerin yaşadığı konutların çevresi ile kurduğu duygusal bağın; yani *yere bağlılığın* olduğu ve mekân seçiminde çocukluk evinin, bölgesel kökenlerinin etkili olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Araştırmada İzmir doğumlu olup dikey mimaride yaşayanların oranı diğer iller ve yurt dışında doğmuş olup dikey mimaride yaşayanlara göre yüksektir. Fakat bu oranlarda istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık yoktur ($p=0,607$) (Bkz. Tablo 23). İzmir doğumlu olanların dikey mimariyi tercih etmelerinde İzmir'in nüfus yoğunluğunun fazla olmasının; nüfus artışına bağlı olarak konut talebinin yüksek olmasının, dikey mimarinin şehir merkezine, iş yerine, okula, toplu taşıma araçlarının geçtiği duraklara yakın olmasının ve yatay mimarinin dikey mimariye göre pahalı olmasının etkisi vardır.

Eğitim düzeyi: Katılımcıların kültürel sermayeleri olan eğitim düzeyleri incelendiğinde; yatay ve dikey mimaride yaşama oranları bakımından istatistiksel olarak anlamlı bir farklılaşma görülmemiştir ($p=0,209$) (Bkz. Tablo. 20). Bu oranın anlamlı olmamasının nedeni örneklem grubunun büyük çoğunluğunun üniversite mezunu olmasıdır (Bkz. Tablo.4). Derinlemesine görüşmeye katılan kişilerin de eğitim seviyeleri yüksektir. Eğitim yatay ve dikey mimaride yaşamada etkili olmamasına rağmen yaşam standartları anlamında diğer sosyal koşulları (aile, meslek, sosyo-ekonomik statü, evlilik vb.) etkilemektedir. Araştırmada kültürel sermaye olan eğitimin daha sonra meslek kazanımı, sosyal ağların gelişimi, itibar ve güven kazanma ile birlikte maddi kazanca yani ekonomik sermayeye dönüştüğü gözlemlenmiştir.

Medeni durumu: Katılımcılardan bekâr olanların yatay mimaride yaşama oranı, diğer medeni durumlara göre yüksektir. Bu oran istatistiksel olarak da anlamlı bir farklılık göstermektedir ($p=0,008$) (Bkz. Tablo 20). Bu oranın anlamlı olmasında ele alınan mahallelerin, medeni durumun dağılımı açısından birbirinden farklı olmasının etkisi olmuştur. Mahallelerin 2023 yılı toplam nüfusa göre boşanma oranları

incelendiğinde; dikey mimari olan Mavişehir ve Evka 4 mahallelerinde boşanma oranlarının (Mavişehir Mahallesi'nde %8,7, Evka 4 Mahallesi'nde %8,3, Evka 3 Mahallesi'nde %6,17, Limontepe Mahallesi'nde de %4,9) yatay mimari olan diğer mahallelere kıyasla yüksek olduğu görülmektedir.

Meşguliyet durumu: Örneklem grubunun meşguliyet durumu (mesleği, çalıştığı iş durumu) incelendiğinde; işverenlerin yatay mimaride yaşama oranı, diğer meşguliyet durumuna göre yüksek olup istatistiksel olarak da anlamlı bir farklılık vardır ($p=0,008$) (Bkz. Tablo. 20). Yatay mimaride yaşayan kişilerin (fabrika, okul, hastane vb. iş yeri sahipleri) ekonomik sermayeleri yüksektir. Fakat yatay mimari olarak ele alınan ve gecekondulu mahallesi olan Limontepe'de bu durumun aksine kişilerin ekonomik seviyeleri düşüktür.

Ekonomik durum (Aylık gelir): Yatay mimaride yaşayan kişilerin aylık toplam gelir ortalaması, dikey mimaride ikamet eden kişilere göre yüksektir. Bu yüksek gelir düzeylerinde istatistiksel olarak da anlamlı bir farklılık vardır ($p=0,048$) (Bkz. Tablo. 24). Yapılan bu araştırmada gelir düzeyi yüksek olan kişilerin konut türü olarak müstakil evi, villayı, lüks apartmanı veya rezidansta yaşadığı düşük gelir düzeyinde olan kişilerin ise yatay mimari biçiminde olan gecekondulu tipi evlerde ve düşük fiyatlı apartman dairelerinde yaşadığı görülmektedir.

Gecekondulu mahallesi olan Limontepe'de yaşayan kişilerin alt gelir grubunda olup zor yaşam koşullarına sahiptirler. Evka 3 Mahallesi'nde (yatay mimari) müstakil evlerde, Mavişehir ve Evka 4 Mahallesi'nde (dikey mimari) apartmanlarda yaşayan kişiler ise orta ve üst gelire sahip olup yaşadıkları mekânlar aracılığıyla ekonomik refah düzeylerini göstermektedir. Gelir düzeyindeki eşitsizliğin ve refah düzeyindeki farklılaşmanın mekânsal ayrışmaya neden olduğu görülmektedir. Bu çalışmada da görüldüğü üzere; ailelerin konut, eğitim, sağlık, serbest zaman ve yaşam tarzını belirleyen gelir düzeyi, yaşamlarından memnun olmalarını etkileyen önemli bir unsurdur. Marx'ın (2011) da vurguladığı gibi alt yapının (ekonomik durumun) üst yapıyı etkilediği sonucu araştırmamızda da görülmüştür. Yapılan saha araştırmasında yaşayan kişilerin ekonomik durumunu gösteren konutlar; sadece barınma ihtiyacını karşılamadığı aynı zamanda alınıp satılan, yaşayan kişilerin sosyal statüsünü yansıtan ve tüketilen bir metadır. Aylık gelir düzeyi yüksek olan kişilerin yaşadıkları lüks konutlardan memnun olduğu, özellikle de müstakil evlerde (yatay mimari) yaşayan

kişilerin dikey mimaride yaşayanlara kıyasla yaşamlarından memnun oldukları sonucuna ulaşılmıştır.

İkinci temel hipotez; “Kentsel mekânların yatay ve dikey mimari özellikleri kişileri etkiler.” olup “Yatay ve dikey mimarinin tercih edilmesinde mekânın özellikleri etkilidir.” alt hipoteziyle sınanmıştır:

Yatay ve Dikey Mimariyi Tercih Nedenleri

Yatay mimaride yaşamayı tercih edip hayatının önemli bir kısmını il merkezinde geçirenlerin oranı ile dikey mimaride yaşamayı tercih edip hayatının önemli bir kısmını ilçe, kasaba, köyde geçirenlerin oranı diğer yaşam bölgelerine göre yüksek bulunmuştur. Bu yüksek oranlar karşılaştırıldığında ise istatistiksel olarak anlamlı bir fark olduğu görülmüştür ($p=0,000$). Yatay mimaride yaşamayı tercih edip daha önce oturduğu ev aynı ev olanların oranı, daha önce oturduğu ev aynı ev olmayanlara göre yüksek olduğu saptanmıştır. Bu yüksek oran karşılaştırıldığında ise istatistiksel olarak anlamlı bir fark olduğu bulunmuştur ($p=0,000$). Yatay mimaride ve İzmir’de yaşamayı tercih etme nedenleri arasında ailevi sebepler ve evlilik diğer tercih nedenlerine göre yüksek bulunurken; dikey mimari yapıda ve İzmir’de yaşamayı tercih etme nedeni olarak sağlık imkânları diğer tercih nedenlerine göre daha yüksektir. Bu yüksek oranlar karşılaştırıldığında ise istatistiksel olarak anlamlı bir fark olduğu tespit edilmiştir ($p=0,010$). Yatay mimaride yaşamayı tercih edip bu mahalleyi tercih etme nedeni gecekonduda ve uygun fiyatlı olması diyenlerin oranı diğer tercih nedenlerine göre daha yüksektir. Bu yüksek oranlar karşılaştırıldığında ise istatistiksel olarak anlamlı bir fark olduğu görülmüştür ($p=0,000$). Yatay mimaride yaşamayı tercih edenler arasında en yüksek oran “özel alan sunması (müstakil ev)” nedeniyle tercih edenlerdir. Bu farkın istatistiksel olarak anlamlı olduğu tespit edilmiştir ($p=0,000$). Diğer mekân özellikleri ve tercih nedenleri ile mimari yapılarda yaşam durumları karşılaştırıldığında ise istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık olmadığı saptanmıştır ($p>0,05$) (Bkz. Tablo 25).

İzmir’e göç eden sosyoekonomik durumu düşük olan bazı kişilerin önce gecekonduda daha sonra ise apartman dairelerinde yaşamaya başladıkları anlaşılmıştır. Ekonomik koşulları zamanla artan kişilerin ise lüks apartman dairelerinden müstakil eve ya da villada yaşamaya başlamıştır. Dikey mimaride yaşayan kişilerden kiracı olanların sürekli bir konut değişikliği yaptığı görülmüştür. Yatay mimaride yaşayan kişilerin dikey mimaride yaşayan kişilere göre yere bağlılıklarının fazla olduğu ifade edilebilir.

Örneklem grubunun dikey mimariyi tercih etmesinin en önemli nedeni güvenlik ihtiyacıdır. Yatay mimaride yaşayan kişilerin dikey mimaride yaşayan kişilere kıyasla kendilerini özgür ve rahat hissettikleri için daha mutlu oldukları sonucuna ulaşılmıştır. Doğayla iç içe yaşama imkanı sunan yatay mimaride yaşayan kişilerin istedikleri şekilde davrandıkları bu nedenle de mekâna müdahale edebilirken dikey mimaride yaşayan kişiler dış etmenler tarafından (apartman kuralları, komşular vb.) kontrol altındadır. Mahremiyeti korumanın yatay mimaride daha mümkün olduğu bu nedenle de tercih edildiği görülmektedir. Dikey mimaride yaşayan kişilerde izole edilmişlik hali olduğu için kendilerini yalnız hissettikleri, fakat izole bir yaşam sürmelerine rağmen İzmir’de kentsel korku kültürü az olduğu için dışa dönük bir sosyokültürel profile sahip oldukları gözlemlenmiştir. Toplumda yüksek bir statüye sahip olan kişiler mekânı hem fiziksel hem de kültürel olarak tüketmektedir. Bu nedenle özellikle dikey mimari olan sitelerin tercih edilmesinde güvenlik kadar seçkinliğin de önemli olduğu görülmüştür.

Yapılan bu araştırmada yatay ve dikey mimari tercih etme nedenleri, benzer ekonomik sermayeye sahip olan kişilerin bir arada yaşama isteğinden de kaynaklandığı söylenebilir. Kişilerin yüksek konforlu kapalı sitelerde ve rezidansları; kişisel hizmetlerin sunulduğu (spor salonu vb.), yüksek güvenlik önlemlerinin olduğu, konforlu bir yaşam sürmek istedikleri, kentin stresinden uzaklaştıkları ve gözden uzak bir yerde yaşamak istedikleri için tercih ettiği görülmüştür. Yatay mimari biçimine sahip gecekondulu mahallesinde yaşayan bazı kişiler rezidans ve apartman yaşamındaki gibi yapay konforlara ve yüzeysel ilişkilere özenmedikleri, insani değerlerin devam ettiğini belirttikleri mahallelerinde (Limontepe Mahallesi) mutlu oldukları, buradaki samimiliği ve sıcaklığı lüks konutlarda bulamayacaklarını ifade etmiştir. Kişilerin dikey mimariyi tercih etmede güvenlikten sonra gelen en önemli neden, uygun fiyatlı olmasıdır. Araştırmada müstakil evde oturma sınıfı bir gösterge olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Genel olarak kişiler yaşam tarzına ve ihtiyaçlarına göre en uygun konutu tercih etmektedirler.

Dikey mimaride yaşayan kişilerin İzmir’de toplam yaşama süresi ortalamasının yatay mimaride yaşayan kişilere göre daha yüksektir. Yatay mimaride yaşayan kişilerin bulundukları mahallede toplam yaşama süresi ortalaması ise dikey mimaride yaşayan kişilere göre daha yüksektir. Nitekim bu durumda yatay mimaride yaşayan kişilerin çoğunlukla konut sahibi olmalarının etkisi olduğu düşünülmektedir. Yatay mimaride yaşayan kişilerin bulundukları müstakil ev veya apartmanda oturma süresi ortalaması

dikey mimaride yaşayan kişilere göre yüksektir. Bu ortalamada istatistiksel olarak da anlamlı bir farklılık vardır ($p=0,000$). Dikey mimaride yaşayan kişilerin bulundukları binanın kat ortalamasının ve kendi yaşadıkları dairenin kat ortalamasının, yatay mimaride yaşayan kişilere göre yüksek olduğu sonucuna ulaşılmıştır (Bkz. Tablo 26).

Üçüncü temel hipotez; “*Yatay ve dikey mimaride yaşayan kişilerin gündelik hayatları farklılık gösterir.*” olup on alt hipotez aracılığıyla derinlemesine analizi yapılmıştır:

Yatay ve Dikey Mimaride Farklı Yaşamlar

Yatay ve Dikey Mimaride Aile: Modern çekirdek ailede yetişen, şu anda da modern çekirdek ailede yaşayan ve evde aile içi problem yaşamayan kişilerin, yatay mimaride yaşama oranları daha yüksek olmakla birlikte, bu oranlarda istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık görülmemiştir ($p>0,05$). Çocuk sahibi olmayanların yatay mimaride yaşama oranı, çocuk sahibi olanlara göre yüksek olup istatistiksel olarak da anlamlı bir farklılık göstermektedir ($p=0,003$). Modern çekirdek ailede yetişen, şu anda da modern çekirdek ailede yaşayan, evde aile içi problem yaşamayanlarda yatay mimaride yaşama oranları daha yüksek bulunmakla birlikte bu oranlarda istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık görülmemiştir ($p>0,05$). Çocuk sahibi olmayanların yatay mimaride yaşama oranı, çocuk sahibi olanlara göre yüksek olmakla birlikte istatistiksel olarak da anlamlı bir farklılaşma görülmemektedir ($p=0,003$) (Bkz. Tablo 27). Yatay mimaride yaşayan katılımcıların büyük çoğunluğu çekirdek aileye sahiptir. Bu araştırmada gecekondu mahallesi olan Limontepe’de geniş aileye sahip kişilerin olduğu gözlemlenmiştir. Araştırmada eğitimi ve gelir düzeyi yüksek olan kişilerin *gönüllü çocuksuz* olduğu dikkat çekmiştir. Aile içi problemin yatay mimariye kıyasla dikey mimaride fazla olduğu fark edilmiştir. Dikey mimaride aile içi problemlerin daha fazla olmasının nedenleri; dairelerin küçük olması ve kişilerin sıkılması, mahremiyet azlığı, komşuların birbirine yakın ve bu nedenle de *apartman baskısının* olmasının etkili olduğu iddia edilebilir. Dikey mimaride yaşayan kişiler yatay mimaride yaşayanlara göre başka insanlarla daha fazla etkileşim kurdukları için *sosyal yorgunluk* yaşamaktadır. Bu nedenle de aile içi problemlerin arttığı ve mutsuz oldukları söylenebilir. Mekânın mimari biçiminin aile dinamiklerini dolaylı olarak etkilediği ifade edilebilir.

Yatay ve Dikey Mimaride Çocuk Olmak: Çocukluğun geçtiği evin mimari yapısı kişilerin yaşamında önemli bir yere sahiptir. Anıların ve hatıraların kapalı kutudaki

yerleşkesi olarak görülen çocukluk döneminde yatay mimaride yaşayan kişiler kalıcı anılar biriktirdiğini, geçmişe özlem duyduğunu ve anılarını hatırlayıp dile getirdiklerini ifade etmiştir. Çocukluk döneminde dikey mimaride yaşayan kişiler ise mekâna dair pek anı biriktirmediklerini, biriktirmiş olsa bile bunları az hatırladıklarını ifade etmiştir. Yatay mimaride çocukluğunu geçiren kişiler evlerinde, evinin bahçesinde, mahallenin sokağında rahatlıkla oyun oynadıklarını ifade etmiştir. Dikey mimaride çocukluğunu geçiren kişilerin ise genellikle apartmanda bulunan bahçede veya mahalledeki bir parkta sınırlı bir şekilde oyun oynadıklarını ifade etmişlerdir. Yatay mimaride çocuk yetiştiren ve çocukluk yaşayan ebeveynlerin mutlu olduğu gözlemlenirken; dikey mimaride çocukluk yaşamış ve çocuk yetiştiren kişilerin durumlarından pek memnun olmadığı ifade edilebilir. Açık alanlarda çocukluk yaşayan kişilerin çocukluğunu daha çok hatırladığı, özellikle de oyun alanı olarak bahçede çocukluk geçirenlerin bahçeyi unutmadığı ifade edilebilir. Yatay mimaride yaşayan ebeveynler, sokakta veya bahçede görüş açısında oynayan çocukları gözleyebilirken dikey mimaride yaşayan ebeveynler için bu durum pek mümkün değildir. Haliyle *dikkatli gözetim* altında olmayan çocukların ailelerine bağımlı hale geldikleri gözlemlenmiştir. Dikey mimaride çocuk yetiştiren ebeveynlerin çocukları için daha endişeli oldukları bu nedenle de takıntılı, gergin oldukları söylenebilir. Bu tutumunda çocukların korkak ve güvensiz olmalarına neden olduğu gözlemlenmiştir. Bu bağlamda yatay mimarinin daha çok *çocuk dostu* bir mekân olduğu, fiziksel sağlık ve kişisel gelişimlerine olumlu katkılar sağladığı iddia edilebilir.

Yatay ve Dikey Mimaride Dünya Görüşleri: Araştırmada “İbadetlerini yerine getiren Müslüman'ım” diyen katılımcıların yatay mimaride yaşama oranı, diğer dini görüş belirtenlere göre daha yüksek olmakla birlikte bu oranda istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunmamıştır ($p>0,05$). Destekledikleri siyasi partilere göre yatay ve dikey mimaride yaşama oranları karşılaştırıldığında ise istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık olduğu görülmemiştir ($p=0,051$). Herhangi bir dini gruba bağlı olduğunu belirtenler, kendini İslamcı olarak tanımlayan, parti üyeliği bulunmayan ve sendika/dernek üyeliği olmayan kişilerin yatay mimari yapılarda yaşama oranları diğer gruplara göre yüksek olup istatistiksel olarak da anlamlı bir farklılık vardır ($p<0,05$) (Bkz. Tablo 28). Katılımcıların dini ve siyasi görüşlerini yönelik sorulardan rahatsız oldukları ve cevap vermek istemedikleri anlaşılmıştır. Yapılan derinlemesine görüşmelerde, yatay mimaride yaşayan kişiler dikey mimaride yaşayan kişilere göre

ibadetlerini daha çok yerine getirdiği fark edilmiştir. Dikey mimaride yaşayan kişilerin ise yatay mimaride yaşayanlara göre dini tercihleri farklılaşması dikkat çekmiştir. Dikey mimaride topraktan ve doğadan uzaklaşma, toplumsal mesafenin daha çok olması gibi nedenler hızlı yaşam temposunda olan kişilerin dini görüşlerin değişmesine ve inançlarının zayıflamasına neden olduğu iddia edilebilir. Yatay mimaride yaşayan kişilerin kent merkezinden uzak ve daha çok özel alana sahip olmaları, sosyal ilişkilerinin dikey mimariye kıyasla iyi olmalarının da geleneksel ve muhafazakâr değerleri daha çok benimsemelerine ve korumalarına etki ettiği ifade edilebilir. Yatay mimaride yaşayan kişilerin dikey mimaride yaşayan kişilere göre herhangi bir dini gruba aidiyetleri daha yüksek olduğu iddia edilebilir. Burada yatay mimaride yaşayan kişilerin doğayla iç içe olmasının, toprakla temas kurma imkânı elde etmesinin, bir araya gelmeye imkan verecek geniş bir alanlara sahip olmasının ve mahremiyetin mekânda fazla olmasının etkili olduğu ifade edilebilir.

Kişilerin siyasi partileri incelendiğinde ise yatay mimaride yaşayan kişilerin daha çok Ak Parti, MHP, HDP'ye oy verdikleri görülürken; dikey mimaride yaşayan kişilerin ise CHP ve TİP'e oy verdikleri anlaşılmıştır. Dikey mimaride yaşayan kişilerin ise farklı insanlarla iç içe yaşamalarından dolayı siyasi görüşlerinde farklılık olduğu söylenebilir. İdeolojik görüşleri incelendiğinde; Ak Parti'yi ve MHP'yi destekleyen kişiler kendilerini İslamcı, muhafazakâr ve milliyetçi olarak tanımlarken; CHP'yi, TİP'i, Yeşil Sol Partisi'ni destekleyen kişiler ise kendilerini sosyal-demokrat olarak tanımlamaktadır. HDP'yi desteklediğini belirten kişiler kendilerini sosyalist-komünist; Saadet Partisini destekleyen kişiler ise kendilerini İslamcı olarak tanımlamaktadır. Zafer Partisini, Vatan partisini destekleyenler ise ideolojik görüşünü milliyetçi olarak tanımlamaktadır. Kişilerin kendilerini siyasi olarak tanımlama biçimleri ile parti söylemlerinin uyduğu ifade edilebilir. Yatay mimaride yaşayan kişiler dikey mimariye kıyasla daha az parti, sendika ve dernek üyeliğine eğilim göstermektedir. Sonuç olarak bu araştırmada yatay ve dikey mimaride yaşamanın dünya görüşlerini dolaylı olarak etkilediği iddia edilebilir. Ayrıca kişilerin dini, siyasi ve ideolojik görüşünün yetiştigi aileye, yaşadığı çevreye, psikolojik durumuna, kendi yaşam hikayesine, eğitimine, ekonomik durumuna, toplumsal süreçlere ve değişimlere göre farklılık gösterdiği görülmektedir.

Yatay ve Dikey Mimaride Sosyal İlişkiler: Araştırmada yatay mimaride yaşayan kişilerin eşiyle, çocuğuyla, arkadaşıyla, sevgilisiyle ilişki durumunun diğer ilişki

(annesiyle, babasıyla, kardeşleriyle, komşularıyla) durumlarına göre daha yüksek olmakla birlikte bu oranlarda istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık yoktur ($p>0,05$). Babasıyla, annesiyle, kardeşleri, komşusuyla ilişki durumu gayet iyi olan kişilerin yatay mimaride yaşama oranı daha yüksektir. Bu yüksek oranlarda istatistiksel olarak anlamlı bir farklılaşma görülmüştür ($p<0,05$) (Bkz. Tablo 29). Yatay mimaride yaşayan kişilerin komşuluk ilişkilerinin dikey mimariye kıyasla güçlü olduğu ifade edilebilir. Yatayın yatayı olarak tanımladığımız gecekondü mahallesi olan Limontepe’de diğer yatay mimari olan Evka 3 Mahallesi’ne göre komşuluk ilişkilerinin “çat kapı” yani samimi olduğu söylenebilir. Çat kapı sıcak ve samimi ilişkilerin olduğu yatay mimariden dikey mimariye doğru sosyal ilişkilerin azaldığı, “yüz göz olmayan” ve “merhaba merhaba” olarak belirttiğimiz komşuluk ilişkilerinin hâkim olduğu görülmüştür. Komşuluk ilişkilerinin bu açıdan önce yatay mimari olan Limontepe (yatayın yatayı) ardından diğer yatay mimari olan Evka 3 mahallesi (yatayın dikeyi) gelmektedir. Daha sonra ise komşuluk ilişkilerinin kısmen daha iyi olduğu Evka 4 Mahallesi (dikeyin yatayı) ve en son Mavişehir Mahallesi (dikeyin dikeyi) gelmektedir. Bu araştırmada komşuluk ilişkilerinin mimari biçime göre farklılık göstermesi araştırmacıya ve araştırmaya da yansımıştır. Komşuluk ilişkilerinin iyi olduğu Limontepe ve Evka 3 Mahallesinde araştırmanın daha hızlı ve kolay bir şekilde yapıldığı görülürken; özellikle dikey mimari olan Mavişehir Mahallesinde araştırmaya gönüllü katılmak isteyen kişilerin bulunmasında zorluk yaşanmıştır.

Yatay mimaride ev ve bahçenin birbirine yakınlığının (özellikle de Limontepe Mahallesi’nde) sosyolojik olarak birbirine yardım etme ve dayanışmadan kaynaklı olan komşuluk değerinin artmasına olumlu etki ettiği söylenebilir. Bu bağlamda dikey mimariye kıyasla yatay mimaride toplumsal değerlerin (misafirperverlik, yardımlaşma, Aşure günü vb.) devam ettiği, akrabalık, hemşerilik ilişkilerinin dikey mimariye kıyasla daha fazla olduğu bu nedenle “*duygusal birliğin*” ve sosyal bağlılığın daha fazla olduğu ifade edilebilir. Diğer yandan özellikle ekonomik statüsü yüksek olan kişilerin yaşadığı yatay mimari olan Evka 3 mahallesinde bazı kişilerin tercihen apartmandaki gibi komşularına karşı soğuk ve mesafeli oldukları görülmüştür. Bu durumun dikey mimaride daha fazla olduğu, kat sayısı arttıkça insanların umursamazlık tavrının arttığı, bireyselleştikleri, duygularının yerine akıllarıyla hareket etmeye başladığı özellikle dikey mimari olan Mavişehir Mahallesi’nde gözlemlenmiştir. Dikey mimaride yaşayan

kişilerin kendilerini özgür kılmak için diğer kişilere karşı soğuk, uzak ve bezgin durarak bir kalkan yaptıkları fark edilmiştir.

Komşuluk ilişkilerinin daha iyi olduğu yatay mimaride dikey mimariye kıyasla çocukların güven içinde rahatlıkla oynadıkları ifade edilebilir. Yatay mimaride kişilerin dikey mimariye göre birbirlerine daha çok aşına oldukları, dikey mimaride ise kat sayısı arttıkça kişilerin daha çok yabancılaştığı bu nedenle de kişilerin birbirlerine güven duygusunun azaldığı görülmüştür. Ayrıca dikey mimaride insanların sürekli bir göç halinde olmaları, yani kiracı olmalarının da komşuluk ilişkilerinin kurulmasını zorlaştırdığı ve insanların çekimser davranmasına neden olduğu görülmüştür. Bu durumların kişilerin birlikte vakit geçirerek birbirlerine güven duymasını engelleyip iletişim kopukluğuna neden olduğu ifade edilebilir. Dikey mimari olan Evka 4 Mahallesi'nde diğer kat sayısı yüksek olan Mavişehir Mahallesi'ne göre kişiler az da olsa komşuluk ilişkileri kurmakta sosyo mekânsal bir alan olarak kamelyalarda bir araya gelip sohbet etmektedir. Günümüzde mahalle komşuluğunun yerini site veya apartman komşuluğu almaya başlamış olup bu araştırmada da komşuluk ilişkilerinin mekâna göre değişip, dönüştüğü gözlemlenmiştir. Eskiden misafir odalarında ağırlanan misafirler günümüzde kafelerde ağırlandırmaktadır. Fiziksel yakınlığın olduğu dikey mimaride sosyal yakınlık ve toplumsal dayanışma azalmaktadır. Bunun aksine yatay mimaride özellikle komşuluk ilişkilerin iyi olduğu mahallelerde (Limontepe ve Evka 3 Mahallesinde) yere bağlılık fazla olup aidiyet hissi yüksektir. Komşuluk ilişkileri iyi olan bu mahallelerde kişiler daha sağlıklı, mutlu, stressiz, hoşgörülü, hayattan zevk almakta ve tahammülleri daha fazladır. Sonuç olarak mekânın fiziksel özelliği toplumsallaşma sürecine etki ettiği iddia edilebilir.

Yatay ve Dikey Mimaride Yaşam Memnuniyeti: Araştırmaya katılan yatay mimarideki kişilerin eğitim seviyesinden ve çalıştığı işten memnun olmadığı görülürken; ekonomik durumundan ve yaşam standardından memnun olduğu görülmüştür. Bu oranlarda dikey mimariye kıyasla anlamlı bir fark olduğu görülmüştür ($p<0,05$) (Bkz. Tablo 30). İşveren kişilerin fazla olduğu yatay mimari olan Evka 3 Mahallesi'nde ve işçi kesimin daha çok olduğu Limontepe Mahallesi'nde okur-yazar, ilköğretim, ortaokul mezunu kişilere rastlanmıştır. Yatay mimaride kadın katılımcıların dikey mimaride yaşayan kadın katılımcılara kıyasla eğitim seviyeleri daha düşüktür. Meşguliyet durumlarından ve çalıştığı işten memnun olmayan kişiler de yatay mimaride özellikle Limontepe Mahallesi'nde daha fazladır. Sosyoekonomik statüsü yüksek olan

Evka 3 ve Mavişehir Mahallerinde yaşayan kişiler ekonomik durumundan memnundur. Yatay mimaride yaşayan gelir düzeyi yüksek olan kişiler de yaşam standartından memnundur. Manevi olarak kendimi iyi hissediyorum diyenlerin oranı mekâna göre farklılık göstermemektedir. Araştırmada intihar teşebbüsünde bulunan kişilerin az olduğu, kendilerini manevi olarak iyi hissettikleri için intihar girişiminde bulunmadıkları görülmüştür.

Yatay ve Dikey Mimaride Algılanan Psikolojik Sağlık: Araştırmada kendini mutlu ve güvende hisseden kişilerin yatay mimaride daha çok olduğu, kendini kaygılı, depresyonda hisseden kişilerin dikey mimaride daha çok yaşadığı ifade edilebilir. Depresyon ilacı kullanmayan ve psikolojik desteğe ihtiyacı olmayan kişilerin oranı yatay mimaride daha yüksektir. Bu bağlamda yatay ve dikey mimaride algılanan psikolojik sağlıkta anlamlı bir farklılaşma vardır. Oturduğu evde kendini huzurlu ve özgür hisseden, oturduğu müstakil ev/apartmanda kendini hapsolmuş, yokmuş olarak hissetmeyen kişilerin yatay mimari yapılarda yaşama oranları, diğer memnuniyet düzeylerine göre daha yüksek olup istatistiksel olarak da anlamlı bir farklılık vardır. ($p<0,05$). Diğer mevcut konum (oturduğum müstakil ev/apartmanda komşularımın beni gözetlediğini düşünüyorum) ve psikolojik durumlardan (intihar etme teşebbüsünde bulundum) memnuniyet düzeyleri ise mimari yapılara göre istatistiksel olarak anlamlı farklılık göstermemektedir ($p>0,05$) (Bkz. Tablo 30).

Sonuç olarak yatay mimaride yaşayan kişilerin dikey mimaride yaşayanlara göre psikolojik olarak kendilerini iyi hissettikleri ifade edilebilir. Yapılan bu araştırmada doğa ile iç içe olan, toprakla temasın olduğu yatay mimarinin insanlara sakinlik verdiği, huzurlu ve mutlu hissettirdiği söylenebilir. Yatay mimaride yaşayan kişilerin ruh sağlığında iyileşme, uyumluluk, öz saygı, öz disiplin, sosyal bağlılık, kendini ifade etme ve ilişkilendirme daha fazla olup empati düzeyleri daha yüksek olduğu iddia edilebilir. Dikey mimaride ise doğadan ve insandan zihinsel olarak uzaklaşan kişilerin yalnızlaştığı, içlerine kapandığı, mutlu olmadıkları, soğukkanlı oldukları ve empati düzeylerinin düşük olduğu ifade edilebilir. Bu bağlamda dikey mimaride yaşayanların psikolojik olarak kendilerini iyi hissetmediği söylenebilir. Algılanan psikolojik sağlığı iyi olan yatay mimaride yaşayan kişilerin yaşam memnuniyeti daha yüksek olup bu nedenle de iç huzura sahip oldukları belirtilebilir. Bu araştırmada kişilerin algılanan psikolojik sağlığında ailenin, çevrenin, ekonomik durumun, sosyal ve kültürel etmenler kadar yaşadıkları mekânın biçiminin de etkisi vardır. Kırdaki gibi yaşam tarzını kısmen

de olsa devam ettiren yatay mimaride yaşayan kişilerin daha fazla yardımlaştıkları görülürken; kentlilik bilincinin daha fazla olduğu dikey mimaride kentsel uyaran yüklemesi daha fazla alan kişilerin bununla baş edebilmek için içe kapandıkları ve yardım etmeyi azalttıkları görülmektedir. Dikey mimaride yardımlaşmanın az olması, sosyal ilişkilerin zayıf olması ve mekânın biçimi de insanların psikolojik desteğe olan ihtiyacını artırmaktadır. Dikey mimarinin çocuklar için uygun ve elverişli olmaması ebeveynleri psikolojik olarak etkilemektedir. Sonuç olarak beden sağlığımız kadar önemli olan ruhsal sağlığımız da gündelik hayatımızı şekillendirmede önemli bir rol oynamaktadır.

Yatay ve Dikey Mimaride Fiziksel Sağlık: Katılımcıların sağlık durumu incelendiğinde ise doğal beslendiğini, beslenme alışkanlığının iyi olduğunu ve spor salonuna düzenli gittiğini ifade eden kişilerin yatay mimaride dikey mimariye kıyasla yüksek olup istatistiksel olarak da anlamlı bir farklılık görülmektedir ($p<0,05$). Spor salonuna gitmeye özen gösterme ve herhangi bir hastalık olup olmadığına yönelik sağlık durumunu gösteren durumlar ise mimari biçimlerine göre istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık göstermemektedir. ($p>0,05$) (Bkz. Tablo 31). Yapılan bu araştırmada yatay mimaride yaşamanın her yaş grubuna sağlık açısından iyi geldiği iddia edilebilir. Yatay mimaride yaşayanlar kendilerini mutlu hissettiğini, beden sağlıklarının iyileştiğini ve zinde kaldıklarını belirtmişlerdir. Dikey mimaride yaşayanlar ise kendilerini mutsuz, hareketsiz oldukları için sağlıksız bir yaşam sürdüklerini ifade etmişlerdir. Hastalıklar incelendiğinde hem yatay hem dikey mimaride diyabet olan kişilerin olması dikkat çekmiştir. Dikey mimaride yeşil alanların az olması nedeniyle kişiler fiziksel aktivite yapamamakta, bu nedenle de spor salonlarına ihtiyaç duymaktadırlar. Araştırmada sadece sosyoekonomik durumu iyi olan kişilerin spor salonuna gidebildiği anlaşılmıştır. Derinlemesine görüşmelerde ise dikey mimaride yaşayan kişiler, kendilerine ait özel alanının olmaması, olsa bile dar olması nedeniyle bunaldıkları, kendilerini kötü hissettikleri için çeşitli hastalıklara yakalandıklarını ifade etmişlerdir. Apartmanda kalabalığın ve gürültünün fazla olması öfke kontrolsüzlüğüne, şeker hastalığına, uykusuzluğa ve strese neden olmaktadır. Yapılan bu araştırmada İzmir kentini ve yaşadığı mahalleyi seçme nedenlerinde sağlık imkanlarının iyi olması da etkilidir. Özellikle Evka 4 Mahallesi'nde yaşayan bazı kişilerin bu mahalleyi, havasının temiz olmasından dolayı seçtiğini belirtmiştir. Bu açıdan sağlıkta mimari biçim kadar yaşanılan mekânın konumu da etkilidir. Yatay mimaride yaşayan yaşlı kişiler fiziksel

olarak kendilerini iyi hissetmektedir. Özellikle de bahçede bir şeyler eken ve biçen, sosyal ilişkileri iyi olan kişilerin hem psikolojik hem de bedenen kendilerini iyi hissetmektedir. Doğayla teması az olan dikey mimaride yaşayan kişilerin sağlıklı bir yaşam sürdürdükleri iddia edilebilir. Ayrıca yapılan bu araştırmada psikolojisi ve beden sağlığı iyi olan kişilerin çevrelerindeki kişileri de olumlu etkilediği gözlemlenmiştir. Sonuç olarak yatay mimari kişiler için daha sağlıklı bir mekândır.

Yatay ve Dikey Mimaride Suç Algısı: Suç işleyen birine “iş vermem” ($p=0,001$) ve suça karşı aldığı önlemler arasında “evime güvenlik kamerası yerleştiririm” ($p=0,000$) diyenlerin oranı yatay mimaride daha yüksektir. Bu oranlarda istatistiksel olarak da anlamlı bir farklılaşma vardır. Diğer suç göstergeleri ile mimari biçiminde yaşam durumu karşılaştırıldığında ise istatistiksel olarak anlamlı bir farklılaşma görülmemiştir ($p>0,05$) (Bkz. Tablo 32). Örneklem grubunun büyük çoğunluğunun kanunlara aykırı davranmayı suç olarak tanımladıkları anlaşılmıştır. En büyük suç sırasıyla cinayet, kadına yönelik şiddet ve tecavüz, terör olarak görülmektedir. Katılımcıların neredeyse tamamına yakının suç işlemediği sonucuna ulaşılmıştır. Araştırma alanlarından biri olan yatay mimariye sahip Limontepe Mahallesi’nde ise diğer mahallelere kıyasla suç işleyen kişilerin fazla olduğu fark edilmiştir. Gecekondu mahallesi olan Limontepe’de suç işleyen bazı kişilerin ve suç işlediğini ifade etmeyen kişilerin damgalanmaktan kaçındığı ve toplumsal kabulü görmek için suçlarını gizlediği anlaşılmıştır. Suça tanık olduklarında “müdahale ederim” diyen kişilerin oranı düşük olup , “polisi ararım” diyen kişilerin oranı ise hem yatay mimaride hem de dikey mimaride fazladır. Bu cevabın yüksek olmasında kişilerin modern toplumda kurumlara ve bu kurumların sağladığı güvene ihtiyaç duymalarının etkisi vardır. Araştırmada “görmezden gelirim” diyen kişilerin de olması dikkat çekicidir. Özellikle gecekondu mahallesi olan Limontepe’de yaşayan bazı kişilerin suça karşı duyarsız davrandıkları, kanıksadıkları gözlemlenmiştir. Suç işleyen kişilere yaklaşımları incelendiğinde ise büyük çoğunluk suç işleyen kişiyi topluma kazandırmak istemektedir. Yatay mimaride yaşayan bazı iş verenlerin suç işleyen birine “iş vermem” demiştir. Kişilerin suça karşı aldığı önlemlerde ise “kapısında güvenlik olan bir apartmanda otururum” diyen kişilerin, dikey mimaride yaşamakta ve yaşamayı tercih etmektedir. Bu oranın yüksek olması dikey mimari tercihlerinde “güvenliğin” ön plana çıkmasıyla örtüşmektedir. Yatay mimaride yaşamak isteyen veya yaşayanların bazıları evine güvenlik kamerası yerleştirmek istemektedir. Araştırmada sosyoekonomik düzeyi yüksek olan kişilerin

yaşadığı Mavişehir ve Evka 3 Mahallesi'ndeki kapalı sitelerde yüksek düzeyde güvenlik önlemi alınırken, site olmayan yerlerde sadece kamera veya güvenlik bulunmaktadır. Yatay mimaride olup suç oranı diğer mahallelere göre yüksek olan Limontepe Mahallesi'nde ise suç olgusu gündelik hayatın bir parçası olarak görüldüğü için kişiler özel olarak güvenlik önlemi almadıkları, alan kişilerin ise ruhsatlı silah veya kendilerini koruma amaçlı araç, gereç (biber gazı, sopa vb.) kullandıkları belirtilebilir.

Limontepe Mahallesinde sürekli polis arabaları dolaşmakta, bazı günler ise baskınlar düzenlenmektedir. Mahalle sakinleri suç işleyen kişilere yönelik tutumlarında ılımlı olup ve suç işleyen kişilere yönelik olumsuz bir tavır sergilememektedir. Bu bağlamda gecekondü mahallesinde yaşayan kişilerin suç toleransının dikey mimaride yaşayanlara göre fazla olduğu söylenebilir. Yapılan bu araştırmada Limontepe mahallesinde suç oranının fazla olmasının nedeni daha çok ekonomik koşulların düşük olması ve eğitim eksikliğinden kaynaklıdır. Araştırmada ele alınan Limontepe Mahallesi'nin diğer mahallelere göre tehlikeli bir mahalle olarak görüldüğü ve mekânsal damgalamanın yapıldığı tespit edilmiştir. Suç oranının fazla, evsiz ve sığınmacıların fazla olduğu bu mahallede gözetim yapanlar tarafından sürekli bir gözetimin olduğu panoptik bir mekân olduğu söylenebilir. Benzer şekilde dikey mimaride de kameralar aracılığıyla sürekli bir gözetim söz konusudur. Yatay mimaride yaşayan kişilerin doğa ile iç içe olmalarından dolayı empati gücünün fazla olması da suç işleyen kişiye olan tutumlarında ılımlı olmalarını sağladığı; dikey mimaride yaşayanların suç işleyen kişilere karşı mesafeli durduğu iddia edilebilir. Güvenliğin ve kameraların olduğu yerlerde suç oranı kısmen daha azdır. Diğer yandan katılımcılardan bazıları da dikey mimaride suçun ve suç işleyen kişinin gizlenme durumunun olabileceğini belirtmiştir. Ayrıca yatay mimaride komşuluk ilişkilerinin iyi olması gözetimi arttırmakta ve güvenlik açısından destek sağlamaktadır.

Yapılan bu araştırmada dikkat çeken bir diğer nokta ise güvenlik önlemlerinden dolayı kişilerin yalnızlığa itilmesidir. Özellikle dikey mimaride yabancılarla iç içe yaşayan kişiler artan güvenlik önlemlerinden dolayı yalnızlaşmaktadır. Suç oranının fazla olduğu Limontepe Mahallesi'nde de suç durumundan dolayı mahallelerinden memnun olmayanların olduğu bu bağlamda *sosyal keyifsizlik* (çevresinden hoşnut olmadıkları) yaşadıkları görülmüştür. Yukarıda ifade edilen nedenlerden dolayı da Limontepe Mahallesi'nde kentsel dönüşüm istenmektedir. Suçu sosyolojik boyutlarıyla ele alan bu araştırmada da kişilerin yaşadıkları mimari biçimine, sosyal çevrelerine ve

kişisel deneyimlerine bağlı olarak suça bakışları farklılaştığı görülmektedir. Ayrıca suç algısının değerlendirilmesi için mimari biçim tek başına yeterli değildir. Sonuç olarak yatay ve dikey mimaride yaşayan kişilerin, suça bakışı incelenirken hem bireysel, hem toplumsal ve hem de mekânsal faktörlerin etkisinin incelendiği daha kapsamlı bütünsel bir yaklaşımın gerekli olduğu düşünülmektedir.

Yatay ve Dikey Mimaride Deprem Algısı: Araştırmada yatay mimaride yaşayan kişilerin depremlerden sonra çok katlı binalara yönelik algısında herhangi bir değişiklik olmadığı görülürken; dikey mimaride yaşayan kişilerin, depremlerden sonra çok katlı binalara yönelik algısında değişiklik oranı yüksek olup müstakil evi tercih etmeye başladıkları görülmüştür. Bu yüksek oranlar karşılaştırıldığında ise istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık olduğu görülmüştür ($p=0,000$). Diğer depremle ilgili algı durumları, yatay ve dikey mimariye yönelik yaşama hayali, yatay ve dikey mimarinin etkisine yönelik ifadeler karşılaştırıldığında ise istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık olmadığı anlaşılmıştır ($p>0,05$) (Bkz. Tablo. 33). Örneklem grubunun neredeyse tamamına yakınının deprem tecrübesi vardır. Yaşanan 30 Ekim 2020 tarihli İzmir Depreminden sonra kişiler çok katlı binaları riskli görmekte ve bu yapılara karşı kaygı, korku ve güvensizlik yaşamaktadır. Depremden sonra müstakil evde yaşamayı isteyenlerin oranında da artış görülmüştür. Katılımcıların büyük çoğunluğu depremden dolayı apartmanda yaşamayı tercih etmemektedir. Yapılan araştırmada katılımcıların büyük çoğunluğu yaşadığı konutun depreme dayanıklı olduğunu belirtmiştir.

Yaşanan Kahramanmaraş Depreminde (6 Şubat 2023) katılımcıların bazılarının yakınlarını kaybetmiş ve bu nedenle psikolojik, fiziksel ve ekonomik olarak etkilenmiştir. Dikey mimaride yaşayan, özellikle deprem tecrübesi yaşamış olan ve sosyal medyada depremle ilgili paylaşımlara maruz kalmış kişiler depreme karşı korku ve kaygı hissetmektedir. Bu nedenle dikey mimaride yaşayanların kendilerini deyim yerindeyse diken üstünde hissettikleri söylenebilir. Yatay mimaridekilerin ise deprem kaygısı yaşamadıkları, yaşasalar bile dikey mimaride yaşayanlara göre çok korkmadıkları, daha az endişeli ve sakin oldukları, kendilerini güvende hissettikleri, depremle başa çıkabilme güçlerinin fazla olduğu ifade edilebilir. Yapılan bu araştırmada kişilerin yaşadıkları mimari biçimine göre deprem algılarının farklılaştığı görülmüştür. Bunun yanı sıra kişilerin eğitim seviyeleri, gelir durumları ve dini inançları da deprem algılarını etkilemektedir. Yaşanan depremlerden dolayı bazı kişilerin geçici ve kalıcı olarak mekân değişikliği yaptıkları özellikle de ekonomik durumu iyi olan dikey

mimaride yaşayan kişiler yatay mimariye (Evka 3 Mahallesi'ne) geçmiştir. Ekonomik durumu iyi olmayan dikey mimaride yaşayan kişilerin ise depreme dayanıklı olan apartmanlara veya mahallelere taşındıkları görülmüştür. İzmir Depreminden sonra bazı kişilerin farklı illere göç ettiği yapılan araştırmada anlaşılmıştır. Benzer şekilde yaşanan 6 Şubat Kahramanmaraş Depremi'nden sonra bazı kişilerin İzmir'e göç edip yerleştikleri sonucuna ulaşılmıştır. Yapılan araştırmada katılımcıların TOKİ'nin yaptırdığı az ve çok katlı binaları depreme dayanıklı olarak gördüğü fark edilmiştir. Son olarak yaşanan depremlerden sonra yatay mimariye olan talebin arttığı görülmüştür.

Yatay ve Dikey Mimaride Gelecek Beklentisi: Araştırmaya katılan kişilere gelecekte nasıl bir evde yaşamak istedikleri sorulduğunda büyük çoğunluğu doğayla iç içe olan, huzurlu, samimi ve sıcak bir yaşam alanını tarif ettikleri müstakil evi (yatay mimariyi) tercih etmektedir. Daha sonra ise sırasıyla villayı, apartmanı ve rezidansı tercih ettikleri görülmüştür (Bkz. Tablo 33). Yatay mimariyi tercih etme nedenleri incelendiğinde ise; kendilerini daha özgür hissetmek, gürültülü ortamlardan uzaklaşmak, kendilerine ait özel ve geniş bir alana sahip olmak, doğayla iç içe yaşamak, evcil hayvanları besleme ve bir arada yaşayabilmek, bahçesinde çocuklarıyla, arkadaş ve komşularıyla vakit geçirmek, sessiz ve huzurlu bir yaşam sürmek ve çocukluklarını anımsatan mekânda yaşamaktır. Araştırmada dikey mimaride yaşamak isteyenler ise güvenlik önlemlerinden ve manzarasından dolayı dikey mimariyi tercih etmektedir. Özellikle yalnız yaşayan kişiler dikey mimariyi güvenlikten dolayı tercih etmektedir. Nitekim dikey mimaride yaşamayı tercih eden kişilerin bile hayalinin müstakil ev olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Yatay ve Dikey Mimarinin Bireysel ve Toplumsal Etkisi: Örneklem grubunun büyük çoğunluğu yaşadıkları mimari biçiminin bireysel ve toplumsal etkisinin olduğunu belirtmiştir (Bkz. Tablo 33). Özellikle dikey mimari kişileri hem bireysel hem de toplumsal (katılımcıların aile biçimini, dünya görüşlerini, sağlık ve psikolojik durumunu, suç ve deprem algısını vb.) olarak olumsuz etkilemektedir. Yatay mimari ise hem bireysel hem de toplumsal olarak fayda sağladığı iddia edilebilir. Bunun yanı sıra kişilerin bireysel farklılıklarının da mekâna yükledikleri anlamı etkilediği belirtilebilir.

Yatay ve Dikey Mimariye Yönelik Düşünceler: Katılımcıların büyük çoğunluğu 25 katlı bir apartmanın en son katında oturduklarını düşündüğünde mutlu olmayacaklarını belirtmişlerdir. Yalnız yaşayan kişiler kendilerini daha yalnız hissedeceğini ifade etmiştir. Yükseklik korkusu olan kişilerin ise daha çok

korkacağı görülmüştür. Sosyal izolasyonun fazla olduğu çok katlı binalarda katılımcılar kendilerini daha yalnız ve terk edilmiş gibi hissedeceğini belirtmiştir. Doğa ile iç içe olmayı seven kişiler kendilerini mutsuz ve huzursuz hissedeceğini ifade etmiştir. Doğal afet durumlarında ise kendilerini endişelendireceğini belirtmişlerdir. Bu soruyu duyan kişilerin pek mutlu olmadığı, korkusunu, endişesini, şaşkınlığını sergilediği gözlemlenmiştir. Bazı kişilerin ise çok katlı bir binada yaşama hayalinin olduğu görülmüştür. Manzarasının güzel olması, güvenlik endişesinin olmaması, temiz havanın olması, sağladığı konfor vb. nedenlerle tercih edildiği ifade edilmiştir. Yatay mimaride yaşayan katılımcılar ise doğadan uzaklığı, komşuluk ilişkilerinin zayıf ve mahremiyetin az olması gibi nedenlerden dolayı dikey mimaride yaşamak istemediklerini belirtmiştir. Araştırmada hem yatay hem de dikey mimaride yaşayan kişilerin belli kurallar doğrultusunda sınırlanmamak, doğayla iç içe olmak ve huzurlu bir yaşam sürmek, kendi sebze, meyve ve çiçeğini yetiştirmek, evcil hayvanlarla bir arada yaşamak, çocuklar için oyun alanı oluşturmak ve sosyalleşebilecekleri bir mekâna sahip olmak için yatay mimariyi tercih ettiği görülmüştür.

Dikey mimarinin avantajlarından çok dezavantajlarının dile getirildiği gözlemlenmiştir. Yatay mimaride yaşama ve gökyüzüne bakma düşüncesinin kişileri mutlu ettiği, çocukluk yıllarını anımsattığı, sakinlik ve huzur hissettirdiği ifade edilmiştir. Katılımcıların büyük çoğunluğu tarafından; herkesin birbirini tanıdığı komşuluk ilişkilerinin iyi olduğu ve aile bireyleriyle bir arada doğa ile iç içe bir müstakil evde yaşamayı düşününce mutlu oldukları ifade edilmiştir. Özellikle yaşlı kişilerde çocukları ve torunlarıyla bir arada yaşama fikrinin bile sevindirdiği görülmüştür. Ayrıca kişilerin yaşadığı yerin konumunun, çevresindeki insanların yaşantısının ve ekonomik durumunun da kişilerin *mekânsal psikolojisini* etkilediği sonucuna ulaşılmıştır. Örneğin gecekondü mahallesinde yaşayan kişilerin (Suriyeli çocukların kıyafetleri, çöp toplayan kadının durumu vb.) sosyoekonomik düzeyinin düşük olması ve mahallede suç oranının fazla olması da (polis arabasının sıklıkla gelmesi vb.) kişilerin mutluluğunu etkilediği gözlemlenmiştir. Özetle örneklem grubunun büyük çoğunluğunun müstakil evde yaşamayı tercih etmesine rağmen bireysel, çevresel ve ekonomik nedenlerden dolayı zorunlu olarak dikey mimaride yaşadıkları sonucuna ulaşılmıştır.

Kent Yaşamında Yatay ve Dikey Mimari Tercih: Katılımcıların büyük

çoğunluğu kent yaşamında yatay mimarinin daha çok yaygınlaşması gerektiğini vurgulamıştır. Kentte yatay mimarinin yaygınlaşmasını öneren kişilerin ifadeleri incelendiğinde; özgürlüğün, mahremiyetin daha çok olması ile birlikte kişilerin kendilerini psikolojik olarak iyi hissedeceği. Kentin gürültüsünden uzak kalma ve doğayla iç içe olma imkanı sunacağı için kişilerin stresini azaltacağı ve stresle başa çıkma stratejileri geliştirmeye yardımcı olacağı belirtilmiştir. Yatay mimaride sebze ve meyve yetiştirme fırsatı elde eden, toprakla temas kuran kişilerin özellikle de yaşlı kişilerin hem beden hem de ruhsal sağlıklarını iyileştireceği söylenmiştir. Sebze ve meyve üretiminin aile bütçesine ve ülke ekonomisine de katkı sunacağı düşünülmektedir. Yapılan bu araştırmada yatay mimaride yaşayan her yaş grubundan kişinin daha mutlu, sağlıklı olduğu gözlemlenmiştir. Ortak bir mekânı paylaşan kişilerin iletişiminin daha güçlü olduğu gözlemlendiği için yatay mimarinin ailedeki iletişimi arttıracığı da düşünülmektedir. Yatay mimarinin yaygınlaşmasıyla mahalle kültürünün artacağı, komşuluk ilişkilerinin pekişeceği ve çocukların kişisel gelişimlerine fayda sağlayacağı öngörülmektedir. Geçmişe dair anıların canlanmasını sağlayan yatay mimarinin güven hissi verdiği, aidiyet hissettirdiği ve yere, aileye bağlılığı arttırdığı gözlemlenmiştir. Artan komşuluk ilişkileriyle birlikte çocukların daha rahat ve güven içinde olacakları, insanların psikolojik olarak iyi hissedeceği ve suç oranının azalacağı iddia edilebilir.

Modern yaşamı yansıtan dikey mimaride boşanmaların arttığı, sosyal ilişkilerin zayıflamasıyla birlikte insanların yalnızlaştığı ve yabancılaştığı, psikolojik desteğe daha çok ihtiyaç duyduğu, aidiyet hissinden uzaklaştığı belirtilebilir. Yapılan bu araştırmada dikey mimaride yaşayanların, kalabalıklar içinde yalnız olduğu, telaş yaşadığı, korktuğu, anonimleştiği ve mutlu hissettirmedeği söylenebilir. Katılımcıların büyük çoğunluğu dikey mimarinin insan psikolojisini ve kentin yapısını olumsuz etkilediğini belirtmiştir. Bu açıdan dikey mimarinin toplumsal sorunlara yol açtığı söylenebilir. Yatay mimaride yaşayan kişilerin ise kendilerine ait özel bir alanda yaşadıkları için kendilerini özerk hissettikleri ve mutlu oldukları belirtilebilir. Katılımcıların büyük çoğunluğunun kentte, kendilerini daha güvende ve mutlu hissedecekleri yatay mimarinin yaygınlaşmasını istedikleri sonucuna ulaşılmıştır. Kent planlamasının kent sakinlerinin yaşamını etkileyen önemli bir konu olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Genel olarak değerlendirildiğinde;

Bu araştırmada, belirlenen problemler ve hipotezler doğrultusunda gerçekleştirilen saha araştırmasından elde edilen nicel ve nitel analizler nihayetinde; yatay ve dikey mimaride yaşayan kişilerin yaşadıkları mekânın biçiminden bireysel ve toplumsal olarak etkilendiği, yatay ve dikey mimaride gündelik hayatın farklılık gösterdiği sonucuna ulaşılmıştır. Bu bağlamda Williams'ın (2013) da ifade ettiği gibi “*Mekân, düz bir yüzey olmaktan ziyade milyonlarca hikayeye dolu bir iğne yastığı gibidir*”. Kent mekânı da tıpkı iğne yastığı benzetmesinde olduğu gibi farklı boyut ve şekillerdeki iğnelerin bir araya geldiği yani hem yatay hem de dikey mimarinin birlikte yer aldığı alanlardır. Her iğne gibi her mimari biçim de kentte farklı renklerde, boyutlarda ve konumlarda yer alır. Kentte yatay mimari geniş alanları ve bağımsız yaşam biçimlerini gösterirken; dikey mimari ise nüfus yoğunluğunu ve birlikte yaşamayı temsil eder. Ayrıca iğne yastığına gelişgüzel konulan iğneler gibi kentte de kişilerin bireysel ihtiyaçlarına göre dizayn edilmeyen mimari yapıların kentin silüetinde ve kişilerin yaşamlarında (sosyal iletişim kopukluğu, stres, yalnızlık, yabancılaşma gibi) olumsuz sonuçlar yarattığı görölmektedir. Bu bağlamda kentin, kent sakinlerinin istekleri göz önüne alınarak dizayn edilmesinin kent mutluluğunu arttıracığı, daha sağlıklı, dengeli ve sürdürülebilir yaşam alanları yaratacağı düşünölmektedir.

Öneriler

- Kentte her yaş grubunun, özellikle gençlerin ve yaşlıların fiziksel ve sosyal ihtiyaçları göz önüne alınarak onlara yönelik yaşam alanları oluşturulmalıdır. Bu araştırmada yaşlı insanların da yatay mimaride sağlıklı mekânsal koşullarda yaşadıkları, kendilerini yalnız hissetmedikleri gözlemlenmiştir. Doğayla iç içe bir yaşam sürmenin hem beden sağlığı hem de psikolojik sağlık açısından iyileştirici etkisi olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Bu nedenle yaşlıların daha sağlıklı, mutlu ve üretken bir yaşam sürmeleri için doğayla iç içe olabilecekleri, bahçeyi ekip biçerek keyif alabilecekleri yaşam alanları tasarlanmalıdır. Bu araştırmada yaşlı kişilerin özellikle torunlarıyla bir arada olmalarının onları mutlu hissettirdiği gözlemlenmiştir. Kaliteli bir yaşam döngüsü sağlamak için her iki neslin de günlük yaşamda birlikte vakit geçirebilecekleri mekânlar düzenlenmeli ve genç yaşlı etkinlikleri (birlikte bisiklet sürme, tiyatroya gitme, piknik yapma vb.) planlanmalıdır. Örneğin *kuşaklar bahçesi* oluşturularak hem yaşlı insanların hem de torunlarının birlikte vakit geçirmesi sağlanabilir. Böylece kuşaklar arası birlikteliği sağlayan ve kuşaklararası boşluğu (generation gap) ortadan kaldıran *köprü*

mekânlar (oyun alanı, bahçe, kütüphane vb.) aracılığıyla toplumsal dayanışma artırılabilir.

- Kent mekânının, aile yapısını etkilediği göz önünde bulundurularak aile dostu kent planlaması yapılmalıdır. Ailelerin çocuklarını kaygısız bir şekilde yetiştirebileceği, okullara ve sosyal hizmetlere yakın yerleşim alanları düzenlenmelidir. Kentte çalışan ebeveynlerin çocuk bakımını rahatlıkla yapmaları için daha esnek çalışma saatleri ve erişilebilir bakım seçenekleri sağlanmalıdır. Boşanma oranlarını ve aile içi problemleri azaltmak için kentte rehberlik, danışmanlık ve destek hizmetleri artırılmalıdır. Toplumun genel refahı ve sosyal uyumunu arttırmak için bireylerin aile bağını güçlendirecek, sosyalleşmelerini sağlayacak yeni mekânlar üretilmelidir.

- Kent planlanmasında toplumsal değerleri (komşuluk, yardımlaşma vb.) korumak için sosyal etkileşimi artıracak kamusal alanlar (parklar, yürüyüş yolları, meydanlar vb.) yaratılmalı ve böylece insanların birbirleriyle kolayca karşılaşması ve sohbet etmesi sağlanmalıdır. Dikey mimaride yaşayan kişilerin sosyal bağlarını güçlendirmek için mahalle ve apartman temelli organizasyonlar, sosyal etkinlikler düzenlenmelidir. Sosyalleşebilecekleri mekânlar (kamelya, bahçe, park vb.) artırılmalıdır. Yatay mimaride yaşayan kişilerin de topluluk hissini kaybetmemelerini sağlamak ve arttırmak için sosyal etkinlikler düzenlenmelidir.

- Kentte, kente dair sosyal bir bellek oluşması için hem yatay hem de dikey mimaride yaşayan kişilerin toplumsal bağlarını pekiştiren ve tüm kent sakinlerinin aidiyet duygusunu artıran bir kent planlaması yapılmalıdır. Kentin tarihsel kimliğini yansıtan, geçmiş bağları devam ettiren tarihsel mekânlar yeniden düzenlenmeli ve kullanıma açık hale getirilerek kültürel kimlik yaşatılmalıdır.

- Kentte yatay mimaride yaşayan insanların doğa ile daha yakın bir yaşam sunma imkanı elde ettiği görülmüştür. Doğaya yakın olmanın kent sakinleri için hem psikolojik hem de fiziksel sağlık açısından iyileştirici rol oynadığı gözlemlenmiştir. Bu nedenle kent planlaması yapılırken yeşil alanların artırılması (bahçelerde, parklarda vb.) hedeflenmeli ve insanların doğa ile iç içe olabilecekleri doğa ile uyumlu çevre dostu yerleşim yerleri oluşturulmalıdır.

- Kentte yatay ve dikey mimari inşa edilirken çevresel etkiler göz önünde bulundurulmalı ve sürdürülebilirliğine önem verilmelidir. Arazi kullanımını verimli bir şekilde kullanmak için çevre dostu çözümler dikkate alınmalıdır. Kent merkezine uzak olan yerlerde yaşayanların stresini azaltmak için alt yapı ve ulaşım ağı hizmetleri

geliştirmelidir. Kentte toplu ulaşım ağını arttırmak için otomobil kullanımını azaltıcı önlemler alınmalıdır.

- Bu araştırmada yatay mimaride yaşayan kişilerin, yatay mimarinin az katlı olmasından dolayı depreme karşı daha dirençli olduğunu düşündükleri ve deprem kaygısını az yaşadıkları görülmüştür. Dikey mimaride yaşayan kişilerin ise deprem kaygılarının çok fazla olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Bu nedenle kentte insanların psikolojik iyilik hali gibi faktörler göz önünde bulundurularak imar planlaması yapılmalıdır. Kentlerdeki binaların depreme dirençli hale getirilmesi için alt yapı güçlendirilmeli, deprem güvenliği sağlanmalı, kentte inşa edilen ve edilecek olan binaların denetimi artırılmalı ve deprem güvenliği en üst seviyeye çıkarılmalıdır.

- Kentlerdeki gelir eşitsizliği mekânlara da yansımaktadır. Toplumsal sorun olarak karşımıza çıkan gelir eşitsizliğini azaltmak için kentte politikalar geliştirilmelidir. Gelir dağılımındaki uçurumları azaltacak ve herkesin daha eşit fırsatlara sahip olabileceği politikalar geliştirilerek kentte mekânsal fırsat eşitliği sağlanmalıdır. Kent, kent sakinlerinin arzu ettiği talepler (güvenlik, psikolojik ihtiyaçlar vb.) dikkate alınarak planlanmalıdır.

- Kentte artan suç oranını azaltmak için Jacobs'un (2017) ifadesiyle insanların günlük aktivitelerini rahatlıkla yapabileceği doğal gözetimin mümkün olduğu mimari yapılar arttırılmalıdır. İnşa edilen binaların sokakla ilişkisi güçlendirilmeli, aydınlatılmalı, insanların sosyal bağlarını güçlendirecek aktiviteler düzenleyerek sosyal kontrol arttırılmalıdır. Suç oranlarını azaltmak için dezavantajlı kişilerin yaşadığı yerlerde eğitim ve istihdam programları sunulmalıdır. Örneğin gecekondu mahallesi olan Limontepe'de gençlerin suçtan uzak durmasını sağlamak için sosyal sorumluluk projeleri ve eğitici programlar düzenlenebilir.

- Bu araştırmada mimari biçimlerin kişilerin yaşamlarını etkilediği sonucuna ulaşılmıştır. Bu nedenle insanların bireysel özgürlüğünü arttıran, mahremiyetini koruyan, sosyal bağlarını güçlendiren, toplumsal eşitsizlikleri azaltan, bireyler arasındaki dayanışmayı arttıran, insanları ruhsal ve fiziksel olarak iyileştiren mekânlar artırılmalıdır. Kentte geçmişi, yaşanan anı ve geleceği kapsayan, insanları olumlu etkileyen yatay mimari yaygınlaşmalıdır. Yatay mimarinin yanı sıra dikey mimarinin de olduğu karma bir model olan *harmoni kent modeli* inşa edilebilir. Bu model ile farklı mimari biçimlerini kapsayan, doğa ile iç içe kent yaşamını mümkün kılan ve sosyal etkileşimin sağlandığı daha sağlıklı bir kent tasarımı planlanabilir.

- Yatay ve dikey mimarinin yapısal boyutu ve biçimsel özellikleri (çok katlı olması veya eski bir müstakil ev olması vb. gibi.) kişilerin duygu ve davranışlarını etkilediği anlaşılmıştır. Bu doğrultuda, insanların duygusal ve zihinsel iyilik hallerini sağlamak için mimari biçimlerin boyutu, estetik yönü ve kentte oluşturduğu silüet dikkate alınarak tasarlanmalıdır. Böylece hem kişilerin yaşam kalitesi artırılmış hem de kente, mahallelerine ve yaşadıkları yere bağlılıkları sağlanmış olur.

- Kent tasarımlarında insanların sadece fiziksel ihtiyaçları değil onların günlük yaşamını etkileyen psikososyal ve toplumsal etkenler de dikkate alınmalıdır. Bu nedenle yapılan kent planlamalarında sosyal bilim (sosyoloji, psikoloji, gerontoloji vb.) araştırmaların bulgularına, bilim insanlarının görüş ve önerilerine de kulak verilmelidir.

KAYNAKÇA

- Abma, J. C. ve Martinez, G. M. (2006). Childlessness among Older Women in The United States: Trends and Profiles. *Journal of Marriage and Family*, 68(4), 1045-1056.
- Abma, J. C., Chandra, A., Mosher, W. & Peterson, L. (1998). *Fertility, Family Planning, and Women's Health: New Data From the 1995 National Survey of Family Growth*. Pennsylvania: Diane Publishing.
- Abramsson, M., & Andersson, E. (2016). Changing Preferences with Ageing–Housing Choices and Housing Plans of Older People. *Housing, theory and society*, 33(2), 217-241.
- Adaman, F. ve Keyder, Ç. (2009). *Türkiye’de Büyük Kentlerin Gecekondu ve Çöküntü Mahallelerinde Yaşanan Yoksulluk ve Sosyal Dışlanma*. İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Sosyal Politika Forumu Yayınları.
- AFAD. (2020). İzmir Seferihisar Depremi- Duyuru, <https://izmir.afad.gov.tr/izmir-seferihisar-depremi-duyuru-81-26112020---2100> (Erişim Tarihi: 20.07.2024).
- Agamben, G. (2001). *Kutsal İnsan: Egemen İktidar ve Çıplak Hayat* (Çev: İ. Türkmen), İstanbul: Ayrıntı.
- Aiken, L. R. (1997). *Questionnaires and Inventories: Surveying Opinions and Assessing Personality*. New York: John Wiley & Sons, Inc.
- Aile Sosyal Politikalar Bakanlığı. (2014). *Türkiye Aile Yapısı Araştırması Tespitler, Öneriler*, Ankara: Çizge Tanıtım ve Kırtasiye.
- Ak Parti, (2019). “31 Mart 2019 Mahalli İdareler Genel Seçimleri Manifestosu” https://www.akparti.org.tr/media/279203/manifesto_28ocak2019_17-29.pdf (Erişim Tarihi: 07.01.2023)
- Akgül, M., Laleli, M. (2023). Sosyolojik Açıdan Klasik Kent/Modern Kent Ayırımı ve Din, *Marife Dini Araştırmalar Dergisi*, 23 (2). 325-348.
- Akgün, A. (2014). Ayrışma-Ayrıştırma Temelli Mekânsal Pratiklerin Toplumsal Pratiklerle İlişkisi Üzerine Bir Çalışma. *İdealkent*, 5(13), 28-39.
- Akın, S. (2017). Dikey Mi Yatay Mı? Yoksa Müstakil Mi?, *Milliyet*, <https://www.yenisoz.com.tr/yazarlar/dikey-mi-yatay-mi-yoksa-mustakil-mi/> (Erişim Tarihi: 15.02.2023)
- Akyol Altun, T. D. (2018). İzmir’de Yeni Bir Konut Üretim Süreci Olarak Kapalı Konut Siteleri. *İdealkent*, 3(6), 40-61.
- Akyurt, M. A. ve Yaman, Ö. M. (2012). Türkiye’de Kent Sosyolojisi Çalışmaları. İçinde; *Kent Sosyolojisi*. Ed: K. Alver, Ankara: Hece Yayınları.
- Alexander, C. (1977). *A Pattern Language: Towns, Buildings, Construction*, England: Oxford University Press.
- Alkan, A. T. (1992). Ev ve Ailenin Değişimi. İçinde; *Sosyo-Kültürel Değişme Sürecinde Türk Ailesi*, (2. Cilt, ss. 786-801). Ankara: T.C. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Yayınları.
- Altan, M.F. ve Hastürk, O. (2023). Depremin Ardından Kentsel Dönüşüm, Şehir Planlaması. *Avrasya Dosyası Dergisi*, 14 (1), 158-182.
- Altun, D. (2017). *Konut Satın Alma Kararını Belirleyen Faktörler: Karaman İline Yönelik Bir Araştırma*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Karamanoğlu Mehmet Bey Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Karaman.
- Alver, (2010). *Mahalle: Mekân ve Hayatın Esrarlı Birlikteliği*, *İdealkent*, 1 (2), 116-139.
- Alver, K. (2008). *Steril Hayatlar*. İstanbul: Hece Yayınları.
- Amaldoss, W.& Jain, S. (2005). Conspicuous Consumption and Sophisticated Thinking, *Management Science*, 51(10), 1449–1466.

- Anderson, G. (1990). *Fundamentals of Educational Research*. Bristol: The Falmer Press.
- Ardıçoğlu, R. (2017, 27 – 28 Nisan). Komşuluğun Şekillendirdiği Mekân ve Mimari, *10. Uluslararası Sinan Sempozyumu*, Edirne, Türkiye.
- Artı Gerçek ,(2024). Erdoğan 'yatay mimari' demişti ama bakanlık İstanbul'da 19 katlı projeye izin verdi, <https://artigercek.com/guncel/erdogan-yatay-mimari-demisti-ama-bakanlik-istanbulda-19-katli-projeye-izin-verdi-303818h> (Erişim Tarihi: 10.05.2024).
- Aslan, D. (2015, 26-27 Kasım). Yaşlı Dostu Kentler, *Yaşlı Dostu Kentler Sempozyumu Bildiri Kitabı*. Türkiye. 25-28. <https://www.aile.gov.tr/uploads/>
- Aslanoğlu, R. A. (1998). *Kent, Kimlik ve Küreselleşme*. Bursa: Asa Yayınları.
- Aslanoğlu, R. A. (2000). *Kent, Kimlik ve Küreselleşme*. Bursa: Ezgi Kitapevi.
- Aslantürk, Z. (1999). *Sosyal Bilimler İçin Araştırma Metod ve Teknikler*. İstanbul: Marmara Üniversitesi Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı
- Ataklı Yavuz, R. (2016). Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliği Ekseninde Kadın İstihdamı Ve Ekonomik Şiddet. *Journal of Life Economics*, 3(3), 77-100. <https://doi.org/10.15637/jlecon.132>
- Ateş, F. (2017, 26-28 Ekim). Dikey Mimari Mi? Yatay Mimari Mi? Aksaray İli Bağlamında Bir Değerlendirme. İçinde; *II.Uluslararası Aksaray Sempozyumu Tam Metin Kitabı*, Türkiye, 244-255.
- Ayata, S. (1989). “Toplumsal Çevre Olarak Gecekondu ve Apartman”, *Toplum ve Bilim*. 46 (47). 101-127.
- Ayata, S. (2005). Yeni Orta Sınıf ve Uydu Kent Yaşamı, İçinde; *Kültür Fragmanları: Türkiye’de Gündelik Hayat*, İstanbul: Metis Yayınları.
- Ayata, S. ve Ayata, A. G. (1996). *Konut, Komşuluk ve Kent Kültürü*. Ankara: T.C. Başbakanlık Toplu Konut İdaresi Başkanlığı.
- Aydın, A., Kalaycı, I. (2023).Başarılı Yaşlanmada Yaşam Boyu Eğitim, İçinde; *Bütün Yönleriyle Başarılı Yaşlanma*, Ankara: Nobel.
- Aydın, S. (2018). İstanbul’da “Orta Sınıf” ve Kapalı Siteler. *İdealKent*, 3(6), 96-123.
- Aydiner Boylu, A.,Terzioğlu, R. G. (2008). Ailelerin Yaşam Kalitelerini Etkileyen Bazı Subjektif Göstergelerin İncelenmesi. *Hacettepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 26(2), 1-27.
- Ayhün, S. E. (2013). Kuşaklar Arasındaki Farklılıklar ve Örgütsel Yansımaları. *Ekonomi ve Yönetim Araştırmaları Dergisi*, 2(1), 93-112.
- Aytaç, Ö. (2006). Mekânın Sosyolojisi: Toplumsalın Yeniden Kuruluşu, İçinde; *Sosyoloji ve Coğrafya (Sosyoloji yıllığı kitap 15)*, (ss. 876-896). İstanbul: Kızıl Elma Yayınları.
- Ayvazoğlu, B. (2016). *Dünyayı Güzelleştirmek, Turgut Cansever’le Konuşmalar*. İstanbul: Timaş.
- Bachelard, G. (2014). *Mekânın Poetikası* (Çev: A. Tümertekin). İstanbul: İthaki Yayınları.
- Bachu, A. (1999). *Is Childlessness among American Women on The Rise?*, Suitland: Population Division, US Bureau of the Census.
- Bağış, R. C. (2018). Gündelikçi Kadınların Sosyo-ekonomik Durumları ve Beklentileri: Denizli Kent Örneği. *Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*, 3(2), 191-210.
- Baki, A., Gökçek, T. (2021). Karma Yöntem Araştırmalarına Genel Bir Bakış, *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, Güz (2021), 11(42), 1-21.
- Bal, H. (2006). *Kent Sosyolojisi*. Isparta: Fakülte Kitabevi.
- Bal, H. (2013). *Nitel Araştırma Yöntemi*. Isparta: Fakülte Kitabevi.
- Bal, H. (2015). *Sosyolojide Yöntem ve Araştırma Teknikleri*. Bursa: Sentez Yayıncılık.

- Bal, H. (2016). *Nitel Araştırma Yöntem ve Teknikleri (Uygulamalı-Örnekle)*. Bursa: Sentez Yayıncılık.
- Bal, H. (2018). *Kent Sosyolojisi*. Bursa: Sentez Yayıncılık.
- Balamir, M. (2007, 5-7 Aralık). Afet Politikası, Risk ve Planlama, TMMOB Afet Sempozyumu, Ankara.
- Balamir, M. (2013). Obstacles in the adoption of international DRR policies: The case of Turkey. *Afet Risklerini Azaltma Küresel Değerlendirme Raporu Tasarısı*, UN-ISDR.
- Balamir, M. (2005). Türkiye’de Kentsel İyileştirme ve Dönüşümüne İlişkin Güncel Öneri ve Modeller. *Mimarlık Dergisi*, 322, 28-35.
- Ballard, J. G. (2015). *Gökdelen*. (Çev: D. Körpe), İstanbul: Sel.
- Barlas, M. (2019). Çağdaş Sanatta Nesne- Mekân Olarak Ev İmgesi. *Sanat ve Tasarım Dergisi* (24), 95-109.
- Barlas, Mert. (2019). *Günümüz Sanatında Mikro-Ütopik Mekân Uygulamaları*. Hacettepe Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü Seramik Anasanat Dalı, Yüksek Lisans Sanat Çalışması Raporu, Ankara.
- Bartu, A. (2001). Kentsel Kentsel Ayrışım: İstanbul’da Yeni Yerleşimler ve Kemer Country Örneği, İçinde; 21. *Yüzyıl Karşısında Kent ve İnsan*, İstanbul: Bağlam Yayınları.
- Baştuğ, S. (1976). *Şehirleşme Olgusunda Hısmılık ve Hemşehrlik Bağlarının Yeri*. Ankara: ODTÜ Halk Bilim Topluluğu Yay.
- Bate, P., Robert, G., Lavis, P. (2007). *Bringing User Experience to Healthcare Improvement: The Concepts, Methods and Practices of Experience- Based Desing*. Wales: Radcliffe Publishing.
- Baudrillard, J. (2004). *Gösterge Ekonomi Polisiği Hakkında Bir Eleştiri*, İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi.
- Baudrillard, J. (2017). *Tüketim Toplumu: Söylenceler/Yapılar*, (Çev: A. Yılmaz). İstanbul: Ayrıntı Yayınları
- Bauer, C. (1928). *Machine-Age Mansions for Ultra-Moderns*. *New York Times Magazine*.
- Bauer, C. (1934). *Modern Housing*. ABD: Houghton Mifflin.
- Bauer, C. (1965). The social front of modern architecture in the 1930s, *Journal of the Society of Architectural Historians*, 24 (1). 48-52.
- Bauman, Z. (2000). *Liquid Modernity*, Cambridge: Polity Press.
- Bauman, Z. (2001). *Community: Seeking Safety in an Insecure World*, Cambridge: Polity Press.
- Bauman, Z. (2006). *Küreselleşme Toplumsal Sonuçları* (Çev: A. Yılmaz). İstanbul: Ayrıntı.
- Bauman, Z. (2017). *Akışkan Modernite* (Çev: S. O. Çavuş). İstanbul: Can Sanat Yayınları
- Bauman, Z. (2020). *Cemaatler Güvenli Olmayan Bir Dünyada Güvenlik Arayışı*. (Çev: N. Soysal). İstanbul: Say Yayınları.
- Bauman, Z. (2020). *Akışkan Hayat* (Çev: A. E. Pilgir). İstanbul: Ayrıntı.
- Bayartan, M. (2005). Osmanlı şehrinde bir idari birim: Mahalle. *İ.Ü. Edebiyat Fakültesi Coğrafya Dergisi*, 13, 93- 107.
- Bayartan, M. (2003). *XIX. Yüzyılda Kütahya’nın Tarihi Coğrafyası*. (Yayınlanmamış Doktora Tezi). İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Bayer, A. (2013). Değişen Toplumsal Yapıda Aile. *Şırnak Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 1 (8), 101-129.
- Bayramoğlu Alada, A. (2008). *Osmanlı Şehrinde Mahalle*. İstanbul: Sümer Kitabevi.
- Bazeley, P., Kemp, L. (2012). Mosaics, triangles, and DNA: Metaphors for integrated analysis in mixed methods research. *Journal of Mixed Methods Research*, 6(1), 55-72. <https://journals.sagepub.com/doi/10.1177/1558689811419514>

- Becker, H., (2019). *Mesleğin İncelikleri*, (Çev: L. Ünsaldı vd). Ankara: Heretik Yayınları
- Bektaş-Ata, L. (2021). *Limontepe’de Yaşamak, Büyümek ve Beklemek*. Ankara: İdealKent Yayınları.
- Bektaş, L. (2015). Göçe Uzanan Binalarda Gündelik Hayatın İnşası. *Moment Dergi*, 2(1), 266-295.
- Bentham, J.(2008). *Panoptikon (Gözün İktidarı)*, İstanbul: Su Yayınları
- Berber, M.,Eser, B. Y. (2008). Türkiye’de Kadın İstihdamı: Ülke ve Bölge Seviyesinde Sektörel Analiz, *ISGUC The Journal of Industrial Relations and Human Resources*, 10(2), 1-16.
- Bergman, M. M. (2008). *Advances in Mixed Method Research*. CA: Sage Publications.
- Berker, A. (2016). Zorunlu Göçün Yol Açtığı Refah Kaybının İncelenmesi: Yaşam Memnuniyeti Yaklaşımı. *ODTÜ Gelişme Dergisi*, 43, 675-706.
- Berman, M. (2003). *Katı Olan Her Şey Buharlaşıyor* (Çev: M. Küçük), İstanbul: İletişim Yayınları.
- Bıçkılı, D. (2019). Mahallenin İmkânsızlığı Üzerine Notlar: Yitirilen Bir Değer Olarak Komşuluk İlişkileri. *International Journal of Social and Humanities Sciences Research (Jshsr)*, 6(36), 1051–1061.
- Bıçkılı, D., Kırkan, M. (2022). Bilge Mimar Turgut Cansever’in Perspektifinden Türkiye’de “Yatay Mimari” Meselesi. *Journal of Economy Culture and Society*, 65, 289-311.
- Bilgi, A., (2007). İnsan-Mekân-Işık Etkileşimi ve Işığın Mekândaki Psikolojik Etkilerinin Değerlendirilmesi. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). YTÜ Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Bir Gün, (2023). Erdoğan yatay mimari diyor, bakanlık 26 katlı projeye onay veriyor <https://www.birgun.net/haber/erdogan-yatay-mimari-diyor-bakanlik-26-katli-projeye-onay-veriyor-421697> (Erişim Tarihi: 17.04.2023).
- Birgün, (2023). Deprem Sonrası Büyük Göç: Çözüm Mü, Yeni Sorunlar Mı?, <https://www.birgun.net/makale/deprem-sonrasi-buyuk-goc-cozum-mu-yeni-sorunlar-mi-422004> (Erişim tarihi: 20.07.2024).
- Blakery,E. J &Synder, M. G. (1997). *Fortress America:Gated Communitiesin the United States*, Washington D.C.:Brookings Institution Press.
- Blank S., Dorf B. (2014). *Girişimcinin El Kitabı*. İstanbul: Boyut Yayın Grubu.
- Bocock, R. (1997). *Tüketim* (Çev. İ. Kutluk). Ankara: Dost.
- Boer, R. (2015), *Marxist Criticism of the Hebrew Bible*, London: Bloomsbury Publishing.
- Bookchin, M. (1999). *Kentsiz Kentleşme* (Çev: B. Özyalçın), İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Boran, P., Gökçay, G., Devecioğlu, E., ve Eren, T. (2013). Çocuk Gelinler. *Marmara Medical Journal*, 26, 58-62.
- Bourdieu, P. (2010). Sermaye Biçimleri, İçinde; *Sosyal Sermaye*. İstanbul: Değişim.
- Bourdieu, P. (2017). *Ayrım: Beğeni Yargısının Toplumsal Eleştirisi* (Çev: D. Fırat, G. Berkkurt), Ankara: Heretik Yayıncılık.
- Bozkurt, V. (2023). Depremin Toplumsal Boyutu. *Avrasya Dosyası Dergisi*, 14(1), 89-111.
- Brantingham, P. L., & Brantingham, P. J. (1995). Criminality of Place: Crime Generators and Crime Attractors. *European Journal on Criminal Policy and Research*, 3, 5-26.
- Brewer, J. Hunter A. (1989). *Multimethod Research: A Synthesis of Styles*. Newbury Park, CA: Sage

- Britt, C. L. (1994). Crime and Unemployment among Youths in the United States, 1958-1990: A Time Series Analysis, *The American Journal of Economics and Sociology*, 53 (1), <https://www.jstor.org/stable/3487207>
- Bumin, K. (2013). *Demokrasi Arayışında Kent*. Konya: Çizgi Yay.
- Burgess, E. W. (1925) *The Growth of the City*, Chicago: The City The University of Chicago Press.
- Burns, A. (1999). *Collaborative Action Research for English Language Teachers*. Cambridge: CUP.
- Calvino, I. (2022). *Görünmez Kentler* (Çev: I. Saatçioğlu), İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Can, A. (2013). Değişim ve Kimlik Bağlamında İstanbul'dan Özgün Bir Mekânsal Kesit: Rumelihisarı. *Sosyoloji Dergisi*, 3(26), 77-102.
- Can, A. ve Doğan, M. (2019). *Bir Şehir Kurmak, Turgut Cansever'le Konuşmalar*. İstanbul: Klasik Yayınları.
- Canatan, K. Yıldırım, E. (2011). *Aile Sosyolojisi*. İstanbul: Açılım.
- Cannon, T.(2000).Vulnerability Analysis and Disasters. *Floods*.1.45-55.
- Cansever, T. (1994). *Ev ve Şehir*. İstanbul: İnsan Yayınları.
- Cansever, T. (2002). Mevcut Yapı Stoku Felaketimiz Olacak. *Üstatlar Konuşuyor* (s. 120–139). İstanbul: Türk Edebiyatı Vakfı Yayınları.
- Cansever, T. (2002). *Mevcut yapı stoku felaketimiz olacak. Üstatlar konuşuyor*. İstanbul: Türk Edebiyatı Vakfı Yayınları.
- Cansever, T. (2010). *Osmanlı Şehri*. İstanbul: Timaş Yayınları.
- Cansever, T. (2013). *İslam'da Şehir ve Mimari*. İstanbul: Timaş Yayınları.
- Cansever, T. (2014). *Kubbeyi Yere Koymamak*. İstanbul: Timaş Yayınları.
- Cansever, T. (2016). *İslam'da Şehir ve Mimari*. İstanbul: Timaş Yayınları.
- Canter, D. V., & Craik, K. H. (1981). Environmental psychology. *Journal of Environmental Psychology*, 1(1), 1–11.
- Cappon, D.(1971). Mental Health in the High-Rise, *Canadian Journal of Public Health*, 62(5),426-431.
- Castells, M. (1977). *The Urban Question*. London: Edward Arnold Press.
- Castells, Manuel (1978), *City, Class and Power*, NewYork: St. Martin's Press.
- Cerulo, M., & Rafele, A. (2021). *The Emotions in the Classics of Sociology: A Study in Social Theory*. England: Routledge.
- Cevizci, A. (1997). *Felsefe Sözlüğü*. İstanbul: Ekin Yayınları.
- Charmaz, K. (2014). *Constructing Grounded Theory*. CA: Sage.
- Chavan , A. , Peralta , C. ve Steins , C. (2007). *Planetizen Contemporary Debates in Urban Planning*, Washington: Island Press.
- Christensen, L.B., Johnson, R.B., Turner, A.T. (2020). *Araştırma Yöntemleri Desen ve Analiz* (Çev: A. Aypay). Ankara: Anı Yayıncılık.
- Cılga, İ. (1994) *Gençlik ve Yaşam Niteliği*, Ankara: T.C. Başbakanlık Gençlik ve Spor Genel Müdürlüğü Basımevi.
- Civelek, Y., Koç, İ. (2007). Türkiye'de İmam Nikâhı. *Nüfusbilim Dergisi*, 0 (81) 1-14.
- Coğrafi Bilgi Sistemleri İle Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun. (2020, 20 Şubat). *Resmi Gazete* (Sayı: 31045). <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2020/02/20200220-1.htm>
- Connelly, F. M. & Clandinin, D. J. (1990). Stories of Experience and Narrative Inquiry. *Educational Researcher*, 19(5), 2-14. <https://journals.sagepub.com/doi/pdf/10.3102/0013189X019005002>
- Conway, J., & Adams, B. (1977). The Social Effects of Living off Theground. *Habitat International*, 2, 595-614.

- Cook, T.D. & Campbell, D.T. (1979). *Quasi-Experimentation: Design and Analysis Issues for Field settings*. ABD: Rand McNally.
- Corbusier, L. (1929). *The City of Tommorow*, London: Architechtrual Press.
- Corbusier, L. (1987). *A Contemporary City, From The City of Tomorrow and Its Planning*. New York: Dover
- Corbusier, L. (2007), *Bir Mimarlığa Doğru* (Çev: S. Merzi). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Costello, L. (2005). From Prisons to Penthouses: The Changing Images Of High-Rise Living In Melbourne, Hous. Stud., 20 (1), Erişim adresi: <https://www.tandfonline.com/doi/epdf/10.1080/0267303042000308723?needAccess=true&role=button>
- Creswell, J. W. (2003). *Research design: Qualitative, quantitative, and mixed methods approaches* (2nd ed.). Thousand Oaks, CA: Sage.
- Creswell, J. W. (2013). *Nitel Araştırma Yöntemleri: Beş Yaklaşım Göre Nitel Araştırma ve Araştırma Deseni*. Ankara: Siyasal Kitapevi.
- Creswell, J. W. (2015). *Nitel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Siyasal Kitapevi.
- Creswell, J. W. (2017). *Araştırma Deseni*. Ankara: Eğiten Kitap.
- Creswell, J. W. (2018). *Nitel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Siyasal Kitapevi.
- Creswell, J. W. & Plano Clark. V. (2018). Karma yöntem araştırmaları tasarım ve yürütülmesi. (Çev: Y. Dede, S. B. Demir), Ankara: Anı Yayıncılık.
- Creswell, J. W. & Plano-Clark, V. L. (2007). *Designing and conducting mixed methods research*. Thousand Oaks, CA: Sage.
- Creswell, J. W. ve Plano Clark, V. L. (2018). *Designing and Conducting Mixed Method Research*. USA: Sage Publications.
- Creswell, J. W., & Miller, D. L. (2000). *Determining Validity in Qualitative Inquiry. Theory Into Practice*, 39, 124-130.
- Creswell, J.W. & Creswell, J. D. (2021). *Araştırma Tasarımı- Nitel, Nicel ve Karma Yöntem Yaklaşımları*. Ankara: Nobel.
- Cumhuriyet, (2022). “Gökdelenlere sınır geldi ama...Onaltıdokuz’un planında tıraşlama yapılmadı”<https://www.cumhuriyet.com.tr/siyaset/gokdelenlere-sinir-geldi-ama-onaltidokuzun-planinda-traslama-yapilmedi-1998632> (Erişim Tarihi: 17.01.2023).
- Çakır, E. (2014). *Konut Yatırımları ve Konut Talebini Belirleyen Faktörler: Ordu İl Merkezi Hanehalkı Araştırması*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Ordu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ordu.
- Çeğin, G., Göker, E., Arlı, A. ve Tatlıcan, Ü. (2007). *Ocak Ve Zanaat: Pierre Bourdieu Derlemesi*, İstanbul: İletişim.
- Çetin, İ. (2012). *Gecekonduunun Mekân Sosyolojisi İzmir Araştırması*. İstanbul: Yaba Yayınları .
- Çimen, A. (2015). Ceza İnfaz Kurumlarında Sosyalleşme ve Islah İlişkisi, *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 15 (2), 159-188.
- Çizmeci, F.,Çınar, C. (2007). İstanbul Konut Piyasasında Kitleli Tüketimin Şekillendirdiği Yeni Konut Yerleşimleri ,*TMMOB İstanbul Kent Sempozyumu*, 13-15.
- Çolpan Erkan, N. (2022). Büyük Kentte Yaşlı Olmak, İçinde; *Mekâna ve İnsana Dair*, Ankara: İdealKent.
- Danış, D. (2001). İstanbul’da Uydu Yerleşmelerin Yaygınlaşması: Bahçeşehir Örneği, İçinde; *21. Yüzyıl Karşısında Kent ve İnsan*, İstanbul: Bağlam Yayınları.
- Demez, G., Kart, E., Timurturkan, M., Ertan, C., Cankurtaran, S. ve Aktin, S. (2017). *Denetimli Serbestlikte Yeniden Sosyalleşme*. İstanbul: Bağlam Yayınları.
- Demir, O. Ö. (2009). Nitel Araştırma Yöntemleri. İçinde; *Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri* (ss. 290-306). İstanbul: Alfa Yayınları.

- Demirtaş, N. & Şen, S. (2007). Varoş Identity: The Redifinition of Low Income Settlements in Turkey, *Middle Eastern Studies*, 43(1), 87-106.
- Denney J. T. (2010) Family and Household Formations and Suicide in the United States. *Journal of Marriage and Family*. 72(1), 202-213.
- Develioğlu, F. (1992). *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat*. Ankara: Aydın Kitabevi.
- Dietzel, Papakyriakou, M. (1993). *Altern in der Migration. Die Arbeitsmigranten vor dem Dilemma: zurückkehren oder bleiben?* Stuttgart: Enke.
- Diken, B. & Laustsen, C. B. (2010). *Filmlerle Sosyoloji*. İstanbul: Metis Yayınları.
- Dirlik Ünver, Ö. ve Yavuzçehre Savaş, P. (2023). Kentsel Mekânda Katılımın Kentlilik Bilincine Etkisi: Denizli Kenti Örneği. *Afyon Kocatepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 25(1), 110-126.
- Doğan, İ. (2002). Korumacılığın Geleneksel Kent Kültüründen Çıkarması Gereken Dersler. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 35(1-2), 15-23.
- Dolu, O. (2015). *Suç Teorileri*. Ankara: Karınca Yayınları.
- Dravigne, A., Waliczek, T. M., Lineberger, R. D., Zajicek, J. M., (2008). The Effect of Live Plants and Window Views of Greenspaces on Employee Perceptions of Job Satisfaction. *Hort Science*, 43, 183-187.
- DSÖ. (1995). *Dünya Sağlık Örgütü-Yaşam Kalitesinin Ölçülmesi (The World Health Organization quality of life assesment)* (0277-9536).
- Duman, M. Z.(2019). *Kuşak Çatışması, X ve Z Kuşağı Üzerine Sosyolojik Bir Çalışma*, Ankara: Nobel.
- Durkaya, M.,Yamak, R. (2004). Türkiye’de Konut Piyasasının Talep Yönlü Analizi. *İktisat, İşletme ve Finans Dergisi*. 19(217). 75-83.
- Durkheim, E. (2006). *Toplumsal İşbölümü*, (Çev: Ö. Ozankaya), İstanbul: Cem.
- Düzenli, H. İ. (2016). *Ufki Şehir, Turgut Cansever’in İzinde*. İstanbul: Klasik.
- Ege Yapı Blog, (2018). Geçmişe Özlemi Gideren Mimari Trend: Yatay Mimari Nedir?. <https://www.egeyapi.com/blog/trend/gecmise-ozlemi-gideren-mimari-trend-yatay-mimari-nedir> (Erişim Tarihi:31.12.2022).
- Eken, H. (2023). Kentsel Dönüşüm Süreciyle Birlikte Komşuluk İlişkilerinin Yeniden Üretimi: Konya İli Örneği. *Nosyon: Uluslararası Toplum ve Kültür Çalışmaları Dergisi*, 12, 17-36.
- Ekiz, D., (2009). *Bilimsel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Ekovitrin, (2021). Yatay Mimari Nedir? Avantajları Nelerdir? <https://www.ekovitrin.com/yatay-mimari-nedir-avantajlari-nelerdir> (Erişim Tarihi: 24.01.2022).
- El-Hinnawi, E. (1985), *Environmental Refugees*, Nairobi: Kenya, United Nations Environmental Programme.
- Elmalı Şen, D. & Yetim, E. (2023). The Effects Of The Earthquakes On The Housing Preferences of Theusers: The example of KTU Architecture Department students. *Journal of Architectural Sciences and Applications*, 8 (Special Issue), 58-83.
- Enson Haber, (2017). Cumhurbaşkanı Erdoğan Uluslararası Medeniyet Şurası'nda <https://www.ensonhaber.com/gundem/cumhurbaskani-erdogan-uluslararasi-medeniyet-surasi> (Erişim Tarihi: 8.01.2023).
- Erber, J. T. (2018). *Yaşlanma ve İleri Yetişkinlik*. Ankara: Nobel.
- Erdem, A. K. (2024). “Türkiye’de Yalnız Yaşayanların Sayısı 5.2 Milyon Oldu”. <https://www.paraanaliz.com/2024/raporlar/turkiyede-yalniz-yasayanlarin-sayisi-5-2-milyon-oldu-g-79297/> (Erişim Tarihi: 06.07.2024).
- Eren, İ. Ö. (2017). *Mahalle: Yeni bir paradigma mümkün mü?*, İstanbul: Nefes Yayıncılık.
- Erkan, R. (2010). *Kentleşme ve Sosyal Değişme*. Ankara: Bilimadamı Yayınları.

- Erman, T. (1998). Becoming" Urban" or Remaining" Rural": The Views of Turkish Rural-to-Urban Migrants on The" Integration" Question. *International Journal Of Middle East Studies*, 30(4), 541-561.
- Erman, T. (1998). Kentteki Kırsal Kökenli Göçmenlerin Yaşamında Gecekondu ve Apartman. İçinde; *75 Yılda Değişen Kent ve Mimarlık*, (ss.317-324). İstanbul: Tarih Vakfı Yayınları.
- Erman, T. (2004). Gecekondu Çalışmalarında “Öteki” Olarak Gecekondu Kurguları. *European Journal of Turkish Studies* (1).
- Erman, T. (2012). Yıkılan Gecekondular, Yapılan TOKİ Toplu Konut Projeleri: Kent Yoksulunun Yeni Yaşam Çevresi Olarak Karacaören-TOKİ Sitesi. *İdealKent Kent Araştırmaları Dergisi*, 3(7), 38-63.
- Erşahin, S. ve Erşahin, Z. (2020). *Kent ve Maneviyat*, Ankara: İdealKent.
- Erşahin, Z. (2020). Postmodern Kentlinin Ruh Sağlığı Üzerine, İçinde; *Kent ve Maneviyat*, Ankara: İdealKent Yayınları.
- Esendemir, Ş. (2016). Türkiye’de Yerde Yaşlanma ve Mekân Gerontolojisinin Temel Parametreleri, *Sosyoloji Dergisi*, 36(2), 411- 429.
- Evrensel, (2019).Bakan Kurum: Bundan Sonra 4-5 Katı Geçmeyecek İmarlar Yapılacak <https://www.evrensel.net/haber/373751/bakan-kurum-bundan-sonra-4-5-kati-gecmeyecek-imarlar-yapilacak> (Erişim Tarihi: 10.03.2023).
- Falakaoğlu, B. (2017). Yatay Mimari Dikey Rant. *Evrensel*. Erişim Adresi: <https://www.evrensel.net/yazi/78392/yatay-mimari-dikey-rant> (Erişim Tarihi: 7.02.2023).
- Featherstone, M. (1996). *Postmodernizm ve Tüketim Kültürü*. İstanbul: Ayrıntı Yay.
- Feng,I-M,Chen, J-H, Zhu, B-W.,Xiong, L.(2018). Assesment of and improvement strategies fort he housing of healthy elderly: Improving quality of life. *Sustainability*, 10(722),1-32. https://www.researchgate.net/publication/323593085_
- Fetters, M. D., Curry, L. A., Creswell, J. W. (2013). Achieving Integration in mixed Methods Designs – Principles and Practices. *Health Services Research*, 48(6), 2134-2156. <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1111/1475-6773.12117>
- Fındıkoğlu, F. (2011). Karabük’de Sanayileşmenin İktisadi ve İçtimai Tesirleri. *Istanbul Journal of Sociological Studies* (2), 1-37.
- Fırat, M. (2020). Doğal ve Toplumsal Bir Afet Olarak Deprem. İçinde; *Afet Sosyolojisi*, İstanbul: Çizgi Kitabevi.
- Fırat, M. (2022). Deprem ve Toplumsal Etkileri. *Tezkire Dergisi*, 80, 47-72.
- Fishman, R. (1982). *Urban Utopias in the Twentieth Century*. ABD: MIT Press
- Fishman, R. (2002). 20. Yüzyılda Kent Ütopyaları - Ebenezer Howard, Frank Lloyd Wright, Le Corbusier. İçinde; *20. Yüzyıl Kenti* (ss.107- 126). Ankara: İmge.
- Fishman, R. (2016). *Yirminci Yüzyılda Kent Ütopyaları*.(Çev: D. Toprak), İstanbul: Daimon.
- Fjeld, T.,Veiersted, B., Sandvik, L., Riise, G., Levy, F., (1998). The Effect of Indoor Foliage Plants on Health and Discomfort Symptoms among Office Workers. *Indoor and Built Environment*,7, 204-209.
- Foucault, M. (2000). *Hapishanenin Doğuşu*. (Çev: M.A.Kılıçbay), Ankara: İmge Kitabevi.
- Foucault, M. (2005). *Başka Mekânlara Dair, Özne ve İktidar Seçme Yazıları: 2* (Çev: I. Ergüden). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Foucault, M. (2005). *Özne ve İktidar* (Çev: I. Ergüden ve O. Akinhay). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Foucault, M. (2017). *Öznellik ve Hakikat* (Çev: S. Yardımcı). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

- Foucault, M.(2011).*Büyük Kapatılma* (Çev.I. Ergüden ve F. Keskin) İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Fraenkel, J. R. & Wallen, N. E. (2003). *How to Design and Evaluate Research in Education*. New York: McGraw-Hill.
- Fraenkel, J. R., Wallen, N. E. & Hyun, N. (2012). *How to Design and Evaluate Research in Education*. New York: McGraw-Hill Book Company.
- Freudenberger, H. J. (1974). Satff Burn-Out. *Journal of Social Issues*, 30(1), 159-165.
- Frumkin, H. (2001). Beyond Toxicity: Human Health and The Natural Environment, *American Journal of Preventive Medicine*, 20(3), 234-240.
- Furedi, F. (2013). *Paranoyak Anne Babalık: Uzmanları Dikkate Almamak Çocuğunuz İçin En İyi Olanıdır!* (Çev: A. Tüfekçi). İstanbul: İz Yayınevi.
- Furedi, F. (2017). *Korku Kültürü: Risk Almanın Riskleri* (Çev. B. Yıldırım). İstanbul: Ayrıntı.
- Galindo, P., Rodriquez, C.A.S., (2000). Environmental Aesthetics and Psychological Wellbeing: Relationships between Preference Judgements for Urban Landscapes and Other Relevant Affective Responses. *Psychology in Spain*, 4 (1), 13-27.
- Gay, L. R, Mills, G. E. & Airasian, P. (2012). *Educational Research: Competencies for Analysis and Applications*. USA: Pearson Education.
- Gazete Duvar, (2021). Erdoğan: Dikey Mimari Bizim İçin İntihardır <https://www.gazeteduvar.com.tr/erdogan-dikey-mimari-bizim-icin-intihardir-haber-1511376> (Erişim Tarihi: 08.05.2023).
- Gegez, A. E. (2010). *Pazarlama Araştırmaları*. İstanbul: Beta.
- Genç, E. (1997). Kentleşme, Geleneksel- Modern, Gerilimde Kimlikler. *Toplum ve Göç, II. Ulusal Sosyoloji Kongresi*, Ankara: T. C. Başbakanlık D.D.E. Yayınları.
- Geniş, Ş. (2007). Küreselleşme, Toplumsal Eşitsizlik ve Mekânsal Ayrışma. *Sivil Toplum*, 5 (17-18), 69-84.
- Geniş, Ş. (2009). Neo-liberal Kentleşmenin Mekânda Yansımaları: İstanbul'da Güvenlikli Siteler. *Toplum ve Bilim*, 116, 121-156.
- Geniş, Ş. (Der.). (2020). *Otoriter Neoliberalizmin Gölgesinde: Kent, Mekân, İnsan*. Ankara: Nika Yayınevi
- Gezgin, M. F. (2011). Cemaat-Cemiyet Ayırımı ve Ferdinand Tönnies. *Istanbul Journal of Sociological Studies* (22), 183.
- Ghulyan, H. (2017). Lefebvre'nin Mekân Kuramının Yapısal ve Kavramsal Çerçevesine Dair Bir Okuma. *Çağdaş Yerel Yönetimler Dergisi*, 26 (3). https://www.researchgate.net/publication/318966717_Lefebvre'nin_Mekân_Kuramının_Yapısal_ve_Kavramsal_Cercevesine_Dair_Bir_Okuma
- Giddens, A. (1992). *The Consequences of Modernity*, Cambridge: Polity Press.
- Giddens, A. (1993). *Sosyoloji: Eleştirel Bir Yaklaşım* (Çev: R. Esengün, G. Öğretir). İstanbul: İhtar Yayıncılık.
- Giddens, A. (1997). *Sociology*. Cambridge: Polity Press.
- Giddens, A. (1999). *Toplumsal Kuruluşu* (Çev: H. Özel). İstanbul: Bilim ve Sanat.
- Giddens, A. (2000). *Sosyoloji*. Ankara: Ayraç Kitapevi.
- Gifford, R.,& Cortale, S.Q. (2007). *Environmental Psychology: Principles and Practice*, WA: OptimalBooks.
- Gottdiener, M. (2001). Mekân Kuramı Üzerine Tartışma, Kentsel Praksise Doğru, *Praksis*, 2, 248-270.
- Gottdiener, M. & Hutchison, R. (2011). *The New Urban Sociology*. USA: Westview Press.
- Göka, Ş. (2001). *İnsan ve Mekân*. İstanbul: Pınar Yayınları.
- Gökçe, B. (1971). *Gecekondu Gençliği*. Ankara: Hacettepe Üniversitesi Yayınları.
- Gökçe, B. (1999). *Toplumsal Bilimlerde Araştırma*. Ankara: Savaş Yayınevi.

- Gökçe, B. (2012). *Toplumsal Bilimlerde Araştırma*. Ankara: Savaş Yayınevi.
- Gökçe, B. (2012). *Toplumsal Bilimlerde Araştırma*. Ankara: Savaş Yayınevi.
- Göregenli, M. (2010). *Çevre Psikolojisi: İnsan Mekân İlişkileri*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Görgülü, T. (2016). Apartman Tipolojisinde Geçmişten Bugüne; Kira Apartmanından “Rezidans’a” Geçiş, *TÜBA-KED*, (14), 2016, 165-178.
- Graue, M.E., & Walsh, D. J. (1998) *Studying Children in Context: Theories, Methods, and Ethics*. CA: Sage.
- Greene, J. C., Caracelli, V. J. ve Graham, W. F. (1989). Toward a Conceptual Framework for Mixed-Method Evaluation Designs. *Educational Evaluation and Policy Analysis*, 11 (3), 255–274.
- Gregotti, V. (1972). *II. Territorio Dell’architettura*, Milano: Feltrinelli.
- Gulotta, J. (2024). Social Exhaustion: What It Is, Signs, & How to Recoverer, Choosing Therapy, <https://www.choosingtherapy.com/social-fatigue/> (Erişim Tarihi: 25.08.2024).
- Güçlü, S. (2002). *Kentlileşme ve Göç Sürecinde Antalya’da Kent Kültürü ve Kentlilik Bilinci*. Ankara: T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Güllüpinar, F. (2012). Kent Sosyolojisi Kuramları Üzerine Bir Litaretür Değerlendirmesi. *Çağdaş Yerel Yönetimler*, 21(3), 1 - 29.
- Günel, B., Esin, N. (2007). İnsan – Mekân İletişim Modeli Bağlamında Konutta Psikososyal Kalitenin İrdelenmesi. *İstanbul Teknik Üniversitesi Dergisi*, 6(1), 19-30. http://itudergi.itu.edu.tr/index.php/itudergisi_a/article/viewFile/543/822
- Gürkaynak, İ. (2019). Çevresel Psikoloji: Doğası, Tarihçesi, Yöntemleri. *Ankara University Journal of Faculty of Educational Sciences (JFES)*, 21(1), 1-9.
- Güven, S. (2006). *Toplum Bilimlerde Araştırma Yöntemleri*, Bursa: Ezgi Kitapevi Yay.
- Güvenç, B. (1979). *İnsan ve Kültür*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Hadi, Y., Heath, T., Oldfield, P., 2017. Gardens in The Sky: Emotional Experiences in the Communal Spaces at Height in the Pinnacle@Duxton, Singapore. *Emotion, Space and Society*. <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S1755458616300809?via%3Dihub>
- Haksöz Haber, (2017). Cumhurbaşkanı Erdoğan: Biz İstanbul’a İhanet Ettik (2017, 21 Ekim). <https://www.haksozhaber.net/cumhurbaskani-erdogan-biz-istanbula-ihanet-ettik-98489h.htm> (Erişim Tarihi: 18.02.2023).
- Harvey, D. (1996). *Justice, Nature and the Geography of Difference*, Cambridge: Blackwell Publishers.
- Harvey, D. (2006). *Sosyal Adalet ve Şehir*. (Çev: M. Moralı), İstanbul: Metis Yayınları.
- Harvey, D. (2009). *Sosyal Adalet ve Şehir* (Çev: Z. Gambetti), İstanbul: Metis Yayınları.
- Harvey, D. (2010). *Postmodernliğin Durumu*. İstanbul: Metis Yayınları.
- Harvey, D. (2013). *Asi şehirler (Şehir hakkından kentsel devrime doğru)* (Çev: A. D. Temiz). İstanbul: Metis Yayıncılık
- Harvey, D. (2015). *Sermayenin Mekânları* (Çev: B. Kıcır, D. Koç, K. Tanrıyar, S. Yüksel). İstanbul: Sel Yayıncılık.
- Harvey, D. (2020). *Umut Mekânları*. İstanbul: Metis Yayıncılık.
- Heaton, T. B., Jacobson, C. K. ve Holland, K. (1999). Persistence and Change in Decisions to Remain Childless. *Journal of Marriage and the Family*, 61(2), 531-539.
- Helvacıoğlu, B. (1994). Evvel Mekân İçinde Kalbur Zamanlar İçinde: Tarihi Coğrafi Materyalizm. *Toplum ve Bilim*, 64-65, 77-89.

- Herbers, D. J., Mulder, C. H., & Mòdenes, J. A. (2014). Moving out of Home Ownership in Later Life: The Influence of The Family and Housing Careers. *Housing Studies*, 29 (7), 910-936.
- House J. S, Landis K. R, Umberson D.(1988). Social Relationships And Health. *Science*. 241(4865):540-5.
- Howard, E. (1902). *Garden Cities of to-Morrow*. London: Faber and Faber.
- Howard, E. (2019). *Yarının Bahçe Kentleri* (Çev: A. Volkan.). İstanbul: Daimon.
- Husserl, E. (2012). *Ideas: General Introduction to Pure Phenomenology*. New York: Routledge.
- Işık K.(2009). Konut Koşullarının İnsan Sağlığı Üzerine Etkisi. *Süleyman Demirel Üniversitesi Tıp Fakültesi Dergisi*, 1(1) 68-71.
- Işık, İ. E ve Şentürk, Y.(Ed).(2009). *Mekân ve Toplum, Özneler, Durumlar ve Mekânlar*. İstanbul: Bağlam Yayıncılık.
- Işık, O., ve Pıncarioğlu, M. M. (2001). *Nöbetleşe Yoksulluk: Gecekondulaşma ve Kent Yoksulları: Sultanbeyli Örneği*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- İçişleri Bakanlığı, (2013, 30 Mart). 4.Yerel Yönetimler Sempozyumu <https://www.icisleri.gov.tr/4-yerel-yonetimler-sempozyumu-30-03-2013> (Erişim Tarihi: 30.04.2023).
- İlhan Tunç, A.(2009). Kız Çocuklarının Okula Gitmeme Nedenleri Van İli Örneği, *Yüzüncü Yıl Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*. 6(1), 237-269. <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/146304>
- İmre Özbek, E. (2012). “Türkiye’de Dönüşen Kentlerin Son Kalesi: Kent Kurucu Öge Olarak Osmanlı’dan Günümüze 'Mahalle'”, *International Jurnal of Human Science*. 9, (2), 1547-1568.
- Jacobs, J. (2017). *Büyük Amerikan Şehirlerinin Ölümü ve Yaşamı*. İstanbul: Metis.
- Jacobson, C. K. ve Heaton, T. B. (1991). Voluntary Childlessness among American Men and Women in The Late 1980’s. *Social Biology*, 38(1-2), 79-93.
- Jasper, M. A., (1994). Issues in Phenomenology for Researchers of Nursing, *Journal of Advanced Nursing*, 19(2) 309-314.
- Johnson, J. M. (2002). In-Depth Interview. İçinde; *Handbook of Interview Research Context & Method*. Londra: Sage Publications.
- Johnson, R. B., Onwuegbuzie, A. J. (2004). Mixed methods research: A research paradigm whose time has come. *Educational Researcher*, 33(7). 14-26. <https://www.jstor.org/stable/3700093>
- Jones, A., & Riseborough, M. (2002). *Comparing quality of life research-International lessons*. Center of Urban & Regional Studies, School of Public Policy, UK: University of Birmingham.
- Jong, P., Rouwendal, J., Hattum, P., & Brouwer, A. (2012). Housing Preferences of an Ageing Population: Investigation in the Diversity Among Dutch Older Adults. *SSRN Electron. J*.
- Kalınkara, V. (2010). Yaşlı Bireyler İçin Yaşam Çevresinin Ergonomik Tasarımı. *Yaşlı Sorunları Araştırma Dergisi*, 3 (1), 54-64. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/203216>
- Kalınkara, V. ve Arpacı, F. (2013). Yerde Yaşlanma. İçinde; *VII. Ulusal Yaşlılık Kongresi Kitabı*, Karabük: Karabük Üniversitesi ve YASAD.
- Kalkan, M., Kaçar, A. D., Alptekin, O. (2020). Ülkelerin Deprem Sonrası Yeniden Yapılaşma Süreçlerinin Karşılaştırılması: Çin, Şili ve Türkiye Örnekleri, *Tasarım Kuram Dergisi*, 16(31), 152-169.
- Kamalraj, T., Amarawickrama,S., Kankanamge, N., Meetiyagoda,L. (2019). Determinants of Place Attachment: Comparative Study of Horizontal and Vertical Middle-IncomeResidential Environments in Sri Lanka, *International Journal of*

- Psychosocial Rehabilitation*, 23 (4). <https://www.dpublication.com/wp-content/uploads/2019/12/19738.pdf>
- Kaplan, R. & Kaplan, S., (1989). *The Experience of Nature: A Psychological Perspective*, New York: Cambridge University Press.
- Kaplan, R.(1993). The Role Of Nature İn The Context Of The Workplace. *Landscape And Urban Planning*. 26, 193-201.
- Kaplan, S. (1995). The Restorative Benefits of Nature: Toward an Integrative Framework. *Journal of Environmental Psychology*, 15(3),169-182.
- Kara, D. & Oruç, G. (2020). Birey-Doğa İlişkisinin Yeniden Kurgulanması Bağlamında Ekoterapötik Mekânlar, *Tasarım Kuram*, 16(31):257-277.
- Karahan, E. (2024). *Kadınların Gündelik Yaşam Pratiklerinde Komşuluk İlişkilerinin İncelenmesi: Erzurum Örneği*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ardahan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ardahan.
- Karakaş, M. (2019). *Kent, Mekân ve Toplum*. İstanbul: Tezkire Yayıncılık.
- Karakaş, M. (2001). Tarihsel Gelişim Sürecinde Kent Kısıtlı Tarihsellik Anlayışı Üzerine Eleştirel Bir Yaklaşım. *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 3(1), 121-132.
- Karakaş, M. (2003). Modern Bütünleşmeden Postmodern Farklılaşmaya Kentte Toplumsal Etkileşim. *Çağdaş Yerel Yönetimler*. 12 (2), 16-40.
- Karakaş, M. (2010). Küresel Yoksulluğun Öteki Yüzü: Yeni Yoksulluk ve Sosyal Dışlanma. *Sosyal Bilimler Dergisi*, 12(2), 1-16.
- Karakaş, M. (2020). Covid-19 Salgınının Çok Boyutlu Sosyolojisi ve Yeni Normal Meselesi. *İstanbul University Journal of Sociology*, 40(1), 541-573.
- Karakoç, N. (2015). Yüksek Binalar Şehir Dışına Kaydırılacak, *Arkitera*, <https://www.arkitera.com/haber/yuksek-binalar-sehir-disina-kaydirilacak/>, (Erişim tarihi:28.02.2023).
- Karasar, N. (2005). *Bilimsel Araştırma Yöntemi*. Ankara: Nobel.
- Kartal, K. (1992). *Ekonomik ve Sosyal Yönleriyle Türkiye’de Kentleşme*. Ankara: Adım Yayıncılık.
- Kaya, G. ve Şeker, A. (Ed). (2022). *Dert Yüğü Mekânlar Kentlerin Yeni ve Eskimeyen Sorunları*. Ankara: Nika Yayınları.
- Kaypak, Ş. (2011). Bilgi ve İletişim Teknolojilerinin Kentsel Mekâna Yansıması. Kamu Yönetimi ve Teknoloji, İçinde; *VIII. Kamu Yönetimi Forumu-KAYFOR 2010 Bildiriler Kitabı*(s. 698-715), Ankara: TODAİE Yayın No: 360.
- Keizer, R., Dykstra, P. A. ve Jansen, M. D. (2008). Pathways into Childlessness: Evidence of Gendered Life Course Dynamics. *Journal of Biosocial Science*, 40(6), 863-878.
- Keleş, R. (1971). *Eski Ankara’da Bir Şehir Tipolojisi*. Ankara: SBF Yayınları.
- Keleş, R. (1972). *100 soruda Türkiye’de Şehirleşme; Konut ve Gecekondu*. İzmir: Cem Yayınevi.
- Keleş, R. (1993). *Kentleşme Politikası*. Ankara: İmge Yayınevi.
- Keleş, R. (1998). *Kentbilim Terimleri Sözlüğü*. Ankara: İmge Yayınevi.
- Keleş, R. (2012). *Kentleşme Politikası*. Ankara: İmge Yayınları.
- Keleş, R., Yavuz, F.ve Geray, C. (1973). *Şehircilik: Sorunlar, Uygulama ve Politika*. Ankara: Sevinç Matbaası.
- Kemperman, A. & Timmermans, H. (2014). Green spaces in the direct living environment and social contacts of the aging population. *Landscape and Urban Planning*, 129, 44–54. <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S016920461400125X>
- Keskin, D. B. E. ,Sağocak, Y. M. , Aslan, D. T. V. (2015). Kentlilik Bilinci Çalışmaları İçin Bir Model Önerisi: Bursa’da Kentlilik Bilinci Araştırması, *Paradoks Ekonomi Sosyoloji ve Politika Dergisi*, 11(1), 21-43.

- Khan, A.R., Younis, A., Riaz, A., Abbas, M.M., (2005). Effects of interior plantscaping on indoor academic environment, *Journal of Agricultural Research*, 43, 235-242.
- Kıral, B. (2021). Nitel Araştırmada Fenomenoloji Deseni: Türleri ve Araştırma Süreci. *Eğitim ve Öğretim Araştırmaları Dergisi*, 10(4), 92-103. <http://www.jret.org/FileU>
- Kıray, M. (1964). *Ereğli: Ağır Sanayiden Önce Bir Sahil Kasabası*. Ankara: Devlet Karayolları Matbaası.
- Kıray, M. (1972). *Örgütlemeyen Kent*. İstanbul: Bağlam Yayınları.
- Kıray, M. (2007). *Kentleşme Yazıları*. Ankara: Bağlam Yayınları.
- Kızılçelik, S. (1996). *Postmodernizm Dedikleri*. İzmir: Saray kitabevleri.
- Kızmaz, Z. (2018). Suriyeli Sığınmacılar: Güvenlik Kaygıları ve Suç. *Bitlis Eren Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 7(2), 392-431.
- Kiper, P. (2004). Küreselleşme Sürecinde Kentlerimize Giren Yeni Tüketim Mekânları ve Yitirilen Kent Kimlikleri. *Planlama*, 4, 14-18.
- Koçak Turhanoğlu, F. A.; Beklan Çetin, O. (2023). Toplumsal Cinsiyet Bağlamında 'Ev'in Anlamı ve Ev İle Kurulan İlişkinin Farklılaşması. *Sosyoloji Araştırmaları Dergisi*, 26 (1), 40-60.
- Korkut, T. (2011). *Toplum Açıklama Girişimi Olarak Şehir Teorileri*. İstanbul: İz Yayıncılık.
- Köse M, F. & Çobanoğlu, G. & Mercan S, R. (2022) Yaşam Memnuniyeti Ölçeğinin Geliştirilmesi, *Bilgi: Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 55: 324-346.
- Köse, H. (2004). *Bourdieu Medyaya Karşı (İşbirlikçi, Zorba ve Çığırtaçan Medya)*, İstanbul: Papirüs Yayınları
- Kramer, C., & Pfaffenbach, C. (2016). Should I stay or should I go? Housing preferences upon retirement in Germany. *Journal of Housing and the Built Environment*, 31, 239-256.
- Krishnan, V. (1993). Religious Homogamy and Voluntary Childlessness in Canada. *Sociological Perspectives*, 36(1), 83-93.
- Kukaracı, İ. U., Aktemur, A. M. (2010). Modernleşme Süreci İçerisinde Erzurum Konut Mimarisinin Geldiği Nokta. *Güzel Sanatlar Enstitüsü Dergisi*, 11.
- Kurtuluş, H. (2005a). Bir Ütopya Olarak Bahçeşehir, İçinde; *İstanbul'da Kentsel Ayrışma*, Ankara: Bağlam Yayıncılık.
- Kurtuluş, H. (2005b). İstanbul'da Kapalı Yerleşmeler: Beykoz Konakları Örneği, İçinde; *İstanbul'da Kentsel Ayrışma*, Ankara: Bağlam Yayıncılık.
- Kuş, E. (2009). *Nitel-Nitel Araştırma Teknikleri: Sosyal Bilimlerde Araştırma Teknikleri Nicel mi? Nitel mi?*. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Küçük, M. (2021). Yaşlıların İhtiyaçları, Beklentileri ve Karşılaştığı Sorunların Çözümünde Sosyal ve Politik Çevrenin Rolü: Konya İlinin Beyşehir ve Hüyük İlçeleri Örneği. *Sosyal Çalışma Dergisi*, 5(2), 258-284.
- Küçükali, H. (2018). "Yatay Mimari Mi, Dikey Mimari Mi...?" <https://www.tahtapod.com/blog/yatay-mimari-mi-dikey-mimari-mi> (Erişim Tarihi: 09.04. 2023).
- Kümbetoğlu, B. (2008). *Sosyolojide ve Antropolojide Niteliksel Yöntem ve Araştırma*. İstanbul: Bağlam Yayınları.
- Kümbetoğlu, B.(2005). *Sosyolojide ve Antropolojide Niteliksel Yöntem ve Araştırma*, İstanbul:Bağlam.
- L'Heuillet, Helen. (2016). *Komşuluk* (Çev: A. Beyaz) İstanbul: YKY.
- Laborit, H. (1990). *İnsan ve Kent*. (Çev: B. Onaran), İstanbul: Payel.
- Lalonde M. (1974) *A New Perspective on the Health of Canadians:A Working Document*. Canada: Department of Health and Welfare.
- Layder, D. (1998). *Sociological Practice: Linking Theory and Research*. London:Sage.

- Lazer. W. (1987) Marketing and the Quality of Life Interface, Income and the Quality of Life Interface, (Ed: Samli, A. Ç.), Connecticut: Greenwood Press Inc, 175-187.
- Le Corbusier. (1987). *Towards a New Architecture*. (Trans: F. Etchells). Londra: The Architectural Press.
- LeCompte, M. & Goetz, J. (1982). Problems of Reliability and Validity in Ethnographic Research. *Review Of Educational Research*, 52(1), 31-60.
- Lefebvre, H. (1991). *The Production of Space*. London: Blackwell.
- Lefebvre, H. (1998). *Modern Dünyada Gündelik Yaşam* (Çev: I. Gürbüz). İstanbul: Metis Yayınları.
- Lefebvre, H. (2014). *Mekânın Üretimi* (Çev: I. Ergüden). İstanbul : Sel Yayıncılık.
- Lefebvre, H. (2015). *Kentsel Devrim* (Çev: S. Sezer). İstanbul : Sel Yayıncılık.
- Leiter, M. P., & Maslach, C. (1988). The Impact of İnterpersonal Environment Onburnout and Organizational Commit Rnen. *Journal of Organizational Behavior*, 9, 297-308 .
- Levine, R. V., Martinez, T. S., Brase, G., & Sorenson, K. (1994). Helping in 36 U.S.cities. *Journal of Personality and Social Psychologh*, 67, 69-82.
- Lincoln, Y. S. & Guba, E. G. (1985). *Naturalistic Inquiry*. CA:Sage Publications.
- Litwin, H., & Stoeckel, K. J. (2013). Social Networks and Subjective Well-Being among Older Europeans: Does Age Make a Difference?. *Ageing & Society*, 33(7), 1263–1281.
- Lovering, R. P. (2001). *The Concept of Worldview in Contemporary Philosophy of Religion*. University of Colorado at Boulder.
- Lynch, B. K. (1996). *Language Program Evaluation: Theory and Practice*. Cambridge: CUP.
- Mannheim, K.(1952). *The Problem of Generations, Essayson The Sociology of Knowledge*, London: Routledge & K.Paul.
- Marsh, C. (1982) *The Survey Method: The Contributions of Surveys to Sociological Analysis*. London: Allen & Unwin.
- Marshall, G. (2020). *Sosyoloji Sözlüğü* (Çev: D. Akınbay,. D. Kömürcü). Ankara: Bilim Sanat Yayınları.
- Marshall, G. (2020). *Sosyoloji Sözlüğü*, Ankara: Bilim ve Sanat.
- Martindale, D.& Neuwirth, G. (2003).Önsöz, İçinde; *Max Weber, Şehir ve Modern Kentin Oluşumu* (Çev: M. Ceylan). İstanbul: Bakış.
- Marx, K. (2011). *Ekonomi Politğin Eleştirisine Katkı*. (Çev: S. Belli), Ankara: Sol Yayınları.
- Marx, K. & Engels, F. (1999). *Alman İdeolojisi*. (Çev: S. Belli), Ankara: Sol Yayınları.
- Maslow, A. H. (1943). A theory of human motivation. *Psychological Review*, 50(4), 370-396.
- Maslow, A. H. (1987). *Motivation and Personality*. Delhi, India: Pearson Education.
- Massey D.S., Rothwell J., ve Domina T. (2009) “The Changing Bases of Segregation in the United States”, *The Annals of the American Academy of Political and Social Science*, 626, s.74-90.
- Massey, D. (2013). *Doreen Massey on Space*. Sage.
- McCrea, R., Walton, A. & Leonard, R. (2016). Developing a Model of Community Wellbeing and Resilience in Response to Change, *Social Indicators Research*, 129 (1),195-214.
- McDonald, P. & Brownlee, H. (1993). High-Rise Parenting: Raising Children in Melbourne's High-Rise Estates. *Family Matters*, 36, 4–15.
- Medya Ege, (2018). Cumhurbaşkanı Erdoğan: "Alnımızın akıyla çıkacağız", <https://www.medyaege.com.tr/haber/cumhurbaşkanı-erdogan-alnımızın-akıyla-çıkacağız>, (Erişim Tarihi: 04.01.2023).
- Meriç, Y. (2024). Şehirlerin geleceği dikey mimaride mi, yatay mimaride mi?, <https://www.gzt.com/genc-motto/sehirlerin-gelecegi-dikey-mimaride-mi-yatay-mimaride-mi-3773859> (Erişim Tarihi: 08.04.2024).

- Merriam, S. B. (1998). *Qualitative Research and Case Study Applications in Education*. San Francisco: Jossey-Bass.
- Merriam, S. B. (2018). *Nitel Araştırma: Desen ve Uygulama İçin Bir Rehber* (Çev: S.Turan). Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Merrifield, A. (2012). *Metromarksizm: Şehrin Marksist Bir Hikayesi* (Çev: N. Ünver). Ankara: Phoenix Yayınevi.
- Metin, O., ve Çiçek, B. (2024). Karma yöntem araştırma tasarımının sosyoloji alanında kullanımı üzerine bir değerlendirme. *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 26 (4), 1769-1790.
- Miles, M. (1997). *Art, Space and The City- Public Art and Urban Futures*, New York: Routledge.
- Miles, M. B. & Huberman, A. M. (1994). *Qualitative Data Analysis: An Expanded Sourcebook*. CA: Sage Publication.
- Miles, M. B., Huberman, A. M., & Saldana, J. (2014). *Qualitative Data Analysis: A Methods Sourcebook*. USA: Sage Publication.
- Milgram, S. (1970). The Experince of Living in Cities. *Science*. 167 (3924), 1461-1468.
- Milliyet, (2023). Deprem Sonrası Az Katlı ve Müstakil Evlere Yoğun Talep, <https://www.milliyet.com.tr/ekonomi/deprem-sonrasi-az-katli-ve-mustakil-evlere-yogun-talep-6909300> (Erişim Tarihi: 11.04.2023).
- Milliyet, (2023). Cumhurbaşkanı Erdoğan'dan 'yatay mimari' vurgusu: Taviz vermeyeceğiz, <https://www.milliyet.com.tr/gundem/son-dakika-cumhurbaskani-erdogandan-onemli-aciklamalar-6911962> (Erişim Tarihi: 11.04.2023).
- MMTD, (2014). 32. Birleşim, <https://www5.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/TBMM/d24/c097/tbmm24097032.pdf> (Erişim Tarihi: 25.04.2023).
- Morse, J. M. (2018). *Reframing Rigor in Qualitative Inquiry*. CA: Sage Publications.
- Moustakas, C. (1994). *Phenomenological Research Methods*. CA: Sage Publications.
- Mumford, L. (2007). *Tarih Boyunca Kent: Kökenleri, Geçirdiği Dönüşümler ve Geleceği* (Çev: G. Koca ve T. Tosun). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Musick, M. A., House, J. S., & Williams, D. R. (2004). Attendance at Religious Services and Mortality in a National Sample. *Journal of Health and Social Behavior*, 45(2), 198-213.
- Mutlu, A. (2016, 26-27 Mayıs). Hangi Kent Kültürü? Ya da “Yeni Köye Eski Adet. [Konferans sunumu]. *Kent Kültür ve Kentlilik Bilinci Sempozyumu*, Bursa, Türkiye.
- Mutlu, E. ve Varol, Ç. (2017). Sosyo-Ekonomik Farklılaşma ve Mekânsal Ayrışma: Bursa Metropolitan Alanı Analizi. *Megaron*, 12(1), 87-105.
- Myers, N. (1997), “Environmental Refugees”, *Population and Environment*, 19(2), 167–182.
- Neuman, W. L. (2017). *Toplumsal Araştırma Yöntemleri- Nitel ve Nicel Yaklaşımlar* (Çev: S. Özge), Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Neuman, W.L. (2014). *Toplumsal Araştırma Yöntemleri: Nitel ve Nicel Yaklaşımlar* (Çev: S.Özge). Ankara: Yayınodası.
- Neuman, W.L. (2016). *Toplumsal Araştırma Yöntemleri: Nitel ve Nicel Yaklaşımlar* (Çev: S.Özge). Ankara: Yayınodası.
- Neumann, B. “The Literary Representation of Memory.” *Cultural Memory Studies: An International and Interdisciplinary Handbook*, edited by Astrid Erll and Ansgar Nünning, Walter de Gruyter, 2008: 333-45.
- Nirun, N. (1994). *Sistematik Sosyoloji Yönünden Aile ve Kültür*, Ankara: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Kültür Merkezi Yayını.

- NTV, (2021). Cumhurbaşkanı Erdoğan'dan Yatay Mimari Mesajı, <https://www.ntv.com.tr/turkiye/cumhurbaskani-erdogandan-yatay-mimari-mesaji,c9JFpWIAHUOl6WBrJtgOLg> (Erişim Tarihi: 06.05.2023).
- Nunan, D. (1999). *Research methods in language learning*. Cambridge: CUP.
- OED, (2024). <https://www.oed.com/> (Erişim Tarihi:08.07.2024).
- Oliver-Smith, A. (2006), Disasters and Forced Migration in the 21st Century, <https://items.ssrc.org/understanding-katrina/disasters-and-forced-migration-in-the-21st-century/>
- Onwuegbuzie, A. J. & Leech, N. L. (2004). Enhancing The Interpretation of Significant Findings: The Role of Mixed Methods Research. *The Qualitative Report*, 9(4), 770-792.
- Orhan Şahan, A. & Ercan, L. (2021). Yapıların Bazı Özelliklerinin İnsan Sağlığı Üzerindeki Etkileri, *International Social Mentality and Researcher Thinkers Journal*, 7(54): 3666-3680.
- Orhan, H. (2019). *Apartmanlaşma Süreci ve Gündelik Hayatta Yeni Sosyallikler: Antalya İli Yenidoğan ve Ahatlı Mahalleleri Örneği*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Antalya.
- Ökten, S. (2019). *Aslında Bir Sanat Var: Sanat, Birey ve Toplum Üzerine*. İstanbul: Tuti Kitap.
- Öymen Özak, N.ve Pulat Gökmen, G. (2009). Bellek ve Mekân İlişkisi Üzerine Bir Model Önerisi. *İTÜ Dergisi*, 8(2), 145-155.
- Özarslan, M. (2018). Semt, Mahalle, Sokak, Ev veya Farkında Olmadan Kaybettiklerimiz. *Türk Yurdu*, 107 (376), 62-63.
- Özdemir Sarı, Ö. B. ve Sarioğlu Erdoğan, G. P. (2022). *Konut, Afetler ve Kentleşme Üzerine Yazılar*. Ankara: İdealKent Yayınları.
- Özdemir, E. (2010). Kentin Tanımlanmasında Sosyolojik Yaklaşımlar: Toplumsal Süreç ve/veya Mekânın Çözümlemesi. *İdeal Kent Dergisi*, 1(1),44-77.
- Özden, K. (2014). *Kentleşme Yazıları; Kentsel Kuramlar ve Kentleşme Politikaları*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Özden, K.(Ed). (2014). *İleri Mekânsal Biçimleştirme Olarak Kentsel Dönüşüm*. Ankara: Seçkin Yayınları.
- Özden,P. P. (2006). Türkiye’de Kentsel Dönüşümün Uygulanabilirliği Üzerine Düşünceler *İ.Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, 35, 215-233.
- Özgen, E. (2017). İnsan-Mekân Etkileşiminde Sağlık Yapıları ve Mekânın İyileştirici Rolü, *Sanat-Tasarım Dergisi*, 8 (2), 184-195. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/653538>
- Özkan, M. A. (2022). Kentsel Dönüşümde Yatay Mimari, *Gazete 365*, <https://www.gazete365.com/yazarlar/mehmet-ali-ozkan/kentsel-donusumde-yatay-mimari/805/>
- Özkul, M ve Kalaycı, I. (2023). *Bütün Yönleriyle Başarılı Yaşlanma*. Ankara: Nobel.
- Öztürk, M. ve Altuntepe, N. (2008). Türkiye’de Kentsel Alanlara Göç Edenlerin Kent ve Çalışma Hayatına Uyum Durumları: Bir Alan Araştırması. *Journal of Yaşar University*, 3(11), 1587- 1625.
- Öztürk, Ş (2023). Yatay mimari sözü unutuldu: Deprem bölgesinde 18 kata onay verildi!, <https://www.cumhuriyet.com.tr/turkiye/yatay-mimari-sozu-unutuldu-deprem-bolgesinde-18-kata-onay-verildi-2108366> (Erişim Tarihi: 15.09.2023).
- Özyurt, C. (2007). Yirminci Yüzyıl Sosyolojisinde Kentsel Yaşam. *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 10(15), 111-126.
- Pahl, R.E. (1975). *Whose City? and Further Essays on Urban Society*. Harmondsworth: Penguin.
- Paquot, T., (2011). *Şehirselsel Bedenler* (Çev: Z. Bengü). İstanbul: Everest Yayınları.

- Park, R. E. & Burgess, E. W. (2015). *Şehir* (Çev: P. Karababa). İstanbul: Heretik Yayınları.
- Patton, M.Q. (2014). *Nitel Araştırma ve Değerlendirme Yöntemleri* (Çev: M. Bütün- S. B. Demir). Ankara: Pegem Akademi.
- Patton, M.Q. (2018). *Nitel Araştırma ve Değerlendirme Yöntemleri* (Çev: M. Bütün- S. B. Demir). Ankara: Pegem Akademi Yayınları.
- Peker, A.E. ve Şanlı, İ. (2022). Deprem ve Göç İlişkisi: 24 Ocak 2020 Elazığ Deprem Örneği. *Fırat Üniversitesi İİBF Uluslararası İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 6 (1), 125-154.
- Perouse, J. F. & Danış, A. D. (2005). Zenginliğin Mekânda Yeni Yansımaları: İstanbul'da Güvenlikli Siteler, *Toplum ve Bilim*, 104, 93-103.
- Pinnacle@Duxton, Singapur (2023). Erişim adresi: <https://www.timeout.com/singapore/things-to-do/the-pinnacle-duxton-skybridge>
- Planlı Alanlar İmar Yönetmeliği (2017, 3 Temmuz). *Resmi Gazete* (Sayı: 30113). <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2017/07/20170703-8.htm>
- Planlı Alanlar İmar Yönetmeliğinde Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik (2019, 25 Temmuz) *Resmi Gazete* (Sayı: 30842). <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2019/07/20190725-1.htm>
- Plano Clark, V. L. (2019). Meaningful İntegration Within Mixed Methods Studies: Identifying Why, What, When, and How. *Contemporary Educational Psychology*, 57, 106-111. <https://doi.org/10.1016/j.cedpsych.2019.01.007> Get rights and content
- Plano Clark, V. L. & Ivankova, N. V. (2016). *Mixed Methods Research: A Guide to the Field*. Sage.
- Politikayol, (2019). "Gürsel Tekin: İstanbul'a ihanete neden sessiz kalıyorsunuz?" <https://www.politikayol.com/gursel-tekin-istanbula-ihanete-neden-sessiz-kalyorsunuz/> (Erişim Tarihi: 13.03.2023).
- Punch, F. K. (2005). *Araştırmalara Giriş Nicel ve Nitel Yaklaşımlar*. (Çev: Bayrak, D., Arslan, H.B. ve Akyüz, Z.)Sosyal Ankara : Sayısal Kitabevi.
- Punch, K. F. (2005). *Sosyal Araştırmalara Giriş: Nicel ve Nitel Yaklaşımlar* (Çev: D. Bayrak, H. B. Arslan, Z. Akyüz) ,Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Punch, K. F. (2014). *Sosyal Araştırmalara Giriş: Nitel ve Nicel Yaklaşımlar* (Çev: D. Bayrak, H. B. Arslan, Z. Akyüz) ,Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Rex, J. & Moore, R. (1974). *Race, Community, and Conflict: a Study of Sparkbrook*. London: Oxford University Press.
- Ritzer, G. & Stepnisky, J. (2014). *Sosyoloji Kuramları*. (Çev: H. Hülür), Ankara: De Ki Yayınları.
- Ritzer, G. & Stepnisky, J. (2015). *Çağdaş Sosyoloji Kuramları*, (Çev: I. E. Howison), Ankara: De Ki Yayınları.
- Richards, J. C. & Schmidt, R. (2002). Longman Dictionary of Language Teaching and Applied Linguistics. London: Longman.
- Robins, K. (1999). *İmaj Görmenin Kültür ve Politikası* (Çev: N. Türkoğlu), İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Rousseau, J. J.(2006). *Toplum Sözleşmesi*, (Çev: V. Günyol) İstanbul: İş Bankası Yayınları.
- Rozsak, T. (1992). *The Voice of Earth: An Exploration of Ecopsychology*. Grand Rapids: Phanes Press
- Sağlam. S. (2018). Üniversite Öğrencilerinin Çok Katlı Bina ve Gökdelenler Hakkındaki Düşünceleri. *Üçüncü Sektör Sosyal Ekonomi*, 53(3), 1323 – 1336.

- Sakallı, R. (2020). Yatay Mimari Nedir? <https://www.ramazansakalli.com.tr/2020/01/28/yatay-mimari-nedir/> (Erişim Tarihi: 03.03.2023).
- Sakman, E. (2021). Gönüllü Çocuksuzluk: Çocuk Sahibi Olmama Kararının Altında Yatan Faktörler ve Karşılaşılan Tepkiler Hakkında Bir Derleme. *Psikoloji Çalışmaları - Studies in Psychology*, 41(1): 83–109.
- Salahuddin, M. M. (2010). Generational Differences Impact on Leadership Style and Organizational Success, *Journal of Diversity Management*, 5 (2).1-6.
- Saldamlı, A. (2013). *Bilimsel Araştırma ve Sunum Teknikleri*. Ankara: Detay Yayıncılık.
- Saldana, J. (2019). *Nitel Araştırmacılar İçin Kodlama El Kitabı* (Çev: A. Tüfekçi Akcan ve S. N. Şad). Ankara: Pegem Akademi.
- Santrock, J. W. (2023). *Yaşam Boyu Gelişim*. Ankara: Nobel.
- Saunders, P. (2013). *Sosyal Teori Kentsel Sosyoloji*. (Çev: S. Doğru Getir), İstanbul: İdeal Kültür Yayıncılık.
- Schwarz, R. (2001). City of God, *New Left Review* 12.
- Sebba, R., (1991). The Landscapes of Childhood: The Reflection of Childhood's Environment in Adult Memories and in Children's Attitudes, *Environment and Behaviour*, 23(4), 395-422.
- Sencer, M. ve Sencer, Y. (1978). *Toplumsal Araştırmalarda Yöntembilim*. Ankara: Doğan Basımevi.
- Sencer, Y. (1979). *Türkiye'de Kentleşme*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Sennet, R. (2010). *Kamusal İnsanın Çöküşü*, (Çev: S. Durak ve A. Yılmaz), İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Sennett, R. (1999). *Gözün Vicdanı: Kentin Tasarımı ve Toplumsal Yaşam* (Çev: S. Sertabiboğlu, C. Kurultay), İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Serter, G. (2013). Şikago Okulu Kent Kuramı: Kentsel Ekolojik Kuram, *Planlama Dergisi*, 23(2).67-76. Erişim adresi: https://jag.journalagent.com/planlama/pdfs/PLAN-98608-RESEARCH_ARTICLE-SERTER.pdf
- Sezal, G. (1992). *Şehirleşme*. İstanbul: Ağaç Yayınları.
- Shumaker, S. A. & Taylor, R. B. (1983). Toward a Clarification of People-Place Relationships: a Model of Attachment to Place. İçinde; *Environmental Psychology: Directions and Perspectives*. New York: Prager Press.
- Simmel, G. (1970). The Metropolis and Mental Life. A. N. Cousins & H. Nagpaul (Eds.), *Urban Man and Society* (pp. 37-45). Newyork: Alfred S Knopf Inc.
- Simmel, G. (1996). *Metropol ve Zihinsel Yaşam* (Çev: B. Öcal Düzgören). Cogito: Kent ve Kültürü, 8, 81-91. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Simmel, G. (2000). *Öncesizliğin ve Sonrasızlığın Işığında An Resimleri: Felsefi Minyatürler* (Çev: A.C. Taşpınar). Ankara: Dost Kitabevi.
- Simmel, G. (2008). *Modern Kültürde Çatışma* (Çev: T. Bora, U. Özmakas, N. Kalaycı ve E. Gen).İstanbul: İletişim.
- Simmel, G. (2015). Bireysellik ve Kültür. (Çev: T.Birkan) İstanbul: Metis Yayınları.
- Sipahi, E. B. (2012). “Yeni” Liberalizmin “Yeni” Yaşam Alanları Olarak Güvenlikli Siteler: Konya Örneği. *İdealKent*, 3(7), 110-135.
- Sixsmith, A., & Sixsmith, J. (2008). Ageing in Place in the United Kingdom. *Ageing International*, 32, 219-235.
- Smith, N. (2017). *Eşitsiz Gelişim: Doğa, Sermaye ve Mekânın Üretimi*. (Çev: E. Soğancılar), İstanbul: Sel Yayıncılık.
- Smith, N.& Williams, P.(2015). *Kentin Mutenalaştırılması*, (Çev: M. Uzun). İstanbul: Yordam Kitap.

- Smola, K., & Sutton, C. D. (2002). Generational Differences: Revisiting Generational Work Values for The New Millennium. *Journal of Organizational Behavior*, 23(4), 363-382.
- Soja, E. W. (2000). *Postmetropolis, Critical Studies of Cities and Regions*, Oxford: Blackwell Publishers.
- Somers, M. D. (1993). A Comparison of Voluntarily Childfree Adults and Parents. *Journal of Marriage and the Family*, 55(3), 643-650.
- Sondakika, (2016). Bakan Sarı "Fikir Sofrası"Na Konuk Oldu <https://www.sondakika.com/guncel/haber-bakan-sari-fikir-sofrasi-na-konuk-oldu-8290540/> (Erişim Tarihi: 12.02.2023).
- Soyer, S. (1996). *Endüstri Sosyolojisine Giriş*. İzmir: Saray Kitapevleri.
- Stake, R. E. (2010). *Qualitative Research, Studying How Things Work*. New York: Guilford Press.
- Stavrides, S. (2016). *Müşterek Mekân: Müşterekler Olarak Şehir*. (Çev: C. Saraçoğlu), İstanbul: Sel Yayıncılık.
- Stebly, N. M. (1987). Helping Behavior in Rural and Urban Environments: A meta analysis. *Psychological Bulletin*, 102, 346-356.
- Suher, H. (1996). *Şehircilik*. İstanbul: İ.T.Ü.Mimarlık Fakültesi Baskı Atölyesi.
- Surgit, B. (2019). Modern Bireyin Yalnızlaşması ve Yabancılaşması Bağlamında Apartman Yaşamı ve Cahit Zarifoğlu'nun "Eksik Yol" Başlıklı Öyküsü. *Türk Dili Ve Edebiyatı Dergisi*, 59(2), 449-466.
- Susan, A. T. (2022). Konut Çevresindeki Dirençliliğin Kentlerdeki Mekânsal Örüntüsü: Türkiye Örneği. İçinde; *Konut Afetler ve Kentleşme Üzerine Yazılar*, Ed:B. Özdemir Sarı., P. Sarıoğlu Erdoğan Ankara: İdealKent.
- Suttles, G.D. (1968). *The Social Order of The Slum: Ethnicity and Territory In The Inner City*. Chicago ve London: The University of Chicago Press.
- Süer, D. ve Sayar, Y. (2002). Küresel Sermayenin Yeni Tüketim Mekânları, İçinde; *Mimarlık ve Tüketim*, İstanbul: Boyut Yayın.
- Şahin Yeşil, S. (2019). Gökdelen'in Beton Duvarları Altında Modernist Mimari Ütopyanın Çöküşü. *Moment Dergisi* , 6 (1), 130-149.
- Şahin, M. ve Işık, E. (2011). Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Mahalle Yönetimi. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 30, 221-230.
- Şahin, S. Z. 2022. Yatay ve Dikey Şehircilik Kavramları Üzerine Eleştirel Bir Değerlendirme, *Planlama*, (32)2, 185-190. https://jag.bakanligi.kultur.yayinlari.journalagent.com/planlama/pdfs/PLAN_32_2_185_190.pdf
- Şengül, T. (2001), Sınıf Mücadelesi ve Kent Mekânı, *Praksis*, (2): 9-31.
- Şengül, T., 2000, Sosyal Adalet, Kent Mekânı ve Küreselleşme, İçinde; 3. *Binyılda Şehirler: Küreselleşme, Mekân-Planlama, Dünya Şehircilik Günü*, 23. Kollokyumu Bildiriler Kitabı, Dinçer, İ. (Ed.), ss.69-84,İstanbul: YTÜ Yayını.
- Şenol, D., & Mazman, İ. (2014). Çocuğa Uygulanan Şiddet: Türkiye Özelinde Sosyolojik Bir Yaklaşım. *Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, (1), 11-17.
- Şentürk, M. (2018). Piyasa Yerine Değerleri Merkeze Almak: Marka Kentlerden Güzel Şehirlere. *Şehir ve Toplum Dergisi*, "Turgut Cansever Özel Sayısı", Aralık.
- Şenyapılı, T. (1981). *Gecekondu Çevre İşçilerin Mekânı*. Ankara: Orta Doğu Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Yayını.
- Şeriatı, A. (2011). *Dünya Görüşü ve İdeoloji*, Ankara: Fecr Yayınevi.
- Tamer, M. ve Birvural, A. (2018). Zorunlu Göçün Toplumlarda Oluşturduğu Problemler, İçinde; *Zorunlu Göçler ve Doğurduğu Sosyal Travmalar*, Ed: V.Özpolat, ss.111-130. Ankara: Hegem Yayınları.
- Tanilli, S. (1991). *Uygarlık Tarihi*. İstanbul: Say.

- Tankut, G. (2002) . “Kentler”. *Bilim ve Teknik Dergisi*, Aralık Sayısı.
- Tarhan, N. (2014). *Son Sığınak Aile*. İstanbul: Nesil Yayınları.
- Tashakkori, A. & Teddlie, C. (1998). *Mixed Methodology: Combining Qualitative and Quantitative Approaches*. *Applied Social Research Methods Series*, 46, Thousand Oaks, CA: Sage.
- Tashakkori, A., Johnson, R. B., & Teddlie, C. (2021). *Foundations of Mixed Methods Research: Integrating Quantitative and Qualitative Approaches in the Social and Behavioral Sciences*, CA: Sage.
- Taşcı, F. (2009). Bir Sosyal Politika Sorunu Olarak Göç. *Kamu-İş İş Hukuku ve İktisat Dergisi*, 10 (4), 177- 204.
- TCCB, (2021). “Yapı inşasında gelenekle geleceği harmanlayan yeni bir devri başlatıyoruz” <https://www.tccb.gov.tr/haberler/410/12651> (Erişim Tarihi: 06.08.2023).
- TDK, (2024). <https://sozluk.gov.tr/> (Erişim Tarihi: 08.07.2024).
- Tekeli, İ. (2008). *Göç ve Ötesi*, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Tekeli, İ. (2011). *Kent, Kentli Haklar, Kentleşme ve Kentsel Dönüşüm Yazıları*. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları
- Tekeli, İ. (2011). *Kent, Kentli Hakları, Kentleşme ve Kentsel Dönüşüm*. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Tekeli, İ. (2013).Türkiye’de Demokrasi Krizi ve Neoliberalizm. İçinde; KBAM 4. *Kentsel ve Bölgesel Araştırmalar Ağı Sempozyumu: Neoliberalizm sonrası Mekânsal Müdahale Biçimleri ve Yansımaları*, Mersin: TÜBİTAK Yay.
- Tekeli, İ., Gülöksüz, Y.ve Okyay, T. (1976). *Gecekondu, Dolmuşlu, İşportalı Şehir*. İstanbul: Cem Yayınevi.
- Tinker, A. (1997). Housing for Elderly People. *Reviews in Clinical Gerontology*, 7(2), 171-176.
- Tiryaki Yenilmez, D. (2023). Deprem ve Göç İlişkisi Üzerine Bir Değerlendirme. *Akademik Düşünce Dergisi* (7), 39-52.
- Toker, S. (2024). Ev ve Dışarı: Türkiye’de Modernliğin Fotoğrafını Ev Perspektifinden Çekmek. *Korkut Ata Türkiyat Araştırmaları Dergisi*(15), 1734-1749.
- TOKİ Haber, (2019) “Yatay Şehirleşmeyle 50 Bin Yeni Sosyal Konut” <https://siteadmin.toki.gov.tr/haber/yataysehirlesme> (Erişim Tarihi: 15.01.2023).
- Tolan, B. (1991). *Toplumbilimine Giriş*. Ankara: Adım Yay.
- Toraman, S. (2021). Karma Yöntemler Araştırması: Kısa Tarihi, Tanımı, Bakış Açıları ve Temel Kavramlar. *Nitel Sosyal Bilimler Dergisi*, 3 (1).
- Toraman, S., Cox, K. & Plano Clark, V. L. (2021, April). Can adoption of mixed methods research be measured? A mixed methods study of dissertation abstracts [Accepted for paper presentation]. Annual American Educational Research Association Conference [Virtual], Orlando, FL, United States.
- Toruntay, H. (2011). *Takım Roller Çalişması: X ve Y Kuşaağı Üzerinde Karşılaştırmalı Bir Araştırma*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Tönnies, F. (2002). “Gemeinschaft-Gesellschaft”, 20.Yüzyıl Kenti, (Çev: B. Duru, A. Alkan), Ankara: İmge Kitabevi.
- Tr724, (2023).8 imar affi çıkaran Erdoğan: İmar affi olamaz!.. Dikey mimariye hep karşı çıktım! <https://www.tr724.com/8-imar-affi-cikaran-erdogan-imar-affi-olamaz-dikey-mimariye-hep-karsi-ciktim/> (Erişim Tarihi:13.06.2023).
- TRT Haber, (2022). Cumhurbaşkanı Erdoğan, sosyal konut projesinin detaylarını açıkladı <https://www.trthaber.com/haber/gundem/cumhurbaskani-erdogan-sosyal-konut-projesinin-detaylarini-acikladi-708364.html> (Erişim Tarihi: 04.04.2023).

- Turan, S., Ayataç, H. (2020). Günümüzde Mahalle Kültürünü Sürdürebilmek ve Yeni Bir Kavram Arayışı Olarak “Sosyal Dayanıklı Mahalle”: Kurtuluş-Feriköy Örneği: Sosyal Dayanıklı Mahalle: Kurtuluş-Feriköy. *Tasarım+ Kuram*, 16 (31), 194-215.
- TÜİK, (2021). Kentsel ve Kırsal Alanda Yaşayan Nüfus Oranı, <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=45500#:~:text=%C4%B0l%20ve%20il%C3%A7e%20merkezlerinde%20ya%C5%9Fayanlar%C4%B1n,6%2C8'e%20d%C3%BC%C5%9Ft%C3%C>. (Erişim Tarihi: 15.05.2023).
- TÜİK, (2022). Kent kır nüfus istatistikleri, <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Kent-Kir-Nufus-Istatistikleri-2022-49755> (Erişim Tarihi: 05.05.2023).
- TÜİK, (2023). Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi Sonuçları <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Adrese-Dayali-Nufus-Kayit-Sistemi-Sonucari-2023-49684> (Erişim Tarihi: 03.05.2024).
- TÜİK, (2023). İşgücü İstatistikleri, 2023 <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=%C4%B0%C5%9Fg%C3%BCC%C3%BC-%C4%B0statistikleri-2023-53521&dil=1> (Erişim Tarihi: 10.04.2024).
- TÜİK, (2024). Cinsiyete Göre Mahalle Nüfusları, <https://www.tuik.gov.tr/>, (Erişim tarihi:05.07.2024).
- TÜİK, (2024). İstatistiklerle Aile, 2023 <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Istatistiklerle-Aile-2023-53784> (Erişim Tarihi: 11.01.2024).
- TÜİK, (2024). İstatistiklerle Yaşlılar, 2023 <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Istatistiklerle-Yaslilar-2023-> (Erişim Tarihi:04.06.2024).
- TÜİK, (2024). Medeni Durum ve Cinsiyete Göre Mahalle Nüfusları, <https://www.tuik.gov.tr/>, (Erişim tarihi:05.07.2024).
- TÜİK, (2024). Yaş Grubu ve Cinsiyet Ayrımında Belediye Mahallelerinin Nüfusları, <https://www.tuik.gov.tr/>, (Erişim tarihi:05.07.2024).
- Tümertekin, E., Özgüç, N. (2006). *Beşeri Coğrafya: İnsan, Kültür, Mekân*. İstanbul: Çantay Kitabevi
- Tümtaş, M. S. (2012). *Kent, Mekân ve Ayrışma, Kentsel Mekânda Ayrışma Dinamikleri*, Ankara: Detay Yayıncılık.
- Türkdoğan, O. (2012). *Çağdaş Bilimsel Araştırma Metodolojisi ve Sorunları*. İstanbul, Kültür Sanat Yayıncılık.
- Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı, (2019). On Birinci Kalkınma Planı (2019-2023). https://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2022/07/On_Birinci_Kalkinma_Planı-2019-2023.pdf (Erişim Tarihi: 06.04.2023).
- Türkün, A. ve Kurtuluş, H. (2005). “Giriş”, İçinde; *İstanbul'da Kentsel Ayrışma*, (ss.9-24), İstanbul: Bağlam Yayıncılık.
- Twardowski, M., Zabicka, A., Campos, A. R. 2019. “Houses and skyscrapers of Manhattan – a horizontal or vertical city?”, *Technical Transactions*, 9.
- Uğurlu, Ö. (2010). *Kentlerin Tarihsel Gelişimi. Türkiye Perspektifinden Kent Sosyolojisi Çalışmaları*, İstanbul: Örgün.
- Ulrich, R. S., Simons, R. F., Losito, B. D., Fiorito, E., Miles, M. A., & Zelson, M. (1991). Stress Recovery during Exposure to Natural and Urban Environments. *Journal of Environmental Psychology*, 11(3), 201–230.
- UNDRO. (1986). *Disaster Prevention and Mitigation: Social and Sociological Aspects*. US: New York.
- Urry, J. (1999). *Mekânları Tüketmek*, İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Urry, J. (2004). The Sociology of Space and Place (in); *The Blackwell Companion to Sociology*, Australia: Blackwell Publishers.

- Uysal Şahin, O. (2022). Yaşam Kalitesi ve Eğitim İlişkisi: Türkiye Üzerine Bir Değerlendirme, *Journal of Awareness*, 7(4): 179-197, <https://doi.org/10.26809/joa.7.4.06>
- Ünal, M. (2017). *Y ve Z kuşaklarının yönetimi*. İstanbul: Beta Yayınları.
- Ünal, S., Şimşek, B.K., Azcan, G. ve Özdemir, A. (2011, 7-8 Ekim). Aile İçi Şiddet Mağdurlarının Polise Başvurmalarında Polise Uygun Davranış Modeli Kazandırma, *Suç Önleme Sempozyumu*, Bursa, Türkiye.
- Veblen, T. (2005), *Aylak Sınıfın Teorisi* (Çev: Z. Gültekin; C. Atay), İstanbul: Babil Yayınları.
- Vogt, W. P., Vogt, E.R., Gardner, D.C., & Haefke, L.M. (2014). *Selecting the Right Analyses for Your Data: Quantitative, Qualitative, and Mixed Methods*. New York: Guilford
- Wacquant, L. (2008) *Urban Outcasts*, Cambridge: Polity.
- Waite L. J. (1995). Does marriage matter? *Demography*. 32(4). 483-507.
- Waldinger, R. (2016, Ocak). What makes a good life? Lessons from the longest study on happiness. [TED Konuşması] TED: <https://www.youtube.com/watch?v=8KkKuTCFvzI>
- Weber, M. (1985) *Protestan Ahlakı ve Kapitalizmin Ruhu* (Çev: Z. Aruoba). İstanbul: Hil Yayınları.
- Weber, M. (1985). *Wirtschaft und Gesellschaft*. J.C. B. Mohr (Paul Siebeck), Tübingen.
- Weber, M. (2012). *Şehir: Modern Kentin Oluşumu*. (Çev: M. Ceylan), İstanbul: Yarıncılık.
- Weis, L. & Fine, M. (2000). *Speed Bumps: A Student Friendly Guide To Qualitative Research*. New York: Teachers College Press.
- Wirth, L. (1938). Urbanism as a Way of Life, *The American Journal of Sociology*, 44 (1), 1-24.
- Wirth, L. (2002). *Bir Yaşam Biçimi Olarak Kentleşme*. (Çev: B. Duru, A. Alkan). Ankara: İmge Kitabevi.
- Wong, N. Y. C. (1997). "Suppose You Own the World and No One Knows? Conspicuous Consumption Materialism and Self", *Advances in Consumer Research*, 24, 197-203.
- Yalçın, H. (2019). *Denetimli Serbestlikten Yararlanan Kişilerin Toplumsal Uyum Süreçleri*. Isparta: Fakülte Kitabevi.
- Yalçın, H. (2022). Bir Araştırma Deseni Olarak Fenomenoloji. *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 22(Özel Sayı 2), 213-232.
- Yalçın, H. (2023). Kuşakların Buluşması: Kent Konseyi, İçinde; *Kuşak ve Siyaset*, İstanbul: Eğitim Yayınevi.
- Yapı, (2014) Güllüce açıkladı; yeni slogan 'yatay yapılanma' http://www.yapi.com.tr/haberler/gulluce-acikladi-yeni-slogan-yatay-yapilanma_117052.html (Erişim Tarihi: 16.01.2023).
- Yasa, İ. (1970). Gecekondu Ailesi: Geçiş Halinde Bir Aile Tipolojisi. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 25(04).
- Yaşa, E. (2017). *Mekân ve Siyaset İlişkisi: Türkiye'de 2000 Yılı Sonrası Müşterekler Siyaseti*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Yatay mimariyi sevmek için 5 sebep, (2021). <https://www.paradergi.com.tr/lifestyle/2021/08/05/yatay-mimariyi-sevmek-icin-5-sebep> (Erişim adresi: 03.03.2023).

- Yeşil, İ. (2020). *Kırsalda Yaşayan Dul Yaşlı Kadınların Sosyal Durumları ve Destek Ağları Üzerine Bir İnceleme*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Afyonkarahisar.
- Yeşil, İ., Karakaş, M. (2023). Sosyal İlişkilerin Taraflarından Biri: Kırsaldaki Yaşlı Dul Kadın. *Senectus*, 1 (1), 19-50. <https://doi.org/10.26650/senectus.2023.1.1.0001>
- Yeşilodak, (2023). Erişim adresi: <https://www.yesilodak.com/bu-yesil-otel-sifir-enerjili-gokyuzu-bahceleri-ile-cevr> (Erişim Tarihi:03.01.2024).
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2006). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2018). *Nitel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H.(2006).*Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Yıldız, M. Z. ve Alaeddinoğlu, F. (2011). “Küreselleşme Çağında Değişen Mekân Algılayışları”. 38. ICANAS (International Congress of Asian and North African Studies) Uluslararası Asya ve Kuzey Afrika Çalışmaları Kongresi: Kültürel Değişim, Gelişim ve Hareketlilik. 2. 845-862. Ankara: Atatürk Kültür Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Yayınları.
- Yılmaz, D.G. (2020). Mekânsal Ayırışma Bağlamında Bireylerin Düşünceleri ve Deneyimleri, *ATA Planlama ve Tasarım Dergisi*, 4 (2), 73-82.
- Yılmaz, T. (2018). Uluslararası Emekli Göçü Almanya’da Yaşayan Türk Emekli Göçmenler Örneğinde, İçinde; *Yaşlanmayı Aşmak*, (s.91-120).Ankara: Phoenix.
- Yılmazöz, Ü. (2010). *Kentsel Dönüşüm Sonrası Komşuluk İlişkileri*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- Yörük, A. (1968). *Şehir Sosyolojisinin Teorik Temelleri*. Ankara: İmar ve İskan Bak.
- Yörük, T. (1969). *Şehirlerin Geliştirilmesi ve Yenilenmesi Sırasında İşbirliği*. Ankara: İmar ve İskan Bak.
- Yörük, T. (2006). *Gecekondu ve Gecekondu Bölgelerinin Sosyo-Kültürel Özellikleri*. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Yusuf, M. B. & Elghonaimoy, I.M. (2020). Housing Dilemma and Vertical Dimensions, *Civil Engineering and Architecture*, 8(5),1107-1118.
- Ze’evi, D. (2000). *Kudüs 17. Yüzyılda Bir Osmanlı Sancağında Toplum ve Ekonomi*. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayın.

EKLER (DİZİNİ)

Ek 1: Anket Formu.....	407
Ek 2: Görüşme Formu.....	416
Ek 3: Görüşmecilerin Hayat Hikayeleri.....	424
Ek 4: Araştırmada Elde Edilen Bulguların Tabloları.....	431
Ek 5: Etik Kurul Kararı.....	435
Ek 6: Araştırma Alan Fotoğrafları	436

Ek 1: Anket Formu

Açıklama: Değerli katılımcı,

Bu anket çalışması Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyoloji Bölümü doktora programı kapsamındaki “Yatay ve Dikey Mimaride Gündelik Hayat Farklılıkları Üzerine Karşılaştırmalı Bir Analiz: İzmir Örneği” başlıklı doktora tezi için hazırlanmıştır. Anketin amacı; yatay ve dikey mimarinin bireysel ve toplumsal etkilerini sorgulamak, her iki mimari biçiminde yaşayan kişilerin yaşam farklılıklarını sosyolojik boyutlarıyla (kişilerin demografik özelliklerini, aile durumunu, dini ve siyasi görüşünü, sosyal ilişkilerini, psikolojik durumlarını, suç algılarını, sağlık durumunu, depremde sonra yatay ve dikey mimari tercihlerini) ortaya çıkarmaktır. Bu ankete vereceğiniz cevaplar sadece bu araştırma için kullanılacaktır. **Kimliğiniz kesinlikle kaydedilmeyecek, sorulara verdiğiniz cevaplar hiçbir şekilde isim belirtilerek kullanılmayacaktır.** Çalışmanın amacına ulaşması için soruların eksiksiz ve doğru biçimde cevaplandırılması gerekmektedir. Gönüllü olarak çalışmaya katıldığınız ve değerli zamanınızı ayırıp katkıda bulunduğunuz için şimdiden teşekkür ederim.

Doktora öğrencisi
Hacer YALÇIN

Anketin yapıldığı tarih:.....

Anketin yapıldığı mahalle:.....

Anketin yapıldığı mekân:.....

Lütfen size uygun cevabı işaretleyiniz.

Cinsiyetiniz	☐ Kadın ☐ Erkek ☐ Belirtmek istemiyorum						
Yaşınız	...						
Eğitim durumunuz	Okuma yazma bilmeyen ☐	İlkokul ☐	Ortaokul ☐	Lise ve dengi ☐	Ön lisans ☐	Lisans ☐	Lisansüstü ☐
Meşguliyetiniz	Ev hanımı ☐	Memur ☐	İşveren ☐	İşçi ☐	Emekli ☐	Diğer (açıklayınız) ...	
Bir işte çalışma durumunuz	Çalışıyor ☐		Çalışmıyor ☐	Mevsimlik İşçi ☐	Emekli ☐		
Aylık toplam geliriniz							

Medeni durumunuz	Bekâr ☐	Evli ☐	Boşanmış ☐	Eşi vefat etmiş ☐
Doğum yeriniz				

1.Hayatınızın önemli bir kısmını hangi yerleşim biriminde geçirdiniz?

- ☐ İl ☐ İlçe ☐ Kasaba ☐ Köy

2.İzmir’de yaşamayı tercih etme nedeniniz nedir?

- ☐ Büyükşehir olması
☐ Eğitim imkânları
☐ İş imkânları
☐ Kültürel imkânlar
☐ Sağlık imkânları
☐ Burada doğmuş olmam
☐ Ailevi sebepler
☐ Diğer...

3.Kaç yıldır İzmir’de yaşıyorsunuz?

4.Hangi mahallede yaşıyorsunuz?

- ☐ Limontepe ☐ Evka 3 ☐ Mavişehir ☐ Evka 4

5.Bu mahallede yaşamayı tercih etme nedeniniz nedir?

- ☐ Merkeze/ okula/ iş yerine yakınlık
☐ Komşuluk ilişkiler
☐ İnsanların gelir düzeyinin yüksek olması
☐ Güven vermesi
☐ Huzurlu olması
☐ Uygun fiyatlı olması
☐ Ailemin burada yaşaması
☐ Diğer

6.Kaç yıldır bu mahallede yaşıyorsunuz?

7.Yaşadığınız yerleşim yeri hangisidir?

- ☐ Müstakil ev ☐ Villa ☐ Apartman ☐ Rezidans

8.Yaşadığınız bina kaç katlı? Siz binanın kaçınıcı katında yaşıyorsunuz?

**9.Daha önce oturduğunuz ev aynı ev mi? Daha önce oturduğunuz yer kaç katlıydı?
Siz binanın kaçınıcı katında yaşıyordunuz?**

10.Yaşadığınız yerleşim yerinde ev sahibi misiniz? Kiracı mı?

11.Yaşadığınız müstakil ev veya apartmanda kaç yıldır oturuyorsunuz?

12.Bu müstakil ev ya da apartman dairesinde en önemli yaşama nedeniniz nedir?

- ☐ Uygun fiyatlı olması
- ☐ Konforlu olması
- ☐ Geniş olması
- ☐ Estetik olması
- ☐ Çok odalı olması
- ☐ Çok katlı olması
- ☐ Güvenli olması
- ☐ Bahçesinin olması
- ☐ Özel alan sunması (müstakil ev)
- ☐ Apartman dairesinde spor salonu gibi imkânların olması
- ☐ Komşuluk ilişkilerinin iyi olması
- ☐ Samimi ilişkilerin olması
- ☐ Kimsenin kimseyi tanımaması
- ☐ Önünde çocuk parkının olması
- ☐ Diğer

13.Oturduğunuz evde kim ya da kimlerle yaşıyorsunuz?

- ☐ Anne ve babamla
- ☐ Eşimle
- ☐ Eşim ve çocuklarımla
- ☐ Yalnız
- ☐ Arkadaşımla
- ☐ Sevgilimle
- ☐ Diğer

14.Hangi aile türünde yetiştiniz?

- ☐ Geleneksel geniş aile
- ☐ Modern çekirdek aile
- ☐ Diğer

15.Şu anki aile türünüzü tanımlar mısınız?

- ☐ Geleneksel geniş aile
- ☐ Modern çekirdek aile
- ☐ Diğer

16.Bulunduğunuz evde ebeveyniniz/eşiniz/çocuğunuzla/ dede/ hala/ dayı vb. aile içi problemleriniz var mı?

- ☐ Evet
- ☐ Hayır

17.Kaç çocuğunuz var?

- ☐ Yok ☐ Var

18.Çocuk bakımında kimden/ kimlerden destek alıyorsunuz?

- ☐ Çocuğum yok
☐ Kendim bakıyorum
☐ Eşim
☐ Annem/ Kayınvalidem
☐ Kreş
☐ Bakıcı
☐ Diğer

19.Aşğı seçeneklerden hangisi size en uygun seçenektir.

- ☐ Belirtmek istemiyorum
☐ İbadetlerini yerine getiren Müslümanım.
☐ İbadetlerini yerine getirmeyen Müslümanım.
☐ İbadetlerini yerine getiren Hristiyanım.
☐ İbadetlerini yerine getirmeyen Hristiyanım.
☐ İbadetlerini yerine getiren Yahudiyim.
☐ İbadetlerini yerine getirmeyen Yahudiyim.
☐ Deistim.
☐ Ateistim.
☐ Agnostistim
☐ Diğer

20.Herhangi bir dini gruba (cemaat/ tarikat vb.) bağlılığınız var mı?

- ☐ Belirtmek istemiyorum
☐ Evet ☐ Hayır

21.Siyasi ve ideolojik olarak kendinizi nasıl tanımlarsınız?

- ☐ Belirtmek istemiyorum
☐ Milliyetçi
☐ Muhafazakâr
☐ İslamcı
☐ Sosyal Demokrat
☐ Liberal
☐ Sosyalist- Komünist
☐ Diğer

22.Hangi siyasi partiyi destekliyorsunuz?

- ☐ Belirtmek istemiyorum
☐ Ak Parti ☐ MHP ☐ BBP ☐ CHP ☐ HDP

- ☐ İYİ Parti ☐ TİP ☐ DP ☐ Memleket ☐ DEVA
☐ DBP ☐ SAADET ☐ YP ☐ ZP ☐ Gelecek Partisi
☐ Diğer

23. Herhangi bir partiye üyeliğiniz var mı?

- ☐ Belirtmek istemiyorum
☐ Evet ☐ Hayır

24. Herhangi bir derneğe/ sendikaya üyeliğiniz var mı?

- ☐ Belirtmek istemiyorum
☐ Evet ☐ Hayır

25. Aşağıda belirtilen kişilerle olan sosyal ilişki durumunuzu nasıl değerlendirirsiniz?

	Gayet iyi	İyi	Orta	Kötü	Çok kötü
Babanızla	☐	☐	☐	☐	☐
Annenizle	☐	☐	☐	☐	☐
Kardeşinizle	☐	☐	☐	☐	☐
Eşinizle	☐	☐	☐	☐	☐
Çocuğunuzla	☐	☐	☐	☐	☐
Arkadaşınızla	☐	☐	☐	☐	☐
Komşunuzla	☐	☐	☐	☐	☐
Sevgilinizle	☐	☐	☐	☐	☐

Lütfen size uygun cevabı işaretleyiniz.

	Kesinlikle katılıyorum	Katılıyorum	Kısmen katılıyorum/ Kısmen Katılmıyorum	Katılmıyorum	Kesinlikle katılmıyorum
Eğitim seviyemden memnunuz.	☐	☐	☐	☐	☐
Mesleğimden memnunuz.	☐	☐	☐	☐	☐
Çalıştığım işten memnunuz.	☐	☐	☐	☐	☐

Ekonomik durumumdan memnunum.	☐	☐	☐	☐	☐
Aile yaşamımdan memnunum.	☐	☐	☐	☐	☐
Yaşam standartımdan memnunum.	☐	☐	☐	☐	☐
Manevi olarak kendimi iyi hissediyorum.	☐	☐	☐	☐	☐
Kendimi mutlu hissediyorum.	☐	☐	☐	☐	☐
Kendimi kaygılı hissediyorum.	☐	☐	☐	☐	☐
Kendimi güvende hissediyorum.	☐	☐	☐	☐	☐
Kendimi depresyonda hissediyorum.	☐	☐	☐	☐	☐
Depresyon ilacı kullanıyorum.	☐	☐	☐	☐	☐
İntihar etme teşebbüsünde bulundum.	☐	☐	☐	☐	☐
Psikolojik olarak desteğe ihtiyacım var.	☐	☐	☐	☐	☐
Doğal beslendiğimi düşünüyorum.	☐	☐	☐	☐	☐
Spor yapmaya özen gösteriyorum.	☐	☐	☐	☐	☐
Spor salonuna düzenli olarak gidiyorum.	☐	☐	☐	☐	☐
Oturduğum evde kendimi huzurlu hissediyorum.	☐	☐	☐	☐	☐
Oturduğum müstakil ev/ apartmanda kendimi hapsolmuş hissediyorum.	☐	☐	☐	☐	☐
Oturduğum müstakil ev/ apartmanda kendimi yokmuşum gibi hissediyorum.	☐	☐	☐	☐	☐
Oturduğum müstakil ev apartmanda	☐	☐	☐	☐	☐

komşularımın beni gözetlediğini düşünüyorum.					
Oturduğum apartmanda kendimi özgür hissediyorum.	☐	☐	☐	☐	☐

Bu tablonun oluşumunda yaşam memnuniyeti ölçeğinden esinlenilmiştir (Köse vd.,2022).

26.Herhangi bir hastalığınız var mı? Varsa belirtir misiniz?

- ☐ Yok
- ☐ Diyabet
- ☐ Kanser
- ☐ Obezite
- ☐ Ruh ve sinir hastalıkları
- ☐ Diğer

27.Size göre suç nedir? Belirtiniz

- ☐ Kanunlara aykırı davranmak
- ☐ Birinin canına kast etmek
- ☐ Birinin malına kast etmek
- ☐ Birinin hem malına hem canına kast etmek
- ☐ Diğer

28.Size göre en büyük üç suç nedir?

- ☐ Cinayet ☐ Hırsızlık ☐ Yaralama ☐ Kadına yönelik şiddet
- ☐ Dolandırıcılık
- ☐ Terör ☐ Siyasi suçlar ☐ Taciz ☐ Tecavüz ☐ Bilişim suçları ☐ Diğer

29.Herhangi bir suç işlediniz mi?

- ☐ Hayır
- ☐ Hırsızlık
- ☐ Cinayet
- ☐ Uyuşturucu madde kullanma
- ☐ Trafik suçu işleme
- ☐ Diğer

29.1. İşlediyseniz neden işlediğinizi belirtir misiniz?

- ☐ Suç işlemedim
- ☐ Öfkeli olduğum için
- ☐ Madde kullanma merakı
- ☐ Yanlış arkadaş seçimi
- ☐ Bulunduğum çevrenin etkisi

- ☐ Diğer

30.Yakınlarınızdan (anne, baba, kardeş, eş, çocuk, arkadaş) suç işleyen var mı? Varsa yakınlığımı belirtir misiniz?

- ☐ Yakınlarımdan suç işleyen yok
- ☐ Annem
- ☐ Babam
- ☐ Kardeşim
- ☐ Eşim
- ☐ Çocuğum
- ☐ Arkadaşım
- ☐ Amca/ Dayı
- ☐ Kuzen/Yeğen
- ☐ Komşum
- ☐ Diğer

31.Herhangi bir suç durumuna tanık olsanız ne yapardınız?

- ☐ Polisi ararım
- ☐ Müdahale ederim
- ☐ Görmezden gelirim

32.Suç işleyen birine yaklaşımınız nasıl olur?

- ☐ Güvenmem
- ☐ Aynı ortamı paylaşmam
- ☐ Korkarım
- ☐ Topluma kazandırılması için yardımcı olmak isterim
- ☐ Çevremdekilere onun suç işlediğini duyururum
- ☐ İş vermem
- ☐ İşlediği suça göre değişir
- ☐ Diğer

33.Suçla karşı aldığınız önlemler nelerdir?

- ☐ Özel olarak bir şey yapmam
- ☐ Kapısında güvenlik olan bir apartmanda otururum
- ☐ Evime güvenlik kamerası yerleştiririm
- ☐ Evimde ruhsatlı silah bulundururum
- ☐ Kendimi koruma amaçlı araç ve gereç alırım

34.Deprem tecrübeniz var mı?

- ☐ Yok
- ☐ İzmir depremi
- ☐ Elazığ depremi
- ☐ Kahramanmaraş depremi

☐ Diğer

35.Yaşanan İzmir, Kahramanmaraş vb. depremlerden sonra çok katlı binalara yönelik algınızda bir değişiklik oldu mu?

☐ Olmadı

☐ Oldu, müstakil ev tercih etmeye başladım.

☐ Oldu, apartmanda yaşamayı tercih etmeye başladım.

36. Oturduğunuz konutun depreme dayanıklı olduğunu düşünüyor musunuz?

☐Evet ☐Hayır

37.Hayalinizde yaşamak istediğiniz yerleşim yeri hangisi?

☐ Bahçeli müstakil ev

☐ Villa

☐ Apartman

☐ Rezidans

38.Yaşadığınız müstakil evin veya apartman dairesinin sizi bireysel ve toplumsal olarak etkilediğini düşünüyor musunuz? Açıklar mısınız?

☐ Evet

☐ Hayır

Ek 2: Görüşme Formu

Açıklama: Değerli katılımcı,

Bu görüşme formu, Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyoloji Bölümü doktora programı kapsamındaki “Yatay ve Dikey Mimaride Yaşayan Kişilerin Yaşam Farklılıkları Üzerine Karşılaştırmalı Bir Analiz: İzmir Örneği” başlıklı doktora tezi için hazırlanmıştır. Bu sorulara vereceğiniz cevaplar sadece akademik çalışmalar için kullanılacaktır. Çalışmanın amacı; yatay ve dikey mimarinin bireysel ve toplumsal etkilerini sorgulamak ve her iki mimari biçiminde yaşayan kişilerin, yaşam farklılıklarını sosyolojik boyutlarıyla (kişilerin demografik özelliklerini, aile durumunu, dini ve siyasi görüşünü, sosyal ilişkilerini, psikolojik durumlarını, suç algılarını, sağlık durumunu, depremde sonra yatay ve dikey mimari tercihlerini) ortaya çıkarmaktır. Sorulara verilen cevaplar tamamen anonim kalacaktır. İzniniz olursa görüşmede verilerin daha anlaşılır ve kolay yapılması için ses kaydı kullanılacaktır. Çalışmanın amacına ulaşması için soruların eksiksiz ve doğru biçimde cevaplandırılması gerekmektedir. Görüşmemizin yaklaşık olarak otuz ile atmış dakika arasında süreceğini tahmin ediyorum. Katılımınız için şimdiden teşekkür ederim.

Doktora öğrencisi

Hacer YALÇIN

Görüşme no:

Görüşme tarihi:

Görüşmenin mekân ı:

Görüşmeye başlama saati:

Görüşmenin bitiş saati:

GÖRÜŞME SORULARI

Kategori: Demografik Özellikler

1.Kendinizden biraz bahseder misiniz? (cinsiyet, yaş, memleket, eğitim durumu, çalışma durumu, algılanan ekonomik düzey, medeni durum, kardeş sayısı, evlenme hikâyesi, çocuk sayısı, çalıştığı iş, meslek, hobiler vb.)

Kategori: Çocukluk Yılları ve Aile

2.Nasıl bir ailede yaşadınız?

KODLAR

Demografik ve sosyal özellikler

Çocuk ve aile

- Anne ve babanızın işi neydi?

Mekânın çocuk üzerine etkisi

- Nasıl bir çocukluk geçirdiniz? Biraz bahseder misiniz?

Kategori: Mimari Biçimi ve Çocukluk Yılları, Bireysel ve Toplumsal Hafıza, Gündelik Yaşam Pratikleri, Sosyal İlişkiler

3.Çocuklukta yaşadığınız ev veya apartmandan biraz bahseder misiniz?

Mahalle arkadaşlığı ve komşuluk

- Mahalle kültürünüz nasıldı?

Çocukluk hatırası

- Komşularınızla ilişkiniz nasıldı?

- Çocukluğunuzda hatırladığınız evde, apartmanda, mahallede geçen bir anınızı anlatır mısınız?

- Genel olarak çocukluk yıllarında kimleri anımsadınız? (komşu, mahalle arkadaşı, anne ve baba, mahallenin bakkalı vs.)

Mekânın hafızası

- Çocukluk dönemini anımsamak sizi mutlu etti mi?

Mekânda travma

- Mutlu ettiyse nedenini kısaca belirtiniz?

- Bugüne kadar sizi olumsuz etkileyen bir olay (intihar, istismar, boşanma vs.) oldu mu?

- Bu olay evinizde ya da apartmanınızda mı gerçekleşti? Kısaca anlatır mısınız?

Kategori: Gündelik Yaşam Pratikleri, Sosyal İlişkiler

4.Çocukluk ve gençlik yıllarında komşuluk ilişkileriniz nasıldı?

Komşuluk ilişkileri

- Bu yıllarda siz veya aileniz mahalle baskısı hissetti mi? Biraz bahseder misiniz?

Mahalle baskısı

Kategori: İzmir’de Yaşama Nedeni ve Memnuniyet Durumu

5.İzmir’de yaşama nedeniniz nedir?

- Kaç yıldır burada yaşıyorsunuz?
- Daha önce nerede yaşıyordunuz?
- Göç edip geldiyseniz kısaca bahseder misiniz?
- İzmir’de olmaktan memnun musunuz?

Kategori: Yatay ve Dikey Mimaride Yaşam

6.Şu an nasıl bir müstakil ev ya da apartmanda yaşıyorsunuz? Şu an oturduğunuz müstakil ev veya apartmanda kaç yıldır oturuyorsunuz? Kısaca anlatır mısınız?

- Evinizin oda sayısı nedir? Evinizde kim /kimlerle yaşıyorsunuz? (Büyüklerinizle mi yaşıyorsunuz?)
- Apartmanda yaşıyorsanız nasıl bir apartman?
- Apartmanınızda kaçınıcı katta yaşıyorsunuz?
- Apartmanınızda güvenlik görevlisi, apartman görevlisi, spor salonu, yüzme havuzu, bahçe var mı? Varsa hangileri olduğunu belirtir misiniz?
- Müstakil ev veya apartmanı seçme nedeniniz nedir?
- Bu seçiminizde kimin/ kimlerin rolü var?
- Yaşadığınız konuttan memnun musunuz?
- Konutunuzda yaşamaya devam etmek istiyor musunuz?

İzmir’de yaşam memnuniyeti

Göç olgusu

Yerleşim yeri

Mekân özellikleri

Siteril yaşam

Konforlu yaşam

Güvenli yaşam

Huzurlu yaşam

Tercih nedeni

Konut memnuniyeti

Kategori: Yatay ve Dikey Mimaride Zaman

7.Yaşadığınız müstakil ev veya apartmanda bir günde ne kadar zaman geçiriyorsunuz?

- Evde olduğunuz vakit kim ve ya kimlerle birlikte vakit geçirirsiniz?
- Evde yaptığınız aktiviteler nelerdir?
- Boş zamanınızı evde mi değerlendirirsiniz?

Kategori: Yatay ve Dikey Mimaride Psikolojik Durum

8.Oturduğunuz müstakil evde ve apartman dairesinde kendinizi nasıl hissediyorsunuz?

- Psikolojik olarak ev veya apartman dairesinde yaşamak sizi etkiliyor mu?

Kategori: Yatay ve Dikey Mimaride Sosyal İlişkiler

9.Oturduğunuz müstakil ev veya apartmanda komşuluk ilişkileriniz nasıl?

- Komşularınızla birlikte aktivite (doğum günü partisi, kutlama, film izleme, altın günü vb.) yapıyor musunuz?

Zaman ve mekân

Boş vakit geçirme
mekânı

Mekânın psikolojik
etkisi

Komşuluk ilişkileri

Kategori: Yatay ve Dikey Mimaride Çocuk Yetiştirme ve Sosyal Aktiviteler

Yatay ve dikey
mimaride çocuk
yetiştirme

10.Oturduğunuz müstakil ev ve apartmanda çocuk yetiştirmede zorluk yaşıyor musunuz?

- Çocuğunuza kim bakıyor?
- Aileniz veya evde yaşadığınız kişiyle ev içerisinde toplu aktivite olarak neler yapıyorsunuz?

Kategori: Yatay ve Dikey Mimaride ve Yaşanılan Sorunlar

11.Yaşadığınız müstakil ev veya apartmanla ilgili sorunlarınız var mı? Varsa bu sorunların ne olduğunu belirtir misiniz?

Yatay ve dikey
mimaride yaşam

- Evde yaşadığınız kişi veya kişilerle herhangi bir probleminiz var mı?

Kategori: Yatay ve Dikey Mimaride Yaşam Farklılığı

12.Aşağıda belirtilen soruları kısaca cevaplar mısınız?

- Dini görüşünüz nedir?
- Herhangi bir dini cemaat veya tarıkata bağlı mısınız?
- Hangi partiye oy veriyorsunuz?
- Siyasi bir partiye üyeliğiniz var mı?
- Herhangi bir hastalığınız var mı?
- Spor aktivitesi olarak ne yapıyorsunuz?

Mekân -din

Mekân -siyaset

Mekân - sağlık

- Evlilik sizce nedir? Evliliğinizle ilgili problemleriniz var mı?

- Aileyi nasıl tanımlarsınız?

- İntihar etmeyi düşündünüz mü?

- Herhangi bir suç işlediniz mi?

- Suç işleyen kişiye olan tutumunuz nasıl? Kısaca açıklayınız.

Kategori: Yatay ve Dikey Mimari Algısı, Tercih Etme Durumu

13. Size göre yatay ve dikey mimari nedir?

- Yaşadığınız müstakil ev veya apartmandan memnun musunuz?
- Müstakil bir evde yaşamak ister misiniz? Nedenini belirtiniz.
- Apartmanda yaşamak ister misiniz? Nedenini belirtiniz.

Kategori: Deprem ve Yatay/Dikey Mimari

14. Deprem tecrübeniz var mı?

- Yaşanan İzmir, Kahramanmaraş vb. depremlerden sonra yüksek katlı binalara yönelik algınızda bir değişiklik oldu mu?
- Oturduğunuz konutun depreme dayanıklı olduğunu düşünüyor musunuz?

Mekân - aile

Mekân -intihar

Mekân ve suç

Mekânın insan üzerindeki etkisi

Deprem, travma ve yatay/dikey mimari

Kategori: Yatay ve Dikey Mimarinin İnsan Üzerine Etkisi

15.Şu an yaşadığınız müstakil ev veya apartman dairenizden dışarı baktığınızda ne görüyorsunuz?

- Oturduğunuz evi seçme nedeniniz nedir? Oturduğunuz apartmanı tercih etme nedeniniz nedir?
- Müstakil ev ve apartman dairenize girerken hissettiğiniz duygular tam olarak ne?
- Yaşadığınız mahalle, ev veya apartmanın sizin yaşamınıza etkisi var mı?
- Oturduğunuz ev veya apartman dairesinde olmaktan dolayı mutlu musunuz?

16.Kendinizi 25 katlı bir apartman dairesinin en son katında oturduğunuzu düşünün. 25. kattan dışarıya baktığınızda ne hissediyorsunuz?

17.Kendinizi müstakil bir bahçeli evde oturduğunuzu düşünün. 1. kattan gökyüzüne bakınca ne hissediyorsunuz?

Dikey mimaride yaşam

Yatay mimaride yaşam

Yatay mimari ve yalnızlık

Dikey mimari ve yalnızlık

Dikey mimari ve yabancılaşma

Yatay mimari ve mutluluk

Yatay mimari ve özgürlük

18.Yüksek katta yaşıyorsanız bu durumun sizi yalnızlaştırdığını düşünüyor musunuz? Eğer yaşamıyorsanız bu konu hakkındaki düşüncelerinizi belirtir misiniz?

Dikey mimari etkisi

Yatay mimari etkisi

19.Herkesin birbiri tanıdığı, komşuluk ilişkilerinin iyi olduğu, aile bireylerinizle bir arada olduğunuz, doğayla iç içe bir müstakil evde oturduğunuzu düşünün. Bu durumda nasıl hissedersiniz?

Yerleşim yeri seçimi

20.Gelecekte nasıl bir evde yaşamak istersiniz?

Gelecek ve Mekân İlişkisi

Aile bireyleriyle bir arada yaşamak ister misiniz?

Aile ve Mekân

21.Kentte sizce yatay ve dikey mimari biçimlerinden hangisi yaygınlaşmalı? Peki neden? Kısaca belirtiniz

Kentin yapısı

Ek 3: Görüşmecilerin Hayat Hikayeleri

İlknur'un Hikayesi

52 yaşındayım. İzmir Konak'ta doğdum. Üç kardeşiz. Babam belediyeden, annem esnaf odalarından emekli oldu. Liseyi bitirdim. Yirmi yaşında severek teyze oğlumla evlendim. Evlendikten 3 ay sonra İsviçre'ye gittik. Tanımadığım ortamda İsviçre'de çok zorlandım. Çocukken, gençken şımartılmışım. Yurt dışında gerçeklerle yüzleştim. Türkiye'de muhasebecilik yapıyordum. İsviçre'de elime bir eldiven verip, ameliyathanede temizlikçi olarak çalıştırıldım. O zaman çok ağladım. Çalıştığım yerde alevi olan Melek diye bir arkadaşım vardı. Aleviliği, arkadaşlığı, paylaşımı orada öğrendim. Eşim geçici işlerde çalıştı. Çalışmayı çok sevmediği için ben çok çalışmak zorunda kaldım. Üç işe gidiyordum, birini bırakıp diğerine gidiyordum. Bu şekilde tam yedi yıl devam etti. Eşimin madde bağımlılığından dolayı Türkiye'ye dönmek zorunda kaldık ama bunu yanlış bir karar olduğunu şimdi anladım. İnsan neredeyse dağ, taş, deniz fark etmezmiş. Huylu huyundan vazgeçmezmiş, insan neredeyse orada aynıymış. Dört çocuğum oldu. İki kız, iki oğlan onları büyütürken eşimin babaannesi bana yardımcı oldu. O da dengesiz biriydi. Oğlanları sevmez, kızları severdi. O yüzden acı ama çocuk bakımına yardım ettiği için katlandım. Eşimin madde kullanımı, şiddeti gün geçtikçe arttı. Eşim bir gün çok içtiğinde beni çok feci şekilde dövdü. Ben de “Eğer beni bir daha bu şekilde döverse, seni boşarım.” dedim. Bir daha el kaldırmadı ama hâlâ eşyaları parçalıyor, kırıyor. Resmen evi dövüyor. Çocuklarımı çok seviyorum. Çünkü onlar yalnız, tarafsız ve beni çok mutlu ediyorlar. Çocuklarım sayesinde ayaktaayım. Çocuklarım için maddi manevi zorluklara katlanmak zorunda kaldım. Eşim izin vermediği için serbest işlerde çalıştım. Girdiğim işlerde de hep başarılı oldum. Şu an liderim. İnsanlarla diyalog kurmayı seviyorum. Online ve yüz yüze satışı çok seviyorum. Kazandığım parayı da çocuklarıma harcıyorum. Zengin ailenin kızı ve gelini oldum ama mutlu olamadım. Millet sanıyor zenginiz ama huzurluyuz. Ben “Keşke kuru soğan yeseydim de eşim madde kullanmasaydı, huzurlu olurduk.” diyerek günlerimi geçiriyorum. Eşimin ailesi İsviçre'de para kazanayım derken çocuklarını ihmal etmişler. Sevgi göstermemişler. Parayla mutlu olacağını düşünmüşler. O da arkadaşlarıyla gezmiş, dolaşmış. Sorumluluk sahibi hiç olmamış. Ceremesini şimdi ben çekiyorum.

Semanur'un Hikayesi

57 yaşında bir kadıyım. Sivas'ın Yarıhisar köyünde doğdum. Dört kız, bir erkek, beş kardeşiz. Ben on yaşına kadar Sivas'ta yaşadım. İlkokula orada başladım. Sivas'taki ilkokulum çok güzeldi, güzel bir eğitim aldım. İzmir'e babamın işi nedeniyle taşınmak zorunda kaldık. İzmir'e taşınınca büyük bir hayal kırıklığına uğradım. Hem oturduğum mahalle hem de okul

büyükşehir olmasına rağmen o yıllarda çok daha az gelişmiş şekildeydi. Ortaokul ve liseyi İzmir'de okudum. Babamın işi nedeniyle İzmir Ticaret Lisesinde okumayı tercih ettim. Liseyi bitirdikten sonra evlendim. Sorunlu bir ailede yaşıyordum, o yaşlarda evden kaçıp uzaklaşmak istiyordum. Bu yüzden kaçarak evlendim. Her şey başta fena değildi. Eşimin işi gayet güzeldi, kız kardeşiyle birlikte büyük bir ıtriyaat işletiyorlardı. Alsancak'ta oturuyordum, evimde hizmetçi vardı. Sonra bu depoyu devrettik. Bodrum'da otel ve bar alıp işletmeye başladık. Yirmi iki yaşında anne oldum. Benden daha güzel bir kızım oldu. On yıl Bodrum'da yaşadık, daha sonra borçlar nedeniyle oteli bırakmak zorunda kaldık, tekrar İzmir merkeze geri geldik. Eşim ve kardeşinin anlaşamamasından dolayı sorunlar yaşıyorduk. Zaten eşim çalışmayı sevmiyordu. İzmir'e taşınınca hiç çalışmamaya başladı. Ben de kendi mesleğimi dönmeye karar verdim. Elimde başka seçenek yoktu, üniversiteyi dışarıdan bitirdim. Muhasebe tecrübesi kazanabilmek için çok fazla işe girip çıktım. En sonunda başardım, büyük bir şirkette, muhasebe müdürü olarak çalıştım. Şu an emekli oldum. Evliliğe gelince kızımın üniversiteyi bitirmesini bekledim. Kazandığım parayla sadece onu okutabiliyordum. Bazen param yetmeyince Kemeraltı Çarşısında, kahve falı bakıyordum. Orada çok ilginç insanlarla karşılaştım. Kahve falı bakarak insanları dinlemeyi ve insanlara bir şeyler anlatmayı öğrendim. Tek dert anlatamadığım kişi kocam olduğu için tek celsede boşandım. Şimdi emekliyim, başka bir firmada hesap denetimine gidiyorum. Orada da huzurlu ve mutluyum. Arada sırada kırk yaşında öğrendiğim bisikletimle, bir sahil kasabasında gezmek ve şarap kadehimi kaldırmak beni mutlu ediyor. Önümüzdeki sene de oraya taşınmayı düşünüyorum.

Ayşe'nin Hikayesi

Ben 70 yaşındayım. Elazığ Pertek ilçesinde doğdum. Şu an orası Tunceli'ye bağlı bir yer. Üç kız kardeşiz. Babamın kahvesi vardı, onu işletiyordu. Annem ev hanımıydı. Halbuki babamın soyu paşalara dayanıyor ama okumamış. Annem de köy ağasının kızıymış. Annemin yedi çocuğu olmuş, sadece üçümüz yaşadık. İlkokuldan sonra Akşam Sanat Okulu'nda dikiş nakış bölümünü okudum. O sıralarda beni çok isteyen oluyordu. Staj yapsaydım şu an halk eğitimi kursunda hoca olurum. On beş yaşında nişanlandım on altı yaşında evlendim. Görücü usulü bir evlilik yaptım. Ne mümkün biriyle o zamanda görüşmek? Beni gezmeye götürmüşlerdi, eşim beni orada görmüş beğenmiş. Eşim, Etibank işletmesinde muhasebeciydi. Eşimin çalıştığı yer bize yakın diye ona verdiler. Üç kız, iki oğlum oldu. Onlar okudu, ben de terzilik yaptım ama pek para kazanmadım. Tanıdıklara verdiğim için para alamıyordum. Eşim kanser oldu. Ben otuz sekiz yaşındayken eşim öldü. Eşim gözü gönlü tok bir insandı, yardım severdi. Şu an yalnız yaşıyorum, koroya gidiyorum. Bana koroya gitmek terapi gibi geliyor. Büyük kızım, diğer çocuklarımı okuttu. Eşimin yaptığı iyilikler önümüze geldi. İyilik hiçbir zaman

boşa çıkmaz. Kur'an okurum, iyilik yaparım, yardım ederim insanlara. Faydalı olmak zorundayız. Allah bizi niye hayvanlardan ayırmış? cennet var, cehennem var. Allah'ın bizim namazımıza ihtiyacı yok ki. İyiliklerim şükür benim evlatlarımı korudu. Hem Atatürkçüyüm, hem Cumhuriyet kadınıyım, hem koroya gider türkü söylerim, sonra gelip evde Kuran'ımı okurum. Kime neyi anlatacağsın. Rabbim bizi biliyor, ortak yanları olan insanlarla takılıyorum. Tabii ki de çizgileri olan insanlarla. Şarkı söylediğim için benimle konuşmayan arkadaşlarım oldu. Kalbimi kıranlar da oldu. Sözlerimize dikkat etmeliyiz. Alime sormuşlar “Ne bilirsin?” diye “Haddimi bilirim.” demiş. Şu an insanlar hadlerini bilmiyor. Başkalarının hayatına müdahale etmemek lazım. Ben kimsenin hayatına müdahale etmiyorum. Gezmeyi, kitap okumayı, şarkı söylemeyi çok seviyorum.

Yunus'un Hikayesi

48 yaşındayım. Aydın'ın, Köşk ilçesinde doğdum. Babam öğretmen, annem ev hanımıydı. İkisi de severek evlenmiş. Yıllarca çocukları olmamış, beni evlatlık almışlar. Bunu bana on altı yaşında söylediler. Akrabalardan ve komşulardan hiç söyleyen olmadı bir gün anne ve babam beni karşısına alıp bunu izah ettiler. Hayatımın en zor anı ve günüydü. Babam öğretmen olduğu için sürekli tayinimiz çıkardı. Sonra üniversite sınavlarını hazırlanmaya başladım. O yıllar biraz zor geçti. Ege Üniversitesi İktisat Bölümünü kazandım. Ardından aynı üniversitede yüksek lisansımı tamamladım. Bu sırada banka sınavlarına çalıştım, kazandım. Mezun olduktan yaklaşık olarak iki yıl sonra özel bir bankada işe başladım. Aynı bankada müfettiş olarak hâlâ çalışıyorum. Bankada çalıştığım ilk yıl eşimle tanıştım. Onunla severek evlendik. Şu an on yaşında bir kızım var. Şükür gayet mutlu bir evliliğim var. Farklı ülkelere gidip gezmeyi, farklı dil öğrenmeyi seviyorum. Masa tenisi ve yüzmeyi hobi olarak yapıyorum.

Eren'in Hikayesi

50 yaşındayım. İstanbul'da doğdum. İki erkek kardeşiz. Babam subay, annem askeriyede memurdu. Ailem sürekli tayin olduğu için ilkokulu Erzurum'da, ortaokulu, liseyi de Ankara ve Kırıkkale'de okudum. Üniversiteyi de 9 Eylül Üniversitesi, iktisat bölümünde okudum. Mezun olduktan sonra özel bir şirkette çalıştım. Daha sonra banka sınavlarına girdim. Sonra kabul edilip işe başladım. Bankada emekli oluncaya kadar çalıştım. 34 yaşında severek eşimle evlendim. 36 yaşında bir oğlum oldu. Eşimden ayrıldım. Daha yeni emekli oldum. Kitap okumayı, yürüyüş yapmayı ve futbolu seviyorum.

Nizam'ın Hikayesi

69 yaşımdayım Manisa'da da doğdum. Babam esnaf, annem de ev hanımıydı. Üç kardeşiz. Meslek yüksek okulunu bitirdim. Sonra subay oldum. Eşime aşık oldum, onunla severek evlendik. Şu an bir tane oğlum var. Kitap okumayı, sahil kenarında yürümeyi, arkadaşlarımla vakit geçirmeyi seviyorum.

Yaşar'ın Hikayesi

56 yaşımdayım. Benim hayatım yazsan iki tane kitap olur. Kars'ta Sarıkamış Çatak Köyü'nde doğdum. Babam büyükbaş hayvancılık yapıyordu. Annem ev hanımıydı. İki kız, üç erkek kardeşiz. 12 yaşında annemi kaybettim. İlkokulu okudum. Ortaokulda hayat şartlarından ve annemin ölümünden dolayı çok etkilenip, okulu bıraktım. Okulun annemin öldüğü hastanenin yanındaydı, her hastaneye baktıkça annemi hatırlıyordum. Dersteyken sola dönünce hastaneye bakınca ağlıyordum. Çocukken savcı olmak istiyordum ama olmadı. Ortaokul ikinci sınıfta hem okulu hem de şehri terk ettim. Evden para alıp, kaçtım. İzmir'e geldim. Annemin amcasının oğlu vardı burada. O da bizim gibi Kürt'tü. Onların yanında bir gece kaldım. Bizim köylüler de İzmir'de vardı. İki gün bir fırında hem çalışıp hem de yatmaya başladım. Fırının sahibi zamanla beni sevdi, güvendi hem de bana ihtiyacı vardı. Üç ay sonra orada usta oldum. Dört yıl orada çalıştım. Sonra askere gittim. Askerliği bitirdikten sonra Sarıkamış'ta kalmaya karar verdim. Evlenmek için bu kararı almıştım. Amca kızım ile evlendim. Daha sonra İzmir'e göç edip, Kemalpaşa'ya yerleştik. Orada iki yıl kaldım. İnşaatta çalışıp, yüklü miktarda para kazandım. Ailem Kars'ta ulaşım ihalesini kazanınca, tekrar Sarıkamış'a göç ettik. Şehirler arası dolmuşçuluk işine başladım. 1997 yılında ek iş olarak kuruyemiş dükkanı açıp, işlettim. 2004 yılında İzmir'e tekrar geldik. Şu an pazarcılık yapıyorum. Üç kız, bir oğlan çocuğum var. Evka 4'e, ilk defa bir apartmana yerleştik. Hobi olarak denizi seyretmeyi çok seviyorum. Spor yapmayı seviyorum.

Başak'ın Hikayesi

44 yaşımdayım. Elazığlıyım. Elazığ'da büyüdüm. Üniversiteyi de orada okudum. Veterinerim fakat çalışmıyorum. Şu an ev hanımıyım. Beş kardeşiz, en büyükleri benim. Babam memur, annem ev hanımıydı. Üç kız, iki erkek kardeşlik. Orta halli bir aileydik. 25 yaşında görücü usulü evlendim. Eşim asker, Elazığlı. On üç yıl Antep'te yaşadık. Üç çocuğum oldu. Doğa aşığım, doğayı çok seviyorum. Gezmeyi, kitap okumayı çok severim. Polisiye filmleri severim. Çocuklarımla vakit geçirmeyi çok seviyorum. Evle ilgileniyorum. Eşim Hakkari'de görev yaptığı için çocuklarımla hem annesi hem de babası oldum. Onlara onun yokluğunu hissettirmemek için sürekli onlarla vakit geçiriyorum. Kuran öğretiler, arkadaşlarıyla vakit geçirsinsin diye camiye getiriyorum. Onlar çıkana kadar onları bekliyorum. Bende

arkadaşlarla burada takılıyorum.

Gülseren'in Hikayesi

1964 yılında Gümüşhane'nin Kelkit ilçesinde doğdum. İki kız, iki erkek kardeşiz. Annem ev hanımı, babam müteahhitti. Babamın diploması yoktu. Askeriyede okuma yazma öğrenmişti. Askeriyede sıhhiye bölümündeymiş. Bu yüzden mahalledeki kişilere iğne yapardı. İlkokul ikinci sınıfa kadar Gümüşhane'de okudum. Halamlar İzmir'de arsa aldıkları için babamın o arsayı yapmasını istemişler. Gümüşhane'den bu nedenle İzmir'e göç ettik. Babam gelip o arsayı yaptı. Bizde o arsadaki evin birine oturduk. Üçüncü sınıfa İzmir'de başladım. Beşinci sınıfa kadar okuyabildim. Annemin migreni vardı. Ağabeyime hizmet edecek kimse yoktu. Bu yüzden ortaokula kadar okuyabildim. Annem hastaydı sürekli yatıyordu. İlkokul hocam anne ve babam için bana “Her gün kavga mı ediyorlar?” diye sorardı. Annem ölecek diye çok korkardım. Okuldaki derslerime çalışamazdım. Çünkü tüm evin işlerini ben yapıyordum, yoruluyordum. On sekiz yaşında teyzemin oğluyla görücü usulü nişanlandım. Çocukken de beni istiyorlardı. Benim kafama işlemişlerdi. Eşim de ben de öyle kimseye bakmadık bu yüzden on dokuz yaşında onunla evlendik. İlk zamanlar kirada oturduk. Bir çocuğum oldu. Çocuğum doğduktan sonra ev alabildik. Şu an dört kızım var. Eşim evlendiğimizde durumu pek yoktu şu an zengin. Şükür Allah'ıma. Eşim otomotiv sektöründe iş veren. Ben de onun işyerinde çalışıp, emekli oldum. Resim yapmayı, takı yapmayı seviyorum.

Adem'in Hikayesi

65 yaşındayım. Muşluyum. Lise mezunuyum. Küçüklükten beri hep esnafılık yaptım. Orta bir ekonomiye sahibim. 23 yaşında eşimle severek evlendim. Görüşüp, konuşarak, anlaşarak evlendik. İki çocuğum var. Çok fazla hobim yok. Yeşilliği seviyorum. Bahçe işleriyle uğraşmayı seviyorum.

Güler'in Hikayesi

55 yaşındayım. Erzurum'un Horasan ilçesinde doğdum. İki kız, üç oğlan olmak üzere beş kardeşiz. Anne ve babam şükür yaşıyorlar. Ben liseye kadar okuyabildim. İki yıl dershaneye gittim, sonra ön lisans ile hemşirelik okudum. Daha sonra 1991 yılında nişanlandım. Evliliğimin görücü usulü oldu. Eşimi anne ve babam bana tavsiye etti, evlendim. İzmir'e gelin geldim. Kayınvalidemle birlikte üç yıl yaşadık. Gelin, görümce, kayınlarımız ile birlikte aynı evde yaşadık. Bu süreçte ekonomik durumumuz çok iyi değildi. Eşim kıskanç olduğu için beni de çalıştırmadı. İki oğlum, bir kızım oldu. Kayınvalidem ile otururken evin üstüne kendi babam, bana ait bir evim olsun diye ev yaptırdı. O zaman fakir olduğumuz için tüplü soba

yakıyorduk. Evim yapılıncaya bir gün kayınvalidem ve annem bana oturmaya geldiler. Ben de onlara sobayı yaktım, meğerse gaz kaçağı olmuş. Komşum dışarıdan gazın kokusuna gelmiş, beni uyardı. Ben de gaz kokusu gitsin diye camı açtım, camı açmamla tüp patladı. Ev komple yandı. Kayınvalidem, camdan kardeşimin de oğlunu alarak aşağıya atladı. Görümcem ve ben komşulara “evimiz yanıyor” diye bağırdık. Kayınvalidem atladığında gözleri açıktı. Biz yaşıyor sandık. Ondan sonra kayınvalidem, beyin kanamasından öldü. Sonra bu olay yüzünden çok tatsız günler yaşadık. Aile şiddeti evde çok oldu. Eşim “Hem evimi yaktın, hem annemi öldürdün.” diye başımın etini yedi. Allahtan görümcemle tüpü sobaya yerleştirdik, yoksa beni daha fazla suçlardı. Şu an şükür o günler geçti. Zenginiz, villada oturuyorum ama bu olayı hâlâ hatırladıkça üzüliyorum. O yıllar fakirdik ama mutluyduk. Şimdi kocaman evde duran yok. Çocuklarım evlendi. Herkes kendi evinde yaşıyor. Evde ev işi yapmayı, kitap okumayı, radyo dinlemeyi, televizyon seyretmeyi ve torunlarımla vakit geçirmeyi çok seviyorum.

Erdal’ın Hikayesi

40 yaşındayım. Urfalıyım. Üç kardeşiz. İki erkek, bir kız. Lise mezunuyum. Liseden sonra Gemlik’te çalıştım daha sonra kendi işimi kurdum. 2011 yılında severek bir evlilik yaptım. 2014 yılında iflas ettim sonra İzmir’e geri geldim. İzmir’e boşandığım için gelip yerleştim. 11 yaşında bir oğlum var. Şu an oğlumu büyütmeğe çalışıyorum. Yüzmeyi, futbol oynamayı, mangal yakmayı seviyorum. Doğada kamp kuruyorum.

Asya’nın Hikayesi

62 yaşındayım Tunceli’nin Çılga köyünde doğdum. Beş Kardeşiz. Çiftçi bir ailenin kızıyım, annem bırakmadığı için okula gitmedim. Kız çocuğuyum diye okumama izin vermediler. Büyük ablam ilkokul üçe kadar okuyabildi ama bizi okula göndermediler. 17 yaşında İzmir’e gelin geldim, görücü usulü evlendim. Benim babamın amcasının torunuydu. Onunla hiç konuşmadan evlendik. İzmir’e 17 yaşında gelmiş oldum. İlk olarak Gültepe’ye gelin geldim, oğlum ve kızımın biri orada doğdu. Eşim o zaman fuarda garson olarak çalışıyordu. Tunceli’den gelen herkes bize gelirdi. Ağabeyim, kaynım bizde kalırdı. Memleketten gelen, giden hep bizde yatıp kalkıyordu. O yıllarım çok çileli geçti. Hiçbir şey bilmiyordum. 17 yaşındaki bir kız ne bilsin yemek yapmayı, ev temizlemeyi? 17 yaşındaki kızdan ne bekliyorsun ki? Yemek yapmakta, ütü yapmakta çok zorlandım. Her şeyi o zamanlar elle yıkıyorduk. Eşim o yıllar pek de iyi değildi. Çok kıskançtı, sürekli döverdi beni. Türkçe bilmiyordum, Zazaca biliyordum. Çok sıkıntı yaşadım. Çok yalnızdım, mektup yok, telefon yok. O yıllarda hiç annemle görüşemedim. Çileli zamanlardı. Şu an daha iyim. Çocuklarımla vakit geçirmeyi, torunumla ilgilenmeyi seviyorum. Genelde evdeyim, evin bahçesinde ve

çatısında vakit geçiriyorum.
Murat'ın Hikayesi
34 yaşındayım. Mardinliyim. Eskişehir'de doğdum. Babamın işi nedeniyle ben dört, beş yaşlarındayken Mardin'den İzmir'e göç ettik. Sekiz kardeşiz. Dört kız, dört erkek kardeşiz. Limontepe'de yaşamaya başladık. Annem ev hanımıydı, babam inşaat işçisi. Abimlerde inşaatla çalışıyorlardı. Ortaokula kadar okuyabildim, okumak istemedim. Ailem çok zorladı, isteğim arzum pek yoktu, onları dinlemeyip okulu bıraktım. Semtte su, elektrik yoktu. Dağlık bir alandı. Haftada bir kez su gelirdi, ablam çoluk çocuk su taşırdık. Okulu bıraktıktan sonra tekstil işiyle uğraştım. Hem okudum, hem çalıştım. 26 yaşında severek halamın kızı ile evlendim. On yıldır evliyim. Evlendikten sonra beş yıl çocuğumuz olmadı. Şükür Rabbime şu an kızlarım var, biri üç buçuk yaşında. Çocuklarımla vakit geçirmekten dolayı mutluyum. Şimdi sade bir yaşamım var ama geçmişte bayağı yaramaz biriydim. Madde kullandığım için zor günler geçirdim, ne yazık ki ailemde sıkıntı yaşadı. Şükür o günler geride kaldı. Çocuklarımla vakit geçirmeyi, ailemle bir arada olmayı seviyorum.
Fatih'in Hikayesi
71 yaşındayım. İzmirliyim. İlkokulu, ortaokulu ve liseyi İzmir'de okudum. Üç kardeş bir arada mutlu bir şekilde yaşadık. İki lise mezunuyum, hem ticaret lisesini bitirdim hem de Namık Kemal Lisesi'ni tamamladım. Üniversiteyi Ege Üniversitesi'nde okudum. Kamu yönetimi bölümünü bitirdim. Belediyede muhasebe müdürü olarak çalıştım. Doktora için Almanya'ya gittim. Almanya'da eğitimimi tamamladım. Yirmi yıl Almanya'da yaşadım. Yirmi dokuz yaşında görücü usulü evlilik yaptım. Halen evliyim bir tane oğlum var. Kırk yaşında bekâr, evlendiremiyoruz. Kitap okumaktan, sinemaya gitmekten hoşlanırım. Ayrıca spor yapmayı seviyorum.
Aybüke'nin Hikayesi
31 yaşındayım, İzmir'de doğdum. Bekârım. Coğrafya öğretmeniyim. Özel sektörde çalışıyorum. Burada doğduğum ve ailem burada olduğu için İzmir'de yaşıyorum. Yedi yıllık bir çalışma hayatım var. Babam şu an emekli, annem ev hanımı. Bir abim, bir de ablam var. İkisi de evli ve çocuklu. Mesleğimi severek yapıyorum. Hobilerim kitap okumak, gezmek, yeni yerler görmek, film izlemek. Doğduğumdan beri Limontepe Mahallesi'nde yaşıyorum.

Ek 4: Araştırmada Elde Edilen Bulguların Tabloları**Tablo 34.**Bir İşte Çalışma Durumu

		Frekans	Yüzde	Geçerli Yüzde	Kümülatif Yüzde
Çalışma Durumu	Çalışıyor	212	55,6	55,6	55,6
	Çalışmıyor	98	25,7	25,7	81,4
	Emekli	71	18,6	18,6	100
	Toplam	381	100	100	

Tablo 35.Aylık Toplam Geliri

	Frekans	Minimum	Maximum	Ortalama	Standart Sapma
Aylık Toplam Gelir	308	1400	600000	34231,1688	50057,20639

Tablo 36.Çocuk Bakımında Aldığı Destek Durum

		Frekans	Yüzde	Geçerli Yüzde	Kümülatif Yüzde
Çocuk Bakımında Aldığı Destek Durumu	Çocuğum yok	108	28,3	28,6	28,6
	Kendim bakıyorum	78	20,5	20,7	49,3
	Eşim	38	10	10,1	59,4
	Annem/kayınvalidem	22	5,8	5,8	65,3
	Kreş	18	4,7	4,8	70
	Bakıcı	21	5,5	5,6	75,6
	Diğer	2	0,5	0,5	76,1
	Yetişkin	90	23,6	23,9	100
	Cevapsız	4	1		
	Toplam	381	100	100	

Tablo 37. İzmir’de Yaşama Süreleri

	Frekans	Minimum	Maximum	Ortalama	Standart Sapma
İzmir’de Yaşama Süreleri	380	1	81	30,2053	15,34700

Tablo 38. Mahallerinde Yaşama Süreleri

	Frekans	Minimum	Maximum	Ortalama	Standart Sapma
Mahallerinde Yaşama Süreleri	380	1	67	19,8553	13,02859

Tablo 39. Yaşadıkları Konutun Kat Sayısı

	Frekans	Minimum	Maximum	Ortalama	Standart Sapma
Yaşadığı Konutun Kat Sayısı	381	1	30	6,2625	5,30684

Tablo 40. Şu An Yaşadıkları Dairenin Kat Bilgisi

	Frekans	Minimum	Maximum	Ortalama	Standart Sapma
Yaşa Konutun Dairenin Kat Bilgisi	265	1	14	4,9736	3,59441

Tablo 41. Daha Önce Yaşadıkları Konut

		Frekans	Yüzde	Geçerli Yüzde	Kümülatif Yüzde
Daha Önce Yaşanılan Konut	Evet	176	46,2	46,2	46,2
	Hayır	205	53,8	53,8	100
	Toplam	381	100	100	

Tablo 42. Daha Önce Yaşadıkları Konutun Kat Sayısı

	Frekans	Minimum	Maximum	Ortalama	Standart Sapma
Daha Önce Yaşadığı Konutun Kat Sayısı	160	1	30	6,4688	3,81312

Tablo 43. Daha Önce Yaşadıkları Dairenin Kat Bilgisi

	Frekans	Minimum	Maximum	Ortalama	Standart Sapma
Daha Önce Yaşadığı Dairenin Kat Bilgisi	159	1	20	3,7170	2,58068

Tablo 44. Yaşadıkları Konutun Mülkiyet Durumu

		Frekans	Yüzde	Geçerli Yüzde	Kümülatif Yüzde
Yaşanılan Konutun Mülkiyet Durumu	Ev sahibiyim	295	77,4	77,4	77,4
	Kiracıyım	86	22,6	22,6	100
	Toplam	381	100	100	

Tablo 45. Şu anYaşadıkları Konutta Yaşama Süreleri

	Frekans	Minimum	Maximum	Ortalama	Standart Sapma
Daha Önce Yaşadığı Dairenin Kat Bilgisi	379	1	56	15,8496	11,98240

Tablo 46.Yaşadığı Konutu Paylaştığı Kişi/ Kişiler

		Frekans	Yüzde	Geçerli Yüzde	Kümülatif Yüzde
Yaşadığı Konutu Paylaştığı Kişi/ Kişiler	Anne ve babamla	52	13,6	13,8	13,8
	Eşimle	57	15,0	15,1	28,8
	Eşim ve çocuklarımla	195	51,2	51,6	80,4
	Yalnız	41	10,8	10,8	91,3
	Arkadaşımle	1	0,3	0,3	91,5
	Sevgilimle	3	0,8	0,8	92,3
	Diğer	29	7,6	7,7	100
	Cevapsız	3	0,8		
	Toplam	381	100		

Tablo 47. Dernek / Sendikaya Üyelik Durumu

		Frekans	Yüzde	Geçerli Yüzde	Kümülatif Yüzde
Dernek / Sendikaya Üyelik Durumu	Evet	75	19,7	19,7	19,7
	Hayır	300	78,7	78,7	98,4
	Belirtmek istemiyorum	6	1,6	1,6	100
	Toplam	381	100	100	

Tablo 48. Suç İşleme Durumu

		Frekans	Yüzde	Geçerli Yüzde	Kümülatif Yüzde
Her hangi bir suç işlediniz mi?Hangi suç?	Hayır	371	97,4	98,1	98,1
	Hırsızlık	1	0,3	0,3	98,4
	Uyuşturucu madde kullanma	1	0,3	0,3	98,7
	Trafik suçu işleme	2	0,5	0,5	99,2
	Diğer	3	0,8	0,8	100
	Cevapsız	3	0,8		
	Toplam	381	100		

Tablo 49. Suç İşleme Nedeni

		Frekans	Yüzde	Geçerli Yüzde	Kümülatif Yüzde
Suç işlediyseniz nedeni nedir?	Suç işlemedim	371	97,4	98,4	98,4
	Öfkeli olduğum için	3	0,8	0,8	99,2
	Yanlış arkadaş seçimi	1	0,3	0,3	99,5
	Diğer	2	0,5	0,5	100
	Cevapsız	4	1		
	Toplam	381	100		

Tablo 50. Yakınlarının Suç İşleme Durumu

		Frekans	Yüzde	Geçerli Yüzde	Kümülatif Yüzde
Yakınlarınızdan suç işleyen var mı? varsa yakınlığınız nedir?	Yakınlarımdan suç işleyen yok	326	85,6	86	86
	Babam	1	0,3	0,3	86,3
	Kardeşim	9	2,4	2,4	88,7
	Çocuğum	3	0,8	0,8	89,4
	Arkadaşım	13	3,4	3,4	92,9
	Amca-dayı	5	1,3	1,3	94,2
	Kuzen-yeğen	3	0,8	0,8	95
	Komşum	13	3,4	3,4	98,4
	Diğer	6	1,6	1,6	100
	Cevapsız	2	0,5		
	Toplam	381	100		

Tablo 51. Tanık Olduğu Suça Yönelik Tutumu

		Frekans	Yüzde	Geçerli Yüzde	Kümülatif Yüzde
Suça tanık olsanız ne yaparsınız?	Polisi ararım	331	86,9	86,9	86,9
	Müdahale ederim	40	10,5	10,5	97,4
	Görmezden gelirim	10	2,6	2,6	100
	Toplam	381	100	100	

Tablo 52. Suça Karşı Aldığı Güvenlik Önlemi

		Frekans	Yüzde	Geçerli Yüzde	Kümülatif Yüzde
Suça karşı aldığınız önlemler	Özel olarak birşey yapmam	124	32,5	32,5	32,5
	Kapısında güvenlik olan bir apartmanda otururum	77	20,2	20,2	52,8
	Evime güvenlik kamerası yerleştiririm	125	32,8	32,8	85,6
	Evimde ruhsatlı silah bulundururum	27	7,1	7,1	92,7
	Kendimi koruma amaçlı araç ve gereç alırım	28	7,3	7,3	100
	Toplam	381	100	100	

Ek 5: Etik Kurul Kararı

Evrak Tarih ve Sayısı: 22.03.2023-172806

T.C. AFYON KOCATEPE ÜNİVERSİTESİ SOSYAL VE BEŞERİ BİLİMLERİ BİLİMSEL ARAŞTIRMA VE YAYIN ETİĞİ KURULU KARARLARI	
TOPLANTI SAYISI:03	KARAR TARİHİ: 22.03.2023
KARAR 2023/100 Üniversitemiz Fen Edebiyat Fakültesi öğretim elemanı Dr. Öğr. Üyesi Osman METİN tarafından yürütülen (Diğer Araştırmacılar: Hacer YALÇIN), "Yatay ve Dikey Mimaride Yaşayan Kişilerin Yaşam Farklılıkları Üzerine Karşılaştırmalı Bir Analiz: İzmir Örneği" başlıklı doktora tezi kapsamında kullanılacak veri toplama araçlarının, etik açıdan sakıncalı olmadığına, katılanların oy birliği ile karar verildi. ASLI GİBİDİR e-imzalıdır Prof. Dr. İsa SAĞBAŞ Sosyal ve Beşeri Bilimleri Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Kurul Başkanı	

Bu belge, güvenli elektronik imza ile imzalanmıştır.

Evrak Doğrulaması <https://turkiye.gov.tr/ebd?eK=5381&eD=BSEKEBTVME&eS=172806> adresinden yapılabilir.

Ek 6: Araştırma Alan Fotoğrafları

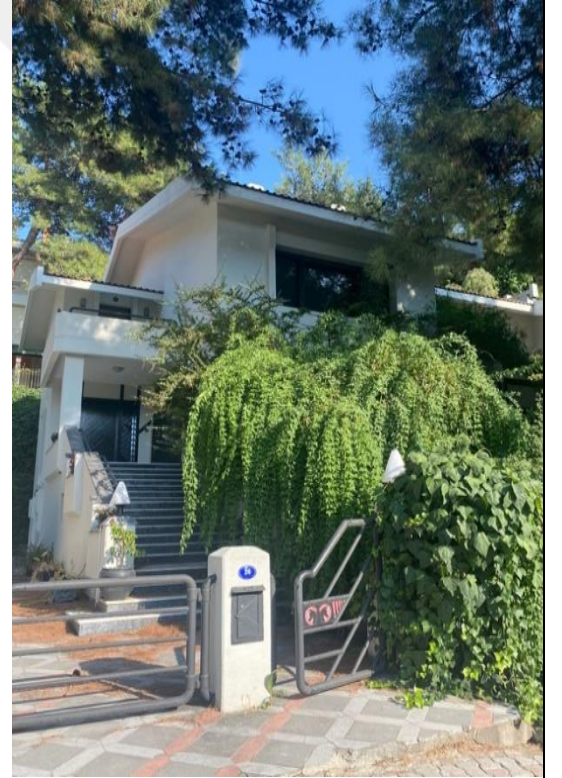
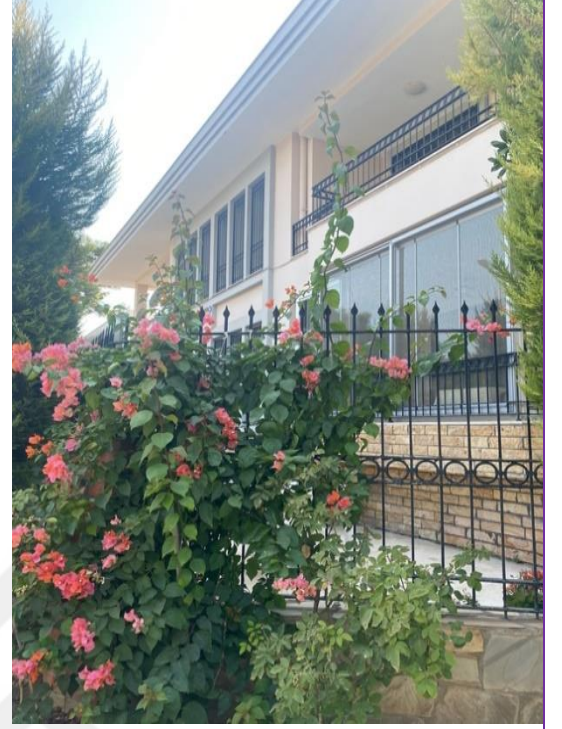
Resim 26.Mavişehir Mahallesi Dikey Mimari Örnekleri

Resim 27.Evka 4 Mahallesi Dikey Mimari Örnekleri

Resim 28.Evka 3 Mahallesi Yatay Mimari Örnekleri

Resim 29.Limontepe Mahallesi Yatay Mimari Örnekleri

